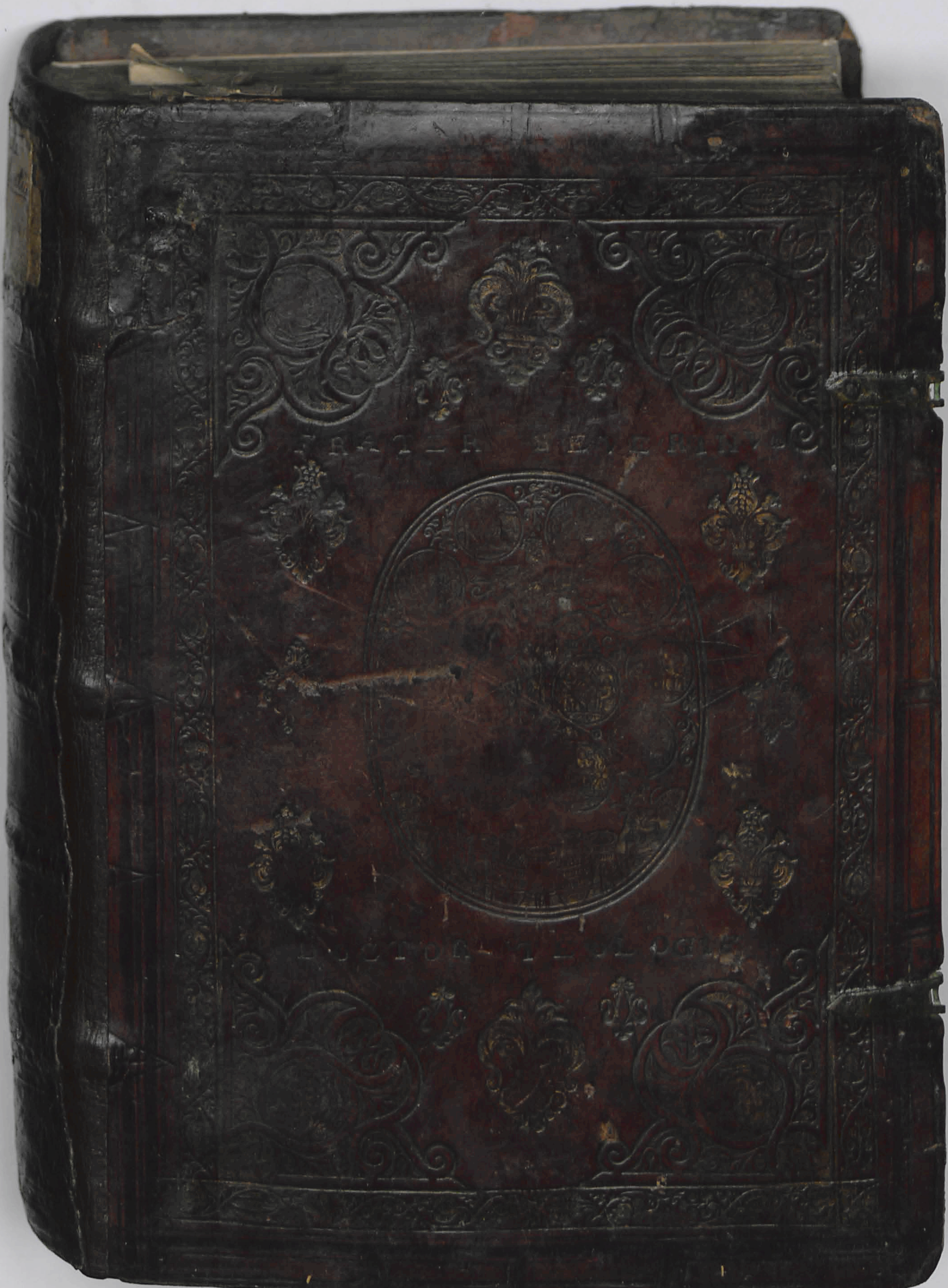

FRATER
DOCTOR THEOLOGIE

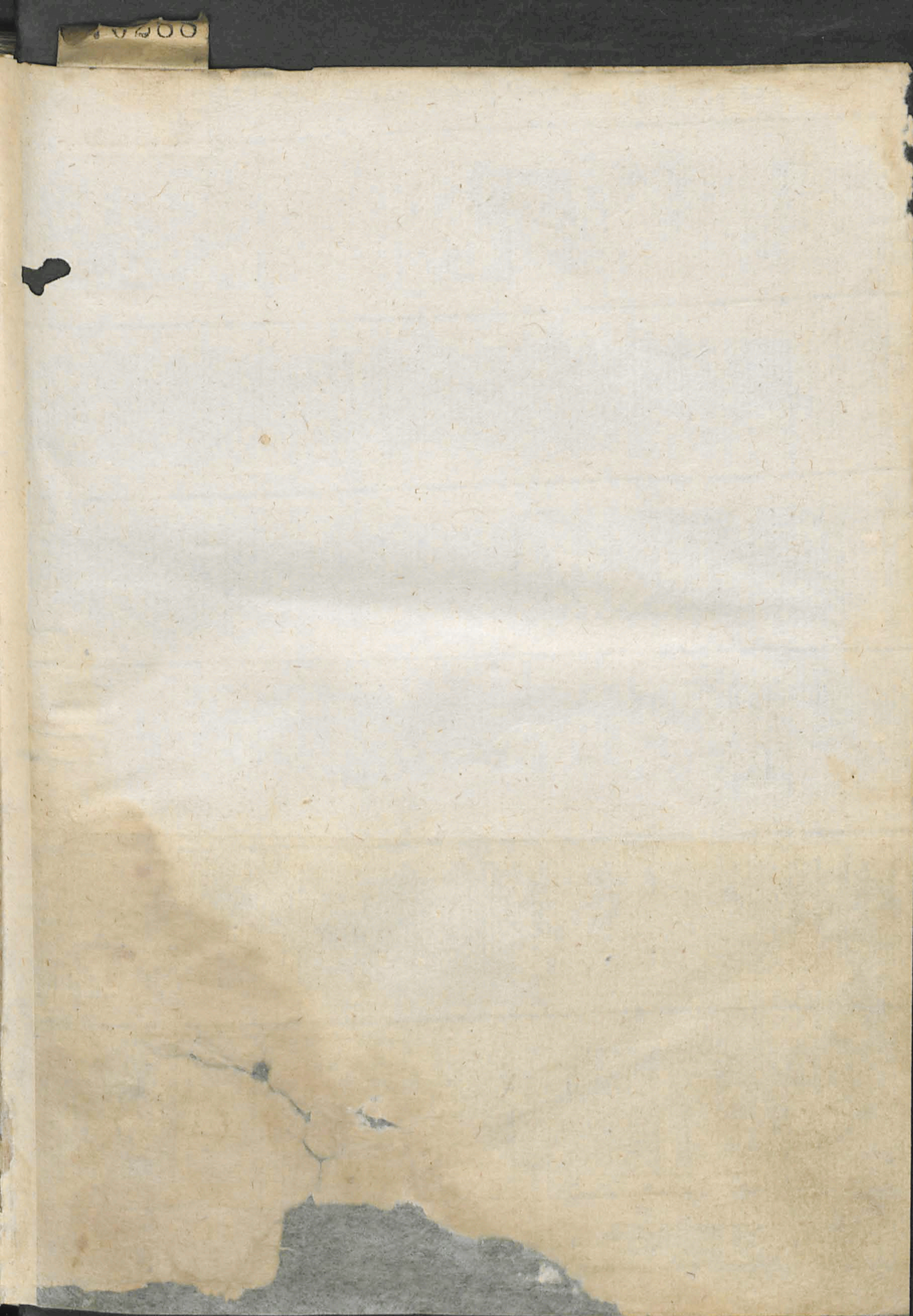
EX LIBRIS IOANIS
R.VDOWSKY SZTAN
ANNO DOMINI.
1.6.0.3.

Index et Memoriale librorum
Joan Rudowski Can Cath. C. V

Missale Romanum Antverpiae

1 Biblia Sacra Vulgatae Editionis
2 Biga Salutis
3 Conciones D. Petri Bessei totum opus.
4 B. Alberti Magni Conciones.
5. Promptuarium Morale Thom. Stapletonis
6. Laurent. Beyerlinck de Sanctis
7 Gregorius de Valentia
8 R. P. Ludowici Granaten.
Opus Humiliarum F. Adam Sasbout.
9 Joan. Feri Conciones
10 R. D. Nicolai Poloni Conciones.
11 Scrutinium sacerdotale
12 [illegible] iscus Costerus
13 Spec[illegible] lum Pietatis
14 [illegible] sovii Conciones
15 Joan [illegible]
16. [illegible] Sacerdot. de Sacram
17 [illegible] Tridecine
[illegible] Hispanico

D Dionisii Cartusiani
De Imitando Christo
D Aurelii August.
R P. Eman. Sa.
Liber mea manu conscriptus in
Universum Tractatum Controversiarū
Liber mea m. conscrip. in Universam
Logicam Aristot.
Liber in Phisicam p me Conscriptus
Lib. in Methap. p me Conscriptus
In tres Arist. Libros Rethor. p me scriptus.
Concilium Pietrkowiae habitum
Constitutiones Synodi Chelmen.
Index librorū Prohibitorum.
Praefationes solemnes
Breviarium Romanum
Novum Pii V Pontif. Antuer. Editum.
Sermones Quadragesimal

GREGORII DE VALENTIA, SOCIETATIS IESV,

Libri quinque de Trinitate.

IN QVORVM POSTREMO NOMINATIM REFVTANTVR HORRIBILES BLASPHEMIÆ CVIVSDAM PESTILENTIS LIBRI NON ITA PRIDEM de eodem argumento in Polonia editi.

Ex libris Joannis [illegible]

[illegible]

Cum gratia & priuilegio Cæsareæ Maiestatis.

INGOLSTADII,
EX OFFICINA TYPOGRAPHICA
DAVIDIS SARTORII.

ANNO M. D. LXXXVI.

INVICTISSIMO, AC POTENTISSIMO ROMANORVM IMPERATORI, RODOLPHO II. SEMPER AVGVSTO, HVNGARIÆ ET BOEMIÆ REGI, Archiduci Auſtriæ, &c.

GREGORIVS DE VALENTIA, SOCIETATIS IESV THEOLOGVS, SALVtem ac felicitatem perpetuam à Deo Optimo Maximo precatur.

VLLO modo auderem, RODOLPHE Imperator Maxime, ſub tam auguſto nomine librũ hunc de ſanctiſſima Trinitate, Superiorũ iuſſu à me ſcriptum, in lucem emittere, ſi vel maius aliquod operis argumentum exſtaret, quod eſſet potius T. Maieſtate dignum; vel mihi ad id faciendum veterum Theologorum exemplum non ſuppeteret, quos non rarò lucubrationes ſuas de hiſce ſummis noſtræ fidei my-

ſteriis, ſummis fidei defenſoribus, Imperatoribus Romanis, optimo iure dicauiſſe conſtat; (vt Ambroſium Gratiano, Cyrillum Theodoſio) vel denique ratio ipſa non ſuaderet, vt libro, pro ſumma & cardine Chriſtianę religionis aduerſus blaſphemas hæreſes in Romano imperio proſcriptas, & tum aliàs, tum in regno Hungariæ viciniſq́; locis graſſantes, elaborato, eum patronum adoptarem, qui & Romanum imperium & regnum Hungarię, præter ceteras hæreditarias ditiones, ſumma cum prudentiæ atque religionis laude moderatur. Huc accedit, quòd Sereniſſimorum Bauariæ Principum familia, cuius auſpiciis hactenus libri à me aliquot ſcripti & editi in Bauaria ſunt, cum regia atque imperatoria familia Auſtriaca, cuius apicem ſplendoris atq; dignitatis Maieſtas T. nunc obtinet, tam arctè coniuncta eſt & officiorum & conſanguinitatis neceſſitudine, vt mihi viderer quaſi domo non egredi, ſi munus hoc literarium, tanquam cumulum quendam laboris mei Bauarici, Maieſtati T. iam offerrem. Ergo hæ cauſſę conſilij mei cùm ad opinionem eam acceſſiſſent, quam ex multorum ſermonibus iamdudum conceperam de ſingulari T. Maieſtatis propenſione atq;

facili-

facilitate in eorum studio benignè complectendo, qui ad fidei sanctissimæ defensionem aliquid operæ conferrent; facilè in spem veni, fore, vt quæ mihi ad compellandum sacrum T. Cæsareæ Maiestatis nomen, animum addiderunt, eadem apud Maiestatem T. nonnullum pondus haberent ad acceptandam clementer hanc qualemcunque significationem gratæ memoriæ ob multa & maxima beneficia, quibus Maiestas T. nostram sibi Societatem obstrinxit. Et quidem mihi de sanctissima Trinitate disputaturo, illud diui Gregorij Nazianzeni veniebat in mentem: *Deum quidem,* inquit, *semper in animo habere licet vnicuique; at non item de Deo disputare.* Quæ mihi sententia & verissima, & consolationis plena, & auctore suo, hoc est, summo sanctissimoque Theologo digna videtur. Nam si omnis, etiam de re minima, sermo, vt rectè instituatur, suam requirit opportunitatem; quantò magis oportet tempestiuam esse disputationem, nedum loquutionem, de Deo, cuius vel nomen ipsum sacrosanctum nequit sine crimine frustrà vsurpari? Et si facultas consequendi atque possidendi paruas quandoque res, & ad breue tempus, erigit atque oblectat animum; quantam animis consolationem afferre debet fa-

Orat. 1. de Theologia.

 cul-

cultas, qua, diuinæ gratiæ beneficio, omnes prædití sumus, vt Deum ipsum, hoc est, bonum infinitum, quod solùm voluntates nostras explere potest, continenter possideamus? Sed, vt omissa nunc ea consolatione, ad institutum meum propiùs accedam, non prohibet diuus Gregorius Nazianzenus, ne de Deo disputetur, sed, *ne*, inquit, *alieno tempore id fiat*. Intelligebat enim Theologus hic eximius: vt non licet semper de Deo disputare; ita quandoque id officium non modò licitum, & pium, sed etiam necessarium esse; modò nunquam de Deo contra Deum, sed de Deo pro Deo, aduersus eos, qui contra Deum impiè disputant, religiosè atque sanctè disputetur. Ac duobus quidem modis disputatio pro Deo rectè suscipitur: Altero, cùm Christianæ, hoc est, veræ religionis sanctissimæ cæremoniæ, instituta, leges, Sacramenta, & aliæ eiusmodi res diuinæ, tanquam opes quædam Dei, ab incursu hominum impiorum, hoc est, hæreticorum, qui in Ecclesiam, velut in Dei familiam & regnum hostiliter inuadunt, disputatione defenduntur: Altero, cùm propriè Maiestas ipsa Numenque Dei aduersus Atheos, qui de illo impiè ac nefariè sentiunt, asseritur: quæ posterior pro Deo disputandi ratio tantò maioris momen-

ti, quàm prior, censeri debet, quantum ferè Deus ipse, rebus illis diuinis, quæ ad religionem pertinent, antecellit. Quod cùm ita sit, minimè sanè decet, vt cùm res illæ religionis tam multos habeant hoc tempore, aduersus hæreticos, defensores; sola defensio ipsiusmet Dei deseratur, cuius natura atque Maiestas ab impiis quibusdam Dei perduellibus, non minus acriter, quàm aliæ sacræ res, nunc impetitur. Quis enim Satanæ conatus in euertendo his temporibus per suos administros sanctissimæ Trinitatis mysterio, hoc est, in delenda ex hominum mentibus vera notitia Dei, nescit? Etenim vt intelligi posset, quò spectaret principium, & quasi neruus doctrinæ sectariorum, nimirum voluntaria illa, nulliusq́ue certæ auctoritatis legibus astricta interpretatio Scripturæ; constaretq́ue, non defendi eiusmodi doctrinæ ope, sed oppugnari Deum; æquissimo iudicio permisit idem ipse Deus, vt essent qui illo ipso peruersissimo doctrinæ principio freti, non iam tantummodò Sacramenta, Sanctos, sacras imagines, & alias res religionis violarent, sed in ipsum diuinæ Maiestatis tanquam solium inuaderent, Deumq́ue de suæ quasi gradu naturæ, quæ in vnitate essentiæ, & personarũ Trinitate consistit, deturbare tentarent. Hoc ab

hinc annos circiter ſexaginta agere cœpit Satanas per Michaëlem Seruetum, & perficere conatus eſt, ac quotidie conatur per Serueti vel ſocios, vel diſcipulos; quales fuerunt, Valentinus Gentilis, Franciſcus Dauid, Georgius Blandrata, & ſunt nunc etiam Miniſtri Atheiſmi in Tranſyluania, Polonia, & Hungaria, quorum omnium nefarium inſtitutum eſt, tres perſonas in vna vera eſſentia diuina negare, id eſt, Patrem tantummodò, non autem Filium & Spiritum ſanctum, pro vero Deo agnoſcere. Quod quid aliud eſt, quàm omnino ſtabilire velle impium dogma Iudæorum & Caiphæ? vt diuus Athanaſius Arianis, iſtorum parentibus, meritò exprobrauit. Etſi autem digniſſima per ſe res eſt, vt quicunque vllo modo poſſunt, in tanta præſertim paucitate propugnatorum ſanctiſſimæ Trinitatis (vix enim aliqui ex Orthodoxis de hoc argumento his temporibus ſcripſerunt) pro viribus adnitantur tueri, atque agere Dei cauſſam: tamen conſcius ipſe imbecillitatis meæ, nunquam rem tantam aggredi auſus fuiſſem, niſi ad id me voluntas eorum compuliſſet, quibus mihi neceſſariò eſt obtemperandum. Nam cùm peſtilentiſſimus quidam liber, non ita pridem in Polonia contra ſanctiſſimam Trinitatem editus eſſet:

In epiſt. de decretis Nicænæ Synod. & in epiſt. de ſentent. Dionyſij Alexand. & ſerm. 4. cõtra Ar. &c.

visum est omnino faciendum, vt asserta atque confirmata veritate tanta impietas refelleretur; mihiq́;, nihil eiusmodi cogitanti, id onus longè maius meis viribus est impositum. Suscepi igitur auxilio eiusdem sanctissimę Trinitatis confisus, tractandum plenè, quantum à me sine nimia prolixitate fieri posset, grauissimum istud argumentum; operamq́ue dedi, vt non solùm argumenta omnia, quæ scirem ab Atheis huius temporis contra sanctissimam Trinitatem obiici, dissoluerem, sed mysterium etiam ipsum Theologicè ita explicarem, vt fundamenta atque principia ostenderem, ex quibus sine magno negocio, quæcunque alia obiiciantur, refutari possent. Ac molestum sanè mihi fuit, ad eam rem ipsa interdum blasphema hæreticorum verba, præsertim in confutatione illius libri Polonici, referre; nec parum etiam ea re piorum Lectorum aures offendere verebar: Sed tamen id mihi propè necessariò faciendum fuit, vt eò à me solidius hominum Atheorum sentētia refelleretur, quò de illa certiùs hac ratione constaret. Atque vt minus timerem fore, vt ob eam rem prudens ac pius Lector offenderetur, quædam etiam diui Basilij ratio apud me effecit: qui

cùm

cùm blasphemas quasdam sententias Eunomij de hoc ipso argumento ad verbum referret; sapienter admodum ita scriptum reliquit: *Timeo*, inquit, *ne nos, dum alienas blasphemias per os assumimus, mentes nostras inquinemus, & condemnationis hæreticorum participes fiamus. Sed consolatur me id*, inquit, *quod in Euangeliis est; nempe quod Spiritus sanctus Iudæorum in Dominum blasphemias etiam posteris scriptas tradere non est auersatus; illorum blasphemias per omne tempus notans.* Denique illud etiam, RODOLPHE Imperator Maxime, hac ratione fiet, vt quò magis impietas huiusmodi hæreticorum Dei perduellium, ex ipsorummet verbis cognita fuerit, eò clariùs constet, quanta sit T. Maiestatis erga Deum pietas, quamque iustus zelus religionis, quòd sceleratas eas opiniones de Deo, tàm ex animo detestetur, quàm sunt ipsæ per se detestabiles; vt præclaris argumentis testatum iam pridem fecit. Sed finem hîc faciam, Maiestatem T. animo quàm possum demisissimo orãs atq; obsecrans, vt pro ea, qua solet in omnes vti insita benignitate, animo æquo ac placido accipiat, quòd hac dedicatione libri de summo atque altissimo religionis mysterio, voluerim quasi recognoscere,

Li. 1. contra Eunom.

Maie-

Maieſtatem T. in ſummo humani imperij faſtigio (ſicut diuus Cyrillus Alexandrinus appellat) cum ſummo Reipublicæ Chriſtianæ commodo diuinitùs eſſe collocatam: in qua dignitate vt T. Maieſtas quàm diutiſſimè incolumis atque felix viuat, faxit Deus Optimus Maximus. Datum Ingolſtadij, IIII. Auguſti, Anno à Chriſto nato M.D.LXXXVI.

Lib. de recta fide ad Theodoſiũ.

Libros hos quinque de ſanctiſsima Trinitate, typis digniſsimos iudico: non modò, quia Catholici & docti: verùm etiam, quia hiſce temporibus apprimè vtiles, planeq́ue neceſſarij: quando videlicet inter tot hæreſes, ipſe quoque renaſcens Arianiſmus iam pluribus in locis ſibilare, viruſq́ue ſuum peſtilentiſsimum non obſcurè ſpargere incipit:

Sic quidem cenſeo ego ALBERTVS HVNGERVS, Profeſſor Theologus, Procancellarius, & pro tempore facultatis Theologicę Decanus in Academia Ingolſtadiana.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

DE SANCTISSIMA TRINITATE, HOC est, de DEO *Domino nostro, ipso iubente atque iuuante, aduersus veteres ac nouos* DEI *perduelles, solum Dominatorem & Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM, *sanctumq́; Spiritum negantes, disputaturus, principio eam ipsam sanctam atq; indiuiduam Trinitatem suppliciter oro, vt quantum mihi desiderium indidit hoc scriptionis labore eidem seruiendi, tantam gratiam atque opem ad rectè de illa & pro illa cogitandum atque scribendum largiri non dedignetur. Tum etiam memor non modò voluntatis, verùm etiam infirmitatis meæ, ab his qui ista lecturi sunt (exemplo D. Augustini) vt ignoscant peto, vbi me magis voluisse, quàm potuisse dicere animaduerterint.* Lib.5.de Trin.ca. 1. Est enim (*inquit verißimè D. Athanasius*) creaturis omnibus, ac præsertim nobis hominibus, impossibile condignè loqui de rebus ineffabilibus. In epist. ad Serapionē. *Sed cùm sint nunc etiam qui loquantur aduersus Deum iniquitatem; nobis item aduersus eos veritatem sanctißimam pro Deo loqui, quoad possumus, necesse est, ne aliòqui* præuaricatione nostra (*vt ait diuus Gregorius Nazianzenus*) condemnemur, quòd egregio (*inquit*) officio nosmetipsos probare Deo nostro neglexerimus. Psal.74. Oratione 3.de Theologia.

Atque vt disputationem hanc totam vtilius instituam, visum est mihi illa methodo vti, quam idem Nazianzenus in hoc ipso grauißimo argumento tractando vsurpădam existimauit. Cùm duplex (*inquit in illa oratione 3.*) sit omne disputandi genus; alterum quo dogmata nostra confirmamus; alterum quo aduersariorum dicta subuertimus; nos quoq; hanc rationem inibimus, vt doctrinam nostram de sanctissima Trinitate prius exponamus, deinde ad confutandas & profligandas aduersariorum obiectiones veniamus. *Explicabi-*

A

cabimus igitur in qualibet huius disputationis parte, atque confirmabimus primo loco, quæ iam olim maiores nostri ex ipsa (vt ita dicam) sanctissimæ Trinitatis cathedra, hoc est, diuinis literis è cælo edocti, de sanctissima Trinitate tradiderunt; deinde contraria argumenta suis locis confutabimus. Qua quidē in re duces potißimū sequemur trecentos decē & octo illos Patres Concilij Nicæni, qui pro communi omnium Domino, tanquam trecenti illi decem & octo vernaculi Abrahæ (*vt ait D. Ambrosius*) consona fidei virtute victores, veluti trophæum toto orbe, subactis perfidis extulerunt; vt mihi (*inquit Ambrosius*) videatur hoc esse diuinum, quod eodem numero, in Concilio fidei habemus oraculum, quo in historia, pietatis exemplum.

In prologo librorū de fide ad Gratianū.

Quatuor autem omnino loci sunt, quibus omnem hanc de sanctißima Trinitate disputationem, à Patribus olim, suo more, fusiùs, & vix hoc tempore ab aliquibus certa & perspicua ratione tractatam, comprehendemus. PRIMVS *locus continet ea, quæ spectant ad distinctionem personarum, & vnitatem essentiæ earundem, per se atque absolutè consideratam.* SECVNDVS *ea, quæ spectant ad personas inter se inuicem comparatas.* TERTIVS *ea, quæ spectant ad easdem personas comparatas cum essentia diuina.* QVARTVS *ea, quæ singularum personarum sunt propria. Et quidem non modò disputationes veterum Patrum, sed etiam omnia, quæ D. Thomas Scholasticorum princeps in prima parte suæ summæ quæstionibus sexdecim, ex Orthodoxa doctrina, de sanctißima Trinitate complexus est, ad quatuor hos locos reuocantur. Nam quæ disputat quæstione 28. 29. 30. 31. 32. omnia referuntur ad locum primum. Ad secundum verò, quæ in quæstione 27. 40. 41. 42. 43. Ad tertium, quæ in 39. Ad quartum, quæ in 33. 34. 35. 36. 37. 38. Quod ideo monere volui, vt studiosi D. Thomæ possint, si velint, disputationem nostram ad illius disputationem accommodare.*

Porro de vnoquoque loco ex illis quatuor potest bifariam disputatio institui. Vno modo ita, vt ea duntaxat quæ fide sunt comperta, de illo exponantur & confirmentur. Altero modo ita, vt ad fidei pronunciata adiungantur etiam Theologicæ explicationes, per consequentiā rectæ rationis ex reuelatis assertionibus deductæ, quibus mysterium ipsum illustrari, & ab argumentis humanæ rationis defendi poßit, atque adeò ipsis etiam Ethnicis

nicis reddi non incredibile. Etsi autem nobis pro fide ipsa & de fide dicere in hac disputatione inprimis propositum est: tamen, vt tractatio hæc sit plenior, & pluribus inseruire possit, explicationem quoq; Theologicam, quantum vnoquoq; loco à Theologis etiã Orthodoxis disputari solet, addemus. Id.n. non modò res ipsa postulat, sed etiam temeritas aduersariorum in hoc argumento vel maximè requirit, quippe qui ad euertendam huius mysterij fidem humana ratione, more Ethnicorum, abuti solent. Atque ita, si voluerit & adiuuerit DEVS, istis garrulis ratiocinatoribus, (*vt cum D. Augustino loquar*) elatioribus, quàm capacioribus, sic fortasse occurremus, vt inueniant aliquid, vnde dubitare meritò de fide sanctissimæ Trinitatis non possint. *Postremo autem loco horribiles blasphemiæ cuiusdam pestilentis libelli non ita pridem in Polonia contra sanctissimam Trinitatem editi, confutandæ nobis erunt.* Lib. 1. de Trin. ca. 2.

INDEX GENERALIS LIBRORVM ET CAPITVM.

PROLEGOMENA QVÆDAM in Disputationem de Trinitate.

LIBER PRIMVS,

DE DISTINCTIONE DIVINARVM PERSONARUM, & vnitate essentiæ, secundum se.

VI. Etiam

LIBER SECVNDVS,

DE HIS QVAE PERTINENT AD PERSONAS inter se comparatas.

VIII.

LIBER TERTIVS,

DE PERSONIS DIVINIS CVM ESsentia comparatis.

IV. Vtrum

LIBER QVARTVS,

DE HIS QVAE SINGVLARVM PERsonarum sunt propria.

LIBER QVINTVS,

IN QVO SINGVLARES QVAEDAM BLASPHEMIAE aduersus sanctiſsimam Trinitatem, cuiusdam recentis libelli in Polonia editi, confutantur.

LAVS DEO TRINO ET VNI.

PROLE-

PROLEGOMENA QVAEDAM IN SEQVENTES LIBROS DE TRINITATE.

CAPVT PRIMVM.

De ratione ac fine huius Diſputationis.

ANTEQVAM Probationẽ aggrediamur earũ aſſertionum, quas de hoc myſterio, vt ſuis locis videbimus, doctrina fidei tradit, pauca quædam neceſſe eſt præmittere de fine ac modo huius diſputationis, ne temerè alioqui Maieſtatem ſcrutari videamur, & idcirco iure ac meritò opprimamur à gloria. Quod ideo etiam faciendum eſt, quoniam ſpero, me hac explicatione, ſi Dominus iuuerit, effecturum, vt illorum vanitas hæreticorum clariſsimè perſpiciatur, qui ſummum hoc noſtræ fidei myſterium, & alia item, quæ ſunt ſimiliter ſupra captum humanæ rationis certiſsima fide conſtituta, ſuis rationibus nituntur ſubuertere.

A Ac de fine quidem diſputationis huius illud inprimis conſtat, nequaquam Theologo propoſitum eſſe debere, vt argumentis, à ratione naturali petitis, veritates, quæ de hoc myſterio reuelatæ diuinitùs ſunt, demõſtrare nitatur. Cogitandum enim eſt, quæſtionem de Deo trino & vno non eſſe, an Deus ſit, vel quænam attributa Deo competant ſecundum reſpe-
B ctum ad creaturas aliquem, vt eſt cauſſa illarum: ſed quid omnino ſecundum ſe ſit Deus? Sapienter autem D. Baſilius lib. 1. cõtra Eunomium: *Communis,* inquit, *notio, eſſe Deum, non autem quid ſit, nobis ſuggerit.*

Quapropter D. Dionyſius 2. c. de diuin. nominibus, cognitio-
C nem de Deo, *ignorantiam* appellat; quoniam non habet euidentem diuinæ quidditatis notionem ſecun-

cundum ea, quæ natura ſciuntur. Quod ipſum (vt indicat cap. 1. de myſtica Theologia idem Dionyſius) illa caligine ſignificatum eſt, in qua Dominus Moyſi, Exodi 19. eſt locutus, itemque tenebris illis, in quibus Deus *poſuiſſe latibulum ſuum* à Propheta Pſal. 17. dicitur.

Diſputationis igitur de Trinitate ſcopus eſſe debet. I. Non ex ratione, ſed ex iis, quæ Scriptura tradit, & Eccleſia definit, perſpicuè docere, quid hoc de myſterio certa fide credendum ſit. II. Deinde recta ratione exponere, quid ex fidei aſſertionibus de hoc myſterio ſit conſequens, & quid etiã cum illis pugnans, vt ſanã omnino hac de re doctrinam, nulliſque erroribus contaminatam, tueamur. Quamuis enim doctrina de diuinitate non ratione, ſed fide nititur: tamen vbi ſemel fuerit cõſtituta ipſa fides, ratione etiam atque cogitatione conſentanea fidei, quaſi munitur atque circumuallatur. Quod probè intellexit diuus Athanaſius in epiſt. ad Serapionem, circa medium, vbi poſteaquam dixit: *Deitas non demonſtratione rationum traditur*; continuò ſubiunxit: *Sed fide, & pia*, inquit, *cogitatione cum religione.* Tum etiam D. Auguſtinus lib. 1. de Trinit. capite 1. ſub finem: *Suſcipiemus*, inquit, *& eam ipſam quam flagitant*, (hæretici) *reddere rationem, quòd Trinitas ſit vnus Deus, & ſolus, & verus, & quàm rectè Pater & Filius & Spiritus ſanctus vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ vel eſſentiæ dicatur, credatur, intelligatur.* III. Atque etiam vel maximè ad Theologum in hac diſputatione ſpectat, vt & fidei lumine, & cognitione eorum, quæ vel ex fide huius myſterij conſequuntur, vel ei repugnant, adiutus, argumenta omnia diſſoluat, quæ aduerſus veriſsimam eam fidem humana ratio ſubminiſtrat.

CAPVT II.

Omnia argumenta contra myſterium SS. Trinitatis, ſolui poſſe, & quidem euidenter.

EST enim diligentiſsimè notandum, atque in hac omni diſputatione in promptu habendum; ſic myſterium iſtud ſuperare captum humanæ rationis, vt quemadmodum veritatem illius, propter ipſius altitudinem humana ratio aſſequi nequit, ita etiam neque vllam in eo falſitatem deprehendere valeat: atque adeo argumenta omnia, quæ contra illud fiant, tanquam infirma & fallacia diſſolui poſſe, & quidem euidẽter, vt doctiſsimi Theologi veriſsimè exiſtimant.

Primùm enim, ſi quod eiuſmodi argumentum in ipſa forma cõcluſionis vitiũ aliquod contineat, extra controuerſiã eſt, poſſe id vitium euidenter oſtendi ab eo, qui rectam diſſerendi rationẽ teneat. Si au-

Si autem in forma concludendi nullum vitium appareat, itidem censemus, posse solui euidenter eius generis argumenta ex parte materiæ propositionum, quibus illa constant.

Argumentũ enim aliquod non tum solum euidẽter soluitur, cùm euidenter ostenditur id reuera esse falsum, quod in argumento sumitur, & contrarium illius esse verum; vt Durandus quæst. 1. prologi sententiarum, Theologus alioqui sanè perspicax & acutus, falsò putauit: sed tum etiam, cùm idonea ratio euidenter redditur, cur id, quod in argumento sumitur, falsum esse, animus sibi prudenter persuadeat, ac ideo minimè tali argumento de sententia dimoueatur. Potest autem talis ratio euidenter reddi, cùm argumentum aliquod bona alioqui forma constructum, aduersus istud, aut alia fidei mysteria proponitur, licet non posit euidenter ostendi, aut veritas ipsius mysterij, aut cõtraria falsitas assumptæ in argumento propositionis. Igitur poterunt etiam huius generis argumenta euidenter dissolui.

Id autem ita probo & ostendo: Omne eiusmodi argumentum, vt bona rationis forma concludat, necesse est, nitatur aliqua propositione mysterio fidei contraria, & ita vniuersali, vt non modò res creatas, sed etiam rem increatam ac infinitam sub communissima vocabulorum significatione complexu suo contineat. Exempli caussa, si hunc in modum argumenteris: Nulla res vna numero secundũ essentiam, simul est trina numero secundum hypostasim: Res diuina quæ est DEVS, est quædam res vna numero secundum essentiam: Ergo res diuina, quæ est Deus, non est res trina numero secundum hypostasim. In hoc argumento, nisi prior propositio contraria, seu contradicens mysterio, sit ita vniuersalis, vt sub communissima ratione, quæ vocabulo, RES, significatur, cõprehendat non solùm res creatas, sed etiam rem illam increatam & infinitam, quæ est Deus & Trinitas, vitium erit in argumenti forma.

Vocabulum enim, RES, aliter accipietur in priori propositione, nempe determinatè pro re finita & creata; aliter in posteriori, nempe pro re infinita & increata. Quare perinde erit, atque si ineptè isto modo argumentareris: Nulla res creata & finita, vna secundum essentiam, est simul trina secundum hypostasim: Sed res, quæ est Deus, est vna quædam res infinita & increata secundum essentiam: Ergo non est simul trina secundum hypostasim. Quam formam concludendi, etiam sine disserendi arte, quilibet sentit esse nullam. Oportet itaque (vt diximus) omnẽ bonam conclusionis formam in

argumentis, quæ obiiciantur contra mysteria diuinitatis, niti propositione aliqua vniuersali contraria mysterio, quę complectatur etiam rem ipsam diuinam, increatam atque infinitam. Nec refert, vtrum talis aliqua vniuersalis propositio sumatur in ipso argumento (vt in exemplo allato) an verò in confirmatione illius, quando principiò non fit integer syllogismus, sed enthymema, & postea adhibetur propositio vniuersalis ad consequentiæ probationem. Cùm autem ex tali aliqua propositione argumentū aut argumenti cōfirmatio exstruitur, semper poterit reddi ratio, quę ostendat euidenter, iure ac meritò propositionem eiusmodi existimari falsam: quòd est, vt etiam dixi, euidenter solui argumentum.

Qui enim contra mysterium fidei talem propositionem vniuersalem vrget, non aliam eius probationem afferre potest, nisi eam, quæ est posita in inductione aliarum singularum rerum creatarum, quas naturaliter cognitas atque perspectas habet; nempe colligendo hoc modo: Hæc res vna numero secundum essentiam non est etiam trina aut multiplex secundum hypostasim; & similiter hæc, & similiter hæc, & sic aliæ omnes quæcunque nobis sunt cognitæ, ergo nulla omnino res, quę res vna sit numero, erit etiam trina, & sic neque res illa diuina,

A cùm similiter sit vna res quædam secundum communissimam notionem huius vocabuli. Hæc autem inductio quò minus in proposito procedat, obstat maius quoddam lumen, quàm sit lumen naturale rationis, quo forma colligendi per inductionem nititur. Id autem lumen dico esse lumen

B diuinæ reuelationis, quatenus est hominibus per Ecclesiæ auctoritatem atq; ministerium sufficienter proposita, atque etiam confirmata communibus illis nostræ fidei motiuis, quæ euidenter ostendunt, eam esse prudentum assensione dignam: vt fusè demonstraui in eo libro, quem Analysim fidei inscripsi. Hæc reuelatio ita te-

C stata meritò nobis persuadet deficere inductionem in illa re singulari, quæ est Deus & Trinitas.

CAPVT III.

Proponuntur considerationes tres, quæ declarant, ex propositionibus vniuersalibus, quantumuis euidenti inductione notis, nihil

D *posse contra mysterium sanctissimæ Trinitatis concludi.*

ATQVE vt id ita esse planè statuamus, præter communia motiua fidei, quæ dixi, tres adhuc considerationes meritò mouere possunt. Vna est, quòd ne ipsi quidem humanæ rationi videri

ri debet penitus impoſsibile, vt vni rei ſingulari non competat idem quod inuenitur in reliquis omnibus ſingularibus, quantumuis alioqui comprehenſis ſub eadem communiſsima vocabuli notione. Quid enim vetat quò minus per potentiam Dei abſolutam fieri poſſet, vt cùm omnes homines (exempli cauſſa) quos ipſi videre potuimus, colore præditi ſint, tamen quidam vnus homo non coloratus diuinitùs alicubi conſeruetur? An erit vlla contradictio, ſi vnus quidam qualitatis eius, quam colorem appellamus expers ſit, & alij tamen omnes ea qualitate præditi? Hoc igitur ſi ita accidere, reuelatione aliqua diuina probaretur, quæ eſſet ita ſufficienter teſtata ac eſt noſtra fides; parum cōtrà mouere deberet inductio reliquorum hominum ſingularium, quos ipſi vidimus. Non enim tūc ea inductio in illo etiam homine ſingulari ꝓcederet. Nec mouere igitur in propoſito debet, quòd inductio ex rebus creatis collecta non habeat locum in illa rē maximè ſingulari, quæ eſt Deus & Trinitas. Quod autē nullam propterea contradictionem myſterium Trinitatis inuoluat, ſuis locis poſtea planum faciemus.

Altera conſideratio eſt, quòd naturalis rationis lumē non ſimpliciter nos ducit ac impellit ad idem iudicādum de quolibet ſin-

A gulari quod in reliquis ſub eadem communi notione contentis inductio oſtendit; ſed tum demum, cùm nullum maius atq; præſtantius lumen, idque ſufficienter teſtatum, obiicitur, quod ſecus in aliquo ſingulari rem habere indicet. Hoc enim lumen præſtantius ſi obiiciatur, ipſo etiam naturali

B lumine rationis, adiuti ope ſupernaturali diuina impellimur, vt inductione poſtpoſita ſecùs rem ſe habere in vno quodam ſingulari ſentiamus. Nam cùm lex ipſa prudentię à nobis tunc requirat vt ita putemus; confitendum etiam neceſſariò eſt, ſic nos eſſe natura cōparatos, vt mente diuinitùs illuſtrata & adiuta, poſsimus id pru-

C denter putare: maximè cum ipſa etiam naturali ratione compertum ſit vim atq; eſſentiam & exiſtendi modum diuinitatis longiſſimè ſuperare captum humanæ rationis. Quoniam igitur in propoſito præſtantius lumen diuinę reuelationis, idq; ſufficienter teſtatum nobis obiicitur, quò minus inductione colligamus ita rem ſe

D habere in diuinitate, ſicut videmus ſe habere in aliis rebus; ſecundum naturam etiam noſtræ rationis facimus, cùm exiſtimamus ſecùs in re diuina eſſe, neque ibi inductionem locum habere.

Tertia conſideratio, quæ vt id exiſtimemus mouere poteſt, eſt, quòd quamuis res diuina cum rebus aliis creatis, nobis notis, in

notione communissima per vocabulum, Res, significata, vtcunq; conueniat: tamen sine vlla dubitatione scimus, propriam rationẽ rei diuinę infinito interuallo à rationibus propriis aliarum rerũ omnium distare. Quis autem non facilè animum inducat, vt credat, aliud longè competere rei infinitę quàm rebus finitis, cùm id pręsertim tam magnis & grauibus rationibus tantoq; pondere auctoritatis cõfirmatur, quàm est probata nostra fides?

Hac inprimis consideratione veteres Patres argumentis hæreticorum ex ratione creatarum rerum petitis, passim in hac materia occurrerunt. Quod faciendum esse, D. Athanasius, æternam Filij generationem aduersus Arianorũ argumenta defendens, præclarè docuit his verbis: *Tametsi* (inquit in epistola de Synodi Nicænæ decretis ante med.) *eædem dictiones de Deo & hominibus* (& similiter de aliis rebus creatis) *in sacris Scripturis habeantur; hominum tamen perspicacium est, vt Paulus 1. ad Timoth. præcipit, lectioni attendere, vt rem cum iudicio discernant, & pro natura rerum vocabula accipiant sine intellectus confusione: Ne, quæ Dei sunt, humano more intelligant; Id enim est vinum aqua miscere, & alienum ignem altari inferre.* Ac D. Gregorius Nazianzenus orat. 4. de Theologia respondens ad argumenta Eunomij contra processionem Spiri-

A tus sancti: *Valde*, inquit, *profectò turpe est, nec turpe solùm, sed etiam admodum stultum & inane, ex humilibus ac terrenis rebus superarum simulacrum sumere, quodq́ue Isaias ait, viuentia in mortuis quærere.* Quocirca & D. Dionysius capite 1. mysticæ Theologiæ grauiter in eos inuehitur, qui in disputationibus de

B diuinitate: *Rebus* (inquit) *terrenis adhærescunt, & nihil supra ea quæ sunt & supra substantiam* (nempe secundum eam rationem quam illa in creaturis habet) *cogitant, quin potius arbitrantur sua cognitione nosse eum qui posuit tenebras latibulum suũ, & summam caussam omnium ex extremis in natura rerum designant, nihilq́; eam antecellere aiunt impiis ima-*

C *ginibus quas ipsi fingunt.*

Has igitur tres considerationes si ad grauissima motiua & argumenta, quæ alioqui nobis suppetunt pro credendis assertionibus omnibus nostræ fidei, adiunxerimus, satis euidens à nobis ratio reddi poterit, cur prudenter existimemus, propositiones eas vniuersales omnino esse falsas, q̃

D in bona alioqui forma argumenti obiiciantur contra mysterium sanctissimę Trinitatis, & alia similia. Quam rationem cùm reddimus, euidenter soluimus eiusmodi argumenta, vt suprà dictum est. Cumque etiam argumenta alia, quæ peccant in conclusionis forma, sine controuersia possint euidẽter solui, fit vt nullum omnino argu-

argumentum contra mysterium istud ꝓponi posit quod non manifestè refelli queat, sicut in progressu huius disputationis magis patebit. Quare ad hunc inprimis scopum in hac tractatione collimare opus est, vt postquam ipsas assertiones fidei auctoritate diuina, & pia ratiocinatione (vt D. Athanasius loquitur) confirmauerimus, contraria quoque argumenta perspicuè dissoluamus. Et hæc de huius disputationis fine sint dicta.

CAPVT IV.

De ratione ac via probandæ veritatis in hac disputatione.

PRÆTEREA verò, quod ad modum in ea procedendi attinet, primò intelligendum est, non Scripturas modò, & rationem consentaneam Scripturis, sed etiam Ecclesiæ definitiones, & testimonia veterum Patrum, tum ad probationem veritatis, tum ad refutationem contrariorum errorum iure ac meritò vsurpari posse ac debere. Auctoritas enim Scripturæ atque etiam Ecclesię, certum ac infallibile argumentum in fidei quæstionibus, qualis potissimùm est hæc de sanctissima Trinitate, suppeditant, vt alio in libro ꝓbauimus. Item consentiens Patrũ testimonium per se quoq; est infallibile,

A sicut etiam eodem libro docuimus. Deinde etiam, vt D. Augustinus grauissimis verbis Iuliano Pelagiano obiecit, testes fide dignissimi sunt veteres Patres veræ atque Apostolicæ fidei, vt quantumuis eorum auctoritatẽ aduersarij contemnant, tamen id absq; summo pudore, si modò sint hoB mines, non possint facere. Quis enim nunc ex aduersariis tam vecors sit, vt non erubescat à Christiano populo requirere, suum vt iudicium iudicio sanctissimorum Patrum Athanasij, Basilij, Nazianzeni, Ambrosij, Augustini, & aliorum in Scripturis, quę sunt de Deo trino & vno, intelligendis anteponat?

C Itaque summè impudens, neque iniuria, est habitus Eunomius hęreticus, quòd aduersus fidẽ SS. Trinitatis disputaturus, his verbis (vt est apud D. Basilium lib. 1. aduersus eundẽ Eunom.) contra præiudicia Ecclesiæ & Orthodoxorum Patrũ lectoribus præscribere volebat: *Petimus*, inquit, *præ omnibus, vt ne velitis multitudine mẽ*D *dacium à veritate discernere, maiori parti, quod melius est attribuendo, neque dignitatibus commoueri, aut ordini pręgressorum plus tribuere, & posterioribus aures obturare.* Cui D. Basilius; Quid dicis? inquit. *Ne tribuamus plus pręgressis? Ne reuereamur multitudinem & eorum qui nunc sunt Christiani, & eorum qui nati sunt ab eo tempore, quo prædicari cœpit Euangelium?*

lium? Ne reputemus dignitatem eorum qui omnigenis donis spiritualibus claruerunt? quibus omnibus inimicam & aduersam hanc viam impietatis recens excogitasti; sed clausis in totum animi oculis, & omnium Sanctorum memoria ex mente eiecta, ociosum ac purgatum cor suum quisque inductionibus ac sophismatis tuis supponamus? Magnam profectò potentiam nactus fueris, si quæ variis suis insidiis Diabolus non est assequutus, ea tibi assequi contingat, vt traditionem (de fide sanctissimæ Trinitatis) *quæ per omne tempus præteritum apud Sanctos obtinuit, vestro inuento impio viliorem iudicemus.*

Neque hoc igitur à nobis nunc Satanas per suos administros Dei perduelles obtinebit, vt veterum Patrum neglecta auctoritate, illorum mendaciis assentiamur. Quin potius exemplo D. Basilij libro de Spiritu sancto, capite 29. Ambrosij in prologo lib. de fide, Athanasij in epistola de Nicænæ Synodi decretis non longè à fine, testimoniis etiam SS. Patrum Catholicam sententiam de hoc sanctissimo mysterio cõfirmabimus: *Quibus oportet vt populi Christiani* (quemadmodum à D. Augustino libro 2. contra Iulianum grauiter dictum est) *potius eligant adhærere.* Nam quod aduersarij in hac quęstione Patrum auctoritate aduersum se pugnari minimè volunt, id verò nihil mouere nos debet. Quid enim si hostis capitalis tu⁹, quem, quoquo modo possis, occidere liceat, tibi præscribere vellet, ne id hasta vel gladio, sed alio duntaxat instrumento faceres? An ideo prętermittere deberes eum, cùm posses, gladio perimere? Cùm igitur veterum quoq; Patrum auctoritas ad confodiendos hostes veritatis in quæstionibus fidei aptissimum quoddam inter cetera genus armorum sit, illo item in hac quæstione velint nolint sanctissimæ Trinitatis rebelles à nobis iugulari debent.

CAPVT V.

Cuiusmodi vocabula in hac disputatione vsurpari debeant.

SECVNDO, pertinet illud quoq; ad modum tractandi de hac materia, vt non satis esse putemus de hoc mysterio rectè sentire, nisi etiam idoneis verbis, id quod sentimus, eloquamur. Rectè enim D. Augustinus lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 23. *Liberis verbis vtuntur Philosophi, & in rebus ad intelligendum difficillimis religiosarum aurium non timent offensionem; nobis autem ad certam regulam loqui fas est.* Quod præceptum, quàm cautissimè de diuinis rebus loquendi à D. etiam Dionysio cap. 1. de diu. nom. Damasceno li. 1. cap. 2. Hieronymo de verb. myst. Basilio lib. 2. contra Eunom. non multò post initium, & aliis Patribus traditum, si in vlla alia quæstione, in hac

hac maximè de sanctißima Trinitate, vbi, vt ait Augustinus lib. 1. de Trinitate, cap. 3. omnium periculosißimè erratur, necessarium est.

Idonea verò vocabula diuinarum rerum censenda sunt, nō solùm ea quę totidem syllabis reperiuntur in Scripturis, sed etiam illa quæ conuenienter Scripturis Ecclesię consuetudo vsurpauit, vt accuratè D. Athanasius in epist. de decretis Nicenæ Synodi, & in disput. cum Ario Laodiceæ habita, ostendit aduersus Arianorum importunitatem in reiiciendo vocabulo, homousios.

Itaque D. Basilius lib. 2. contra Eunom. Eunomiū refellens quod Filium Dei nouo vocabulo genituram appellaret, non ideo solùm eam vocem reiecit, quia in Scriptura non reperitur, sed quia *à cōmuni* (inquit) *consuetudine & à Scripturarum vsu genituræ vox aliena est. Horrendum est autem* (inquit etiam ibi) *nostris eum nominibus appellare cui largitus est Deus nomen, quod est super omne nomen.* Quanquam neq; veretur omnino idem Basilius ser. contra Sabellianos & Arium, cùm additione quadam vsurpare vocabulum genituram: cùm Filium vocat *genituram Patris non defectuosam.* Quod ideo fecit, vt ea explicatione ad vocabulum adhibita errorem corrigeret Eunomiorū, quem illi occultabant vsurpando absolutè id vocabulum.

A Porro præcipua quædam sunt vocabula, quæ licet in Scriptura expresſè non sint, à Patribus tamen in hac disputatione conueniēter rebus ipsis, quas Scriptura tradit, vsurpātur. Cuiusmodi sunt Trinitas, essentia, subsistētia, persona, hypostasis, personæ notio, potentia & actus notionalis, relatio, homousion, etc. B Illa verò alia vocabula; Pater, Filius, Spiritus sanctus, generatio, procesſio, æqualitas, in ipsa etiam Scriptura reperiuntur. Et fastidiūt quidem ac respuūt Dei perduelles, vt rem ipsam sanctißimæ Trinitatis, ita etiam illa vocabula quibus ea ipsa res commodißimè ab Orthodoxis ad declarationem mysterij, & C ad detegendas hæreticas insidias, significatur. Sed tamen nullis vocabulis aptius & conuenientius ipsi sacræ Scripturæ, quàm his, rem huius mysterij indicari posse, manifestè patebit, cùm res ipsas illis significatas in progressu disputationis asseremus.

D

CAPVT VI.

Quo sensu in hac disputatione vsurpari debeant vocabula.

TERTIO, sed neq; satis est aptis vocabulis in hac materia vti, nisi in ea etiam significatione & eo sensu, quo oportet, vtaris. Alioqui vel maximè ex ea parte periculum imminebit, ne ex ver-

bis perperam atque inordinatè prolatis (quantumuis ipſa ſint per ſe commoda) hæreſis incurratur, vt D. Hieronymus admonuit. In promptu igitur illud habendum eſt in hac omni diſputatione: cùm vocabulis iis, quæ propriè tribuimus Deo, rem illam diuinam quę eſt Deus & Trinitas, ſignificamus, cuiuſmodi vocabula ſunt eſſentia, perſona, relatio, Pater, Filius, & alia id genus, quæ, vt antè diximus, in hac tractatione vſurpantur, duo eſſe nobis cogitanda:

Alterum eſt, quòd non modò notiones communiſsimas eorum vocabulorũ verè tribuimus ſummę ac infinitę illi rei, quę eſt Deus & Trinitas: ſed etiam eſt animus eorum vocabulorum vſu (ita vt poſſumus) ſignificare rationem propriam & peculiarem, quę in re illa ſumma & infinita vocabulis his reſpondet: loquimur enim de ea re infinita, non vt eſt eſſentia aut perſona, aut aliquod eiuſmodi, modo aliquo proprio rei creatæ, aut modo duntaxat communiſsimo rei increatæ & creatæ, ſed vt eſt hæc omnia modo ſuo peculiari: alioqui non de re ipſa diuina ꝓpriè, vt eſt diuina, loqueremur.

Alterum eſt, quòd cùm ratio tamen peculiaris, qua res illa infinita, eſt eſſentia, & perſona, & Pater, & reliqua eiuſmodi, infinitè prorſus diſtet à ratione propria & peculiari, qua res creata eſt eſſentia, aut perſona, aut Pater, etc, mi-

A nimè poteſt à nobis ita diſtinctè intelligi aut ſignificari per ea vocabula, ſicut intelligi & ſignificari poteſt ratio propria & peculiaris quæ iiſdem vocabulis reſpondet in re creata. Rationem enim peculiarem in re creata proprio ac diſtincto conceptu intelligimus, atque adeo diſtinctè etiam illam

B per ea vocabula ſignificare poſſumus. Rationem verò peculiarem, in illa re diuina his vocabulis reſpondentem, non percipimus, niſi imperfecto admodum atq; obſcuro confuſoq; conceptu: nempe cùm cogitamus rem illam diuinam peculiari quadam ratione ſua, eſſentiam, aut perſonam, aut Patrem, & reliqua eiuſmodi dici,

C quatenus modo quodam infinitis partibus ſublimiori, præſtat aut continet, quidquid eſt in peculiari ratione rei creatæ, quatenus hæc item eiuſmodi vocabulis nominatur.

Quæ cauſſa eſt, cur ea vocabula totam rationem rei creatæ adæquare dicantur. Non perinde aũt adæquant rationem totã illius rei

D infinitæ. Cùm enim ad rem creatam hæc vocabula accommodamus, animus eſſe ſolet ſignificare notionem non modò communiſſimam, ſed etiam peculiarẽ, quam de re creata clarè & diſtinctè compertam habemus. Cùm verò eadem vocabula tribuimus rei diuinæ, licet vtramq; ſimiliter notionem, nempe & communem & pro-

propriam (vt antè dictum est) velimus significare: tamen vt propriam clarè & distinctè non intelligimus, ita neque illam distinctè eorum vsu vocabulorum significamus.

Hoc igitur in vsurpandis vocabulis, quibus sanctissimę Trinitatis mysterium explicatur, diligentissimè attendendum est, vt cùm *Essentiam* dicis aut *Personam*, aut *Patrem*, aut aliud eiusmodi vocabulum, quod de Deo propriè dicitur, ne subeat animo notio propria & peculiaris, quam eadem vocabula in re creata significant: sed cogites, rem illam summam & infinitam, essentiã, aut personam, aut Patrem, aut quid simile dici, non quia secundum rationem peculiarem ita sit essentia aut persona, sicut est res creata, sed quia (vt antè dictũ est) infinitè sublimiori modo præstat & continet quidquid est in ꝓpria ratione rei creatæ, vt his vocabulis significatur.

Hoc D. Dionysius, Athanasius, & Nazianzenus paulò superiùs à nobis citati, & alij veteres communiter, docere voluerunt, cùm adeo diligenter notarunt, rationem illius rei quę est Trinitas non esse ex rerum creatarum rationibus æstimandam, sed quiddam de illa supra omnem creatam rationem esse in animo cõcipiendum. Quod cùm facimus, propriam ac peculiarem (quoad fieri in hac vita mortali potest) notionem SS. A Trinitatis in mente conformamus; neq; vlteriùs cogitatio nostra in propria ratione percipienda illius rei diuinæ, quæ est Deus & Trinitas progredi potest, sed (vt cum D. Athanasio in epist. ad Serap. loquar) *hucusque cùm deuentum est, Cherubin obuelat faciem eius:* ne scilicet illius ratio peculiaris B distinctiùs in hac vita à nobis intelligi possit: vbi in cor hominis non ascendit illa diuinitatis cognitio, quam præparauit Dominus pro vita futura diligẽtibus se, vt grauiter est scriptum à D. Gregorio Nazianzeno oratione secunda de Theologia, non longè ab initio.

Quocirca & à D. Augustino li. 5. C de Trinitate, ca. 9. eleganter scriptum est, tres personas in diuinitate dici; *Non vt illud quod est Trinitas, dicatur, sed vt non taceatur.* Quibus verbis Augustinus non significat, nihil penitus de diuinitate dici, cùm tres in illa personas esse dicitur, vt præcipui sanctissimę Trinitatis perduelles, Transyluani ministri libro 2. de falsa & vera D cognitione Patris & Filij & Spiritus sancti, cap. 9. obtusissimè existimarunt. Sed docet Augustinus, cùm tres personæ in diuinitate dicuntur, non dici aliquid quod adæquet prorsus ipsam rationem propriam illius rei summæ, quæ est Deus & Trinitas, quamuis neque omnino tunc quid ea res sit, taceatur.

Atque hoc quidem documentum de notione ac vsu vocabulorum cùm de sanctißima Trinitate loquimur, si diligenter in hac omni disputatione memoria repetitum atque obseruatum fuerit, facilè efficiet, ne summa alioqui admiratio huius magni mysterij, aut extinguere in nobis aut minuere conceptam de illo fidẽ vlla ex parte poßit. Non enim est incredibile, sed potius rationi consentaneum, quòd longè diuersissima ab omni ratione rerum creatarum conueniant diuinæ illi rei quę infinito modo præeminet rebus creatis, infinitéque ab eisdem distat etiam quatenus eadem vocabula sunt ipsi cum illis communia.

Quod quamuis ita sit, tamen non ideo putandum est, nos aut falsa, aut inania, aut præter rem ipsam Trinitatis loqui, cùm de mysterio isto loquimur eiusmodi vocabulis. Verè enim ea vocabula id significant quod est in ipsa re diuina, & verè nos etiam id ipsum per hęc vocabula intelligimus, tametsi non satis exactè & distinctè, sed concipiendo (vt suprà dictum A est) quod aliquid in re diuina infinitè præstantiori modo respondeat rationibus propriis rerum creatarum per ea vocabula significatis. Quam sanè doctrinam D. etiam Athanasius in epistola de decretis Nicenę Synodi tradidisse mihi videtur his verbis: *Cùm dicimus*, inquit, *Deum, & Patrem no-* B *minamus, ipsius substantiam significamus. Nam tametsi comprehendere quænam sit illius substantia, nequeas tamen de substantia illius, hoc est, de ipso Deo sentis & cogitas, cùm Scripturæ nominibus* DEVS *&* PATER *appellatur.* Item D. Basilius lib. 1. contra Eunomium: *Nullum*, inquit, *nomen est, quod totam Dei naturam sufficienter enunciare possit: Plura verò & va-* C *ria, singula in propria significatione, obscuram quidem penitùs & minutissimam, quãtum ad totum attinet* (nempe secundum propriam etiam & peculiarem rationem quam in re diuina cõcipimus, vt antè dictum est) *nobis tamen sufficientem intelligentiam colligunt.* Sed iam tempus est vt ad Orthodoxam de hoc mysterio doctrinam confirmandam & explicandam accedamus.

LIBER

LIBER PRIMVS,

DE DISTINCTIONE DIVINARVM PERSONARVM ET VNITATE ESSENTIÆ, SECVNDVM SE.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur status controuersiæ, & sententia Ecclesiæ Catholicæ, de distinctione personarum & vnitate essentiæ.

PRincipio, vt huius controuersiæ status, & quæ sit Ecclesiæ Catholicæ de sanctissima Trinitate sententia, rectiùs intelligatur, animaduertendum est, tam ab hæreticis, qui Scripturam sacram recipiunt, quam ab ipsis Catholicis, sine controuersia, vt certam atq; exploratam concedi vnam quandam hypothesim, circa quam omnis hęc de sanctissima Trinitate disputatio, omnisq; dissensio inter Orthodoxos & Dei rebelles hæreticos est. Ea hypothesis est, Deum illum immēsum & incom- A prehensibilem, quem nobis & ratio ostendit, & Scriptura passim prædicat, Patrem esse ac dici cuiusdam singularis atque vnigeniti Filij, qui & in Scriptura Verbum eiusdem Dei Patris quandoq; nominatur, itemque esse eiusdem Dei Patris Filiique quendam Spiritum, qui Spiritus sanctus in Scri- B ptura quoque singulariter appellari solet.

Iam Ecclesiæ Christi perpetua confessio, in quatuor celeberrimis illis Conciliis, Nicęno, Ephesino, Chalcedonensi, & Constantinopolitano, asserta, & à veteribus Patribus, potissimùm Athanasio, in expositione fidei, Gre-

gorio Nazianzeno oratione 3. de Theolog. Ambrosio lib. 1. de fide ad Gratianum, cap. 1. Augustino libro 1. de Trinitate, cap. 3. sub finem, paucissimis verbis pulchrè comprehensa est, numen diuinum personis tribus distinctis contineri, nempe illo Patre, & illo Filio, seu Verbo, & illo Spiritu sancto, quos Scriptura commemorat; & vnamquamque harum personarum esse verum Deum, idq; per vnam & eandem essentiam illis omnibus communem, ita vt cùm tres sint personæ, quarum vna non est alia, non tres Dij tamẽ, sed vnus sint atq; idẽ Deus.

A

B

Hæc fidei confessio quatuor omnino assertiones continet, quę ab aliis atque aliis hæreticis partim veteribus, partim recentibus (vt videbimus) impiè negatę sunt, quæque idcirco à nobis sigillatim confirmari atque defendi debent. PRIMA assertio. Non modò Pater, sed etiam Verbum, seu Filius, itemque Spiritus sanctus, est vera atque subsistens persona. SECVNDA assertio. Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, non vna & eadem persona sunt, quæ tribus illis nominibus diuersa ratione significetur, sed tres distinctæ, ita vt horum quilibet sit vna quædam persona ab aliis duabus distincta. TERTIA assertio. Quælibet illarum personarum est verus Deus. QVARTA assertio. Persona Patris, aut Filij, aut Spiritus sancti,

C

D

nõ per aliquam sibi soli propriam essentiam est Deus, ita vt tres sint essentiæ, sicut tres sunt personæ, sed vna & eadem numero est singularis atque indiuidua essentia communis re ipsa tribus istis personis, ratione cuius oẽs hæ personæ sunt vnus & idem Deus.

Nec me latet alios ab vnitate essentiæ diuinarum personarum disputationem hanc solere exordiri. Sed mihi tamen placuit hoc modo & ordine proponere, quæ de distinctione personarum diuinarum & vnitate essentiæ per se & absolutè considerata, probanda nobis sunt, duas potissimùm ob caussas. Vna est, quia nisi veritas & subsistentia atque etiam realis distinctio omnium personarum, aduersus eos hæreticos, qui ista negãt, probata primùm sit, ociosè & intempestiuè videri potest probatio institui, quòd Filius seu Verbum, & Spiritus sanctus sint Deus, aut etiam, quòd sint vnus Deus. Auet enim inprimis animus intelligere, quísnam sit iste Filius seu Verbum, & quis item ille Spiritus sanctus, de quibus, vtrum sint Deus & vnus ille Deus, qui est Pater, disputatur; an scilicet quilibet istorum sit persona, & persona distincta, quod à nonnullis hæreticis negatum est. Alioqui non admodum difficulter ab hęreticis obtinebimus, vt concedant, Verbum, aut Spiritum sanctum esse verum Deum, si pro-

probatum non ſit Verbum & Spiritum ſanctum eſſe per ſe perſonas diſtinctas à perſona Patris, & non ipſum Patrem, quem omnes hæretici Deum eſſe vltrò fatentur. Altera cauſſa huius noſtræ methodi eſt, quoniam animaduertimus ferè hoc eodem ordine doctrinã de Deo trino & vno proponi in iis Scripturæ locis, quibus aliquantò pleniùs illa traditur. Vt cùm diuus Ioannes, pro Chriſti diuinitate diſputans, inquit 1. Ioan. 5. Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt. Atque ipſe etiam Chriſtus Ioannis 14. Ego & Pater vnum ſumus. In quibus locis animaduertit Lector aſſertionem diſtinctarum perſonarum aſſertioni vnitatis earum eſſentiæ præponi: quæ teſtimonia infra ſuis locis repetenda nobis erunt.

CAPVT II.

Non modò Patrem, ſed etiam Filium atque adeò Verbum ipſum diuinum eſſe per ſe ſubſiſtentem perſonam; & quid vocabulo perſonæ intelligatur.

PERSONÆ vocabulum in hac diſputatione idem nobis & aduerſariis ſine cõtrouerſia ſignificat, nempe ſubſtantiam intelligentem & indiuiduam, ſiue

A incommunicabilem. Ita Boëtius in libro de duabus naturis, & Richardus Victorinus lib. 4. de Trinit. capite 18. & alij Theologi eam vocem definiuerunt. Atque illam in eadem ſignificatione vſurparũt antiqui Doctores Latini; Tertullianus lib. cõtra Praxeam; Cyprianus ſermone de Chriſti nati-
B uit. Lactantius lib. 4. de vera Sap. cap. 39. Auguſtinus lib. 11. de ciuitate Dei, cap. 24. & ſępe aliàs; Ambroſius de inſtitut. virgin. cap. 10. Hieronymus epiſt. 57. ad Damaſum, & alij.

Eadem autem eſt vis vocabuli προσώπου Græcè, quæ verbi perſona. Quo Græco vocabulo ſimiliter Græci Patres antiqui; Iuſti-
C nus in expoſitione fidei; Athanaſius in oratione ꝙ vnus ſit Chriſtus; Gregorius Nazianzenus oratione in ſancta lumina, & alij ſubſtantiam intelligentem & indiuiduam ſignificarunt.

Quam ob rem iure ac meritò Laurentij Vallenſis temeritas reprehenditur. Is enim libro 6. elegantiarum, cap. 24. Boëtium in-
D cuſans, quia perſonam ſubſtãtiam eſſe definiuit, ſcribere auſus eſt, non magis in Deo, quàm in bruto animali perſonam eſſe: non enim eam vocem ſignificare ſubſtantiã, ſed accidens, ſiue qualitatem, quę in Deo non habet locum. Nobis verò conſuetudo ſermonis Eccleſiaſtici, præſertim adeò vetus, ad eum vſum vocabuli ſatis eſſe debet,

bet, etiamsi ex sua illum institutione minimè haberet. Quanquã & Cicero nonnunquam pro substantia ipsa hominis personam vsurpasse videri potest.

Porro hic idem vsus Ecclesiasticus similiter effecit, vt idem etiam in hac materia significet hypostasis quod persona, vt iam olim diuus Athanasius in epistola de Nicænæ Synodi decretis, & Gregorius Nazianzenus orat. de Epiphan. & Cyrillus Alexandrinus in exegesi de incarnatione Verbi, sine discrimine ista vocabula pro eodem vsurparunt. Rectè enim, de iis vocabulis agens diuus Gregorius Nazianzenus oratione in sancta lumina: *Non est*, inquit, *de nominibus odiosa contentione certandum, quamdiu syllabæ ad eandem sententiam ferent*.

Quanquam olim quidem neq; Latini hypostases in Deo facilè asserebant, neque Græci personas. Vt enim D. Gregorius Nazianzenus orat. de laudibus diui Athanasij cõmemorat, Græci qui tres hypostases dicebãt, Latinis videbantur tres vsias, siue essentias cũ Ario dicere, eò quòd tota prophanorum Græcorum schola (vt D. Hieronymus epi. 57. affirmat) discrimen inter hypostasim & vsiã ignorabat. Latini verò qui reiecto nomine hypostasis personas dicebant, Græcis videbantur distinctionem non realem, sed tantùm ratione muneris, siue officij, inter

A Patrem & Filium & Spiritum sanctum cum Sabellio agnoscere; eò quòd personæ vocabulum ad auctoritatem officij significandam accommodari solet. Ob quã verborum contentionem: *Eò*, inquit D. Gregorius Nazianzenus orat. de laudibus Athanasij, sub finem,

B *res adducta est, vt periculum esset, ne orbis terrarum fines* (hoc est, Orientalis & Occidentalis Ecclesia) *vnà cum syllabis à se inuicem distraherentur & abrumperentur*.

Verùm, vt deposita tandem controuersia nominum, Græci πρόσωπυ, seu personę vocabulum pro hypostasi vsurparẽt, D. Athanasius (sicut loco citato narrat

C Gregorius Nazianzenus) effecit: & vicissim etiam, vt Latini hypostasim pro persona dicerent, effecit apud Pontificem Damasum, D. Hieronymus epist. 57. Ac idem etiam quod hypostasis & persona, vocabulo suppositi (quod Græci ὑφιστάμενον vocant) itemque subsistentiæ, significatur; vt ex ratione ipsa nominum & vsu scripto-

D rum Ecclesiasticorum facilè ostẽdit D. Thomas 1. par. quæst. 29. art. 2. Est igitur persona seu hypostasis, seu subsistentia, seu suppositum in proposito, substantia intelligens, indiuidua & incommunicabilis, vt antè sine controuersia definiebamus.

In qua descriptione vocabulum (incommunicabilis) addimus, vt significemus, quatenus sit

indi-

indiuidua illa substãtia, quam appellamus personam. Indiuiduum enim vno modo dicitur, quod est in se determinatum & singulare: vt singulare videlicet ab vniuersali differt. Quo pacto natura etiam singularis, vt hæc natura est, verè est indiuidua, quamuis non eo ipso persona. Vt patet in humana natura à Verbo diuino assumpta, quæ licet sit singularis & indiuidua, non est tamen persona. Altero modo indiuiduum dicitur absolutè & completè, quod non solùm est hoc singulare determinatum: sed etiam per seipsum, non autem in alio subsistit, quodque adeò suum quendam terminum habet in toto complexu substantiæ vltimum, qui se ad naturam singularem ita habet, sicut punctum ad lineam. Hoc modo est indiuidua illa substantia, quam definiuimus esse personã. Et quia substantia, quatenus sic est indiuidua, nec est, nec esse potest substantialiter in aliquo alio: ideo eam etiam appellamus incommunicabilem.

Hac vocabulorum explicatione præmissa, demonstranda est assertio proposita, nempe non modò Patrem in diuinis, sed etiam Filium seu Verbum (quod & postea ostẽdemus de Spiritu sancto) esse verè subsistentem personam. Et quidem Patrem personam esse, non modò apud omnes Orthodoxos in cõfesso est, sed ab omnibus etiam veteribus hęreticis sine controuersia olim concessum. Vnus tamen hac tempestate hæreticus fuit Valentinus Gentilis, qui quòd rationem personæ fortasse nesciret, insipienter admodum suis in prothesibus ita scripsit: *Pater non est hypostasis seu persona, sed Spiritus, à quo omnia, secundum Apostolum.* Quasi verò Spiritus, à quo omnia, persona non sit. Personam enim nominamus (vt dictum est) rem per se subsistentem, intelligentem, agentem. Quę omnia tribui æterno illi Patri, qui in Scripturis commemoratur, perspicuum est: *Ego*, ait Dominus ad Moysen Exo. 3. *sum is qui sum.* Hoc ab existendo nomen Patri vel maximè conuenire, sicut & alia, quæ dicuntur in sacris literis absolutè de Deo, nemo est qui inficietur. Quis verò cogitare potest, eum per se non subsistere, qui ab existendo etiam nomen accepit? Adde, quòd innumera sunt Scripturę testimonia, in quibus vel cognitio, vel operatio varia atque multiplex, præter subsistentiam, Patri tanquam veræ personæ tribuitur.

Sed neque vllus vnquam hæreticus tam vecors exstitit, qui Filium huius Patris vnigenitum, cuius tum aliàs passim, tum apud Ioannem Euangelistam frequens fit mentio, qua ratione quidem Filius nominatur, negauerit verè personam esse. Nam si verus Filius vnigenitus Patris est, quî non ipse

etiam sit vera persona, similiter atque suus Pater? Accedit, quod omnes etiam hæretici (excepto somniatore illo Valentino) fateri sunt id coacti, quod in Scripturis sacris perspicuum est, videlicet, eum Filium Patris vnigenitum, ipsum Dominum nostrum IESVM Christum esse. Christum autem personam veram esse, subsistentem, intelligentem, & operantem, euidentissimè Scriptura diuina tradit.

Illud autem est, quod in controuersiam à diuersis hæreticis sceleratè fuit reuocatum, vtrum hæc ipsa persona, quæ vnigenitus Patris Filius, atque adeò Christus est, sit quoque diuinum illud Verbum, quod tum aliàs, tum ab eodem Euangelista Ioanne commemoratur: ita vt Verbum illud res sit quædam subsistens, & viuens, & agens, & incommunicabilis, & in summa, illa eadem persona, quę est vnigenitus Dei Filius homo IESVS Christus. Quæ controuersia, nō modò vt intelligatur quænam & qualis persona sit vnigenitus Dei Patris Filius, IESVS Christus, sed etiam vt eiusdem diuinitas coæterna & consubstantialis Patri, suo postea loco commodiùs asseratur, determinanda nūc est.

Verbum igitur esse personam ipsam, quæ est Christus vnigenitus Patris Filius, Samosateniani negarunt. Hæc enim sunt verba

A D. Athanasij oratione contra Arianos, in illud dictum; *Deus ex Deo*, circa finem: *Quidam*, inquit, *ex discipulis Samosatensis diuidentes Verbum à Filio, dicunt, Filium quidem esse Christum: Verbum tamen, alium; eiusq; occasionem arripiunt ex verbis Petri Actor. 13. dicentis: Verbum misit filiis Israël, pacem euangelizans per IE-*

B *SVM Christum. Hic est omnium Dominus. Aiunt enim, Verbum ita loquutum esse per IESVM Christum, quemadmodum in Prophetis solet. Ac proinde aliud Prophetam esse, aliud Dominum.*

Valentinus etiam alium esse Filium à Verbo censuit, teste Irenęo lib. 1. cap. 1. & Theodoreto in epitome diuin. decret. de Filio, cuius

C verba sunt: *Nec, vt volunt Valentini fabulæ, alium esse dicimus vnigenitum, & alium Verbum, & alium Christum, & rursus IESVM.*

Item Arius in lib. quem θαλεία nominabat, vt commemorat diuus Athanasius in epistola de decretis Nicęnę Synodi. Idem etiam negauerunt Arij discipuli, vt refert idem Athanasius in epistola

D citata, & in oratione contra Arium, de dicto, Deus ex Deo, &c.

Item Sabelliani, Verbum non esse rem subsistentem aliquam, sed simplicem quandam Dei conceptionem de carne suo tempore induenda, verbo mentis nostræ cogitationique similem, putauerunt, vt testantur diuus Athanasius oratione cōtra Sabellij Gregales,

gales, & Basilius in sermone contra Sabellianos & Arium. In quo errore fuerunt etiam Valentiniani, vt intelligi potest ex diuo Irenæo, libro secundo, capite decimo octauo.

Neque est ab hac quæstione aliena hæresis Nestorianorum, qui licet Verbum agnoscerent esse verè personam, tamen non concesserunt esse personam omnino eandem, quæ est Christus vnigenitus Dei Filius, sed aliam, quæ neque nasci vllo modo ex Virgine, neq; pati, aut mori potuerit, vt ex Concilio Ephesino & ex variis scriptis D. Cyrilli constat, itemque ex Synodo V. capite duodecimo, vbi nominatim hæc hæresis tribuitur Theodoro Mopsuesteno hæretico Nestoriano.

Commemorantur quoq; à diuo Augustino de hæres. capite 30. hæretici quidam Alogiani: *Propterea*, inquit Augustinus, *sic dicti, quia Domini verbum recipere noluerunt, Ioannis Euangelium respuentes, cuius nec Apocalypsin accipiunt*. Hi procul dubio Verbum illud esse personam, inprimis negarunt.

Porro Michaël Seruetus, eorum omnium antesignanus, qui nostra & Patrum memoria abnegato mysterio sanctissimæ Trinitatis, atheismum inducere tentarunt, idem quod Sabelliani de Verbo sentit: si tamen homo in suis opinionibus non modò inconstantissimus, sed etiam, iudi-

A cio meo delirus, quidquam omnino cum rationis vsu sensisse putari potest. Is inter cetera sic scribit lib. 2. de Trinit. pag. 47. b. *Temerarium est de Verbo seu sermone facere Filium.* Et rursum pag. 49. a. *Antiquior traditio per sacramentum Verbi intelligit quandam in Deo dispositionem, qua placitum est ei, arcanum*

B *voluntatis suæ nobis reuelare.* Et rursus ibidem: *Verbum Dei est caro factum, quia suas dispositiones in carne manifestandas decreuit Deus.* Item pag. 50. a. reprehendens Orthodoxos, quòd ex illis verbis Ioannis: *Et Verbum erat apud Deum*, Verbum esse distinctam personam à Deo Patre colligant: *Quem*, inquit, *obsecro, saporem habent ista in-*

C *sulsissima verba: Secunda illa res erat apud primam? Nam sana Christi doctrina aliter intelligit, Verbum fuisse apud Deum: quia scilicet sacramentum hoc erat ab initio reconditum in mente diuina, donec venit plenitudo temporis, & tunc manifestatum est.* Item libro tertio, pag. 79. b. *Neque ostendere potes vnum iota, quo Verbum illud Filium appellauerit Scri-*

D *ptura.*

Et nihilominus tamen postquam Verbum istud in mysterio Christi impletum est, Christum ipsum vult Seruetus dici & esse Verbum, secundum suam etiam humanitatem: *Facto*, inquit lib. 2. pag. 44. b. *transitu de Verbo in carnem, caro dicitur Verbum.* Idque dupliciter declarat. Primò; *Quia*,

 inquit

inquit lib. 2. pag. 49. b. *Potuit Dei Verbum in carnis transire materiam.* Secundò: *Potest*, inquit ibidem, *etiam intelligi, Verbum caro factum, secũdum quod de Christo dicitur: Deuteronomij 18. Ponam verba mea in ore eius, & in meo nomine loquetur. Propterea dicitur Sermo Patris, quia Patris mentem enunciat, & eius cognitionem facit.*

Hominem igitur Christũ, Verbum Patris vocat Seruetus, quatenus Verbi instar, indicat mentem Patris. Sed non concedit Verbum illud, quod erat in mente diuina, secundum Esse quidem quod antè habebat in mente diuina, esse ipsam Christi substantialem personam. Quin immò in alio loco delirans scribit, Verbum illud fuisse; iam autem post mysterium peractum, non esse. *De Verbo illo*, inquit lib. 3. p. 79. b. & 80. a. *tam in Euangelio, quàm in epistola dicit Ioannes, quod erat olim. Sed de eo nunquã legitur*, Est. Qũam insaniam postea refutabimus, cùm asseremus Verbi æternitatem.

Eandem hæresim de Verbo Georgius Blandrata, & Franciscus Dauidis, & alij discipuli Serueti complexi sunt. Nam in disputatione, seu pseudosynodo, edita Claudiopoli in Transyluania, anno Domini M. D. LX VIII. & ipso Transyluaniæ Principe præsente, Albæ Iuliæ habita, Georgius Blandrata, ex sociorum etiam impietatis suæ senten-

A tia. ita loquitur in Actis sexti diei: *Verbum illud non asserimus Filium aliquem fuisse, sed Dei rationem agendi, siue voluntatem mentemque, quam habuit de exhibendo nobis Redemptore ex semine Dauidis.* Et rursus ibi, sicut Seruetus, concedit post factam incarnationem, Christum vt hominem, esse Dei Verbum.

B Quod quemadmodum sit intelligendum, declarat in eadem disputatione magis Franciscus Dauidis: *Verbum* (inquit in actis IX. diei) *apud Ioannem non æternam aliquam personam inuisibilem, sed ipsum Christum designat, qui voluntatem Patris sui explicare incipiebat.*

Aduersus hos hæreticos omnes assertio Orthodoxa nunc
C probanda est. Quod vt expeditè fiat, notandum inprimis est, Verbum diuinum & propriè dici & metaphoricè. Propriè diuinum Verbum est conceptus diuinæ mentis, quatenus ab æterno Patre omnia cognoscente procedit, & dicitur, ac eidem omnia, quæcunque cognoscit, repræsentat.
D In qua quidem ratione, si spectemus communem notionem vocabuli, cum Verbo intellectili creaturarum intelligentium conuenit. Quod diuus Damascenus lib. primo de fide, capite decimo octauo, naturalem etiam intellectus conceptum, & quasi fœtum eius atq; splendorem esse descripsit. Sed id tamen, conuenientia

cum creato Verbo, minimè obstat, quo minus Verbum diuinum secundum rationem sibi peculiarem & propriam, quæ ei competit, vt est diuinum, subsistens quędam persona sit, infinitè antecellens cuicunq; verbo creaturæ intelligentis: quemadmodum percipi potest ex his quæ suprà de vsu vocabulorum in hac disputatione, ad remouendas hallucinationes aduersariorum sanctisimæ Trinitatis, generatim annotauimus.

Eam autem Verbi diuini rationem, quæ cum verbo intellectili creaturarum ei communis est, vt exponeret D. Augustinus, primũ docet, non voce tantùm, sed inprimis etiam cogitatione posse verbũ dici: idq; pulchrè ex phrasi Scripturæ confirmat: *Etsi verba*, inquit lib.15. de Trinitate, cap.10. *non sonent, tamen in corde suo dicit vtique qui cogitat. Vnde illud est in cap.2. lib. Sap. Dixerunt intra se cogitantes non rectè. Exposuit enim quid esset, dixerunt intra se, cùm addit: Cogitantes. Huic simile est in Euangelio Matth.9. quod quidam Pharisæi, cùm audissent à Domino dictum Paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua; dixerunt intra se: Hic blasphemat. Quid est enim dixerunt intra se? nisi cogitando. Deinde sequitur: Et cùm vidisset* IESVS *cogitationes eorum, dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Lucas autem hoc ita narrat cap.5. Cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi* A *dicentes, etc. Quale est in libro Sapientiæ, dixerunt cogitantes; tale hìc est: Cogitauerunt dicentes. Et illic enim & hìc ostenditur intra se atq; in corde suo dicere, id est, cogitando dicere. Dixerunt enim intra se: & dictum est eis, quid cogitatis? Et de illo diuite cuius vberes fructus ager attulit, ait ipse Dominus: Luc. 12. Et cogitabat intra se dicens. Quædam* B *ergo cogitationes loquutiones sunt cordis.* Et post aliqua: *Proinde*, inquit, *verbum quod foris sonat, signum est verbi quod intus lucet, cui magis verbi competit nomen.* Deinde hanc doctrinam accommodat ad verbum diuinum: *Quisquis igitur*, inquit, *potest intelligere verbum non solùm antequam sonet, verùm etiam antequam sonorum eius imagines cogitatione* C *voluantur, iam potest videre per hoc speculum atque in hoc ænigmate aliquam Verbi illius similitudinem, de quo dictum est, Ioan.1. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.*

Metaphoricè verò diuinũ Verbum dicitur multipliciter. Nam quidquid respectum habet ad ipsum Verbum diuinum propriè D dictum, vel tanquam effectus, vel tanquam signum eius, Verbum diuinum dici potest. Ita & Scriptura ipsa diuina, & quælibet eius pars, quatenus indicat cõceptum ac Verbum mentis diuinæ, Verbum Dei dicitur: Non illud quod erat in principio Deus, sed quod id significat: *Et quod* (vt D. Augustinus lib.15. de Trinitate, cap.11.

 in-

inquit) *factum est ad illum vel ad illum Prophetam, & de quo dictum est Act.6. Verbum autem Domini crescebat & multiplicabatur. Et de quo iterum dictum est: Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Et iterum: *Cùm accepissetis à nobis verbum auditus fidei, accepistis non vt verbum hominum, sed vt est verè verbum Dei. Et innumerabilia similiter,* inquit Augustinus, *in Scripturis dicuntur de Dei verbo quod in sonis multarum diuersarumque linguarum per corda & ora disseminatur humana.* Sic etiam quidquid ex præscripto diuini Verbi propriè dicti fit aut fieri debet, verbum Domini figuratè appellatur. Quo pacto Dominus ipse ad Samuelem ait 1.Reg.3. *Ecce ego facio verbum in Israël, quod quicunque audierit tinnient ambæ aures eius.* Et Angelus ad Virginē Luc.1. *Non erit impossibile apud Deū omne verbū.*

Porro Verbum diuinum propriè dictum, vnicum tantùm est, perfectissimè continens vniuersam scientiam æterni Patris, quæ & ipsa est vnica ac simplicissima. Verba autem Dei figuratè dicta, varia sunt & multa: sicut ipse etiā Dominus apud Isaiam c.59. cùm Ecclesia loquēs, in plurali numero ait: *Verba mea quæ posui in ore tuo, etc.* Verbum igitur diuinum, quod probare instituimus esse personā eandem, quę est vnigenitus Filius Iesvs Christus, Verbum est illud propriè dictum, quod est tātummodò vnicum atq; perfectissimū.

A Qua ex notatione facilis respōsio est ad Arij quandam cauillationem, quam oportet inprimis remouere in hac quæstione. Is enim (vt D. Athanasius auctor est in epist.de decret.Nicæn.Syn.) in cantiunculis quibusdam suis, & libro sermonum conuiualiū, quem (vt fecit etiam Lutherus) ad suos B discipulos oblectandos leuissimè scripsit, sic aduersus Catholicam de Verbo diuino sententiam est fabulatus: *Multa,* inquit, *verba profert Deus. Quodnā igitur ex istis verbis Filium & Verbum vnigenitū Patris esse recipiemus?* Arij enim & discipulorum eius hæretica sententia fuit, (eodēD.Athanasio teste in eadem ep.& in orat.contra Aria.de dicto C Deus ex Deo) nullū dici Verbum diuinum propriè, sed creaturam illam præstantem, quam ipse personam incarnatam dicebat, verbum Dei abusiuè appellari; quatenus in ea singulariter relucebat sapientia Dei Patris: quemadmodum & alia figuratè dicuntur Dei verbum. In quo errore fuit Origenes etiam in c.1.Ioannis, quem D Arianorum fontem D. Hieronymus nominauit, si tamē eiusmodi errores Origeni nō falsò adscripti sint, de quo postea commodiori loco dicemus.

Respondet autem ad illam Arij & discipulorum eius cauillationem rectissimè D. Athanasius his verbis, in eadem epistola: *Stulti,* inquit, *& quiduis potius quàm Christiani.*

stiani. Non enim absunt, dum talia de Deo fabulantur, vt Deum hominem quempiam esse suspicetur: vtpote quem ita inducunt loquentem, quasi qui priora verba posterioribus mutet, & quasi vnum ex Deo Verbum non sufficiat, quod vniuersam mundi ex voluntate Patris creationem curamq; & prouidentiam sustineat. Et rursus: *Non multa verba sunt, vt vnumquodq; eorũ insufficiens habeatur: sed vnũ Verbum, vt illud solum intelligatur esse perfectũ.* Hæc de Verbo diuino propriè, vt illud existit (sicut Augustinus ex Scriptura probat) in mẽte diuina, verissimè à D. Athan. disputantur.

Verbum igitur diuinum propriè sumptum esse ipsam subsistẽtem personam, quæ est Filius vnigenitus Iesvs Christus, aduersus hæreticos oẽs, quos antea commemorauimus, probamus primũ ex sacra Scriptura hoc modo: Quod quacunque ratione tandem Deus est: (nam de vera Verbi diuinitate postea suo loco disputabimus:) Quod omnia quæ facta sunt, cum Deo Patre condidit: Quod verè aliquis nominatur, qui tanquam vniuersorum Dominus in mundũ venerit, quem quidam receperint, quidam non receperint, quiq; recipiẽtes se, vt sint Dei Filij fecerit potestatẽ: Quod incarnatum est, hoc est, quod carnem humanam induit, Abrahæque semen (sicut Apostolus interpretatur Hebr. 2.) apprehendit: Quod post assumptã carnem habitauit in nobis; cuius

A gloria in operibus admirabilibus tanquam vnigeniti à Patre pleni gratiæ & veritatis conspecta est: Id inquã, cui omnia ista competunt, nemo sanus dubitare potest, quin sit persona quædam subsistens, & quidẽ illa ipsa, quæ est vnigenitus Dei Patris: siquidem eius gloria tanquã vnigeniti est in terris visa.
B At hæc omnia Verbo diuino, eadẽ serie vnoq; cõtextu sermonis euidẽtissimè verissimeq; tribuuntur ab Euangelista Ioan. c. 1. Verbum igitur diuinum persona quædam est subsistens, & quidẽ illa ipsa quæ est vnigenitus Filius Dei Patris.

Nã quid nisi persona potest aut natura aut adoptione dici & esse Deus? Quid nisi persona omnia
C facere, siue cuncta, (vt est in libro Sapientiæ) cum Deo Patre componere? Quid semen Abrahæ apprehendere? & in mundum tanquam vnum quendam omnium in suam possessionem venire, & omnem hominem illuminare, & à quibusdam recipi, & iis filiorum Dei dignitatem præstare, & cum hominibus versari, & tanquã vni-
D genitus Dei gloriam suam demõstrare, nisi persona potuit?

Iure igitur veteres, iidemq; eruditissimi Patres, ex hoc vno D. Ioannis loco, Verbum diuinũ esse subsistentem personam, atq; vnigenitum Dei Filium satis superq; probari putauerunt. Diuus enim Athanasius in oratione contra gregales Sabellij, qui existimabãt diui-

diuinum Verbum instar humani verbi esse. sic argumẽtatur: *Euangelistam,* inquit, *non recipiunt statim ab initio clamantem: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Si enim Deus Verbum tantummodò in mente habet, non autem reuera ex ipso genitum vt Deũ ex Deo, quomodo esse poterit apud Deum Verbum, aut quomodo Deus fuerit? Non enim verbum in mente hominis cõceptum homo est apud hominem, cùm nec viuat, nec subsistat, sed viui duntaxat ac subsistentis motus sit, quod mox atq; enunciatum est non subsistit, & sæpe vocatum nequaquam permanet: quum contra Psalmista Psal.* 118. *vociferatur, Dei Verbum in æternum permanere: & in ea re illi suffragator & consonus Euangelista est, cùm Verbum Deum esse profitetur, & manifestatum eum esse annunciat, & aduenisse indicat, & incarnatum prædicat.*

Item D. Basilius oratione contra Sabell. & Arian. *Statim,* inquit, *ab initio Euangelista clamat: Et Deus erat Verbum; propriam substantiam dans Filio.* Vt cetera omittam quæ dicit in eandem sententiam, similiter atque D. Athanasius.

Item D. Augustinus libro 1. de Trinitate, cap. 6. *Manifestum,* inquit, *est quod Verbum Dei, Filium Dei vnicum accepimus, de quo pòst Euangelista dicit: Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* De quo etiam Dei Verbo Augustinus libro 15. de Trinitate, capite 11. intelligit esse dictum illud Ecclesi. 1. A *Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis.*

Item D. Ambrosius lib. 4. de fide ad Grati. c. 3. *Solùm,* inquit, *Verbum Dei est, quod nec prolatiuum est, nec ἐνδιάθετον, sed quod operatur, & viuit, & sanat. Viuum enim est Verbum Dei & efficax, etc. Verbum igitur audis Dei Filium.*

B Et his omnibus antiquior D. Irenæus li. 1. c. 1. disputans contra Valentinum: *Joanne,* inquit, *vnum Deum exponẽte, & vnum vnigenitum* IESVM *Christũ annunciante, per quem omnia facta esse dicit; hunc Verbum Dei, hunc vnigenitum, hunc factorem omnium, hunc lumẽ verum illuminans omnem hominem, hunc mundi fabricatorem, hunc in sua venisse, hunc eundem carnem factum & habitasse in nobis, affirmat.* C Et pòst pauca: *Discite igitur insensati, quoniã* IESVS, *qui passus est pro nobis, qui inhabitauit in nobis idem ipse est Verbum Dei.* Et rursus li. 4. cap. 37. *Verbum, id est, Filius,* inquit, *semper cum Patre erat. Est autem hoc Verbum Dominus noster* IESVS *Christus, qui in nouissimis temporibus homo in hominibus factus est, vt finem coniungeret principio, id est, hominem* D *Deo.*

Et Irenæo antiquior Ignatius in epist. ad Magnesianos: *Filius est ipsius Patris Verbum non prolatum, sed substantiale; non enim loquutionis articulatæ vox est, sed diuinæ efficaciæ substantia genita.* Sic affirmant & omnes reliqui Patres. Atque ita etiã in œcumenicis Ecclesiæ Conciliis

ciliis non semel definitum est, & à A cunctis fidelibus summo consensu semper creditum.

CAPVT III.

Confutantur argumẽta eorum hæreticorum qui negant Verbum diuinum esse personam.

ONTRA hanc autem B assertionẽ, quod opponant hȩretici, non habent præter humanam quandam imaginationem suam, qua rem illam diuinam atque infinitam insipientissimè metiri volunt.

1. *Stultum,* inquit loco suprà citato Seruetus, *est de sermone seu verbo diuino, facere velle personam.* Quasi C hunc in modum argumentetur: Quod conceptus mentis seu sermo est, id non est persona. Patet in conceptu hominis. Verbũ Dei conceptus quidam diuinȩ mentis est. Non est igitur persona. Quo argumento & Sabellianos olim fuisse vsos, intelligi potest ex D. Basilio in ser. contra Sabell. & D. Athanasio serm. 3. contra Arian. D

Respondet autem pulchrè D. Athanasius: *Non est,* inquit, *quærendum, cur non tale sit Dei Verbum quale nostrum est, cùm Deus nequaquam talis sit, quales nos sumus.* Et suprà docuimus, rationi propriæ illius rei diuinæ, quia infinito interuallo excedit rationem rei creatæ, longè diuersissima conuenire.

2. Sed: Erat, inquit etiam Seruetus, dixit Euangelista de illo verbo; nõ est. Non permanet igitur tanquam quiddam subsistens.

Respondeo, *Erat* dixit, vocabulo indefinitam durationem significante vsus: non vt indicaret diuinum Verbum aliquando non fuisse futurum: sed vt nunquam non fuisse intelligeretur. *Indefinitè,* inquit D. Ambrosius li. 1. de fide, ca. 5. *tenditur, Erat. Quidquid excogitaueris; Erat Filius.* Et obstruit Serueti blasphemũ os de hoc ipso Dei Verbo (vt Athanasius, Basilius, & alij Patres interpretantur paulò suprà citati) Propheta inquiens Psal. 118. *In æternum Domine Verbum tuũ permanet in cœlo.* Quod si Dei Verbum erat & non est, vt desipuit Seruetus, Deus desiit esse. Nam *Deus erat Verbum.* Itaque sine Deo fuit Seruetus, hoc est, verissimè Atheus, quemadmodum & eius blasphemi discipuli nunc sunt.

3. At, inquit etiam Seruetus, ipsemet Pater loquens dicitur esse logos seu Verbum, vt inquit Irenæus.

Respondeo. Non stultè fecit Seruetus quòd nõ indicat locum, vbi tale quid dicat Irenæus. Nihil enim tale apud Irenæum inuenitur. Quanquam cùm ex locis aliis paulò superiùs citatis cõstet euidenter, Verbum sententia Irenæi personam esse, quæ sit non Pater, sed vnigenitus Patris: sensus illius ora-

orationis esset, Verbũ esse id quo loquitur Pater, seu Patrem loquẽtem esse Verbũ vnà cum suo Patre.

4. Obiiciebant etiam, vt suprà vidimus, Samosateniani, à D. Petro Act. 13. sic dictum esse: *Verbum misit Deus filiis Israël euangelizans pacem per* I E S V M *Christum*; quasi verbum ipsum non sit I E S V S Christus.

Respondeo. Primùm, vt maximè verbum eo loco propriè accipiamus pro eo de quo dictum est; *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*, non ideo tamen cogimur Verbum à Filio diuidere. *Possumus enim*, (inquit D. Athanasius oratione contra Arian. de dicto Deus ex Deo) *contra hanc obiectionem aliquid simile reperire, idq; ex epistola ad Corinthios: Exspectantes, inquit Apostolus, reuelationem* I E S V *Christi, qui & confirmauit vos inculpabiles vsque in diem Domini nostri* I E S V *Christi. Vt enim non alter Christus diem alterius Christi exspectantes confirmat; ita quoque Verbum misit Pater carnem factum, vt cùm iam homo esset, ipse per seipsum euangelizaret. Atq; ideo statim subiunxit: Hic est omnium Dominus, Dominus autem omnium Verbum est.* Hactenus D. Athanasius.

Deinde, si Verbum illo loco accipiamus impropriè, vt idem sit quod summum illud beneficium pacis, quod hominibus est allatum per Christum, quatenus id erat præparatum atq; constitutum æterno ipso Verbo conceptuque diuino: nullius erit momenti ea obiectio. Sententia enim verborum D. Petri erit, Deum id beneficium contulisse hominibus annunciando pacem per I E S V M Christum. Ita vt dictio, euangelizãs, in eo loco referatur ad Deum ipsum, non ad Dei Verbum.

5. Posset autem & illud hoc loco obiici, quod sapientia diuina, & bonitas, & aliud quodcunq; attributum ex iis quæ conueniunt Deo, quin immò conceptus etiã diuinus, qui personis omnibus diuinis communis est, verissimè est atq; dicitur Deus: cùm nihil sit in Deo, quod non sit Deus. Nec tamen inde consequitur attributum aliquod diuinum esse suapte ratione subsistentem personã. Si enim persona esset, neutiquã esset cõmune trib⁹ personis. Pari ergo modo vitiosè in proposito colligitur Verbũ diuinũ esse per se subsistentem personã, quoniã ab Euangelista Ioanne Deus esse dicitur.

Respõdeo. Sapientia diuina aut aliud quodcunq; attributum diuinum, Deus est, & dicitur, nõ ex propria ratione sua, sed identicè (vt in scholis loquimur) propter summam Dei simplicitatem, quæ non patitur vt quidquã sit in Deo quod non reipsa sit ipse Deus. At Verbum diuinũ ex propria ratione sua dicitur ab Euangelista esse Deus, & quidem Deus qui in mũdum venerit, & cum hominibus habitauerit, quiq; sit Patris vnigenitus, & cetera, quæ vt vidimus

non possunt tribui nisi subsistenti A personæ. Propriam enim Verbi diuini rationem & mysteriũ (quantum obscura fidei cognitio potest capere) instituit eo loco Euangelista nobis exponere: nempe quid sit Verbum illud diuinum, & quid caussa salutis humanæ, ipsum per se gesserit. Sicut rectè D. Hilarius li. 7. de Trinit. non longè ab initio B ait: *Cùm audio*, inquit, *& Deus erat Verbum, demonstratum intelligo esse, quid est*. Ita fit vt ex modo quo Verbum diuinum Deus esse dicitur, rectè ipsum suapte ratione personam esse colligamus: non autem posimus perinde colligere attributum aliquod diuinum esse per se personam, licet Deus, hoc est, idem quod Deus, esse dicatur. C

6. Posset obiici, quod Verbum diuinum est conceptus quidam mentis diuinę. At diuinus conceptus omnibus personis diuinis est communis: cùm æquè illæ omnes intelligant, atq; adeo dicant intellectili modo ea q̃ intelligunt. Non est igitur diuinũ Verbum persona.

Respondeo. Conceptus diuinus non vno modo, sed duobus in illa D re diuina inuenitur: vt docet D. Augustinus lib. 15. de Trinitate, c. 17. nempe essentialiter, quo pacto commune quiddam est diuinis personis omnibus; & notionaliter seu personaliter, quo pacto rursus accipitur dupliciter. Vno modo pro conceptu à Patre producto, & sic proprium quiddam est Filij, vel potius est ipse Filius, & Verbum propriè sumptum. Altero modo pro conceptione ipsa Patris, qua tanquam operatione quadam sibi propria Verbũ illud producit. Iam conceptus qui personis omnibus est communis, nõ est nisi ille absolutus & essentialis, qui quomodo differat à conceptu notionali, commodius explicabitur in secundo huius operis libro, vbi de ordine originis, qui est inter diuinas personas, à nobis disserendũ est. Atq; ibi, essentialiter & personaliter (vt dicimus) conceptũ in diuinis esse oportere, ex ipsa ratione hui⁹ mysterij, q̃ fides exponit, manifestè conuincemus.

Nonnullã tamen hoc loco controuersiam video esse posse de nomine: Vtrũ scilicet conceptus ille diuinæ mentis essentialis & communis personis tribus, posset etiã dici Verbum; ita vt Verbum in diuinis, non modò personaliter, vt Ioannis 1. Apocal. 19. & 1. Ioan. 5. sed etiam essentialiter vsurpetur.

Et videtur conceptus ille essentialis Verbum dici posse. Primò, quia probabilis multorum sententia est, Verbum mentis idem esse re ipsa quod conceptum seu notitiam mentis. Igitur quot modis dicitur in diuinis notitia seu conceptus, totidem etiam poterit dici Verbum. At conceptus, vt notauimus, dicitur in diuinis non solùm personaliter, sed etiam essentialiter: Ergo etiam Verbum.

Secundò, quia omnes personæ diuinæ quatenus essentialiter intelligunt, intellectili modo aliquid dicunt, & velut exprimunt id quod intelligunt. Ergo & hæc notitia essentialis potest vocari quoddam essentiale Verbum. Denique non videtur obstare ratio illa Theologorum, quam explicat D. Thomas 1.p.q.34.art.1. nempe Verbum in diuinis aliquid procedens significare; nihil autem commune & essentiale in diuinis procedere. Etenim ostendit hæc ratio, Verbi vocabulum personaliter accipi in diuinis, non tamen personaliter tantùm. Nam & vocabulum amoris significat quiddam procedens in diuinis, & ea propter personaliter dicitur, vt idem D. Thomas docet 1. p. q. 37. art.1. non tamen solùm personaliter, sed etiam essentialiter, quatenus significat quoque amorem communem diuinis personis omnibus, vt idem ibi docet.

Respondeo. Si tantummodò vim vocabuli perpenderemus, nō dubium esse, quin Verbum quoq; dici posset in diuinis essentialiter. Atque hoc rectè probant argumenta proposita, & idipsum concessit apertè D. Thomas li.1. sententiarum, d.27. quæst.2.art.2. & Ioannes Capreolus ibidem q. 2. assertione 4. Ceterùm ad cauendum periculum erroris, soliti sunt Theologi Verbi vocabulum tantummodò notionaliter vsurpare, A ne quis fortè putet Verbum non esse nisi quiddam commune omnibus personis. Neque est eadem ratio de vocabulo amoris. In iis enim explicandis, quæ in diuinis pertinent ad voluntatem, maiori laboramus penuria vocabulorũ. Vnde fit vt ad exprimendũ actum voluntatis diuinæ, qua personæ i- B psæ se amant, cogamur vti essentialiter vocabulo amoris seu dilectionis, tametsi hoc idem vocabulum personaliter & notionaliter accipiatur. Sed, vt dixi, hæc quæstio non est de re, sed tantùm de nomine.

CAPVT IV.

C *Esse quoque Spiritum sanctum subsistentem personam: & responsio ad argumenta contraria.*

NVnc sequitur, vt item probemus, Spiritum sanctum esse subsistē-tem quandam personam. Hoc enim Hæretici etiam quidam tum veteres, tum recentiores inficiati sunt: *Spiritum san-* D *ctum* (inquit D. Gregorius Nazianzenus oratione 5. de Theol.) *Saducei penitùs non esse censuerunt.* D. etiam Athanasius in libro de communi essentia Patris, & Filij, & Spiritus sancti, contra hæreticos quosdam disputat, qui asserebant Spiritum sanctum tantummodò esse quoddam Dei donum siue virtutem.

Et

Et Serueti delirantis sunt hæc verba libro 1. de Trinitate, fol. 28. *De Spiritu sancto non fit mentio, nisi vbi est sermo de agendo, quod est*, inquit, *notatu dignum; quasi Spiritus sanctus non rem aliquam separatam, sed Dei agitationem, energiam quandam, seu inspirationem virtutis Dei designet.* Et rursus lib. 6. in fine: *Dic igitur* (inquit) *quòd Spiritus sanctus est diuina in hominis spiritu agitatio. Et quia sic mouendo, Christo credentes sanctificat Deus, ideo dicitur spiritus in homine sanctus.*

Et Georgius Blandrata in Alb. act. 6. diei: *Quæstio est*, inquit, *vtrũ Verbum & Spiritus sint personæ? Nos dicimus, non esse personas, aut induiidua, aut aliud sophisticum, sed esse altissimi Dei Patris virtutes, quibus & olim, & nunc quoq; in noui mundi creatione vtitur.* Idem etiam sensit Frãciscus Dauidis ibidem in actione 5. diei, & Budnæus in demonstratione, quòd Christus non sit idem Deus, qui est Pater, fol. 3. & 4. & alij Serueti discipuli.

Ecclesia Christi contrà, perpetuò sensit, Spiritum sanctum esse verè personam subsistẽtem. Cùm autem nomen Spiritus in Scriptura sacra multis modis accipiatur, eum nos in proposito Spiritum intelligimus, qui vt ex Orthodoxa sententia notat D. Athanasius epist. ad Serapionem initiò, nunquam in Scripturis sanctis *simpliciter nominatur Spiritus, sine additamento* A *Dei, aut Patris, aut à me, hoc est, ex Deo, vel absque articulo, vel Christi, vel Filij, aut, vt non adiungatur, Sanctus, aut Paracletus, aut Veritatis, hoc est, Filij, qui se nominat Veritatem, nisi cùm quod priùs distinctè commemoratum est de hoc Spiritu, postea simpliciter repetitur. Ibi enim*, inquit Athanasius, *ex superioribus recognoscitur,* B *de quo Spiritu mentio fiat, etiam si in sequentibus nudum tantummodò Spiritus vocabulum sit positum.*

Cui doctrinæ D. Athanasij non repugnat Hilarius lib. 7. circa medium, cùm ait, per Spiritum sanctum aliquando Patrem, aliquando Filium, aliquando Spiritum ipsum Paracletum significari: vnde Seruetus lib. 1. de Trinit. fol. 31.
C insulsè colligit, confusa apud nos esse omnia. Etenim si attentè legatur Hilarius, planè intelligi potest, sententiam eius non esse, ita Patrem, aut Filium, per Spiritum sanctũ aliquando significari, quasi Pater ipse, aut Filius, aliquando Spiritus sanctus in Scripturis nominetur, sed quia quandoque Spiritus sanctus in Scripturis dicitur
D Spiritus Patris, & quandoque Spiritus Filij, atque adeò tum Pater, tum Filius per Spiritum sanctum obliquè (vt sic dicam) solet significari.

Id patet ex Scripturæ locis, quę D. Hilarius ad id explicandum inducit. Nam Patrem per Spiritum significari ait, vbi dicitur: *Spiritus*

Domini super me, propterea vnxit me. Et rursus: *Ecce puer meus quem elegi, ponam Spiritum meum super eum.* Et postea subiungit: *In Spiritu autem Dei, Patrem Deum significari, ita existimo intelligi oportere, quòd Spiritum Domini super se esse Dominus* IESVS *Christus professus sit, propter quod eum vngat, & mittat ad euangelizandum. Paternæ enim naturæ virtus in eo manifestatur.* Et post pauca: *Filium verò*, inquit, *hoc modo per Spiritum Dei demonstratum intelligimus, cùm dicit: Quòd si in Spiritu Dei ego eiicio Dæmones: vtique appropiauit in vobis regnum Dei; se scilicet, id est, naturæ potestate* (atq; adeo cooperante Spiritu ipsius sancto) *Dæmones eiicere demonstrans: qui non nisi Dei Spiritu eiici possint.* Tum etiam nomine Spiritus Dei expressam significationem Spiritus Paracleti exstare dicit in illo loco: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* In quibus sanè locis patet, non nisi ex obliquo (vt dicebam) Patrem, aut Filium per Spiritum sanctum denotari.

Illum igitur Spiritum sanctum, qui iuxta D. Athanasij obseruationem in Scripturis frequenter commemoratur, veram atq; subsistentem esse personam, probamus primùm ex iisdem Scripturis hoc modo. Necesse est fateri id esse personam verè subsistentē, quod & operatur, & cognoscit, & iudicat, & loquitur, & docet, & annunciat, & arguit, & cōsolatur,

A & vnà cum aliis personis testimonium perhibet, ac similiter, vt ille nominatur, & mittit, & præcipit, & adiuuat, & constituit Rectores in Ecclesia, aliaque eiusmodi facit, quæ fieri nisi à persona subsistente, & intellectu, & voluntate, & facultate operandi prædita, nequit intelligi. At hæc omnia Spi-

B ritui sancto, Scriptura sacra verissimè tribuit. Confitendum est igitur, Spiritum sanctum personam verè subsistentem esse.

Id patet ex his testimoniis, 1. Corinth. 12. *Omnia autem hæc operatur vnus atque idem Spiritus.* 1. Corinth. 2. *Quæ sunt Dei nemo nouit, nisi Spiritus Dei.* Actor. 15. *Visum est Spiritui sancto.* Actor. 13. *Dixit Spiritus*

C *sanctus.* Ioan. 14. *Docebit vos omnem veritatem.* Ibidem: *Quæ ventura sunt annunciabit vobis.* Ioan. 16. *Arguet mundum de peccato.* Ioann. 14. *Paracletus autem* (id est, consolator) *Spiritus sanctus.* 1. Ioan. 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus.* Matthæi 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Isaiæ

D 61. *Ad euangelizandum pauperibus misit me.* Actor. 13. *Segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus ad quod assumpsi eos.* Rom. 8. *Spiritus adiuuat infirmitatem nostram.* Actor. 20. *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Certè desipit qui hæc, & alia id genus præstari posse putat ab eo, qui nō est subsistēs intelligensq; persona.

Sed habent Serueti discipuli, vt insipientes se esse prodant, modum ineptissimum, quoad istam probationis formã respondeant, nempe dici in Scriptura, Spiritum sanctum hæc facere, non quia ipse faciat, sed quia Deus per illum, hoc est, per virtutem suam, vel per agitationem illam, seu motum, seu donum in creaturis (quod Spiritum sanctum esse Seruetus putat) ea faciat. *Dicitur*, inquit Franciscus Dauidis act. 5. diei, *Spiritus sanctus distribuere sua dona sicut vult, quia Deus sua dona per Spiritum distribuit sicut vult.* Hanc interpretationem confirmat, quia & de vento dicitur; Ioan. 3. Vbi vult spirat, neque ideo tamen ventus est persona.

Hoc verò commentum interpretationis, in tot locis, præsertim, & in quibus tam varia & multiplicia Spiritui sancto tribuuntur operationum genera, quis, obsecro, prudens ferat? Nã quod de vento nobis obiicit, ipso vento longè leuius est. Cùm enim dicit Dominus: *Spiritus vbi vult, spirat*, motum atque agitationem quandam rei naturalis, spirationis vocabulo significauit, quæ non voluntate ac iudicio, sed naturâ à ventis concitatur. Vnde fit, vt intelligi necesse sit, voluntatem eo loco tributam esse vento, non nisi impropriè, quatenus instar cuiusdam voluntatis est illi inclinatio sua naturalis. At Spiritui sancto

A operationes locis citatis tribuuntur, quæ cum ratione peraguntur; vt dona diuidere, docere, præcipere, arguere, &c. Quare personam eum esse subsistentem voluntate vera præditam, cuius arbitrio illa omnia operetur, necesse est.

At, inquit, vbi suprà Franciscus B Dauidis: *Deus vnus ille Pater dicitur in Scriptura omnia efficere.* Nemo negat. Sed quæ Pater facit, ea similiter omnia Spiritus sanctus (sicut etiam & Filius) operatur: cùm sit, vt infrà demonstrabimus, eiusdem potestatis atque naturæ.

Deinde Spiritum sanctum personam esse subsistentem, contra C hæc commenta vanissimarum interpretationum, testimonio confirmamus omnium Orthodoxorũ Patrum, qui hanc assertionem Catholicam ex iis Scripturæ locis, quos citauimus, certissimè didicerunt. Nam D. Basilius postquam pleraque testimonia iam citata de Spiritu sancto, & alia similia de diuino Verbo, commemorasset, ad D extremũ, lib. 5. contra Eunom. ita concludit: *Quare quòd viuẽs sit Verbum, & persona perfecta, & Spiritus similiter, ea quæ nunc relata sunt, abundè docere possunt.* Item D. Gregor. Nazianzenus orat. 4. de Theologia initiò, tanquam si ex instituto agitationem illã Seruetiani Spiritus exagitandam suscepisset, sic inqt: *Si Spiritus sanctus est actus, agetur*

procul

proculdubio, non aget. Qui fit ergo, vt agat ipse, atque hæc & illa dicat, & segreget, & mœreat, & ad iram incitetur, & quæcunque rei motu agitatæ perspicuè sunt, non autem modus. Vnde cõcludit Gregorius: *Spiritum sanctum ex eorum numero omnino statuendum esse, quæ per se subsistunt.* Similia passim reliqui omnes Patres, itemque Orthodoxa Concilia, vbicunque Spiritum sanctum tanquam personam tertiam Patri & Filio annumerant.

1. Obiiciunt præterea hæretici tum veteres, tum recentiores, Spiritum sanctum donum & pignus hæreditatis nostræ esse: non igitur personam.

Sed respondet D. Athanasius in libro de communi essentia diuinitatis, etiam Patrem in Scripturis Psal. 15. & 141. partem hæreditatis nostræ appellari. Item etiam Filium donatum esse nobis: neq; tamen idcirco Patrem & Filium personas non esse. Etenim ipsę nobis personę diuinæ donantur, cùm illarum dona nobis tribuuntur, quibus ipsis fruimur. Et certum ex Scripturis est, dona Spiritus sancti aliud quiddam esse quàm ipsum Spiritum sanctum, vt est etiam donum quoddam. Dona enim Spiritus sancti fructus ipsius Spiritus sancti sunt. Gal. 5. ac proinde aliquid ab eo distinctum. Item ea ipsa Spiritus sanctus distribuit sicut vult, 1. ad Corinth. 12.

A

B

C

D

2. Obiiciebant etiam, nomen Spiritus sancti non ad personam aliquam, sed ad naturam potius diuinam referri, ratione cuius, cùm spiritualis sit, tam Pater quàm Filius sit ac dicatur Spiritus sanctus, quandoquidem vterque illorum est & Spiritus & Sanctus.

Respondent Orthodoxi, vocem illam Spiritus sancti, vt duarum dictionum vim habet, communem esse Patri & Filio. Sed, vt sæpe accipitur loco vnius dictionis, personam aliquam significare determinatam.

Ita de Spiritu sancto loquens D. Augustinus 15. de Trin. cap. 19. *Non ipse solus*, inquit, *est in illa Trinitate, vel Spiritus, vel Sanctus, quia & Pater Spiritus, & Filius Spiritus, & Pater sanctus, & Filius sanctus: quod non ambigit pietas. Et tamen iste non frustrà propriè dicitur Spiritus sanctus. Quia enim est communis ambobus, id vocatur ipse propriè, quod ambo communiter.* Et rursus lib. 5. cap. 11. Vt ergo ex nomine quod vtriq; conuenit, vtriusque communio significetur, vocatur donum amborum Spiritus sanctus.

CAPVT

CAPVT V.

Nec Filium nec Spiritum S. esse illam eandem personam, quæ est Pater, sed aliam personam esse Patrem, aliam Filium, aliam Spiritum S.

HANC Assertionem Catholicam, negauit inprimis Praxeas hæreticus Asiaticus, aduersus quem Tertullianus scripsit de distinctione personarum in vna diuinitate eruditum librum. Hic primus asseruit ipsum Patrem descendisse in virginem, & ex ea natũ fuisse, & passum, vt refert Tertullianus initiò illius libri.

Deinde distinctionem personarum, negauit etiam Sabellius, qui personam ipsam Patris dicebat nominari Filium, quatenus carnem sumpsit, item etiam eundem Patrem nominari Spiritum sanctum quatenus sanctificat nos. Verba ipsiusmet Sabellij refert D. Athanasius orat. contra Arian. de dicto illo: *Deus ex Deo*, non procul à fine: *Quemadmodum* (aiebat) *diuersa genera sunt gratiarum, idem autem Spiritus: ita quoque Pater cùm idem sit, dilatatur in Filiũ & Spiritum.*

Eundem errorem tandem etiam Seruetus complexus fuisse videtur, quem hominem verè dixeris monstrum quoddam ex omnibus penè fabulis atque errori-

A bus veterum hæreticorum compositum. Eius enim verba lib. 2. Dialog. de Trin. hæc sunt: *Cùm dicimus Deum, consideramus eum separatim extra omnem creaturam, & ineffabilem. Cùm verò dicimus Verbum, consideramus prolatam* (fermè dixit, dilatatam, vt ipse Sabellius) *illius in hoc mundo præsentiam. Et cùm dici-*
B *mus Spiritum, consideramus spirantem eius in mundo virtutem.* Et Valentinus Gentilis prothesi 9. *Non est*, inquit, *vnus Deus in tres personas distinguendus. Qui id facit, necessariò vnius Dei substantiam diuidit.* Hos hæreticos recentiores in eo cum Sabellio consentire dico, quòd negãt tres distinctas personas esse in ipsa quidem diuinitate.

C Orthodoxi contra veteres & nouos Sabellianos eam assertionem probant. 1. apertis Scripturæ testimoniis. Quale inprimis est illud Ioã. 14. *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, Spiritum veritatis.* Quem locum pulchrè, & planè euidenter his verbis vrget D. Athanasius orat. contra gregales Sabell. *Cùm de se Filius loqui-*
D *tur, EGO, inquit. Cùm de Patre, ILLE, dicit. Cùm de Spiritu sancto, ALIVM, subiungit. Cur non igitur manifestæ defectionis & Apostasiæ crimen sit, negare tria, & illum, qui ista loquutus est, vnum solum esse dicere?* Ac eodem ferè modo D. Basilius serm. contra Sabelli. & Arian. *Nónne*, inquit, *palàm impudens es, cùm audis, EGO, de Filio, ILLE, de Patre,*

Alivs, de Spiritu sancto, & omnia tu misces, & omnia cōfundis, & vni rei omnes appellationes attribuis. Vtuntur Patres illis etiam locis: *Solus non sum, sed qui misit me Pater mecum est,* Ioannis 6. Et: *Alius est, qui testimonium perhibet de me,* Ioannis quinto. Et sunt alia eius generis plurima testimonia, ex quibus distinctio personarum euidentissimè apparet.

B 2. Confirmant eandem assertionem Orthodoxi quibusdam aliis testimoniis Scripturæ, quæ cùm vnam personam cum alia, vel apud aliam esse indicant, illarum distinctionem manifestè declarant. Vt cùm Prouerbiorum octauo dicit Sapientia genita: *Quando appendebat fundamenta terræ cum eo eram cuncta componens.* Et Ioannis capite primo: *Verbum erat apud Deum.*

C 3. Illis etiam, quibus dicitur, vna persona esse in alia, vt Ioannis primò: *Vnigenitus qui est in sinu Patris.* Et cap. 14. *Ego in Patre, & Pater in me est.*

4. Illis, quibus ad vnam personam per aliam, seu auxilio alte-
D rius, refugium habere dicimur. Vt ad Ephesios secundo: *Habemus accessum ad Patrem per Filium in vno Spiritu.*

5. Illis, quibus hæ tres personæ, tanquam planè distinctæ numerantur, vt Matth. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Et 2. ad Corinth. vlti-

A mo: *Gratia Domini nostri Iesv Christi, & caritas Dei, & communicatio sancti Spiritus.* Et 1. Ioan. 5. *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus.*

6. Confirmant hanc assertionem Orthodoxi argumento ducto à ratione vera, tum Patris, tum Filij. Nam si quidam in diuinitate verus Pater est, & quidam verus Patris Filius, vt Scriptura apertè confirmat, igitur distinctæ personæ sunt: cùm necessaria penitus sit distinctio inter Patrem & Filiū. Rectè enim in oratione de dicto illo; Deus ex Deo, diuus Athanasius: *Verus,* inquit, *Filius existit, non animi imaginatione formatus. Vt enim verus est Pater, ita quoque verè est Sapientia. Atque ita fit, vt duo sint, non autem secundum Sabellium idem Pater et Filius.* Ac persequitur idem argumētum pluribus verbis Tertullianus in lib. aduersus Praxeā: *Quia,* inquit, *Pater verè genuit Filium: ergo duæ personæ sunt.* Alioqui *eadem res,* inquit, vbi suprà, idē Athanasius, *erit gignens & genitum. Quæ absurditas,* inquit, *in Sabellianis residet.* Quod argumentum similiter pro distinctione Spiritus sancti duci potest à vera illius processione.

7. Confirmatur eadem assertio consentiēte auctoritate omnium Orthodoxorū Patrum, quorum passim in libris exstat confessio veræ Trinitatis personarum, vt infrà commodiori loco capite vicesi-

cesimo docebimus. Itemque auctoritate ipsius Ecclesiæ Catholicæ, quæ in omnibus Conciliis *fidem in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum ab Apostolis acceptam*, vt inquit D. Irenæus libro primo, cap. 2. sanctissimè ante omnia protestata est.

Obiiciunt autem tum veteres, tum recentiores Sabelliani, Ecclesiam, cùm tres personas distinctas in diuinitate asserit, multitudinem Deorum cum Ethnicis inducere. Eos verò, quòd id obiiciant, iure ac meritò D. Athanasius oratione contra gregales Sabellij, Iudaicæ inficiationis ministros appellat. *Atqui hinc est*, inquit Athanasius, *quod & ab Ethnicis & à Iudæorum quoque blasphemia discessimus, dum etiam Filium Dei agnoscimus, & eius perniciosam abnegationem euitamus.*

Cur autem multitudinē Deorum minimè idcirco cum Ethnicis inducamus, rationem reddit ex Orthodoxa sententia D. Gregorius Nazianzenus oratione 3. de Theologia: nempe quia per vnam atque eandem essentiam, earum personarum quamlibet esse Deum profitemur, vt postea suo loco monstrabitur: atque ita vnum nihilominus retinemus diuinitatis principatum: *Nos*, inquit, *vnius Dei principatum colimus, non quem persona vna circumscribit, sed quem æqualis naturæ præstantia constituit, voluntatisq; consensio, motus identitas, atque ad vnam eandemq; rem coniuncta propensio, ita vt etiamsi numero differant, auctoritate tamen & potentia minimè inter se dissideant.* Ceterùm hos tres esse vnum, vt Euangelista etiam testatur, postea ca. 26. probandum est. Vbi etiam sequenti cap. 27. respondebimus ad alia argumenta hæreticorum, quæ non propriè distinctionem personarum secundum se oppugnant, sed distinctionem illarum in vna & eadem diuinitate.

CAPVT VI.

Non modò Patrem, sed etiam Filium esse verum Deum. Vbi prius tamen quàm hæc assertio probetur, recensentur contrariæ hæreses.

PATREM esse verum Deum, nemo apertè negat: & tamen illi omnes reuera id negant, qui Filium & Spiritum sanctum verum Deum esse negant, ideoque verissimè Athei nominantur. Nam neque Pater Deus est sine Filio Deo, neq; Pater & Filius sine Spiritu sancto: Quare rectè D. Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Theologia sic admonet: *Nihil Trinitatis in ordinem tuum redige, ne à Trinitate excidas. Nulla re vnam illam naturam ac peræquè venerandā trunca. Alioqui si quid ex tribus euer-*

euerteris, totum euerteris: immò à toto excideris. Et D. Athanasius, de cõmuni essentia Patris, & Filij, & Spiritus S. *Ne existiment*, inquit, *hæretici se gratificari Deo Patri, eum maiorem filio pronunciantes. Non recipit Pater honorem erga se, cum Filij eius contumelia. Hæc est enim, inquit, ipse Filius Ioannes 10. voluntas Patris mei, vt omnes honorificent Filium quemadmodum & Patrem.* Ac pulchrè etiam D. Augustinus, serm. 51. de verbis Domini: *Cùm de Filij contumelia honoras Patrem, & Filium offendis & Patrem.*

Filium igitur (atque adeò etiam Patrem) esse verè Deum plurimi hæretici, tum veteres, tũ recentiores negauerunt. Filium autem hoc loco esse intelligimus & Verbum diuinum, & Dominum nostrum Iesum Christum: siquidem ea omnia nomina eundem vnigenitum Dei Filium in Scripturis significare, suprà demonstratum est. Principiò igitur Ebion, & Cherintus, & Paulus Samosatenus, & Photinus, Christum, hoc est, Filium, esse purum hominem asseruerunt. Arius etiam sensit, Verbum diuinum creaturam, quamuis omnium primam ac præstantissimam, esse. Cuius hæretici hæc verba inter cetera refert D. Athanasius orat. 2. contra Arian. ex libro quodam eius, quem inscripsit Thaleia. *Ipsum*, inquit, *Verbum ex nihilo factum est. Cùm enim omnia ex non entibus exstiterint, & in vniuersum nihil sint nisi creatura & opera: restat igitur ipsum quoque Dei Verbum ex non entibus factum esse: Et fuit, quando non erat, neq; erat antequam fieret, sed exordium vt crearetur, ipsum etiam habuit. Deinde cùm vellet Deus nos condere, tunc vnũ aliquem fecit, quẽ Verbũ, Filium, & sapientiã nominauit, vt per eius operã nos architectaremur.* Hoc ipsum Verbũ consequenter censuit carni Christi fuisse vnitum, & mundũ redemisse. Ita Christũ, hoc est, id Verbum carnem factum, non reuera, sed singulari quadã participatione Deũ esse existimauit. Nec primus auctor huius erroris Arius fuit, sed Aëtius Sirus, & Aëtij discipulus Eunomius Galata, vt D. Basilius lib. 1. cõtra Eunom. testatur, à quibus etiam nominati sunt Aëtiani & Eunomiani, cum quibus aduersus Christum sanctumque Spiritum Ariani conspirauerunt.

CAPVT VII.

Ab omnibus etiam nouis Sectariis re ipsa negari veram Christi diuinitatem: quod etiam ostenditur de Luthero & Melanchthone.

PRÆTER veteres eiusmodi hæreticos, hac etiam ętate tam multi Sectarij veram Filij diuinitatem negauerunt, vt penè nulla

nulla illorum ſit factio, cui non iuſtiſsimè poſsimus hanc notam inurere. Nam, vt ſumma genera ſectarum complectar, omnes ferè ſectarij ſunt hodie, aut ex profeſſo ſanctiſsimæ Trinitatis hoſtes, quales verſantur multi in Trãſyluania & Polonia; aut Lutherani, aut Caluiniani. Ex vnoquoq; autem iſtorum genere ſunt, qui diuinitatem Christi reuera negent, alij magis, alij minus expreſsè.

Primus hac ætate ac omnium peſtilentiſsimus ſanctiſsimæ Trinitatis hoſtis fuit Michaël Seruetus, is qui, vt hiſtoria noſtrorum temporum tradit, Caluino æmulo magiſtratum inſtigante, Geneuæ ante annos triginta eſt combuſtus. Hic contendebat Chriſtum nõ eſſe ſecundum eſſentiam Deum illum verum, qui in Scriptura Deus Iſraël, & Deus vnus dicitur, ſed ipſa humanitate ſua, quatenus ſine viri opa ex Dei ſubſtãtia (vt ille loquitur) conceptus eſt, eſſe Filium Dei, & Deum, gratiâ, & ſanctificatione, & inhabitatione ſingulari diuinitatis in ipſo. Itaq; vnionem hypoſtaticam duarum naturarum in Chriſto, quarum altera ille ſit Deus, altera homo, atque adeo Chriſtum ſecundum hypoſtaſin ſuam fuiſſe Filium Dei æternum, prorſus negat. neque ampliùs quàm humanam hypoſtaſim & naturam in Chriſto agnoſcit, ſecundum quam vult eum eſſe Dei Filium, & Deum,

A modo quo dictum eſt. Cumque hoc modo diuinitate Chriſtum reuera exſpoliet, purumque hominem faciat, vti fecit Paulus Samoſatenus, magnificè tamen prędicat ſe Chriſti hominis diuinitatem hoc modo propugnare, quia ſcilicet eum non alia natura, ſed ipſa humanitate ſua, Dei Filium

B ac Deum eſſe contendat.

Verba eius ſunt lib. 1. de Trinitate, folio 35. *Innumeris locis Deus Iſraël, Deus ſolus, & ipſe ſolus eſſe dicitur.*] Quod quomodo intelligi velit, ex illis aliis eiuſdem verbis patet: *Neſcio*, inquit ibi fol. 34. *quæ ſit hominum amentia, quæ non videat omnem vnitatis Dei rationem ſemper ad Patrem referri.*] Adduxerat e-

C nim ibi, vt probaret Chriſtum nõ eſſe Deum illum Iſraël, teſtimonium illud Chriſti; quo & Ariani vtebantur: *Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi ſolus Deus.* Matth. 19. Ac tum ſubiungit: *Aduerte quod Filius eſt qui loquitur, ex quo omnem vnitatis Dei rationem in ſolo Patre eſſe conſtat.*] Item li. 2. fol. 58. *Spiritualiter*, inquit, *eſt intelligendum Chri-*

D *ſtum eſſe Deum.*] Item lib. 1. fol. 7. *Scripturæ ſimpliciſſimè de* IESV *vnico Dei Filio loquuntur. Nullam aliam rem, nullam aliam naturam, nihil præter hominem natum aut genitum Scriptura meminit.*] Item Dialogo 1. de Trinitate: *Neque eſt in Chriſto aliqua rerum pluralitas: ſed vna ſola res, vna hypoſtaſis, ſiue vna ſubſtantia, vnum plaſma ex cœleſti ſemine in ter-*

 ram

ram plantatum, in vnam substantiam coalescens.] Et quia Orthodoxi minimè concedunt hominem Christum, secundum ipsam humanitatem esse Deum, addit etiam ex ignoratione Theologiæ illam calumniam: *Miror,* inquit Dialogo primo, *quod scholæ hactenus non crediderunt, hunc* IESVM *esse Dei Filium. Verè ipsi non habent aliquem vnum Filium, sed duos dimidios, alterum ex solo Patre, alterum ex sola matre. Et in concedenda illa propositione; non credunt ipsi demonstrari hominem Christum* (nempe secundum humanitatem) *sed rem illam secundam* (nempe hypostasin diuinam Verbi, quę est hypos humanitatis.) Et rursus: *Quod autem homo ipse, siue vt vocant humanitas, dicatur Filius Dei, magnum facinus reputarent.*] Quomodo autem Christus secundum humanitatē sit Filius Dei & Deus, à plenitudine diuinitatis, quæ in ipso inhabitat, (vt antè dixi) declarat, & quidem illis portentosis verbis Dialogo primo: *Corpus ipsum Christi,* inquit, *est ipsissima plenitudo diuinitatis: Ipsissimum corpus Christi est diuinum, & de substantia diuinitatis.*] Item Dialogo secundo: *Magnum est mysterium, quod caro illa sit eadem cum nostra, & quod à natura sua, diuinam habeat substantiam, quod in Virginis vtero sit concepta, atque de Dei substantia genita.*] Item: *Caro illa communicationem patris & matris habet, & vtriusq; substantiæ consortium, non secundum par-*

A *tes diuersarum rationum, sed secundum se & quodlibet sui, Dei & hominis participationem habens.*] Quæ volui paulò fusiùs recitare, non modò vt Lector intelligat, quemadmodum planè delirauerit Seruetus, sed vt incipiat cogitare secum, fuisse illum prorsus Vbiquistarum vel magistrum vel prodro-

B mum. Siquidem hi etiam, similiter acti spiritu Seruetiano, volunt, Christo non tantùm secundum hypostasim suam, sed etiam secundum suam humanitatem diuina omnia prædicata competere; quo ipso veram Christi diuinitatem negant, vt in aliis libris conuicimus, & paulò pòst etiam repetemus.

C Serueti hęresim Franciscus Dauidis, Georgius Blandrata, & alij Serueti discipuli in Transyluania & Polonia, quotquot Trinitatem personarum in vna diuinitate negant, sequuti sunt. Verba Francisci Dauidis in disputatione Albana, actione tertiæ diei hæc sunt: *Nullibi iubet Scriptura nos credere in Christum, tanquam in vnum illum*

D *Deum altissimum ex quo omnia.*] Item: *Solus Pater est vnicus Deus: & Christus ideo Deus, quia Filius illius & ab illo sanctificatus, & summa potentia præditus.* Item: *Dico ergo, Christum hominem non esse illum altissimum* IESVM, *sed Filium eius. Patrem Deum altissimum solum à seipso Deum dicimus, Filium verò dicimus Deum communicatione.* Vult autem (sicut

(sicut Seruetus) esse illum Deum secundum humanitatem, quatenus ei est communicata plenitudo diuinitatis, neque vllam aliam habere Filium naturam inuisibilem. In isto (inquit in actione 3. diei.) *Dei Filio* IESV *Christo concepto de Spiritu sancto & nato de* MARIA *Virgine ego habeo omnia. Hic Filius est certus & palpabilis: & in eo habitat omnis plenitudo Diuinitatis. Illum inuisibilem Filium ego nescio quis sit.*

Item Georgius Blandrata in actione 5. diei eiusdem disputationis: *Cùm Christus*, inquit, *inuocatur, non inuocatur tanquam Deus ille altissimus, sed tanquam caput nostrum, Filius Dei & mediator, qui Dominus nobis à Patre constitutus est.* Item in actione 6. diei: *Dicimus, vnum esse æternum illum & altissimum Deum, nempe Patrem.* Item ibidem: *Non agnoscimus aliquem Dei Filium, qui non sit homo.* Item: *Dicimus præterea hunc* IESVM *Filium Dei de Spiritu sancto in tempore conceptum, etiam esse Deum; & hoc propter has rationes. Primò, quia de Spiritu sancto conceptus est. Secundò, quia data est illi potestas in cœlo & in terra secundum humanitatem. Tertiò, quia vbique Christus testatus est se Filium Dei esse, & Spiritus sanctificationis sine mensura illi datus est.* Et ibidem Theologos reprehendit, quòd Christum hominem non secundum humanitatem, sed per idiomatum communicationem naturæ diuinæ & A humanæ in eadem hypostasi, Deũ esse concedant: *Huiusmodi*, inquit, *cæcitas iudicij contingit Sophistis, eò quòd nolũt Christum hominem Deum esse nisi per idiomatum communicationem.* Eadem est passim sententia reliquorum perduellium sanctissimæ Trinitatis, vt constat etiam ex duobus libris, quos Ministri B Transyluani ante annos fermè viginti ediderunt, de falsa & vera vnius Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti cognitione.

Iam verò ex secta Lutherana præcipui sine controuersia fuerunt, Lutherus ipse pater, & Philippus Melanchthon, quem honoris caussâ Lutherani reliqui C præceptorem appellitant. Lutheri contra Latomum verba sunt: *Anima mea odit vocabulum homousion.*] Qua voce Patres in Concilio Nicæno consubstantialitatem Filij cum Patre, atque adeo veram Christi diuinitatem commodissimè professi sunt, vt diuus Athanasius in epistola de Synodi Nicenæ decretis ostendit. D Quid est autem, quod odit in hac voce Lutherus? Num sonum ipsum syllabarum atque formationem? Non credo. Reliquum est igitur, vt rem ea voce significatam, hoc est, Christi veram diuinitatem anima Lutheri detestata sit.

Mentitus est autem Lutherus cùm ibi addidit, D. Hieronymum scri-

ſcripſiſſe, latere in voce homouſios venenum. Non enim hoc dixit niſi de vocabulo hypoſtaſis; eò quòd non pro perſona tantùm, ſed etiam ꝑ eſſentia ſoleret vſurpari, atque adeo eſſet periculoſum dicere tres in diuinitate hypoſtaſes: vt patet ex ipſius epiſtola 57. ad Damaſum. Quanquam neq; recuſauit omnino Hieronymus tres hypoſtaſes dicere, immò vt ita loqui liceret, à Damaſo Pontifice poſtulauit.

Item Lutherus in caput 1. Geneſis, Filium Dei æternum, qui creauit omnia, *inſtrumẽtum* Patris appellat. Quod eſt dogma Arianum. Sic enim Arius loquitur in ſuo libro *Thaleia*, per Filium (tanquam per inſtrumentum) fuiſſe reliquas creaturas architectatas, vt ſuprà recitauimus ex D. Athanaſio. Conſtat autem inſtrumentum nõ eſſe eadem prædictum poteſtate, qua pollet cauſſa principalis. Quocirca & Georgius Blandrata, ad confirmationem ſuę hęreſis contra Chriſti veram diuinitatem, hoc ipſum teſtimonium Lutheri in act. 7. diei, diſputationis Albanæ, ſuis aduerſariis Lutheri diſcipulis, tanquam ſententiam præceptoris confidẽter obiecit.

Atq; vt in voce homouſios non ſyllabas, ſed rem ſignificatam odiſſe Lutheri anima videtur, ſic etiam in voce Trinitatis: quippe qui in Germanicis precationibus

A anno 1543. illud expungi curauit: *S. Trinitas vnus Deus, miſerere nobis.* Item in ſuis Bibliis editis Germanicè VVittembergæ, Ienæ, Lypſiæ, Francofordiæ, ex loco Iſaiæ 9. vbi Chriſtus inter cetera DEVS fortis dicitur, vocem DEVS prætermiſit. Item ex epiſtola 1. Ioannis cap. 5. expunxit illud: *Tres ſunt*
B *qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt.* Quæ tamen ſunt, inter cetera, illuſtria teſtimonia pro Chriſti diuinitate & fide ſanctiſſimæ Trinitatis, vt infrà videbimus.

Adde, quod alibi lib. de Conc. par. 2. diuinitatem Chriſti paſſam fuiſſe aſſeuerat, & Eutychetem,
C immò etiam Neſtorium, inſignes hoſtes diuinitatis Chriſti, excuſare nititur, quaſi nihil errauerint, quod attinet ad ſententiam, bonumq; zelum, & fidem rectam habuerint, ac D. Leonem & Cyrillum potius accuſandos cenſet, quaſi non iure ſententiam Eutychetis atque Neſtorij damnauerint.

D Melanchthon autem in libro contra Stancarum, & in epiſtola ad Electorem Brandeburgenſem has ponit propoſitiones de Filio ſecundum ipſam diuinitatem: *Filius orat, intercedit, poſtulat, ſupplicat.* Item: *Filius miniſter eſt Patris, hoc eſt, Sacerdos, Pontifex, & Mediator.* Itẽ: *Filio imperat Pater, poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem.* Item: *Filius*

Filius subditus est Patris, subiectus, obediens. Quod etiam dicit in locis communibus anno 1558. editis pag.40. Hęc autem omnia tribuit Filio (vt dixi) secundum diuinitatem. Quæ omnes propositiones similiter ab Arianis assertæ fuerunt, vt est videre in sermone Arianorum apud D. Augustinum tomo 6.

Item inquit Melanchthon in epist. ad Electorem Brandeburgensem 12. Ianu. anno 1553. & lib. contra Stancarũ. *Filius Dei secundum diuinitatem gloriam sibi dari ac restitui orat & postulat.* Quæ propositio fuit etiam Arianorum, vt est videre apud D. Cyrillum lib. 10. Thes. cap. 2. & 9. & lib. 11. in Ioan. cap. 17. & D. Augustinum tractat. 105. in Ioan. & D. Basilium lib. 4. contra Eunom. Item dicit contra Stanc. & in epist. ad Brandeburgensem: *Filius Dei ante incarnationem orauit, hæreditatem gentium, & regnum à Deo Patre sibi dari petens:* Quæ fuit etiam Arianorum assertio apud D. Cyrillum lib. 11. in Ioan. c. 18. Item ait in eodem libro contra Stanc. & ad Brandeb. *Filius Dei intrauit in arcanum consilium diuinitatis & in ipsum cœlum secundum diuinitatem.* Item in locis com. anno 1558. pag. 40. & in epist. ad Electorem Torgę datam, 3. Oct. 1552. *Filius*, inquit, *secundum diuinitatem cessit iræ Patris aduersus peccata.* Item in iisdem locis: *Natura diuina Filij* A *obediuit Patri in passione.* Hæc non sint dogmata verissimè Ariana?

Accedit quod passim hic Philippus Filio tribuit non diuinam naturam absolutè & simpliciter, sed *aliquid* (vt loquitur) naturę diuinæ, seu *quandam* naturam diuinam, quasi nõ omnino diuina sit, sicut natura Patris. In locis siqui-
B dem suis communibus Hallę Sueuorum æditis anno 1539. folio 8. pagina 2. ita de Christo loquitur: *Cùm haud dubiè sit naturâ Filius, necesse est in eo aliquid esse naturæ diuinæ substantialiter.* Et fol. 10. pag. 2. *Necesse*, inquit, *est in Christo aliquam esse naturam diuinam, per quam omnia sint condita.* Et folio 11. pag. 2. *Cùm tenebimus*, inquit, *Christum natura*
C *Filium Dei esse, facilè poterit defendi quod in Christo sit quædam diuina natura.*

In his profectò locis vel non veram diuinam naturam Melanchthon Christo tribuit, vel veram naturam diuinã in tres quasi partes siue particulas, quarum quælibet sit aliquid naturę diuinę, di-
D uidit, quæ est hæresis antiqua descripta à D. Augustino hæresi 74. hisce verbis: *Est alia hæresis quæ triformem sic asserit Deum vt quædam pars eius sit Pater, quædam Filius, quædam Spiritus sanctus.*

At Lutherus & Melanchthon aliàs sæpè Christi diuinitatẽ confessi sunt. Ego verò non contendo illos Christi diuinitatem ver-

bis non fuisse aliquando confessos; sed illam aliquando etiam re-uera negauisse. Quid enim ipse Seruetus? Nónne etiam verbis hominis Christi diuinitatem se cumprimis defendere profitetur? Et tamen illam negat. Omnibus penè hæreticis commune est, vt pugnantia dicant. Quo ipso non hæresis notam effugiunt, sed simul etiam in contradictionis atque repugnantiæ notam incurrunt.

CAPVT VIII.

Lutheranos Vbiquetarios, verissimè Seruetianos esse, & diuinitatem Christi reuera negare, atque ab ipsomet Serueto Vbiquitatem & Vbiquitatis fundamenta, cum quibus Christi Diuinitas nequit stare, fuisse mutuatos.

IAm reliqui gregis Lutherani bona pars, vel dicam potius mala, est illa hominum factio, qui à dogmatis absurditate vulgò vocantur Vbiquetarij. Hi, cùm auctoribus Brentio & Schmidelino, & architectis libri Concordiæ, volunt, hominem Christum secundum ipsam etiam humanitatem, communicatione quadam, omnipotentem Deum esse, non minus certè, quàm ipse

A Seruetus, veram Christi diuinitatem de medio tollunt.

Nam quod obseruatione dignissimum est, quodq; mihi certè, cùm libros Serueti nuper diligentiùs euoluerem, summam attulit admirationem, eadem fundamenta, & penè eædem phrases sunt Serueti & istorum, vt mi-
B hi videantur thesaurum illum à seculis absconditum Vbiquitatis clam à Serueto fuisse furati, eique tam præclaræ inuentionis gloriam inuidisse, quòd non palam confessi sint, ipsum in propugnanda Vbiquitate se esse sequutos ducem ac præceptorem. Quis enim credat, Brentio & asseclis ignotos fuisse illos libros, quos
C de Trinitate Michaël Seruetus, opinionibus paradoxis, ad irritandam magis Lectoris curiositatem, plenissimos, anno Domini 1531. passim per Germaniam & Galliam euulgauit? At in his libris, hoc est, in abnegatione Christi diuinitatis, prorsus est nata & fundata Vbiquitas: vt putes non
D te in illis Seruetũ legere, sed Brentium & Schmidelinum.

Serueti enim scopus præcipuus in illis libris fuit, probare, homini Christo secundum ipsam eius humanitatẽ conuenire communicatione quadam quæcunq; sunt diuinitatis. Idem est quasi thema præcipuum factionis Vbiquitariæ. Seruetus contendit, eos qui

qui Christo homini secundum ipsam humanitatem diuina non tribuunt, hominem Christum pro Deo Deique Filio minimè agnoscere. Hoc idem Vbiquetariorum conuicium in Catholicos est millies repetitum. Seruetus, propter eiusmodi communicationem diuinitatis factam humanitati Christi, porro comminiscitur Christum hominem post resurrectionem, quo tempore maiestas eius potissimùm enituit, reliquisse illud esse creatum humanitatis, quod per incarnationem acquisiuerat, & transisse in Verbi diuinitatẽ. Idem fuit somnium Arianicum Brentij Vbiquetariorum Patris. Seruetus affirmauit, Christum hominem postquam in resurrectione exaltatus fuit, secundum ipsam etiam humanitatẽ communicatione quadam esse æqualem suo Patri. Hoc idem delirium est etiam Vbiquetariorũ. Seruetus hæc sua placita confirmat ex sessione Christi ad dexteram Patris: item ex iis Scripturæ locis, in quibus homo ille Christus, Filius Dei, ac Deus esse, accepisseque omnipotentiam dicitur. Eadem sunt Vbiquetariorum fundamẽta perperam ab his intellecta. Seruetus ex eiusmodi assertionibus atq; principiis tandem ipsam quoque Vbiquitatem Christi humanitatis disertis verbis producit in medium. Hæc au- A tem ipsa Vbiquitas quasi Dalila Vbiquetariorum est. Seruetus deniq; dum ita de Christo homine sentit, veram eiusdem Christi diuinitatem retinere simul non potest, sed eam abnegare cogitur, prȩter modum humanitatem extollens. Eandem igitur Christi diuinitatem & Vbiquetarij abne- B gant, cùm similiter humanitatem Christi vsq; adeo efferunt, vt secundum illã velint homini Christo diuinitatis perfectiones competere. Diuinitas enim quæ alicui secũdum humanitatem attribuitur, non potest esse vllo modo vera diuinitas.

Sed conferamus de iis omnibus non modò sententias, sed etiam C verba ipsa Serueti & Vbiquetariorum, vt euidentiùs intelligi possit, quàm exiguum vel potius nullum sit inter Seruetiana & Vbiquetaria commenta discrimen.

I. Seruetus librorum suorum scopum his verbis Lectori indicat lib. 1. de Trinitate initio: *Pronomi-* D *ne demonstrante hominem, quem humanitatem appellant,* (id est, de homine Christo secundum humanitatem, vt inculcat aliàs passim) *demonstrabo hæc tria. Primò, hic est* Iesvs *Christus. Secundò, hic est Filius Dei. Tertiò, hic est Deus.* Similiter Schmidelinus Vbiquetarius in libro aduersus disputationem nostram contra fundamẽta duarum

Sectarum. pag. 9. *Constanter*, inquit, *asserimus in his propositionibus*; Hic homo Christus est Deus, etc. *humanitatem à subiecto non excludi.*

II. Seruetus Dialogo 1. de Trinitate: *In concedendis his propositionibus non credunt ipsi* (Catholici) *demonstrari hominem Christum* (secundum humanitatem) *sed rem illam secundam, id est, verbi hypostasim sustentãtem humanitatem. Quod autem homo ipse, siue vt vocant, humanitas, dicatur Filius Dei, magnum facinus reputarent.* Similiter Schmidelinus Vbiquetarius loco citato, pag. 10. *Rectè Lutherus*, dixisset etiam Seruetus, *in Scholasticis Theologis damnauit, quod à subiecto illarum propositionum: Hic homo est Deus omnipotens: humanitatem remouent; vt sit sensus: Filius Dei seu persona hæc Verbi, quæ sustentat naturam humanam, est Deus omnipotens.*

III. Seruetus lib. 1. de Trinitate, fol. 26. *Inutiliter se Christi diuinitatem defendere nugantur* (Theologi Scholastici) *immò non potuisset Antichristus diuinitatem Christi plus destruere quàm ipsi faciunt, cùm nihil eorum quæ diuinitatis sunt homini Christo* (secundum humanitatem) *tribuant, & nos Christi & carnis eius, & corporis eius naturam in Deum exaltatam glorificamus.* In eandem sententiam Schmidelinus Vbiquetarius contra annotationem nostram primam de controuersia Vbiquetaria sub finem: *Capere non*

A *possunt* (Theologi item, qui diuina homini Christo non tribuunt secundum humanitatem) *quod homo Deus sit, & Deus homo, aut quomodo sub nomine, homo, corpus & anima rationalis debeat ibi intelligi.* Item contra disputationem illam nostram p. 14. *Constanter affirmamus humanã naturam ad æqualitatẽ gloriæ & potẽ-*
B *tiæ cum diuino Verbo exaltatam esse.*

IV. Seruetus Dialogo 1. de Trinit. pag. 29. *Illud esse creaturæ, quod per incarnationem Christus acquisiuit, ita ac si esset res accidentalis, omissum est in resurrectione. Nihil est nũc in Christo quod sit animale: Est per resurrectionem Christus omnino consummatus & glorificatus vt ad pristinum Verbi statum redierit, & sit ibi Deus & in Deo*
C *sicut antea. Apparet hoc in figura virgæ, quæ ad manum Moysi reducta est in statu in quo erat ante incarnationẽ. Talis factus est regressus de homine in Deum, qualis olim factus est egressus de Verbo in carnem.* Similiter Brentius Vbiquetarius in recognitione doctrinæ suæ de Maiestate Christi, pag. 67. & 68. *Non est pueriliter co-*
D *gitandum quod Christus commoretur in cœlo illa semper forma qua visibiliter ex monte OlIueti ascenderat, etc. Sed receperit formam Dei quæ aliquandiu forma serui tecta fuerat.* Ita etiam Ariani apud D. Athanasium in capitibus ad Eusthathium, dixerant: *Christum exuta mortalitate, formam serui*, hoc est, humanitatem, *in Domini & Dei gloriam transformauisse.*

V. Por-

V. Porro Seruetus Dialog. 2. de Trinit. *Ille ipse*, inquit, *Christus est nunc per resurrectionem in tantam gloriam euectus, quòd nunc non diceret, Pater maior me est.* Similiter Schmidelinus Vbiquetarius in disputatione VVirtemberg. numero 109. *Postquam per resurrectionem exaltatus est, secundum carnem, etiam vt homo, siue secundum humanã naturam, vbique præsens cum Patre & Spiritu sancto* ÆQVALI *potentia regnat.*

VI. Seruetus Dialog. 2. *Eandem*, inquit, *cum Patre habitat ipse* (Christus vt homo) *lucem in accessam, aliàs non esset ad dexteram Patris.* Similiter Schmidelinus Vbiquetarius in disput. VVirtemb. numero 123. *Maiestatem, quæ Verbi diuini propria est, verè & realiter assumptæ naturæ communicauit Filius Dei. Id quod articulus Symboli Apostolici: Sedet ad dexteram Dei Patris, confirmat.*

VII. Seruetus Dialog. 2. *Ille quem Deus ex sua substantia vnicum genuit* (Christus secundum humanitatem) *qui omnem habet Dei potentiam, cuius sunt omnia quæ habet Deus, non est certa loci capacitate finitus* (En Seruetum Vbiquetarium, Vbiquetarios Seruetianos) *sed inferiora & superiora sua plenitudine implens; Non est in aliquo certo loco circumscriptus. Est in tertio cœlo, vnde & vbi omnia implet: Non furnos, & cloacas* (ita penè ad verbum Architecti Apologiæ libri Concor-

A diæ nuper Vbiquitatem suam tergiuersantes interpretati sunt) *sed spiritualia & suæ habitationis capacia, siue in cœlo sint, siue in terra.* Similiter Schmidelinus Vbiquetarius in disputatione VVirtemberg. numero 218. *Ne illum in aliquo cœli loco à nobis remotissimum fingamus, Diuus Paulus omni errore nos liberat. Qui* B *descendit ipse est, & qui & ascendit supra omnes cœlos, vt impleret omnia.*

Possem multas alias huius generis sententias Serueti & Vbiquetariorum inter se simillimas in medium proferre. Sed has paucas puto sufficere, vt Lector intelligat, nullam me facere iniuriam Vbiquetariis, quod eos affirmem idem de homine Christo, quod C Seruetianos sentire, ac proinde similiter vnigeniti Dei Filij diuinitatem re ipsa, licet non verbis negare. Quod & in aliis libris ex instituto à me demonstratum est, in quibus commenta hæc omnia Vbiquetaria, vel Seruetiana potius, coargui.

CAPVT IX.

D *Negari etiam re ipsa Christi diuinitatem à Caluinianis: ac meritò etiam in hac re suspectum haberi posse Erasmum.*

NVnc transeo ad Caluinianos, qui si doctrinam Caluini præceptoris sui probant,

iure etiam eos in illorum hæreticorum numero ponimus, qui Filij diuinitatem, alij aliis modis, inficiati sunt. Etenim sensit Caluinus libro contra Gentilem, nomen Dei κατ' ὑπεροχὴν, hoc est, per excellentiam, soli Patri attribui, vt etiam loquitur Hieronymus quidam Zanckius in opere suo, quod alioqui scripsit pro Trinitate 2. part. lib. 5. c. 8. Vnde sequitur Filium esse minus excellentem Deum, ac proinde non verum Deum. Item ait ibidem: *Filij personam non nisi impropriè Creatorem cœli & terræ nominari, Patrem autē propriè.* Item ibidem dicit: *Impropriam esse atque duram orationem illam Symboli Nicæni; Deus de Deo.* quam tamen passim D. Athanasius contra Arianos vrget, & Ecclesia verissimè vsurpat.

Item locum illum Ioannis 14. *Ego & Pater vnum sumus,* quo vel maximè Patres aduersus Arianos consubstantialitatem Filij cū Patre propugnarunt, non de vnitate substantiæ, sed de consensu atque concordia voluntatis, vt exponebant Ariani, intelligendum esse contendit. Quo testimonio Caluini & Georgius Blandrata Seruetianus in Albana disputatione, habita in Transyluania, Arianam illam interpretationē palàm confirmauit: *Auditores,* inquit ibi Blandrata in act. 2. diei, *ad vnicum Caluinum relegamus, qui veteres scriptores*

A *palàm carpit, quòd locum hunc* (Ego & Pater vnum sumus) *ad vnitatem essentiæ detorserunt.* Item Caluinus censet libro 2. institut. capite 14. Christum secundum naturam etiam diuinam fore subiectum suo Patri, atque ita intelligi debere quod ait D. Paulus: *Tūc & ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia.*

B Porro ex Caluiniana familia hæresiarcha non ignobilis Theodorus Beza lib. contra Brent. de omnipotentia carnis Christi, & li. contra Schmid. de hypostat. vni. duas esse in Christo hypostaticas vniones asseruit, alteram carnis cum anima, alteram Dei cum homine. Quo ipso hypostasim propriam hominis Christi, ex vnione C hypostatica corporis & animæ constitutam, statuisse, atque adeò Christū hominem secundū suam hypostasim esse Deum, negauisse cum Nestorio videtur.

Item Bullingerus Sacramentarius lib. de auctoritate Scripturæ & Ecclesiæ, tres in diuinitate personas differre dicit, *non statu, sed gradu; non subsistentia, sed forma; non* D *potestate, sed specie.* Quibus verbis non solùm Filij diuinitatem, sed totum sanctissimę Trinitatis mysterium euertit.

His & aliis huius ætatis hæreticis, qui penè omnes perperam aliquid de Filij diuinitate scripserūt, adiungere possumus optimo iure Erasmū, quem non immeritò Ministri

nistri Hungarici, ad conciliandam A auctoritatem doctrinæ Seruetianæ suę, præcursorem fuisse Serueti affirmarunt, in libro quem anno M. D. LXVII. Ioanni Regi obtulerunt. Is in scholiis tom. 3. epist. Hieron. veritus non est scribere, Arianos nõ hæresim docuisse, sed tãtummodò fecisse schisma, eosque tum eloquentia, tum do- B ctrina Catholicis fuisse superiores. Item annotat. in cap. vlt. 1. Ioannis, locum Ioannis 14. *Ego & Pater vnum sumus*, non de naturę vnitate, sed de concordia voluntatis, vt Ariani, interpretatur.

Item annotatione in caput ad Roman. 9. negat, locum illum ad Philipp. 2. *Non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo*, ad Christi di- C uinitatem probandam quidquam valere; eodemque modo, quo Maximinus Arianus apud Augustinũ lib. 2. contra Maximin. cap. 5. hunc locum interpretatur, vt sit sensus; non sibi ęqualitatem cum Deo arrogauit. Ineptum etiam sentit esse ad diuinitatem Christi probandam illum locum Apostoli, Rom. 9. *Ex quibus est Christus secundum* D *carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula*. Putat enim vocem, Deus, ibi redundare: aut illud: *Qui est super omnia Deus benedictus*, referri ad Deum Patrem, in actionem gratiarum pro exhibito Christi beneficio, ita vt ea verba præfixo pũcto, nouam periodum contineant. Ad marginem quoq; disputationis D. Augustini cum Maximino Ariano, lib. 1. circa medium, naturam diuinam non vnã esse numero, annotauit. Quæ talia profectò sũnt, vt qui Erasmum fuisse Arianũ suspicatus fuerit, is minimè temerarius videri debeat.

CAPVT X.

Quibus modis Christi diuinitas ab Orthodoxis confirmetur, & octo esse in Scriptura argumentorum sedes, quibus ea manifestè demonstratur.

IAm verò vnigeniti Filij Dei Domini nostri IESV Christi diuinitatem, aduersus tam varios atque multiplices illius hostes, tribus omnino modis certissimè probant Orthodoxi. Primò iis diuinis testimoniis, quæ exstant luculentissima in ipsa sacra Scriptura. Secundò diuinis item testimoniis, quibus etiam extra Scripturam variè ac prorsus admirabiliter Christi diuinitas confirmata est. Tertiò perpetua Ecclesiæ Christianæ iam inde ab eius exordio, vsque ad præsens tempus confessione, Orthodoxorum omnium testimoniis per omnes ætates, partim in Catholicis Conciliis, partim in aliis literarum monumentis explicata.

Ac

Ac in Scriptura quidem sedes omnino octo, siue octo genera testimoniorum pro Christi diuinitate reperiuntur. Primum genus est eorum testimoniorum, quibus Filio, ipsa propria appellatione veri Dei, non minus luculenter quàm Patri, diuina natura tribuitur; & ita quidem, vt eo modo nulli vnquam creaturæ diuina nomina accommodentur. Vnde necessariò efficitur non minus Filium, quàm Patrem oportere à nobis existimari esse verum Deum, siquidem ne Patrem quidem aliter, Scriptura testatur, Deum verum esse, nisi propriè & simpliciter illum Deum nominando. Quod perpendens D. Irenæus lib. 3. cap. 6. *Neque Dominus,* inquit, *neq; Spiritus sanctus, neque Apostoli eum, qui non esset Deus, definitiuè & absolutè Deum nominassent aliquando.*

Secundum genus est eorum testimoniorũ, quibus ipsamet Scriptura sacra, vice interpretis, disertè declarat, Christum esse illum ipsum Deum verum, qui sine controuersia est natura Deus, atque vt talis in multis Scripturæ locis commemoratur.

Tertium genus est eorum testimoniorũ, in quibus eadẽ Scriptura significat, Christum purum hominem, aut puram creaturam non esse: Quod ipsum est, diuinam naturam non solùm per affirmationem, vt in testimoniis primi & A secundi generis, sed etiam per negationem quandam tribuere: *Omnis enim substantia, quæ creatura non est, Deus est,* inquit verissimè lib. 1. de Trinit. cap. 6. D. Augustinus.

Quartum genus est eorum testimoniorum, quibus præter diuinam naturam diuinæ quoque proprietates, seu attributa Filio B tribuuntur.

Quintum eorum, quibus eidem etiam adscribũtur omnes operationes diuinitatis propriæ.

Sextum eorum, quibus Christus asseritur, suo Patri per omnia æqualis & consubstantialis.

Septimum eorum, quibus verè ac propriè vnigenitus Dei Patris Filius asseritur: Vnde necessariò C consequitur, eum esse eiusdem naturæ, cuius est Pater. Alioqui vitiosa atque monstrosa esset generatio Dei, si ex eius vtero prodiisset diuersa natura, vt inquit D. Augustinus lib. 3. contra Maximinum, cap. 18. & alij Patres passim argumentantur.

Octauum genus est eorum testimoniorum, quibus eam esse D Christi Maiestatem significatur, vt illi non minus, quàm Patri cultus religionis adhiberi, in eumq; similiter tum fides, tum spes nostra reponi debeat. Quod nemo alioquin facere posset, quin incurreret maledictionem diuinã, si Christus non esset naturâ verus Deus.

CAPVT XI.

Probatur primò Christi diuinitas iis Scripturæ testimoniis, quæ diuinam naturam simpliciter & absolutè illi tribuunt.

PRIMI generis testimonia, sunt potissimùm viginti octo, quæ referam breuiter, non eodem ordine quo scripta sunt, sed quo mihi iam scribenti videntur in hac disputatione commodè proponi posse.

Primum est Baruch. 3. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eum. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Hoc testimonio veram Christi diuinitatem probant communiter sancti Patres. Athanasius lib. de suscepta natura, contra Apollinarium, sub finē. Basilius lib. 4. contra Eunom. non longè à fine. Gregorius Nazianzenus oratione 4. de Theologia. Eusebius lib. 6. demonstrationis Euangel. cap. 19. Cyrillus lib. 10. contra Iulianum. Chrysostomus in oratione quòd Christus sit Deus. Theodoretus in commentario eiusdem loci Baruch. Augustinus lib. 9. de ciuitate Dei, ca. 33. Hilarius lib. 5. de Trinitate, sub finem. Ambrosius libro 1. de fide ad A Gratianum, capite 2. Cyprianus libro secundo contra Iudęos, capite quinto. Fulgentius libro de incarnatione & gratia Christi, capite decimo, & alij. Etenim Deus ille noster, cui alter non est similis, quique legem disciplinæ dedit Israëli, Verbum est caro factum, hoc est, Christus, qui iuxta B prophetiam illam Baruch, quasi vnigenitus Patris in terra visus est, & habitauit in nobis, vt Euangelista quoque testatur.

At, inquit Franciscus Dauidis in actione 5. diei disputationis Albanæ: *Liber Baruch non est canonicus. Deinde Baruch loquitur de sapientia, quæ postea in terris visa est, non de Filio aliquo æterno tunc existente, C quam sapientiam postea D. Paulus in priore ad Corinthios primo, Christum fuisse docuit.*

Atqui Patres citati, atque adeò Ecclesia ipsa Christi, librum Baruch pro canonico agnoscit. Ac præter eos etiam quos citauimus, Clemens Alexandrinus libro secundo pędagogi, capite tertio, diuinam Scripturam hunc li- D brum vocat, sicut & Eusebius Cęsariensis loco citato diuinas voces appellat sententias in eo contentas. Quæ testimonia pro huius libri auctoritate, in nostra quoquè Analysi fidei, parte 8. citauimus.

Illud autem verissimum est, loqui Baruch de Sapientia, quæ postea

stea in terris visa est, & hanc Sapientiam esse Christum. Sed errore excæcatus animaduertere noluit Franciscus ille Dauid, quòd hanc ipsam Sapientiam, & hunc Christum, simul affirmat Baruch esse Deum Israël, cui non sit alius Deus similis, quique legem Israël dedit in monte Syna, hoc est, qui sine controuersia verè est Deus.

Secundum testimonium est (vt alternatim ex veteri & nouo Testamento probationem ducamus) Ioannis vicesimo: *Respondit ei Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus.* Dixerat Thomæ Christus: Noli esse incredulus, sed fidelis. Respondet tunc Thomas, & dixit ei, (ei, inquit Euangelista, non alteri) *Dominus meus, & Deus meus:* quasi apertè diceret; pareo admonitioni tuæ, Christe, & credo, quod antea non credebam, te Dominum ac Deum meum esse, illum, inquam, Deum, de quo ipse Israëlita scriptum esse sciui: *Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est.* Vtitur hoc loco diuus Athanasius in epistola ad Maximum Philosophum, & diuus Augustinus in epistola 174. ad Pascentium, & D. Chrysostomus in homilia quadam de Trinitate, tertio tomo, vbi eleganter obseruauit, expertum fuisse hîc Thomam, quod in Psalmo 76. est scriptum: *Manibus meis Deum exquisiui, & non sum deceptus.*

A Finxit quidem Theodorus Mopsuestenus hæreticus Nestorianus verba illa: *Dominus meus, & Deus meus*, ad Patrem per exclamationem quandam Thomæ referri; vt narratur in Synodo quinta, capite duodecimo. Sed id commentum vanissimum est, ac meritò in illa Synodo sub anathe-

B mate damnatur. Nam Thomas cum Christo ipso loquitur, quem, miraculo resurrectionis obstupefactus, Deum esse, credere, atque profiteri illis verbis cœpit; id quod antea non crediderat. Nec est in Græco textu vllum signum exclamationis, sed articulus, qui ad Christũ refertur. Quod agnoscunt omnes interpretes illius lo-

C ci, neque ipse etiam diffitetur Erasmus, alioqui patronus Seruetianorum. *Reiiciant* igitur Seruetiani (vt D. Athanasij verbis in epistola illa ad Maximum vtar) *cum pudore oculos ad Thomam, palpantem crucifixum, illumque, & Dominum & Deum confitentem, & metuant Dominum, qui post lotos discipulorum pedes ita loquitur: Vos appellatis me ma-*

D *gistrum & Dominum, & verè dicitis, sum etenim.*

3. Testimonium, Isaiæ 35. *Deus ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & lingua mutorum soluta erit.* Hoc loco quin sit sermo de Deo ipso vero, qui aliàs dicitur

Deus

Deus Israëlis, dubium esse non A potest: *Nam Deus ipse*, inquit, *veniet.* Quasi diceret, non aliquis alius. At hunc Deum esse Christum, Patres rectissimè interpretantur. Athanasius libro de humanitate Verbi, post medium. Hieronymus in illum locum. Augustinus in orat. de quinq; hæres. cap. 6. Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. B 28. Eusebius lib. 6. demonstrat. Euangel. cap. 21. Cyprianus lib. 2. contra Iudæos, capite septimo. Christus enim *venit* in hunc mundum, vt peccatores *saluos faceret.* Ipse solus & *surdos fecit audire*, & *mutos loqui*, qui & discipulis Ioannis ait: *Euntes renunciate Ioanni quæ audistis & vidistis, cæci vident, claudi ambulant, &c. Et beatus qui non fuerit* C *scandalizatus in me.*

4. Testimonium, ad Titum 2. *Exspectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri* I E S V *Christi.* Si magnus Deus est Christus, certè verus ille est Deus, de quo Dauid in Psalmo 94. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos.* Sed Patrem, non Christum, ab Apo- D stolo ibi magnum Deum nominari, Erasmus in annotatione eius loci comminiscitur, cuius commētum & Transyluani Ministri in Confessione sua auidè arripiunt.

Obstat autem illis primùm, quòd non Patris aduentum, sed *Saluatorem nostrum exspectamus Dominum nostrum* I E S V M *Christum*, ad Philippenses cap. 3. Deinde illud, quod Apostolus dicit; *Aduentum gloriæ magni Dei.* Tantundem enim significat, atque aduentum Christi gloriosum: *Videbunt enim Filium hominis* (inquit Matth 24.) *cum maiestate & virtute multa.* Deniq; eodem Græco articulo, Magnus ille Deus, & Saluator noster, ibi notatur. vt dubitari nequeat, quin vterq; sit vnus & idem, nempe Dominus noster I E S V S Christus: quemadmodum omnes huius loci interpretes Orthodoxi intellexerunt, & nominatim etiam, prçter interpretes, D. Athanasius in libro de communi essentia diuinitatis Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

5. Testimonium, Isaiæ. 48. Ille enim ipse Deus Israël, qui ibi dicit: *Propter me, propter me faciam, vt non blasphemer, & gloriam meam alteri non dabo. Audi me Iacob & Israël, quem ego voco, ego ipse, & ego primus, et ego nouissimus, manus quoq; mea fundauit terrā;* hic, inquam, ipse Deus Israël, postmodum ibidem dicit: *Accedite ad me, & audite hoc, non à principio in abscōdito loquutus sum: ex tempore antequā fieret ibi eram, & nūc Dominus Deus misit me et Spiritus eius. Hæc dicit Dominus Redēptor tuus sanctus Israël, docēs te vtilia, gubernās te in via qua ambulas.* Hūc Deum Israël, qui à Dño Deo dicit se esse missum, Christum vnigenitum Dei Patris,

mundique Redemptorem esse, qui etiam *primus & nouissimus* in Apocalypsi cap.1.dicitur, quique, vt ait D. Paulus Hebr.1. *Fundauit initiò terram*; interpretantur communiter sancti Patres. Ambrosius libro secundo de fide, capite quarto. Augustinus libro vicesimo de ciuitate Dei, capite vltimo. Eusebius lib. 5. demonstrat. cap. 6. Athanasius in sermone de Deipara, post medium. Chrysostomus in homilia de sancto & adorando Spiritu, sub finem. Origenes libro primo contra Celsum, post medium.

Quod cùm ita sit, luculenter est mentitus Georgius Blandrata in disputatione Albana, actione 8. diei, his verbis: *Ad locum*, inquit, *illum Prophetæ dicentis, quem habent pro prora & puppi victoriæ aduersarij, Dominus misit me & Spiritus eius, dico cum omnibus Doctoribus interpretibus veteribus & neotericis, non Christi, sed Prophetæ verba esse.* Citauimus enim veteres interpretes, quibus in mentem non venit hoc commentum interpretationis.

Franciscus autem Dauidis eodem loco crimen etiam falsi in Scripturam sacram commisit. Vt enim probaret, Christum nullo modo fuisse antequam ex Virgine conciperetur; ac proinde Deum, qui ibi apud Prophetam loquutus est, non fuisse Christum: sed Prophetam ipsum dixisse: *Dominus misit me:* locum citat 1.Ioan. quarto: *Vbi*, inquit, *dicitur Antichristum esse, qui fatetur, Christum venisse ante vel extra carnem.* Hæc enim sunt verba huius Dauidis Pseudoprophetæ, ex quibus intelligi vult, nec venisse, nec omnino fuisse Christum extra carnem. Ioannis autem Euangelistæ verba in eo loco non sunt, nisi ista: *Omnis spiritus, qui confitetur* IESVM *Christum in carne venisse, ex Deo est, & omnis spiritus, qui soluit* IESVM, *ex Deo non est, & hic est Antichristus.* Hîcne dicit diuus Ioannes, Antichristum esse, qui fatetur Christum venisse, vel fuisse ante vel extra carnem? Nihil minus. tantùm enim pronunciat, eum ex Deo esse, qui veram Christi carnem fatetur, contrà verò eum esse Antichristum, qui in eandem Christi personam negat veram naturam diuinam & humanam conuenisse; id enim videlicet est, Christum dissoluere: quod faciunt sacrilegè Franciscus iste Dauidis & eius impietatis socij.

Sed fortè quærat aliquis, quomodo si Christus ibi apud Prophetam loquitur, à Spiritu Dei missum se esse dicat, cũ ipse à Spiritu sancto non procedat, neque dici soleat, vna persona diuina mitti ab ea, à qua non procedit? Respondeo primùm cum D. Augustino lib.2.de Trin.cap.5. vnam per-

personam etiam mittere alteram hoc ipso, quod est caussa eius effectus, secundũ quem altera de nouo esse in aliqua re dicitur, etiamsi non sit principium processionis eius. Vel certè dicendum est, Christum ibi de sui missione futura secundum ipsam humanitatem loqui: quo pacto verè ac propriè ab ipso etiam Spiritu sancto missus est, sicut & ductus ab eo scribitur esse in desertum. Nec obstat quod verbo vtitur temporis præteriti; *misit me*. Frequenter enim in Scripturis Propheticis vsurpatur tempus præteritum pro futuro, ob rei, de qua sermo est, certitudinem. Vt cùm ipse idem Christus apud Psalmistam itidem de futuro illud loquitur: *Foderunt manus meas & pedes meos.*

6. Testimonium 1. Ioannis 5. *Vt simus in verò Filio eius. Hic est verus Deus & vita æterna.* Quod profectò testimonium in disputatione Athanasij cum Ario pagina 469. meritò dicitur esse *scripta demonstratio.* Quid enim euidẽtius Ioannes dicere potuit, vt assereret Christum verũ esse Deum, quàm verum Deum esse? Vt enim Ioannis 17. de Patre dixit: (ait Athanasius.) *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum*, ita hîc de Filio dicit: *Hic est verus Deus & vita æterna.* Vtitur etiam hoc testimonio D. Cyrillus libro 12. thesauri, capit. 13. Basilius, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Hieronymus in cap. 65. Isa. Idacius Clarius lib. aduersus Varimad. Arian. Augustinus li. 1. Trin. cap. 6. Hilarius lib. 6. de Trin. post medium, etc.

Sed dicit Erasmus in annotatione huius loci, illud: *Hic est verus Deus*, non de Filio, sed de Patre in illa D. Ioannis sententia dici. Quis verò tot Patrum auctoritati auctoritatem vnius Erasmi anteponat? Certè, pronomen substantiuum, *Hic*, ad illam personam referri debet, quæ vocabulo substantiuo proximè significata erat. Hæc autem persona est Filius, cuius nobis fidem Ioannes ibi commẽdabat. Adde, quod si ex Græco textu verbum verbo Latinè reddamus, ita locus habet: *vt simus in vero eius Filio, hic* (nempe Filius cuius vocabulum proximè antecedit) *est verus Deus.*

Porro Seruetus lib. 1. de Trinitate, & Transyluani ministri lib. 2. cap. 4. & 7. & Georgius Blandrata, & Franciscus Dauid in disputatione Albana, respondent, esse ac dici verum Deum, quia veram Patris diuinitatem habet in se inhabitantem & sibi communicatam. Sed ab his fuit quærendum, quanam ratione putauerint Christum habere diuinitatẽ sibi communicatam? Si per veram vnionem hypostaticam, ita vt substantialiter sit non homo tantùm, sed etiam Deus, id ipsum est, quod volumus.

Si alia vnione non ſubſtantiali, (neque enim aliter Deus creaturæ poteſt ſubſtantialiter vniri niſi hypoſtaticè) minimè talis vnio ſatis erit, vt verus ſit Deus. Nam quod ſubſtãtialiter Deus non eſt, verus Deus non eſt. Quod D. Cyrillus libro 12. theſauri, capite 13. præclarè intellexit: *Si Chriſtus*, inquit, *verus Deus eſt, ſubſtantialiter non participatione hoc ipſum eſt, ſicut creaturæ. Qui autem verus Deus eſt, natura Deus eſt.*

Accedit quod ipſimet Tranſyluani li. 2. cap. 5. appellationem veri Dei, propriam Patris eſſe cenſuerunt, eo quod verus Deus ſit, qui non participatione, ſed natura ſit Deus. Cùm igitur Filius ſit verus Deus, conſequitur non participatione, ſed natura illum eſſe Deum.

Atque etiam illud hinc conſequens eſt, appellationem veri Dei propriam quidem eſſe Patris, non præcisè, ſed propriam illius & Filij, ſicut etiam Spiritus ſancti; ita vt (quemadmodum infrà cap. 21. vberiùs docebimus) alij tantummodò falſi Dij gentium, & creaturæ, ab illa excludantur, non Filius, neque Spiritus ſanctus. Ita enim D. Athanaſius in diſputatione cum Ario, & alij Patres locum illum Ioan. 17. *Te ſolum Deum verum*, interpretatur, immò ſic ipſemet Ioannes exponit, cùm cõtinenter ſubiungit in eadem pe- A riodo, *& quem miſiſti* IESVM *Chriſtum. Illud enim: Et quem miſiſti* IESVM *Chriſtum, coniunctum eſt*, inquit D. Athanaſius, *cum præcedenti membro, quaſi diceret; Te Filium verum Deum, & quem miſiſti* IESVM *Chriſtum, vt cognoſcant etiam Filium tuum verum Deum, quemadmodum & te Patrem.*

B Sed poſſet ad extremũ ad hunc locum accommodari vetus illa cauillatio Eunomianorum, qui D. Gregorio Nazianzeno teſte oratione 3. de Theol. vt teſtimonia, quæ ſunt de diuinitate Chriſti, in vniuerſum eluderent, vaniſsimè fingebant, Chriſtum verè ac propriè eſſe atque dici Deum, ſed æquiuocè: ſicut canis marinus (hoc C enim exemplo vtebantur) verè canis dicitur, ſed ſuo modo, non ſicut canis terreſtris; ita Chriſtum Deum verè dici, ſed ſuo modo, non ſicut Patrem.

Hoc verò leuiſsimum commẽtum eſt. Nam ſi id ita eſt, ineptè Scriptura declarat, Chriſtum eſſe VERVM DEVM. Quænam enim D res eſt, quæ ſuo quidem modo nõ ſit verè talis, qualis nominatur? aut quid opus eſt in eo ſenſu verum aliquid appellare? Num hominem pictum verum hominem eſſe rectè dixeris? Et tamen eo quidem modo, quo homo eſt, verus eſt, nempe pictus.

Verum igitur Deum eſſe Chriſtum cum Scriptura dicit, ita illũ eſſe

esse Deum significat, sicut, qui verissimè Deus est, videlicet sicut Pater. Vt si dicas, aliquid verum esse aurum; natura illud esse aurum significas, non tantummodò esse suo modo aurum. Alioqui & aurum adulterinum, verum aurum dici posset, cùm verè sit aurum eo modo quo est, verè enim est aurum adulterinum.

Accedit, quod Scriptura verum Deum vbique prædicat esse vnum naturâ, substantiæque ratione. Non igitur plures sunt Dij diuersarum rationum Pater & Filius, quibus æquiuocè conuenire possit sub diuersa substantiæ ratione idem vocabulum Deus. Quare reliquum est, vt si Christus verus Deus est, Deus ille idem sit, qui est Pater, & eadem omnino ratione.

7. Testimonium, Isaiæ 52. *Dicit Dominus, Iugiter tota die nomen meum blasphematur. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse, qui loquebar, ecce adsum.* Hic Deus Israël, qui Iudæos vocat populum suum, Christus est, qui presto per incarnationem adfuit, & habitauit in nobis, vt verè SS. Patres interpretati sunt, Ambrosius libro secundo de fide, capite tertio, Hieronymus & Cyrillus in hunc locum, Eusebius libro sexto demonstrationis Euangelicæ, capite vicesimo quarto, Tertullianus libro quarto in

A Marcionem ante medium. Quocirca eodem in loco verbis antegressis de redemptione, quæ per eundem Christum facienda fuit, conuenienter Propheta vaticinatur: *Hæc*, inquit, *dicit Dominus: Gratis venundati estis, & sine argento redimemini.* Item etiam sequentibus verbis eundem Christum in

B eodem opere redemptionis occupatum propheticè illo modo describit: *Quàm pulchri super montes* (intellige Iudææ) *pedes annunciantis & prædicantis pacem, &c. Gaudete & laudate simul deserta Hierusalem, quia consolatus est Dominus populum suum, redemit Hierusalem, parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gen-*

C *tium.*

8. Testimonium, ad Roman. 9. *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Deum benedictum ab Hebræis Deum Israël verum, solitum fuisse intelligi, illa etiam interrogatio Caiphæ declarat: *Tu es Christus Filius Dei benedicti?* Deus

D item, qui est super omnia, quis dubitet, quin sit verus Deus? Neque enim verior Deus esse potest, quàm is, qui sit super omnia, quæ non sunt verus Deus.

Rectè igitur ex hoc loco Christi diuinitatem probant communiter SS. Patres, Origenes, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Ambrosius, & alij oẽs

inter-

interpretes in hunc locum. Item Irenæus li.3.cap.18. Tertullianus libro contra Praxeam. Hilarius li. 4.& 8.de Trinitat. Cyprianus lib. 2.contra Iudęos,cap.6.in editione Aldi & Morelli. Augustinus li. 2.de Trinitate,cap.13.& li.3.contra Faustum, cap.3. & 6. Ambrosius lib.1.de fide,cap.5. & lib.1. de Spiritu sancto, cap.3. Gregorius homil.8.in Ezechielem. Athanasius serm.2. contra Arianos. Cyrillus lib.1.thesauri,cap.5. Idacius Clarius lib.1.contra Varimadum, Fulgentius libro 3. ad Trasimundum,etc.

Quod cùm ita sit, non est contra tot ac tales testes audiendus vnus Erasmus, qui nullo vel testimonio, vel firmo argumento ductus, tanquam in gratiam Arianorum, affirmauit locum hunc non esse ad Christi diuinitatem firmũ. Quid enim illis eius argumentis imbecillius esse potest? Primò, inquit, si post voculam, *secũdum carnem*, ponatur punctum; illud quod sequitur: *Qui est super omnia Deus, &c.* potest intelligi dictum esse nõ de Christo, sed de Patre atque ita dicit se legisse in Chrysostomo, nempe cum puncto. Secundò, quia Hilarius in Psalm.122.& Cyprianus lib.2.contra Iudæos,cap. 6. eum locum recitant sine vocula, Deus, quæ idcirco fortaßis est addita textui.

Sed ad primum quod attinet, A omnes communiter codices Latini & Græci virgulam habent post voculam, secundum carnem, non punctum integrum: & sic etiam Chrysostomi codices, qui circũferũtur. Pręterea, si maximè punctum ibi integrum deberet esse, ne tunc quidẽ illud, quod sequitur: *Qui est De⁹, etc.* potest referri nisi ad B Christum. Nam vocabulum illud, *Qui*, relatiuum est, quod oportet accommodari ad id, quod antecesꝭit. Apostolus autem nullam in toto illo capite verbis antecedentibus fecit mentionem Dei Patris, sed solùm Christi: vt mihi certè mirum sit, tam pueriliter & superuacaneè Erasmum de suo puncto fuisse ratiocinatum.

C Ad secundum verò quod attinet, locos paulò antè citauimus, in quibus sententiam illam Apostoli integram recitat Hilarius. Nec verò, quia in vno loco voculam, DEVS, omisit, idcirco in omnibus aliis codicibus seu Scripturæ, seu Patrum, adiectitiam illam voculam esse existimare de- D bemus. Alioqui adiectitia etiam erit vocula, secundum carnem: nam & illam etiam in illo ipso loco Hilarius pręteriuit. Sic etiam in melioribus editionibus Cypriani, vocula, DEVS, recitatur, vt antè notauimus. Adde, quod satis probaremus, Christum esse verum Deum, ex eo, quod ibi Apostolus affirmat, eum esse super omnia, etiamsi

etiamsi omisisset voculam Deus. Sed hæc satis ad refutandum Erasmi leuissimum somnium, pugnans cum indubitata sententia omnium Patrum.

9. Testimonium, Zachariæ 3. *Ostendit mihi Dominus* IESVM *sacerdotem magnum stantem coram Angelo Domini, & Satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan; Increpet Dominus in te Satan, & increpet Dominus in te, qui elegit Iudam.* Hunc Dominum Israël Iehoua qui elegit Iudam, esse Christum, cuius typus fuit ille IESVS sacerdos filius Iosedech, quique Satanam sibi aduersantem, ex voluntate Domini Dei Patris, sæpe increpauit, rectè interpretatus est Eusebius lib.5. demonstr. cap.27. & Theodoretus & Hieronymus in hunc locum. Nec verò Angelus potest hîc intelligi esse ille Dominus, qui increpaturus fuerit Satanam, vt Benedicto Aretio visum est. Angelus enim nō est Iehoua, neque ipse elegit Iudam, neq; deniq; Dominus Deus Angelum Dominum Iehoua vocat.

10. Testimonium, Lucæ 1. vbi Angelus de Ioanne Baptista illud etiam inter cetera vaticinatus est Zacharię: *Multos*, inquit, *filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ.* Christum hoc loco Dominum Deum filiorum

A Israël nominari, cui dubium esse potest? Primum enim hic Dominus Deus Israël, ad quem multos erat Ioannes Baptista conuersurus, ille est, antequam idem Ioannes erat processurus in spiritu & virtute Eliæ: sicut apertè hoc in loco dicitur. Hunc autem ipsum esse Christum saluatorem, Apo-

B stolus Actorum 13. disertè est interpretatus: *Eduxit*, inquit, *Deus Israëli saluatorem* IESVM *prædicante Ioanne ante faciem aduentus eius Baptismum.* Deinde hic ipse Christus saluator, est is ad quem Ioannes multos filiorum Israël conuertit; vt Andream discipulum suum, qui postquam magistrum dicentem audiuit de Christo: *Ec-*

C *ce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, cōtinuò sequutus est eum. Ita etiam hunc locum de Christo intellexerunt Patres, Irenæus libro tertio, capite vndecimo, Chrysostomus, Beda, Euthymius, & alij interpretes in hunc locum.

11. Testimonium, Zachariæ 2.

D *Hæc dicit Dominus exercituum, &c. Lauda & lætare filia Syon, quia ego ecce venio & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum in illa die, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te.* Hunc Dominum exercituum, missum à Domino exercituum, vt habitaret in no-

 bis,

bis, quem alium esse dicemus nisi Filium missum à Patre? Ita quoque D. Ambrosius lib. 2. de fide, cap.3. Augustinus lib.20. de ciuitate Dei, capite vltimo. Eusebius lib.5. demonstrationis Euangelicæ, cap.25. & Rupertus in hunc locum interpretantur.

Nec sanè potuit aliquid ineptius hîc obiici, quàm id quod Franciscus Dauid in action.8.diei disputationis Albanæ obiecit, nimirum de futuro Christo esse hãc prophetiam, & proinde non de Filio aliquo æterno intelligi. Vtrumque enim necessariò confitendum est, nempe & de futuro Christo hanc prophetiam intelligi, & simul tamen hunc Christum secundum alteram naturam, videlicet diuinam, æternum Deum esse, quandoquidem hic appellatur Deus exercituum.

12. Testimonium, Ioannis 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Verbum autem est ipse vnigenitus Filius, qui carnem suscepit, vt idem Euangelista manifestè declarat. Habemus igitur hinc, Filium Verbum, esse illum ipsum Deum verum, qui est Pater, apud quem erat ab initio. Nam non de diuersis Diis, sed de vno & eodem Deo Ioannes in illo toto sermone loquitur; quemadmodum etiam cùm vocabulum verbi & vitæ, & lucis & tenebrarum & mun- A di repetit; de eodem verbo, de eadem vita, & de eadem luce, de iisdem tenebris, de eodem mundo loquitur. Atque ita omnes Patres interpretantur.

Obiiciunt autẽ Ministri Transyluani lib.2.cap.3.& 11. & Seruetus, & Franciscus Dauid locis suprà citatis, cap.2.&c. Verbum ibi B non esse aliquid æternum, quod fuerit ante Christum, quodque carnem sumpserit, cùm antea illam non haberet, sed esse ipsum Christum secũdum carnem, quatenus manifestauit voluntatem Patris; ad eum modum, quo Ioannes, vt homo est, etiam vox dictus. Quod ipsum olim sensit Eunomius apud D. Cyrillum lib. 1. C in Ioan.cap.4.& 7. Id autem confirmant ex Græco vocabulo. Nam propriè dicendum est, & verbum caro fuit, vel erat: non autem factum est, quasi verbum fuerit aliquid ante carnem subsistẽs, quod postea sibi carnem vniuerit. In Græco enim est ἐγένετο, quod significat, fuit, vel erat, non, factum D est. Deinde dicũt, Verbũ hoc esse Deum, sed nõ illum ipsum Deum verum, qui est Pater. Nam si Verbũ esset ille idem Deus qui est Pater, apud quẽ, vt inquit Ioannes, erat, tunc verbum esset Pater.

Nos contrà, Verbum eo loco esse aliquid subsistens ante carnẽ, manifestè probamus ex eo, quod Deus esse dicitur. Sola autem caro

vel aliquid secundum carnē Deus esse aut dici simpliciter & absolutè, minimè potest. Item quia ipsum Verbum ea ratione caro est, quia carnē ex semine Abrahæ apprehendit, vt Apostolus ad Hebr. 2. testatur. Quod facere non poterat, nisi fuisset aliquid subsistens præter & ante carnem.

A

Verbum autem Græcū ἐγένετο, sæpe etiā significat fieri. Vt in eodem c.1. Ioan. vbi legimus: Mundus per ipsum factus est, Græcè est, ἐγένετο, & c.2. Aquam vinum factam, Grçcè, γεγενημένον. Quare Patres etiam Grçci omnes, Verbū caro factum est, interpretantur: sicut etiam est in versione nō modò vulgata, sed etiā Erasmi & Vatabli, & in aliis communiter.

B

C

Quod autem inferunt, Verbum fore Patrem, si est idem Deus, qui Pater, apud quem erat: minimè sequitur. Nam non est ille idem Deus, qui est Pater, quatenus hic Deus est Pater, sed quatenus est verus Deus. Hunc verum Deum dicit Ioānes esse etiam Verbum, & non solùm Patrem, vel quod idem est, Verbum esse etiam illū verum Deum. Atque vt hunc esse sensum indicaret D. Ioannes, idcirco cùm primò dixit: & Verbum erat apud Deum, articulum τὸν apposuit ad vocabulum Deum: cùm autem postea subiunxit; Et Deus erat verbum; articulū prætermisit: ne si similiter tunc articulum addidisset, fortasis aliquis existimaret, Verbum esse illum ipsum Deum, quatenus ille Deus est Pater. qui fuit error Sabellij.

D

Hæc, inquam, caussa fuit, quam obrem secundo loco D. Ioannes non addiderit articulum ad vocabulum Deus, vt etiam Erasmus, & post illum Caietanus notauit: non autem vt indicaret, Verbum esse inferiorem Deum ipso Patre, vt comminiscebantur Ariani. Quod commentum Arianum si verum esset, ne Patrem quidem habere deberent pro summo & vero Deo. Nam vt D. Chrysostomus homil. 3. & 5. in Ioan. annotauit, bis in eodem ipso Ioannis capite, vocabulum DEVS pro persona Patris positum est sine articulo. Vt ibi: *Fuit homo missus à Deo.* Et rursus: *Deum nemo vidit vnquā.* Denique aliàs vocabulum Deus cum articulo etiam pro Filio ponitur. Vt 1. Ioannis 5. *Hic est verus Deus.* Et ad Tit. 2. *Exspectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei.*

13. Testimonium, Isaiæ 45. *Hæc dicit Dominus, labor Ægypti & negotiatio Æthiopiæ & Sabaim, viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt, post te ambulabunt, vincti manicis pergent. Et te adorabunt, teq; deprecabūtur: Tantū in te est Deus, & non est absq; te Deus. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël saluator.* Hanc sententiā Rabini ad Regem Cyrū pertinere voluerūt.

Sed quocunque se verterint, inquit Hieronymus lib.13.in Isaiam, *non valebunt laqueos veritatis effugere. Nam quomodo personæ Cyri dici conueniet: Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël saluator? Ergo Deus, in quo est Deus, Dominus noster* IESVS *Christus rectius intelligitur & verius: Qui in Euangelio loquitur: Ego & Pater vnum sumus: Qui Deus appellatur absconditus propter assumpti corporis Sacramentum, & Deus Israël saluator, quod interpretatur* IESVS. *Hic enim iuxta Angelum Gabrielem saluabit populum suum.* Hactenus D. Hieronymus. Vrget etiam optimè hunc locum D.Fulgentius libro contra obiectiones Arian. & lib.2. ad Trasimundum.

14. Testimonium, Lucæ 1. *Tu puer Propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias eius.* Hic altissimus non alius nisi Christus est, ante cuius faciem Ioannes præiuit: vt Beda in hunc locum, immò etiam D.Paulus Actor.13.interpretatur. Quod si Christus altissimus est, verus DEVS est. Nam vero Deo dicit Dauid Psal.82.*Tu solus altissimus super omnem terram.* Itaque Transyluani quoque ministri id nomen, veri Dei esse proprium, confessi sunt li.1.cap.5.sicut id etiam Ariani concedebant, vt refert D.Hieronymus in Psalmum 86. Quod si verum est, vt omnino est verissimum, consequitur Christum esse

A verum Deum. Ipsi enim tum loco citato, Lucæ 1. tum etiam in illo Psalmo 86. Altissimi appellatio tribuitur illis verbis: *Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.* Hunc enim altissimum Christum esse, qui simul homo ex Maria Virgine natus est, Hieronymus & Augustinus rectissimè in-

B terpretantur.

15. Testimonium, Isaiæ 7. *Ecce virgo concipiet & pariet Filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod est nobiscum Deus.* At hunc Filium Virginis Emanuelem esse Christum, quis nescit? Vtitur hoc loco diuus Athanasius oratione ad Adelphium, & serm.2.contra Arian.& alij Patres passim.

C

16. Testimonium, 1.Ioan.3. *In hoc cognouimus caritatem Dei, quia ille pro nobis animam suam posuit.* Num verò Deus Pater posuit animam suam pro nobis? Minimè. Sed Christus, qui in Euangelio dicit: *Ego pono animam meam pro vobis.* Cui etiam Deus Pater per

D Isaiam capite 53.promiserat: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.*

17. Testimonium, Oseæ 1. *Dixit Dominus ad Oseæ, &c. Domui Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo.* En Deus verus, Dominus Iuda & Israëlis, est Dominus noster IESVS Christus, quem dedit Deus Pater, iuxta promissionem

sionem suam, (vt Apostolus Actorum 13. ait) populo suo Saluatorem.

18. Testimonium, Actor. 20. *Vos posuit Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Quis Deus sanguine suo Ecclesiam acquisiuit, nisi Christus?

19. Testimonium, Ieremiæ 23. *Ecce dies veniūt, dicit Dominus, suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen, quod vocabunt eū* (illud germen Dauid) *Dominus* (Iehoua) *iustus noster.* Hic etiam esse sermonem de Christo, qui factus est ex semine Dauid secundum carnem, qui Dominus Deus Iehoua fuit vocandus, omnes huius loci interpretes intelligunt.

20. Testimonium, Apocalypsis 4. *Domine Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.* Et paucis interpositis: *Dignus es Domine Deus noster, accipere gloriam, & honorem, & virtutem.* Non certè est sermo de Patre, sed de IESV Christo Filio eius, qui merito suæ mortis honorem & celebritatem nominis atque potentiæ suæ vbique est adeptus, quique deinde venturus est iudicare viuos & mortuos.

21. Testimonium, Psalmo 23. *Attollite portas principes vestras, & e-*

A *leuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.* Christum hoc loco dici Regem gloriæ, interpretati sunt Iustinus in Dialogo cum Triphone; Ambrosius lib. 4. de fide, capite primo; Augustinus in illum Psalmum; Hieronymus in caput secundum Zachariæ. At Rex vel Deus gloriæ, solus verus Deus di-

B citur: vt ex illo Stephani sermone intelligi potest, Actorum 7. *Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ.*

22. Testimoniū, prioris ad Corinthios 2. *Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Loquitur autem de Christo, qui cùm Dominus gloriæ dicitur, manifestè ille idem Deus gloriæ, qui apparuit Abrahæ, esse significatur.

C 23. Testimonium, Isaiæ 9. *Paruulus natus est nobis, & Filius datus est nobis, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.* Cuius autem nomen, præterquam veri Dei, est admirabile? Aūt quis, nisi verus Deus, est vnquam Pater seculi appellatus? Certè ex adiunctis his appellationibus ad voca-

D bulum, *Deus*, apparet manifestè, hunc paruulum esse maximum atque verissimum Deum.

24. Testimonium, Apocalypsis 17. *Agnus vincet illos, quoniam Rex regum est, & Dominus dominantium.* Et hanc esse appellationem solius veri Dei, nemo dubitat. Is enim *solus*, vt Apostolus inquit, 1. ad Timoth.

motheum 6. *est potens Rex regum, & Dominus dominantium.* Est igitur agnus Dei, qui tollit peccata mundi, hoc est, Christus, verus Deus. De quo rursus idem Ioannes ait: *Habebat in fœmore scriptum, Rex regum, & Dominus dominantium*, Apocalypsis 19.

25. Testimonium, Malachiæ 3. *Statim veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus Testamenti, quem vos vultis.* Quin hîc Dominator atque Angelus Testamenti sit Christus, qui postea in templo est præsentatus, nemo est, qui dubitet. Dominator autem proprium est nomen veri Dei in Scripturis. Vtitur hoc testimonio diuus Athanasius libro de communi essentia diuinitatis.

26. Testimonium, in epistola Iudæ: *Solum Dominatorem & Dominum nostrum* I E S V M *Christum negantes.* Vnam autem & eandem Filij personam nomine Dominatoris & Domini hic Apostolus intelligit, non autem Patrem nomine Dominatoris, vt falsò finxerũt Transyluani Ministri. Eodem enim Græco articulo τὸν coniungitur vtrumque vocabulum Dominatoris & Domini, quod argumento est, eandem personam vtroque vocabulo debere intelligi.

27. Testimonium, Iob. 9. *Qui extendit cœlos solus, & graditur super* A *fluctus maris. Certè de Filio*, inquit D. Athanasius in Dialogo de Trinitate contra Macedonium) *propheticè loquitur. Is enim est, qui super mare ambulauit.* Hactenus Athanasius. Nec dubium est, quin Iob ibi loquatur de vero Deo.

28. Testimonium, ad Galatas capite quarto: *Vbi venit plenitudo* B *temporis, misit Deus Filium suum, &c. Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis, qui natura non sunt Dij, seruiebatis.* Quem locum ita pro Filij diuinitate vrget libro quarto in Eunomium D. Basilius: *Aut igitur*, inquit, *impij sunt, qui Christum colunt, & ei seruiunt, aut Christus naturâ verus est Deus, & illi pij.* Subsumamus nos deinde: At illi, qui Christo C seruiunt, impij censeri non possunt: Ergo alterum verum est, nempe Christum naturâ esse Deum.

CAPVT XII.

Probatur secundò Christi diuinitas iis Scripturæ testimoniis, in quibus eiusdem Scripturæ loci, D *qui sine controuersia loquuntur de vero Deo, apertè accommodantur ad Christum, tanquam ad illum ipsum verum Deum.*

HVIVS generis testimonia occurrũt potissimùm octodecim. Primũ sit Psalmo

mo 77. *Quoties exacerbauerunt eum in deserto, & in iram concitauerunt Deum in inaquoso, & conuersi sunt, & tentauerunt Deum, & Sanctum Israël exacerbauerunt.* Tentauerũt autem cùm aliàs, tum Numerorum vicesimo primo: *Loquutus est*, inquit, *populus contra Dominum & Moysen, & ait: Cur eduxisti nos de Ægypto, vt moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ, anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes.* Hunc autem Deum, Sanctum Israël, quem populus tentauit in deserto, esse Christum, declarat Apostolus prioris epistolæ ad Corinthios capite decimo: *Neque tentemus*, inquit, *Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt.* Quæ vel certior, vel clarior interpretatio esse potest?

Sed aiunt Transyluani lib. 2. ca. 10. & Franciscus Dauid in disputatione Albana, Christum fuisse tentatum ab illo populo, non in se, sed in sui figura; sicut ibi Paulus ait, omnia in figura contigisse illis; vel sententiam Apostoli esse, vt non tentemus ipsi Christum, sicut illi tentarunt, non Christum, sed Deum. Hoc commentum nullius ponderis est. Nam primùm, quomodo Christus ipse in figura illo tempore tentatus fuit? Num Deus, qui tunc fuit tentatus, quasi

A typus fuit Christi, in quo proinde ipse Christus, tanquam in suo typo fuerit tentatus? At inauditum est, quòd Deus vnquam fuerit figura, siue vmbra Christi. Quid igitur? An ipsum peccatum tentationis illius figura fuit Christi? Nihil minus. Num verò propter solam similitudinem, quę

B sit inter peccatum tentationis Dei, & tentationis Christi hominis, quamuis nulla in illa tentatione Dei præcesserit figura ipsius Christi, rectè dici poterit, ipsum Christum in figura tunc fuisse tentatum? Neque istud prorsus. Non enim, quia conuicium in plebeium aliquem hominem (exempli caussâ) simile

C in ratione peccati est conuicio in Regem, vel in Imperatorem, rectè dixeris, plebeio in figura conuicium esse factum, cùm est aliquis conuiciatus Regi, vel Imperatori. Non nisi merum igitur commentum est, quod isti dicunt, Christum ex sententia Apostoli, non in se, sed in figura ab illo populo fuisse tentatum, cùm tentatus fuit Deus. Quæ, res in nouo

D Testamento futuras significarũt, Deus ipse suo certo consilio voluit ad eiusmodi significationem accidere, vt typus quidam in illa lege præcederet rerum, quas ipse quoque in Lege gratiæ, vel patraturus, vel instituturus erat. Nec nisi de iis rebus, quæ ex

ex certo Dei consilio tunc eueniebant, generatim pronunciauit Apostolus, omnia illi populo in figura accidisse. Hæ autem res sunt non ipsa illius populi peccata, sed partim cultus cæremoniæ variæ, partim beneficia, vel pœnæ, quibus Deus illum populum, vel misericorditer, vel iustè afficiebat. Hoc patet manifestè ex ipso loco Apostoli. Nam de illo eodem genere rerum postea generatim dicit, omnia in figura illis contigisse, de quo prius dixerat: *Hæc autem in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut illi concupiuerunt.* His autem verbis, de beneficiis & suppliciis, quæ diuina voluntate facta fuerant, ad nos partim à prauis cupiditatibus deterrendos, partim ad bonorum operum studium incitãdos, Apostolus loquitur. Commemorauerat enim, quòd Patres illi *omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt*, &c. Nec solùm hæc beneficia, sed illud etiam supplicium, quòd *prostrati*, inquit, *sunt in deserto*. Atque idipsum inde patet, quod tum demum inquit, omnia in figura contigisse illis, cùm in specie varia supplicia commemorauit, quibus illorum scelera diuinitùs vindicata sunt. Item etiam inde quod è vestigio ibi addidit: *Scripta sunt autem ad correptionem nostram*. Beneficia enim & pœnæ, non ipsa per se peccata ad nostram corre-

A ptionem scripta & proposita sunt. Quod etiam D. Chrysostomus in eum locum indicat, cùm inquit: *Quemadmodum dona figuræ sunt, ita & supplicia.* Et rursus: *Si in muneribus* (inquit) *excessus est, etiam erit in suppliciis. Ideo & figuras appellauit, & propter nos scripta esse dixit.* Iam igitur, si figuræ veteris Testamenti,

B non in ipsis peccatis per se, sed in beneficiis, cæremoniis, & pœnis constitutæ fuerunt, manifestum commẽtum est sectariorum, cùm aiunt, à populo illo Christum non in se, sed secundum figurarum illarum rationem fuisse tentatum.

Quod autem addunt, sensum esse, ne nos tentemus Christum, sicut illi Deum, non Christum,

C tentauerunt, prorsus figmentum est, nullo modo quadrans cum oratione D. Pauli. Is enim non vllum alium Deum ibi, nisi Christum, commemorat, quem significat ab illis esse tentatum. Quæ igitur est audacia, affingere Paulo, quod Paulus non dicit? Aut quis vnquam sanctorum Patrum aliter eam Pauli sententiam intel-

D lexit, quàm, vt ne nos tentemus Christum, sicut ille populus eundem tentauit? Accedit quod D. Paulus iterum in eodem capite indicat, Christum, vt Deum, adfuisse illi populo in deserto: minimè vt dubitari debeat, quin eum etiam in seipso, & non tantùm in figura tentatum ab eo populo fuisse:

fuisse significare voluerit. Nam *Bibebant*, inquit, *de spirituali consequente eos petra, petra autem erat Christus.* Quid sibi vult hoc? Nempe docet Apostolus, aquam, quam è petra fluentem bibebant, minimè illos habuisse beneficio illius petræ visibilis atque materialis, sed beneficio spiritualis ac inuisibilis petræ, hoc est, Christi, qui diuinitate sua illis vbique præsens, potentia eiusdem diuinitatis petram in aquas largissimas conuertebat. *Non enim ipsius petræ natura* (inquit verissimè in eum locum diuus Chrysostomus) *aqua scaturiebat, siquidem antea scaturiisset: sed alia quædam spiritualis petra omnia operata est, hoc est, Christus, qui præsens vbique omnia fecit miracula.* Atque ita etiam reliqui Patres eum locum Apostoli interpretantur.

Secundum testimonium, Isaiæ 45. *Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terræ, quia ego Deus, & non est alius. In memetipso iuraui, egredietur à me iustitiæ Verbum, & non reuertetur; quia mihi curuabitur omne genu.* Hunc Deum, qui solus est verus, Christum esse, Apostolus illis verbis clarissimè interpretatus est, Roman. 14. *Omnes stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim; Mihi curuabitur omne genu.*

Franciscus tamen Dauid in actione 3. disputat. Albanæ vanissimè contendit, hæc & similia de A Christo in nouo Testamento dici: *Non eo nomine*, inquit, *quòd sit ille Deus vnus & solus, verùm eò, quòd sit Christus complementum omnium promissionum diuinarum, 2. ad Corinthios 1. ad Romanos 10. & 15. & ad Hebræos 10.*

Sed quísnam, obsecro, idem esse putet, per Christum impleri omnes B diuinas promissiones, & Christo curuandum esse omne genu, sicut Deo soli curuandum fuisse, ipsemet Deus prędixit? Adde, quod vt hæc duo maximè vnum & idem essent, tamen nostra probatio firma manet, quę est huiusmodi: Ille, cui curuandum est omne genu, est Deus Israël, vt patet ex testimonio allato Isaiæ. Christus C est iste, vt Apostolus interpretatur: Ergo Christus est Deus Israël.

Dicit etiam idem Franciscus Dauid in actione 8. illius disputationis, & alij Seruetiani, curuari Christo genu, non quia sit verus ille Deus Israël, sed quia habeat communicatam illius diuinitatem, & acceperit nomen super omne nomen, vt omne genu illi D flectatur. At Apostolus dicit, ideo nos debere stare ante tribunal Christi, quia est Deus ille, de quo scriptum est: *Mihi curuabitur omne genu.* Communicatio autem diuinitatis, nisi sit substantialis & hypostatica, non sufficit, vt quis sit verus Deus, sicut capite præcedenti dictum est.

A 3. Testimonium, Zachariæ 12. vbi *Dominus extendens cœlum, et fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo*, illud inter cetera dicit: *Effundam super domum Dauid, & super habitantes Ierusalem, Spiritum gratiæ, & precum, & aspicient*, ait, *me, quem confixerunt*. Deum autem hunc esse etiam Christum, atque adeò quatenus Christus est, fuisse in cru-
B ce confixum, primùm ipse Deus in eodem loco indicat. Repentè enim, propter distinctionem personalem Patris & Filij, in cuius videlicet persona Deus configendus fuit, ita mutata persona subiungit: *Et plangent eum planctu, quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti.* Quod in Christi crucifixione
C atque morte factum est.

Deinde, idipsum apertissimè Ioannes Euangelista, cap. 19. declarat. Nam de Christo, quem milites viderant iam crucifixum, exspirasse, loquens: *Facta sunt autem hæc*, inquit, *vt Scriptura impleretur, os non comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt, in quem transfixerunt*. Ac rursus Apocaly-
D psis 1. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terræ.* Quis non ex hac Scripturarum harmonia intelligit, Christum esse illum verum Deum, de quo sermo est in illo loco Zachariæ?

4. Testimonium, Isaiæ 6. *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, Seraphin stabant super illud; sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem, & duabus pedes; & duabus volabant, & clamabant alter ad alterum: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria eius.* Dominum istum Deum Sabaoth, in hac maiestate atque gloria ab Isaia conspectum, esse etiam Christum, bis declarat Ioannes Euangelista: primùm capite Euangelij sui duodecimo, illis verbis: *Propterea non poterant credere* (Christo miracula facienti) *quia iterum dixit Isaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.* Et continuò subiungit: *Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam* EIVS (Christi) *& loquutus est de eo.* Dixerat autem ista Isaias in illo eodem capite, vbi vidit Dominum sedentem super solium, &c. Est igitur Christus ille Dominus, cuius gloriam, Euãgelista teste, vidit tunc Isaias. Secundò, idipsum declarat Ioannes Apocalypsis 4. cùm similiter atque Isaias dicit; *Vidisse se sedentem in cœlo super sedem*, cui fuerit acclamatum: *Sanctus, sanctus, sanctus, Deus omnipotẽs, qui erat, & qui est, & qui venturus est.* Is autem est Christus.

Verùm cùm Petrus Melius ex illo testimonio Isaiæ pro Christi diui-

diuinitate in actione 1. disput. Albanæ argumentatus fuisset, quidam Stephanus Basilij, non aliud respondere potuit, nisi quod non *oculari*, sed *mentali* visione viderit Isaias in excelso illo solio sedentem Dominum exercituum. Quã ego responsionem cùm legerem, nec ocularem certè, nec mentalem esse iudicaui. Primùm enim, non minus certa est visio mentalis diuinitùs indita, quàm ocularis. Deinde nihil iste respondit ad Ioannem, qui certissimè interpretatur Isaiam, cùm illam gloriam Domini vidit, vidisse gloriã ipsius Christi.

5. Testimonium, Psalmo 67. vbi Deo Israël, cui inter cetera dicit Psalmista: *Deus cùm egredereris in conspectu populi tui, cùm pertransires in deserto*, &c. illud etiam dicit: *Ascendisti in altum, cœpisti captiuitatẽ, accepisti dona in hominibus.* Apostolus autem hunc Deum Israël, qui ascendit in altum, Christum esse declarat ad Ephes. 4. *Vnicuiq́,* inquit, *nostrûm data est gratia secundum mensurã donationis Christi: propter quod dicit: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quòd autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primùm in inferiores partes terræ?*

Respondit ad hoc Georgius Blandrata in actione 5. Albana: *Ego quidem*, inquit, *non sum Theologus, neque concionator*, (erat enim A Medicus, qui sine Theologiæ professione, Theologię cognitionem superbissimè sibi arrogabat) *& tamen scio, quòd Psalmista ibi loquatur de futuro Christo, non de Deo Israëlis, qui iam tunc esset. Alioqui*, inquit, *Deus seu Verbum æternum accepisset (vt dicit Psalmus) à Deo dona illa. quod nullus vnquam dixit.* Idem respõdet B in eadem disputatione Franciscus Dauidis: *Hîc*, inquit, *describitur ille homo Christus, qui accepit ea dona à Patre. quia aũt Iehoua non accipit, non de illo, sed de Christo loquitur.*

Hoc verò cùm isti respondent, non eleuant pondus huius testimonij, sed magis etiam illud stabiliunt. Verissimũ enim est, Psalmistam de Christo ista loqui: hoc C enim nos quoque ad probandum sumimus, & hoc asseuerat D. Paulus. Sed quia loquens ista Psalmista de Christo, de Deo ipso Israël apertè significat se loqui; certissimè inde concludimus, Christum esse Deum illum Israël, ac proinde illum etiam secundum naturam diuinam fuisse, antequam sumeret humanam carnem. D Eundem enim, quem dicit in altum ascendisse, & accepisse dona in hominibus, ait quoq́, eduxisse populũ suum ex Ægypto, & descẽdisse cũ eo in montẽ Syna, & inde postmodum in assumpta carne ascendisse, sicut Hieronymus etiam & Theodoretus in comment. eius Psalmi interpretantur. Hic etiam

Iehoua, quamuis secundum naturam diuinam nihil acceperit: tamen hoc ipso, quòd carnem humanam accepit, dona accepit ex hominibus, hoc est, communem naturam ex illorum genere. Hoc enim significat, quod Psalmista ait: *Accepisti dona in hominibus.* Quanquam Apostolus non, *accepit*, sed, *dedit*, legit: nimirum cùm alios dedit Ecclesiæ suę Apostolos, alios Euangelistas, &c.

6. Testimonium, Isaiæ 40. *Vox clamantis in deserto, parate viam Domino, rectas facite semitas Dei nostri.* Hoc loco, quin de Domino Deo Israël sit sermo, dubium nullum est. Et tamen omnes Euangelistæ explicant, hunc Dominum esse Christum, cui Ioannes, qui vox clamantis ab Isaia dictus est, viam præparauerit, Matthæi 3. Marci 1. Lucæ 1. Ioan. 1.

7. Testimonium, Isaiæ 44. *Hæc dicit Dominus Rex Israël, & Redemptor eius, Deus exercituum. Ego primus, & ego nouissimus, & absque me non est Deus. Quis similis mei?* Similia capite 41. & 48. Hunc verò Deum exercituum, primum & nouissimum, Christum esse D. Ioannes interpretatus est, Apocalypsis 4. apud quem Christus ipse ita loquitur: *Ego sum primus & nouissimus, & viuus et fui mortuus, & ecce sum viuens in secula seculorum.*

Ad hoc testimonium, quod in 8. actione Albana protulerat pro

A Christi diuinitate quidam Paulus Thurius, ita leuiter respōdit Franciscus Dauid: *Videat*, inquit, *Ecclesia, cuinam tribuantur à Ioanne illa verba: Ego sum primus & nouissimus. Nempe non alicui æterno, sed Christo homini: sicut ibidem sequitur in textu; Qui eram mortuus, & ecce viuo.*

Atqui nos etiam Christo homini illa verba tribui contendimus, B sed secundum aliam quandam naturam, nempe diuinam, secundum quam idem ille Christus sit Deus exercituum, primus & nouissimus, atque æternus, iuxta Isaiam Prophetam, diuo Ioanne interprete. Vocabulum enim *primus & nouissimus*, à Ioanne etiam absolutè ponitur, sicut ab Isaia, C atq; ideo idem apud Ioannem significat, nempe æternitatem diuinam. Quod enim ait præterea in disputatione tertia Franciscus Dauid, Filium dici primum, quia super omnes exaltatus, & nouissimum, quia est finis & complementum omnium; quis non videt voluntariam esse Scripturæ deprauationem? Neque enim vllo, D vel argumento, vel testimonio id commētum interpretationis cōfirmat: & contrà, de ęternitate diuina omnes Patres illa verba apud Ioannem interpretātur.

8. Testimonium, Psal. 96. *Adorate Deum omnes Angeli eius.* Quod præceptum ab Angelis in Christo adorādo fuisse adimplendum D. Pau-

Paulus ad Hebr. 1. interpretatur: *Cùm iterum*, inquit, *introduceret primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Vnde manifestè consequitur, ex sententia D. Pauli, Christum esse illum verum Deum, quem Angeli adorare debuerunt.

Atque hinc etiam consequens est, pugnare cum D. Pauli sententia, quod Franciscus Dauid, & Georgius Blandrata in disputatione 3. Albana dicunt, Christum adorandum esse non vt Deum altissimum, sed vt altissimi Filium, cui Pater suam diuinitatem (citra substantialem tamen vnionem, vt isti censent) communicauerit. Apostolus enim ait illum esse adorandum tanquam eum, qui sit ille altissimus Deus, de quo adorando sine controuersia datur Angelis illud pręceptum: *Adorate Deum omnes Angeli eius.*

9. Testimonium, Isaiæ 8. *Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse sit pauor vester, & ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis & in petrã scandali duabus domibus Israël, in laqueum & offensionem habitantibus Hierusalem, & offendent ex eis plurimi, & cadent & conterentur.* Atqui lapidem hunc offensionis & petram scandali, in quam qui offenderit, conteritur, quæq; hoc in loco dicitur esse Dominus exercituum, Christum esse, Simeon apud Lucam

A cap. 2. interpretatur: *Positus est hic*, inquit, *in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël.* Item etiam D. Paulus ad Rom. 9. *Israël*, inquit, *sectando iustitiam in legem iustitiæ non peruenit. Quare? quia non ex fide. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est* (nimirum Isaiæ 8.) *Ecce pono in Syon lapidem offensionis,*
B *& petram scandali.* Item etiam D. Petrus 1. epistola cap. 2. similiter ex sententia illa Isaiæ, de Christo dicit: *Lapis, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandali his, qui offenderunt in verbo, nec credunt, in quo & positi sunt.*

10. Testimonium, Psalmo 101. *Tu initio Domine terram fundasti, &*
C *opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes.* Hoc autem ad Filium IESVM Christum dici, affirmat Apostolus ad Hebræos 1. *Ad Filium*, inquit, *dicit: Tu initio Domine terram fundasti*, & cetera quæ sequuntur.

Respondit Franciscus Dauid disputatione 3. Albana: Hæc ver-
D ba D. Paulum non ad Filium, sed ad Patrem referre.

Sed hoc apertissimè falsum est. Institutum enim D. Pauli eo loco est, pręstantiam non Patris (quod non erat necesse) sed Filij probare respectu Angelorum. Hoc vt probet, inter cetera sumit, Filio quoq; creationem cœli & terrę illis Psal. verbis adscribi, vt ex ipso

contextu manifestum est. Aperta A
autem hallucinatio Francisci Dauidis est, cùm argumentatur, si illa verba ad Filium referãtur, tunc consequens esse: *quod Paulus probare voluerit, creatorem cœli & terræ Angelis antecellere: quod, cùm perspicuum sit, probare opus non erat.* Dicimus, non id propriè instituisse
probare, sed Christum esse Ange- B
lis præstantiorem. Verùm vt hanc Christi præstantiam probaret, illud ex Psalmo assumpsit, nempe Christum creatorem esse.

11. Testimonium, Psal. 44. *Thronus tuus Deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui, etc.* Hoc similiter ad Christum dici, D. Paulus ad Hebr. 1. affirmat: *Ad Filium*
autem dicit, inquit, *Thronus tuus* C
Deus, etc. Quid ad hoc Franciscus Dauid?

Nos, inquit, *non negamus Filio datum esse æternum regnum, neq; negamus eum Deũ esse. Sed dicimus eum omnia à Deo Patre accepisse.* Hoc est, quod Dauid iste Pseudopropheta vult dicere. Christum Deum quidem
esse, sicut in illo Psalmo, interpre- D
te Apostolo, dicitur, (neq; enim hoc negare potest) non autem Deum verum Israël, sed communicatione quadã diuinitatis. Nos vero Dauidi potius Prophetæ credimus, qui nusquam in omnibus suis Psalmis agnouit aut loquutus est de Deo aliquo non vero: sicut & ibi etiam Iehoua vocat.

12. Testimonium, Malachiæ 3. *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem meam.* Deus Israël hîc loquitur. Quem autẽ Angelum misit Deus Israël ante faciem suam? Nempe Ioannem Baptistam, vt Christus ipse est interpretatus Matth. 11. & Zacharias illius Pater, Lucæ 1. Quo ipso sanè & Christus & Zacharias apertè quoque interpretati sunt, Deum illum Israël, qui missurus erat Ioannem ante faciem suam, esse ipsummet Christum. Ante nullius enim alterius faciem, præterquam Christi, vt ei viam præpararet, Ioannes venit, vt notum est.

13. Testimonium, Exodi 20. *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti.* Hunc Dominum Deum Israël esse IESVM Christum, apertissimè declarauit Iudas Apostolus in sua Canonica his verbis: *Cõmonere vos volo, scientes semel omnia, quoniam IESVS populum de terra Ægypti saluans, secundò eos, qui non crediderunt, perdidit. Angelos verò, qui non seruauerunt suum principatum, etc.* Quid esse potest clarius? Certè Deus, qui populum ex Aegypto eduxit, Deus verus est. quod etiam Moyses in suo cantico asseuerauit. Deut. 32. *Dominus*, inquit solus, *dux eius fuit, & non erat cum eis Deus alienus.* At hunc ipsum Deum fuisse IESVM Christum, Christi Apostolus euidentibus verbis interpretatur.

14. Te-

14. Testimonium, etiam Exodi 20. *Dixit præterea Dominus ad Moysen, hæc dices filiis Israël: vos vidistis, quod de cœlo loquutus sum vobis:* (cùm scilicet perterriti viderent voces & lampades, & sonitum buccinæ, montemq; fumantẽ) *Non facietis Deos argenteos, etc.* Quis autẽ est iste Deus, qui eo modo loquens, populum exterruit? Apostolus declarat esse IESVM Christum ad Hebræos 12. *Non accessistis*, inquit, *ad tractabilem montem, & accessibilem ignem, & turbinem, & caliginem, etc. Sed accessistis ad Syon montem, & ciuitatem Dei viuentis, cœlestem Hierusalem, & Ecclesiam primitiuorum & iudicem omnium Deum* (nota) *& spiritus iustorum perfectorum, & Testamenti noui mediatorem* IESVM, *& sanguinis aspersionem, melius loquentem quàm Abel.* Ac continuò subiungit: *Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt recusantes eum, qui super terram loquebatur, multò magis nos, qui de cœlis loquentem nobis auertimus: cuius vox mouit terram tunc, nunc autem repromittit dicens: Adhuc semel & ego mouebo non solum terram, sed & cœlum.*

Christus igitur Deus ac iudex omnium, & noui Testamenti mediator, est secundum naturam alteram ille verus Deus, qui tunc in monte loquutus est, & legem dictauit Moysi. Quod ipsum & sancti Patres antiqui sentiunt, nempe Christum fuisse, qui eduxit A populum ex Aegypto, & loquutus est cum Moyse. Iustinus in Dialogo cum Triphone, & Apologia 2. ad Antoninum. Tertullianus in libro contra Praxeam. Irenæus lib. 4. capite 2.

Quod cùm ita sit, necesse est, vt Angelum, per quem Stephanus Actorum 7. dicit, legem fuisse datam Moysi, B inprimis intelligamus fuisse Christum, qui & Angelus noui Testamenti dicitur. id quod Apostolus etiam magis declarat ad Galat. 3. *Lex*, inquit, *posita est, ordinata per Angelos in manu Mediatoris.* Quem Mediatorem satis ibi declarat esse Christum. Itaque vtrumque verum est, & quod ministerio etiam Angeli creati ali- C cuius, vel aliquorum, lex exposita est, & quod Christus Angelus increatus noui Testamenti eam etiã vnà cum Patre & sancto Spiritu tulerit, vt multis argumẽtis ostendit etiam D. Athanasius ser. 4. contra Arianos non longè ab initio.

15. Testimonium, Psalmo 94. *Ipse est Dominus Deus noster, & nos* D *populus pascuæ eius, & oues manus eius, hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto, etc.* Accedat autem Apostolus Paulus, qui nobis hunc Deum nostrum esse Christum, clarissimè interpretetur ad Hebr. 3. *Moyses*, inquit, *fidelis erat in tota domo eius tanquã famulus: Christus verò tanquã Filius*

A *Filius in domo sua, quæ domus sumus nos, si fiduciam & gloriam spei vsq; ad finem firmam retineamus. Quapropter,* inquit, *sicut dicit Spiritus sanct⁹ hodie si vocem* EIVS *audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, &c.* Congruit hic locus D. Pauli cum illo altero 1. ad Corint. 10. vbi itidem interpretatur Deum B Israël, qui in deserto fuit à populo tentatus, esse IESVM Christum: quem ibi monet, vt nō tentemus, & hîc, vt audiamus.

16. Testimonium, Ioelis 2. *Ego Dominus Deus vester, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ, etc.* Hoc verò Christum fecisse, cùm Spiritum sanctum ad discipulos C misit, vti promiserat; exponit D. Petrus Actor. 2. *Dextera,* inquit, *Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc* (Spiritum sanctum) *quem vos videtis & auditis.* Et paulò superiùs: *Hoc est,* inquit, *quod dictum est per Ioelem Prophetam: Et erit in nouissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem* D *carnē.* Est igitur Christus ille Dominus Deus noster, qui per Ioelem loquitur.

17. Testimonium, Micheæ 4. *In die illa, dicit Dominus, cōgregabo claudicantem in reliquias, & eam, quæ laborauerat in gentem robustam, & regnabit Dominus in monte Syon, ex hoc nunc & vsq; in æternum.* Antea hunc montem vocauerat ibi domum Iacob; Intelligit autem Ecclesiam noui Testamenti, vt ex toto illo capite perspicuum est. Quis autē est iste Dominus Iehoua, quem itidem Dominus Iehoua, hoc est, Deus Pater, dicit, in domo Iacob, hoc est, in Ecclesia, in æternum regnaturum? Angelus clarissimè explicat Lucæ 1. *Ecce concipies & paries Filium, & vocabis nomen eius* IESVM. *Hic erit magnus, etc. & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.*

18. Testimonium, Michææ 7. *Quis Deus similis tui? Qui auffers iniquitatem, & transis peccatum reliquiarum iniquitatis tuæ?* Quasi dicat, nō alius nisi verus Deus potest tollere peccata. Atqui Ioannes Baptista de Christo verissimè dicit: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Est igitur Christus, ille verus Deus, cui alter non est similis.

CAPVT XIII.

Probatur tertiò Christi diuinitas iis Scripturæ testimoniis, quæ docent, illum non esse puram creaturam aut purum hominem.

HVIVS generis testimonia occurrunt potissimùm 12. Primum est Matth. 22. *Congregatis Pharisæis, interrogauit eos* IESVS, *dicens: Quid vobis videtur de Christo? cuius*

cuius Filius est? Dicunt ei, Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo? Si ergo Dauid vocat eum Dominum, quomodo Filius eius est? Et nemo poterat ei respondere verbum. Considerandum autem est, quid voluerit Christus hoc argumento concludere. Non enim id agit, vt ostendat Christum, hoc est, se, nullo modo esse filium Dauid: (erat enim omnino ex Dauidis progenie) sed contendit, non puram creaturam ac tantummodò hominem filiumque Dauidis se esse, vt Pharisæi existimabant, sed etiam verum Deum. Hoc probat testimonio Dauidis, qui prophetice Christum vocat Dominum suum, hoc est, Deum: quod certè non faceret, si tantummodò Christus esset Filius ipsius. Ad hoc verò argumentum nec tunc Pharisęi, nec nunc hęretici, Christi perduelles, possunt respondere verbum.

2. Testimonium, ad Philipp. 2. *Semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens.* Ex quo quidem loco firmissimum argumentum ducit D. Basilius lib. 4. contra Eunom. hoc modo: *Si Filius*, inquit, *est creatura Dei; omnis autem creatura serua est creatoris; seruus est Christus, non Filius Dei. Non igitur accepit formam serui, cùm Dominus esset, sed erat seruus.*

3. Testimonium, Prouerb. 24. vbi Sapientia de se inquit: *Ego ex*

A *ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam.* Sapientia autem hæc ex Deo genita, Filius est, de quo & Apostolus ait; *Christus Dei virtus & Dei sapientia.* Cùm autem ante omnem creaturam ipse Filius genitus sit, consequitur manifestè, ipsum non esse è numero creaturarum: alioqui esset quoq;

B ante seipsum genitus.

4. Testimonium, ad Hebr. 2. *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ*, hoc est, carnem humanam ex Abrahę progenie. Erat igitur Filius, ante incarnationem, subsistens aliqua persona, quę nec homo, neque etiam Angelus esset, sed vtroque genere, humano & Angelico præstantior, atque

C adeo nō pura creatura, sed Deus. Si enim nunquam non homo fuit, quomodo ipse humanam naturam ex Abrahæ progenie apprehendit? Aut si non fuit Angelis præstantior, quid opus fuit dicere, illum naturam Angelicam non apprehendisse? nec enim tunc apprehendere illam potuisset: itaq;

D superuacaneum esset explicare, eum id non fecisse, quod facere non potuit.

Formo igitur iam argumētum hoc modo: persona quæ toto etiā genere angelico præstantior est, non est pura creatura, sed omnino Deus. Talis est Christus. Non est igitur pura creatura, sed Deus. Posterior propositio iam probata

 est.

est. Prior autem ea ratione demonstratur, quòd præstantissimam omnium creaturarum constat esse ex Angelico genere, nempe Luciferum, vt D. Basilius libro 4. contra Eunomium probat testimonio Iob, cap. 40. *Ipse est*, inquit Iob, *principium viarum Dei qui fecit eum.* Quod etiam D. Gregorius in illum locum Iob asserit, & aliis quibusdam Scripturæ testimonis confirmat. Ita fit, vt Christus nõ sit pura creatura, sed creator. Nulla enim creatura, sed solus est præstabilior, quàm prestantissima omnium creaturarum.

5. Testimonium, ad Hebræos 1. *Tantò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit.* Ex quo testimonio illud idem efficitur, quod iam concludebamus, videlicet Christum, cùm Angelis omnibus atq; adeo omnium præstantissimæ creaturę antecellat, nequaquam esse puram creaturam, sed prorsus Deum.

6. Testimonium, Ioannis 1. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Vnde communiter SS. Patres, ac maximè D. Augustinus in illum locum, & D. Athanasius serm. 3. contra Arianos, verissimè demonstrant, Filium non esse ex numero atq; ordine creaturarum. Nam si creaturæ omnes per ipsum factę sunt, aut ipse quoque per se ipsum factus est, si creatura est (quod non potest vllo

A modo intelligi) aut quod verissimum est, creatura non est. Quare vt D. Athanasius in epistola ad Episcopos Africanos testatur, hoc potissimùm argumento Patres in Concilio Nicæno contra impietatem Arij nitebantur.

Ac pulchrè de hoc ipso argumento idem Athanasius sermone

B illo tertio contra Arianos: *Si Dei verbum*, inquit, *opus quoddam ac creatura est, dicite mihi, vos Ariani, qua manu, aut quanam sapientia opus istud confectum est? Omnia enim opera quæ facta sunt, manu & sapientia Dei facta sunt: loquente ipso Deo per Isaiam: Manus mea fecit hæc omnia. Dauide quoque attestante: In operibus manuum tuarum meditabar. Er-*

C *go si in manu & sapientia Dei, omnia quæ facta sunt, absolutionem acceperunt; & scriptum est, omnia per Verbum facta esse, & citra eum factum esse nihil.* Et rursus: *Vnus est Dominus IESVS, per quem omnia, in quo omnia; euidens conspicuumque est, illum opus esse non posse, quippe qui ipse sit manus & sapientia Dei. Id cogno-*

D *scentes etiam Martyres illi Babylonij Ananias, Azarias, Misaël, refutant Arianorum impietatem. Dicentes enim, benedicant omnia opera Domini Dominum, tum ea, quæ in cœlo sunt, tum ea, quæ in terris; in ea summa omnes creaturas vt opera annunciarunt, sed in numero eorum, Filium ipsum non posuerunt. Non enim dixerunt: Et tu verbum benedic, & hym-*

num cane, tu sapientia: vt ostenderent alia omnia esse ex eorum catalogo, quæ & opera sunt, & hymnum canunt: Verbum contrà, non esse opus aut ex cœtu canentium, sed potius vnà cum Patre decantari, & adorari, & diuinis laudibus celebrari, cùm sit & verbum illius, & sapientia, & operũ architectus.

7. Testimonium, ad Roman.1. *Paulus Apostolus segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat de Filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid, secundum carnem.* Hanc certè declarationem (*secundum carnem*) cùm adiungit, esse etiã in Christo naturam aliam præter humanam, declarat, nempe diuinã, secũdum quam idẽ sit ab æterno Filius Dei.

Quod postmodum cap.9. euidenter declarat, cũ dicens ex Dauidis progenie esse Christum secundum carnem, per antithesin continuò subiunxit, esse alioqui *Deum benedictum in secula*, hoc est, omnino æternũ. Atq; etiam idem exponit, eo ipso loco statim subiungẽs: *Qui declaratus est Filius Dei in virtute secundum sanctificationẽ spiritus:* Non est igitur Christus purus homo, tantummodò humana natura atque carne præditus, sed idem etiã Deus: quemadmodum ex hoc testimonio Tertullianus lib. aduersus Praxeam, & D. Ambrosij commentarius colligunt.

8. Testimonium, ad Gal.1. *Notum vobis facio Euangelium, quod prædicatum est à me, quia non est secun-*A *dum hominem: neq; enim ego ab homine accepi illud neque didici, sed per reuelationem Domini nostri* IESV *Christi.* Et paulò inferiùs: *Si nos aut Angelus de cœlo euangelizauerit vobis præterquam quod euangelizatum est, anathema sit.* Hoc etiam loco Apostolus & hominibus & Angelis Christum natura superiorem ma-B nifestè facit. Quo ipso illum è numero purarũ creaturarũ non esse, necessariò consequitur, vt antea sumus argumentati. Vrget hunc locum pro Filij diuinitate diuus Chrysostomus, & alij D. Pauli interpretes.

9. Testimonium, Ioan.3. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis qui est in cœlo.* Et C Ioan.6. *Si ergo videritis Filiũ hominis ascendentem, vbi erat prius?* Quo testimonio tanquam euidentissimo D. Athanasius in epist. de incarnatione Verbi contra Paulum Samosatenum, probauit Christum non purum hominem, sed Deum etiam esse, qui ante sumptam carnem in cœlo fuerit. Atq; hinc ma-D nifestè imaginationem Pauli Samosateni, quæ est etiam Seruetianorum, redarguit: *Asseuerat*, inquit Athanasius, *genitum ex Virgine non nisi hominem esse, etc. quasi Filius hominis non descenderit è cœlo, sed è terra excitatus Deum cœlitus descendentem in se receperit. Sic illi quidem: sed nobis*, inquit Athanasius, *decorum est diuinis verbis inhærere.*

10. Teſtimonium, Ioannis 17. *Et nunc clarifica me Pater apud temetipſum, claritate quam habui apud te priuſquam mundus eſſet.* Exſtitit igitur Chriſtus, & habuit diuinitatis claritatem, antequam mundus & hæc vniuerſitas creaturarum eſſet, ac proinde non eſt purus homo aut pura creatura, initium habens ex Virgine. Loquitur autem hoc loco D. Ioannes ſimiliter ac in cap. primo, cùm dixit, in principio Verbum fuiſſe *apud* Deum, hoc eſt, in ipſo Deo Patre.

11. Teſtimonium, Ioan. 1. *Qui poſt me venit, ante me fuit.* Cui ſimile eſt illud: *Antequam Abraham fieret, ego ſum.* Et illud: *Qui de cœlo venit, ante omnes eſt.* Et alia eiuſdem generis teſtimonia, ex quibus euidentiſsimum eſt, Chriſtum antea etiam fuiſſe, quàm homo eſſet; ex quo rurſus euidenter ſequitur, eum non eſſe purum hominem. Qui enim tãtummodò eſt homo, quomodo poteſt eſſe priuſquam ſit homo? aut quid, niſi nihil tunc eſſet?

12. Teſtimonium, 2. ad Cor. 8. *Scitis enim gratiam Domini noſtri IESV Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cùm eſſet diues: vt illius inopia vos diuites eſſetis.* Neſcio quid euidentius ab Apoſtolo dici potuit. An enim vnquam in ſuſcepta humanitate Chriſtus diues fuit? Minimè. Sed diues fuit ab æterno in forma Dei, quam forma ſerui,

A & egeni ſuſcepta, quodammodò texit & exinaniuit. Quare purus homo aut pura creatura minimè eſt.

Quod, vt hoc genus teſtimoniorum concludam, placet ad extremũ argumento quodam D. Baſilij li. 4. aduerſus Eunom. cõfirmare. Si Chriſtus pura creatura eſt, ne- B ceſſariò alterutrum fatẽdum eſt, nempe illum aut prꝫſtantiſsimam omnium creaturam eſſe, aut alicui vel aliquibus creaturis eſſe inferiorem. At vtrumque exiſtimare blaſphemum eſt. Non eſt igitur pura creatura. Sed confirmo aſſumptam propoſitionẽ. Primum enim ſi creatura aliqua Chriſto præſtantior eſſet, impium eſſet C Chriſto ſingularem (vt fit) præ ceteris creaturis venerationem atque cultum tribuere. Vnde Ariani, omnibus creaturis antecellere Chriſtum concedebant; idque ſi ſibi conſtent, fatebuntur etiam Seruetiani, vt qui dicant Chriſtum ſingulari quadam participatione & communicatione D diuinitatis eſſe Deum, tametſi verè non Deum, ſed creaturã. Chriſtum etiam omnium prꝫſtantiſsimam creaturam facere, multò etiam magis blaſphemum eſt. Etenim (quod horret animus) nihil aliud id eſt, quàm Chriſtum Diabolum ipſum facere: Diabolus enim, vt ſuprà ex Scriptura notauimus, eſt præſtantiſsima creatura.

ra. Itaq; rectè D. Basilius: *Ignorant Ariani,* inquit, *se Diabolum colere, & non Filium Dei, cùm Christum primam facturam faciunt. Diabolus enim est primum principium figmenti Domini, vt Iob inquit.*

Huius generis testimoniis postremò addi possunt Scripturę loci, in quibus eiusmodi nomina atque officia adscribuntur Christo, quæ in puram creaturam quadrare neutiquam possunt. Vt quòd sit *lux, vita, salus* hominum, *redemptor, iudex viuorum & mortuorum,* &c. quæ D. Gregorius Nazianzenus in Apologetico 1. circa finem, summatim collegit. Sed satis, vt arbitror, de hoc genere iam dictum est.

CAPVT XIV.

Probatur quartò Christi diuinitas ex iis Scripturæ testimoniis, in quibus diuinæ naturæ proprietates ei attribuuntur.

DIVINÆ naturæ proprietates, siue attributa, sex potissimùm numerantur: *Immensitas, immutabilitas, æternitas, bonitas, sapientia, potentia.* Quod patet ex his testimoniis: De *Immensitate,* Psalmo 44. *Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.* Et 3. Reg. 8. *Si cœli cœlorum te capere non possunt, quanto mi-*

A *nus domus hæc?* De *Immutabilitate,* Malachiæ 3. *Ego Deus, & non mutor.* De *Æternitate,* Deuteronomij 32. *Videte, quòd ego sim solus, & non est alius Deus, præter me. Viuo ego in æternum.* Et Danielis 6. *Ipse est Deus viuens & æternus in secula.* De *Bonitate,* Psalmo 105. *Confitemini Domino, quoniam bonus.* Et Lucæ 18. *Ne-*
B *mo bonus, nisi solus Deus.* De *Sapientia,* Psalmo 46. *Magnus Deus noster, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non est numerus.* Et Roman. 16. *Soli sapienti* DEO. De *Potentia,* Psalm. 88. *Potens es Domine.* Et 1. ad Timotheum 6. *Beatus, & solus potens, Rex regum, & Dominus dominantium.*

IMMENSITAS autem tribui-
C tur Filio, Baruch. 3. *O Israël quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius. Magnus est, & non habet finem, excelsus & immensus.* Et paulò inferiùs: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum. Hic adinuenit viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Quem locum meritò vr-
D get D. Augustinus libro 3. contra Maximinum, cap. 26. sub finem, pro immensitate Filij: *Quis est,* inquit, *iste magnus, & non habens finem, excelsus & immensus, qui super terram visus est, & inter homines conuersatus est? Video quos æstus, quas angustias patiaris. Times dicere, Pater est, vbi audis, super terram visus est, & cum homini-*

minibus conuersatus est. Times dicere; Filius est, vbi audis, non habet finem, excelsus & immensus. Tu enim Patrem tantummodò contendis esse immensum. Quid es acturus, quid responsurus, homo, qui non vis esse Catholicus, vt Christum sic accipias in forma serui super terram visum, & inter homines cõuersatum, vt tamen in forma Dei, in qua inuisibilis mansit, confitearis immensum? Quibus Augustini verbis iure nos etiam Transyluanos Ministros exagitare possumus, qui lib.2. capite 5. præceptore Maximino Ariano, similiter contendebant, immensitatem, & reliqua attributa soli Patri competere. Probat etiam eodem testimonio Filij immensitatem diuus Fulgentius li. de incarnatione & gratia Christi, cap. 10.

Item addi potest hoc argumẽtum. Qui eodem tempore in cœlo & in terra est, immensus DEVS est, qui per Prophetam Hieremiã, cap.23. inquit: *Cœlum & terram ego impleo.* At Christus eodem tempore in cœlo fuit & in terra: Est igitur DEVS immensus. Id patet Ioannis 3. Nam Christus adhuc existens in terra, de seipso inquit: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo.*

IMMVTABILITATEM Christo conuenire secundum diuinitatem, manifestè declarat Apostolus ad Hebræos primo. Nam

A cum Christo verbis illis Dauidicis loquitur: *Omnes sicut vestimentum mutabuntur: tu autem ipse idem es, & anni tui non deficient.* vt etiam D. Athanasius serm. 2. contra Arianos, notauit.

ÆTERNITATEM autem illius negant inprimis omnes hæretici suprà commemorati, qui sunt hostes Christi diuinitatis. B Nam & Arianorum (vt diuus Athanasius sæpe testatur) axioma de Filio erat: *Erat aliquando, quando non erat.* Et idipsum maximè contendunt veteres & noui Samosateniani: siquidem Christum existimant, non exstitisse antequam de Spiritu sancto conciperetur ex MARIA Virgine.

C At Scriptura sacra, Filium esse æternum, multis modis contestatur. Primò, quia dubium non est, quin Dei Virtus atque etiam Sapientia sempiterna sit, vt affirmat diuus Paulus ad Romanos capite primo. At Christus, vt idem Apostolus ait in priori epist. ad Corinthios primo, est Dei Virtus & Dei Sapientia. Est igitur Christus sempiternus, D vt optimè concludit D. Athanasius oratione secunda cõtra Arianos.

II. quia hæc ipsa Sapientia, quę Christus est, de seipsa ait, Prouerbiorum octauo: *Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret, nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram,* &c. Quo loco, enu-

enumeratis omnibus ferè creaturis, Sapientia hæc genita affirmat, ſe cum Deo illa omnia feciſſe. Vnde ſequitur, ipſam non eſſe creaturam, quæ aliquando eſſe inceperit vnà cum rebus aliis, ſed ex æternitate fuiſſe, vt omnes Patres hoc teſtimonio rectè probant. Scriptura enim æternitatem rei ſignificare conſueuit, cùm illam affirmat fuiſſe antequam mundus crearetur. Vt Ioannis decimo ſeptimo: *Dilexiſti me ante mundi conſtitutionem*. Et ad Epheſios 1. *Sicut elegit nos ante mundi conſtitutionem.*

III. Eandem Filij æternitatem ſimili phraſi diuus Ioannes capite primo, illis verbis indicat: *In principio* (hoc eſt, ante omnia) *erat Verbum, & Verbum erat apud Deum.* Quo teſtimonio D. Athanaſius, Baſilius, Gregorius Nazianzenus, Auguſtinus, Ambroſius, & alij omnes Patres demonſtrant contra Arianos æternitatem Filij.

Vaniſsimum autem eſt commentum Tranſyluanorum lib. 2. capite 11. & Georgij Blandratæ, & Franciſci Dauidis in actione 3. Albana, cùm dicunt, non ſignificare Ioannem illis verbis, quòd Chriſtus fuerit ex æterno apud Deum, antequam omnia fierent, ſed fuiſſe cognitum ſoli Deo, antequam ipſe meritis atque doctrina ſua omnia inſtauraret, & ex veteri homine nouam creaturam faceret,

A hominibusque inciperet innoteſcere. *Apud Deum fuiſſe*, inquit Franciſcus Dauidis, *non eſt de aliqua hypoſtaſi Patris ab æterno eſſe generatum, ſed eſſe ſoli Deo cognitum, antequam mundo.*

Quæ iſtorum phantaſia, præterquam quòd à ſenſu & conſenſu omnium Patrum alieniſsima eſt, B nec vlla vel auctoritate, vel ratione nititur, euidenter confutatur ex his, quæ ibidem Ioannes de Verbo, hoc eſt, de Chriſto dicit. Affirmat enim, omnia omnino per ipſum facta eſſe, etiam ipſum *mundum*, etiam homines improbos & mundanos, qui eum *non recipiunt*, atque adeo per ipſum minimè renouan- C tur; quos nihilominus tamen iure ac titulo naturalis creationis, proprium quaſi peculium Chriſti eſſe, indicat illis verbis: *In propria venit, & ſui eum non receperunt.* Hinc autem euidenter ſequitur, Chriſtum Verbum, fuiſſe ante omnia omnino quæ facta & creata ſunt, non autem ante omnia duntaxat, quæ ſunt beneficio gratiæ D diuinæ inſtaurata.

Quod ſi ita eſt, non id ſolùm voluit Ioannes ſignificare, quod iſti imaginantur, nempe Chriſtũ, poſtquam ex Virgine conceptus eſt, & antequã homines per gratiam renouaret, fuiſſe initiò, ſecũdum cognitionem apud ſolum Deum,

Deum, & soli Deo fuisse cognitũ; sed affirmat, illum re ipsa ante omnes creaturas exstitisse cum Deo, & in Deo Patre, & cum eo cuncta fecisse & *composuisse*, vt ipsemet in Prouerbiis loco antè citato de se loquitur.

IV. Est etiam illustre illud testimonium de æternitate Christi, Micheæ 5. *Egressus eius à diebus æternitatis.* Quem locum illius interpretes Hieronymus & Theodoretus, & Rupertus, rectissimè exponunt de Christi æterna generatione. Imaginarium enim commentũ est Francisci Dauidis cùm in disputatione Albana in actione 3. diei, ita dicit: *Vocabulum (diebus) additum, explicat mentem Prophetæ. Dies enim tunc cœperunt, quando creatus est mundus. Et illi primi dies dicuntur æterni, propter cõtinuam successionem, sicut sæpius Scriptura loquitur; & ideo cùm facta tunc quoque sit de Christo futuro promissio, dicitur fuisse egressus eius à diebus æternitatis.*

Sed contrà est, primùm, quòd licet vox, *In æternum*, aliquando in Scriptura significet longum atq; continuum tempus, non infinitum, tamen vocabulum *Æternitas*, vel *Æternitates*, semper immensam durationem significat. Neque obstat, quòd eo loco Propheta dies æternitatis dixerit. Perinde enim est, ac si dixisset, à duratione ipsius æternitatis. Dies enim pro duratione posuit. Vt cùm à Daniele Deus *antiquus dierum* vocatur, vocabulum, *dierum*, non propriè ibi dies aliquos significat, sed durationem Dei infinitam.

Secundò manifesta deprauatio est, *Egressus Christi*, in eo loco, promissionem de Christo futuro interpretari. Aliud enim est egressus Christi, aliud promissio de Christo egressuro. Alioqui enim & illud, quod ibidem Propheta ait: *Et tu Bethlehem Ephrata paruulus es in millibus Iudæ: ex te mihi egredietur Dux, qui regat populum meum Israël*; possemus similiter interpretari non de natiuitate Christi, sed de illius aliqua promissione, quæ fuerit in Bethlehem aliquando facienda.

Quemadmodum igitur cùm Propheta dicit: *Ex te mihi egredietur Dux*, non de promissione natiuitatis Christi, sed de ipsa natiuitate futura in Bethlehem loquutus est (vt etiam Scribæ Iudæorum, Matthæi 2. Herodi Regi responderunt) ita cùm egressum eius à diebus æternitatis esse dicit, non promissionem natiuitatis, sed natiuitatem aliquam intelligit, quæ sit ex æterno. Idem enim vocabulũ egressionis vtrobique vsurpatur, etiam in textu Hebraico.

Accedit, quod cõmuniter sancti Patres eum locum de Christi æterna generatione, vt antè dictum est, interpretantur.

V. Porro

V. Porro Apostolus quid aliud, quàm æternitatem Christi verbis illis significat, ad Hebræos capite decimo tertio: *Iesvs Christus*, inquit, *heri, & hodie, & in secula*. Sic enim sancti Patres interpretantur: *Heri*, id est, semper fuit; *Hodie*, semper est; *& in secula*, semper erit. Ex quo impietas Serueti refellitur, qui æquè ineptè ac blasphemè dicit, de Verbo incarnato Ioannem nunquam dicere, est, quasi adhuc illud Verbum permaneat, sed: Erat. Sic enim iste furiosus homo delirauit, vt aliquoties scripserit, Verbum illud post incarnationẽ neutiquã fuisse. Nempe, quia, vt suprà vidimus, de Verbo diuino perinde ratiocinatus est, ac de humano, quod in conceptu consistit, euanescente statim ac res cogitata exequutioni mandata est. Atqui diuus Ambrosius & alij communiter sancti Patres, ex eo potius, quod diuus Ioannes de Verbo diuino dicit: Erat, & non, Fuit: perennitatem illius æternitatis rectissimè colligunt, vt suprà cap. 3. notauimus.

VI. Congruit cum eo Pauli testimonio testimonium aliud Ioannis de Christo, in Apocalypsi sæpius ab illo repetitum: *Qui erat*, inquit, *& qui est, & qui venturus est*.

VII. Et illud huc pertinet, quod Apostolus ad Hebræos capite septimo, exponens in quibus A rebus Melchisedech *assimilatus* fuerit Filio Dei; inter cetera commemorat, quòd *neque initium dierum, neque finem habuerit*. Consistit autem in hoc similitudo, quod sicut nec initium, nec finis dierum Melchisedech in Scripturis commemoratur, ita Christus, vt Deus, neque initium durationis suæ, B neque finem habet: tametsi alioqui initium dierum eius, secundum humanitatem, atque etiam mortem, diligenter Scriptura cõmemorarit: Ita enim hunc Apostoli locum Patres interpretantur.

VIII. Vrget quoque pulchrè diuus Basilius libro quarto in Eunomium illud, quod Apostolus C ait ad Colossenses, cap. 1. *Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes. Si Christus*, inquit Basilius, *prima creatura est ex tempore facta, debuit dicere Apostolus; Et ipse factus est ante omnia. At cùm dixerit; Et ipse est ante omnia, ostendit, ipsum quidem semper esse, creaturam autem factam esse*. Nam vox, est, cum illo: *In principio* erat *Verbum*, con- D cordat.

IX. Qui vita æterna est, æternus sit, necesse est, Christus autem vita æterna est, Ioannis decimo septimo: *Hic est verus Deus & vita æterna:* Est igitur ipse æternus.

X. Cùm Christus sit Sapientia, atque etiam Virtus Patris, vt ait

Apoſtolus ad Rom.1. Si Chriſtus aliquando non fuit, Pater aliquã-do virtute atque ſapientia caruit. At hoc eſt abſurdum : Fuit igitur ſemper Chriſtus. Ita enim argumentatur optimè D. Athanaſius in epiſtola de decretis Nicænæ Synodi, & (vt idem Athanaſius ibi refert) Dionyſius etiam Romanus, & Origenes laborioſus, vt ibi Athanaſius appellat.

XI. Si Chriſtus aliquo temporis ſuæ durationis cuiuſlibet interuallo, poſterior Patre eſt: *Falſa eſt*, inquit diuus Baſilius lib. ſecundo contra Eunomium, *Scriptura, quæ dicit, ſecula per ipſum facta eſſe*. Ad Hebr.1. *& omnia per ipſum facta eſſe: comprehenſis nimirum etiam ſeculis, in omnibus. Communis enim*, inquit, *cõſuetudo, aut temporibus, aut ſeculis omne interuallum ſubiicit.*

XII. Sæpe etiam diuus Athanaſius, Baſilius, & alij Patres pro æternitate Filij argumentantur ex illo teſtimonio Dauidis, Pſalmo 80. *Non erit in te Deus recens.* Impium enim eſt credere, voluiſſe Deum, vt Deum recentem in Eccleſia haberemus, cùm noluerit talem aliquem Deum agnoſci à populo Iſraëlis.

Nec valet argumentum Arianorum apud diuum Athanaſium, & diuum Baſilium, & alios Patres : Quod eſt ab alio, poſterius eſt illo. Filius eſt à Patre, ergo poſterior eſt Patre. Quod argumentum & recentes Ariani ac Samoſateniani paſsim inculcare ſolent. Reſpondemus enim cum antiquis Patribus, non eſſe neceſſarium, vt quod ab alio eſt, poſterius ſit eo, à quo eſt. Nam & lux eſt à Sole, & riuus à fonte, nec tamen lux Sole, aut riuus fonte tempore poſterior eſt, quæ ſunt exempla accommodatiſsima ſanctorum Patrum. De ratione igitur eius, quod ab altero eſt, ſolum eſt, vt non exiſtat, niſi ex vi alterius, ſiue vt ex alio naturæ quodam ordine conſequatur: non autem vt duratione illo poſterius ſit: ſed hoc quandoque ex accidenti euenit, quemadmodum infrà libro ſecundo, cùm adhibebimus explicationem myſterij huius Theologicam, vberius declarabimus. Hoc autem loco hæc ſufficiant ad cõfirmandam Chriſti æternitatem, quæ eſt vnum ex attributis diuinis.

Porro BONITATEM ipſe ſibi Chriſtus tribuit, Ioannis decimo: *Ego ſum*, inquit, *paſtor bonus.* Et Matthæi cap. 20. *An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum ?* Et Sapientiæ 7. de Sapientia genita, hoc eſt, de Filio dicitur: *Candor eſt lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula claritatis Dei, & imago bonitatis illius.*

Neque illud obſtat, quod olim Ariani apud Athanaſium, & nunc etiam Seruetus libro primo de Tri-

Trinitate, & alij Ariani & Samosateniani inculcant: *Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi solus Deus.* Lucæ decimo octauo. Non enim ex propria sententia sua Christus indicauit his verbis, se bonum non esse: sed redarguit legisperitum, qui interrogauerat: *Magister bone, quid faciendo, vitam æternam possidebo?* Quasi diceret Christus; Cùm tu non credas, me esse Deum, perperam facis, quòd me bonum vocas: nemo enim bonus, nisi solus Deus. Rectè enim D. Athanasius in Dialogis de Trinitate cōtra Anomeos, pag. 662. *Non dixit Christus*, inquit, *ne me bonum dicito. Sed: Quid me dicis bonum? Illud enim bonitatem tolleret: istud autem perinde est*, *ac si diceret: Quorsum me dicis bonum, nec tamen confiteris me esse Deum? Ut & illud: Quid me compellatis Domine, Domine, nec facitis quæ dico?* Hactenus diuus Athanasius; atq; eodem modo hunc locum rectè interpretantur Basilius lib. 4. in Eunom. Gregorius Nazianzenus orat. 4. de Theologia. Chrysostomus in cap. 19. Matth. Hieronymus ibidem. Ambrosius lib. 2. de fide, c. 1.

POTENTIAM ab ipso Patre sibi tributam esse profitetur Christus: *Nam data*, inquit, *est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*, Matth. 28. Et Apocal. 1. 4. 11. *Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.*

A Nec obstat illud, quod obiiciebant Ariani: *Non potest Filius à se facere quidquam, nisi quòd viderit Patrem facientem.* Ioannis capite 5. His enim verbis non indicat Christus, sibi potentiam deesse, sed se potentiam non à se, sed à Patre per generationem habere, vt diuus Gregorius Nazianzenus oratione quarta, & Ambrosius libro quarto de fide, cap. 3. & alij interpretantur.

B Quin immò hunc ipsum locum rectè diuus Gregorius Nazianzenus in Arianos retorquet. Nam si nihil omnino à se Filius facere potest, consequitur, ipsum non esse puram creaturam. Omnis enim creatura potest saltem à se ipsa peccare.

C Accedit, quod eodem in loco subiungit Christus: *Quæcunque Pater facit, hæc similiter & Filius facit.* Est igitur æquè ac Pater omnipotens. Filium autem videre Patrem facientem, non est ab illo discere per doctrinam; sed scientiam Filij, quomodo debeat facere, sicut & potentiam, qua facit, à Patre per generationem esse. Nam D cùm essentia, & potentia, & scientia idem in Deo sit, hoc ipso, quòd essentiam Filius accipit à Patre, accipit etiam potentiam atque scientiam.

SAPIENTIAM diuinam Christo tribuit Apostolus Paulus luculentissimè ad Colossenses 2. *In*

ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei. Item 1. ad Corinth. 1. *Christus Dei Sapientia.* Et Apostolus Petrus Ioannis vltimo: *Domine, tu omnia nosti.* Illud autem: *De die autem illa nemo scit, neque Filius hominis, nisi solus Pater.* Matthæi 24. Patres referunt ad Christi humanitatem: vt sit sensus; Nec Filius id scit ex natura suæ humanitatis. Ita Athanasius oratione in illud: Omnia mihi tradita sunt à Patre. Cyrillus lib. 9. thesauri, capite 4. Ambrosius in cap. 17. Lucę, & alij.

Nec obstat exclusiua particula: *Nisi solus Pater*; cùm enim sermo est de re, quæ alicui personæ diuinæ secundum essentiam, & non secundum originem conuenit, non excluduntur, sed includuntur aliæ personæ diuinæ, quæ sunt eiusdem essentiæ diuinæ, vt diuus Cyrillus, & D. Athanasius, & D. Augustinus lib. 3. contra Maximinum, cap. 13. verissimè notarunt. Vt enim infrà certo loco asseremus, de ratione diuinitatis ipsius, sunt omnes ipsæ tres personæ, sicut etiam docet diuus Gregorius Nazianzenus in epistola ad Euagrium Monachum. Ex quo fit, vt hoc ipso, quod quidpiam Deo, aut alicui personæ, quatenus Deus ille solus ac verus est, tribuitur, personis etiam aliis diuinis tribuatur.

Atque hæc ratio est, quamobrem docuit D. Augustinus libro 3. contra Maximinum, cap. 13. Christum secundum diuinitatem fuisse ab Apostolo comprehēsum vocabulo, DEI, cùm ad Romanos 16. inquit: *Soli sapienti* DEO *honor & gloria per* IESVM *Christum. Deus*, inquit Augustinus, *qui est ipsa Trinitas, propterea solus sapiens esse dicitur, quia solus secundum suam substantiam sapiens est.* Vult igitur Augustinus totam Trinitatem ab Apostolo dici, solum sapientem Deum. Cui Trinitati, quemadmodum per Christum, vt hominem, gloria data sit, ea ratione potissimùm confirmat ibiD. Augustinus: *Quia ipse*, inquit, *præcepit baptizari Gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Vbi præcipuè commendata est huius indiuiduæ gloria Trinitatis.* Hæc diuus Augustinus.

CAPVT XV.

Probatur quintò Christi diuinitas iis Scripturæ testimoniis, in quibus ei diuinæ quoque operationes tribuuntur.

POSSET pro omnibus huius generis testimoniis illud vnicū testimonium certissimum & clarissimum ipsius Filij sufficere. Ioan. 5. *Quæcunq; Pater facit, ea similiter & Filius facit. Pater autem* 1. *creat.* 2. *conseruat.* 3. *cognoscit seipsum.* 4. *videt occulta cordium atque futura.* 5. *saluat.* 6. *sanctificat.*

cat. 7.eligit ac prædestinat. 8.iustificat & remittit peccata.9.glorificat. 10.suscitat à morte in nouissimo die.11.vocat & attrahit ad Ecclesiam. 12.illuminat mentes hominum ad cognitionem fidei. 13.regit atque gubernat pios. 14.consolatur animos per internam gratiam. 15.instituit ac mittit operarios in Ecclesiæ vineam. 16.instituit Sacramenta.17.operatur in illis ipse principaliter. 18.facit mirabilia. Hæc igitur omnia & Filius similiter, hoc est, pari,immò eadem virtute,facit. Sed hoc ipsum sigillatim propriis testimoniis, quæ has omnes operationes diuinitatis, Christo adscribant, operæ pretium erit ostendere.

I. Atque vt initium faciamus à *creatione*,esse illam opus proprium veri Dei,quo ipse vult à Diis falsis discerni, patet ex his testimoniis, Ieremiæ 10. *Dij qui non fecerunt cœlum & terram, pereant de terra, & de sub cœlo.* Quod testimonium pulchrè ad hoc propositum inducit D. Basilius lib. 4. contra Eunom. Item Psalmo 95. *Quoniam omnes Dij gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit.*

Hoc autem opus in septem potissimùm Scripturę locis euidenter tribuitur Filio. I.Prouerbiorum 8. *Quando appendebat fundamenta terræ,cum eo eram cuncta componens.* II.Ioãnis 1.*Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* III. ad Colos.1.*In ipso condita sunt*

A *vniuersa in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates: omnia per ipsum & in ipso creata sunt.* IV. 1.Cor.8. *Vnus Dominus* IESVS *Christus,per quem omnia.* V. ad Hebr.1. *Et tu initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.* VI.Ibidem:*Per quem*

B *fecit & secula.* VII.Psalmo 32.*Verbo Domini cœli firmati sunt.*

Hîc verò tribus modis in vniuersum animaduerto responsum esse à diuersis hæreticis. Primò enim Arius ipse, & Arianorum patronus, Asterius quidã sophista & idololatra, vt D. Athanasius serm.3. contra Arianos testatur, dicebant per Filium quidem om-

C nia creata esse, sed non nisi tanquam per administrum & velut commissarium Patris: *Aiebant enim*, inquit D. Athanasius, *Deum volentem creatitiam naturam producere, cùm videret eam puritatis suæ & architectationis participem esse non posse, condidisse primò vnum, quem appellauit suum Filium & Verbum, vt il-*

D *lo condito reliqua deinde per eum condi possent.* Quam commentationem Arianorum etiam refert D. Cyrillus lib.5.thesauri,cap.5.

Sed argumentatur optimè contra illam D. Athanasius, quia si Pater Filio architectationem rerum aliarum commisit, vel id fecit, quoniam ipse non potuit alia creare, & tunc miser est; vel quia

alia creare ipse dedignatus est; & hoc dici non potest, cùm etiam rerum minimarum procurationem habere non dedignetur, vt passerum, qui asse veneunt, & aliorum volatilium cœli, quorum omnium curam gerit Pater cœlestis, vt patet Matthæi 6. & 10. vel quia non poterat creatitia natura vim Dei Patris sustinere, vt illi hęretici fingebant. At tunc sequitur, neque Filium potuisse condi ab ipso per se Patre, cùm secundum illos hæreticos ipse etiam fuerit creatitiæ naturæ.

Accedit, quod, vt D. Athanasius in epistola de decretis Concilij Nicæni probat, manifestè falsum est, Deum Patrem non etiam alia omnia, seu magna, seu parua, per se ac immediatè (tanquam caussam quidem vniuersalem) creasse, & nunc facere. Contrarium enim constat ex his testimoniis. Iob. 9. *Qui extendit cœlos solus.* Et Psalm. 146. *Qui producit in montibus fenum.* Et Prouerbior. 8. *Quando præparabat cœlos aderam, quãdo certa lege & gyro vallabat abyssos, quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens.* Et Ioannis 5. *Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.*

Adde etiam, quod communiter sancti Patres negant fieri potuisse, vt res, quæ non fuerit ipsa ex se infinitæ virtutis, creauerit aliquid ex nihilo, & nominatim

A diuus Athanasius sermone tertio contra Arianos. Quare si Filius fuit creatura, creare reliqua ipse non potuit. Nam & diuus Athanasius ibidem commemorat, hæresim fuisse Marcionis Valentini, & Basilidis, quòd Angelis, qui sunt creaturæ, creationem tribuerent. Quam etiam hæresim

B Irenæus refert libro primo, capite vicesimo secundo, & D. Augustinus libro duodecimo de ciuitate Dei, capite vicesimo quarto.

Secundo, alij hæretici ex Arianis (vt est videre apud Augustinum libro primo contra Maximinum, & in sermone Arianorum) dixerunt, quamuis non solus Fi-

C lius, sed simul etiam ipse Pater creauerit, Patrem tamen vt caussam principalem creasse, Filium non nisi vt instrumentum, atque eatenus vt ministrũ Patris. Quod ipsum respondit etiam Valentinus Gentilis Italus, nouorum Arianorum antesignanus, in suis prothesibus prothesi 24. & Geor-

D gius Blandrata in disputatione Albana in actione septimi diei. Id autem Ariani veteres, vt est apud Athanasium libro de communi essentia diuinitatis, cõfirmabant, quia Scriptura PER Filium omnia creata esse dicit, cùm tamen omnia Ex Patre esse dicat. Vt 1. ad Corinth. 8. *Nobis autem vnus est Deus Pater, ex quo omnia, & vnus Domi-*

Dominus I E S V S *Christus, per quem omnia.* Particula enim, Per, instrumento accommodari solet, & particula, Ex, caussæ efficienti principali. Quo argumento etiam vtitur Valentinus Gentilis, & Ministri Transyluani libro secundo, capite sexto, & Franciscus Dauid in disputatione Albana in actione 3. diei.

At Filium, vt caussam æquè principalem, ac Patrem, creasse, multis modis euidentisimè probatur. I. Quia ipse Filius, Ioan. 5. inquit: *Quæcunq; Pater facit, hæc & Filius* S I M I L I T E R *facit.* II. Quia creauit vt verus Deus Israël sicut Pater; Deus autem Israël vt caussa principalis creauit, quemadmodum fatentur etiam aduersarij. Id patet ex Apostolo ad Hebræos 1. qui verba illa Psalmi 101. à Dauide dicta Deo Israël, Christo accommodat: *Tu initio Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli.* III. Quia Apostolus ibidem cap. 2. & 3. affirmat Christum neque vt Angelos, qui sunt omnes administratorij spiritus, neque vt Moysem fuisse, qui fuit, inquit, in domo Dei famulus. IV. Quia caussa efficiens principalis ea dicitur, quæ est prædita per se necessaria & sufficienti virtute ad producendum effectum: *Christus autem est ipsa Dei virtus.* 1. ad Corinthios 1. Quare

A non potuit carere virtute sufficienti ad creandum. V. Quia idcirco Patrem vt caussam principalem operatum esse intelligimus, quoniam arbitratu suo operatus est vt voluit; id quod minimè conuenit instrumento: Atqui Filium similiter imperio suo & voluntate operari, legimus Baruch.

B 3. *Qui emittit lumen & vadit, vocat illud, & obedit ei cum tremore. Stellæ autem dederūt lumen in custodiis suis, vocatæ sunt, & dixerunt; adsumus, & luxerunt ei in iucunditate, qui fecit illas.* Hæc enim omnia de Deo Filio, qui in terris visus est, ibi dicuntur. Et Ioannis 5. *Sicut Pater, quos vult viuificat, ita & Filius quos vult viuificat.* Et Lucæ 8. *Quis est*

C *hic, qui imperat ventis & mari, & obediunt ei?* VI. Quia instrumentum non propria virtute sua, sed motu agentis principalis efficit principalem effectum. At de Filio Apostolus ad Hebræos primo, inquit: *Portans omnia verbo virtutis* S V Æ. VII. Quia instrumentum non est principium ac finis vltimus operis.

D Filius autem in Apocalypsi Ioannis cap. 1. de se dicit: *Ego sum α & ω. principium & finis.* Et rursus Isaiæ capite 48. Deus Filius qui dicit: *Et nunc Dominus misit me & spiritus eius*, illud item ait: *Propter me faciam*, vtique tanquam propter finem, *& gloriam meam alteri non dabo.* VIII. Quia Filius

lius est omnipotens, vt aliquot testimoniis suprà probatum est. Cur igitur non creauerit vt caussa principalis, quandoquidem ita creare potuit?

Nec Arianorum veterum ac recentiorum argumentum aliquid valet. Omnia enim ex Patre, & omnia per Filium fieri, non ideo dicit Scriptura, vt Patrem caussam principalem, Filium minus principalem esse significet, sed *vt probè distinguerentur personarum substantiæ*, inquit D. Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 5. Particula enim, Ex, indicat Patrem esse primum principium. Particula, Per, adiungitur Filio, vt denotetur ipsum esse principium medium, hoc est, principium de principio. Sicut etiam particula, In, additur Spiritui sancto, quia in ipso conne-ctuntur Pater & Filius tanquam in mutuo vtriusque amore.

Confirmat autem hoc D. Basilius ibi, atq; etiam D. Athanasius libro de communi essentia diuinitatis, manifesta ratione. Nam Scriptura particulas has, Ex, PER, & IN, sine discrimine tribuere alioqui solet iam Patri, iam Filio, iam Spiritui sancto; atque etiam aliquando omnes illas simul vni & eidem Deo, vt ab iisdem Patribus, & à D. Ambrosio libro quarto de fide, capite 6. & Augustino libro primo de Trinitate, cap. 6. notatum est. Quod euidenti argumento est, particulam Per, & In, non significare per se caussam minus principalem. Tunc enim Deus ipse vt Deus, ac etiam Pater, esset caussa minus principalis.

Nam Deo communiter tribuntur omnes illæ particulæ ad Roman. 11. *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.* Patri autem tribuitur particula, Per, ad Galat. 4. *Quod si filius, & hæres per Deum.* Et 1. ad Tim. 1. *Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem Filij eius.* Et 2. ad Cor. 1. *Paulus Apostolus per voluntatem Dei.* Et ad Rom. 6. *Quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris.* Sicut Deo etiam atque adeo toti sanctissimę Trinitati tribuitur eadem particula Genes. 4. *Possedi hominem per Deum.*

Filio autem tribuitur particula Ex, ad Ephes. 4. *Crescamus in illo, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum.* Item ad Coloss. 2. & Ioan. 1. *De plenitudine eius nos omnes accepimus.* Et Ioan. 16. *De meo accipiet.* Tantundem autem valet De & Ex. Sic etiam Spiritui sancto particula, Ex, adiungitur. 1. Ioan. 4. *De, vel, ex Spiritu suo dedit nobis.* Et Matth. 1. *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Rectè igitur D. Basilius lib. de Spiritu sancto, c. 5. huiusmodi voces *ad mutuas significationes frequenter transferri*, testimoniis

moniis iam recitatis, & aliis pluribus ostendit.

Adde, quod duplici præterea de caussa potest dici Pater per Filium creare, quamuis non creet vt caussa minus principalis. Primò, quia Filius est sapientia Patris; & rectè dicitur Pater per sapientiam suam operari. Atque id significari per eam loquutionem notat libro primo de fide, capite nono D. Damascenus. Sed quia hæc sapientia est quoque per se subsistens, simul ipsa etiam creat vt caussa principalis. Secundò, quia vim, per quam Filius creat, Pater per generationem illi indidit; quo fit, vt id, quod Filius facit, rectè dicatur Pater facere non solùm per se, sed etiam per Filium.

Quin ad hoc ipsum significandum notat D. Hilarius in libro de Synodis, dictum esse in quodam Concilio Syrmiensi, can. 3. quòd Filius Patri ministrauerit in creatione mundi. Nimirum quatenus fuit is, per quem Pater non secundum imperium aut secundum aliquam in operando inæqualitatem, sed secundum originem modo iam explicato creauit. Quia enim minister propriè dicitur is, per quem alius quidpiam facit; Filius etiam quatenus est is, per quem aliquo tandē modo, nempe secundum originem, Pater creauit, potest impropriè & latè sumpto vocabulo dici in ea re ministrasse Patri. Quo sanè modo & D. Irenæus libro 3. capite 8. & libro 4. capite 13. loquutus est, qui multis alioqui locis, vt infrà videbimus, confitetur Filij & Patris æqualitatem.

De Eusebio verò libro 1. historiæ, capite primo, & de Tertulliano vel Nouatiano potius in libro de Trinitate (Nouatianus enim, non Tertullianus est auctor illius libri, vt D. Hieronymus testatur) qui similiter ita sunt loquuti, laborandum non est, cùm eiusmodi auctores non fuerint Orthodoxi.

Quemadmodum neque sollicitè inquirendum est, quo sensu Lutherus in 1. caput Genes. Filium *instrumentum* Dei vocarit: siquidem quædam alia suprà commemorauimus, in hoc genere Lutherum scripsisse, propter quæ de Ariana hæresi iure optimo suspectus esse posit. Itaque frustra ministri Transyluani libro secundo, capite sexto, & Georgius Blādrata in actione septima Albana, hoc etiam Lutheri testimonio se suumque Arianismum tuentur. Non enim repugnamus quò minus Lutherum secum in suis castris Arianis habeant, posteaquam ille à Christi & Ecclesiæ sanctissimis castris se impiè ac hęreticè segregauit. Ad modum autem loquendi, quem ex Irenæo

etiam & ex Concilio Syrmiensi obiiciunt, iam responsum est, quomodo intelligi debeat: qui tamen loquendi modus imitandus non est.

Tertiò, ad illud euidentissimum argumentum, quod ex opere creationis pro Filij diuinitate duximus, respondent præterea Ministri Transyluani libro secundo, capite tertio & vndecimo, & Franciscus Dauid in disputatione Albana in actione tertij & noni diei, & Georgius Blandrata in eadem disputatione; cùm Scriptura affirmat, omnia per Christum facta esse, non de prima rerum creatione loqui, sed *de noui mundi, seu nouæ creaturæ, creatione per gratiam, reconciliatione & restauratione, quam per Christum factam esse explicat alibi Scriptura.* Ad Ephes. 1. & 2. 2. ad Corinth. 5. ad Galat. 6. & Isai. 61. & Apocalyp. 21. *Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam.* Et addidit in disputatione 3. Albana Franciscus Dauid: *Hæc*, inquit, *est mea doctrina, pro qua etiam mortem oppetere paratus sum hac ipsa hora, & sic prodire in conspectum Dei mei, neque peto mihi gratiam.*

Frustra verò miser iste gratiam petiuerit, si cum hac peruersissima Scripturæ interpretatione comparuit in conspectum Dei, mortuus pro hac doctrina (vti fertur) in insania.

A I. Nam primùm, qualis est hæc noua interpretatio & doctrina, cum qua nemo vnquam tot sanctorum Patrum in conspectum Dei venit? Omnes enim semper intellexerunt, creatione etiam prima omnia omnino per Christum facta esse, eoq; potissimùm argumento Nicæni Concilij Patres diuinitatem probauerunt, vt B D. Athanasius sermone 3. contra Arianos, & in epistola ad Episcopos Africanos, & in sermone contra omnes hæres. testatur.

II. Deinde ipsa Scriptura manifestè se explicat. ait enim Ioannes, *mundum* ipsum per Christum factum esse, hoc est, cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt, C vt omnes Patres interpretantur. Neque enim mundum acceptum pro improbis hominib⁹ ipse propriè facit. Itē dicit, *suos* iure creationis esse homines etiam malos, qui eum non cognouerunt, neque receperunt, quique proinde nequaquam per gratiam instaurati aut creati sunt. D

III. Probat etiam apertissimè Paulus ad Colos. 1. Ideo Christum *primogenitum esse ante omnem creaturam*, quoniam omnes creaturas ipse creauit: *In ipso enim*, inquit, *condita sunt vniuersa, in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, &c. & omnia per ipsum & in ipso creata sunt.*

IV. Di-

IV. Dicit pręterea ad Hebręos 1. Filium *initio*, hoc est, creatione prima, *terram fundasse, & opera manuum eius esse cœlos.*

V. Dicit ibidem, *per ipsum facta esse secula*, nimirum creatione prima, per quam factum est, vt secula ipsa, id est, res omnes *ex inuisibilibus visibilia fierent*, quemadmodum ipse Apostolus ad Hebr.11. id interpretatur.

VI. Dicit denique, Filius de se Prouerb. 8. *Quando Pater appendebat fundamēta terræ, cum eo se cuncta composuisse.* An clarioribus vnquam verbis ipsi Patri creationem rerum Scriptura tribuit?

Quòd autem in Scripturæ quibusdam locis vocabulum *creaturæ* & *creationis* pro restauratione per Christum facta, manifestè accipiatur, nemo est qui neget. Hoc enim etiam modo Christus omnia creat, quæcunque ita creantur: *Ipsius enim factura sumus*, inquit Apostolus ad Ephesios 2. *creati in operibus bonis.* Sed non eadem ratio est aliorum locorum, vbi sermonis circumstantiæ, sicut vidimus, euidentissimè declarant primam quoque creationem rerum adscribi Christo.

Aliud enim (exempli caussa) est, quod Apostolus ad Ephesios 1. ait: *Instaurari omnia per Christum, quæ in cœlis, & quæ in terra sunt.* Aliud verò, quod ait ad Colossenses 1. *Omnia esse creata per Christum*, atq; A adeo *in illo esse conditos ipsos etiam Angelos.* In illo enim loco ad Ephesios non ipsos Angelos nominatim instauratos aut renouatos significat Apostolus; sed significat reparatum esse in cœlis numerum Angelorum, qui imminutus fuerat propter casum malorum Angelorum, vt Augustinus exponit B in Enchiridio capite sexagesimo primo & sexagesimo secundo. In altero autem loco ad Colossenses ipsos etiam Angelos bonos, hoc est, thronos, dominationes, &c. conditos in Christo esse dicit. Quod non de illorum aliqua renouatione (quippe qui expertes fuerunt omnis vetustatis peccati) sed simpliciter C de creatione accipi debet. Id enim affirmat, vt probet Christum ante omnes Angelos exstitisse, neque esse ex numero creaturarum, sicut diuus Athanasius sermone quarto contra Arianos, & diuus Chrysostomus in illum locum annotauit. Quæ probatio nulla esset, si tantummodò vellet D Apostolus significare, Angelos fuisse per Christum renouatos. Ferè enim fit, vt prius & antiquius à posteriori renouetur, non autem ab eo, quod ante illud exstitit. Sed id demum oportet exstitisse ante alterum, quod alterum creat.

Quæ verò aduersarij afferunt ad confirmandam illam suam in-

terpretationem fictitiam, (nempe de renouatione tantùm intelligi debere, quæ in Scriptura dicuntur de creatione per Christum) meræ sunt petitiones principij. Sumunt enim ea, quæ à nobis cũ ratione & testimoniis multis Scripturæ negantur. Vt quòd solus Pater creauerit: quòd Christus nõ fuerit secundum aliquam sui naturam, creationis tempore: sed postea demum quum est ex Maria Virgine conceptus. Hæc omnia verò, nos euidenter probauimus esse falsa.

Illud verò quàm est ineptum? Quod Ioannẽ scilicet volunt subindicasse illam ipsorum interpretationem, cùm ad illa verba: *Et sine ipso factum est nihil*; addidit, *quod factum est.* Quasi sit sensus, facta esse omnia per Christum, sed non nisi eo modo, quo fecit, nempe secundum renouationem & creationem nouam. Quis non miretur tam mirificos Scripturæ interpretes? Primùm, vt Ioannes adderet, Christum fecisse omnia, non nisi eo modo, quo fecit; superuacaneum erat. Quis enim aliter facit aliquid, quàm eo modo, quo facit? Deinde, ex vocabulo *faciendi*, quod latissimè patet, colligere determinatè modum faciendi secundum renouationem; voluntarium commentũ est, profectum ex anticipata hæresi istorum. Deniq; Gregorius Nazianzenus, & alij Græci Patres, qui verba illa: *Quod factum est*; cùm præcedenti periodo coniungunt, longè aliam ob caussam addidisse illa Ioannem censent, nempe vt intelligeretur, non omnia omnino per Filium facta esse (non enim etiam Spiritum sanctum aut Patrem) sed omnes certè creaturas, quæcunque sunt factæ. Augustinus autem, & alij Patres Latini, illa verba ad sequentia referunt, & ex illis initium periodi faciunt, hoc modo: *Quod factum est, in ipso vita erat.* Sed Christo creationis opus adscribi oportere, satis, vt arbitror, ex adductis testimoniis manifestum est.

Ac sunt, qui id rursus probant tali argumento. Dij qui non fecerunt cœlum & terram, perdendi & exterminandi sunt *de sub cœlo & de terra*, hoc est, ex ipsius veri Dei decreto ab omnibus sunt execrandi, vt pronunciat Deus ipse apud Hieremiam capite 10. At Christus non est talis Deus qui sit exterminandus & perdendus de terra: Ergo omnino est verus Deus, qui fecit cœlum & terram.

Sed, vt verum fatear, hoc argumento non magnopere vellem niti. Loquitur enim ibi Hieremias nõ de omnibus omnino Diis, qui veri Dij non sint, sed de Gentium idolis, quæ verè erant dæmones. Hos falsos Deos, qui non fecerunt

cœlum

cœlum & terram, vult Deus execrationi omnibus esse: non autem alios Deos, vel participatione, vel etiã opinione, qui non sint dæmones. Nam homines sancti sunt Dij per participationem, qui non fecerunt cœlum & terram: neq; tamen ideo sunt ex illo Dei decreto execrandi. Item Sol, & Luna, & stellæ fuerunt Dij, multarum Gẽtium opinione; qui non fecerunt cœlum & terram: neque ideo tamen voluit vnquam Deus, vt Solem, & Lunam, & stellas homines execrarentur. Videtur igitur mihi locus ille Hieremiæ 10. rectè induci, vt ostendatur, opus creationis esse veri Dei proprium, vt nos suprà ad hoc propositum induximus: non oportere tamen illum afferre, vt ex eo concludatur, Christum, quia perdendus de terra non sit, esse Deum, qui fecit cœlum & terram. Hoc enim satis euidenter aliis testimoniis, quæ iam adduximus, demonstratur.

II. Est etiam opus proprium Dei, rerum CONSERVATIO. Cuius operis beneficio (vt Apostolus ait Actor. 17.) *In ipso viuimus, mouemur, & sumus.* Hoc autem opus Christo tribuit idem Apostolus ad Colossens. 1. *Omnia*, inquit, *in ipso constant.* Et ad Hebr. 1. *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Quibus ex locis hoc idem sancti Patres probant.

III. Item est actio Dei propria COGNITIO illa, qua se ipse perfectè

A cognoscit, 1. ad Corinthios 2. *Quæ sunt Dei, nemo nouit, nisi Spiritus Dei, qui in ipso est.* Et ad Roman. 11. *Quis cognouit sensum Domini?* Atqui Christus hanc sibi cognitionem tribuit: *Nemo*, inquit, *nouit Patrem, nisi Filius.* Et Ioannis 10. *Sicut me nouit Pater, & ego agnosco Patrem.* Non est igitur purus homo (qui

B secundum Apostolum nõ cognoscat, quæ sunt in Deo) sed etiam Deus.

IV. Item Dei proprius actus est, cognoscere ex se occulta cordium, ac ea quæ sunt futura. Hieremiæ 7. *Ego Dominus scrutans corda & renes.* Isaiæ 45. *Annunciate nobis futura, & dicemus, quia Dij estis.* Hanc autem cognitionem Chri-

C sto competere, manifestissimum est ex Scriptura, Ioan. 2. *Ipse enim sciebat, quid esset in homine.* Et cap. 21. *Domine, tu omnia nosti.* Et ipse de se in Apocal. cap. 2. *Ego sum scrutans corda, & probans renes.* Quibus verbis planè ostendit, se illum eundem Deum Israël esse, qui apud Hieremiam, vt vidimus, eodem modo loquitur: ac proinde non

D alieno beneficio, vt alij Prophetę, sed propria virtute scire omnia. Et Ioannis 13. *Hoc dixi vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis, quia ego sum.* Atque huc, vt alias Christi prædictiones omittam, vel maximè pertinet, quod ipse, tanquam Deus, ex se omnia sciens, docuit Prophetas ea, quæ

prædicturi erant, vt testatur diuus Petrus 1. epist. cap. 1. *De qua salute, inquit, scrutati sunt, & exquisierunt Prophetæ scrutantes, in quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, prænuncians eas, quæ in Christo sunt passiones & posteriores glorias.*

V. Proprium opus Dei est SALVATIO. Psalmo 67. *Deus noster Deus saluos faciendi.* Et Isaiæ 45. *Deus iustus, & saluans non est præter me.* Hoc autem opus Christo tribuit Angelus Lucæ capite primo: *Vocabis nomen eius IESVM, ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.* Et Apostolus ad Philippenses capite tertio: *Saluatorem exspectamus Dominum nostrum IESVM Christum, &c.* Et ad Hebræos cap. secundo: *Decebat auctorem salutis eorum per passionem consumare,* &c.

VI. Item SANCTIFICATIO. Leuitici 21. *Ego sanctus sum Dominus, qui sanctifico vos.* Id facit Christus, teste D. Paulo ad Ephesios 5. *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret.* Et ad Hebr. 2. de Christo loquens: *Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur ex vno omnes.*

VII. Item ELECTIO prædestinatorum. Ad Ephes. 1. *Sicut elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti,* &c. Quod idem opus præstat Christus Ioannis 13. *Ego scio quos elegerim.*

VIII. Item IVSTIFICATIO &

A REMISSIO peccatorum. Rom. 8. *Deus qui iustificat.* Et Isaiæ 43. *Ego sum, qui deleo iniquitates tuas.* Et Marci 2. *Quis potest peccata remittere, nisi solus Deus?* Hęc autem omnia Filius quoque facit. Isaię 53. *In scientia sua iustificabit multos.* Lucæ 5. *Vt sciatis, quia Filius hominis habet potestatem remittēdi peccata.* Ioan. 1. *Qui tollit pec-*
B *cata mundi.* Et illud clarissimè ad Hebr. 1. *Per semetipsum purgationem peccatorum faciens.*

IX. Item GLORIFICATIO. Psalmo 83. *Gratiam & gloriam dabit Dominus.* At illam quoque dat Christus, Ioan. 10. *Vitam æternam do eis.* Et 1. ad Timoth. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iu-*
C *dex: non solùm autem mihi, sed & iis, qui diligunt aduentum eius.* Et ad Hebræos capite 2. *Decebat auctorem salutis eorum, qui multos filios in gloriam adduxerat,* &c.

X. Item SVSCITATIO à morte in nouissimo die. Ioan. 5. *Pater suscitat mortuos, & viuificat.* Addit autem ibidem Christus: *Sic & Filius, quos vult, viuificat.* Et Ioannis
D sexto: *Ego resuscitabo eum in nouissimo die.*

XI. Item VOCATIO & ATTRACTIO ad Ecclesiam per internam gratiam. Ioan. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum.* At hoc Christus etiam facit. Ioannis 10. *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me addu-*

facit, ea similiter & Filius facit. Et rursus ibidem: *Sicut Pater suscitat mortuos, ita & Filius, quos vult suscitat.* Deinde, qui arbitratu suo atque imperio operatur, is propria virtute operatur. Sic autem Christus miracula edebat, Ioannis 11. *Lazare, veni foràs.* Et Marci 4. *Surde & male spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo.* Denique, ipse etiam aliis potestatem edendi miracula impertiuit, Matth. 10. & Marci vltimo; quemadmodum & in eius nomine postea ab illis edita sunt. Quod est etiam argumento ipsum propria virtute ad edendũ miracula præditum fuisse.

Cùm igitur omnia, quæ sunt propria Dei opera, Christus fecerit, dubitari nõ potest, quin sit verus Deus. Quo argumento, tanquam efficacissimo, & ipse Christus Ioannis 10. vtebatur: *Si non facio*, inquit, *opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis, & credatis, quia ego in Patre, & Pater in me est.* Persequitur autem Scripturæ locos, in quibus propria Dei vel opera, vel attributa, vel nomina tribuuntur Christo, Iodocus Clarius inter ceteros scriptores Orthodoxos copiosissimè & diligentissimè in eo libro, quem scripsit aduersus Varimadum Arianum.

CAPVT XVI.

Probatur sextò Christi diuinitas iis Scripturæ testimoniis, quæ propriè ostendunt, ipsum esse æqualem, & consubstantialem suo Patri.

IN hoc genere testimoniorũ illustris admodum est locus ille ad Philippens. 2. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualẽ Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens.* Quo ex loco triplici ratione diuinitas Christi, atque adeò ipsius cũ Patre æqualitas demonstratur. Primò, q̃a est in *forma* Dei, hoc est, præditus natura, siue essentia Dei. Ita enim omnes Patres interpretantur. Athanasius serm. 4. contra Arianos. Basilius lib. 1. & 4. contra Eunomium. Gregorius Nazianzen. orat. 5. de Theologia. Gregorius Nyssenus libro de sermone Domini in mõte. Cyrillus libro 3. thesauri, cap. 1. & 2. Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 4. & epist. 47. Hieronymus in 1. caput ad Titum. Augustinus lib. 2. contra Maximinum, cap. 5. Hilarius libro 8. de Trinit. vltra medium. Chrysostomus, & alij interpretes in hunc locum. Secundò, quia sine rapina, hoc est, nihil sibi vltra dignitatem suam arrogans, potuit existimare, se esse æqualem Deo,

adducere. Apocalypsis 3. *Ecce ego sto ad ostium, & pulso*, &c.

XII. Item ILLVMINATIO mentis interna ad agnoscendam veritatem. Isaiæ 54. *Erunt omnes docibiles Dei*. Et Matth. 16. *Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est*. Quod etiam Christus facit, Ioannis 1. *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Et Matth. 11. *Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare*. Et Lucæ 24. *Aperuit illis mentem, vt intelligerent Scripturas*.

XIII. Item internum quoddam REGIMEM atque GVBERNATIO spiritualis animorum. Psalmo 22. *Dominus regit me*. Id autem competit Christo. Ioannis decimo quinto: *Sine me nihil potestis facere*. Et Matth. 28. *Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi*. Et hoc est regnum spirituale Christi, de quo ipse apud Ioannem cap. 19. *Regnum meum non est de hoc mundo*. Et rursus: *Tu dicis, quia Rex sum ego*.

XIV. Item CONSOLATIO interna piorum in tribulationibus. 2. Corinthios 1. *Benedictus Deus & Pater Domini nostri IESV Christi, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra*. At Christus quoque nos ita consolatur. Marci 11. *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos*. 2. Corinth. 1. *Per Christum abundat consolatio nostra*. Ad Philippens. 2. *Si qua ergo consolatio in Christo*, &c.

A XV. Item INSTITVTIO & MISSIO operariorum ad colligendam & procurandam messem Ecclesiæ. Hieremiæ 7. *Misi ad vos Prophetas*. Et 1. ad Corinth. 12. *Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos*, &c. Quod idem munus est Christi. Ioan. 20. *Et ego mitto vos*. Et ad Ephes. 4. *Et ipse quidem* (Christus ascendens in altum) *dedit quosdam Apostolos*, &c.

B

XVI. Item INSTITVTIO Sacramentorum. Genesis 17. *Hoc est pactum meum. Circumcidetur ex vobis omne masculinũ*, &c. At Christus etiam instituit Sacramenta noui Testamenti, *Baptismum*, Matth. 28. *Eucharistiam*, Lucæ 22. &c.

XVII. Item operatio efficax

C & PRINCIPALIS in ipsorum Sacramentorum vsu. Deuteron. 30. *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum*, &c. Sic etiã operatur Christus, Ioannis 1. *Hic est, qui baptizat in Spiritu sancto*.

XVIII. Denique, Deus facit mirabilia magna SOLVS. Psal. 71. At operum Christi maximè admirabilium Euangelica historia

D plenissima est. Quæ quidem ab ipso gesta esse propria virtute, sicut à vero Deo, non autem ope aliena, vt fieri quoque solent à Sanctis, ex eadem historia Euangelica planum est. Nam primùm ipse testatus est, se *similiter* ac Patrem, ea opera patrauisse, Ioannis quinto: *Quacunque*, inquit, *Pater facit*,

Deo,ſicut veriſsimè erat. Quo e-
tiam modo Patres iam citati ea
verba intelligunt. Tertiò, quo-
niã ſi exinaniuit ſe,ac formam ſer-
ui accepit; Ergo antea non erat
ſeruus natura: atque adeò natura
erat Deus, non creatura: omnis
enim creatura eſt ſerua: ſicut no-
minatim diuus Baſilius lib.4.con-
tra Eunomium ex hoc loco opti-
mè argumentatur.

Et tamen ea veterum atque re-
centium Arianorum impudentia
fuit, vt ex hoc ipſo teſtimonio ꝓ-
bare contrà niterentur, Filium
non eſſe Patri æqualem. Conten-
debant enim Ariani veteres apud
D. Auguſtinum lib. 2. contra Ma-
ximinum, cap. 5. & etiam Serue-
tus lib.1. de Trinitate, & Miniſtri
Tranſyluani lib. 2. cap. 6. ſenſum
illorum verborum D. Pauli eſſe,
Chriſtũ non exiſtimaſſe ſibi,quaſi
per rapinam arrogandam æqua-
litatem cum Deo, quam non ha-
bebat, ſed contrà potius, ſeſe de-
miſiſſe, & feciſſe quæ erant ſerui.
Quam interpretationẽ Eraſmus
quoque pro ſua erga ſectam Aria-
nam propenſione, de qua ſuprà
vidimus,ſequutus eſt.

Argumentum autem veterum
Arianorum,pro ea interpretatio-
ne, quod & Seruetus libro primo
de Trinitate, & Eraſmus repetit,
erat,quia niſi ita hæc ſententia in-
telligatur, non videbitur habere
locum id, quod Apoſtolus conti-

A nuò ſubiungit per illam particu-
lam aduerſatiuã: *Sed*, ſemetipſum
exinaniuit, &c. Indicat enim his
verbis, eam ſubmiſsionem & hu-
militatem Chriſti contrariam eſ-
ſe arrogantiæ & ſuperbiæ, quam
idem Chriſtus oſtendiſſet, ſi ſibi
æqualitatem cum Deo rapiendam
exiſtimaſſet.

B Et congruit maximè cum hoc
commẽto interpretationis, quod
Franciſcus Dauid in diſputatione
ſecunda Albana,ait,formam Dei,
in qua dicit Apoſtolus Chriſtum
eſſe, non ſignificare eo loco Dei
eſſentiam, ſed imaginem, ſiue ſi-
militudinem quandam Dei viſi-
bilem, quæ erat ipſa Chriſti hu-
manitas ſingularibus Dei donis
C affecta: aut etiam, quod Seruetus
libro primo de Trinitate, & Eraſ-
mus, aiunt, formam Dei eo loco
eſſe ſpeciẽ externam operum di-
uinorum, quæ Chriſtus mirabili-
ter patrabat: idq; ſignificari Ser-
uetus etiam vult vocabulo, μορφὴ,
pro quo Latinus interpres *for-
mam* dixit. Siue enim hoc dicitur,
quod dicitur Eraſmus & Serue-
D tus, ſiue illud, quod Franciſcus
Dauid, bellè interpretatio illa A-
riana conſtabit, vt nimirum ſit
ſenſus, Chriſtum, quantumuis ob
naturæ ſuæ præſtantiam, imago
quædam viſibilis Dei eſſet, aut e-
tiam diuina opera efficeret, ta-
men non æqualitatem cum Deo
ſibi arrogaſſe, ſed contrà potius,

se demisisse, & ea fecisse, quæ sunt A serui.

Sed hæc commenta interpretationum vanissima sunt. Primò enim manifestissimè peruertunt Apostoli sententiam. Quis enim non videat, aliud esse; *Non est arbitratus esse rapinam, se æqualem esse Deo* (quod Apostolus dixit) aliud verò; *Non est arbitratus æqualitatem cũ Deo sibi esse rapiendam?* B Deinde repugnant, vt antè citauimus, omnes Patres. Tertiò, si Filium in forma Dei esse, sic eo loco esse essentia, siue natura Dei præditum, nullo modo illa veterum & Arianorum interpretatio potest stare. Nam si est præditus essentia Dei, Deo est æqualis, & sine arrogantia potuit idipsum existimare: & C consequenter non debuit ab Apostolo commendari, quasi vitauerit arrogantiam, in existimando se æqualem Deo, vt isti comminiscuntur. At formam Dei eo loco esse essentiam, siue naturam Dei, non autem imaginem, vel speciem externam, vt Erasmus & Franciscus Dauid dicunt, multis modis confirmatur.

D Primò, ex interpretatione Patrum, & nominatim D. Basilij libro primo & quarto contra Eunomium, vbi ex instituto probat, formam Dei, in qua Filius esse dicitur, non esse aliquam figuram, aut imaginem, sed planè ipsam essentiam diuinam. Secundò idem patet, quia vt *accepisse formam serui*, eo loco non solùm est habuisse figuram, aut imaginem humanam, vel etiam opera tantùm humana exterius egisse, sed verè accepisse humanam formam atque naturã, secundum quam Filius est seruus, vt patet Isa. 42. & 49. Ita etiam *esse in forma Dei*, non est tantummodò esse imaginem Dei, aut peragere diuina opera, sed esse reuera præditum natura siue essentia Dei, vt Patres intellexerunt. Ex quo, vt dictum est, illicò sequitur, Christum sine arrogantia se Patri æqualem existimare potuisse, idque voluisse Apostolum significare. Tertiò, quamuis vocabulum, Forma, Latinè quandoque significet similitudinem, siue speciem externam: tamen quod eo loco non significet, nisi naturam siue essentiam, patet ex textu Græco, vbi pro forma est μορφὴ, quod vocabulum nunquam significat externam speciem, vt falsò Seruetus & Erasmus volunt, neque etiam similitudinem, vt exposuit Franciscus Dauid, sed essentiam, siue naturam. Vnde Deuteron. 4. *Vocem eius audistis, formam autem nullã vidistis*, vbi vocabulum, *Forma*, pro similitudine accipitur, Grecè non est μορφὴ, sed ὁμοίωμα, id est, similitudinem, sicut etiam Hebraicè habetur תְּמוּנָה, quod vocabulum itidem significat similitudinem. Itaq; perperam Franciscus

ciscus Dauid eum locum Deuteronomij adduxit ad suæ interpretationis confirmationẽ. Quartò accedit, quòd argumentum illud Arianorum & Serueti ex particula aduertatiua petitum, nullius omnino est momenti.

Duobus enim modis potest nihilominus retinere suam vim ea particula aduertatiua. Primo, vt hic sit sensus: Christus cùm esset natura diuina præditus, adeò non putauit rapinam, se æqualem Deo esse, vt etiam se exinaniuerit, formam serui accipiens; certissimus videlicet, quòd ea ratione nequaquam ęqualitatem suam cum Deo esset amissurus. Vt cùm legitimus Rex, verbi gratia, facilè deponit, quandoque habitum regium, & induit seruilem, certus quo nihilominus ius regium saluum ei manet; id quod non perinde Tyrannus, qui sibi regiam dignitatem rapuit, facere audet. Atque ita hunc locum intelligunt interpretes Græci, vt D. Chrysostomus, Theodor. Theophylact. & Oecumenius. Altero modo potest hic esse sensus: Christus, quãuis essentia Dei pręditus, minimè rapinam existimaret, se esse æqualẽ Deo, tamen nõ idcirco despexit formam serui, sed eam nostra caussa suscepit. Qui sensus planissimus est, & ita intelligit hunc locũ D. August. lib. 2. cõtra Maximi. ca. 5. respondens ad illud argumentum Ariaum, & alij Patres communiter.

A

Porro, neque mouere debet, ꝙ pro interpretatione illa Ariana citant, vbi suprà Transyluani Tertullianum libro de Trinitate, qui dicit Christum, *quamuis se ex Deo Patre Deum esse meminisset, nunquam tamen se Deo Patri comparasse, aut contulisse*. Primùm enim D. Hieron.

B lib. 2. contra Ruffin. & lib. de scriptoribus Ecclesiast. vbi meminit Nouatiani, affirmat eum librũ de Trinit. non Tertulliani, sed Nouatiani esse. Item in eo lib. refutantur Sabelliani, qui tamen nondum erãt temporibus Tertulliani. Deinde non negatur in eo lib. æqualitas Filij cũ Patre, sed dicitur Filius non se cõparasse cum Patre, ꝙ

C attinet ad quandã dignitatẽ principij Patri propriam, qua secundũ humanum modum concipiendi, potest Pater cẽseri quodammodò maioris esse dignitatis, quàm Filius, vt infrà quoque ca. 21. ex sententia D. Gregorij Nazianzeni orat. 4. & Basilij libro 1. contra Eunom. & Cyrilli lib. 2. thesauri, cap. 3. & Hilarij lib. 9. de Trin. notabi-

D mus, cũ exponemus illud Christi: *Pater maior me est*, in responsione ad argumentum quoddam Arianorum.

Respondent pręterea Seruetus & Frãciscus Dauidis, vbi suprà ad illud testimonium Philip. 2. Christum esse quidem æqualem Deo Patri, sed communicatione quadã diui-

diuinitatis & omnipotentiæ, non naturæ, vt Pater.

At hoc perinde est ac dicere, esse æqualem non æqualem : quæ interpretatio bellè quadrat cum Apostoli textu. Qui enim natura Deus est, procul dubio perfectione sua longè antecellit ei, qui natura non est Deus.

Deinde Deus non communicat, neque communicare potest suam potentiam & diuinitatem ei rei, quæ natura non sit Deus : vt ipse etiam asseuerat apud Isaiam: *Gloriam meam alteri non dabo.*

Quare res secundum naturam suam creata, nisi in eadem hypostasi sit simul prædita natura diuina, atque adeò natura etiam sit Deus, non potest communicatam habere diuinitatem. Cùm igitur aduersarij negent in Christo hypostaticam vnionem (quam per summam blasphemiam Seruetus appellauit Asininam) peruersè iactant, Christo fuisse diuinitatem communicatam, & illum ea communicatione Patri esse æqualem.

II. Est deinde illud testimoniũ Ioannis 5. non dissimile præcedenti: *Quærebant eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbathum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Quo loco diuus Athanasius arbitratur, Ioannem non tantùm ex sententia Iudæorum, sed ex se ipso illud

A addidisse: *Æqualem se faciens Deo.* Quod si ita sit, nullum euidentius testimonium pro Filij æqualitate cum Patre proferri potest. Idem verò, quod diuus Athanasius, diuus Chrysostomus homil. 38. in Ioannem, sensisse videtur, cùm ita scripsit: *Non dixit*, inquit, *Dicens*, sed : *Faciens. Non enim verbo tenus,*

B *sed frequentius operibus se Deo æqualem ostenderat.* Hoc autem cùm Chrysostomus ait, Euangelistam eo vocabulo (Faciens) subindicare voluisse, ex sua sententia etiam id Euangelistam narrauisse declarat. Nam ex sententia quidem Iudæorum minimè Christus re ipsa atque operibus se ostendebat, aut faciebat Deum. Idem disertis ver-

C bis affirmat D. Hilarius lib. 7. de Trinitate, ante medium: *Non nunc*, inquit, *Iudæorum sermo ab iis dictus refertur. Expositio potius hæc Euangelistæ est, caussam demonstrantis, cur Dominum interficere Iudæi vellent.*

Sed quantumuis etiam daremus, Euangelistam narrasse illis verbis existimationẽ Iudæorum,

D certè hoc ipso, quod neque Christus, neque ipse Euangelista illam correxit, non obscurè eam veram esse indicauit, vt D. Augustinus & D. Chrysostomus exponũt in hũc locum: *Si enim aliter sensisset*, inquit Chrysostomus, *sed Iudæi sic perperam intellexissent, falsam correxisset opinionem, neque id Euangelista silentio*

tio prætermisisset. Vt cap.2.cùm videret verba illa: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud; aliter à Christo dicta, hoc est, de carne sua, aliter à Iudæis intellecta, de suo videlicet templo, illorum corrigens suspicionem Euangelista subiunxit; Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Sic etiam cap. vlt. Cùm putassent discipuli Christum dixisse, Ioannem non moriturum, eam illorum opinionem correxit statim ipse Euangelista dicens: *Non dixit* IESVS, *non moritur, sed sic eum volo manere, etc.*

Atqui, dicet Arianus aliquis, inquit D. Chrysostomus, *propterea Christus addidit: Non potest Filius quidquam à seipso facere, vt tolleret æqualitatem.* At rectè ibi Chrysostomus ostendit, id potius æqualitatem confirmare. Sensus enim est, non quod minus posit Filius quàm Pater (subiungit enim statim: *Quæcunque Pater facit, hæc & Filius similiter facit.*) Sed non posse illum facere aliquid contrarium Patri, & quod etiam non faciat Pater, cùm sint consubstantiales, ipseque Filius à Patre per generationem potentiam acceperit; vt rectè exponit D. Hilarius lib.7.de Trinitate. Suprà etiam capite 13. cum Gregorio Nazianzeno notauimus, inde potius euidẽter probari, Filium non esse creaturam: cùm nulla alioqui creatura sit, quæ non posit aliquid à se ipsa facere, nempe cùm operatur malum, vt etiam D. Chrysostomus in illum Ioannis locum annotauit.

III. Ioan.17. Ait Christus ad Patrem: *Mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.* Quod certè *nulla creatura potest dicere*, vt rectè inquit D. Athanasius in epistola ad Episcopos Africanos. Si enim, quæ habet Pater, omnia etiam sunt Filij, ergo nulla res est, in qua Pater Filio antecellat, atque adeo omnino sunt æquales.

At, aiebant olim Ariani, non omnia omnino Filium sibi hoc in loco vendicare, sed omnes duntaxat Apostolos, suos esse dicere. Cõtrà verò D. Athanasius obiicit, Christum nõ dicere: *Omnes tui mei sunt,* sed *omnia tua mea sunt.* Accedit quod Christus ibi, vt probaret, Apostolos etiã esse suos, & se illos accepisse à Patre, propositionem illam vniuersalem sumit: *Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt.* Quo fit, vt non idem sit eo loco, omnia Patris esse Filij, & Apostolos esse Filij: Tunc enim idem per idem vitiosè probaret. Habet enim locus hoc modo: *Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi de mundo, quia tui sunt, & mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.* Quasi diceret, quia omnia mea tua sunt, & vicisim tua sunt mea, ideo etiam Apostoli & tui & mei sunt.

IV. Ioan.10. *Ego & Pater vnum sumus.* Hoc testimonio, vt eleganter inquit D. Augustinus tractatu

36.in Ioan.simul liberamur ab erroribus Arij & Sabellij tanquam à Cila & Caribdi. Nam quod dicit, *vnum*, significat vnitatem essentiæ, atque adeo æqualitatem vtriusque, quam negabat Arius: quòd autem addit, *sumus*, distinctionem iudicat personarum, quam Sabellius negauit. Vtitur & hoc testimonio ad confirmandam Patris & Filij consubstantialitatem D. Athanasius ser.4. contra Arianos, & alibi passim, & Hilarius lib.7. de Trinitate. Basilius libro 1. contra Eunomium. Ambrosius libro 1. de fide, capite 3. & alij omnes Patres: idque optima ratione. Nam si vnum sunt, necesse est, vt vel personæ vel essentiæ ratione sint vnum. At non personæ ratione (dicit enim sumus) ergo ratione essentiæ. Et cùm essentia diuina non possit esse nisi vna numero, vt postea probabimus, sequitur illos esse vnius numero essentiæ.

At Ariani apud D. Athanasium sermon.4. contra Arianos, & Eunomius apud D. Basilium libro 1. contra eundem, & prçterea etiam Seruetus libro 1. de Trinitate, & Franciscus Dauid in disputatione Albana actione 2. diei, & Ministri Transyluani libro secũdo, capite nono, & Erasmus, huius loci sensum contendunt esse, non quòd sint vnum natura, sed concordia & consensu volũtatis. Quod con- A firmant ex illa Christi oratione pro discipulis ad Patrem. Ioannis 17. *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. An nos*, inquit Seruetus, *ad illorum similitudinem vnum natura esse debemus? Non certè: Sed concordia voluntatis. Quare nec Pater & Filius, aliter sunt vnum.*

B Verùm huic Arianæ interpretationi opponit inprimis D. Athanasius sermone 4. contra Arianos, quod ea ratione etiam Angeli & homines sancti, qui per omnia concordant cum diuina voluntate, essent similiter atque Filius vnum cum Deo Patre: *Et tamen nemo eorum*, inquit Athanasius, *ausus est vnquam dicere: Ego & Pater vnum sumus, aut: Ego in Patre,* C *& Pater in me est: sed omnes dicunt: Quis similis tibi in Diis Domine, aut quis æquabitur Domino in Filiis Dei?* Michææ cap.7.

Deinde quod de vnitate secundum potentiam atque naturam illa Christi sententia intelligi debeat, manifestè conuincit D. Basilius lib.1. contra Eunomium ex D ipsa loci circumstãtia. Et D. etiam Hilarius lib. 7. de Trinitate circa medium: *Quum enim dixisset de iis, qui crediderunt*, inquit Basilius, *non rapiet eos quisquam de manu mea. Et nemo potest eos rapere de manu Patris mei. Induxit: Ego & Pater vnum sumus; planè vnum pro æquali & eodem iuxta potentiam accipiens.* Ita rectissimè Basilius. Nam si non vnum secun-

secundum potentiam, sed secundum concordiam intellexisset, non satis apertè inde probasset, neminem posse oues suas de manu sua rapere, sicut nec de manu Patris: Posset enim ipse, quantumuis consentiret cum Patre, & ex eius consensu (vt Seruetus inquit) oues teneret, esse minus potens, quàm Pater, ac proinde non æquè esset impossibile oues rapere de manu illius, atque de manu Patris. Ideo igitur quod non rapitur de manu Patris, non rapitur de manu Filij, quia, vt inquiunt præclarè diuus Hilarius loco citato, & diuus Augustinus tractatu 48. in Ioannem, *manus Patris, manus Filij est*, hoc est, potentia Patris, potentia est Filij. Quod si eadem potentia diuina est Filius præditus qua Pater, etiam erit præditus eadem natura diuina, vt quæ à diuina potentia minimè distinguitur.

Tertiò id ipsum Augustinus tractat. 48. in Ioannem, & Chrysostomus in hunc locum, probant ex eo, quod ita perspicuè Christus loquutus est, vt Iudæi planè intellexerint eum dicere se esse vnum natura cum Patre, atque adeo Deum: nec tamen Christus aut Euangelista eam illorum existimationem, tanquam falsam, correxerit: *Sustulerunt*, inquit Euangelista, *Iudæi lapides, vt lapidarent eum, &c.* Et paulò pòst: *De bono opere*, inquiunt, *non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu, homo cùm sis, facis te ipsum Deum. Ecce*, inquit Augustinus, *Iudæi intellexerunt, quod non intelligunt Ariani: ideo enim irati sunt, quoniam intellexerunt non posse dici: Ego & Pater vnum sumus, nisi vbi æqualitas est Patris & Filij.*

Quartò, quòd Christus dixit: *Ego & Pater vnum sumus*, idem fuit atque dicere se Filium Dei esse. Ita enim, vt notauit D. Athanasius oratione contra Arianos de dicto illo: Deus ex Deo, &c. Christus ipse sua verba declarat, inquiens: *Quia dixi, Filius Dei sum.* At esse vnum cum alio per concordiam non tantundem est, ac esse eius Filium; cum sæpe aliquis sit eius Filius, cum quo non concordat, & contra concordet cum eo, cuius non est Filius. Non igitur hanc vnitatẽ concordię Christus illis verbis propriè significauit, sed vnitatem naturæ, quæ est propria Filij & Patris.

Quintò, idem ea ratione patet, quod ad confirmandum illud quod dixerat, *se esse vnum cum Patre*, deinde ibi affirmat, se facere opera Patris: *Si non facio*, inquit, *opera Patris mei, nolite credere mihi, si autem facio, operibus credite.* Hæc autem probatio certè concludit vnitatem potentiæ, atq; adeo naturæ cum Patre.

Sextò,

Sextò; Accedit, quòd rursus in conclusione Christus exponit, idē etiam esse, quod dixerat, se & Patrem esse vnum, & se in Patre esse, & Patrem in ipso: *Operibus*, inquit, *credite, vt cognoscatis, quia Pater in me est, & ego in Patre.* At certè concordare cum altero, non est propriè esse in illo. Quare non concordia tantùm Pater & Filius sunt vnum, sed vnitate essentiæ Filius est in æterno suo Patre, & Pater in illo, vt asserit D. Athanasius ser. 4. contra Arianos, & communiter alij Patres.

Septimò; Ipsi etiam Iudæi adeo intellexerunt, Christū argumento ab operibus suis ducto confirmare voluisse, se esse vnum natura cum Deo Patre, & eatenus se esse in illo, vt rursus voluerint in illum manus iniicere, quia nimirū pergeret asserere & facere se ipsum Deum. Subiungit enim Euangelista continuò post eam Christi argumentationem: *Quærebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum, etc.*

Quod cùm ita sit, nihil aduersariis fauet, quod Christus ibidem, vt magis retunderet Iudæorum contumeliam, quòd blasphemare ipsum dixissent, inter cetera sic respondit: *Nónne scriptum est in lege vestra: Ego dixi, Dij estis? Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura; quem Pater sanctificauit & mi-*

A *sit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi Filius Dei sum?* Non enim contra assertionem suam, argumento ab operibus diuinis à se confirmatam, voluit Christus significare se solū Deum per participationem quandam, vt alios sanctos, esse, quemadmodū perperam contendunt Ariani apud

B Athanasium serm. 4. & Transyluani li. 2. c. 7. & Franciscus Dauid in disputatione Albana in actione 8. diei, & Georgius Blandrata. Sed vt præclarè D. Augustinus tract. 48. in Ioannem ratiocinatur, argumento per locum à minori ad maius refutat contumeliam Iudæorū hoc modo: *Si sermo Dei,* inquit Augustinus, *factus est ad*

C *sanctos homines, vt diceretur Dij; ipsum Verbū Dei; quod est apud Deum, quomodo non est Deus? Si per sermonem Dei fiunt homines Dij; si participando fiunt Dij; vnde participant, nō est Deus? Si calefacti quodammodo igne salutari Dij efficiuntur: vnde calefaciunt, non est De⁹? Si lumina illuminata Dij sunt: lumen quod illuminat non est Deus?*

D Hanc igitur vim respōsionis Christi fuisse, rectißimè interpretatur Augustinus. Nam vt Christus ibi ostenderet, se non per participationem, vt alios, sed per essentiam Deum esse, atque adeo longius multò abfuisse à blasphemia vocando se Dei Filium, quàm qui alios, secundum Scripturas, Deos vocant, mox intulit argumentum

à di-

à diuinis operibus, quæ ipse similiter atque Pater faceret, vt antè vidimus. Est etiam interpretatus eodem modo hanc Christi responsionem D. Hilarius lib. 7. de Trinitate post medium: *Non*, inquit, *impudenter vsurpari videtur quòd Dei Filium se dixerit, cùm præcellat ceteros qui cognominare se Deos non irreligiosè possunt*.

Nec verò huic Patrum interpretationi verba illa Christi eodem loco obstant: *Quem Pater sanctificauit, etc.* Non enim intellexit sanctificationem per gratiam aduentitiam, qua & alij sancti fiunt Dij per participationem, sed illam singularem sui sanctificationem, quæ exstitit ex vnione naturæ diuinæ & humanæ hypostatica, qua factum est, vt idem esset & Deus verus & homo, vt etiam D. Hilarius & D. Augustinus rectè exposuerunt. Quam Christi sanctificationem, vt D. Hilarius ait, Apostolus Paulus item commemorat ad Roman.1. cùm de Christo inquit: *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis*. Ideoque à D. Ioanne in Apocalypsi appellatur *sanctus sanctorum*.

Caussa verò cur Christus eo loco diuinitatem suam vocabulo *sanctificationis* significare voluerit, fuit, vt Iudæorum nō modò contumeliam, sed etiam argumentum vno illo verbo confutaret.

A Nam inde illi probabant, Christum, cùm se Deum faceret, blasphemare, quia homo erat. *De blasphemia*, inquiunt, *lapidamus te, quia, tu homo cùm sis, facis teipsum Deum*. Quasi dicerent; fieri nequit, vt homo sis & simul verus Deus. Contrà verò indicat Christus, id omnino fieri potuisse per talem B humanę naturę sanctificationem, qua cum diuina natura vniretur, vt idem Filius Dei esset Deus & homo, longè excellentius ea ratione, quàm alij, sanctificatus & missus in mundum: vt D. Hilarius optimè exponit.

Certissimum itaque est, Christum illis verbis Ioannis 10. *Ego & Pater vnum sumus*, æqualitatem C cum Patre suam in essentiæ siue naturæ vnitate declarasse, vt hactenus probatum atq; defensum est. Ad id verò, quod ex loco Ioan.17. Ariani veteres & noui contrà obiiciebant: *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus*; sufficienter atq; doctissimè respondet D. Athanasius serm.4. contra Arianos, ante D medium, cuius placet hoc loco verba etiam referre: *Mos*, inquit, *est Scripturæ diuinæ, res naturales hominibus in similitudinem & exemplum proponere. Id autem facit, vt ex illis naturalibus motus ac mores hominum, seu mali, seu boni, qui vltrò voluntate suscipiuntur, magis appareant. In malis quidem moribus, vt cùm dicit Psal. 31. Ne sitis sicut equus & mulus, &c.*

In bonis, vt cùm dicit Matth.10. Sitis prudentes, sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Quæ quidem verba ideo loquutus est, non vt naturaliter nos etiam serpentes atque columbæ fieremus, &c. sed vt iumentorum impetus atque motus irrationales effugeremus, serpentisq́; prudentiam & ex columba mansuetudinem mutuaremur. Ex rebus etiam diuinis similitudinem hominibus decerpens saluator ait Matth.7. Sitis misericordes, vt Pater vester cœlestis misericors est. Et: Perfecti estote, vt Pater vester cœlestis perfectus est, &c. Non vt essemus tale aliquid quale Pater est: quod fieri nequit, cùm creaturæ simus, &c. Sic igitur non vt nos essemus, qualis est ipse, dictum est à Christo: Vt sint vnum, quemadmodum & nos sumus, etc. Sed pro nostra natura & quatenus fieri potest, vt inde formulam, similitudinemq́ue mutuemur, &c. Ille quidem natura & ex vero vnum est cum suo Patre. Nos autem vnum inter nos affectu & animo efficimur, habentes pro archtypo exemplari naturalem vnitatem Filij cum Patre. Simili modo ad illud Arianum argumentum respondet D. Cyrillus li.11. in Ioannem cap.20. & diuus Chrysostomus homilia 1. in Ioannem.

At rursus instat hîc Seruetus lib.1. de Trinitate: *Inepta*, inquit, *& disparata, immò nulla tūc esset Christi assimilatio, vt ipsi sint vna natura & nos concordes.* Sed non intellexit homo insipientissimus, quonam

A modo declarent Patres ex Christi sententia hanc similitudinem. Non enim præcisè tantùm in hoc similitudo est, vt quemadmodum Pater & Filius sunt vnum natura, ita nos simus vnum concordia (quanquam & in hoc aliqua vnitatis similitudo atq; analogia est) sed in hoc Christus voluit (vt Pa-

B tres exponunt) similitudinem esse, vt quemadmodum Pater & Filius natura vnum atque adeo naturaliter consentientes sunt, ita & nos per gratiam & studium voluntatis simus vnum secundū consensum. Atq; hoc est quod præter Patres antea citatos, voluit indicare D. Cyprianus cùm lib.1. epistolarum epist.6. ad Magnum, de

C Ecclesiæ vnitate loquens, sic inquit: *Insinuans nobis Dominus vnitatem de diuina auctoritate venientem ponit, & dicit: Ego & Pater vnum sumus. Ad quam vnitatem redigens Ecclesiam suam denuò ibi dicit: Et erit vnus grex, & vnus pastor.*

V. 1. Ioannis 5. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum,*

D *& Spiritus sanctus, & hi tres vnū sunt.* Ex sententia illa Christi: *Ego & Pater vnum sumus*, quam Ioannes refert, idem ipse Ioannes vnitatem naturalem diuinarum personarum his verbis asserit. Vocat autē testes in cœlo, testes diuinos, hoc est, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, qui omnes in Christi Baptismo & transfiguratione testificati

stificati sunt Christi diuinitatem. Hanc enim inprimis voluit Ioannes tum in Euangelio, tum in epistola prima probare aduersus hęresim suo tempore exortam, Carpocratis, Ebionis, & Cerinthi, qui Christum existimabant esse nihil aliud quàm hominem, vt referunt expresse Irenæus libro 1. capite 25. & 26. Tertullianus libro de carne Christi, & de præscriptionibus hæreticorum. Ignatius in epistola ad Philadelphien. Epiphanius hæresi 27. & 28. 30. & 69. Augustinus hæresi 7. 8. & 10. Eusebius libro 3. historiæ, capite 27. Theodoretus libro 2. de fabulis hæreticorum. Hieronymus libro de viris illustribus in Ioanne, vbi expresse affirmat id, quod diximus, diuum Ioannem compulsum fuisse scribere suum Euangelium pro diuinitate Christi, propter Ebionitas. Quare & Euangelium à diuinitate Christi exorsus est illis verbis: *In principio erat Verbum, &c.* & eandem in fine testatus est inquiens capite 20. *Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quod* IESVS *est Filius Dei, & vt credentes vitam æternam habeatis in nomine ipsius. Hoc enim capitulum*, inquit Augustinus tract. 122. in Ioan. *Velut libri huius indicat finem.*

Hanc igitur assertionem Christi diuinitatis, quam sibi probandam inprimis diuus Ioannes proposuerat, confirmat etiam tri-

A bus illis testibus è cœlo, quos etiam simul asserit esse vnum, nempe natura, vt Filius de se, & de Patre dixerat. Quemadmodum veram etiam Christi humanitatem ibidem probat tribus aliis testibus è terra, nempe, spiritu, aqua, & sanguine, quæ tres in Christi morte verum eum ho-

B minem fuisse testificatę sunt, dum spiritus ex ore, & aqua & sanguis ex latere fluxerunt. Vtitur autem hoc loco Ioannis pro Christi diuinitate, diuus Athanasius libro primo ad Theophilum de vnita Deitate Trinitatis, & in disputatione cum Ario in Concilio Nicæno ex eodem Athanasio collecta, & D. Fulgentius libro con-

C tra obiectiones Arianorum sub finem. Iodocus Clarius lib. contra Varimadum. Cyprianus libro de vnitate Ecclesię. Higinius ep. 1. Augustinus in illum locum Ioan.

Ex quo perspicuum est, Georgium Blandratam nimis liberaliter fuisse mentitum, cùm ad hunc locũ in actione 2. diei disputatio-

D nis Albanæ, respondit his verbis: *Nemo est, qui non videat locum hunc suspectum esse, cùm à plurimis doctoribus ac interpretibus ferè omnibus prætermissus sit.* Atqui citauimus iam non parum multos, qui sunt illo vsi.

Deinde respondet Seruetus libro 1. de Trinitate, Patrem, Verbum, & Spiritum sanctum nõ aliter

ter ibi dici vnum, nisi quomodo de spiritu, aqua, & sanguine, subiungit similiter ibi Ioannes: *Et hi tres vnum sunt*. Quod non significat hæc tria natura esse quoddam vnum, sed conspirare in vnum & idem testimonium, seu idem de Christo testari.

Sed primùm multa exemplaria Latina non habent illa verba de spiritu, aqua, & sanguine: *Et hi tres vnum sunt*. Quindecim enim manu scripti codices antiqui à Louaniensibus Theologis in eius loci margine notati sunt, qui illis verbis carent. Græcè autem, vbi illa sententia de spiritu, aqua, & sanguine habetur, non dicitur, & hi tres vnum sunt, sed vt dicitur de Patre, Verbo, & Spiritu sancto; sed: *Hi tres in vnum sunt*, id est, de eadem re testantur. Quãuis & hoc ipsum de Patre, Verbo, & Spiritu sancto significat Ioannes, sed non hoc solùm, sed vnitatem etiam naturæ, ex qua consequitur etiam conspiratio earundem personarum in idem testimonium, & summa naturalisque in rebus omnibus cõsentio, vt antè circa locum Ioannis 10. explicauimus.

VI. Ioannis 14. Qui videt me, videt & Patrem meum. Ex quo loco D. Athanasius oratione in illud: Omnia mihi tradita sunt à Patre meo; concludit, eadem esse in Filio, quæ in Patre, atque adeo esse illos prorsus æquales: *Ideo*

A *enim*, inquit, *quæ vides in Patre, vides in Filio.*

Porro hanc consubstantialitatem Patris & Filij, quã ex testimoniis Scripturę multis modis hactenus probauimus, rectissimè Patres Concilij Nicæni explicarunt cùm Filium vocauerunt ὁμοούσιον Patri, id est, eiusdem essentiæ cum

B illo: vt D. Athanasius in epistola de decretis eiusdem Synodi accuratissimè defendit contra Arianorum calumnias.

Primùm enim etsi id vocabulum in Scriptura totidem syllabis non reperiatur: tamen res per illum significata passim in Scriptura significatur: Vt Ioan.14. *Ego & Pater vnum sumus*, & in aliis sexcen-

C tis locis hactenus citatis.

Secundò, quoniam non minus licere debuit Orthodoxis vocabulis Scripturę consentaneis sententiam suam explicare, quàm ipsi Ariani licere sibi volebant vocabulis quoq; extra Scripturam vti ad suam hæresim significandam. Nam illa mõstra vocabulorum de

D Filio: *Erat quando non erat*, Et: *ex non entibus genitum illum fuisse*, Et: *esse ipsum ἑτεροούσιον Patri*, id est, diuersæ ab eo essentiæ, quibus illi suam hæresim explicabant, nusquam reperiuntur in Scriptura, vt sæpe illis meritò obiecit D. Athanasius. Quo argumento idẽ Athanasi⁹ in disputatione habita Laodiceæ aduersariũ eò deniq; adegit, vt

vt pateretur ex consequentia, ipsa Scripturarum argumenta vltrò citroque duci pro homousios, vel heterusios.

Tertiò, quoniam radix eius vocabuli in Scriptura reperitur, sicut etiam vocabulum vsia, ex qua componitur, atque etiam Latinum vocabulum, essentia. Nam Exodi 3. Deus dicit: *Ego sum, qui sum*, Græcè ὁ ὤν. Inde igitur οὐσία, pro essentia diuina; & inde rursus ὁμοούσιον.

Quartò, quia similia vocabula reperiuntur in Scriptura, vt ostendit D. Ambrosius lib. 3. de fide, capite 7. Vt Lucæ 7. *Panem nostrum* ἐπιούσιον. Et Moyses Deuteronomij 7. 14. & 26. vocat filios Israël λαὸν περιούσιον. Quæ vocabula similia sunt vocabulo ὁμοούσιος, cùm sint similiter composita ex οὐσία: Sicut vocabula *Consubstantialis* & *Supersubstantialis* similia sunt, quia componuntur ex vocabulo eodem, nempe *Substantia*.

Quintò, quia Patres antiquissimi longè ante Concilium Nicænum eo vocabulo in consubstantialitate Filij cum Patre declaranda vsi fuerunt, vt D. Athanasius in epistola de decretis Nicenę Synodi aliquorum testimoniis ostendit, nempe Dionysij Alexandrini in defensione doctrinæ suæ, & Dionysij Romani *in suis scriptis*, inquit Athanasius, *contra Sabellianos*, & Theognosti *viri diserti* (ait Athanasius) in 2. lib. Hypothiposeon, & Origenis, quem *laboriosum* appellat. Ac etiam Eusebius Cæsariensis, vt Theodoretus refert libro primo historiæ, cap. 12. & 13. confessus est eo vocabulo fuisse vsos scriptores antiquos.

Sextò, nullo commodiori vocabulo sententia Orthodoxa de cõsubstantialitate Patris & Filij significari à Patrib. potuit. ὁμοούσιος .n. dicuntur ea, quę ita habẽt eandem essentiam, vt alterum tamen acceperit illam ab altero, sicut notarunt D. Athanasius libro de Synodis Arimini & Seleuciæ, & D. Basilius in epistola quadam ad Dei ancillas. Ita fit, vt hac vna voce simul & Arij impietas, qui consubstantialitatem personarum inficiati sunt, & perfidia quoque Sabellij, qui negabat distinctionem personarum secundum originem, damnetur. Quod ipsum D. Epiphanius in Anchorato, & D. Ambrosius libro tertio de fide, cap. 7. notarunt.

Septimò, accedit, quod ipsimet Arianorum antesignani, vel inuiti aliquando agnouerunt, veram Christi diuinitatem vocabulo, homousios, commodè significari. Refert enim D. Ambrosius lib. 3. de fide, ca. 7. occasionẽ vsurpandi vocabulum, *Homousios*, Patribus Concilij Nicęni dedisse Eusebium quendam Nicomediensem Arianum auctorem (vt Ambrosius ap-

pellat) qui in epistola quadam hoc modo scripserat: *Si verum Dei Filium & increatum dicimus; homousion cum Patre incipimus confiteri. Quæ epistola cùm esset in Nicæno Concilio lecta*, inquit Ambrosius, *hoc verbum in tractatu fidei posuerunt Patres, quod viderunt aduersariis esse formidini, vt tanquam euaginato ab ipsis gladio ipsorum nefandæ caput hæresis amputarent.*

Neque verò hîc obstat, quod vocabulum, *Homousios*, in quadam Synodo Antiochena contra Paulum Samosatenum, ante hæresim Arianam, reiectum est, cùm Paulus ille Filium Patri homousion diceret. Vt enim notat D. Athanasius, alio sensu in illa Synodo reiectum est id vocabulum, & alio in Concilio Niceno receptum. Paulus enim Samosatenus Filium dicebat homousion, id est, eiusdem substantiæ cum Patre, tantummodò secundum speciem, nō secundum numerum, (quod erat delirium, non conueniens cum sua ipsius hæresi) qua ratione rectè in Synodo Antiochena id vocabulum repudiatum est. In Concilio verò Niceno rectissimè etiā assertum est, alia ratione, Filium esse Patri homousion, nempe secundum eandem numero essentiam. Vnde etiam D. Hilarius in libro de Synodis, sub finem, cum iis loquens, qui auctoritate Concilij illius Antiocheni sine caussa

A ab vsu vocabuli, homousios, vt in Concilio Nicæno fuit receptum, deterrebantur; ita inquit: *Male intelligitur homousios; quid ad me bene intelligentem? Malè homousion Samosatenus confessus est; sed nunquid melius Ariani negauerunt? Octoginta Episcopi olim respuerunt, sed trecenti decem & octo nuper receperunt*, &c. Et paulò pòst: *Si contraria inuicem senserunt, debemus quasi iudices probare meliora: Si verò & probando & improbando vnū vtrique statuerunt, quid bene statuta conuellimus?*

B

CAPVT XVII.

C *Probatur septimò Christi diuinitas iis Scripturæ testimoniis, ex quibus constat, eum esse naturalem Dei Filium.*

SCRIPTVRÆ, inquit D. Athanasius in epistola de decretis Nicænæ Synodi, *duplicem nomine Filij significationem innuunt. Vnam, secundum adoptionem.*

D *Vt cùm inquit Moyses Deuteron. 15. Si audieritis vocem Domini Dei vestri, & seruetis præcepta eius, filij eritis Domini Dei. Et Ioannes in Euangelio capite primo: Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Alteram, secundum naturam, vt cùm Isaac Abrahæ filius, & Iacob filius Isaaci, & deinceps Patriarchæ filij Iacobi appellantur.* Qui primo

primo modo filius est, non necesse est, sit eiusdem naturæ cum eo, cuius dicitur esse filius. Qui autem secundo modo, hoc est, secũdum naturã est alicuius filius; aut eiusdem naturæ cum illo est, aut monstrum est, vt verisimè suprà cap.10. notauimus ex D. Augustino, & aliis Patribus. Christum igitur secundum naturam, atque eo planè modo, quo nullus alius, Filium Dei esse, nunc probandum est: vt euidenti consequentia inde intelligatur, illum verisimè esse Deum. Tam certa enim hæc consequentia est, vt quemadmodum D. Athanasius serm. 3. Arianis obiicit: *Ne Diabolus quidem ipse, eam negare potuerit.* Vnde de Christi diuinitate dubitans, illo modo interrogat: *Si Filius Dei es.* Quasi dicat: Si verè es Deus, & non tantùm homo: id quod necessariò ex naturali filiatione est consequens. Atque etiam Iudæi Deum se profiteri Christum intelligebant, hoc ipso, quòd Patrem suum dicebat Deũ, sicut narrat Ioannes Euangelista, cap. 5.

Testimonia verò, quæ Christum esse naturalem Dei Filium probant, potisimùm sunt hæc duodecim:

Primum testimonium est ipsius Patris, Matthæi cap. 3. *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.*

Secũdum testimonium est ipsi- A us Filij, Ioannis 3. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in illum, non pereat.* Filius enim hîc loquitur, vt Tertullianus etiam lib. cõtra Praxeam intellexit.

Tertium testimonium est Spiritus sancti, Matth. 3. qui apparitione sua in specie columbæ, vocem illam Patris de Filio suo con- B firmauit.

Quartum est Angeli, Lucæ capite primo: *Et vocabitur altissimi Filius.*

Quintum est Apostoli Petri, Matth. 16. *Tu est Christus Filius Dei viui.* Quo inprimis testimonio meritò ad Christi diuinitatem cõprobandam vtitur D. Athanasius C serm. 3. contra Arianos, & D. Augustinus, & Cyrillus, Ambrosius, & alij.

Sextum est Apostoli, Ioannis cap. 1. *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis.*

Septimum est eiusdem, Ioann. cap. 1. *Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.*

D Octauum est Apostoli Pauli ad Galatas cap. 4. *Misit Deus Filium suum, vt adoptionem filiorum reciperemus.*

Nonum est eiusdem Apostoli, ad Hebręos cap. 1. *Qui cùm sit splendor Patris, & figura substantiæ eius.* Quibus verbis Filium naturalem esse declarat.

De-

Decimum eiusdem ibidem: *Cui enim aliquando Angelorum dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

Vndecimum eiusdem, Rom. 1. *Qui proprio Filio suo non pepercit.*

Duodecimum testimonium est rursus æterni Patris, apud Dauidem Psal. 109. *Ex vtero ante Luciferum genui te.*

Certè nimis magna atque impudens pertinacia est, ex his testimoniis non intelligere, Christum non per adoptionem, more aliorum, seu hominum, seu Angelorum, sed planè per naturam esse Dei Filium, ac proinde naturâ Deum.

Primò, quia vnigenitus dicitur, cùm tamen multi alij per adoptionem sint filij.

Secundò, quia excellentiori modo, quàm vel vlli homines sancti, vel etiã ipsi Angeli Filius est, vt disputat ex instituto in epistola ad Hebræos Apostolus.

Tertiò, quia Filius est non gratia, sed generatione ex vtero, hoc est, ex substantia Patris, vt diuus Athanasius, & alij Patres interpretantur.

Quartò, quia ante Luciferum, hoc est, ab æterno ante omnes creaturas genitus, vt D. Athanasius oratione de dicto illo: *Deus ex Deo*, circa finem, ostendit aduersus Arianorum commentum, qui ante Luciferum exponebant, id est, ante lucem diurnã, circa me-

A diam noctem ex vtero Virginis: quasi non etiam alij multi sine singulari aliqua natalis prærogatiua, ante diem nascantur.

Quintò, quia ita genitus est, vt maneat tamen *in sinu*, hoc est, in substantia sui Patris, tanquã verbum naturale illius, sicut D. Athanasius in expositione fidei ponB derauit.

Sextò, quia Filius Dei *viui & altissimi*, & eiusmodi nominibus nominatur, quomodo nullus alius Sanctus appellatus est in Scripturis.

Septimò, quia per illum alij adoptionem filiorum obtinent, vt ait Apostolus ad Galatas 4. atque adeò filiationis rationem, & noC men ab eius filiatione participãt. Quamobrem necesse est illius filiationẽ non esse similiter per adoptionis gratiam, sed planè naturalem. Quod pulchrè quoque D. Athanasius serm. 2. contra Arianos illo versiculo Dauidis confirmat: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participatoribus* D *tuis*, Psal. 44. *Videte Ariani*, inquit Athanasius, *& saltem hinc cognoscite, participatores Domini ceteros omnes Psalmistam appellasse. Si enim vnus ex non entibus, & creatus esset, fuisset & ipse vnus ex istis participatoribus. Atqui cùm eum, vt Deum æternum, suo hymno celebrarit Psalmista, inquiens: Thronus tuus Deus in seculũ seculi*, &c.

& re-

& reliqua omnia ex eo partem capere declararit; quid aliud intelligendum, quàm alium illum esse à rebus creatis?

Ad hoc verò argumentum firmissimũ, quod ex filiatione Christi ita ducitur, respondebant olim Ariani, teste D. Athanasio in epistola de decretis Nicænæ Synodi, & etiam Eunomiani, teste D. Basilio libro 2. contra Eunomium, Christum vnigenitum Filium Dei dici, quoniam ipse à solo Deo ingenito creatus est. Nec dissimiliter etiam respondet Seruetus lib. 1. de Trinitate, & Dialogo 2. de Trinitate. Et Franciscus Dauid in disputatione Albana, in actione 5. & 6. diei, & alij Seruetiani Transyluani. Dicunt enim, Christum esse vnigenitum & naturalem Filium Dei, quia sine virili semine à solo Deo, & ex ipsius Dei substantia in vtero Virginis conceptus est: Quo factũ est, vt Deus sit ipsius naturalis Pater, & qui vicem viri in eius generatione supplerit. Atque ita rem hanc ab Angelo explicatam esse contendunt, Lucæ 1. illis verbis: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideoq́ quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Pondera*, inquit Seruetus, *verbum: Ideoque. Nota illationem, nota rationem, quare Filius Dei vocetur.*

Sed primum rectè contra hanc veterum & recentium Arianorum & Eunomianorum responsionem A obiicit D. Basilius, quòd *vnigenitus*, inquit, *non qui à solo genitus, sed qui solus genitus est, in communi vsu appellatur.* Ac rursus non sufficere, quòd Christus à solo Deo, sine virili opera genitus sit, vt vnigenitus Filius dicatur, confirmat diuus Athanasius in illa epistola de Synodi decretis, optimo exemplo. B Nam Adam à solo Deo productus est, neque tamen idcirco est, aut dicitur Filius Dei vnigenitus. Nõ igitur ratio vnigeniti in eo posita est, quod is à solo Deo producatur, sed in productionis modo, vt scilicet per illum ipsa essentia ac natura diuina producto communicetur, tanquam naturali atque viuo exemplari.

C Atque hæc Basilij atque Athanasij responsio similiter contra Seruetianos valet, quatenus hi etiam rationem vnigeniti inde petunt, quòd Christus à solo Deo vice viri fuerit progenitus. Solum enim inter Seruetianos & Arianos discrimen est, quòd Seruetiani Christum, vt hominem, non autem secundum aliquam aliam D naturam, volunt esse Filium vnigenitũ Dei, quatenus à solo Deo, sine viri opera est progenitus. Ariani autem non, vt hominem, sed, vt esse eum putabant, primam illam creaturam, quam ipsi cõminiscebantur, fuisse vnitam in vtero Virginis cum humana carne. Itaque quatenus vtriq; conueniunt

in hoc quod Christus, vnigenitus, siue secundum humanam, siue secundum aliam naturam, ideo dicatur, quoniam à solo Deo productus est, vtrique reuincantur, vt dixi, illo argumento D. Basilij, & D. Athanasij.

A

Quod autem addunt Seruetiani, ideo etiam vnigenitum & Filiũ Dei naturalem dici, quia sit progenitus ex ipsa Dei substantia, hoc modo confutamus. Vel esse Christum ex substantia Dei, nihil aliud est, quàm eum productũ esse virtute atque efficacia diuinæ substantiæ, tanquam caussæ solummodò efficiẽtis; Vel ex ipsa etiam Dei substantia illum constare, ita vt ex diuina etiam substantia, siue essentia illius persona constituatur, sicut constituitur, verbi gratia, ex materia & ex forma sua res quæpiam, quam dicimus ex materia & forma esse. Si primum tantum Seruetiani concedunt, nihil amplius Christo, quàm ceteris creaturis concedunt; ac proinde nullam rationem asignant, quãobrem Christus propriè vnigenitus atque naturalis Dei Filius sit, & dicatur. Omnis enim creatura, ex Deo, atque adeo (si ita loqui libeat) ex ipsa Dei substantia est, tanquam ex caussa quidem sui efficienti, ex qua non etiam substantialiter constet. Si autem secundũ illud dẽt, nempe sic esse Christum ex Dei substantia, vt ex ipsa etiam diuina substantia, seu essentia cõstet, habemus quod volumus: Id enim ipsum est Christum esse natura atque substantia Deum, ac proinde verissimè Filium Dei vnigenitum. Sed quoniam hoc secundum Seruetiani non concedunt (volunt enim Christum non ex alia natura constare, nisi ex ea, quam accepit ex Virgine) apparet eos verba tantùm dare, & fucum facere, cùm dictitant, Christum esse ex substantia Dei. Quid enim hoc rei est? Certè oportet alterutrum esse ex illis duobus, quę diximus: quorum alterum si concedant, nihil singulare tribuũt Christo; si verò alterum dent, in sententia sua minimè persistunt, sed nostræ, vt exposui, vel inuiti subscribunt.

B

C

Præterea illud est, quod isti minimè expedire possunt: Concedunt enim, Christum esse Filium Dei naturalem; vtcunque hoc intelligant, vel potius non intelligant. Cùm autem ex hoc, quod fatentur, prẹterea nos concludimus, esse illum eiusdem naturæ cum Deo Patre, nihil ad hanc consequentiam respondent. Sed neque vllo modo respondere possunt. Quod enim consubstantiale non est Patri suo naturali, id non Filius est, sed omnino monstrum.

D

Porro sermo Angeli cum MARIA, quem nobis obiiciunt, nihil minus significat, quàm id, quod ipsi

ipsi volunt. Cùm enim Angelus dixit: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*; non voluit significare, sine viri opera Virginem concepturam fuisse purum hominem, talem quales aliàs solet concipi opera virili, sed hominem omnino qui simul esset ille ipse Dei Filius, qui exstiterat ab æterno, vnitis videlicet eadem potenti Dei virtute, natura diuina & humana in vna hypostasi. Hoc illud mysterium est, propter quod dixit fuisse futurum, vt homo, qui ex Virgine tam singulari modo sanctus, (hoc est, qui fontem ipsum omnis sanctitatis diuinitatem, vnitã sibi substantialiter haberet) nasceretur, verè esset atque vocaretur Dei Filius, quippe cùm esset ipse æternus Dei Filius. Hæc est vis atque ratio illius illationis, siue consequentiæ Angeli: *Ideoq́ue et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*; quam consequentiam Seruetus non intellexit.

Sed instant sæpius, & quærunt à nobis Seruetiani; Vtrum non ipse Christus quâ homo, & quâ conceptus ex Virgine, sit Filius Dei? Quibus nos respondemus, omnino illum hominem Christum, qui conceptus est ex Virgine, qui natus, qui crucifixus est, esse Filium Dei altissimi vnigenitum & naturalem (sic enim affirmat Angelus & Apostoli passim) sed tamen non quâ homo est, sed quâ idem se-

A cundum suam hypostasim est Verbum diuinum. Nominatio enim Filij non ad naturam, sed ad hypostasim, siue suppositum propriè accommodari debet. Et quamuis Christus homo secundum naturam etiam humanam, præditus sit quoque diuinæ gratiæ vberrimis donis, ratione quo-
B rum homines alij dici solent Dei Filij adoptiui: tamen minimè ipse similiter atque alij, Filius adoptiuus, quâ homo est, dici debet. Ratio est, quoniam cùm aliquem dicimus esse filium adoptiuum alicuius, simul significare solemus, non esse filium eiusdem naturalem secundum suam hypostasim; quod falsò de homine Christo,
C respectu Dei, significaretur. Verè enim diuus Ambrosius libro de Sacramento Dominicæ incarnationis, capite octauo: *Adoptiuum*, inquit, *filium, non dicimus filium esse naturâ*. Nec si Christus homo secundum humanitatem quidem Filius Dei naturalis non est, oportet eum secundum humanitatem dici Filium adoptiuũ. Satis enim
D est, vt alterutro modo sit Filius secundum suam quidem hypostasim, ad quam propriè referri debet appellatio Filij, sicut antè dictum est.

CAPVT XVIII.

Probatur octauò Christi diuinitas iis Scripturæ testimonis, ex quibus constat, illum esse prosequendum omni cultu diuino.

FILII Maiestatē eā esse, vt dign⁹ sit cultu diuino, sicut Deus Pater, atque adeò illum verissimè Deum esse, Primùm patet eiusdem Filij luculentissimo testimonio, qui in Euangelio Ioannis cap.5. testatur, eam esse voluntatem Patris: *Vt omnes*, inquit, *honorificent Filium, sicut honorificant Patrem*. Quem locum vrgens diuus Athanasius in libro de communi essentia diuinitatis Patris, & Filij, & Spiritus sancti: *Non permisit*, inquit, *Christus diuidere honorem sibi debitū, ab honore, qui debetur Patri.*

Secundò idem probo generatim hoc modo: Si Christus eadem gloria atque maiestate præditus est, qua Pater, dubitari non debet, quin eodem etiam cultu, quo Pater prosequendus sit. Cultus enim dignitati personæ, quæ honoratur, consentaneus esse debet. At Christus eadem gloria atque maiestate, qua Pater prçditus est: Eodē igitur cultu, quo Pater, est prosequendus. Assumptam propositionem demonstrat manifestè D. Athanasius in Dialog. de Trin. pa. 676. ex duobus locis Euāgelij inter se collatis. Vnus locus est Mat- A thæi 16. *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui.* Alter est Mat. 25. *Cùm autē venerit Filius hominis in maiestate sua.* Quo loco gloriam illam atque maiestatem Patris, in qua venturus est, suam etiam esse, disertè Christus affirmat. Quod rursus inde patet, quia habet easdem proprietates diuinas (vt suprà cap.13. conuicimus) ex qui- B bus vtique existit Maiestas Patris.

Tertiò probauero idem, si sigillatim ex Scriptura sacra ostendero omnes partes cultus diuini Christo tribuēdas esse. Deo enim cultum diuinum tum deferimus, 1. Cùm in illum credimus. 2. Cùm in illum speramus. 3. Cùm illum super omnia diligimus. 4. Cùm ei C obedimus proposita nobis mercede æterna. 5. Cùm eius iram timemus. 6. Cùm in illo gloriamur. 7. Cùm illi tāquam beneficiorum auctori gratias agimus. 8. Cùm eū adoramus. 9. Cùm per eius nomē iuramus. 10. Cùm ei tanquam Domino seruimus. 11. Cùm in eius nomine, & illius auctoritate, Christianæ religionis sacris ini- D tiamur. 12. Cùm illum tanquam largitorem bonorum inuocamus. Quæ omnia vni ac soli Deo conuenire, ex Scripturis pspicuū est.

At hæc ipsa etiam Christo deberi, Scriptura manifestè docet. I. De Fide, Ioan.3. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum, non per-*

pereat. Et Ioan.14. *Creditis*, inquit, *in Deum, & in me credite.* Quo loco se Deum contestatum esse rectè affirmat D. Augustinus tract.67. in Ioannem: *Consequens est enim*, ait Augustinus, *vt si in Deum creditis, in me credere debeatis: quod non esset consequens si Christus nõ esset Deus.* II. De spe, Isai.11. & Roman.15. *Erit radix Iesse, & qui exsurget regere gentes, in eum gentes sperabunt.* Et Psalmo 2. *Beati omnes qui confidunt in eo. De filio enim est sermo.* III. De dilectione, Matth.10. & Lucæ 4. *Qui amat patrem & matrem, adhuc autem & animam suam, plus quàm me, non est me dignus.* IV. De obedientia, Matt. 7. *Omnis qui audit verba mea hæc & facit ea, similabitur viro sapienti, &c.* V. De timore iræ eius, 1. Cor.10. *Neq; tentemus Christum sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt, &c.* Et Psalmo 2. *Ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.* Quod de Filio intelligi ex ipso contextu compertum est. VI. De gloria nostra in eo, ad Galat.6. *Absit mihi gloriari, nisi in Christo.* Et rursus ad Philipp.3. *Gloriamur in Christo IESV, non in carne fiduciam habentes.* VII. De gratiarum actione, 1. ad Timoth.1. *Gratias ago ei, qui me confortauit, Christo IESV Domino nostro, qui me fidelem existimauit.* Et Apocalyp.11. *Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es.* VIII. De adoratione, Matth. 2.

A *Procidentes adorauerunt eum.* Et ad Hebr.1. *Adorent eum omnes Angeli eius.* Et Psalmo 2. *Apprehendite disciplinam*; nempe Filij, ad cultum eius. Hebraicè enim est: *Osculamini Filium:* quod erat signum cuiusdam adorationis. IX. De iuramento per eius nomen, ad Rom. 9. *Veritatem dico in Christo IESV,*

B *non mentior.* X. De seruitute ei tanquam Domino seruienda, ad Colossen.3. *Domino Christo seruite.* Et Matth.4. *Et Angeli ministrabant ei.* Quem locum pulcherrimè vrget D. Athanasius sermone. 3. contra Arianos: *Seruiebant*, inquit, *ei Angeli vt diuerso alienoq; ab illis naturâ, & adoratur ab illis non vt gloriâ tantùm maior, sed vt alius, discretus &*

C *seiunctus à conditione tum creaturarum reliquarum, tum etiam ipsorum Angelorum, Patri tantummodò æqualis secundum rationem substantiæ. Si enim, quia gloria sublimior, adoratur, par erat vt omnia inferiora superioribus se in adoratione inclinarent. At non ita est. Petrus enim Cornelium adorare se volentem, inhibuit dicens:*

D *Quoniam & ego homo sum. Angelus quoque ad Ioannem: Vide ne feceris conseruus enim tuus sum, &c. At Christus discipulos se adorare permittit, & quisnam sit, eos instruit: Vos vocatis me Magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim. Thomam item sic alloquentem eum: Dominus meus & Deus meus; his verbis vti concedit, nihilque impedimenti ei opponit.* Videat Le-

ctor totum locum. XI. De initiatione in eius nomine etiam Matt. 28. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, &c.* Et Act. 19. *Baptizati sunt in nomine IESV.* XII. De inuocatione denique illius tanquam donorum gratię largitoris, 2. ad Corint. 1. *Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino IESV Christo.* Et Actor. 7. *Domine IESV suscipe spiritum meum.* Et Isai. 45. *Hæc dicit Dominus: Viri sublimes ad te transibunt, teq; deprecabuntur.*

Respondet autem ad hęc argumenta Seruetus Dialogo primo de Trinitate, & Franciscus Dauid in disputatione Albana in actione 3. diei, & alij Seruetiani, Christum quidem esse adorandum, & honore diuino prosequendum, non quia sit Deus ille Israël, sed quia plenitudo diuinitatis in ipso habitat, & quia conceptus est de Spiritu sancto, & deniq; quia propter eiusmodi rationes Pater ipse iussit eum à nobis adorari. At contrà his obiicimus, quod ipse Deus Israël clamat per Isaiam: *Gloriam meam alteri non dabo.* Igitur non iubet Pater, id est, iste Deus Israël, Christum adorari, si Christus modis omnibus alter à Deo Israël est, hoc est, si non est ipse etiam Deus Israël. Deinde consequenter obiicimus, inhabitationem diuinitatis in Christo, nisi sit secundum vnionem substantialem cum humana natura in eadem hypostasi,

A qua fiat, vt ipse homo Christus verissimè quoque Deus sit, non esse satis, vt homo Christus diuinis honoribus rectè affici possit. Etenim quicunque alius modus inhabitationis diuinitatis præter illum hypostaticum, necesse est, sit tantummodò secundum rationem præsentiæ cuiusdam, & B efficacitatis diuinæ; quo quidem pacto in omnibus creaturis Deus inhabitat: neq; tamen ideo creaturæ possunt affici diuino cultu.

Quocirca Franciscus Dauid his argumentis conuictus, tandem intellexit, Christum, nisi Deus verus sit, neutiquam posse diuinis honoribus affici, atque adeo neque adorari, neq; inuocari vt au- C ctorem bonorum. Itaque licet in actione 3. Albana, disertis verbis scripsisset: *Pharisaicum esse contendere, Christum non esse adorandum,* in hunc ipse demum Pharisaicum errorem incidit, negauitque (vt refert in epistola quadam Blandrata) Christum adorandum aut inuocandum esse, ne illum alio- D qui (quod necessariò sequi videbat) Deum esse fateri cogeretur. Bene autem habet quod Scripturæ testimonia, ex quibus probauimus, Christo cultum diuinum deferendum esse, euidētiora sunt, quàm vt vllis tenebris cauillationū obscurari posint. Quale enim commentum, verbi gratia, est illud, quod Franciscus iste ad exemplum

plum Stephani Christum tãquam A
Dominum inuocantis, respondet, non Filium, sed Patrem, qui etiam saluator est, inuocatum ab eo fuisse illis verbis: *Domine* IESV *accipe spiritum meum*? Nónne euidentissimum est, illum IESVM saluatorẽ tunc à Stephano fuisse inuocatum, quem ibidem dixerat se vidisse, *stantem in cœlo à dextris* B
virtutis Dei? An verò Pater stare dicitur à dextris virtutis Dei? Minimè certè, sed Filius, *qui est ad dexteram Patris*. Sed nihil necesse est persequi similes nugas.

Quare maneat, Christum verissimè Deũ esse. 1. Quia & Deus in Scripturis, ita propriè vt Pater, sępissimè dictus sit. 2. Et quia id ipsum Scriptura multis in lo- C
cis, tanquam sui interpres, contestatur. 3. Et quia nequaquam sit ex numero creaturarum. 4. Et quia diuinæ naturæ proprietatibus sit prædictus. 5. Et quia diuinas item operationes efficit. 6. Et quia æqualis & consubstantialis est Patri. 7. Et quia Filius eiusdem est naturalis. 8. Et denique quia D
tantæ est maiestatis, vt sit non minus quàm Pater diuinis honoribus omnis generis prosequẽdus. Hæc enim illa sunt octo capita, ad quæ (sicut suprà nobis propositum fuit) reuocauimus vniuersa Scripturę testimonia pręcipua, ex quibus euidentissimè Christi diuinitas comprobatur.

CAPVT XIX.

Probatur secundo loco Christi diuinitas ex testimoniis item diuinis, quæ extra Scripturam quoque suppetunt ad illius assertionem confirmandam.

DIXIMVS suprà capite 10. Diuinitatem Christi nõ modò diuinis illis testimoniis probari, quæ in Scriptura sacra exstant, sed etiam aliis item diuinis, quæ extra Scripturam admirabiliter Deus ipse exhibuit. Hæc partim continentur prædictionibus Sibyllarum de Christi diuinitate, partim euentis aliquot mirabilibus, quibus historiæ produnt diuinitus sæpe fuisse approbatam Orthodoxorum de diuinitate sententiam, & contrariam hæresin Deo quàm maximè exosam fuisse.

Sibyllarum carmina, in quibus de Christi diuinitate prænunciatum diuinitus sit, commemorat Lactantius libro primo diuinarum institutionum, capite sexto, & libro quarto, capite 18. Et D. Augustinus libro 18. de ciuitate Dei, capite 23. vt alios omittam. Cùm autem plures Sibyllæ exstiterint, vt Lactantius Firmianus ex Marco Varrone ostẽdit, maximè illustria carmina pro Christi diuinitate sunt Sibyllæ Erythreę,

quæ

quæ celebrior inter ceteras, vt ait A Lactantius, ac nobilior habetur. De qua etiam Clemens Alexandrinus videtur loqui lib. 6. Stromaton, ante medium, cùm ita inquit: *Sicut Iudæos Deus saluos esse voluit, dans eis Prophetas, ita etiam Græcorum spectatissimos propriæ suæ linguæ Prophetas excitatos, à vulgo secreuit, vt declarat Apostolus Paulus dicens: Libros* B *quoque Græcos sumite, agnoscite SIBYLLAM, quomodo vnum Deum significet, & ea quæ sunt futura.* Hæc igitur Sibylla tam artificiosè de Christo vaticinata est, vt initiales ipsius carminum literæ (sicut ab Augustino loco citato notatum est) sententiam hanc Græcè redderent: Ιησους χρισος θεου υιὸς σωτηρ, C hoc est, IESVS Christus Dei Filius Saluator. Huius etiam Sibyllę illud carmen inter cetera de Christo est:

E cœlo Rex adueniet per secla futurus,
Scilicet in carnem præsens vt iudicet orbem.
Vnde DEVM cernent incredulus atque fidelis.

Et rursus:

Occultos actus retegens, tunc quisque D *loquetur*
Secreta, atq; DEVS reserabit pectora luci.

Item illud in conclusione clarissimè:

Vnus & æternus Deus, hic seruator & idem
Christus pro nobis passus quem carmina signant.

Quæ carmina Constātinus Magnus (apud Eusebium in eius vita sub finem) dicit Ciceronem Latina fecisse. Ac ipse etiam Cicero lib. 2. de diuinatione commemorat, se vidisse carmina Sibyllę, quę initialibus literis aliquam sententiam significarent. Nec obscura etiam illa alia carmina Sibyllina quæ item D. Augustinus & Lactātius referunt: In manus iniquas infidelium postea veniet, & dabunt Deo alapas manibus incæstis. Et rursus: Insipiens gens, tuū DEVM non intellexisti. Hæc de Christo nō nisi diuinitus à Sibyllis prędici potuerunt, nec falsa esse possunt, si sunt dicta atque asserta diuinitus.

Mirabiles autem euentus, quibus Orthodoxa sentētia de Christi diuinitate confirmata sit, multi proditi sunt in variis historiis. Scribit Gregorius Nissen. in oratione de laudibus Gregorij Thaumaturgi, huic Gregorio antequam hæresis Ariana exoriretur, Beatam Virginem cum D. Ioanne Euangelista apparuisse, & Ioannem iussu Virginis ei confessionem fidei tradidisse, in qua assereretur Trinitas consubstantialis, & Verbi diuinitas ęterna. Exstat autem ea fidei confessio tom. 1. Conciliorū ante V. Synodum, & apud Eusebium lib. 7. cap. 25. Item scribit Eusebius li. 9. & Beda in Martyrologio 26. die Nouembris, D. Petro

Petro Alexandrino, ex Oriente A Ariana hæresi, Christum veste discissa conspectum fuisse, caussamque sciscitanti respondisse, Arius vestem meam quæ est Ecclesia dilacerauit. Item quàm horribili mortis genere Arius pœnas erroris sui dederit, fusis visceribus, historici testantur. & prætereae etiam Epiphanius hæresi 68.& 69. B Et Athanasius ser.2.contra Arianos, qui etiam in epistola ad Serapionem affirmat, DEVM ipsum ea re iudicem atq; condemnatorem se præbuisse Arianę perfidię. Item scribit Amphilochius in vita Basilij, cùm inter Catholicos & Arianos de possesione cuiusdam Ecclesię controuersia esset, Basilium cum Arianis pactionem fecisse, vt C ij Ecclesiã illam sibi vendicarent, qui precibus iuxta fidem suam fusis à Deo obtinerent, vt eius Ecclesiæ fores repagulis prius ac seris fortiter reclusæ sua sponte paterent: tum Arianos primò id suis precibus efficere tentauisse, neque potuisse impetrare: mox D.Basilium cum aliis Catholicis D preces ad Deum, iuxta fidem Orthodoxam quam prædicabãt, piè fudisse, nec mora fores Ecclesiæ magna vi fuisse vltro apertas. Nec minus illud memorabile quod D. Gregorius li.3.Dialogorum, cap. 29. narrat accidisse suo tempore in vrbe Spoletana. Nempe, cùm Catholici Ecclesiã S.Pauli, quam

A Arianus quidam Episcopus, suæ synagogę dedicare volebat, vi occlusissent, illum nihilominus cum suis Arianis impetum in Ecclesiã fecisse: tum portas Ecclesiæ vltro patuisse, & lampades templi quæ extinctę fuerant, diuinitus accensas fuisse; veruntamen Episcopum vbi est ingressus cęcitate diuinitus B fuisse percussum, atq; ita re infecta domum à suis, non sine magno Arianorum pudore, reductũ esse. Narrat item Gregorius eodem libro ca.30. cùm ipsemet quandam Ecclesiam, quam Ariani profanauerant, reconciliasset, confestim omnes vidisse suem terribilẽ, hoc est, Diabolum in suis specie, ex ea Ecclesia exirę, ac simul nubem lu- C cidissimam altare templi circumdedisse, lampades vltro accensas fuisse, suauissimo odore locum totum fuisse perfusum. Præterea illud maximè memorabile est, quod Ruffinus li.11.cap.4.testatur, quo tempore Lucius quidam Episcopus Arianus Catholicos valde vexabat, Monachos magna miracu- D la solitos fuisse facere his verbis: *In nomine* IESV, *quem Lucius persequitur, surge, & ambula.* Quid quod Victor Vticensis li.2. de persecutione VVandalica & D.Gregorius li.3.Dialogorum, c.32. testantur, Catholicos, præcisis, iussu regis Ariani, linguis, nihilominus com modissimè postea per omnem vitam fuisse loquutos? Addit Gre-

gorius se quēdam Episcopum senem nouisse, qui affirmaret, cùm vno quodam ex illis sine lingua loquentibus se fuisse colloqutum. Sed longum esset omnia miracula percensere quę ad Arianorum confusionem per eos olim fiebant, qui Orthodoxam doctrinam tuebantur: vt per Ambrosium teste D. Augustino li.9. confessionum, cap.7. & per D. Hilarium & D. Martinum etiam tum, cùm ab Arianis in exilium missi essent, teste Fortunato & Seuero Sulpitio in illorum vitis, & passim per alios.

CAPVT XX.

Probatur postremo loco Christi diuinitas testimoniis omnium Orthodoxorum Patrum.

POSTREMO probamus Christi diuinitatem testimonio omnium Patrum, qui vnquā in Ecclesia Catholica Orthodoxi ac celebres habiti fuerunt. Et quidem eos nobis suffragari quidam ex aduersariis non diffitentur. Verba enim Francisci Dauidis in act. 8. diei disputationis Albanæ sunt: *Ego non nego, veteres interpretes stabilire tripersonatum Deum.* Sic enim per blasphemam contumeliam vocant isti vnum Deum, Patrem, & Filium, & Spiri-

A tum sanctum. Ac loquitur Franciscus Dauid etiam de iis qui vetustissimi sunt, & in exordio Ecclesię floruerūt, vt Iustinus & Ignatius, quorum auctoritatem inter ceteros ei obiecerat in illa disputatione Petrus quidam Melius. Alij verò Seruetiani, Patres qui floruerunt ante Concilium Nicæ-
B num, nobis aduersari contendunt. Quod manifestum mendacium est.

Ante Nicænum enim Conciliū floruerunt inprimis Clemens Romanus, Ignatius, Dionysius Areopagita, Martialis (qui primo Ecclesiæ seculo, hoc est, primis 100. annis à Christo nato, vixerunt) item Iustinus, Athenagoras, Ire-
C næus, Clemens Alexādrinus (qui fuerunt secundo seculo) item ex tertio seculo Origenes, Gregorius Thaumaturgus, Dionysius Alexandrinus, Dionysius Romanus, Tertullianus, Cyprianus. At hi omnes fidem SS. Trinitatis atque adeo Filij diuinitatem magno consensu profitentur.

D Clemens Romanus li.8. constit. Apost. c.18. *Tibi*, inquit, *omnis gloria & honor, & adoratio, Patri, & Filio, & Spiritui sancto, & nunc, & semper, & in omnia secula seculorum.* Quam Clementis sententiā, paulùm immutatis verbis citans D. Basilius lib. de Spiritu sancto, c.29. Clementem inducit affirmantem, id se de Trinitate scribere, *forma ac regula à pres-*

à presbyteris, inquit, *qui ante nos fuerunt, transumpta.*

Ignatius in epistola ad Antiochenos perinde ac si cum Seruetianis hodie loqueretur: *Abiicite*, inquit, *omnem Gentilem & Iudaicum errorem, vt neq; multitudinem introducatis Deorum, neque prætextu vnius Dei negetis Christum. Moyses enim, dicens: Dominus Deus tuus Deus vnus est, & vnum solum prædicans Deum, continuò & Dominum nostrum confessus est, dicens: Dominus pluit super Sodomam & Gomorrhã, à Domino ignem & sulphur.* Et rursus in eadem epist. *Omnis*, inquit, *qui annuntiat vnum solum Deum, & tollit Christi diuinitatem, is est Diabolus & inimicus omnis iustitiæ.* Et in epist. ad Philadelph. *Si quis*, inquit, *dicat vnum esse Deum, & confiteatur Christum IESVM, sed eundem nudum hominem putet, serpẽs est fraudem & errorem prædicans in exitium hominum.* Et in epistola ad Philip. *In tres*, inquit, *eiusdem honoris credendum est.* Et rursus ibidem: *Si Deus & homo est, cur iniquum vocas Dominum gloriæ, qui natura inuariabilis est?* Et infra: *Illud*, inquit, *si Filius Dei es, ignorantiæ argumentum est. Si enim re vera agnouisses, sciuisses quod ex æquo potest rerũ conditor vniuersarum & facere quod nõ est, & mutare quod est.* Quibus verbis Christum rerum omnium conditorem esse, atq; adeo verum Dei Filium (quod dæmon ignorabat) confessus est.

A Dionysius Areopagita libro de Mystica Theologia, cap.2. *In Theologicis*, inquit, *hypothiposibus maximè propria affirmatione Theologiæ laudamus quomodo diuina & bona natura singularis dicitur, & quomodo trina: & quæ secundum ipsam dicta paternitas & filiatio, & quid vult monstrare Spiritus.* Et infrà: *Quomodo supersub-*
B *stantialis IESVS humanæ naturæ substantia factus est.* Et lib. de diuinis nominibus, cap.1. *In omni*, inquit, *tractatione summam diuinitatem sanctè celebrari videmus: vt singularem quidem atque vnicam propter simplicitatem & vnitatem illam impartibilem: vt Trinitatem verò propter superessentialis fœcunditatis in tribus suppositis expressionem.*

C Martialis in epistola prima ad Burdegalenses: *Nihil*, inquit, *discretum in diuinitate Trinitatis sentiatis.* Et rursus ibidem: *Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, in personis tria diuisa; in diuinitate vnus Deus indiuisus est.*

Iustinus in libro de vera & re-
D cta fide: *Vnus*, inquit, *verè est Deus omnium, qui in Patre, Filio, Spirituq; sancto cognoscitur. Quoniam enim ex sua natura & essentia Pater Filium generauit, & ex eadem processit, pfectusque est Spiritus, iure ac meritò ea quæ vnius eiusdemque essentiæ sunt, vnius etiam atq; eiusdem habentur diuinitatis.* Et infrà: *Nulla*, inquit, *ratio communitatem Patris cum Filio ac Spiritu*

sancto, etiam si Pater ingenitus sit, diuellere vllo modo poterit. Et rursus ibi: *Restat igitur vt demonstremus quomodo vna sit Patris, & Filij, & Spiritus sancti essentia, &c.* Et in Apologia ad Antoninum pium pro Christianis affirmat, Christũ fuisse illum qui de rubo ignis loquutus est Moysi, inquiens Exodi 3. *Ego sum qui sum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Hæc,* inquit, *verba dicta sunt ad persuadendum Dei Filium & Apostolũ IESVM Christum esse qui prius Verbum erat, & specie ignis apparuit.* Et in Dialogo cum Triphone: *Filium vocans Patris virtutem, virtutẽ,* inquit, *ortam esse à Patre eius dixi; & potestate & consilio non decisione & delibatione quasi essentia Patris diuidatur.* Ac rursus ibidem de Filio affirmat illud dictum esse: *Pluit Dominus à Domino, &c.*

Athanagoras Iustini æqualis in Apologia ad eundem Antoninum imperatorem: *Primum,* inquit, *germen Patris est Filius, non tanquam factum: A primordio enim Deus mens æterna existens, habuit in se ipso rationem & verbum.* Et rursus: *Dicimus Deum Patrem, & Filium Deum & Spiritum sanctum: illorum & in vnione virtutem, & in ordine distinctionem demonstrantes.*

Irenæus lib.3.cap.9. *Si homo non vicisset inimicum hominis, non iustè victus esset inimicus. Rursus autem nisi Deus donasset salutem, non firmiter haberemus eam, & nisi homo coniunctus*

A *fuisset Deo nostro, non potuisset particeps fieri incorruptibilitatis. Oportebat enim Mediatorem Dei & hominum per suam ad vtrosq; domesticitatem ad amicitiam vtrosque reducere.* Et lib. 4.cap.11. *Ipse Christus cum Patre viuorum est Deus, qui & loquutus est Moysi, & qui Patribus manifestatus est.* Et libro 3.cap.8. (quem locum

B suprà etiam c.10. commemorauimus: *Neq; Dominus,* inquit, *neq; Spiritus sanctus, neq; Apostoli, eum qui non esset Deus definitiuè & absolutè Deum nominassent aliquando, nisi esset verus Deus, neque Dominum appellassent, nisi qui dominatur omniũ, Deum Patrem & Filium eius.* Et c.19. *Annunciauerunt,* inquit, *Apostoli hunc esse Christum Filium Dei æternum, eorum regẽ.*

C Et cap.16. *Declaratum,* inquit, *est manifestè, quoniam neminem alium Deum vel Dominum vocauerunt qui veritatis fuerunt prædicatores, nisi solum verum Deum Patrem & Verbum eius.* Et cap.20. *Exclusa est,* inquit, *omnis contradictio dicentium, si ergo tunc natus est, non erat antea Christus. Ostendimus enim quia tunc non cœpit*

D *Filius Dei, existens semper apud Patrem.*

Clemens Alexandrinus libro 1. pædagogi, cap.6. in principio: *Filium,* inquit, *cùm Deus esset, nihil dicisse, fuit consentaneum. Neq; enim Verbo maior quis fuerit. An non ergo vel inuiti fatebuntur Verbum perfectũ ex perfecto Patre natum?* Et lib. vlt. c. vlt. in fine illius operis: *Laudemus,* inquit,

inquit, *Patrem & Filium, Filium inquam, pædagogum & magistrum vnà cum sancto Spiritu, qui vnus est omnia, in quo omnia, per quem omnia, cui gloria, nunc & in secula seculorum, amen.*

Origenes etiam in commentariis ad cap. 9. epistolæ ad Roman. luculentissimum testimonium diuinitati Christi præbet: *Miror,* inquit, *quomodo quidam legêtes, quòd Apostolus ait: Vnus Deus Pater, ex quo omnia, & vnus Dominus* IESVS *Christus, per quem omnia; negent Filium Dei Deum debere profiteri, ne duos Deos dicere videantur. Et quid de hoc Apostoli loco facient*, ad Romanos cap. 9. *in quo apertè Christus super omnia Deus esse perscribitur? Sed non aduertunt qui hoc ita sentiunt, quod sicut Dominum* IESVM *Christum non ita vnum esse Dominum dixit, vt ex hoc Deus Pater non esse Dominus dicatur, ita etiam Deum Patrem non ita vnum Deum esse dixit, vt Dei Filius Deus non credatur. Vnus autem vterque est Deus.* Ac rursus: *Qui autem est super omnia, supra se neminem habet. Non enim post Patrem Filius, sed de Patre.* Et postea: *Manifestè ostenditur natura Trinitatis, & substantia vna, quæ est super omnia.* Recitat etiam ex Origene D. Athanasius in epistola de decretis Nicenæ Synodi, pro diuinitate atque æternitate Filij hanc sententiam: *Si est,* inquit Origenes, *vlla imago inuisibilis Dei, ipsa quoque imago inuisibilis fuerit. Immò hoc quoque addo, quod*

A *cùm sit illi similitudo Patris, fieri non potest, vt fuerit, quando non fuerit. Quando enim Deus, qui secundum Ioannem Euangelistam lux dicitur, splendore caruit suæ Maiestatis? vt quis audeat Filio principium adscribere, quasi antea nondum existenti? Quando autem non erat ineffabilis illa, innominabilis, inenarrabilisq; Patris substantiæ*

B *imago, forma, ratio, quæ Patrem agnoscit? Cogitet secum quicunq; audet dicere; Erat quando non erat Filius, se hoc ipsum dicere: Erat quando sapientia non erat, quando ratio non erat, quando vita non erat.* Idem Origenes, ait Athanasius, *alibi dicit: Fas non est, neque periculo vacuum, quantum in nobis est, exspoliare Patrē vnigenito suo semper secū existente Verbo, exspo-*

C *liare item eum sua sapientia, in quo lætabatur. Inde enim sequeretur, eum non fuisse semper lætatum.* Ac subiungit è vestigio ibi D. Athanasius: *Ecce nos demonstramus huiusmodi sententiam* (de Christi diuinitate) *à Patribus ad Patres, quasi per manus traditam esse. Vos autem,* inquit, *noui Iudæi & discipuli Caiphæ, quos verborum vestrorum Patres ac Maiores de-*

D *monstrabitis: cùm ne vnum quidem ex prudentioribus, aut doctis in auctorem citare possitis?*

Valde igitur est credibile, quod Ruffinus in Apologia pro Origene dicit, Arianas sententias, quæ alioqui reperiuntur in scriptis Origenis, non ab ipso Origene, sed ab Arianis postea fuisse positas.

tas. Si enim ipse Origenes idem A sensisset quod postea Ariani, nequaquam ita fidenter D. Athanasius illius auctoritatem Arianis obiecisset, neque iisdem rectè insultasset, eò quòd neminem ex antiquioribus possent citare pro sua sententia. Adde, quod in eodem loco Athanasius ait, quędam in hac materia ab Origene scripta B esse, non ex propria sententia, sed quasi ex aliena inter disputandum: *Quæ*, inquit Athanasius, *disputandi certandiq; gratia scripsit, ea non quasi ipsius sint verba, aut quasi ipse ita sentiat, sed eorum, qui cum eo contentiosiùs disputarunt, accipienda sunt.* Sed hactenus de origine.

Gregorius Thaumaturgus in C Confessione fidei, quæ exstat in tomis Conciliorum ante quintam Synodum, & apud Gregorium Nicænum in oratione de eodem, & Eusebium libro septimo historiæ, capite 25. Verbum Dei affirmat esse *verum Filium veri Patris, Deum ex Deo, inuisibilem ex inuisibili, æternum ex æterno.* Item: *Trinitas*, inquit, *perfecta, maiestate, æternitate, & regno minimè diuiditur.* Item D ait: *Neque seruiens quid, neque factum, neque addititium in Trinitate reperitur.*

Dionysius Romanus apud Athanasium in epistola de decretis Nicænæ Synodi: *Vniri*, inquit, *necesse est omnium Deo Dei Verbum, & in eodem hærere versarique Spiritum sanctum, & sanctam Trinitatem in vnum omnium Deum omnipotentem veluti in verticem & principem consumari & coalescere. Martionis enim vaniloqui doctrina, sectionem diuisionemque Monarchiæ in tres principatus instituit, sed diabolica institutio est, non autem verorum Christi discipulorum, et acquiescentium Saluatoris præceptis. Hi enim, vt Trinitatem prædicari à sacris literis planè sciunt, ita tres esse Deos à veteri aut nouo Testamento induci, nequaquam agnoscunt. Ceterùm non minus culpaueris eos, qui Filium Dei opus credunt, & factum esse Dominum opinantur: cùm sacra eloquia generationem ei congruentem, non autem formationem, aut creationem testimoniis suis attribuant.* Et rursus ibi: *Blasphemia igitur illa non vulgaris, sed maxima habenda est, si Dominum dicas manufactum.* Et ad extremum: *Non igitur diuidenda est in tres Deitates admirabilis & diuina vnitas, neque sub nomine creationis imminuenda est Domini dignitas & immensa maiestas. Sed credendum est in Deum Patrem, & in Filium eius* IESVM *Christum, & in Spiritum sanctum, vniriq; Deo totius vniuersitatis Verbum: Ego enim*, inquit, *& Pater vnum sumus. Et ego in Patre, & Pater in me. Ita enim et diuina Trinitas, & sancta prædicatio professioq; Monarchiæ conseruari poterit.* Testatur etiam D. Athanasius in epistola de sententia Dionysij Alexandrini, Romanũ hunc Diony-

nysium volumina aliquot scripsisse contra eos, qui Filium Dei, opus aut creaturam esse asserebant: *Ex quibus clarè ostenditur*, inquit Athanasius, *hæresim Christo rebellium Arianorum non iam primùm, sed olim ab omnibus damnatam fuisse.*

Sanctus item Dionysius Alexandrinus: *In suspitionem raptus*, inquit idem Athanasius in epistola de decretis Nicænæ Synodi, *quòd Filium creaturam nominasset, & factum esse dixisset, ad Dionysium Episcopum Romanū pro defensione criminis, ita scribit, se non dixisse Filium factum, quem Patri consubstantialem confiteatur.* Verba autē eius recitat Athanas. ibi, & copiosiùs in epist. quam scripsit de sententia huius Dionysij Alexandrini. Inter cetera de Filio inquit: *Quia splendor est æternæ lucis, omnibus modis, & ipse quoque æternus est. Luce enim semper existente, certum est, & splendorem semper existere.* Item paulò pòst: *Filius*, inquit, *cum Patre semper coëxistit.* Et infrà: *Ignorant*, inquit, *Patrem à Filio alienari non posse, & in Patris Filijq; manibus esse Spiritum sanctum.* Et paulò pòst: *Hoc igitur pacto*, inquit, *vnitatem, quæ indiuisibilis est, in Trinitatem dilatamus, & Trinitatem quæ diminui non potest, in vnitatem consumamus: & tamen scilicet accusamur*, inquit, *quasi qui dicamus, Filium vnum esse ex numero rerum factarum, & ne-*

A *quaquam Patri suo consubstantialem.* Vide plura apud D. Athanasium.

Item Tertullianus libro contra Praxeam: *Quoniam ipsa*, inquit, *regula fidei a pluribus Dijs seculi ad vnicum & verum Deum transfert, non intelligentes vnicum quidem, sed cum œconomia esse credendum, ex-*
B *pauescunt ad œconomiam, numerum & dispositionem Trinitatis* (hanc vocauit œconomiam) *diuisionem præsumunt vnitatis.* Et infrà: *Dico*, inquit, *alium esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum sanctum: Malè accepit Idiotes, aut quisque peruersus hoc dictum, quasi diuersitatem sonet, & ex diuersitate diuisionem protendat Patris, & Filij, & Spiritus. Necessitate*
C *autem hoc dico (cùm eundem Patrem, & Filium, & Spiritum contendunt, aduersus œconomiam Monarchiæ adulātes) non tamen diuersitate alium Filium à Patre, sed distributione, nec diuisione alium, sed distinctione, quia non sit idem Pater & Filius, vel modulo alius ab alio.* Et infrà: *Si vna persona & Dei & Domini in Scripturis inueniretur, meritò Christus non esset admissus*
D *ad nomen Dei & Domini. Nemo enim alius præterquam vnus Deus prædicabatur.* Et rursus: *Itaque*, inquit, *Deos omnino non dicam, nec Dominos, sed Apostolum sequar, vt si pariter nominandi fuerint Pater & Filius, Deum Patrem appellem, & IESVM Christum Dominum nominem, solum autem Christum potero*

Deum

Deum dicere, sicut idem Apostolus, ex quibus Christus, qui est, inquit, *Deus super omnia benedictus in æuum omne.* Et infrà: *Et nomen Patris,* inquit, *Deus omnipotens, altissimus, Dominus virtutum, Rex Israëlis, Qui est. Hæc dicimus, & in Filium competisse, & in his Filium venisse, & in his semper egisse, & sic ea in se hominibus manifestasse. Omnia,* inquit, *Patris mea sunt, cur non & nomina?* Et infrà: *Qui tres vnum sunt, non vnus: ad substantiæ vnitatem, non ad numeri singularitatem.*

Iam sanctus Cyprianus libro 2. ad Quirinum, cap. 6. ex professo probat, Christum esse Deum, accommodans ad eum illa Scripturæ testimonia, quæ solùm conueniunt vero Deo Israël. Vt illud Genesis 35. *Fac illic altare illi Deo, qui tibi apparuit cùm fugeres à facie Esau.* Et illud Isaiæ 45. *In te Deus est, & non est alius Deus præter te. Tu enim es Deus, & non sciebamus, Deus Israël Saluator.* Et illud ad Roman. 9. *Ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Et in tractatu de vanitate idolorum: *Vnus,* inquit, *omnium Dominus est Deus; neque enim illa sublimitas potest habere consortem cùm sola omnem teneat potestatem.* Et tamen infrà nihilominus de Filio dicit: *Hic Deus noster, hic Christus est.*

Atque hactenus pro Filij diuinitate & fide sanctissimæ Trinitatis sententias clarissimas audiuimus omnium illustrium Patrum, qui primis tribus seculis in Ecclesia floruerunt, hoc est, qui fuerũt ante Concilium Nicænum. Quod autem eandẽ omnino fidem professi sint omnes deinde Patres ac Doctores celebres, qui à tempore Concilij Nicæni, quod IV. seculo aduersus Arianorum hæresim celebratum est, vsq; in præsens tempus aliquid scripserunt, vel in Conciliis variis sententias suas dixerunt; in confesso apud ipsos etiam aduersarios est. Floruerunt enim ab eo tempore in Ecclesia prҽcipuè Athanasius, Basilius, Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nyssenus, Cyrillus Hierosolymitanus, Hilarius, Ambrosius, Cyrillus Alexandrinus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Leo, Fulgentius, Vigilius, Boëtius, Gregorius Magnus, Isidorus, Beda, Damascenus, Anselmus, Richardus, Victorinus, sanctus Bernardus, sanctus Thomas, sanctus Bonauentura, & alij Scholastici, à quibus omnibus ex professo passim esse fidem sanctissimæ Trinitatis propugnatam nemo est qui nesciat. Id quod factũ etiam est in plurimis Conciliis, quæ post Nicænum, & ex Nicæni sententia, variis locis ac temporibus celebrata fuerunt. Quid verò noui Ariani & Samosateniani, Seruetiani ex monumentis antiquissimorum illorum Patrum, qui

qui ante Nicænum Conciliū fuerunt, nobis obiiciant, & quid item in aliis quoque Patribus cauilentur, videbimus paulò pòst. Superest enim iam, vt obiectiones illorum, quibus directè oppugnant, Christi diuinitatem refellamus.

Argumentantur enim tripliciter. Primò, ex illis testimoniis Scripturæ, quibus olim etiam Ariani & Samosateniani perperam abutebantur. Secundò, suis quibusdam ratiocinationibus, quas ineptissimè exstruunt ex Scriptura. Tertiò, ex locis quibusdam Orthodoxorum Patrum, quos vel deprauant, vel non intelligūt: Ad quæ omnia nunc ordine respondebimus.

CAPVT XXI.

Respondetur ad ea, quæ contra Christi diuinitatem obiiciunt hæretici ex Scriptura.

PRIMO obiiciunt, Quòd nunquā Christus ipse se nominauit Deum. Quæ obiectio nominatim est etiam Francisci Dauidis Seruetiani in actione 3. diei disputationis Albanæ. Respondemus primùm, nullam esse consequentiam, Christus se Deum non nominauit: igitur Deus non est. Nam neq; se vnquam ipse Saluatorem, aut Redemptorem, A his totidem verbis, nominauit: Et tamen sine controuersia Saluator atque Redemptor est. Deinde dicimus cum Augustino, satis illum apertè Deum se professum esse tū cùm dicit: *Creditis in Deum, & in me credite*; quod tantundem est, ac si diceret: *Ego sum Deus.* Item Deum se esse dixit, cùm Filium Dei se nominauit, & se ac Patrem vnum esse B testatus est, vt ipsi etiam Iudæi intellexerunt: *De bono enim*, inquiunt, *opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum.* Item Ioan. 19. cùm eum illis verbis accusarent apud Pilatum: *Nos legem habemus, & secūdum legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit*, nempe natura- C lem: nam de filiatione secundum adoptionem ipsi quoque Iudæi gloriabantur, dicentes: *Patrem habemus Deum*, Ioannis capite octauo. Eam autem Iudæorum accusationem nunquam Christus tanquā falsam refutauit, etiamsi rursus à Caipha interrogaretur: *Tu es Christus Filius Dei benedicti?* Quin potius in ea confessione, quòd vi- D delicet Filius Dei consubstantialis Patri esset (sicut Iudæi intelligebant) vsque ad mortem perstitit. Tertiò, an satis nobis non est, quòd Prophetæ, & Apostoli, & Euangelistæ illum absolutè & disertè Deum nominarint, vt suprà plurimis testimoniis demonstrauimus? Hoc certè, vt ait Irenæus,

 nun-

nunquam illi fecissent, nisi verissimè Deus esset.

Secundò obiiciunt, quòd ipse Christus Patrem suum solum esse Deum asseuerauit, Ioannis 17. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti* IESVM CHRISTVM. Quod etiam Apostolus indicat, prima ad Corinthios cap. 8. *Nobis*, inquit, *vnus est Deus Pater, & vnus Dominus* IESVS *Christus*. Atque huc item veteres & noui Ariani illa omnia Scripturæ testimonia ineptissimè referunt, in quibus Deus verus, vnus, & solus dicitur.

Respondet D. Gregorius Nazianzenus oratione 4. de Theologia, & D. Athanasius sermon. 4. contra Arianos, non longè ab initio, & D. Basilius lib. 4. contra Eunomium, in fine, & Chrysostomus homil. 22. in Matth. & alij omnes Patres, cùm solus Pater, Deus verus dicitur; aut cùm Deus verus dicitur esse vnicus & solus, tantummodò excludi à vera diuinitate multitudinem falsorum Deorum, qui ab Ethnicis Dij habebantur, non autem Filium, aut Spiritum sanctum: immò tribui his potius veram diuinitatem hoc ipso, quòd solus Pater dicitur esse verus Deus, aut verus Deus absolutè dicitur vnus esse. Hoc autem multis modis euidentissimè sanè probatur. 1. Quia vera diuinitas, & verus Deus, vnum

A quiddam est, quod est Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Siquidem hæ tres personæ, excepta ratione Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vnum quiddã & idem sunt, vt suprà cap. 14. probatum est testimonio Ioannis 10. & 1. Ioan. 5. Cùm igitur Pater vel absolutè, vel solus verus Deus affirmatur, hoc ipso

B affirmatur esse illud vnum, quod est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: ac proinde nõ potest ea oratione significari, quòd Filius, aut Spiritus sanctus non sit etiam illud vnum, quod est verus Deus. 2. Quia cùm solus Pater dicitur verus Deus, aut quiduis aliud, non intelligitur id esse sine suo Verbo, & Sapientia, aut sine suo Spiritu,

C vt non minus verè quàm acutè D. Athanasius ratiocinatur in epistola ad Serapion. circa medium. Ac proinde Verbum etiã & Spiritus illius hoc ipso debent intelligi esse verus De⁹, siquidẽ nihil in Deo Patre est, quod non sit etiam Deus, vtpote qui summè est simplex. 3. Quia in alio loco, nempe 1. Ioan. 5. disertè Filius quoque dicitur

D *verus Deus*: immò in illo ipso capite Ioan. 17. cùm Christus adiunxit: *Et quem misisti* IESVM *Christum*: sensus enim est, vitam æternam esse, cognoscere Christum etiam esse verum Deũ, vt pulchrè ostendit D. Athanasius lib. de suscepta natura, contra Apolinar. in fine, & D. Greg. Nazianzenus orat. 4. de

de Theol. & D. Cyrill. li. 10. Thes. cap. 6. 4. Quia in aliis etiã locis similiter Filius solus dicitur esse verus Deus, nec ideo tamẽ Pater excluditur, vt præclarè vrget diuus Basilius libro 4. in Eunomium; de Filio enim illud dicitur Baruch 3. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum*, &c. *Post hæc in terris visus est*, &c. Et illud etiam Isaiæ 45. *Non est absque te Deus, Deus Israël Saluator.* vt notat etiam D. Cyprianus libro 2. ad Quirinum, cap. 6. Et cùm Apostolus 1. ad Corin. 8. solum Christum vocat Dominum, non excludit Patrem, vt superiùs cap. præcedente Origenem pulchrè ratiocinantem audiuimus, ad cap. 8. epist. ad Roman. Quæ igitur in Scriptura personã aliquam diuinam videntur excludere, *ad eos tantùm*, inquit rectè Basilius *qui falsò dicuntur Dij, referenda sunt*. Velut etiam cùm in Deuteronomio cap. 32. inquit: *Dominus solus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus.* Quæ autẽ Scripturæ vnum Deum verum absolutè prædicant, hoc ipso prædicãt Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, vt qui sunt illud vnum, quod est Deus verus. Sicut rectè illic Basilius & D. Athanasius sermone 4. cõtra Arianos, paulò post initium argumentantur.

Tertiò obiiciunt, ea Scripturæ loca, in quibus significari videtur, Filium esse creaturam, & opus

A quoddam factum. Vt Prouerbiorum cap. 8. *Dominus creauit me in initio viarum suarum.* Quem locum Arianis *fuisse semper in promptu*, dicit diuus Gregorius Nazianzenus oratione tertia de Theologia. Et ad Philippenses cap. 2. *Dominum & Christum fecit illum.* Et Ioannis cap. 1. *Ante me factus est.* Et ad He-

B bręos 1. *Tanto melior Angelis effectus.* Et ad Hebr. 3. *Fidelis est ei, qui fecit illum.* Et ad Coloss. 1. & Eccles. 24. *Primogenitus ante omnem creaturam.*

1. Respondet D. Athanasius sermone 3. contra Arianos, & diuus Gregorius Nazianzenus loco citato, & Basilius lib. 4. in Eunom. sub finem, & alij Patres, hæc de Filio secundum assumptam huma-

C nitatem intelligenda esse: secundum eam enim creatus ac formatus est, vt daret initium diuino operi redemptionis & reparationis generis humani. Hoc enim diuus Athanasius vult significari per illud: *In initio*, vel (vt habent LXX.) *Initium viarum suarum ad opera sua.* Quod confirmat ex alio loco Isaiæ cap. 49. vbi Filius simi-

D liter dicit: *Et nunc hæc dicit Dominus qui formauit me ex vtero seruum sibi, vt congregem Iacob & Israël ad eum. Ecce hic*, ait Athanasius, *non vt sit formatur (secundũ seruilem naturã humanitatis) sed vt congreget tribus, quæ antequam formaretur, existebant. Nam vt illic creauit, ita hic, formauit: & vt illic, opera, ita hic, vt congregem,*

collocatum vides. Neque obstat huic interpretationi verbum illud pręteriti temporis, *creauit.* Quæ enim de futuro in Scriptura dicuntur, solent verbo præteriti temporis significari, vt intelligatur tam esse certa ac si iam accidissent. Vt illud Psalmi: *Foderunt manus meas, & pedes meos,* &c.

2. Alia expositio illius loci: *Dominus creauit me;* est Dionysij Romani apud Athanasium in epistola de decretis Nicænæ Synodi, verbum creandi, & Græcè ἔκτισε, significare eo loco non *facere*, sed *præficere*, vt sit sensus, Filium à Patre fuisse præfectum omnibus diuinis operibus. Quo sensu etiã dicere solemus, *creari* magistratus, verbi gratia.

3. Alia expositio est, verbum, *creauit,* ibi significare non productionem ex nihilo, sed generationem Filij. Nam & Sapientia de se ibidem dicit: *Nondum erant abyssi, & ego iã concepta eram.* Et: *Ante omnes cœlos ego parturiebar.* Cur autem processio Filij vtroque vocabulo (*creandi & gignendi*) significetur, explicat diuus Hilarius in libro de Synodis: nempe vt perfectio processionis Filij à Patre commodius & plenius intelligi posset. Creatio enim dicitur, vt intelligatur illius processionis simplicitas, quod scilicet non est ex aliqua præexistenti materia, itemque immutabilitas Patris producentis. Ge-

A neratio autem dicitur, vt significetur Filij cum Patre consubstantialitas. Ponit hanc etiam interpretationem diuus Athanasius sermone tertio contra Arianos, eamque pulchra ratione confirmat. Nam in Scriptura legimus, filios vocari quandoque seruos; nec tamen quia serui suorum Pa-

B trum, ob reuerentiam, quam his habent, vocantur, filij esse desinunt. Vt cùm lib. 3. Regum cap. 1. Betsabee loquens de Salomone cum Dauide, vocat eum seruum eius, qui tamen erat filius. Et filij quandoque dicuntur non gigni, sed fieri, Genesis 4. Ecclesiast. 14. &c. neque tamen ideo non gignuntur. Quin etiam vsitato ge-

C nere sermonis dicimus procreari liberos, qui tamen verè gignuntur. Non igitur quia processio filij, creatio quandoque nominatur, generatio non est.

4. Addit quoque aliam expositionem in illo sermone sub finem diuus Athanasius; vt dicat videlicet Sapientia genita se creatam esse, non in se, sed in suis ex-

D emplaribus, quæ sunt ipsę creaturæ: *Non enim*, inquit Athanasius, *creatur creatrix, sed propter imaginem sui rebus creatis ingenitam ipsa se creari dicit. Et quemadmodum ipse Dominus loquutus est: Qui vos excipit, me excipit, eò quòd formula eius in nobis sit: ita quoque tametsi res creatæ illud ipsum non sint quod ille est, tamen ob si-* mu-

mulachrum & formulam, quæ in creatis est, velut ipse creatur. Mihi ex his quatuor interpretationibus tertia videtur solidior; quamuis omnes diuersa quidem ratione cohærere possunt.

Ac pertinent istæ expositiones ad eum locum, posito quòd ibi legendum esset: *Ab initio creauit me Dominus*, vt est apud 70. Nam longè verisimilius est, quod iam olim Epiphanius hæresi 69. & D. Basilius lib.2. in Eunomium circa medium notauit, nō debere legi, *creauit me*, sed, *possedit me*, Verbum enim Hebraicum קָנָה quod eo loco exstat, *possedit*, significat. Verbum autem possidēdi, secundum Scripturę phrasim, generationem indicat, vt Genes.4. cùm natus esset Cain, Eua inquit: *Possedi hominem per Deum.*

Sed valent inprimis allatæ expositiones pro quodam alio loco Eccles.24. Vbi sine controuersia legitur sapientia dicere: *Ab initio creata sum.* Et rursꝰ: *Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo.* Quanq̃ Euaristus Pontifex in ep.1. nō, *qui creauit me*, sed *qui genuit me*, legit.

Illud autem: *Dominum & Christum fecit illum*, constat de Christo secundum humanitatem esse intelligendum. Vt etiam illud: *Qui factus est ex semine David secundum carnem*, sicut latiùs persequitur D. Athanasius sermon.2.& 3. contra Arianos, & Basilius lib.2. contra

A Eunomium, & nos cap.seq. magis declarabimus.

Illud autem: *Ante me factus est*, idem est, ac *mihi prælatus & antepositus est*: Quia *prior*, inquit, *me erat*. Ita exponit Ambrosius lib.4. de fide, cap.5. & Augustinus, Chrysostomus, & alij in eum locum. Item cùm dicitur: *Tāto melior Angelis ef-*

B *fectus*, sensus est, id est, declaratus, vt Chrysostomus & Theophylactus in eum locū exponunt. Item cum idem Apostolus de Christo dicit ad illud: *Fidelis est ei qui fecit illum*, non significat absolutè eum factum esse, sed esse factum Pontificem secundum humanitatem. Denique *primogenitus ante omnem creaturam*, non ideo dicitur quia

C sit ipse vna quædam creatura ante alias creata: tūc enim primo creatus dici debuisset, vt rectè ait Basilius libro 4. in Eunomium: nec verè tunc esset ante omnem creaturam, cùm nō sit ante se; sed ideo primogenitus ante omnem creaturam dicitur, quia ab æterno, atque adeo ante creaturam omnem

D genitus est, & nullus fuit genitus ante ipsum. Item, vt inquit Basilius li.4. contra Eunomium, ideo dicitur primogenitus creaturarum, quia caussa est, vt creaturæ sint productæ ex nihilo: sicut primogenitus mortuorū, quia caussa est resurrectionis ex mortuis.

Quartò obiiciunt ea Scripturæ testimonia, quæ indicant Chri-

stum differentem quandam personam à Deo esse, perinde atque alium quemuis hominem, atque adeo minimè ipsum esse Deum. Vt cùm ipse dixit: *Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrũ.* Et: *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?*

Respondemus cum D. Gregorio Nazianzeno orat. 4. de Theolog. hæc de Christo intelligi oportere, secũdum assumptam humanitatem; secũdum quam quidem non est Deus sed habet Deum, vtpote qui secundum humanitatem est creatura. Cùm autem ex aliis plurimis Scripturæ locis euidenter constet, hunc eundem hominem Christum, esse quoq; secundum personam atque hypostasim suam Deum, minimè illo modo dicendi *Deum meum & Deum vestrum* indicatur, differre illum etiam hypostasi & persona à Deo, sed sua humana natura, sicut & nos quoque differimus.

Quintò, veteres & noui Samosateniani obiiciunt Scripturæ locos, quibus passim Christus asseritur verus homo, & idem ipse homo Christus, Filius Dei affirmatur. Vnde colligunt non esse illum aliqua alia natura præditum nisi humana: ac proinde non essentia Deũ esse, sicut est Pater, sed esse ac dici Deum, seu Filiũ Dei, tantummodò adoptione & sanctificatione singulari humanæ suæ naturæ.

A Quod argumentũ Seruetus in suis libris & dialogis de Trinitate singulis ferè paginis inculcat, sicut etiã Fran. Dauid & alij Seruetiani.

Rectè autem D. Athanasius ser. 4. contra Arian. his omnibus exprobrat quòd hãc obiectionem à Caipha & Iudæis didicerint. Nam illorum etiã obiectio nefaria ad-
B uersus Christum hæc ipsa erat: *De blasphemia accusamus te, quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum.* Ioan. 10. Respõsio autem nostra vel potius Scripturæ sanctæ ad Iudaicã hanc & hæreticam obiectionem est, naturâ etiam Deum esse illum ipsum hominẽ qui Christus est: *Hic enim est Deus noster & nõ reputabitur alius ad eum*, qui tamen postea *in terris*
C *visus est, & cum hominibus cõuersatus est.* Baruch 3. Hic *Verbum erat in principio Deus apud Deum*, qui idem *caro factum est, & habitauit in nobis.* Ioan. 1. Hic *vocabitur Emanuel*, hoc est, nobiscum Deus. Isaiæ 7. Hic *Deo cùm esset æqualis, formam serui accepit, & habitu est inuentus vt homo.* Philip. 2. Quare idem Deus & ho-
D mo naturâ est, vt his & aliis multis testimoniis confirmat illic Athanasius, & à nobis probatũ est.

Sexto, quasdam obiiciunt Scripturæ sentẽtias, quibus significari videtur, non iisdẽ perfectionibus siue attributis Filium præditum esse quibus Patrem. Vt illud Luc. 19. *Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus.* Et item illud Ioan. 5.

Non potest à se facere Filius quidquam. Et illud Matth. 20. *Sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis.* Et Marci 13. *De die autẽ illa nemo scit, neq; Filius hominis.* Quæ sententiæ defectum quendã bonitatis, potentiæ, & scientiæ in Christo significare videntur.

Respondemus ad locũ primum, non negare illis verbis Christum se bonum esse, sed redarguere legisperitum hoc pacto: Cùm nemo bonus absolutè sit nisi solus Deus: & tu me Deum esse minimè fatearis; quid me dicis bonum? vt suprà etiam cap. 13. notauimus exponi hunc locum ab Athanasio & ab aliis Patribus.

Ad secundum locũ respondeo, sicut Filius habet essentiam à suo Patre per generationis originem, ita & potentiam & alia omnia, ac in eo sensu non potest à se facere quidquam; cùm tamen per originem suam à Patre omnia ipse possit quę viderit Patrem facientem, vt ibidem dicit. Et suprà notauimus, Gregorium Nazianzenum & Basilium inde potius euidenter concludere, Filium non esse creaturã: omnis enim creatura potest ex se aliquid facere, nẽpe peccare.

Ad tertium locum respondet D. Augustinus li. 1. de Trin. c. 12. id intelligendum esse secundum humanam naturam, cuius respectu mater filiorum Zebedæi petebat suis filiis tanquam Christi consan- A guineis dexteram & sinistram dari. Respondet etiam pulchrè D. Cyrillus lib. 10. thesauri, c. 5. cùm dicit; *Non est meum dare*, non negare se habere dandi potestatem; sed affirmare potius: vt apparet ex eo quod subiungit, *sed quibus paratum est, etc.* Quasi diceret, meum est illis, quibus à Patre paratum est, da- B re. Sensus igitur hic est: Non est meum dare vobis, id est, non decet, non est æquum, vt vobis dem titulo quem prætenditis, consanguinitatis.

Ad locum: *De die autem illa, &c.* quamuis variè videntur respondere sancti Patres, tamen omnes quod ad rem attinet, consentiunt in ea explicatione, quam luculen- C ter ponit inter ceteros D. Athanasius ser. 4. contra Arianos post medium, & D. Basilius li. 4. contra Eunom. circa finem, & D. Gregorius Nazianzenus orat. 4. de Theol. circa finem. Quæ explicatio in his tribus consistit. Primò, absolutè quidem optimè fuisse perspectũ Christo extremi iudicij diem, ac D proinde minimè eum illis verbis significasse, nulla ratione se eum diem scire. Quod probant euidentibus argumentis. 1. Quia cognoscebat Patrem suũ, quod longè maius est, atq; adeo omnia quę in Deo sunt, & notitiã quoq; illius diei. 2. Quia omnia Patris sua erãt, ac proinde illius etiam diei cognitio. 3. Quia ipse est sapientia Dei,

& in illo omnes thesauri diuinæ scientiæ absconditi. 4. Quia non potest opifex ignorare suum proprium opus; Filius autem auctor est seculorum omnium, atq; adeo etiam illius extremi diei. 5. Quia ipse in illo die iudex venturus est, neque est credibile à iudice ignorari diem sententiæ dicendæ præstitutum. 6. Quia signa proximè antecedentia illum diem perspectißima habebat. Vbi enim dicit: *Neq; Filius ibi*, inquit Athanasius, *discipulis recēset ea quæ diem illam antecedunt, dum inquit: ista & ista futura sunt, ac tunc denique finis. Iam qui ea quæ diem illam antecedunt eloquitur, omnino in cognitione sua diem habet quæ post res prænuntiatas subsequatur est.* Nec minus pulchrè D. Gregorius Nazianzenus: *Quomodo*, inquit, *rem aliquam ignoret ipsa sapientia, ille seculorū factor, ille consummator atque immutator, ille rerum quæ geruntur finis, ille ea quæ Dei sunt non minus cognoscens, quàm spiritus hominis ea quæ in ipso sunt? Qui verò constat, ipsum ea quidem quæ horam illam antecedunt, ac quæ vel in ipso finis articulo posita sunt, exactissimè scire, ipsam autem horam ignorare? Ænigmati quippe hæc res similis est, perinde ac si quis ea quæ ante murum sunt certissimè se scire affirmet, murum autem ipsum ignorare se fateatur, aut diei finem probè sciens noctis principium minimè agnoscat: vbi alterius cognitio alterum necessariò secum introducit.* Secundò

A dicunt Patres, sensum Christi verborum fuisse, non scire se illum diem naturali facultate humanæ intelligentiæ suæ. Tertiò dicunt, hunc verborū sensum ideo Christum illo modo negandi absolutè, & quasi sermonis ænigmate siue amphibologia dißimulasse, vt illo sermone tam absoluto retunB deret discipulorum curiositatem, ne id ab eo importunius sciscitari vellent, quod vtilius nesciebant. Quamobrem diuus Augustinus & alij Patres asserunt, Christum cùm id diceret, tacitum apud se significasse quoque se diem illum nescire vt aliis indicaret. Ita fit, vt quemadmodum concludit diuus Athanasius, nulla in Christi verC bis fuerit falsitas, licet diem illum sciuerit, veram enim ipse sententiam significauit, tametsi eam iusta de caussa texerit sermonis ambiguitate, propter vtilitatem eorum cum quibus loquebatur.

Septimò obiiciunt, quòd passim Filius in Scriptura dicitur ab ipso Patre accipere, quasi alioqui D ipse nō habeat. Vt cùm ait: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* Et: *quod dedit mihi Pater maius omnibus est.* Et: *Donauit illi nomen quod est super omne nomen.* Et: *Data est mihi omnis potestas.*

Respondent Patres, hæc ideo dici, quia quidquid Filius habet, habet per æternam originē à Patre. Quædam tamen ex eo genere dicun-

dicuntur etiam data illi esse secundum humanitatem; vt, *nomen super omne nomen*, & *omnis potestas in cœlo, & in terra:* quanquam non ita quidē vt homo Christus haberet hæc immediatè secundū ipsam humanitatem (vt delirant Vbiquetarij & Vbiquetariorum Patres Seruetiani) sed vt illa haberet secundum hypostasim suę humanitatis, hoc ipso quod humanitas ad hypostasim diuinam assumpta est; qua ratione humanitas etiam diuina illa accepit, vt sunt in diuina hypostasi; sicut latiùs in libris nostris contra Vbiquetarios disputauimus.

Octauò obiiciunt, quædā Scripturę testimonia quę indicare videntur, non eo modo Filium esse operatum omnia, quo ea operatus est Pater. Nam Apostolus dicit 1. Cor. 8. *Vnus est Deus Pater, ex quo omnia, & vnus Dominus IESVS Christ⁹, per quem omnia:* quasi Filius fuerit tantummodò operis instrumentum. Sed ad hoc suprà cap. 15. responsum à nobis est, per Filium res factas ideo dici, quia cùm Filius operandi potestatem habeat à Patre, hoc ipso quod Filius operatur, operatur etiam Pater per illum. Et quomodo istę particulę, *Per, Ex quo, &c.* eandē vim habeant & sine discrimine personis omnibus diuinis tribuantur, illic etiam docuimus cum D. Basilio & aliis Patribus.

A Nonò colligunt, omnes illas Scripturæ sententias quæ indicare videntur Filium esse Patre inferiorem. Vt illud: *Pater maior me est.* Ioannis 14. Et: *Tunc & ipse Filius subiectus erit ei.* 2. Cor. 15. Et: *Sicut mandatum dedit mihi Pater.* Et: *Non veni vt facerem voluntatem meam.* Et: *Semper viuens ad interpellandum* B *pro nobis*; & cetera eiusdem generis. Quo argumēto vtuntur etiam Transyluani lib. 2. cap. 6.

Præclarè autem D. Athanasius libro de suscepta natura contra Apollinarium: *Hæc,* inquit, *humana verba humilitatis Filij Dei, ideo ad constituendam suam blasphemiam hæretici detorquent, quia nolunt attendere Apostolo de Christo ad Ephes. 3. di-* C *centi, quod propter nos cùm diues esset, factus est pauper, vt nos illius inopia diuites fieremus.* Quod si non illum tantummodò vt est in forma serui pauper & humilis cogitarent, sed etiam vt in forma Dei, Deo æqualis, non absolutè ex eiusmodi locis colligerent, eum Patre inferiorē esse, sed tantùm secundum D assumptam humanitatem. Non enim tantummodò *minor Patre* in Scriptura dicitur, sed etiam *æqualis.* Ex quo necessariò efficitur, secundum aliquam tantùm rationem illum esse minorem, & secundum aliquam verò non item: vt optimè D. Gregorius Nazianzenus oratione 4. de Theolog. ratiocinatur.

Est igitur regula omnium sanctorum Patrum verissima, vt humiliora quæ dicuntur in Scripturis de Christo ei adscribamus secundum assumptam humanitatem, alia verò quę diuinitatis propria sunt, secundum naturam diuinam, in qua prius etiam quàm caro fieret erat Deus.

Et quidem singula quę in Christo pertinent ad humilitatem humanæ naturæ, cùm aliquibus ex aduerso prærogatiuis diuinis cõnexa fuisse, elegantissima oratione persequitur D. Gregorius Nazianzenus oratione 3. de Theologia sub finem. Quam, quia simul etiam copiosa & breuis est, & maximè ad hunc locum pertinet, nõ erit alienum hîc referre: *Progenitus*, inquit, *est Christus; sed etiam progenitus erat; & ex muliere quidem, ceterùm virgine. Illud humanum, hoc diuinum. Patris expers hîc: matris expers illic. Utrumque horum diuinitatis est. Materno quidem vtero gestatus est: verum à Propheta cognitus est, & quidem in vtero adhuc existente, atque ante Verbum, cuius caussa procreatus fuerat, saltante. Fasciis quidem inuolutus est: verùm sepulturæ fascias rediuiuus excussit. In præsepio quidem reclinatus est: ceterùm ab Angelis celebratus est, & à stella proditus, & à Magis adoratus. Cur tu ad id quod oculis cernitur, impingis, nec spectas id quod animo, & intelligentia percipitur? In Ægyptum quidem pulsus est: verùm im-*

A *pura Ægyptiorum sacra depulit ac profligauit. Non erat illi species neque decor apud Iudæos: sed apud Dauidem speciosus erat forma præ filiis hominum, atq; etiam in monte discipulorum oculos splendore perstringit, ac sole clarior efficitur, futurum videlicet splendorem adumbrans. Baptizatus quidem est vt homo: sed peccata sustulit vt Deus, at-*
B *que ideo baptizatus est, vt aquis ipsis sanctitatem afferret. Tentatus est vt homo: victoriam reportauit vt Deus, atq; adeo nos magno & intrepido animo esse iubet, vt qui virtute sua mundum superarit. Fame affectus est: sed multa hominum millia aluit, ipseq; panis est viuificus ac cœlestis. Siti laborauit: sed clamauit, si quis sitit veniat ad me & bibat: atque etiam facturum se*
C *pollicitus est, vt qui fide præditi sunt, fontis instar scaturiant. Fatigatus est, sed eorum qui fatigantur, atque onusti sunt, est requies. Somno depressus est: sed in mari leuis incedit, ac ventos increpat, Petrumq; pessum euntem subleuat ac erigit. Vectigal pendit, sed ex pisce atque etiam exigentium Rex est. Samaritanus vocatur & dæmoniacus:*
D *ceterùm ei qui à Hierosolymitana vrbe descendens in latrones inciderat, salutem affert, atque à dæmonibus agnoscitur, & dæmones fugat, & spirituum legiones in profundum præcipites agit, ducemq; dæmonum quasi fulgur cadentem videt. Lapidibus petitur: sed non arripitur. Orat: sed alios orantes exaudit. Collachrymat: sed lachrymas sedat. Quærit vbi positus sit Lazarus (homo enim*

enim erat) sed Lazarum à morte ad vitam excitat, (Deus enim erat) Venditur, & quidem vili pretio, nempe triginta argẽteis: sed interim mundũ precio magno, hoc est cruore suo redimit. Ut ouis ad occisionem ducitur: verùm Israëlem pascit, nunc autem vniuersum terrarum orbem. Ut agnus mutus est: sed verbum est, illius in deserta clamantis voce annunciatum. Languore affectus est & vulneratus: verùm depellit omnem morbum, & omnem languorem. In crucis lignum euehitur atque affigitur: sed nos vitæ ligno restituit, latronemque simul pendentem seruat, atque obscurat quidquid oculis cernitur. Acetum illi propinatur, ac fel in cibum porrigitur: sed quis est, qui aquam in vinum commutauit, atque amarulentum illum gustum sustulit? ille, inquam, totus dulcis atq; expetibilis. Animam tradit: sed eius rursus accipiendæ potestatem habet, velumque rumpitur (supera enim patefiunt) ac petræ scinduntur, homines q; vita functi prius ad vitã reuocantur. Moritur, sed vitam impertit, ac morte sua mortem extinguit. Inhumatur; sed resurgit. In infernum descendit, sed animas reuehit, atque in cœlos ascendit, venturus q; est ad iudicandum viuos & mortuos.

Christus igitur minor & subiectus, & obediens Patri est secundum humanitatem; quomodo etiam *paulò minor Angelis* dicitur factus, vt in dialogis de Trinitate contra Anomeos rectè notauit D. Athanasius. Secundum diuinitatem autem hic idem homo Christus *æqualis est Deo & vnum* cum Patre, atq; adeo *tantò melior Angelis factus est, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit.* Quæ si necdum Christi perduelles intelligant, *digni sunt*, inquit Athanasius serm. 2. contra Arianos, *qui pudore sugillentur & audiant: Reddite quæ sunt hominis homini, & quæ sunt Dei Deo.*

Addit etiam D. Gregorius Nazianzenus oratione 4. de Theologia & D. Basilius libro 1. contra Eunomium, sub finem, & Hilarius libro 9. de Trinitate post medium, maiorem etiam dici Patrem Filio, quadam principij auctoritate, tametsi Filius in natura sua quidem totam illam dignitatem atque perfectionem Patris habeat: vt magis sequenti libro explicabitur.

Respondet etiã nominatim ad illud: *Tunc & Filius subiectus erit ei, &c.* Gregorius Nazianzenus oratione illa 4. de Theologia & diuus Cyrillus libro 10. thesauri, capite octauo, & Chrysostomus & Gregorius Nissenus in tractatibus peculiaribus de illa sententia, intelligi id de Christo in suis membris quæ sunt Ecclesia: vt sit sensus, tunc cùm tradiderit regnum Deo & Patri, corpus ipsius, hoc est, Ecclesiam iam triumphantem perfectè subiectã fore Patri. Nec videtur obstare huic interpretationi, quod Pater non subiecit

Ecclesiæ omnia, sed ipsi Christo; Apostolus autem ibi ait: *Tunc & ipse subiectus erit ei, qui subiecit illi omnia.* Responderi enim potest, hunc sensum esse: Tunc ipse Christus in suis membris subiectus erit ei, qui eidem Christo secundum se subiecit omnia. Iuxta alteram verò expositionẽ, quæ concedit ipsum Christum secundum se, etiam ratione humanitatis tunc fore subiectum Patri, particula, tunc, non est otiosè addita, nec significat, tunc primò Christum Patri subiectũ esse cœpisse, sed habet quandam emphasim, videlicet fore, vt in illa etiam gloria ac summo triumpho Ecclesię Christus eius caput sit subiectus Patri secundum humanitatem.

Commemorat etiam D. Augustinus libro 1. de Trinitate, capite 8. quosdam dixisse, hunc eius loci sensum esse: Tũc subiectus erit ei, id est, tunc humana natura Christi absorbebitur à diuinitate. Quę non est loci interpretatio, sed deprauatio manifesta. Si enim non manebit, sed absorbebitur, igitur non erit vlli subiecta.

Sunt etiam expositores aliqui qui dixerunt, subiectionem eo loco tantùm significare summam Filij cum Patre concordiam. Sed satis est cum Patribus antea citatis intelligere eam subiectionem de Christo secundum humanitatem, & in suis etiam membris.

A Vtraque enim interpretatio consistere simul potest. Atq; hæc ferè sunt quæ ex Scripturis directè obiiciũt hęretici aduersus Christi diuinitatem, præter alias multas obiectiones similes, quas in confirmatione nostrarum probationum ex Scriptura suprà confutauimus.

B
CAPVT XXII.

Respondetur ad argumenta quæ à ratione petunt Sectarij contra Christi diuinitatem.

RATIONE variis etiã modis sine ratione argumentantur. Primò hoc pacto, Christus est verus Filius Dei, vt in Scri- C ptura passim habetur, ergo non est ens simpliciter primum, sed ens ex alio: ac proinde non est verus Deus. Siquidem nomine Dei omnes intelligunt ens simpliciter primum. Et confirmãt rursus hoc argumentum Seruetiani, quia passim Christus indicat se Filium esse illius veri Dei Israël, non igi- D tur est ipse verus Deus Israël: siquidem oportet Filium à Patre esse distinctum. His enim rationibus veteres & noui Samosateniani Seruetiani retorquent contra Filij diuinitatem firmissimum illud argumentum, quod pro illa petunt Patres (vt suprà cap. 17. vidimus) ex vera ratione naturalis filiationis.

Respon-

Respondemus autem, Filium, vt est persona, esse quidem ex alio, vt autem est illud vnum simplicissimum, quod est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, non esse ex alio, & eatenus esse Deum, & ens simpliciter primum. Vnum enim illud; quod est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, non procedit ab aliquo alio. Quanquam de ratione quidem huius entis vnius & primi est, vt in illo etiam contineantur duæ illæ personæ (nempe Filius & Spiritus sanctus) quarum quælibet, vt persona est, est ens ex alio per originem. Hoc attigit optimè Athanasius serm. 4. contra Arianos, cùm respondens ad similem obiectionem veterum Arianorum, dixit: *In illo vno & primo Deo, quod in Scripturis commemoratur, includi etiam ipsius verbum.*

Ad argumenti verò confirmationem respondeo, Christum esse Filium veri Dei Israëlis, non quatenus is est Deus Israël, sed quatenus est etiam persona Patris, quæ persona Patris verissimè est Deus Israël. Ita non à Deo Israël, quatenus is est Deus Israël, sed à Patre Christus distinctus esse debet.

Secundò, vel Pater genuit Filium suum iam existentē, vel nondum existentem. Primum non videtur dici posse; si autem secundum dicatur, consequitur aliquãdo, Filium non exstitisse, ac proinde non esse Deum.

Ad hoc argumentum, quod fuit etiam Eunomij, respondet optimè D. Basilius lib. 2. contra eũdem, genuisse existentem, sed non aliunde existentem quàm ex ipsa sui generatione. Quemadmodum etiam quod ex tempore generatur, existens vtique generatur, sed exstens ex vi suæ generationis. Simul enim res existit & gignitur, vt Aristoteles etiam docuit.

Tertiò, Filius voluntate est genitus à Patre, tum quia non coactè, tum etiam quia voluntate generare fuit præstabilius, vt vrgebat Sophista Asterius, patronus Arianorum, apud D. Athanasium serm. 4. contra Arianos, non longè à fine; potuit igitur non generari: & consequenter verus Deus non est, cùm Deus sit ens simpliciter necessarium.

Respondet ibidem Athanasius & D. Gregorius Nazianzenus oratione 3. de Theologia, non longè ab initio, Patrem neque coactè, neque etiam voluntate, vt voluntas liberè in obiectum suum fertur, sed vt fertur in illud necessariò, tanquam quædam natura. Quemadmodum Pater ipse, volens Deus est, non coactè, neque tamen voluntate libera, sed voluntate vt natura. Quam rem sequenti etiam libro magis declarabimus.

Quartò, vel generatio Filij est fini-

finita, iamque conquieuit, vel non est finita. Si nondum est absoluta & finita, ergo est imperfecta, & nec dum Filius perfectè genitus. Si autem finita est, ergo etiam incepit, atque adeò etiam inceperit Filius, neque est Deus sempiternus. Hoc argumento veterum Eunomianorum etiam Franciscus Dauid Seruetianus vtitur.

A

B

Respondeo autem primùm cũ Gregorio Nazianzeno orat. 3. de Theolog. & D. Basilio lib. 4. in Eunomium, non necessariò sequi, si aliquid finem habuit, idem & initium habuisse. Vt neque contrà sequitur, id finem habiturum esse, quod initium habuit. Nam Angelus & anima rationalis initiũ habuerunt, neque vnquam tamen finem habitura sunt.

C

Deinde dicimus, generationẽ Filij nec iam finem habere, neque vnquam habituram esse: non quia nondum perfecta sit, sed quia eadem ipsa perfecta ex æterno, in æternum perseuerat. Generatio enim Filij passiuè quidem, aliud non est, quàm ipse Filius vt ex Patre existens: actiuè autem est ipse Pater, vt est intellectu suo producens Filium. Quare quemadmodum Pater & Filius secundum eas rationes sempiterni sunt, ita etiã sempiterna quoque semperque durans est Filij generatio. Itaque vera est semper illa Patris oratio ad Filium: *Ego hodie genui te.* Cui

D

consentaneum est quod verè dicit Origenes in cap. 1. Ioan. semper Filium generari à Patre; nec Origenes solùm, sed etiam diuus Athanasius in expositione fidei. Ex qua re quemadmodum non sequatur, imperfectam esse generationem Filij, exemplo declarare possumus. Nam si semper duraret visio parietis, dici paries posset semper videri, non quia paries imperfectè videretur, sed quia visio parietis alioqui perfecta & tota simul, perpetuò eadem maneret. Ita in proposito. Et tamen cùm vtrumque verè dici possit, scilicet Filium semper generari (propter æternitatem suæ generationis) & semper natum esse (propter eiusdem generationis perfectionem) tutius sanè est cũ Augustino in Psal. 2. & Gregorio lib. 29. Moralium, cap. 1. dicere, Filium semper esse natum: vt particula, Semper, indicet æternitatẽ generationis; & particula, Natus, perfectionem geniti, vt rectè notat D. Thomas 1. p. q. 42. art. 2.

Quintò, Pater dat Filio vitam, & alia omnia, & Filius accipit à Patre. Pater igitur præstantior est Filio, & sic Filius non erit summus ac verus Deus sicut Pater. Id probatur, quoniã (vt Christus dixit) *Beatius est dare, quàm accipere*, teste Paulo, Actor. 20. Quod etiam verum est, vbi naturaliter datur aliquid & accipitur. Dare enim est

eius, quod est perfectum actu, accipere verò eius, quod est in potentia. Vnde forma naturalis, quia dat esse materiæ, perfectior est q̃ materia, & in aliis ad eundem modum. Si dicas, tunc esse melius dare, quàm accipere, cùm accipiens est in potentia ad recipiendum; Filium autem non fuisse in potentia ad recipiendum, quia semper habuit: contrà hoc rursus potest obiici primò, quod Filius etiam videtur fuisse in potentia, quandoquidem potuit recipere. Nam si recipere non potuit, quomodo recepit? Secundò, licet Filius semper habuerit, tamen inde non sequitur, ipsum non fuisse in potentia recipiendi, sed non fuisse ita in potentia, vt caruerit aliquando ipsa perfectione accepta. Id autem non impedit quo minus Filius, quantũ est ex se, fuerit in potentia, & eatenus minus ex se perfectus, quàm is qui dedit. Vt materia (verbi gratia) etiam tunc cũ perfectionem suam à forma recipit, retinet tamen suam potentiã, & eatenus ex se est imperfectior quàm forma: Idque verum etiam esset, licet materia ab æterno accepisset suã perfectionẽ à forma.

Respondeo igitur aliter, tunc quidem esse melius dare, quàm accipere, quando accipiens non est vnum & idem in aliqua re cum eo, qui dat: ratione cuius vnitatis ipse etiam accipiẽs habeat re ipsa

A quidquid est perfectionis in eo qui dat. Si enim dans & accipiens re ipsa sunt etiam quiddam vnum; eadem re ipsa perfectio erit in dante & in accipiente. Atque ita se res habet in proposito. Pater enim dans, & Filius accipiens sunt vnum quiddam in essentia, ratione cuius omnis perfectio, quæ est

B in Patre dante, est etiam in Filio accipiente. Atque hinc rursus fit, vt minimè Filius potuerit accipere à Patre per talem aliquam potentiam, qualis est in aliis rebus accipientibus, quæ non sunt idem numero cum rebus, à quibus accipiunt, quæq; ideo sunt eatenus imperfectæ. Sed potuit Filius accipere, & accepit seipso, quatenus

C ita processit in persona distinctus à Patre, vt etiam sit vnum in essentia cum illo. In quo quidem potentiæ genere nulla est imperfectio: non enim hîc consideratur aliqua potentia physicè, quæ ex se habeat re ipsa carentiam aliquam, sed logicè, vt dici solet, quatenus nimirum verè intelligimus posse in diuinis ita Filium procedere à

D Patre, sicut dictum est. Neq; verò responsio hæc nostra ideo vitiosa videri debet, quoniam ꝓcedit ex hypothesi ipsius mysterij sanctissimæ Trinitatis quod fides ponit. In omni enim materia, & in hac præsertim, qui defendit aliquam assertionem debet ipse assertionẽ suam ponere, & ex ea respondere ad

ad argumenta quæ obiiciuntur, vt sequenti etiam libro magis patebit.

Sextò, vrgent passim Seruetiani, quòd Scriptura non alium Filium Dei nobis proponit, nisi hominem illum Christum, qui conceptus est ex MARIA: à quo etiam Matthæus, Marcus, & Lucas exordium Euangelij sui ducũt; sicut & Ioan. cap. 2. ait: *Hoc est initium signorum Iesv.* Non est igitur alius aliquis Dei Filius æternus, qui prẹter naturam humanam habeat etiam naturam diuinam. Si enim talis aliquis Filius est, de illo inprimis oportebat Euangelistas sermonem facere.

Sed hæc obiectio ineptissima est. Respondemus enim, omnino Filium Dei nullum alium esse, nisi hominem Christum, qui est cõceptus ex MARIA Virgine. At hic ipse homo Christus, Deus etiam est, ac proinde etiam duplici natura, diuina & humana in eadem hypostasi præditus, vt suprà probatum est. Itaque licet vnus & idẽ Filius est, cùm sit vna & eadẽ persona, tamen dupliciter est natus; nempe ab æterno ex Patre secundum diuinitatem, & in tempore ex matre secundum humanitatem

Quod cùm asserimus, non facimus duos dimidiatos Filios, vt Seruetus est cauillatus; neque etiã dicimus, alium esse Filium Dei, & alium Filium hominis, vt inscitè quidam Petrus Melius in actione 8. diei disputationis Albanæ Seruetianis respondet; sed explicamus magnum illud pietatis mysterium, quod absconditum fuit à seculis, & manifestatum iis, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ Sacramenti huius, nempe vnum & eundem Christũ ex duplici natura æterna & temporali; atque adeò ex duplici etiã natiuitate constare. Quod nisi ita sit, Scriptura sacra, quæ Christum verum Deum asserit & verum hominem, nullo modo potest intelligi. Hunc autem ac talem Filium Dei passim nobis Scriptura, atque adeò etiam ipsi Euangelistæ proponunt, vt ex multis testimoniis patet pro illius diuinitate superiùs allatis. Quanquam Matthæus quidem, & Marcus, & Lucas initiò Euangelij sui, non nisi generationem huius Filij, vt erat homo factus, explicare instituerunt, & eiusdem deinceps opera, quatenus fuit, manifestatus in carne. Quo etiam sensu Ioannes dixit, conuersionem aquæ in vinum fuisse initium signorum Iesv. Qui tamen initiò Euangelij sui æternam eiusdem Filij generationẽ & opus illius maximè admirabile, nempe totius vniuersitatis creationem, luculenter nobis exposuit.

Septimò, ille homo Iesvs factus est Dominus, atque adeò etiã Deus,

Deus, vt patet Actor. cap. 2. *Certissimè sciat omnis domus Israël, quia & Dominum & Christum fecit Deus hunc* IESVM, *quem vos crucifixistis.* Non est igitur naturâ Deus æternus. Si enim naturâ æternus Deus est, quomodo ex tempore factus est Deus?

Respondet D. Athanasius sermone 3. contra Arianos, & D. Cyrillus lib. 9. thesauri, cap. 3. & D. Basilius lib. 2. in Eunomium, IESVM non esse ex tempore factum Dominum & Deum secũdum hypostasim, aut naturam diuinam, sed secundum humanitatem, qua nimirum est crucifixus. Neq; verò id ita, vt secundum ipsam humanitatem immediatè esset Deus ac Dominus, sed vt esset Deus ac Dominus secundum hypostasim humanitatis, quod cùm factũ est, humanitas ipsa diuinitatem accepit, non in se, sed in sua ipsius hypostasi. Itaque sensus huius loci est, factum diuinitus fuisse, vt IESVS esset non tantùm homo, sed etiam Deus ac Dominus, atque adeò Christus. Quod quidem, vt ex tẽpore fieret, non oportuit ipsum Christum secundum hypostasim suã ex tempore produci, sed satis fuit, ex tempore naturam humanam & diuinam in hypostasi Christi vniri; id quod factum esse, maximè post Christi resurrectionem fuit declaratum, vt ibi significat Apostolus. Quemadmodum Iacob

A non tunc ipse productus ab Isaac patre est, cùm Isaac eum benedicens, *Dominum illum fecit fratrum suorum*, vt rectè argumentatur D. Athanasius loco citato.

Octauò, Christus est *Mediator Dei & hominum*, vt affirmat Apostolus 1. ad Timoth. 3. Non igitur ipse est Deus: Nam si Deus est,

B quomodo apud Deum est noster Mediator? Respondendum est, Christum, quamuis Deus est, non tamen vt Deum, sed vt hominem obiuisse munus Mediatoris nostri apud Deum. Ita fit, vt etiam noster fuerit Mediator, quâ homo, apud seipsum quatenus est Deus, qui vnà cum Patre & Filio fuerat humano generi infensus.

C Ac tantum abest, vt Christus, quia Deus simul & homo sit, non potuerit esse noster apud Deum Mediator, vt contrà potius, nisi Deus & homo esset, Mediator perfectus esse non potuerit. Vt pulchrè asserit D. Athanas. lib. de suscepta humanitate cõtra Apolinar. & D. Irenæus lib. 3. ca. 19. & communiter alij Patres, vt in peculiari dis-

D putatione de Christo Redẽptore & Mediatore ostendimus, & infrà quoq; lib. vlt. fusiùs explicabitur.

Nonò, per summam impudentiam nobis obiiciunt Seruetiani, ꝙ errorem Ebionitarũ asseramus, cùm ponimus, Verbũ seu Filium Dei æternum sibi vniuisse humanitatem. Ebionem.n. & Cherinthum

thum similiter docuisse, Christum æternum descendisse in hominem IESVM, & inhabitasse in illo, vt refert Irenæus lib. 3. cap.19. atque hunc illorum errorem fuisse, non autem quòd Christus homo purus fuerit. Ita enim Trãsyluanis verissimis Ebionitis mentiri libuit lib.1.cap.1. & 3.

Respondemus autem, doctrinam Orthodoxã de vnione Verbi diuini & humanæ naturæ in Christo ab hæresi Ebionis & Cherinti, quam ipsi Transyluani renouant, plus quàm cœlum à terra distare. Ebion enim & Cherinthus IESVM purum hominem fuisse ex MARIA conceptum, neque ante illam exstitisse aiebant, vt disertè omnes Patres testantur. Irenæus lib.1.ca. 25. & 26. vbi ait, secundum Cherinthum: *IESVM fuisse Ioseph & MARIÆ filium, similiter vt reliquos homines.* Tertullianus li. de carne Christi: *Ebion*, inquit, *nudum hominem, & tantùm ex semine Dauid, non et Dei Filium constituit IESVM.* Et lib. de præscriptionibus idem de Cherintho dicit. Epiphanius hæresi 30. *Ebion*, inquit, *ex semine viri, hoc est, ipsius Ioseph IESVM esse decreuit.* Idem testatur Eusebius lib.3. cap. 21. & 27. & Hieronymus libro de scriptoribus Ecclesiasticis in Ioanne Euangelista, & D. Augustinus hæresi 10. & ante hos omnes Ignatius in epistola ad Philadelphienses, cuius verba sunt: *Qui di-*

A *cit IESVM purum esse hominem, serpens est, mentis inops cognomine Ebion.* Mentis autẽ inopem appositè appellauit, propterea quòd vox ipsa *Ebion*, Hebraicè significat mendicum, seu inopem, vt iam olim notatum est à Theodoreto lib. 2. de fabulis hæret. & ab Epiphanio hæres. 30. & ab Eusebio lib. 3. histo-

B riæ, cap.21. Deinde aiebant Ebion & Cherinthus, *descendisse in specie columbæ in hominem IESVM anno ætatis eius trigesimo quandam aliam personam spiritualem, quàm Christum nominabant, & tunc virtutes perfecisse: in fine autem reuolasse iterum Christũ de IESV, & IESVM passum esse, & resurrexisse, Christum autem impassibilem perseuerasse.* Ita enim hanc hære-

C sim explicat D. Irenæus lib.1.cap. 25. & lib.3.cap. 19.

Quid autem, obsecro, doctrina Orthodoxa cum hac hæresi habet commune? Nunquid nos asserimus, IESVM purum hominem fuisse cõceptum & natum? Num distinguimus duas personas, alterã spiritualem & diuinam, quæ tantummodò inhabitarit in homine

D IESV, alteram humanam ipsius IESV? Num dicimus, hominem IESVM nullo modo exstitisse priusquam conciperetur ex MARIA? Hæc certè dogmata non nostra, sed Seruetiana sunt. Nos enim ipsum Verbum æternum dicimus carnem factum esse, atq; eatenus Dei Filium fuisse etiam conceptũ ex

ex MARIA, vnamque adeò personam hominem IESVM & Christũ & Verbum esse. Quod Ebion & Cherinthus minimè fassi sunt. *Secundum nullam enim sententiam hæreticorum Verbum caro factum est*, inquit Irenæus lib.3.cap.11. Et rursus in eodem lib. cap. 20. *Ostenso*, inquit, *manifestè, quòd Verbum in principio existens apud Deum secundũ præfinitum tempus à Patre, vnitum est suo plasmati, & patibilis homo factum, exclusa est omnis contradictio hæreticorum dicentium; Si tunc natus est, nõ erat antea Christus. Ostendimus enim, quòd tunc non cœpit Filius Dei, existens semper apud Patrem.* Adde, quod à somniis illis descensus Christi in IESVM, & discessus rursus ab eodẽ, longissimè abest Orthodoxa doctrina. Atque hactenus quidem in hoc capite responsum est ad rationes eas, quibus propriè conantur hæretici ostendere Christum verum Deum non esse. Alia verò illorum sophismata propriè oppugnant Trinitatem personarum in vna & eadẽ diuinitate, ad q̃ ꝓinde postea in suo loco ꝓprio dicemus.

CAPVT XXIII.

Respondetur ad testimonia veterũ Patrũ, quæ perperam obiiciũt hæretici contra Christi diuinitatem.

PAtrum, qui ante Cõcilium Nicen. floruerunt, tam euidẽtia testimonia pro diuinitate Filij superiùs attulimus, vt mirum mihi sit, si Transyluani Seruetiani putarunt, quemq̃ futurum mediocriter prudentem, quem cõmouerent illis eorũdem Patrũ sententiis, quas lib.2.ca.6.in contrariã partem perperã citant. Obiiciunt aũt nobis nominatim quędã ex Ignatio, Irenæo, Tertulliano, Cypriano, qui tamen clarissimè, vt suprà vidimus, Christi diuinitatẽ testificati sunt, vt etiã Franciscus Dauid concessit in disp. Albana, sicut suprà ca.20.retulimus.

Ex Ignatio obiiciunt, quod in epistola ad Magnesianos ait: *Vnũ & solum verum Deum Patrem suum annunciauit.* Respondetur hoc loco ab Ignatio, tãtummodò Christi sententiam recitari ex Euangelio Ioannis, cap.17. *Vt cognoscant te solum Deum verum*, &c. Ex qua sententia minimè sequi, Christũ non esse verum Deum, euidentissimis Patrum argumentis suprà cap.21. demonstrauimus. In illo enim solo verò Deo, qui est Pater, etiam includitur Verbum, & Spiritus eius, qui non possunt esse creaturæ, cùm sint in ipso Deo. Neque excludi vult Ignatius per particulã, Solum, nisi falsos Deos, vt neque etiam voluit Christus ipse.

Item obiiciunt, quod in epistola ad Tarsenses ait: *Christum esse Filiũ Creatoris, neq; esse illũ, qui est super omnia Deus, sed Filiũ eius.* Respõdetur, intelligi hoc loco ab Ignatio,

Creatorem&Deum ſuper omnia, quatenus eſt illa perſona, quæ eſt Chriſti Pater, & cuius Chriſtus ipſe eſt Filius, vt patet ex eiuſdem Ignatij verbis. Verum autem eſt, Chriſtum non eſſe Creatorem & Deũ ſuper omnia, quatenus Creator & Deus ſuper omnia eſt Pater, (non enim Chriſtus eſt Pater) ſed eſt tamen Creator & Deus ſuper omnia, quatenus hic Creator & Deus ſuper omnia, eſt vnum quiddam ſimpliciſsimum, quod eſt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus. Sic enim ab Apoſtolo (cum quo minimè Ignatius pugnat) Deus ſuper omnia & Creator dicitur, Rom.9.& ad Coloſſ.1.&c.

Item obiiciunt, quòd in epiſtola ad Philippenſes ad ipſum Patrem accommodat illud Deuteronomij 6. *Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt.* Reſpondeo, veriſsimũ eſt, Patrem eſſe Deum illum vnum. Nam & hoc nõ ſolus Ignatius, ſed etiam Chriſtus ipſe affirmauit, Ioan.17. Ceterùm hic ipſe vnus Deus, qui eſt Pater, eſt etiam Filius & Spiritus ſanctus, vt antea ſæpiùs dictum eſt.

Item obiiciunt, quod in eadem epiſtola ſic inducit Chriſtum cum Diabolo loquentem: *Noui vnum, ſcio ſolum, non ſum Deo aduerſus, confiteor excellentiam, noui generationis meæ auctorem.* Reſpondeo. Inducitur ab Ignatio Chriſtus eo modo de ſe loquens ſecundum humani-

A tatem, quomodo etiam ipſe in Euangelio dicit: *Pater maior me eſt.* Et: *Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem veſtrum, Deum meum, & Deum veſtrum.* Quanquam ſi maximè Ignatius Chriſtum ibi ſecundum diuinitatem loquentem faceret, non ideo Patrem excellentiorem eſſe natura & eſſentia intelligeret,

B ſed quadam auctoritate principij, vt loquuntur etiam alij Græci Patres, quos ſuprà c.21. citauimus.

Item obiiciũt, quòd epiſtolam ad Antiochenos his verbis concludit: *Valete Deo & Chriſto.* Reſpondeo, impudentiam intolerabilem eſſe, quod hoc iſti opponant. Siquidem in eadem ipſa epiſtola Ignatius diſertè appellat *Dia-*

C *bolum & inimicum omnis iuſtitiæ eum, qui annunciat*, inquit, *vnum ſolum Deum, & tollit Chriſti diuinitatem.* Diſtinguit igitur ibi Chriſtum à Deo ſecundum humanitatem.

Denique obiiciunt ex Ignatio illa verba in epiſtola ad Epheſios: *Medicus autem noſter eſt ſolus verus Deus, ingenitus, & inuiſibilis.* Reſpondeo, ſtatim ſubiũxiſſe ibi Ignatiũ:

D *Habemus autem etiam Medicum* IESVM *Chriſtum ante ſecula vnigenitum Verbum.* Nõ igitur priorib. verbis excluſit Filium, cùm ſolum Patrẽ Deũ ingenitũ medicum noſtrũ dixit, ſed creaturas vel falſos Deos, qui animorũ morbis mederi ſufficienter non poſſunt, ſicut poteſt Deus Pater & Deus Verbũ. Adde

quod

quod incertũ est, an eo modo hic locus Ignatij legi debeat. Athanasius enim in lib. de Synodis Seleuciæ & Arimini, recitat id Ignatij testimonium sic: *Vnus est medicus noster corporalis & incorporalis, genitus & ingenitus, in homine Deus.* Theodoret. verò in Dialogo 1. sic: *Medicus noster est genitus ex ingenito.* Denique huiusmodi locis obscurioribus opponenda sunt alia Ignatij clarissima testimonia pro Filij diuinitate, quæ suprà cap. 20. citauimus.

Ex IRENÆO obiiciunt, quod li. 1. c. 2. sic ait: *Ecclesia ab Apostolis & à discipulis eorum accepit eam fidem quæ est in vnum Deum, Patrem omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & in vnum IESVM Christum Filium Dei incarnatum pro nostra salute, & in Spiritum sanctum, qui per Prophetas prædicauit, etc.* Non igitur Filius, sed solus Pater est vnus Deus omnipotens, Creator.

Respondeo, Irenæum dixisse quidem his verbis Patrem esse vnum Deum omnipotentem Creatorem, sed non solùm Patrem: ac multò minus negauit Filium esse quoque illum vnum Deum. Quin imò in eo ipso loco id apertè confessus est; magna profectò vt sit aduersariorum impudentia quòd hunc locum Irenæi obiicere non erubuerint. Mox enim subiungit, ideo Ecclesiam ab Apostolis accepisse eam fidem, *vt Christo*, inquit, *IESV Domino nostro, & Deo, & Saluatori, & Regi, secundum placitum Patris inuisibilis omne genu curuetur cœlestium, terrestrium, & infernorum.* Prioribus igitur illis verbis non negat vel Filium vel Spiritum sanctum esse illum vnum Deum, sed tantummodò fidem in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum per ea quę vnicuique illorum accommodari solent, explicat, videlicet potentiam & creationem singulariter tribuẽs Patri tanquam principio primo, & salutem hominum Filio tanquã redemptori, & prædicationem Prophetarum Spiritui sancto, quo *inspirãte loquuti sunt sancti Dei homines*, vt diuus Petrus inquit.

Quòd si ea quæ nominatim vni personę Irenęus hîc tribuit, alteri negat (vt Seruetiani ratiocinantur) consequẽs etiam erit, Patrem nõ prędicasse per Prophetas. Hoc enim ibi Irenęus de Spiritu sancto dicit, non de Patre. Et tamen verissimum est illud, quod D. Paulus de Patre ait: *Multifariam multisq; modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè loquutus est nobis in Filio*, ad Hebr. 1.

Item obiiciunt ex Irenęo quod li. 2. cap. 3. de Deo Israël, qui fecit cœlum & terrã loquens: *Hic Deus*, inquit, *est Pater Domini nostri IESV Christi.* Quod & alias passim in illo opere aduersus hæreses cõfirmat,

 præ-

præsertim li.3.cap.11. & li.4.c.37. A Ex quo Seruetiani colligunt Irenæum sensisse quòd Christus non sit ille ipse Deus Israël, siquidem Filius debet distingui à suo Patre.

Respondemus autem nihil minus sequi. Nam non vult Irenæus Christum esse Filium Dei Israëlis quatenus is est Deus Israël, sed esse Filium eius personæ & eius Pa- B tris, qui verè est Deus Israël, & mũdi fabricator, non autem alterius qui sit Deus alius diuersus à Deo Israëlis & fabricatore mundi. Disputat enim Irenæus cõtra deliria Valentini & Marcionis, q. fingebãt Patrem Christi non esse illũ Deum Israëlis qui mundũ fabricauit, sed alium nescio quẽ Deum commen titium; vt intelligi potest ex eodẽ C Irenæo tũ alias tum li.3.c.11. Itaq; ex sententia Irenęi Christum quia Filius Dei Israëlis sit, non oportet distingui à Deo Israël, vt Deus Israël est, sed vt hic Deus Israël est psona Patris; sic enim Christus est Filius Dei Israëlis, vt suprà etiã c. pręcedenti respõdimus ad quoddam argumentũ Seruetianorum. D

Item obiiciunt illa verba Irenęi li.4.cap.2.in fine: *Christus*, inquit, *suum Patrem confitetur quem & lex annũciat dicens: Audi Israël, Dominus Deus tuus, vnus est*. Respondemus, Irenæũ hoc loco confirmare quidem contra Valentinianos Christi Patrem non esse Deum commentitium quem appellabant Bythum, *quem à semetipsis*, inquit, *finxerunt*, sed illum verũ Deum Israël, qui vnus verus est: non tamen negare Irenęum quin hic idem Deus vnus sit etiam Filius & Spiritus S.

Ex Tertulliano, obiiciunt inprimis illa verba in libro contra Hermogenem: *Et Pater*, inquit, *& iudex Deus est. Non tamen ideo Pater & iudex semper, quia Deus semper. Nã nec Pater potuit esse ante Filium, nec iudex ante delictum: Fuit autem tempus cùm ei delictum & Filius non fuit, quod iudicem, & qui Patrem faceret.*

Respondemus, Deum dupliciter Patrem denominari. Vno modo propriè, quatenus habet sibi consubstantialem & coæternum Filium. Altero modo impropriè respectu Angeli vel hominis qui rationis est particeps & secundum quandam rationem Dei Filius, vt ab eo videlicet est ꝓductus & destinatus ad beatitudinẽ tanquam ad paternam quandam hæreditatem. Priori modo ab ęterno Deus est Pater, sicut etiam ab ęterno est consubstantialis ei Filius. Posteriori modo non nisi ex tempore, sicut non nisi ex tempore existit creatura rationalis respectu cuius est Pater. Atq; hoc posteriori modo tantùm dicit ibi Tertullianus non semper Deum fuisse Patrem, quia non semper fuit illi Filius, nempe creatura rationalis.

Et quòd hoc modo intelligi debeat ibi Tertullianus probatur triplici ratione manifestè. Primò, quia id Tertullianus affirmat ibi contra

contra Hermogenē, qui fuisse materiam aliquam Deo coæternam, ex qua mundus creatus sit, hunc in modum probabat: Deus semper fuit Dominus sicut semp fuit Deus: At nō potuisset semper esse Dominus nisi fuisset semper illa saltē materia respectu cuius esset Dominus: Ergo semper talis aliqua materia fuit. Huic argumento opponit Tertullianus, quod nō necesse est Deū fuisse semper Dominum: *Sed ex quo esse*, inquit, *cœperunt, in quos potestas Domini ageret, dictus est Dominus.* Ac mox id confirmat ab exemplo illis verbis quę Seruetiani obiiciunt. Nam & Pater & iudex Deus est, videlicet respectu creaturę similiter rationalis, cuius est Dominus; neq; tamē semper ita Pater & iudex, sed ex quo cœpit habere creaturā rationalem, hoc est, Angelum & hominem, tanquam Filium, & ex quo delictū quod iudicari posset esse cœpit. Secundò idē probo. Quia ibi Tertullianus ita dicit Deum ex tempore esse Patrem, sicut ex tempore est etiam iudex. At est iudex respectu creaturę rationalis & ei⁹ delicti, ergo similiter de Deo loqtur quatenus est ex tempore Pater respectu creaturę rationalis. Tertio, quia in aliis locis apertè Tertullianus asserit Filiū Dei naturalem, hoc est, Verbū diuinū, fuisse coęternum Patri, pręsertim in lib. contra Praxeam. Vbi inter cetera de Filio dicit: *Sermo ergo & in Patre*

A *semper: sicut dicit, ego in Patre; & apud Deū semper: sicut scriptum est; & sermo erat apud Deū; & nunquam separatus à Patre: Quia ego & Pater vnū sumus.* Videat Lector alia quæ ex eodem Tertull. recitauimus suprà c.20.

Item obiiciunt ex eodem lib. illa verba Tertulliani: *Quacunque ergo substantia sermonis fuit, illam dico per-*
B *sonā, & illi nomen Filij vendico, & dum Filium agnosco, secundum à Patre defendo.* Ac superiùs in eodem libro dixerat, *Filium & Spiritum sanctum secūdum & tertium locum esse sortitos.* Respondeo, *secundum* & *tertium* à Tertulliano hîc dici tantummodo propter ordinē originis, sicut ipse ibi exemplis aliquot declarat, vt fontis fluminis & riui, &c. non
C autem propter naturæ aliquam inęqualitatem. Repetit enim passim in illo libro tres personas esse vnum & eundem Deū, ac proinde distinctione personarum nō tolli vnius Dei monarchiam, vt Praxeas perperam argumentabatur.

Item obiiciunt quod ait in eodem libro: *Pater tota substantia est,*
D *Filius verò deriuatio totius & portio.* Respondeo, ex verbis eius quæ proximè antecedunt, euidenter apparet nō ita hoc intelligendum esse, quasi particulam tantum habeat Filius substantiæ Patris, & nō eandem ipsam Patris substantiam integram. Dixerat enim Tertullianus: *Dico Filium alium à Patre, non tamen diuersitate substantiæ, sed distributione, nec diuisione alium,*

sed

sed distinctione, quia non sit idem Pater & Filius (nempe quoad personam) Patrem igitur totam substantiam appellat, quia vt ibidem explicat, fons & principiũ est aliarum personarum; Filium autem deriuationem & portionẽ totius, hoc est Patris, quatenus ab illo procedit. Vt si diceremus totam aquam fluminis & riui esse in fonte tãquam in principio; Flumen autem & riuum esse deriuationes & quasi portiones quasdam fontis. Quo exemplo declarat etiam ibi rationem Trinitatis Tertullianus, cùm dicit, Spiritum sanctum esse tertium à Deo Patre & Filio, *sicut est*, inquit, *tertius à fonte riuus ex flumine*. Atque in hoc sensu Filium esse deriuationem & portionem Patris, confirmat ibi Tertullianus: *Quia Filius*, inquit, *ipse profitetur, Pater maior me est*; videlicet auctoritate etiam quadam originis, vt Græci quoque Patres loquuntur.

Item obiiciunt, quòd in eodem libro, aliquanto inferius, ex eo quod Deus Exodi 33. inquit: *Non videbit me homo & viuet*; & tamen quidam dicuntur vidisse, vt Abraham & Iacob, qui non ideo statim mortui sunt, ita colligit Tertullianus: *Iam ergo alius erit qui videbatur, quia non potest idem inuisibilis definiri qui videbatur, & consequẽs erit, vt inuisibilẽ Patrem intelligamus pro plenitudine Maiestatis; Visibilem verò Filiũ agnoscamus, pro modulo deriuationis*.

A Respondeo, hunc locum facilè intelligi posse ex illo altero quem proximè explicauimus. Sententia enim Tertulliani hęc est, Deum, vt Pater est, atque adeo vt tanquam fons & principium cõtinet totam plenitudinem diuinitatis, nunquam neq; in veteri, neq; in nouo Testamento aut in se, aut in specie B aliqua externa esse visum: Eundem autem Deum vt est alia quædam persona scilicet Filius, qui est per originem deriuatio & portio & quasi modulus Patris, visum esse tam in veteri Testamento Patribus in speciebus variis externis, quàm in nouo in carne.

Hac autem ratione Tertullianus duo voluit efficere. Primum enim C eo pacto dissoluit apparentẽ Scripturæ contradictionem, quæ dicit neminem posse videre Deum quin illico moriatur, & tamen commemorat Deũ visum esse aliquibus, qui non ideo statim mortui sunt.

Deinde (quod maximè sibi propositum habebat) eadem ipsa ra- D tione probasse se existimauit contra Praxeam oportere Filium in persona distingui à Patre, vt ita sine contradictione asignari possit iuxta Scripturam idem Deus inuisibilis & visibilis, pro personarum distinctione. Nec iam disputo de argumẽti huius firmitate, sed de mente Tertulliani. Hunc dico minimè Filij diuinitatem negare,

gare, propterea quod in hoc suo argumento asserat Filium fuisse visibilem pro modulo deriuationis eius. Idem enim intelligit hic cùm deriuationis modulum dicit, quod intellexerat in præcedenti loco cùm Filium vocauit portionem & deriuationem Patris; vbi planum antea fecimus non negari à Tertulliano Filij consubstantialitatem, sed indicari originem eius ex Patre, tanquam fluminis ex fonte. Etsi video sanè potuisse Praxeam ad Tertulliani argumẽtum respondere, sine distinctione personarum contradictionem illã Scripturę tolli ea ratione, quòd quidem Deus inuisibilis est in hac vita secundum essentiam suam, & visibilis in forma aliqua externa. Sed, vt dixi, de argumento Tertulliani non disputo.

Vltimò ex Tertulliano obiiciunt quod in lib. de Trinitate subinde dicit: *Patrem Christi esse vnum illum Deum Iudæorum, nec Filium eripere Patri hoc quod vnus sit Deus, & nihil posse cum hoc Deo Patre comparari.* Respondemus vera hæc esse omnia. Nam Pater Christi non alius, sed ille vnus Deus Iudęorum est: neque desinit Pater esse vnus ille Deus, propterea quod Christus sit Deus; est enim Christus nõ alius Deus, sed ille idem qui est Pater: Nec in auctoritate quidem principij quidquam potest cum Patre comparari, quamuis in ipsa

A quidem essentia siue natura Filius & Spiritus sanctus sunt illi cõsubstantiales. Adde, quod falsò liber ille de Trinitate Tertulliano inscribitur, vt suprà c. 15. notauimus.

Ex CYPRIANO obiiciunt, quòd in expositione Symboli Apostolorum dicit: *Deum omnipotentem esse Patrem Christi.* Ex quo isti con-

B sequi putant, Christum non esse Deum omnipotentem, sed ab eo distinctũ. Respondemus primum non Cypriani, sed Ruffini Aquileiensis Presbyteri esse expositionem illam, vt omnibus notum est. Deinde quod Deus omnipotens Creator cœli & terræ, sit Christi Pater, non tam Ruffini exponentis symbolum quàm ipsorum A-

C postolorum in symbolo sententia est. Itaq; triplici nomine sunt inepti Transyluani quòd hanc sententiam obiiciunt. 1. Quia non est Cypriani vt aiunt; Photinus enim & Eunomius & Arius in illa expositione refutantur, qui fuerunt posteriores Cypriano. 2. Quia neque vllius expositionis symbo-

D li sententia illa est, sed ipsorum Apostolorum in symbolo. 3. Quia nihil aliud ea sententia continet, quàm Deum illum verum omnipotentem qui fecit cœlum & terram esse personam illam quæ est Christi Pater: ceterùm idem ipse Deus est persona etiã Filij & Spiritus sancti, vt suprà aliquoties respondimus. Quare idem ipse Ruf-

finus in eadem explicatione symboli dicit: *Est ergo Deus Pater non intrinsecus creans, sed ex eo quod ipse est Filium generans sempiternum, immortalis immortalē, &c.* Et rursus in fine: *Vt sancta,* inquit, *Trinitas vnum sit per substantiam, & effectu* (intellige secundum accommodationem quandam) *personisq́; discreta.* Et hactenus de testimoniis quæ perperam obiiciunt ex iis Patribus qui fuerunt ante Concilium Nicænū.

Porro licet agnoscant atq; fateantur aduersarij, Concilij Nicęni Patres & alios omnes Doctores Orthodoxos, qui post Concilium Nicænum scripserunt, ex instituto Christi diuinitatem atq; adeo sanctæ Trinitatis mysterium propugnauisse, tamen aliquid etiam ex ipso Nicæno Concilio & nonnullis eiusmodi Patribus vanissimè nobis obiiciūt, quasi ipsorum hęresi contra Filij diuinitatē nonnunquam eiusmodi Patres vel inuiti suffragati sint.

Primum igitur Transyluani li. 2. c. 6. dicunt, in ipso Nicęno symbolo negari Christum esse Deum omnipotētem, creatorem cœli & terræ, hoc ipso quod Christus ibi dicitur Filius huius Dei omnipotentis. Et tamen quia ea istorum hæresis in hoc symbolo apertè damnatur, Antichristianum symbolū contumeliosè illud appellauerant li. 1. c. 1. Respondemus igitur, ex eo quod Christus sit Filius

A Dei omnipotentis, nō sequi quod sit ipse natura alius à Deo omnipotente, sed solum distingui eum ab illa persona, quæ cùm sit Pater ipsius, est ille verus Deus omnipotens, vt sæpe dictum est.

Deinde obiiciūt quod Hilarius (qui tamen duodecim libros pro fide SS. Trinitatis scripsit) li. 9. de

B Trinitate ita dicit: *Sed solus fortè Pater verus Deus Christo non relinquit vt Deus sit.* Quasi velit solum Patrem, non autem Christum esse verum Deum.

Respondeo. Hilarium his verbis nihil asserere sed ponere obiectionem Arianorum & Transyluanorum, inde petitam, quòd solus Pater dicitur verus Deus. Cui obiectio-

C ni è vestigio ita ibidem respondet: *Non relinquat sanè, si vnus Deus Pater Christo vt vnus sit Dominus non relinquit. Quod si vnus,* inquit, *Deus Pater Christo non adimit vt vnus sit Dominus, ita solus Deus Pater verus Christo non auferat vt Deus verus sit.* Ratiocinatur hîc autem D. Hilarius eodem ferè modo quo Origenes in

D commentariis ad c. 9. epist. ad Romanos, vt suprà c. 20. notauimus: nempe ita non sequi Christū non esse verum Deum, si Pater dicitur vnus & solus Deus verus, quomodo non sequitur Filium non esse vnum Dominum (sicut appellat Apostolus 1. Cor. 8.) si Pater vnus ac solus Dominus dicatur.

Tertiò obiiciunt quod D. Ambrosius

brosius in c.1.ep. ad Tim. dicit de Patre Christum illud dixisse: *Nemo bonus nisi solus Deus.* Item soli Patri accommodat illud Apostoli in eodem loco: *Inuisibili soli Deo.* Et illud item: *Qui solus est potens.* Addũt etiam, Ambrosium vbiq; asserere præeminentiam quandam Patris respectu Filij.

Respõdeo. Vt Filius non excluditur quando dicitur solus Pater verus Deus, ita neq; cũ solus Pater dicitur inuisibilis, bonus, immortalis. Intelligitur enim Pater hæc esse non sine suo Verbo & Spiritu; & ille Deus verus, inuisibilis, bonus, immortalis, in sua completa ratione est vnum quiddã quod est non solùm Pater, sed etiam Filius & Spiritus sanctus. Quare D. Ambrosius li.2. de fide, c.1. & 3. & li.3. c.2. omnia illa nomina, *bonus, inuisibilis, &c*, probat conuenire etiam Filio. Adde quod incertũ est num D. Ambrosij sint illi commentarij in epistolas Pauli, qui inscribuntur D. Ambrosio.

Illud autem quod aiunt ab Ambrosio præeminentiam quandam Patris respectu Filij asseri, falsissimũ est, si de inæqualitate aliqua Patris & Filij in essentia intelligatur. Verba enim Ambrosij li.5. de fide, c.9. initio hęc sunt: *Ad te nunc omnipotẽs Pater cum lachrymis verba conuerto. Ego te quidem inaccessibilem, incomprehensibilem, inæstimabilem, promptè dixerim, sed Filium tuum minorem non ausim dicere. Nam cùm illum splendorem gloriæ & imaginem substantiæ tuæ legerim; vereor, ne minorem imaginem tuæ dicendo substantiæ, minorem substantiam tuam dicere videar, cùm plenitudo tuæ diuinitatis omnis in Filio sit.* Habere autem Patrem quandam principij auctoritatẽ quæ cum æqualitate in natura consistit, non negamus. Rectè enim Hilarius li.9. de Trin. *Pater maior est donantis auctoritate, sed Filius minor est cui vnum esse donatur.*

Quartò ad hæresim suam anticipatam vanissimè quoq; detorquent verba D. Chrysostomi, qui hom.4. in 1. c.1. ad Tim. ait: *Patrem immortalem, & inuisibilem, & regem seculorum esse à se, Filium autẽ hæc ipsa habere à Patre.* Quasi hinc illico sequatur, Filium ex gratia quadam Patris hæc habere, atq; adeo non natura, sed gratia esse Deum.

Respondemus verò, ineptissimam hanc istorum consequẽtiam ab eodem Chrysostomo ibidem confutari. Nam postquam commemorat, ex hoc ipso loco Arianos hæreticos fuisse solitos argumẽtari, sic inter cetera dicit: *Quid igitur? inquies, immortalitatem nos ita vt Deus habemus? Absit. Cur id? Quoniam ipse hanc per naturam habet, nos autem per gratiam. Sed nunquid ita & Filius? Minimè verò. Verùm & ipse hanc per naturam habet.*

Quintò obiiciunt quòd D. Cyril. li.10. thesau. c.4. sub finẽ, illud

 Isai.

Isai.44.*Ego primus & ego nouissimus*, exponit de Patre. Respondemus, Patrem omnino esse illum Deum primum & nouissimum, hoc est Deum sempiternum: Verùm non solùm Patrem, sed etiam Filium & Spiritum sanctum. Atque hoc non voluisse ibi negare Cyrillum patet. 1. Quia ideo de Patre illum locũ Isaiæ exponit, vt inde ostendat Filium creaturam non esse. Sic enim ibi hæreticos vrget: *Quid dicitis, quando Pater de se dixit; Ego primus & ego posthæc? An & ipsum primum creaturarum & creaturam audebitis prædicare? Sicut igitur Pater non est creatura quamuis primus dicatur, sic & Filius. Et sicut Pater principium se esse omnium ostendens dicit: Ego sum primus, sic & Filius totius creaturæ primus dicitur, quia per ipsum omnia facta sunt & ipse principium omnium atq; creator est.* 2. Quia eodem li.c.6.initio ita dicit: *Primum postremumque, hoc est, sempiternum se Pater Deum appellat, secumq; Filium necessariò intelligit.* Proposuerat enim ibi Cyrillus argumentũ Arianorum, quod nunc etiam Transyluani nefariè vsurpant: *Ecce inquiunt hæretici*, ait Cyrillus, *ipse Filius ait solum Patrem verum Deũ esse, sed & ipse Pater dicere inuenitur; Ego primus, & ego posthæc, non est Deus præter me. Quomodo igitur ad primum & solum verum Deum alium vos quasi verum Deum dicere audetis?* Nónne videntur loqui apud Cyrillum

A ipsi Transyluani? Respondet autẽ: *Non ad Filij deiectionem hæc dicũtur, nisi forsan (vt apud fabulas gentilium fertur) inter Filium & Patrem bellum esse credatis: sed ad deiectionem falsorum Deorum, &c.* Quanta est igitur Transyluanorum vel cæcitas, vel impudentia, quòd illos Patrum locos obiiciant in quibus ipsi cum
B suis argumentis iugulantur?

Sextò, eadem cæcitate nobis opponũt Hieronymum qui in caput 4.ad Ephes.illud: *Vnus Deus & Pater omnium*, de Patre intelligendum esse dicit. Quid hoc nobis obstat? An negamus Patrem esse illum vnũ Deum? Sed respondeat istis eodem in loco ipsemet Hieronymus: *Si*, inquit, *vt existimant A-*
C *riani* (& Transyluani) *Deus Pater est Deus solus; eadem consequentia solus erit Dominus* IESVS *Christus. Et sic nec Pater erit Dominus, nec Filius Deus, sed absit vt non sit vel in dominatione Deitas vel in Deitate dominatio. Vnus est Deus & vnus est Dominus, quia Patris & Filij dominatio vna diuinitas est. Præterea & fides vna dicitur, quia*
D *similiter in Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum credimus.*

Septimò & vltimò, pari vel maiori etiam cæcitate obiiciunt Augustini locum lib.6. de Trinitate, c.9. initio: *Videndum*, inquit Augustinus, *est, an intelligere cogamur, cùm dictum est Patri: Vt cognoscant te solum verum Deum; tanquam hoc insinuare voluerit, quia solus Pater Deus veru*

verus est; ne non intelligeremus Deum, nisi ipsa tria simul Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.

Respondemus, satis eodem loco declarasse Augustinum, quo sensu dixerit solum Patrem esse Deum. *Solum* enim dicit, non ita vt Filius & Spiritus sanctus Deus etiam non sint, *vt Ariani* (inquit ibi Augustinus) *solent accipere*, sed ita vt ipsum etiam Patrem *seorsim* ac per se consideratum intelligamus esse Deum, & non tantummodò vt cõsideratur coniunctim vnà cum Filio & Spiritu sancto. Quo quidem pacto ibidem Augustinus explicat Filium etiam *solum* & Spiritum sanctum *solum* esse Deum, & omnes etiam tres personas simul. *Ex Domini ergo testimonio,* inquit, *& Patrem vnum verum Deum dicimus, & Filium vnum verum Deum, & Spiritum sanctum vnum verum Deum; & simul Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, id est, simul ipsam Trinitatem, non tres veros Deos, sed vnum verũ Deum.* Hactenus Augustinus. Atque hactenus satis multa pro asserenda diuinitate Filij, si tamen de re infinita satis multum dici potest.

A

CAPVT XXIV.

Probatur etiam, Spiritum sanctum esse verum Deum.

SPIRITVM sanctum esse verum Deum, omnes illi hæretici veteres negauerunt, qui Filiũ Deum verum esse inficiati sunt. B Idem negant noui Ariani & Samosateniani: quamuis plerunque etiam Spiritum sanctum esse Deum, facilè iidem concedunt, asserentes videlicet eum esse ipsum Deum Patrem, aut quandam potentiam eius. Hac enim ratione putant plerosque locos, qui pro Spiritus sancti diuinitate afferuntur, se posse eludere. Quæ caussa C me mouit, vt (quod superiùs cap. 2.4.& 5. feci) in hac disputatione prius putauerim esse probandam Spiritus sancti personalem tum subsistentiam, tum distinctionem à Patre & Filio, quàm eius diuinitatem. Subsistentia enim & distinctione Spiritus sancti à reliquis personis constituta, maius pondus habere videntur ea testimonia, D quæ afferuntur pro illius diuinitate, maioremq; plagam nouis Arianis, tanquam inermibus & imparatis infligunt, qui propterea in cõfutanda Spiritus sancti diuinitate minus accurati & soliciti sunt, quoniam sperant se posse facilè respondere, illum nõ esse nisi ipsum Deum Patrem, aut

facultatem quandam & energiam ipsius. A quo perfugio supra istos exclusimus.

Porro non solùm illi hæretici veteres Spiritum sanctum esse negauerunt, qui Filium Deum esse negarunt, sed etiam alij quidam ex Arianis, qui cùm Filium denique faterētur Deum esse consubstantialem Patri, contendebant tamen, Spiritum sanctum non Deum, sed Filij creaturam esse. Aduersus quos disputat ex instituto diuus Athanasius in epistolis duabus ad Serapionem.

Fuit etiam hic error Macedonij, contra quem, iubente Damaso, celebratum est Concilium primū Constantinopolitanū. Itemque Eunomij. Arianorum enim, & Eunomianorum, & Macedonianorum vox erat: *Spiritum sanctum non verum, sed peregrinum et adscripticium Deum esse*; vt refert D. Gregorius Nazianzenus orat. 5. de Theologia.

Item Valentini error fuit, Spiritum sanctum esse Angelū quendam, vt testatur D. Athanasius in longiori epistola ad Serapionem, post medium.

Quod Valentini commentum non modò quibusdam è veteribus Arianis, vt ibidem refert D. Athanasius, sed etiā Serueto deliranti placuit: vt intelligi potest ex eius Dialog. 2. de Trinitate.

Transyluani etiam Seruetiani libro 2. cap. 5. Spiritum sanctum Deum esse negāt. Sic etiam Franciscus Dauid in actione 3. diei disputationis Albanæ, & alij.

Idem videri potest Philippus Melanchthon negauisse, cùm in locis communibus editis anno XLV. fol. 53. dicit: *Quando Spiritus sanctus mittitur, aliquid essentiæ diuinæ mitti.* Quasi non essentiam diuinam is habeat, sed aliquid essentiæ diuinæ, quod est tantundem dicere atque habere nihil essentiæ diuinæ, siquidem hæc omnino est impartibilis.

Quibus hæreticis omnibus videri non iniuria potest Erasmus vel assentiri, vel suffragari voluisse, cùm præfatione ad libros Hilarij ita scriptum reliquit: *Audemus*, inquit, *Spiritum sanctum Deum appellare, quod veteres non sunt ausi.* Mētitur profectò, nisi veteres hęreticos intelligat. Nos enim diuinitatem Spiritus sancti testimoniis etiam veterum Patrum ita confirmabimus, vt appareat, eos nō modò ausos fuisse Spiritum sanctum Deum appellare, sed etiā integris voluminibus Spiritum sanctū verum Deum esse probauisse, ac iis palā, multisq; modis maledixisse, qui id non cōfiterentur. Sed prius tamen ex Scripturis Spiritus sancti diuinitas probanda est, & ferè methodo eadem, qua superius item ex Scripturis probauimus Filij diuinitatem.

PRIMO igitur loco probatur his Scripturæ testimoniis, quibus directè significatur Spiritum sanctũ esse Deum. I. Actor. 5. *Dixit autem Petrus: Anania, cur tentauit Satanas cor tuũ, mentiri te Spiritui sancto? Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Est igitur Deus Spiritus sanctus, vt ostédit rectè ex hoc loco D. Athanas. lib. de cõmuni essentia diuinitatis Patris & Filij, & D. Greg. Nazian. orat. 5. de Theologia, sub finem, & communiter alij Patres.

II. 1. Corinth. 3. *Nescitis, quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Dominus, templũ enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Et 1. Corinth. 6. *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est?* Et subiũgit mox: *Glorificate & portate Deũ in corpore vestro. Quem Deum* (inquit Augustinus epist. 66.) *nisi Spiritum sanctum, cuius corpora nostra dixerat esse templum?* Nec verò vlla creatura in nobis tãquam in templo habitat. *Alioqui dicito* (inquit Athanasius in Dial. de Trinitate contra Anomeos, prope finẽ) *vbi tandem in Scriptura dicatur Propheta, vel Apostolus, vel in genere homo quispiã, templum Angeli, vel vllius rei creatæ?* Vtitur etiam hoc testimonio pro Spiritus sancti diuinitate rectè inter ceteros Patres D. Basilius lib. quarto in Eunomium, sub finem.

III. Rectè etiam idem D. Ba- A silius in sermone contra Sabellianos, sub finem, & diuus Athanasius in illis Dialogis de Trinitate, vrgent, Spiritum sanctum tum etiam in Scriptura Deum appellari, cùm appellatur *Spiritus diuinus*, vel Spiritus *Dei.* Nulla enim creatura Spiritus Dei, vel Spiritus diuinus appellatur. *Quid enim aliud* B *est Spiritus diuinus, vel Spiritus Dei, quàm Deus?* ait D. Athanasius.

IIII. Appellatur quoque Deus Spiritus sanctus à D. Paulo 2. ad Thessalonicenses, cap. 3. cùm inquit: *Dominus autem dirigat corda vestra in dilectione Dei & tolerantia Christi.* Hunc enim locum vrgens D. Athan. in disputatione cũ Ario in Niceno Concilio: *Quemnam*, inquit, C *Dominũ hîc appellari putas? Patrem, an Spiritum sanctum? Nam Christum expressè recensuit. Si enim primo loco Patrem hîc constituas; Deus est Spiritus. Sin Spiritum primo loco ibi nominatum confiteris; necesse est, vt eum Dominum quoque concedas. Quod si Dominus est; nimirũ & Deus quoque habendus erit. Scriptum est enim: Ego sum Dominus Deus tuus.*

D V. Pertinet huc etiam illud testimonium Dauidis 2. Reg. 23. *Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meam, dixit Deus Israël mihi, loquutus est fortis Israël dominator hominum.* Quo loco an non manifestè, Spiritum Domini, vocat etiam Deum Israëlis, fortem & dominatorem?

SECVN-

SECVNDO probatur ex illis locis, vbi Scrptura ipsa tanquam sui interpres exponit, loqui de Spiritu sancto quædam testimonia, quæ sine vlla controuersia loquatur de vero Deo. Vnde certissimè patet, Spiritum sanctum esse ipsum Deum verum, sicut suprà quoque de Filio sumus argumentati.

I. Isaias enim de vero Deo loquitur, cùm dicit cap. *6. Vidi Dominum sedentem super solium excelsum*, &c. *Et dixit: Vade, & dic populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere, & videte visionem, & nolite cognoscere, excæca cor populi huius*, &c. Hunc autem Deum verum ac Dominum exercituum esse Spiritum sanctum, interpretatus est D. Paulus Actor. 28. *Bene*, inquit, *Spiritus sanctus loquutus est per Isaiam Prophetam dicens: Vade ad populum istum, & dic ad eos; Aure audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non perspicietis*, &c. Quod idem Isaiæ testimonium Ioannes Euangelista cap. 12. de Filio, vt suprà vidimus, interpretatur, quia nimirum idem Deus est, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Quod Cherubini etiam testati in illo loco apud Isaiam sunt, quando propter distinctionem personarum, vt notauit lib. 3. in Eunomium D. Basilius, ad Deum ac Dominum exercituum ter clamarunt: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth.*

A Itaque pulchrè idem Basilius lib. 5. contra Eunomium, probās ex hoc loco diuinitatem Spiritus sancti: *Propheta Isaias*, inquit, *Patris personam inducit, in quem credebant Iudæi: Euangelista, Filij; Paulus, Spiritus sancti; vnum Dominum Sabaoth, qui visus esset, in communi nominantes. Diuisus est enim ipsis sermo de* B *personarum substantia, indiuisa manente in ipsis de vno Deo sententia.*

II. Item Deus verus est, qui loquutus est olim *per os sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum eius*, vt Zacharias Lucæ 1. testatur, & patet ex multis aliis testimoniis. At Spiritum sanctum esse illum, qui per Prophetas in Scripturis sanctis loquutus est, affirmat Chri- C stus Marci 12. *Ipse*, inquit, *Dauid in Spiritu sancto dicit: Dixit Dominus Domino meo*, &c. Et D. Petrus 2. epist. cap. 1. *Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.*

III. Item, Deus verus est ille, qui Leuitici ca. 16. loquutus est ad Moysem, & præcepit ei, dicens: *Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur sanctuariū,* D *quod est intra velum coram propitiatorio, quo tegitur arca, vt nō moriatur.* Hunc autem qui sic præcepit, fuisse ipsum Spiritum sanctum interpretatus est D. Paulus ad Hebr. 9. Nam vbi præceptum id commemorauit, confestim subiunxit, quid eo voluerit significare Spiritus sanctus: *Hoc*, inquit, *significante Spiritu*

Spiritu sancto, nondum propalatam esse Sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum.

IV. Deus item loquitur in Psal. 94. vbi inter cetera inquit: *Nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto*, &c. *vbi tentauerunt me Patres vestri*, &c. Hunc verò Deum Spiritum sanctũ esse, qui fuit in deserto sic tentatus, exponit item D. Paulus ad Hebr. 3. *Quapropter*, inquit, *sicut dicit Spiritus sanctus; & cetera quæ recitauimus ex eo Psalmo.*

V. Denique, vt multa prætermittam, quæ sunt huius generis, Deus Israël est is, qui illud promisit apud Hieremiam, cap. 31. *Hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël, post* dies illos, dicit Dominus, *dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Hanc autem noui fœderis promissionem fuisse ipsius Spiritus sancti, diuus Paulus in eadem epistola ad Hebræos, capite decimo: clarissimè docet: *Contestatur*, inquit, *nos & Spiritus sanctus. Postquam enim dixit; Hoc autem testamentum, quod testabor ad illos, post dies illos dicit Dominus; dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribens eas.*

Tertio, probatur Spiritus sancti diuinitas ex eo, quòd cùm multis in locis Scripturę, commemorentur omnes pręcipuæ Dei crea- A turæ, vt cœlum, elementa, homines, Angeli: nusquam tamẽ in numero creaturarum ponitur Spiritus sanctus, sed cum Patre & Filio numerari solet; vel certè ꝑ se ipse commemoratur tanquam existẽs extra omnem ordinem creaturarum. Si enim ipse vna quædã creatura, neque ea postrema est, cur B non etiam cum creaturis aliis ad Deum collaudandũ à Dauide Psalmo 148. aut à tribus pueris in camino ignis Babylonis, Danielis 3. inuitatur? Cur quemadmodum dicunt: *Benedicite Angeli Domini Domino, benedicite cœli Domino*, & alia omnia opera Domini, vt Domino benedicant, adhortantur, non etiam addunt: *Benedic Spiritus* C *sancte Domino?* Ita enim & D. Athanasius Verbum non esse creaturam, seu aliquod Dei opus factum (siquidem in hoc puerorum cantico est prætermissus) argumentatur serm. 3. contra Arianos, non procul à fine.

Ac rectissimè D. Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 18. *Spiritus sancti*, inquit, *consortium ad Patrem &* D *Filium, satis hoc declarat, quòd non in turba creaturarum locatus est, sed solitariè pronunciatur.* Huc etiam pertinet, quòd Spiritus sanctus, quia non perinde ac Filius assumpsit ad vnitatem personę suæ naturam aliquam creatam, nusquã in Scripturis legitur profiteri se inferiorem esse Deo, aut illum tanquam

Dominum ac Deum suum reco- A
gnoscere, sicut facit Filius propter formam, quā assumpsit serui. Hinc enim rectè etiam probat D. Augustinus libro primo contra Maximinum, Spiritum sanctum secūdum naturam suam propriā, quam solam habet, nequaquam esse creaturam aliquam.

QVARTO, probatur ex illis lo- B
cis, quibus diuinæ naturæ proprietates Spiritui sancto æquè atque Patri & Filio tribuuntur. IMMENSITAS tribuitur illi Psalmo 138. *Quò ibo à Spiritu tuo*, &c. Et Sapient. capite primo: *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.* BONITAS, Psalmo 142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.*

OMNIPOTENTIA, Sapientiæ 7. C
Omnem habens virtutem. SAPIENTIA, 1. ad Corinthios capite secundo: *Spiritus omnia scrutatur, etiā profunda Dei.* Et ibidem: *Quæ sunt Dei, nemo nouit, nisi Spiritus Dei, qui in ipso est.*

Quod autem dicitur, Spiritus sanctus scrutari profunda Dei, nō significat, illum non ea nosse, & ideo scrutari, sed contrà potius D
penitus comprehendere, vt rectè aduersus cauillationem veterum hæreticorum asseruit D. Basilius lib. 5. in Eunomium, sub finem, & Idacius Clarus lib. cōtra Varimadum Arianum. Nam eodem sensu Deus dicitur *scrutans corda hominum*, Hierem. 17. & Sophoniæ 1.

Quamobrem euidens demonstratio est, argumentum illud, quo Spiritum sanctum non esse creaturam, in disputatione Athanasij cum Ario in Nicæno Concilio, sub finem, hoc ferè modo probatur: Nulla creatura potest comprehendere Deum; siquidem is incomprehensibilis est, & incomprehensibilis denominatur, non quia nequeat comprehendi à se, sed quia comprehendi non potest à creaturis. At Spiritus sanctus comprehendit Deum; siquidem etiam profunda Dei scrutatur: Igitur Spiritus sanctus creatura non est. Quòd si creatura non est, Deus est. *Omnis enim substantia quæ est, si creatura non est, Deus est.* vt etiam D. Augustinus inquit lib. 1. de Trinitate, cap. 6.

QVINTO, probatur illis Scripturæ locis, quibus operationes etiam diuinæ Spiritui sancto tribuuntur. Nam CREATIO tribuitur illi, Psalmo 32. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum.* CONSERVATIO, Sapientiæ 1. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia*, &c. IVSTIFICATIO, 1. ad Corinthios capite sexto: *Iustificati estis in nomine Domini nostri IESV Christi, & in Spiritu Dei nostri.* Quò pertinent etiam omnes illi loci, in quibus gratia diuina, qua iusti reddimur, dicitur gratia Spiritus sancti. SALVATIO, Apocal.

cal.14. *Amodò iam dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis.* PRÆDICTIO futurorum, Actor.1. *Oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid de Iuda,* &c. Et 2. Petri cap.1. *Spiritu sancto inspirante loquuti sunt Sancti.* PATRATIO miraculorum, ad Romanos 15. *In virtute signorum & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti.* VIVIFICATIO, seu resuscitatio, Romanor. 4. *Si autem Spiritus eius, qui suscitauit Christum à mortuis, habitat in vobis, viuificabit mortalia corpora vestra per Spiritum sanctum inhabitantem in vobis.* GVBERNATIO Ecclesiæ, ex principali quadam potestate, sicut Pater & Filius eam gubernant, Act.20. *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei.* Et Actor.13. *Dixit Spiritus sanctus; Segregate mihi Paulum & Barnabam ad opus, ad quod assumpsi eos.* Et Act. 10. *Petro autem cogitante de visione, dixit Spiritus ei: Ecce viri tres quærunt te. Surge itaque, & descende, & vade cum eis, nihil dubitans, quia ego misi eos.* Et rursus Actor.15. *Visum est Spiritui sancto & nobis.* Item Actor. 16. *Paulus & Timotheus prohibiti sunt à Spiritu sancto loqui verbum in Asia.* LARGITIO, atque distributio spiritualium donorum in Ecclesia, 1.Corinth.12. *Hæc autem omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis, prout vult.* Et Rom.5. *Caritas Dei diffusa est in cor-*A*dibus nostris per Spiritum sanctum.* Et Rom.8. *Spiritus vitæ in Christo* IESV *liberauit me à lege peccati & mortis.* Et Rom.14. *Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.*

SEXTO, probatur aliis Scripturæ testimoniis, ex quibus multiplici ratione apparet, Spiritum B sanctum esse æqualem atque consubstantialem Patri & Filio.

I. Quia dicitur vnum quiddam esse cum illis, vt 1.Ioan.5. *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus. Et hi tres vnum sunt.*

II. Quia æquè in ipsius nomine atque Patris & Filij Baptismo initiare iussi sunt Apostoli, Matt.28. C *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Ac ab illo similiter in Baptismo spiritualiter regeneramur, Ioan.3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, nō potest intrare in regnum Dei.* Et ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrū regenerationis et renouationis Spiritus sancti.* Pulchrè autem D. Greg. Nazian. orat.5. de Theol. *Si,* inquit, *non est* D *Deus adorandus Spiritus sanctus, quomodo me Deum* (participatione) *per Baptismum efficit?* Et D. Cyrillus li. 13. thesauri, cap.1. *Natura igitur,* inquit, *& essentialiter Spiritus sanctus Deus est, quoniam qui ipsum suscipiūt, Dij per gratiam efficiuntur.*

III. Quia Patri & Filio ipse solus in Scriptura annumerari solet,

tanquam eminentior omni ordine rerum creatarum, atque adeò eiusdem essentiæ cum Patre & Filio. Id patet ex illo loco Matthæi 28. atque etiam ex Apostolo 2.ad Cor.13. *Gratia*, inquit, *Domini nostri* IESV *Christi, & caritas Dei* (Patris) *& communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, Amen.*

IV. Quia certum est, Spiritum sanctum esse præstantiorem Christo, quatenus Christus quidem est homo. Qua ex re sequitur, Spiritum sanctum esse æqualem Deo Patri & Filio Deo, siquidem noui Ariani & Samosateniani fatentur, nihil præter Deum homini Christo antecellere. Id autem probatur, quoniam Christus, vt homo, virtute Spiritus sancti *concipitur*, & *sanctificatur*, Lucæ 1. & *vngitur* gratia, Isaiæ 61. *Spiritus Domini super me eò quòd vnxerit me.* Et in desertum *ductus est*, Lucæ 4. Et *obtulit se* ad mortem, Heb.9. Et *eiecit Dæmonia*, Matth.12. Et ad vitā *reuocatus fuit*, Rom. 4. Et *blasphemia in Spiritum* sanctū est detestabilior, Matth.12. Quæ & alia huius generis argumēto sunt, Spiritū sanctū longè antecellere homini Christo vt homini.

SEPTIMO probatur, quoniā eodem cultu, quo Pater & Filius, prosequendus est. Primum enim propter diuinam maiestatem suam, summo cultu dignam, dicimur ipsi eius templa, 1. Cor. 6. Quem locum pulcherrimè ad hanc rem vrget in epi.66. D. Augustinus: *Si*, inquit, *templum facere Spiritui sancto iuberemur, sicut fecit Salomon de lignis & lapidibus, vtique faciendo templum latriam illi, hoc est, cultum diuinum, exhibere conuinceremur. Quantò magis igitur latriam debemus, cui nō templum facimus, sed sumus?*

Deinde summus cultus religionis est ille, qui ei tribuitur cùm in eius etiam nomine Baptismus datur, vt notauit lib.5. contra Eunomium D. Basilius.

Tertiò, latriæ etiam cultus est, quòd in illum credimus, perinde ac in Patrē & Filium, sicut in Apostolico Symbolo docemur. Quod vrgens D. Athanasius in epistola ad Episcopos Africæ: *Nemini*, inquit, *Christianorum vnquam dubium fuit, nos in Deum, non in creaturam credere.*

Quartò, huc pertinet quod Apostolus 1.ad Corint. 6. Spiritum sanctum glorificari à nobis iubet, cùm ait: *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.* De Spiritu namque sancto, cuius nos esse templū dixerat, ibi loquitur.

Quintò, nec solùm homines, sed Angeli etiam Spiritui sancto seruiunt. Nam, vt diuus Athanasius in epistola ad Serapionem ait: *Spiritui sancto pariter & Filio minister apud* MARIAM *est Gabriel, cùm dicit: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.*

Deniq; preceptum illud à Christo repetitum Matth.4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies,* etiam Spiritui sancto latriam exhibere iubet, vt docet in epistola 66. D. Augustinus: *Vnus enim,* inquit, *cui per latriam seruire iubemur, ita ibi dicitur solus, vt & Pater intelligatur, & Filius, & etiam Spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus: Nescitis quia corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, &c.*

OCTAVO probatur testimonio Patrum, idque triplici modo. I. Quia disertis verbis passim affirmant, Spiritum sanctum esse Deum, æquè atque Patrem & Filium: vt patet ex multis antiquissimorum etiam Patrum sententiis quæ suprà c.20. recitauimus pro asserenda Filij diuinitate.

II. Quia pleriq; illorum iustis etiam voluminibus diuinitatem Spiritus sancti ex professo defenderunt. Vt Athanasius in epistolis ad Serapionem. Basilius li.3. & 5. in Eunomium, & nominatim in lib. de Spiritu sancto. Gregorius Nyss. in lib. ad Eustachium, quòd Spiritus sanctus sit Deus. Gregorius Nazianz. orat.5. de Theolog. Cyrillus Hierosol. catechesi 16. & 17. Cyrillus Alex. lib.13. & 14. thesauri, & li.7. Dialogorum de Trinitate cum Hormia, & lib. alio peculiari quod Spiritus sanctus est Deus, qui liber subsequitur illum 7. de Trinit. Didymus Alex. libris

A duobus de Spiritu sancto. Hilarius li.12. de Trin. in fine. Ambrosius libris 3. de Spiritu sancto. Augustinus li.1. de Trinit. c.6. & li.1. contra Maximinum, & in epistola 124. ad Pascentium Arianum, & alij multi his posteriores.

III. Quia summam esse impietatem censent non credere Spiritum sanctum esse Deum, & iis qui

B id non credunt, grauissimis verbis maledicunt. Athanasius in ep. longiori ad Serapionem non longè à fine: *Qui,* inquit, *Spiritum sanctum ad creaturas detrahit, impius est & sine Deo, & infideli deterior, & quiduis potius quàm Christianus.* Et rursus in lib. de beatitudine Filij Dei ad Theophilum: *Maledictus,* inquit,

C *qui solum verum Deum Patrem, & vnigenitum verum Filium, & vnicum verum Deum Spiritum sanctum non confitetur.* Nec leuior illa diui Gregorij Nazianz. execratio est, orat.5. de Theologia: *Colamus,* inquit, *Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, tres proprietates vnam diuinitatem nec gloria, nec*

D *honore, nec essentia, nec regno diuisam. Quisquis aliter sentit, nec Luciferum exorientem videat, vt cum Scriptura loquar, nec cœlestis splendoris gloriam.* Et idẽ rursus, oratione in appulsu Episcoporum ex Aegypto: *Blasphemia,* inquit, *est, non Spiritus sancti diuinitatem asserere, sed eum submouere à diuinitate.* Et D. Cyrillus li.13. thesauri, c.1. *Quomodo,* inquit, *non*

erunt impietatis rei, qui inter creaturas audent Spiritum sanctum collocare? A Nec dissimiliter D. Basilius libro 3. in Eunomium: *Quomodo*, inquit, *non manifestæ impietatis est dicere, ipsum Spiritum esse Deitatis exortem?* Item D. Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 2. *Eiusdem*, inquit, *impietatis est vel Patri, vel Filio, vel Spiritui sancto derogare.* Et D. Au- B gustinus lib. 1. de Trinitate, capite 6. probans diuinitatem Spiritus sancti, quia templum eius sumus: *Quid autem*, inquit, *insanius, magisq́ sacrilegum est, quàm vt quisquam dicere audeat membra Christi (quæ sumus nos) templum esse creaturæ minoris secundum ipsos quàm sit ipse Christus?* Item D. Hilarius libro duodecimo de Trinitate sub fi- C nem: *Profunda tua*, inquit, *Spiritus sanctus tuus scrutatur & nouit; & ego naturæ suæ potentiam creationis nomine infamabo?* Hæc vt innumeras alias veterum sententias similes omittam, abundè satis esse puto, vt intelligatur fidem de Spiritus sancti diuinitate perpetuò fuisse in Ecclesia constitutissimam, & D nec verè, nec sobriè scripsisse Erasmum, veteres Spiritum sanctum Deum appellare ausos non fuisse.

CAPVT XXV.

Respondetur ad hæreticorum argumenta contra diuinitatem Spiritus sancti.

IAM verò noui hostes Spiritus sancti illud inprimis cõtra illius diuinitatem vrgent, quod nunquam, vt inquiunt, in Scriptura Deus nominatur. Quod ipsum veteres Ariani & Eunomiani nunquam non etiam inculcare solebant, vt videre est potissimùm apud D. Athanasium, in Dialogis de Trinitate contra Anomeos, & D. Gregorium Nazianzenũ orat. 5. de Theologia.

Sed præcedenti c. ostensum est, non vno tantùm, sed pluribus in locis Scripturę, Spiritum sanctum Deum appellari, vt 2. Regum 23. Actor. 5. 1. Cor. 6. &c. Quin etiam Ioan. 4. Vbi Dominus dicit, *Spiritus est Deus*, Spiritum ipsum sanctũ à Christo Deum appellari probat D. Ambrosius li. 3. de Spiritu sancto, c. 11. Quod cùm veteres olim Ariani agnoscerent, hæc verba ex Euangelio sacrilegè expunxerũt. Aduersus quos idcirco Ambrosius: *Literas*, inquit, *potuistis abolere, sed fidem non potuistis auferre. Nec enim vos poteratis obliterare veritatem, sed illa litera de libro vitæ nomina vestra delebat.* Adde quod satis est, Spiritui sancto in Scriptura tribui rem ipsam & attributa propria

pria diuinitatis, vt illum Deum esse credere debeamus, etiamsi nusquam in Scriptura Deus nominaretur. Rectè enim D. Gregorius Nazian. oratione 5. de Theologia, ad hanc ipsam hæreticorum obiectionem respondens: *Iudaicum esse*, ait, *relictis rebus syllabas consectari.*

Deinde obiiciebāt hæretici veteres illud Ioan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Est igitur Spiritus sanctus etiā per Verbum factus, ac ideo creatura. Respondet D. Gregorius Nazian. orat. 5. & communiter alij Patres, non omnia simpliciter per Verbū facta esse, sed omnia quæcunque sunt facta; Spiritum autem sanctum esse extra ordinem earum omnium rerum quæ factæ sunt. Alioqui posset similiter ex illis verbis colligi, Patrem ipsum esse factum per Verbum.

Tertiò obiiciebant illud Amos 4. *Ego Dominus formans tonitru & creans Spiritum*. Sed respondet Athanasius in epistol. ad Serap. Nazianzenus vbi suprà, Basilius lib. 3. in Eunomium, & alij, ibi sermonem esse de vento, non de Spiritu sancto.

Quartò, illud Rom. 8. *Spiritus postulat pro nobis*; igitur est inferior. Sed hoc quomodo sit intelligendum ipse Apostolus ibi declarauit. Postulare enim Spiritus pro nobis dicitur, quatenus *adiuuat*

A *infirmitatem nostram* (sicut inquit Apostolus) *vt sciamus* quid nobis postulandum sit, & id postulemus *quemadmodum oportet.* Hac etiam ratione idem Apostolus ad Gal. 4. dixit: *Misit Deus spiritum Filij sui in corda vestra clamantem, Abba Pater.* Nempe quia concitat corda vt id clament. Idem enim est quod

B hic dicit, & quod dixerat Rom. 8. *Accepistis spiritum filiorum in quo clamamus, Abba Pater.* Vt rectè notauit D. Augustinus li. 1. contra Maximinum.

Quintò obiiciebant, quòd Spiritus sanctus à Patre & Filio mittitur. Verùm hæc missio non inęqualitatem, sed originis ordinem significat: vt suprà etiam capit. 21.

C de Filij missione à Patre, responsum est.

Sextò, quod dicitur Ioan. 16. *Non enim loquetur à semetipso.* Respondet Basilius libro 5. in Eunomiū, inde potius sequi eum creaturam non esse: *Omnis enim creatura rationalis aliquando loqui potest à seipsa.* Vt cùm Dominus de Diabo-

D lo inquit Ioan. 8. *Cùm loquitur mendacium, ex propriis loquitur.* Quod igitur de Spiritu sancto ait: *Non loquetur à semetipso*; processionem eius significat, per quam vnà cum essentia diuina accipit etiam scientiam à Patre & Filio, sicut infrà suo loco docebimus.

Septimò obiiciebant, ꝙ Christus non addidit etiam aliquid de Spiritu

Spiritu sancto, cùm dicit Ioan.17. *Hæc est autem vita æterna vt cognoscãt te solum Deum verum, & quem misisti* JESUM *Christum*. Respondet D. Basilius li.5. contra Eunomium, Spiritum sanctum in illo ipso solo vero Deo, qui est Pater & Filius includi. Quod suprà c.11. & 21. confirmauimus.

A

Octauò obiiciebant Ariani quidam, apud Athanasium in epistola ad Serapionem, illud Apostoli 1. ad Timoth.5. *Testor coram Deo & Christo* IESU *& electis Angelis, vt hæc custodias, &c.* Vnde insipientissimè colligebant Spiritum sanctum vnum aliquem esse ex Angelorum numero, siquidem Apostolus non illum post Christum nominatim commemorat, sed statim transit ad Angelos.

B

Hanc verò dementissimam obiectionem D. Athanasius in eo loco multis Scripturæ testimoniis obruit, ex quibus constat, quandoq; etiam Deum & Spiritum sanctum nominari præterito Filio, vt Isai.45. & Aggæi 2. quandoq; Deũ & hominem aliquem, præteritis Filio & Spiritu sancto, vt Exodi 14. & Lucæ 18. nec tamen inde sequitur aut Filium non esse etiam Deum, aut omnino nihil esse præter Deum & hominem. Non igitur Apostolus Spiritum sanctum ad Angelorum ordinem pertinere, illico significat, si alicubi præter Angelos non eius mentionem facit; & ineptum est, vt Athanasius ibi inquit, *necessitatem Apostolo velle imponere, quare non sic & cur non potius ita velit a scripserit.*

C

D

Nonò ad idem figmentum confirmandum adducebant illud Zachar.4. *Et respondit Angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me, &c.* At Spiritus sanctus erat is qui in illo Propheta loquebatur: Est igitur Angelus. Respondet facilè D. Athanasius, loco citato, hunc Angelum qui in Zacharia secundum visionem quandam loquebatur, creatum Angelum, & ministrum quendã Spiritus sancti fuisse, non ipsum Spiritum sanctum. Quod manifestè probatur ex ipso sermone quem habet ibi ad Zachariam Prophetam hic idem Angelus. Dicit enim inter cetera: *Hoc est verbum Domini ad Zorobabel: non in exercitu, neq; in robore, sed in spiritu meo dicit Dominus exercituum.* Vbi patet hunc Angelum de Deo & de Spiritu sancto eius, tanquam vtriusq; ministrum, ad Zachariam esse loquutum.

Decimò argumentabatur hoc modo Eunomius: Spiritus sanctus est tertius ordine, ergo etiam natura. Respondet verissimè D. Basilius li.3. contra eundem, nullam esse hanc consequẽtiam. Tertius enim est, non ordine aliquo secundum gradus inæquales essentiæ, sed secundum originem in essentia eadem.

Vnde-

Vndecimò vrgebant & hoc argumentum veteres illi hæretici: Spiritus sanctus non est ingenitus, neque genitus: reliquum est igitur vt sit creatus. Quod rursus confirmabant: quia modus procedendi naturalis non est nisi per generationem. Quare si Spiritus sanctus per generationẽ non procedit,nõ procedit naturaliter,sed voluntate & quasi per artẽ,ac proinde erit aliquod opus factum.

Respondet D. Basilius in sermone contra Sabellianos hoc argumẽtum *igni infernali traditurum* eos qui cogitatione sua volunt eo modo metiri consubstãtialis Trinitatis mysteriũ. Nam etsi ratione non consequamur esse in diuinitate modum alium naturalẽ procedendi prẹter generationem,fides tamen certissimè hoc tradit, à qua non ideo dissentiendum est quia rem non intelligimus, cùm etiam constet naturaliter multa fieri quorum non habemus exploratam rationem, vt persequitur copiosè & eleganter D. Basilius locis citatis,& D. Gregorius Nazian.orat.5. de Theologia. Ac dicemus de discrimine vtriusque processionis postea li.2. in explicatione mysterij Theologica.

Duodecimò,quanquam ex Patribus nihil (quod sciam) contra Spiritus sancti diuinitatem illius hostes obiiciant;posset tamen aliquem fortè mouere quod diuus

A Gregorius Nazianzen. orat.5. de Theologia sub initium,de Spiritu sancto loquẽs, inter cetera sic ait: *At verò nostri sapientes partim vim quandam & facultatẽ ipsum existimarunt,partim creaturam,partim Deum, partim vtro potius nomine vocandus esset,minimè certum atque exploratum habuerunt,ea ratione,vt aiunt,permoti*

B *quod Scriptura neutrum horum planè apertéq; demonstrasset.* In quibus D. Gregorij verbis existimare quis posset,nonnullum fundamentum habere quod Erasmus (vt c.præced. commemorauimus) falsò ac impiè aiebat, veteres non fuisse ausos Spiritum sanctum Deum appellare.

Respondeo verò, *nostros sapientes* à D. Gregorio Nazianzeno in

C hoc loco vocari nõ Patres aliquos Orthodoxos in Ecclesia ꝓbatos & celebres, sed quoscunq; fidem Christianã edoctos, Christianoque nomine initiatos,etiamsi sint hæretici, sicut fuerunt illi reuera quorum eiusmodi de Spiritu sancto opiniones refert.

D Atq; hoc ita esse manifestè probo. I. Quia D. Gregorius Naz. illos complectitur eo vocabulo qui non sint planè Ethnici. Recitauerat enim proximè antecedẽtibus verbis opinionem vel ignorãtiam potius de Spiritu sancto *eorum*, inquit, *qui apud Ethnicos Theologiæ laude magis claruerunt.* Ac tum subiungit: *At verò nostri sapientes, &c.*

II. Quia paulò inferiùs eos solos vocat: *Piosq; atq; Orthodoxos, qui*, inquit, *Spiritum sanctum Deum esse credunt*. III. Quia contra eos qui id non credunt disputationem deinde instituit, & eos tanquam impios tota oratione exagitat atque etiam grauissimis verbis execratur. quæ suprà c. præcedenti recitauimus. Qua vehementia minimè alioqui contra Patres aliquos vteretur. IIII. Quia D. Basilius libro 2. contra Eunomium sub finem, confutans *blasphemiam* (vt appellat) Eunomij, qui Spiritum sanctum creaturam nominabat, ita scriptum reliquit: *Ex quo pietatis prædicatio denũciatur, neminem in hodiernum vsque diem audiuimus qui Spiritum sanctum creaturam appellasset.* Non est autem vllo modo credibile D. Gregorium Nazianzenum qui vitæ atq; studiorum consuetudine cum D. Basilio coniunctissimè vixit, id de aliquo Patre Orthodoxo audiuisse, quod diuus Basilius non audiuit, præsertim in tam illustri quæstione. V. Quia Patres omnes, qui ante Gregoriũ Nazianzenum Orthodoxi ac celebres in Ecclesia fuerunt, diuinitatem etiam Spiritus sancti simul testati sunt in his locis, quos pro Filij quoque diuinitate superiùs c. 20. citauimus. Quam ad rem & D. Basilius lib. de Spiritu sancto, c. 29. adducit testimonia Clementis Romani & Irenæi, & vtriusque

A Dionysij, Romani & Alexandrini. Hæc paulò fusiùs de loco D. Gregorij Nazianzeni dicta sint, ne cui fortè verum videatur illud quod falsò atq; impiè scripsit de veteribus Erasmus. Et hactenus de Spiritus sancti diuinitate, atq; adeo de tota tertia assertione ex quatuor illis, quas de fide SS. Trinitatis & vnitatis suprà c. 1. suscepimus in hoc primo libro confirmandas. Restat vt dicamus de quarta, cuius erit iam probatio facilior.

CAPVT XXVI.

Vnum & eundẽ Deum esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum.

PATREM, Filium, & Spiritum sanctũ non vnum & eundẽ Deum esse, sed Deos tres, aliqui hæretici tum veteres, tum recentiores senserunt. Ex veteribus ita docuerunt Peratæ apud Theodoretum li. 5. de fabulis hæreticorum, cap. 18. Quin etiam ita sensisse Philoponum refert Nicephorus lib. 18. historiæ, c. 48. Qui error tẽpore D. Anselmi in Gallia cœpit repullulare, vt ex eiusdem Anselmi libro de incarnatione Verbi potest intelligi. Nec ab hoc errore Abbas Ioachimus alienus fuisse videtur, siquidem contendebat Patrem, Filium, & Spiritum sanctum non esse vnam aliquam singularem essentiã, sed esse vnum quod-

quoddam collectione & ordine, ad eum modum quo plures fideles ſunt vna Eccleſia. Quæ illius ſententia in Concilio Lateranenſi ſub Innocentio III. c.2. damnata eſt. Refert etiam Bernardus de Lucemburgo Raymundum Lullium tres eſſentias in tribus perſonis diuinis aſſeruiſſe.

Noſtra autem memoria Valentinus Gentilis Italus, veterẽ hanc hęreſim renouauit. Is enim in ſuis quibuſdam protheſibus Patrem, Filium, & Spiritum ſanctũ tres eſſe Spiritus ęternos eſſentiali numero diſtinctos contendit: ita tamẽ, vt Pater ſit ſolus ſummus Deus, & ex ſe; Filius autem & Spiritus ſanctus Dij quidam inferiores, vt qui à Patre ſuam eſſentiam productã habeant, tametſi nõ ex nihilo, ſed ex ſubſtantia Patris, vt inquit protheſi 11. Quocirca Patrem vocabat eſſentiatorem, Filium & Spiritum ſanctum, eſſentiatos. Atq; ob hanc etiam rationem aiebat Patrẽ eſſe illum vnicum & ſolum & immenſum Deum qui in Scripturis commemoratur. Ita enim loquitur Valentinus iſte in libro quodam ſuo antitodotorum (vt vocat) antidoto 3. & protheſi 6.7.22. & 24.

Ab huius dogmatis abſurditate qui hũc Gentilem ſequuti ſunt, Tritheitæ ſunt dicti. Sunt autem hi veriſsimè Ariani. Arianorum enim ſententia fuit Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum ſubſtã- A tias tres eſſe eſſentiali numero diſtinctas & inæquales. Vnde Trinitatẽ eſſe dicebant inſtar Epiſcopi, Presbyteri & Diaconi, qui gradibus dignitatis differunt, ſicut refert D. Athanaſius in Dialogis de Trinit. contra Anomeos. Nec obſtat quod Gentilis & aſſeclæ Filiũ aſſerunt eſſe genitum ab æterno. B Nam idem etiam quidam ex Arianis tandem conceſſerunt, vt D. Aug. cõmemorat li.6. de Trin. c.1.

Aduerſus hos igitur omnes hęreticos aſſertio Orthodoxa de vnitate diuinitatis trium perſonarum confirmanda eſt. Cuius probationem omnem ex his quæ ſuperiùs aſſerta ſunt poſſumus tali argumento concludere: Verus C Deus non eſt niſi vnus & idem numero, ſed Pater eſt verus Deus, & Filius eſt verus Deus, & Spiritus ſanctus eſt verus Deus: Igitur Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus non ſunt alius & alius Deus, ſed vnus & idem numero Deus. Quod non modò Pater, ſed etiam Filius, & Spiritus ſanctus ſit verus Deus, D ſuprà oſtenſum eſt. Quare ſolùm hoc in loco supereſt confirmanda huius argumenti propoſitio, ſcilicet Deum verum non eſſe niſi vnicum numero.

Et quidẽ hoc ꝓpriè Valentinus Gentilis & eius aſſeclæ nõ videntur negare voluiſſe: ſiquidẽ vnum quendam ſummum & immenſum agnoſcunt Deum, quẽ dicunt eſſe

solum Patrem. Filium autem, & similiter Spiritum sanctum, ita Deum faciunt, vt tamen non concedant, illum esse immensum ac summũ Deum. Quod perinde est ac negare illum esse verum Deum. Siquidem verus Deus non est, qui immensus non est. Nihilominus tamen vnitas veri Dei idcirco est à nobis probanda, quia, vt paulò antè conclusimus, ex illa euidenter cõsequitur Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, cùm quemlibet eorum esse verum Deum superiùs constitutum sit, esse vnum & eundem numero Deum. quod directò Valentinus Gentilis & alij hæretici negant.

Probatur autem primùm, testimoniis diuinis, ac inprimis testimonio ipsius Dei veri, vnitatem atque singularitatem essentiæ suæ clarissimis verbis asserentis Deuteronomij 32. *Videte quòd ego sim solus, & non est alius præter me.* Et Isa. 43. *Ante me non est formatus Deus, & post me non erit.* Et 44. *Ego primus, & ego nouissimus, & absque me non est Deus. Quis similis mei?* Et 45. *Ego Dominus & non est alius, extra me non est Deus.* Et rursus ibi: *Conuertimini ad me omnes fines terræ, quia ego Deus, & non est alius.* Et cap. 48. *Gloriam meam alteri non dabo. Audi me Iacob quem ego voco, ego primus & ego nouissimus.* Et Oseæ 13. *Deum absque me nescies, & Saluator non est præter me.*

A II. Testimonio Moysis Deuteronomij 4. *Dominus ipse est Deus, & non est alius præter vnum.* Et ibidem: *Scito ergo hodie & cogitato in corde tuo quod Dominus ipse est Deus, in cœlo sursum & in terra deorsum, & non sit alius.* Et capite 6. *Audi Israël, Dominus Deus noster Deus vnus est.*

B III. Testimonio Dauidis Psalmo 17. *Quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum?* Et Psalmo 82. *Tu solus altissimus super omnem terram.* Et Psalmo octogesimo quinto: *Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus.*

IIII. Testimonio Salomonis 3. Reg. 8. *Stetit autem Salomon ante altare Domini, & ait: Domine Deus Israël, non est similis tui Deus in cœlo desuper & super terram deorsum.* Et Sapient. 12. *Non est alius Deus quàm tu.* Ecclesiastici 1. *Vnus est altissimus.* C

V. Testimonio Prophetarum ex quibus aliquas sententias prius citauimus.

D VI. Testimonio Christi. Matth. 17. *Vt cognoscant te solum Deum verum.* Et Marci 12. *Primum,* inquit, *omnium mandatum est; Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est.* Vnde ait illi scriba: *Bene Magister in veritate dixisti, quia vnus est Deus, & non est alius præter eum.* Et Lucæ 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.*

VII.

VII. Testimonio Apostoli Pauli, 1. Corinth. 8. *Nobis vnus est Deus.* Et ibidem: *Scimus, quia nullus est Deus, nisi vnus.* Galat. 3. *Deus autem vnus est.* Ephes. 4. *Vnus Deus & Pater omnium.* 1. ad Timoth. 2. *Vnus enim Deus, vnus & Mediator Dei & hominum.*

VIII. Ac ne quis desit in hac testificatione sexus, postremò probatur Dei vnitas testimonio Annæ matris Samuelis, 1. Reg. 2. quæ diuino Spiritu afflata, inter cetera cecinit: *Non est sanctus, vt est Dominus; nec enim est alius extra te: & non est fortis, sicut Deus noster.*

Cùm autem & Deus ipse, se vnicum ac solum Deum esse affirmat, & idem alij omnes testes diuini, quos adduximus, testantur, omnino necesse est de vnitate singulari ac indiuidua hoc intelligi, non aũt de aliqua vnitate specifica, quæ pluribus indiuiduis contineatur multarum essentiarum singularitate distinctis. Vbi enim plura sunt indiuidua eiusdem speciei, de nullo indiuiduo illius verè dici potest, quod ipsum sit solum, & nullum sit aliud, præter ipsum. Quàm enim portentosum mendacium esset eius hominis, qui dicere auderet, se solum hominem esse, & præter se non esse vllum alium hominem? Quod si alij etiã de illo id ipsum affirmarent, nónne similiter mentirentur? Contrà verò, quia Sol, verbi gratia, non modò specie, sed numero etiam est vnicus & singularis; verè, si loqui posset, de se ipso affirmaret, se solum ac vnicum esse, nec præter se vsquam esse aliquem alium Solem, vt & nos iam de illo verissimè dicimus. Eadem igitur ratione, cùm Deus ille indiuiduus & singularis, qui in Scripturis loquitur (non enim genus aliquod, aut species Platonica loqui potest) tam sæpe & seriò affirmet, se solum Deum esse, & præter se nullum esse alium Deum; ac idipsum Christus, Apostoli, & Prophetæ contestentur; intelligere necesse est, Deum verum, vnicum ac solum esse, non secundum rationem aliquam specificam, quæ plures Deos complectatur, sed planè secundum rationem singularem & indiuiduam, sicut Sol est vnus; vel certè Deus ipse & Scriptura tota mentitur, quod tantundem est, atque Deum non esse Deum.

Idipsum secundo loco ex ipsa notione veri Dei, quę est omnium mentibus insita, manifestissima ratione demonstratur, hoc modo: Deus est quædam res summa, simplex, infinitè perfecta, prima caussa, & finis vltimus omnium, princeps ac rector totius vniuersi. At, quæ res eiusmodi est; sola & singularis, secundum rationem indiuiduam, necessariò est. Deum igitur, secundum rationem indiuiduam, vnicum, solum,

ac singularem esse, confitendum est.

Id confirmo sigilatim. Nam si duo Dij sint (verbi gratia) numero distincti, & specifica essentiæ ratione conuenientes, iam essentia vtriusque erit, secundum indiuiduam quidem rationem, partibilis, & sic neuter summè simplex. Item neuter habebit, vel in persona, vel in essentia sua perfectionem indiuiduam alterius; & sic neuter erit infinitè perfectus. Item, neuter erit caussa prima rerum: nam, vt dictum est, neuter infinitè perfectus esset; quod autem infinitè perfectum non est, huic aliquid deest: cui autem aliquid deest, id non prima caussa, sed ab aliqua priori caussa est, à qua nimirum non plus perfectionis accepit; si enim ex se ipsum est, quidnam illi perfectionem limitauisset? an ipsum ex se maiorem perfectionem, quasi respuere atque repudiare potuit? Item hinc etiam consequens est, vt neuter esset finis vltimus omnium rerum. Nam cui aliquid perfectionis deest, id tale non est, quod rebus aliis omnibus tanquam præstantissimum quiddam anteponi debeat. Denique, quoniam rerum vniuersitas non nisi omnium optima ratione regitur; & optima per se ratio regendi, Monarchia est, id est, imperium vnius; efficitur, verum Deum, qui totius vniuersi princeps ac rector est, non esse posse, nisi vnũ numero quemadmodum summus etiam Philosophus in duodecimo libro primæ Philosophiæ, & sanctus etiam Cyprianus in tractatu de vanitate idolorum concludit.

Postremò, Dei vnitas illorum etiam omnium auctoritate confirmatur, qui vnquam docti ac sapientes habiti fuerunt. Et quidem de Orthodoxis Ecclesiæ Doctoribus dubium nullum esse potest, quin omnes vno consensu vnum ac solum, iuxta rationem indiuiduam, Deum esse asseruerint. Nam, vt ex eorum testimoniis pro Filij diuinitate superiùs, cap. 20. recitatis apparet, hoc illis omnibus in disputatione de Deo propositum fuit, vt & Iudæorum atque Arianorum perfidiam, qui solum Patrem Deum esse voluerũt, confutarent, & nihilominus tamen vnius Dei Monarchiam aduersus Gentilium vanitatem ab Ecclesia retineri defenderẽt. Monarchia autem non est, nisi vbi vnitas secundum rationem etiam indiuiduam. Videatur hac de re potissimùm Ignatius in epistola ad Antiochenos. Iustinus in libro de Monarchia, & in oratione parænetica ad Gentes. Tertullianus libro contra Praxeam. Cyprianus de vanitate idolorum. Athanasius in epistola contra gregales Sabellij, & in oratione contra ido-

idola, & in libro de communi essentia diuinitatis. Gregorius Nazianzenus oratione secunda de Theologia, & orat. de natali Domini. Basilius oratione contra Sabellium & Arium. Ambrosius lib. 1. de fide, ca. 1. Augustinus de Trinitate, cap. 4.

Ac pertinet huc, quod Patres etiam passim dicunt, tres personas diuinas non esse tres Deos: vt Tertullianus contra Praxeam. Athanasius in Symbolo. Augustinus libro 2. contra Maximinum, & vbique alij omnes. Quòd si essent tãtummodò specie vnus Deus, tres Dij dici possent: sicut dicũtur plures homines, nõ obstante illorum vnitate specifica.

Item, quòd passim negant, in ipsa diuinitate vllum numerum esse, præterquam in proprietatibus personalibus; vt Gregorius Nazianzenus oratione 3. & Patres Concilij Toletani, 11. capite 1. & Augustinus lib. 1. contra Maxim. ante medium. Quo sensu D. Basilius epistola 141. dicit, Deum non esse *vnum numero*: intelligendo nimirum *vnum numero* affirmatiuè, vt sit sensus, vnitatem Dei secundum essentiam constare re ipsa ex collectione alicuius numeri. Quomodo vnitas specifica humanæ naturæ constat ex pluribus naturis, humanis indiuiduis distinctis quæ cõstituunt vnum numerum. Theologi autem cùm dicunt, De-

A um esse vnum numero, id intelligunt negatiuè; vt sensus sit, secundum rationem indiuiduæ vnitatis, quæ solet constituere numerum, non esse, nisi vnum.

Item, quòd expresè etiam nominant essentiam diuinam singularem & indiuiduam. Vt Gregorius Nazianzenus in epistola ad

B Euagrium Monachum: *Indiuidua*, inquit, *summi Numinis natura est*. Et Augustinus libro primo contra Maximinum: *Pater*, inquit, *Filius, & Spiritus sanctus vnum sunt propter indiuiduam, eandemque naturam*.

Item, quòd disertè confirmant, non esse Deum vnum specie, ad eum modum, quo plures homi-

C nes sunt quoddam vnum. Vt Augustinus lib. 6. de Trinitate, cap. 1. Cyrillus Alexandrinus lib. 11. in Ioannem, cap. 20.

Quòd si aliquando tres personas diuinas comparant cum tribus hominibus, aut tribus Angelis, tantummodò hac similitudine ostendere volunt, non minus esse tria suprà dicta distincta, quã

D tres Angelos, aut tres homines. Quo sensu etiam Iustinus in Dialogo cum Triphone dixit, præter Patrem esse *alium*, qui sit etiam DEVS, nempe Filium. Quomodo loquendi non voluit significare esse alium Deum, sed esse præter Patrem aliam quandam personam, quæ sit DEVS.

De-

Denique, si Pater, Filius, & Spiritus sanctus secundum rationem specificam, non autem singularem & indiuiduam essent vnus Deus; quòd simul illi sint tria & vnum, non esset mysterium tam admirabile & ineffabile, quàm vbique prædicant Patres. Etenim tres etiam homines sunt eo modo tria & vnum, vt patet.

Præter Patres, etiam plerosque Philosophos & Poëtas olim agnouisse vnum Deum, ostendit Lactantius lib. 1. diuinarum institutionum, & Eusebius Cæsariensis lib. 11. de præparatione Euangelica, cap. 9. & Arnobius præceptor Lactantij lib. 3. contra Gentes, & ante hos etiam Iustinus Martyr in oratione parænetica ad Gentes, & in libro de Monarchia, vbi ad hanc rem adducit testimonia Æschyli, Philemonis, Orphei, Pythagoræ, Sophoclis, Euripidis, Platonis, Menandri. Quam etiam fuisse sententiam Socratis, Aristotelis, & Ciceronis, constat.

Cùm itaque verus Deus non nisi vnus sit, & non modò Pater, sed etiam Filius, & similiter Spiritus sanctus sit verus Deus, vt superiùs probatum est, consequitur Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum non tres Deos, sed vnicum esse Deum. Quod *etsi intellectu capi non potest*, (vt lib. 7. de Trinitate, capite vltimo Augustinus loquitur) *fide certissima tenemus, donec il-* A *lucescat in cordibus ille, qui ait per Prophetam: Nisi credideritis, non intelligetis.*

CAPVT XXVII.

Respondetur ad argumenta hæreticorum contra Vnitatem diuinitatis in personarum Trinitate.

B ED opponunt noui Samosateniani & Ariani aduersus hãc fidem de vnitate veræ diuinitatis in personarum Trinitate, & Trinitatis in Vnitate, argumenta varia, vel potius vanissima sophismata, quæ sunt hoc loco diluenda.

C Primum argumentum. Quæ doctrina recepta est statim vbique post Christi in cœlos ascẽsionem, planè est falsa & Antichristiana. Doctrina de vnitate diuinitatis in tribus personis, statim post Christi ascensionem fuit in orbe toto recepta, & deinceps conseruata, vt videmus. Igitur ea doctrina omnino falsa est & Antichristiana.

D Vtuntur hoc deliro argumento Transyluani lib. 1. cap. 1. & propositionem testimoniis aliquot Scripturæ ita confirmant, vt videri possint planè insanire. Adducunt enim illa: *Videte, ne seducamini.* Et: *Post discessum meum intrabunt lupi rapaces, non parcentes gregi,* Act. 20. Et: *Cauete, ne quis vos seducat per inanem*

inanem Philosophiam. Ad Colosſ. 2. Qualis eſt (inquiunt) iſta de vnitate eſſentię & tribus perſonis. Et: *Myſterium iniquitatis iam operatur.* 2. Theſſ. 2. Et: *Antichriſtus iam nunc eſt,* 1. Ioan. 4.

Reſpondemus, eſſe manifeſtũ vitium in argumento, vel potius euidentiſsimam inſaniam. Nam cùm dicunt in propoſitione, doctrinam, quæ poſt Chriſti aſcenſionem recepta eſt, eſſe falſam, & Antichriſtianam, vel loquuntur de omni doctrina, quæ tunc recepta in orbe fuit, vel tantùm de aliqua, ſiue quoad aliqua capita. Si de omni; manifeſtè delirant. Tunc enim non modò dogma de Trinitate & Vnitate, ſed etiam de CHRISTI Reſurrectione, de Redemptione, de Baptiſmo, de Euchariſtia, & in ſumma omne aliud dogma Chriſtianum, quod per Apoſtolos mundo perſuaſum fuit, eſſet falſum & Antichriſtianum. Si autem intelligunt de doctrina aliqua, ſeu quoad aliqua capita; tunc quidem verum eſt, doctrinas quaſdam poſt Chriſti aſcenſionem fuiſſe in orbem inuectas per falſos aliquos Doctores; & id poteſt confirmari illis Scripturæ locis, quos adferunt: Sed hinc non ſequitur illud, quod determinatè concludunt in argumento, videlicet hanc ipſam doctrinam de Trinitate & Vnitate, quia in orbe fuit recepta, eſſe falſam & Antichriſtianam. Negamus enim, hanc eſſe ex genere illarum doctrinarum, quæ per falſos Magiſtros fuit inuecta: Quin immò eam à Chriſto & Apoſtolis veriſſimè fuiſſe traditam, euidentibus teſtimoniis demonſtramus, quæ ſuprà ſuis locis allata ſunt.

Ac eſſet ſimilis paralogiſmus, ſi quis ita concluderet: Animal eſt rugibile (intelligendo tantummodò quoddam animal, nempe leonem) homo eſt animal: Ergo homo eſt rugibilis. Æquè abſurdè iſti: Doctrina poſt Chriſti aſcenſionem recepta, eſt Antichriſtiana (intelligendo tantùm quædam doctrinæ capita; neque enim poſſunt intelligere omnia, niſi planè inſaniunt) Doctrina de Trinitate & Vnitate poſt Chriſti aſcenſionem fuit vbique recepta: Ergo eſt Antichriſtiana. Logici docent vitium hoc in eo eſſe, quòd mediũ ſyllogiſmi in neutra præmiſſarum accipitur vniuerſaliter.

Secundum argumentum: Verus & vnus Deus eſt Pater Chriſti: Sed Trinitas perſonarum (id eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus) non eſt Pater Chriſti: Ergo Trinitas hæc non eſt vnus & verus Deus. Hoc argumento præter Tranſyluanos vtitur etiam Blandrata in actione 2. diei, diſputationis Albanæ.

Reſpondemus autem ad maiorem propoſitionem; Verum &

vnum Deum, non secundum id omne, quod ipse est, hoc est, vt est Filius & Spiritus sanctus, aut tota simul Trinitas, Patrem Christi esse, sed tantummodò secundum aliquid, nempe vt est persona Patris. Quare si maior illa propositio argumenti sumatur vniuersaliter, vt sit sensus, Deum & quidquid Deus est, esse Patrem Christi, falsa est: Si autem sumatur particulariter, vt sit sensus, Deum secundum aliquid, quod ipse est, esse Patrem Christi, tunc nihil valet argumenti conclusio. Perinde enim est, ac si hoc modo concluderes: Verus homo est pater principis Transyluaniæ; intelligendo hominem illum determinatè, qui est eius principis pater: Sed Petrus non est pater principis Transyluaniæ: Ergo Petrus non est verus homo.

Sciendum enim est, vocabulum *Deus*, vim habere vocabuli cõmunis, eò quòd natura diuina, licet singularis sit, tamen in tribus distinctis suppositis existit. Quamobrẽ, vt ex eo vocabulo rectè exstruatur aliquis syllogismus, oportet illud in præmissis quasi vniuersaliter seu communiter accipere, videlicet pro omni eo, quod est Deus. Vt in hoc syllogismo: Deus verus est iustus: Sed Pater est verꝰ Deus: Ergo Pater est iustus. Hîc recta est conclusio, & in aliis similibus syllogismis, vbi in altera ꝓpositione aliquid de Deo secundum id omne, quod est Deus, verè enunciatur.

Tertium argumentum. Verus & vnus Deus inuocari à fidelibus potest ac debet per Filium, Dei & hominum Mediatorem. Pater, Filius, & Spiritus sanctus simul, non possunt nec debent inuocari per Filium Mediatorem: Siquidẽ Filius non potest esse Mediator noster respectu sui ipsius. Ergo Pater, Filius, & Spiritus sanctus simul non sunt ille vnus & verus Deus.

Hoc argumentum, dicit Blandrata in act. 3. diei, disput. Albanę, se Geneuæ proposuisse Caluino, neq; hunc potuisse illud expedire. Testatur etiam Petrus quidã Melius in act. 4. diei eiusdem disputationis, idem argumentum fuisse propositum Caluino à Serueto quoque, & à Valentino Gentili, & passim tanquam insolubile iactatur à Transyluanis.

Sed nihil facilius expediri potest. Respondemus enim vno verbo, Filium secundum assumptam naturam humanã Mediatoris nostri atq; Redemptoris officio functum esse, non modò apud Patrẽ, & Spiritum sanctum, sed etiã apud se, vt ipse simul, quatenus est ille idem Deus, qui est Trinitas, erat humano generi infensus. Vt enim ꝙ Christus sit homo, nihil obstat, quo minus is fuerit hominum Mediator, ita neque ꝙ idem sit Deus, ob-

obstat, quo minus idem secũdum naturam humanam assumptam sit apud Deum Mediator; immò non potuisset hoc officio Mediatoris perfectè fungi, nisi naturam haberet vtriusque extremi, hoc est, Dei & hominis, qui erant partes recõciliandæ. Ita disertè docet D. Irenæus lib. 3. ca. 20. & D. Athanasius in Dialogis de Trin. contra Anomeos, & serm. 3. contra Arianos, non longè à fine. Et in lib. de incarnatione contra Apolinarium, in fine, & Basilius lib. 4. in Eunom. circa medium. Cyrillus libro 12. thesauri, capite decimo, & libro 1. Dialogorum de Trinitate, cum Hermia post medium. Chrysostomus hom. 7. in epist. 1. ad Timoth. Theodoretus in Dialogo 2. ante medium. Augustinus lib. 9. de ciuitate Dei, ca. 15. & lib. de consensu Euangelistarum, capite 35. Leo sermone 1. de natiuitate.

Neque obstat, quòd Mediator distingui debet ab vtroque extremo. Distinguitur enim Christus Mediator in proposito ea ratione ab extremis, quòd simul Deus est & homo, atque adeò vtriusq; partis siue extremi natura præditus: Nullum autem horum extremorum (hoc est, neque Deus, vt erat offensus homini, neque homo) simul est Deus & homo. Quam rem in disputatione peculiari de officio proprio Christi Redemptoris & Mediatoris aliàs explanaui.

A Quartum argumentum: Verus Deus est solus, vt passim prædicat Scriptura: Igitur non est tres personæ. Implicat enim contradictionem, vt qui est solus, sit simul tres. Hoc sophisma ponit etiã in actione 1. diei disputationis Albanæ Franciscus Dauid.

Respondemus facillimè per distinctionem. B Solus quidem est Deus verus, secundum essentiæ rationem, non autem secundum rationem etiam personę, quo modo noui Iudæi Seruetiani illum solum, vel potius solitarium esse arbitrantur.

Quintum argumentum etiam Sophisticum: Pręter Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum nullus C est Deus in diuinis: Sed Pater non est tres personæ, nec Filius, nec Spiritus sanctus: Ergo nullus est in diuinis vnus Deus, qui sit tres personæ, atq; adeò nec vna essentia, quæ sit Trinitas.

Huius argumenti clara est fallacia. Primò enim peccat, quia est à non distributo ad distributum. Vt si quis diceret: Pręter hunc hominem, D & hunc, & hunc, &c. nullus est populus: Sed hic homo nõ est populus, nec hic, &c. Ergo nullus est populus, qui sit plures homines. Secundò peccat, quia procedit à suppositione personali ad simplicem. Vt si quis argumentetur: Præter hoc indiuiduũ humanum, & hoc, &c. nullus est homo,

qui sit species. Sed hoc indiuiduum non est species, nec hoc, nec hoc, &c. Ergo homo non est species. Fallacia est, nam quamuis præter hunc & hunc hominem, nullus homo sit species, accipiendo illum terminum personaliter, vt supponitur ꝓ indiuiduis; accipiendo tamen illum simpliciter, id est, pro suo immediato significato, videlicet pro humanitate in concreto, omnino asignatur homo, qui sit species. Ita in proposito, quamuis accipiēdo illum terminum *Deus* personaliter, prout potest supponi pro personis, quatenus habet conditionem termini communis, non sit aliquis Deus vnus, qui sit Trinitas personarum; accipiendo tamen illum terminū simpliciter, prout supponitur pro illo vno simplicissimo, quod est tres personæ, datur Deus in diuinis, qui est Trinitas.

Sextum argumentum: Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt alius, & alius, & alius; sed Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus: Ergo sunt alius, & alius, & alius Deus. Sed hîc manifestè variatur suppositio in syllogismi medio. Nam in Maiori, ille terminus; *Pater, & Filius, & Spiritus sanctus*, qui est eius syllogismi medium, accipitur tantùm pro personis, quatenus per relatiuam oppositionem ab inuicem distinguuntur præcisè; eo enim modo

A duntaxat verum est, quòd sunt alius, & alius, & alius. In Minori autem accipitur pro personis, non solùm quatenus distinguūtur, sed etiam quatenus sunt vnum in ratione essentiæ absoluta; sic enim adæquatè, & non aliter, conuenit personis, vt sint Deus. Quare simile vitium hîc committitur, ac si

B quis argumentaretur ita: Petrus est musicus: sed Petrus est albus: ergo est musicus albus. Nam hîc similiter variatur medij significatio seu suppositio. Secundum aliā enim rationē Petrus est musicus, videlicet, vt medicinę artem didicit; & secundum aliam albus, videlicet secundum quoddam corporis accidens.

C Septimum argumentum: Filius & Spiritus sanctus habent naturā receptam: Pater non: Ergo habēt aliam naturam, quàm Pater. Sed hæc consequentia eadem facilitate à nobis negatur, qua ab istis fit. Eandem enim naturam numero cōmunicat illis Pater. Nec potest contra mysterium hoc, ex rebus quas nouimus, duci aliquod argu-

D mentum concludens, vt patet ex nostris Prolegomenis.

Octauò, ad hunc locum pertinet illa forma argumenti, qua veteres etiam hęretici frequenter vtebantur: Pater est Deus ingenitus, Filius autem Deus genitus: Ergo sunt alius & alius Deus, non vnus & idem.

Re-

Respondet D.Gregorius Naz. orat.3.de Theologia,&D.Basilius li.1. contra Eunomium, & omnes alij Patres, vocabulo *Ingeniti*, non substantiam aliquam, sed negationē processionis ab alio significari: Ac proinde non sequi, quòd Pater sit Deus alius diuersæ substantiæ à Filio, quia sit ingenitus. Est etiam addendum, Filium, non quâ Deus est, sed quâ est talis persona, esse genitũ. Quare hinc non sequitur, illum esse distinctum Deum à Patre ingenito, sed distinctam personam.

Vltimò pertinet huc etiam illud Transyluanorum argumentum li.1. c.5. Nam si in vna diuina essentia tres personæ sint, consequens erit, vt in Deo sit rerũ quaternitas, & non modò Trinitas. Id probant 1. Quia nomen essentiæ, & nomina personarum, non sunt synonima: Ergo nomine essentiæ quarta res quædam significatur. 2. Quia essentia non generat, neq; generatur; quæ competunt personis: Ergo est alia quædam distincta res à personis. 3. Quia essentia est quasi fons vnde emanãt personę & relationes illarum: Ergo re ab his distinguitur. 4. Quia cùm in symbolo dicitur, Credo in Deum Patrem; post vocabulum Deus, ponitur virgula. Quasi alia sit res Deus siue essentia diuina à persona Patris, & similiter à persona Filij & Spiritus sancti. 5. Quia nisi Deus ille vnus & essentia diuina sit res alia distincta à tribus personis, nullus omnino erit vnus Deus in personis tribus. Nõ enim hic vnus Deus, erit persona Patris, nec Filij, nec Spiritus sancti, cùm nulla istarum personarum sit omnes tres personæ.

Respondeo, nihil minus quàm rerum quaternitatem inde sequi. Essentia enim diuina non re, sed ratione à personis distinguitur, vt lib.3.cap.3.fusè ostendemus. Nec valent aliquid ea quæ contra hoc obiiciunt Transyluani. 1. Etenim vt nomina aliqua nõ sint synonima, satis est quod diuersas rationes in eadem re significent. Quod fit etiam in proposito. 2. Item vt persona generet, vel generetur, essentia autem minimè; satis est distinctio rationis essentię & personæ fundata in infinitate illius summæ rei quæ est essentia diuina & persona, ex qua infinitate fit, vt illa vna res æquiualeat rebus distinctis vt distinctis, sicut clariùs hoc totum intelligetur ex his quę de hac distinctione, cap.29.& 30. dicemus. 3. Omnino autem falsum est, essentiam esse velut fontem vnde manent personæ. Persona enim non ab essentia, sed ab alia persona manat, à qua ducit originem. Quanquam vna quidem persona aliam producit non de nihilo, sed de sua essẽtia. Quod quemadmodum intelligi debeat,

infrà lib.3.explicabimus. 4.Illud A verò quod de virgula obiicitur, planè ineptum est. Primum enim passim illa virgula in symbolo ꝑtermittitur. Deinde siue virgula interponatur siue non; semper in ea parte symboli significamus, Deum illum in quem credimus, esse re ipsa quidem personam Patris, ac sola ratione Deũ vt Deum, B & Deum vt Patrem distingui: Quę distinctio potest quidem indicari per interpositionem virgulæ, ac etiam sine virgula interposita intelligi. Nec sequitur, Filium non esse etiam Deum si Deus re ipsa sit eius Pater; vt sibi imaginati sunt Transyluani. Ille enim ipse Deus est re ipsa non modò persona Patris, sed etiam Filij & Spiritus san- C cti, vt suprà probatum est: neque Deus Pater à Filio suo est distinctus, formaliter vt est Deus, sed vt est illa persona à qua Filius procedit, sicut suprà cap.22. respondimus ad argumentum primum. 5. Denique, vt sit vnus Deus in tribus personis, non oportet esse præter personas aliquam aliã rem D à personis distinctam; sed hunc vnum Deum dicimus esse aliquid ratione sola distinctum; nempe ipsam essentiam quatenus in ratione sua absoluta identificat sibi tres illas personas. Qua sanè ratione non minus ipsa essentia est quiddam perfectum atque completum quod nomine illo Deus in concreto significari possit, quàm si esset ipsa vna quædam res seu persona distincta, vt ex his etiam quæ docebimus lib.2.& 3. intelligetur.

Alia istorum argumenta, quæ ex Scriptura perperam intellecta extruunt, non propriè & directè pugnant contra vnitatem essentiæ, & personarum distinctionem in illa, sed contra Filij diuinitatem, quæ idcirco suprà capite 22. refutata sunt.

CAPVT XXVIII.

Conclusio eorum quæ hactenus de hoc mysterio probata & defensa sunt, & quomodo in specie sint diluenda alia quædã argumenta quæ præter sophismata hæreticorum subtilius fieri possunt aduersus Vnitatem & Trinitatem personarum.

ET hactenus quidem à nobis confirmata atque defensa sunt ea fidei dogmata, quæ ad distinctionem & vnitatem diuinarum personarum secundum se spectatam pertinent: quam tractationem initio cõieceramus in primum locum ex quatuor, quibus c.1. diximus vniuersam disputationem de sanctissima Trinitate contineri. Ostendimus enim, Patrem, & Filium, & Spiritum san-

sanctum esse personas; & tres re distinctas; & harum personarum vnamquamque esse vnum verum ac eundem Deum per eandem essentiam diuinã illis omnibus personis communem. Itaq; qualis sit illa res summa & ineffabilis, quæ est vnicus Deus & tres personæ, hæc prior nostræ disputationis pars aperuit. Docuit namque nos fides hanc rẽ eiusmodi esse, vt ipsa eadem sit vnum quiddam simplicissimum, & simul tamen tria: Vnum, quatenus secundum absolutam essentiæ rationem, est vnus Deus: Tria, quatenus secundum personæ rationem atq; proprietatem, (quæ vt infrà docebimus est respectiua) est & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Talem esse summam illam atque infinitam rem, quæ est Deus, ratio quidem non capit; sed fidei Christianæ certissima reuelatio, quæ supra rationem est, hoc est, ipsemet Deus, asseuerat.

Ac est duplex ratio persuadendi, prudẽtissimè nos facere, quòd huic reuelationi, non rem penitus intelligendo, sed credendo, assentiamur. Vna cõtinetur communibus illis fidei nostræ argumentis, siue, vt vocant, motiuis, quibus vniuersam doctrinã Christianam fide atq; assensione prudentum dignissimam esse ostenditur. De quibus argumentis egimus in eo lib. quem inscripsimus,

A Analysin fidei. Altera ratio id persuadendi, eademq; disputationis huius propria, est, cùm via atque ratione Theologica dissoluuntur humanæ rationis argumenta, quę fieri possunt aduersus istud mysterium, eaque re demonstratur, nõ illud esse impossibile, sed tantummodò excedere vim intelli-B gentiæ nostræ; id quod minimè nos à credendo debet retardare, cùm ipsa quoq; ratio humanæ intelligentiæ dictet præstantiorem esse oportere summam illam atque infinitam rem diuinam, quàm vt iam à nobis exploratè percipi possit.

Tunc autem via atque ratione Theologica refellũtur argumen-C ta, quæ obiiciuntur aduersus assertiones fidei, cùm is qui munus respondendi suscipit, ipsam primùm assertionem fidei tanquam hypothesin apud se certissimam ponit, ac deinde partim ex illa, partim ex cognitione atque scientia aliunde comparata, ostendit argumenta eiusmodi esse fallacia. D Procedit enim Theologia, seu defendat aliquid, seu probet, tum ex cognitione ipsa fidei, tùm ex ea scientia, quæ aliunde ex rebus ipsis colligitur. Neque verò in respondente, sed in obiiciente tantummodò vitium est, assertionem eam, de qua disputatur, tanquam aliàs probatam atque certam sumere.

Re-

Respondentis enim institutum A propriè non est probare & euincere id, de quo disputatio est, sed solum id defendere, quod alioqui ipse habet pro certo: Obiicientis autem, id inprimis probare & euincere, quod sumit, quodq; respondenti non videtur verum ac certum esse.

Hoc modo posse Theologicè B refelli argumenta, quæ contra assertiones huius mysterij fiunt, in genere quidem satis à nobis initio demonstratum est illis documentis, quæ de modo tractandi vniuersam hanc disputationem quasi procemij cuiusdam loco tradidimus. Sed tamen erit illustrior explicatio huius mysterij Theologica, si idipsum in specie quoq; C ostendamus, respõdendo suis locis ad ea argumenta, quæ præcipuas indicent difficultates in assertionib⁹ huius mysterij. Diluemus igitur in hoc loco primùm argumenta quæ præter sectariorum sophismata hactenus refutata fieri possunt contra distinctionem siue pluralitatẽ (de hac enim D obscurissima materia satis mihi videtur dici eleganter, si clarè dicitur, tametsi barbarè) diuinarum personarũ. Deinde illa etiam quæ possunt obiici contra illarum vnitatem siue identitatem in essentia, vt asseruntur esse vnus atque idem Deus. De hac enim vnitate atq; pluralitate diuina secundum se agimus in hoc primo libro. Postea verò in sequentibus libris eas etiam difficultates expediemus, quæ ad vnumquemque huius disputationis locũ (iuxta partitionem initio à nobis factam) pertinebunt. Ac vbiq; adhibita forma disputandi scholastica, maioris claritatis gratia, disseremus.

CAPVT XXIX.

Diluuntur argumenta quædam ad explicandas præcipuas difficultates, quæ in assertione plurium personarum diuinarũ contineri videntur.

PRIMVM argumentum contra diuinarum personarum pluralitatẽ est huiusmodi: Si sunt plures personæ diuinæ, consequens erit, nullam earum esse rem simpliciter infinitam: carebit enim vnaquæq; re illa atque perfectione alterius, per quam ab ea distinguitur, id est, proprietate personali, seu respectiua alterius. At hoc absurdum est: siquidem persona, quæ infinita non est, non est verè diuina: Non sunt igitur plures diuinæ personæ.

Respondendũ est, nequaquam id esse consequens. Et quod dicitur in cõfirmatione, carere vnam personam re atq; perfectione alterius, hoc est, relatione siue proprietate

prietate alterius personali, distinguendum est. Si enim intelligatur præcisè, quatenus personę opponuntur, & distinguuntur ab inuicem; omnino conceditur. Sin verò intelligatur simpliciter, ita vt nullo modo vna persona habeat proprietatem atq; perfectionem alterius; negandum id est. Quamuis enim, vt vna persona ab altera distinguitur, nō habet perfectionem alterius; habet tamen, vt est vnum in essentia cum illa. Et satis hoc est, vt simpliciter sit infinita: Nam infinitas personę non solùm ex perfectione personalis ꝓprietatis, sed maximè etiā ex ratione essentiæ (vt ita dicam) conflatur: cū essentia sit de ratione personæ, & idem cum illa. Vnde satis intelligitur, vnamquamque personam diuinam esse infinitam hoc ipso, quod in essētia obtinet quidquid est perfectionis in aliis personis.

Quocirca vt explicentur facilius similia argumenta quæ ex distinctione & oppositione personarum ad concludendum personas nō esse infinitè perfectas, peti possunt; in promptu habēdum est, nihil secūdum oppositionem relatiuam distingui ab altero in diuinis, quod non etiam sit idem cū illo quatenus habet in se quoq; rem atq; rationem absolutam essentiæ, in qua proinde etiam habet quidquid est perfectionis in altero, id quod sufficit ad sui infinitatem. Ioannes enim in epist.1. c.5. non solùm affirmat, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, *tres esse*, hoc est, esse personas distinctas ꝓpter oppositionem relatiuam, sed etiam de his ipsis distinctis personis addit: *Et hi tres vnum sunt*, propter essentiam in qua con ueniunt. Et eadem ratione apud Ioan.c.14. Christus ipse dicit: *Ego in Patre, & Pater in me est.* Et c.10. *Ego & Pater vnum sumus.* Ac pręclarè D. Athanasius in orat. contra Sabellij gregales, hāc distinctionē & simul identitatē (ratione essentię) diuinarum personarum, explicat illis verbis: *Filius*, inquit, *identitatem habet cum Patre, & tamen ipse interim Pater nō est, sed vnitus natura cum Patre.* Et à D. Dionysio, 2.c. de diuinis nominibus eodem sensu dictum est diuinas personas esse *coniunctas in vnum discretè & discretas coniunctim.* Et similiter D. Gregorius Naz. orat. in sancta lumina inquit; *distingui Deum indistinctim & connecti distinctim.* Quia scilicet hoc propriè est quod fides de mysterio SS. Trinitatis ponit, ita personas suis proprietatibus distingui vt simul illæ ipsæ sint vnum & idem ratione essentię. Hoc autem fundamento posito, manifestè consequitur, non posse ex distinctione personarum colligi quòd altera persona perfectione alteri⁹ in reipsa careat, ac ideo non sit infinitè perfecta: habet enim quid-

quid rei & perfectionis est in altera, quatenus est etiam vnũ & idem cum illa. Hoc enim sensu D. Athanasius in orat. contra Sabellij gregales, Orthodoxè dixit: *Perfectam etiam paternitatem in Filio subsistere &c.* Et rursus ser. 4. contra Aria. paulò post initium: *Quidquid est*, inquit, *Filius, id vniuersum est propriũ*, id est intimũ, *substantiæ Patris.* Ac deniq; hæc intima existẽtia vnius personę in altera, ratione cuius vna habet quidquid perfectionis in altera est, vocauit Damascenus li. 1. c. 11. περιχώρησιν, quam Theologi nõnunquam circumincessionem Latinè nominant.

Secundum argumentũ. Vel pluralitas personarum est necessaria in ente infinito, vel non. Si nõ est, ergo non est vllo modo ponenda in Deo: Totus enim Deus secundũ id omne quod in eo est, est ens necessarium. Si autem necessaria est, ergo etiã in vnaqualibet persona diuina, vt persona est, debet esse pluralitas personarum; quod absurdum est. Patet consequẽtia. Nam persona etiã est ens infinitũ.

Respõdendum est: esse quidem pluralitatem personarum necessariam in ente infinito, quale Deus est; quãdoquidem ex reuelatione fidei compertum habemus eam in Deo esse; & alioqui ętiã scimus nihil in ipso Deo esse quod sit contingens seu non necessariũ. Quando autem inde infertur, oportere

A etiam esse in persona infinita pluralitatem talẽ; concedimus, si sermo sit de persona diuina secundũ totam suam realitatẽ, ex qua constat ipsius infinitas. Sic enim vt in essentia diuina est pluralitas personarum, consequenter etiam est in persona diuina, cuius nimirum res atq; infinitas constat etiam ex

B diuina essentia. Sicut enim verè dixit Christus: *Ego in Patre, & Pater in me est*, ratione essentiæ; ita etiã verissimè dixisset: *Ego & Pater sumus in Spiritu S. & similiter Spiritus S. & Pater sunt in me.* Quod perinde est ac dicere, in vnaquaq; diuina persona esse plures personas diuinas seu pluralitatem diuinarum personarũ: *Manent enim mutuò in seipsis*

C *diuinæ pſonæ*, vt Orthodoxè docuit D. Dionysius 2. c. de diu. nom. & oẽs alij Patres passim confirmant.

Ceterùm hîc simul aduertendũ est, neutiquam posse pluralitatem esse personarum in ente infinito, quod est Deus, & persona diuina, nisi etiã essent in diuinis vnitates personarũ, quatenus personę rela

D tione opponuntur. Nam sicut omnis multitudo constat ex vnitatibus, ita pluralitas omnis personarũ ex vnitatibus personarum; nec aliud absq; manifesta contradictione intelligi potest. Quocirca si propterea quod personarum pluralitas in ente infinito necessaria sit; in argumento ꝓposito colligatur plures personas esse oportere

tere in persona quauis diuina, vt esset etiam vna persona, quãdoquidem etiã vt vna est infinita: distinctione opus est. Nam verum est, in persona diuina, vt secundũ rationem suæ vnitatis completã & adæquatã in re ipsa est vna, esse personarum pluralitatem, quatenus essentia illius est plures personæ. Sed tamẽ non ita in persona diuina, vt vna, sunt plures ꝑsonę, quasi ipsa vt est vna, sit personę illę plures. Tunc enim non esset vna; & consequenter si nõ essent in diuinis quædam vnæ personę, nulla omnino esset ibi personarum pluralitas, vt dictum est. Neq; verò ad infinitatem vnius personæ, vt est vna, necesse est vt sit plures ꝑsonę, sed satis est, vt verè plures personę sint in ipsa. Sicut verè Pater est in Filio (iuxta Christi sententiam) quamuis Pater non sit ipse Filius.

Tertium argumentum. Vnitas essẽtiæ diuinę in vna hypostasi, ad omnia omnino sufficit, quæ possunt esse necessaria in ente infinito, quale est Deꝰ: Ergo superuacanea est in tali ente pluralitas personarũ, atq; adeo omnino non est. Antecedẽs probatur, quia vnitas essentiæ est simpliciter infinita. Quid autẽ omnino vel in Deo vel extra Deũ est, ad quod id non sufficiat ꝙ simpliciter infinitum est?

Respondeo. Verissimũ est, vnitatem essentiæ diuinæ simpliciter infinitam esse prout est in re. Sed nego tunc argumenti consequentiam. Ratio autem cur negem, est, quoniam illa vnitas in re non esset infinita simpliciter, atq; adeo neq; ad omnia sufficiens, nisi esset etiã, vt est, plures personę. Ex hac enim pluralitate constat etiam eius infinitas. Quare talis pluralitas superuacanea nõ est. Neq; verò hoc temerè dicimus, sed reuelatione diuina eruditi, quæ talem esse omnino rationẽ infiniti ac summi illius entis certissimè nos docet.

Quartum argumentũ. In diuinis nihil est, quod nõ sit de intrinseca ratione & quidditate essentiæ diuinæ, sumẽdo sanè rationem eam & quidditatem obiectiuè, vt est in re ipsa. Atqui pluralitas personarum non potest esse de intrinseca ratione essentię diuinę: Ergo talis personarum pluralitas in diuinis nõ est. Maior ꝓpositio per se clara est. Nã quidquid est in Deo, Deus est. Minor ꝓbatur tripliciter. Primò, quia tunc essentia diuina non esset summè simplex, siquidẽ contineret intrinsecè realitates distinctas. Secundò, quia inde sequeretur essentiam diuinam nõ esse ens vnum per se, sed per aggregationẽ. Etenim ex pluribus entib. in actu perfectis, vt Philosophus docet, non potest constare vnum per se. Atqui plures personæ diuinę sunt entia perfectissima & completissima: Ergo minimè potest ex illis vnũ per se constare. Quod rursus hac ratione confirmatur. Pluralitas personarum creatarum non po-

potest constituere vnum ens per se; idq; ob eam caussam, quia sunt in actu perfectæ: Ergo multò minus id poterit pluralitas diuinarum personarum, cùm sint infinitè perfectæ. Tertiò eadem minor inde probatur, quòd si de ratione essentiæ sunt tres personæ, ergo de nulla persona per se affirmari poterit, quod sit essentia diuina, quãdoquidẽ nulla persona est tres personæ: non enim Pater (verbi gratia) est etiã Filius, & Spiritus sanctus.

Respondeo falsam esse omnino argumenti minorem: quin immò asserimus personas esse prorsus de ratione & quidditate diuinæ essentiæ. Primùm enim ita docet D. Athanasius in orat. contra Sabellij gregales; vbi explicans propriam & adæquatam rationem diuinitatis: *Vniuersa*, inquit, *plenitudo & integritas Deitatis est Pater vt Pater, & Filius vt Filius*. Et infrà: *Idẽ*, inquit, *de Filio & Spiritu sancto est existimãdum*. Iam si diuina essentia est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vt tales sunt: igitur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt de ratione essentiæ diuinæ. Et clarissimè idẽ Athanasius serm. 4. contra Arian. nõ longè ab initio dicit: *Ipsam proprietatem Patris, essentiam Filij constituere*. Idem docet D. Gregorius Naz. orat. in sancta lumina: *Vnum*, inquit, *in tribus diuinitas est, & tria vnum ea in quibus diuinitas est, vel, vt magis propriè*, inquit, *loquar, tria sunt ea quæ ipsa diuinitas est*. Et in epistol. ad Euagrium monachum, cùm is obiecisset, videri diuinã essentiam compositam, si ex tribus ipsa personis constat; nequaquam D. Gregorius Naz. negat, illam ex tribus personis esse constitutam, sed aliis modis conatur defendere eam nihilominus non esse compositam. Omnes quoq; alij Orthodoxi Patres, cùm fatentur, essentiã vnam & (quod idem est) vnũ Deum esse tres personas, procul dubio intrinsecè & essentialiter tres personas esse intellexerunt: Cùm in Deo ipso nihil insit extrinsecum vel accidentarium essentiæ suæ. Idem docet scholasticæ Theologiæ princeps D. Thomas 1. p. q. 27. art. 2. ad 3. arg. Et infrà li. 3. c. 3. ostẽdemus, personas ab essentia nullo modo formaliter ex natura rei distingui. Vnde euidenter sequitur esse illas de adæquata ratione essentiæ.

Itaq; neganda est, vt dicebam, argumenti minor. Ad primam autem illius probationẽ, respondetur, non obstare eiusmodi personarum pluralitatem simplicitati essentiæ diuinæ. Vt enim respõdet Gregorius Naz. Euagrio monacho; nequaquam de diuinis personis distinctis, ita vt de aliis distinctis rebus, quæ compositionẽ in creaturis faciunt, cogitandũ est. Conuenit enim his personis nõ modò vt secundum oppositionem relatiuam distinguantur, sed simul etiam

tiam vt secundum rationem absolutam sint atq; constituant quiddam vnum simplicissimum quod est ipsa essentia diuina.

Sed vrgebit hoc modo aliquis: Personæ diuinæ sunt in diuinis, non solùm quatenus re ipsa sunt vnum & idem absolutum, sed etiam quatenus relatione opponuntur, atque adeò, vt etiam sunt distinctæ & plures: At quidquid est in diuinis, secundum omnem rationem quæ ibi est, oportet esse intrinsecum essentiæ diuinæ: Ergo personæ non solùm, vt identificantur, secundum rationem absolutam, sunt quiddam intrinsecum essentiæ, sed etiam vt distinguuntur, atq; adeò videtur sequi illud idem quod prius, scilicet, essentiam non esse summè simplicem.

Respondetur; Cōcedendo quidem, vt probatur, personas, etiam vt distinctas, re ipsa esse intrinsecè in essentia & idem cum illa, sed tamen hęc pluralitas nō obstat illi summæ simplicitati quam essentia habet, vt illæ ipsæ personæ oppositæ & distinctæ, simul etiam in ea identificantur. Ratio est, quia pluralitas hæc personarum non est pluralitas rerum aliquarum, quæ, vt distinctę sunt, componant aliquod vnum, quod vllo modo sit perfectius quolibet componente; sed est simpliciter pluralitas personarum, quę non est com-

A positio, vt patet etiam in personis creatis. Ex hoc igitur, quod re ipsa de quidditate essentiæ sint personæ, vt etiā plures sunt, & non solū vt sunt idem in ratione absoluta; solùm concluditur id, quod fides tradit, de mysterio sanctissimæ Trinitatis: nempe quidditatem seu rationem illam summam, quæ B re ipsa est essentia diuina, habere ex se, & vt sit plures personæ, quæ pluralitas nō est compositio propter rationem dictam, & vt etiam sit quiddam vnum simplicissimū. Neq; ista duo pugnant. Nam simplicitati solùm obstat pluralitas, quæ est tantùm pluralitas, & non etiam identitas; itemque pluralitas compositionis alicuius vnius C quod sit perfectius componentibus. Quòd si quis in proposito vlterius vrgere velit compositionis vocabulum, statim incidet in quęstiones inanes de nomine.

Ad secundam probationem illius Minoris argumenti quarti, respondeo, quod dici solet: Ex pluribus entibus in actu perfectis non posse constare vnum per se; D tantummodò verum esse, quando plura entia perfecta non sunt etiā vnum quiddam per identitatem, vt vsu venit in rebus creatis. Vbi autem plura sunt etiam vnum per identitatē, sicut sunt in mysterio Trinitatis; nihil obstat illorū aut perfectio aut distinctio, quo minus constituatur ex illis vnū quid-

dam per se. Atque ex hoc ipso patet responsio ad confirmationem illius secundæ probationis. Caussa enim cur plures personæ creatę non possint cõstituere vnum per se, est, quia non sunt etiam vnum per identitatem, sicut sunt personæ diuinæ.

Ad tertiam denique probationem respondeo. Quamuis vnaquæque persona non sit tres personæ, est tamen aliquid, quod est idem, & nullo modo ex natura rei distinctum à tribus personis, & quod in se etiam continet totam illam rationem trium personarũ intrinsecam essentiæ. Hoc autem satis est, vt vnaquæq; persona per se sit diuina essentia: neque opus est, vt sit etiam ipsæ tres personæ, quatenus distinctæ sunt inter se. Quod aliquo modo possumus exemplo declarare. Si enim de intrinseca essentia hominis non solùm esset animal rationale, sed etiam eadem essentia hominis, haberet quandam aliam rationem, quæ actu, sine vlla distinctione formali ex natura rei, contineret totum id, quod est animal rationale; hoc ipso præcisè, quòd aliquid esset res essentiæ hominis sub illa ratione, satis intelligeremus id esse essentiam hominis. Ita igitur in proposito: Cùm essentiæ diuinæ intrinsecè competat, vt sit non modò personæ, vt distinctæ sunt, sed etiã vnum quiddam absolutũ simplicissimũ, quod actu sine vlla distinctione ex natura rei, continet totam illam rationem personarum distinctarum inter se; satis vnaquæq; persona est essentia diuina hoc ipso ꝙ est illud vnum absolutũ, quod est tres personæ distinctæ, licet nõ sit etiã ipsæ ꝑsonæ distinctæ. Nã quia ratio esséticę diuinæ est, vt sit quoq; tres personæ distinctæ; necesse est, nullam personã esse etiã personas distinctas; siquidem tunc tolleretur omnis personarũ distinctio. Et quamuis, vt dictum est, inter vnum illud absolutum quod est essentia, & personas distinctas, nulla sit actualis distinctio; tamen est inter hæc distinctio quædã virtualis quæ sufficit, vt persona quælibet sit illud vnum absolutum, quod est etiã alię personæ, & tamen non sit alię personæ: sicut sequenti capite declarabimus. Ac mihi videtur D. Gre. Naz. orat. 5. de Theolog. hanc rem totam pręclarè indicasse cùm subtiliter dixit: *Filius non est Pater, sed quod Pater: Nec Spiritus sanctus est Filius, sed quod Fili⁹. Atq; ita* (inquit ibi) *inconfusa trium personarum distinctio in vna diuinitatis natura conseruatur.* Et in eandem sententiam D. Aug. in Psal. 48. conc. 1. *Quidquid* (inquit) *est Pater quod Deus est, hoc est Filius, hoc est Spiritus sanctus.*

Quintum argumentum. Ex infinitate Dei demonstrant Theologi, & nominatim D. Thom. 1. p. q. 11.

q. 11. impossibilem esse pluralitatẽ Deorum: Ergo ex infinitate personæ diuinæ potest etiam demonstrari, impossibilem esse pluralitatem personarum; vel si hoc demonstrari non potest, neq; illa demonstratio Theologorum valebit. Respondeo: Negandam esse consequentiam. Nam pluralitas Deorum esset pluralitas rerum diuersarum, quæ in nulla identitate conuenirent. Si quæ autem res ita diuersæ & distinctæ sunt, fieri non potest, vt quælibet illarum sit infinitè perfecta; cùm necesse sit alteram carere simpliciter perfectione alterius. At verò pluralitas personarum non est talis; est enim coniuncta cum conuenientia identica in eadem essentia diuina, ratione cuius vna persona distincta habet quidquid est perfectionis in altera, vti suprà in responsione ad argumentum primũ satis declaratum est.

CAPVT XXX.

Respondetur ad alia quædam argumenta, quæ ostendũt in hoc propriè difficultatem, quòd vna essentia asseritur in tribus personis.

ADVERSVS vnitatem etiam diuinæ naturæ, secundum quam tres diuinæ personæ, licet inter se distinguantur, asseruntur

A esse idem Deus, atque adeò res eadem; occurrunt præcipuè tria argumenta, quę sunt dissoluenda, vt Theologica explicatione mysterium hoc magis illustretur. Primũ est huiusmodi: Si Pater (verbi gratia) secundum essentiam est vnum & idem re cum Filio, & secũdum proprietatem suam personalem re ab eo distinguitur; B Consequens est, vt idem in re ipsa sit, & non sit aliud quiddam; atq; adeò, vt idem de eodem affirmari & negari possit. Nam Pater secundum essentiam, & secundum proprietatem suam personalem est quiddam vnum & idem; quod tamen secundum essentiam dicitur esse idem, quod est Filius, & C secundum proprietatem non esse. At hoc cõsequens pugnat cum illo certissimo principio: Quodlibet est, aut nõ est; siue, De vno & eodem, non verum est idem affirmare & negare: Ergo & assertio vnde id consequitur.

Respondendum est, proprietatem personalem, hoc est, relationem paternitatis & essentiam D in Patre, quamuis actu non distinguantur re ipsa; distingui tamen (vt loquuntur Theologi) virtualiter. Quod nihil aliud est, quàm rem, quæ est paternitas & essentia in Patre, cùm sit simpliciter infinitè perfecta, æquiualere etiã distinctis, vt distincta sunt, atq; adeò perinde sine vera contradictione

idem de illa re, vt est paternitas, negari, & de eadem, vt est essentia, affirmari posse, ac si, vt est paternitas, & vt est essentia, distingueretur re ipsa actu. Principium autem illud: Quodlibet est, aut non est, intelligendum est de quolibet vno & eodem, quod neque actuali, neque virtuali distinctione, quæ in perfectione infinita fundata sit, distinguitur. Nam si aliquid vnum virtualiter ob infinitã sui perfectionem distinguatur, hoc est, si per infinitam perfectionem distinctis vt distinctis æquiualeat; non minorem perfectionem habet, quàm si actu haberet distinctionem. Vnde, sicut si esset actualis distinctio, posset tunc fundare veritatem affirmatiuæ & negatiuæ propositionis re ipsa; ita etiam est credibile, quòd iam posit cum virtuali distinctione, cui nihil omnino deest propter infinitatem, & propterea ad omnia sufficit. Quanquã nos quidem nunquam possumus omnino capere, quomodo ea virtualis distinctio ad hoc sufficiat: sed tamen neq; hoc ipsum possumus ex iis q̃ nobis sunt nota, impugnare: quippe cùm illud ens diuinum infinitè sit altioris ordinis, & obstet diuina reuelatio quo minus illam ꝑpositionem vniuersalem, *de eodem actu non potest secundum rem ipsam idem affirmari & negari*, accommodemus etiam illi enti diuino: A sicut eadem reuelatio obstat aliis argumentis similibus contra assertiones fidei de rebus diuinis, vt suprà docuimus in ꝓlegomenis.

Atque ex hoc eodem fundamento oportet ferè omnes huius materiæ difficultates explicare. Hinc enim videbimus infrà lib. 3. quomodo etsi re sint idem essen- B tia & persona; tamen propter distinctionem virtualem, essentia vt essentia, re ipsa sit cõmunicabilis, & persona vt ꝑsona non itẽ. Quòd autẽ aliqui in huiusmodi difficultatibus recurrunt ad distinctionem rationis ex parte intelligentiæ nostræ; non satis firmum perfugium id est, vbi disputatur de affirmatione & negatione identi- C ca eiusdem de aliquo, non solùm secundum diuersas rationes formales de re conceptas, sed etiam secundum rem ipsam materialiter (vt ita dicam) sicut in hoc mysterio oportet sæpe disputare. Quare illo potius fundamento in distinctione illa virtuali à doctissimis Theologis constituto, vtendum cẽseo in hac materia ad eius- D modi difficultates expediendas.

Verũ aduersus hoc ipsum fundamentum obiiciet hîc aliquis, infinitatem quidem perfectionis illius entis diuini, in qua virtualem illam distinctionem stabilimus, posse quidem valere ad hoc, vt si quid est perfectum, id de ente infinito affirmetur; non autem ad hoc

ad hoc vt aliquid perfectum negetur de ente infinito: cùm videatur sanè infinitati potius perfectionis repugnare, vt aliquid perfectionis illi per negationem detrahatur: nos verò illa etiam, quæ perfectionis in re diuina sunt, propter illam distinctionem de re diuina negare; vt quum dicimus, illud quod est Pater, vt est Pater, non esse Filiũ, verbi gratia.

Respondendum est, infinitatem obstare quidem quo minus aliquid perfectum negetur ita de re infinita, vt duntaxat negetur, & non etiam alia ratione affirmetur re ipsa de illa; quia tunc careret simpliciter illo. Quod autem aliquid ita negetur de re infinita, vt etiam affirmetur propter virtualem distinctionem, minimè repugnat eius infinitati, immò est id maximè illi consentaneum; vt eatenus æquiualeat rebus distinctis in fundanda videlicet veritate affirmationis & negationis, sicut exposuimus. Quod totum ex reuelatione ipsa fidei de hoc mysterio, atque adeò de conditione infinitatis illius summi entis, colligimus: quæ reuelatio nullo argumento refutari potest, quantumuis sit admiranda.

Sed rursus obiectionem ita vrges: Ergo illa res quatenus de illa aliquid negatur, non est infinita. Respondeo: Ea quidem ratione præcisè, concedo. Sed est infi-

A nita, quatenus re ipsa illi conuenit, non solùm vt non sit illud, quod de illa negatur, sed etiam vt alia ratione virtualiter distincta illud ipsum sit. Vnde quia vtrumque istorum, videlicet & vt sit, & vt non sit illud, reipsa semper est in re coniunctum; semper etiam res ea diuina, de qua idem secun-

B dum distinctionem virtualem affirmatur & negatur, est re ipsa infinita. Quamuis cùm nos quidem inadæquato quodam conceptu præcisè duntaxat consideramus negationem, nondum consideramus id, per quod adæquatè illa res est infinita: quia nondum consideramus quidquid illi rei adæquatè re ipsa competit: non

C est autem res illa infinita, nisi secundum id totum, quod adæquatè habet, atque adeò secundum quod idem affirmatur & negatur de illa secundum distinctionem virtualem.

Quid igitur? dicet postremò aliquis. Erit ne concedendum, rem diuinam, quæ est Pater, esse finitam, quatenus non est Filius?

D Respondeo: Minimè, sed tantùm ea quidem inadæquata ratione præcisè, non esse vel potius non cognosci esse infinitam. Neque enim secundum quemcunque inadæquatum conceptum rei oportet rem esse vel infinitam, vel finitam: sed satis est, vt alterutrum ei cõueniat secundum id totũ, quod

res ipsa est, & esse intelligitur. Totum enim, quod est in re, spectari oportet, vt intelligatur quantum perfectionis res habeat, vel quantũ ei desit. Quod si res diuina, quę est Pater, adæquatè spectetur non solùm secundum id, quod non est, sed etiam secundum id totũ, quod est, vt percipitur ab ipso Deo & à beatis, simpliciter est infinita, vt iam antè diximus.

Secundum argumentum ducitur ex illo etiam notissimo principio: *Quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se.* Vnde consequi videtur, si Pater & Filius secundum ꝓprietates suas personales, hoc est, secundum paternitatẽ & filiationẽ, sunt idem cum essentia diuina, & huius ratione vnus & idẽ Deus; nequaq̃ ipsos posse inter se distingui; aut si inter se sunt distincti, nõ esse illos vnum & idem in tertio, nempe in essentia diuina.

Ioan. Capreolus in 1. lib. sent. d. 2. q. 3. a. 1. vt respondeat ad hoc argumentum, tres adfert in proposito explicationes illius principij seu maximæ, quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se. Prima est, intelligendũ id esse de his quæ sunt eadẽ vni tertio re & ratione: alioqui nõ esse generatim verum, vt patet in actione & passione, quę quamuis cõcedantur esse idem re cum motu, quia tamen differunt ab illo ratione, nõ sequitur, quòd actio sit passio. Quoniam igitur

A ꝓprietates personales distinguũtur ratione ab essentia; non sequitur eas esse idẽ inter se propterea ꝙ sint idem re cum essentia. Atq; ita respondet S. Thomas ad id argumentum 1. p. q. 28. a. 3. Secunda expositio est, illa quæ sunt eadem vni tertio, esse eadem inter se, vel esse eadem alicui, quod vtriq; extremorum identificatur, & ita esse

B in præsenti. Nã paternitas est eadem cum essentia quæ identificatur paternitati & filiationi. Tertia expositio, quam etiam Caietanus 1. p. q. 28. a. 3. adhibet, est, quæ sunt eadem vni tertio, esse eadem inter se, quoad id solũ, in quo sunt eadem cũ tertio. Et sic esse in præsenti. Nam paternitas & filiatio

C sunt eadem inter se, quoad rationem absolutam & essentialem, in qua tanquam in tertio quodam identificantur.

Ceterùm nulla istarum explicationum videtur esse satis commoda. Non prima. Nam quamuis sola distinctio rationis extremorum à tertio impediat, quo minus extrema sint inter se idem secun-

D dum suam etiam formalem rationem; non impedit tamen, quo minus, vt sunt re eadem cum tertio, sint etiam re eadem inter se, vt patet in illo ipso exemplo actionis & passionis. Quamuis enim actio & passio non sint idem secundũ rationem formalem; tamen re ipsa quidem sunt idem etiam inter se, hoc

hoc ipso quod asseruntur esse re idem cum tertio, nempe cum motu. Quod cùm ita sit, non est illa prima expositio sufficiens ad propositum nostrum. Nam filiatio & paternitas, non tantùm ratione, sed etiam re inter se distinguũtur, ac sunt duæ res quædam; cùm tamen sint re idem cum tertio, nempe cum essentia diuina. Quod quemadmodum nõ repugnet, superest explicandum aliũde, quàm ex distinctione rationis eiusmodi proprietatum ab essentia diuina. Nam non obstante ea distinctione rationis, videntur eæ proprietates propter illam Maximam debere esse re idem inter se, quandoquidem re sunt idem cum tertio.

Secũda etiam expositio minus adhuc commoda videtur. Nam dicere satis esse, vt quę sunt eadem vni tertio, sint eadem alicui, quod identificetur cum illis, perinde est ac dicere, satis esse, vt sint eadem vni tertio. Illud enim quod identificatur illis, est tertium. Vnde sic respondere ad argumentum, solum est concedere assumptum, videlicet filiationem & paternitatem esse realiter idem vni tertio, & nihil dicere ad consequentiam, qua inde, vi illius Maximæ infertur, esse quoque realiter idem inter se.

Tertia deniq; expositio eodem vitio laborare videtur. Nam quod

A dicitur paternitatem & filiationem esse idem inter se secundum rationem absolutam & essentialem, perinde est ac tantummodò dicere, esse idẽ in tertio. Illa enim ratio est quoddam tertiũ, in quo identificantur. Item hæc tertia expositio auget argumenti difficultatem. Nam sic argumentabi-

B tur aliquis: Quæ sunt eadem vni tertio, quoad id, in quo sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se: sed paternitas & filiatio, quoad suã realitatẽ, sunt eadẽ vni tertio, ergo realiter quoque sunt eadem inter se. Atque hoc est argumentum Aureoli apud Capreolum loco citato, quod non satis dissoluit 1. par. quæst. 28. art. 3. Caietanus,

C nec verò ipse Capreolus.

Facilius igitur & cõmodius & quidem ex mente etiam Theologorum omnium respondere possumus, illam Maximam intelligendam esse, quando tertium ex sui ratione habet tantummodò, vt sit re vnum; si autem ex sui ratione non solùm habet, vt sit re vnum, sed etiam, vt sit re plura,

D non potest verificari illa Maxima de tali tertio: inferre enim ex idẽtitate extremorum in tali tertio, ꝙ illa inter se extrema non sint re distincta, sed eadẽ; esset perimere naturã talis tertij, vt patet. Quoniam igitur in proposito nostro illud tertium, scilicet diuina essentia, est talis res, quæ in sua ratione

tione includit etiam relationes, seu proprietates personales distinctas realiter, nihil efficit argumentum ex illa Maxima petitum. Distinguenda enim ea Maxima in proposito est, iuxta doctrinam traditam suprà in Prolegomenis. Si enim intelligatur vniuersaliter de omni omnino tertio etiam infinito quale diuina essentia est, falsa est; neque ex inductione ex rebus creatis collecta, potest ita vniuersaliter probari, cùm obstet reuelatio diuina quo minus eandem esse rationem putemus in illa etiam summa re, quæ est diuina essentia, vt docuimus in Prolegomenis. Si autem intelligatur ea Maxima de omni tertio, quod duntaxat habet, vt sit re vnum, cuiusmodi sunt res omnes creatæ; sic vera est; sed tunc non potest ex ea Maxima colligi, proprietates personales, quia sunt re idem cum tertio, quod est essentia diuina, esse etiam re idē inter se. Est enim essentia diuina alterius rationis tertium, vt diximus.

Tertium argumentum continetur quodam syllogismo, qui esse videtur ex eo genere syllogismorum, qui expositorij syllogismi vocantur, & certò concludunt. Potest enim quispiam ex fidei assertionibus hactenus confirmatis talem formā syllogismi aduersus illas ipsas deducere: Hic Pater est hæc essētia diuina: Et hæc essentia

A diuina est Filius: Ergo hic Pater est Filius. Ac proinde non consistet personarum distinctio cum essentiæ vnitate, neque è contrario.

Respondendum est, in rei veritate non esse expositoriū, sed fallacem eum syllogismum. Nā medius terminus in syllogismo expositorio ita debet significare rē

B singularem, vt ea res singularis ex se non habeat etiam esse plura realiter: alioqui æquiualebit eiusmodi medius terminus termino communi, qui ꝓinde nisi in altera præmissarum distribuatur complete, hoc est, nisi accipiatur vniuersaliter, consequentia erit nulla. Vt si quis ita argumentetur: Animal est lupus: Equus est animal: Ergo e-

C quus est lupus. Hic enim quia medius ille terminus, *animal*, nec in Maiore, nec in Minore supponitur pro omni animali, sed pro diuersis; consequentia est nulla, propter variam suppositionē medij. Sic igitur in proposito, quoniam essentia diuina, quamuis sit singularis, tamen ex se est etiā plura realiter, hoc est, plures ꝑsonæ; & quia

D ideo terminus essentiæ æquiualet, quoad propositum, termino communi; oporteret, vt ille syllogismus factus bonus esset, terminū essentiæ, qui est medius, in maiori, aut minore complete distribui. Vt quando in Maiori dicitur: Hic Pater est hæc essentia diuina; sensus esset: Hic Pater est omne, quod est

est essentia diuina. Vel certè cùm in Minore dicitur: Hæc essentia diuina est Filius; sensus esse deberet: Omne quod est essentia diuina est Filius. Tunc autem, quamuis syllogismi forma esset bona, tamen assumptæ propositiones essent falsæ: quia aliquid est essentia diuina, quod non est Pater. Est enim essentia diuina Filius, & Spi- A ritus sanctus, qui non est Pater. Et similiter aliquid est essentia diuina, quod non est Filius, nempe Pater, & Spiritus sanctus.

Atque hactenus in hoc primo libro, quæ ad personarum Trinitatem in vnitate diuinitatis secundum se attinebant, confirmata & defensa & nonnihil etiam explicata sint.

LIBER SECVNDVS,

DE IIS QVAE PERTINENT AD PERSONAS INTER se comparatas.

CAPVT PRIMVM.

Quænam, & quàm varia sit secundum fidem Orthodoxam diuinarum personarum inter se comparatio, & quæ in hoc genere tractari possint, quæstiones Theologicæ.

OMnis personarum diuinarum inter se comparatio est secundũ aliquem illarum ordinem. Et quidem, vt D. Gregorius Naz. orat. 1. B de pace sub finẽ verissimè ait: *Sola ipsa adoranda Trinitas, quo ordine erga se sit, intelligit.* Sed quamuis id ipsi perspicuè non intelligamus, credimus tamen per fidem certissimam edocti, & vnum quendam ordinem inter diuinas personas

non esse, & alios quosdã ordines, A quos intelligentia nostra distinguimus, inter eas esse, ratiõe quorum posśint diuersa ratione comparari. Non est in diuinis personis ordo aliquis perfectionis, secundum quem aliqua persona sit vel duratione prior, vel perfectione melior, vel naturâ atq; potestate præstantior, quàm alia. Est tamen B nihilominus inter diuinas personas quadruplex ordo, vt non sine certa methodo atque ordine doctrinam omnem quæ ad hunc locum pertinet, complectamur. Primus ordo est *originis*, nempe vt intelligimus personam vnam procedere ab altera. Secundus ordo est *relationum*, secũdum originem. Nã quatenus Pater, verbi gratia, C genuit Filium, & Filius est genitus à Patre: Pater secũdum rationem eius originis refertur ad Filium relatione paternitatis, & Filius relatione filiationis ad Patrem. Tertius ordo est *æqualitatis*, quatenus omnes tres personæ diuinæ & perfectionis magnitudine, & æternitate, & potentia intelligun D tur esse pares. Quartus ordo (vt docendi caussa sic appellem) est *missionis*, vt nimirum vna diuina persona ab altera mitti dicitur.

Hi omnes ordines, cùm in personarum diuinarum distinctione fundati sint, consequenter ab illis hæreticis negantur, qui, vt suprà lib.1. cap. 5. commemorauimus, aliquam esse in Deo personarum distinctionem, impiè negarunt. Nominatim autem de Eunomio refert li. 1. contra eundem D. Basilius quòd dixerit: *Non oportere dicere, in Deo ordinem esse: quia ordo*, inquit, *posterior est ordinante*. Contra quem Basilius: *Non intellexit*, inquit, *aut vltrò occultauit, quod est quædam ordinis species non ex nostra positione consistens, sed ad naturæ consequentiam contingens. Velut ignis ad lucẽ quæ in ipso est. In his enim priorem caussam dicimus* (caussam hîc dicit more aliorum etiam Græcorum Patrum, pro principio) *posterius autem id, quod ex ipsa est: non interuallo hæc inter se disparantes, sed ratione caussam* (id est principium) *priorem caussato* (id est producto) *intelligentes. Qua igitur ratione ordinem in Deo reprobat?*

Et quidem, quod attinet per se ad ipsam assertionem fidei, nullo negotio ex euidentibus testimoniis diuinæ Scripturæ probari possunt illi omnes ordines diuinarum personarum, quos docendi caussa quadripartito numerauimus. ORDO quidem originis, quem & Augustinus lib. 4. super Genes. cap. 34. & 35. (propterea, quod illo diuina natura personæ procedenti communicatur) ordinem naturæ vocat; probatur manifestè illis locis: *Ego ex Deo processi*. Ioannis cap. 7. Et: *Spiritus veritatis qui à Patre procedit*. Ioannis

nis cap.14. Item illis omnibus locis, quibus Filius genitus à Patre dicitur. Loquuntur etiam de hoc ordine originis siue processionis Concilia & Patres pro fide vnitatis & distinctionis personarum à nobis suprà libro 1. capite 20. citati. Ac nominatim illum asserunt Iustinus in confessione rectæ fidei, Tertullianus libro contra Praxeam. Gregorius Nazianzenus oratione prima de Filio, & oratione in sancta lumina, &c. Qui etiam docent, diuinam naturam per originem ei personæ, quæ procedit, communicari.

Ex qua doctrina error coarguitur eorum Sectariorum, qui (vt refert Genebrardus libro primo de Trinitate) autotheani nominati sunt, eò quòd senserint Filium habere diuinam naturam à se, non à Patre. Nam si Filius, vt persona est, producitur à Patre; eo ipso fatendum est illum habere diuinitatem à Patre. Hoc enim in re nihil aliud est, quàm Filium, vt persona est, produci à Patre subsistentem in illa eadem natura, quam habet Pater. Quo ipso Filius habet eam naturam à Patre. Quod si alioqui autotheani fateantur, Filium in ratione personæ procedere à Patre; apertè pugnant secum. Nam eo ipso falsum est, quod aiunt, non habere illum Deitatem à Patre.

A Quidquid verò sit de illorum sententia & mente (Nullum enim ab ea factione, quod sciam, satis apertum scriptum euulgatum est) habemus præter testimonia paulò antè citata Ioannis cap. 7.& 14. quibus etiam patet, Filium habere Deitatem à Patre & non ex se, etiam alia ad hanc B rem propriè accommodata. Ioannis cap. 5. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, ita dedit Filio, &c.* Et capite sexto: *Ego viuo propter Patrem.* Et capite septimo: *Ego scio eum, quia ab ipso sum.* Et capite decimo: *Quod dedit mihi Pater, maius omnibus est.* Et Matthæi cap vndecimo: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.*

C Sed argumentantur autotheani, vt refert Genebrardus. 1. Quia essentia nō generatur. Respondetur. Filius non habet essentiam à Patre tanquam productā aut genitam, sed tantùm vt communicatam, hoc ipso, quod Filius producitur subsistens in illa. 2. Quia ergo est (inquiūt) precariò Deus. D Respondetur. Nihil minus sequi, quandoquidem naturaliter eum Pater produxit. Tribuit etiam Genebrardus hunc errorem Caluino li.1.instit.cap.13. Sed reuera si attentè Caluinus legatur, tantùm videbitur voluisse, Filium, vt Deus quidem essentialiter est, ex se esse, & solummodò, vt persona est, esse ex Patre. Id quod verum est. Nam

Nam licet veriſsimè Patres & Cõcilia aſſerant, Deum eſſe ex Deo, accipiendo vocabulũ Dei perſonaliter, vt ſcilicet ſignificat quoq; perſonam ipſam Patris & Filij: tamen Filius quatenus eſſentialiter Deus eſt, id eſt, vt eſt illud vnum ſimpliciſsimũ quod eſt Deus, non eſt ab alio, quia vt ſic, eſt quid abſolutum. Quod ſi hoc tantùm alij hæretici, quos autotheanos nominant, voluerunt, non eſſet cum illis hac de re certandum. Nam & in eo ſenſu videtur Epiphanius hæreſi *69*. Filium appellaſſe autotheon.

A

B

ORDO autem relationum ſecundum originem, illis itidem Scripturæ teſtimoniis certiſsimè probatur, in quibus ipſæ diuinæ perſonæ nominibus relatiuis nobis ſignificantur. vt nomine Patris, Filij, Verbi, Spiritus ſancti. Nam & Verbum, alicuius dicentis eſt Verbum; & Spiritus etiam, alicuius eſt Spiritus. Ac paſsim relationib⁹ diſtingui diuinas perſonas aſſerũt S. Patres; D. Dionyſius 2. c. de diu. nom. Athanaſius orat. 2. & 4. contra Aria. & in Dialog. de Trin. contra Anomæ. pag. *664*. Gregorius Naz. orat. 1. & 4. de Theolog. Baſilius in ſerm. de fide, & li. 1. & 2. contra Euno. Cyrillus li. 7. theſau. c. 1. Auguſtinus li. 5. de Trin. c. 3. & 5. &c. Et ita etiã in Concilio Toletano XI. c. 1. & in Florentin. expreſsè definitum eſt.

C

D

Quocirca & ab Orthodoxis omnibus tanquam certiſsimum axioma ponitur, in diuinis omnia eſſe vnum, vbi non obuiat relationis oppoſitio. Id quod ex illo Concilio Toletano & Florentino præſertim ſeſs. 18. colligitur.

ORDO verò æqualitatis ſuprà lib. 1. ſatis probatus eſt, cùm diuinitatem Filij, & Spiritus ſancti ex plurimis teſtimoniis Scripturæ ſacræ, ac nominatim c. 17. ex iis quæ conſubſtantialitatem diuinarum perſonarũ declarant, demonſtraremus. Nã quę perſona verè Deus eſt, nulla re vel ratione poteſt eſſe aliâ perſona inferior. Atq; ad hoc maximè aduerſus hęreticos comprobandum Orthodoxi olim Patres ſtudium ſuum omne contulerunt.

ORDO denique miſsionis non poteſt euidẽtius ſignificari, quàm ſignificatur illis teſtimoniis: *Qui me recipit, recipit eum qui me miſit.* Matth. 10. Et: *Miſit Deus Filium ſuum.* Ioann. 3. Et: *Spiritus veritatis, quem ego mittam vobis à Patre.* Ioan. 14. Et: *Quem mittet Pater in nomine meo, &c.*

Sed cùm hæc ex fide comperta ſint, quædã præterea de vnoquoque ordine iſtorum Theologicè diſputantur, quæ cùm explicata ſunt, mentem mirificè illuſtrant atq; confirmant, ne vllis vel hęreticorum, vel gentilium Philoſophorum cauillationibus à fide SS.

Trinitatis dimoueatur. Nam de ordine originis superest explicandum, 1. Quî tandem fiat vt processio siue productio diuinæ personæ in natura diuina locum habere posſit, nec tamē ideo natura diuina ex se imperfecta sit, quamuis recipiat in se personæ processionem? 2. Quî potuerint in diuinis esse plures quàm vna processio? ponit enim fides, ibi esse processiones duas, alteram Filij, & alteram Spiritus sancti. 3. Cùm omnis processio sit secundum aliquam operationem, docendum est etiam secundum quas operationes existant in diuinis illæ duæ processiones? 4. Item, docēdum quænam sit ratio & discrimen illarum processionum, & quam ob rem processio Spiritus sancti non æquè sit generatio atque processio Filij? 5. Explicandum, quodnam sit proprium vniuscuiusque processionis principium, hoc est, vnde habeat originē Filius, & vnde etiam Spiritus sanctus? 6. Disputandum etiam vtrum ita necessariò Spiritus sanctus procedat etiam à Filio, vt ab eo distingui non posset nisi ab eo procederet? 7. Si non modò à Patre, sed etiam à Filio asseratur procedere Spiritus sanctus; videndum est, vtrum Pater & Filius sint vnum & idem principium Spiritus sancti, an verò plura? 8. An & quomodo istiusmodi productiones siue pro- A cessiones diuinarum personarum sint de aliquo, vel ex aliquo? constat enim ex fide non esse prorsus ex nihilo. 9. Per quam vim atque potentiam diuina aliqua persona principium sit processionis? 10. Denique docendum est, vtrum & qua ratione operationes illæ diuinæ, secundum quas existunt B illę processiones, sint voluntarię?

De ordine etiam relationū est præterea quod Theologicè disseratur, 1. An non omnino contra rationem sit ponere relationes in diuinis? 2. Quænam & quot relationes reales ibi sint secundum originem? 3. Num eiusmodi relationes omnes realiter inter se distinguantur? 4. Quid relationes C eiusmodi in illa re diuina præstēt? Vtrum personas ipsæ constituant & distinguant? & an id præstent ipsæ solæ? 5. Item vtrum eædem relationes, propriæ quasi notæ siue notiones personarum sint, & qua ratione?

De ordine item æqualitatis, 1. explicare oportet, quomodo D diuinarum personarum perfecta ex omni parte æqualitas posſit cū ordine originis, qui est inter easdem, consistere? 2. Num secundum istam æqualitatē peculiaris aliqua relatio realis præter relationes originis inter diuinas personas asseri debeat?

Ad extremum de ordine quoque missionis, 1. explicandum est,

 quid

quid propriè sit, personam aliquam ab alia mitti? 2. Ad quosnam effectus mitti diuina persona posit? 3. Vtrum persona quęlibet à qualibet mitti posit? De his igitur rebus omnibus, ne in huius tractatione mysterij omittamus explicationem Theologicam, ordine nunc dicemus, idq́; (vt res obscurissimæ faciliùs percipi possint) aperto & simplici genere sermonis.

CAPVT II.

Explicatur prima quæstio de ordine originis siue processionis diuinarum personarum, superiori capite proposita.

RIMA quæstio de ordine originis erat, qua ratione processio in summa illa perfectione diuinæ naturę locum vllum habere posit? Sunt enim argumenta quædam, quæ id fieri non posse, euincere videtur: quibus proinde si responderimus, responsum à nobis erit quæstioni propositæ. Ratio enim commodissima explicandi huius materiæ difficultates est, cùm ex ipsa ratione mysterij, suprà libro primo diuinis testimoniis confirmata, diluuntur argumenta quæ contra illud humana ratio obiicit.

A Primum igitur argumentum contra processionum assertionem est: Nam inde sequitur in diuinis esse potentiam passiuam siue receptiuam, quod absurdissimum esse ostendit nominatim D. Thomas 1. part. quæst. 25. artic. 1. Id probatur. Nam si in Deo est processio ad intra (vt Theologi

B loquūtur) manet in Deo id, quod procedit, atque adeo in ipso Deo recipitur. Quod si recipitur, certè potentia ibi ad recipiendum est. Si enim in Deo non est potentia ad recipiendum id quod procedit, quomodo potest esse processio alicuius in Deo, quod maneat in ipso?

C Respondetur, minimè ideo sequi, quòd in Deo sit potentia passiua. Ratio est, quia ad potentiam passiuam vel receptiuam, qualis non est in Deo, non satis est quomodocunq; posse recipi, aut manere aliquid in illa, sed requiritur vt in se illa potentia passiua careat perfectione eius quod recipitur, atque adeo vt indigeat illo,

D quasi in se per identitatem nullo modo illud habens. In diuinis autem id, quod procedit, recipitur in eo à quo procedit per identitatem naturæ, cui identitati non obstat distinctio personalis eius quod procedit ab eo à quo procedit, vt patet ex reuelatione fidei primo libro confirmata. Cùm autem obiicitur, non potuisse recipi

cipi in Deo quod procesſit, ſi potentia recipiendi in Deo nulla eſt; ad hoc ſuprà libro 1. capite 22. reſpondimus, non eſſe quidem in Deo potentiam paſsiuam Phyſicam, qualem iam deſcripſimus, (neque enim ea requiritur) eſſe tamen potentiam ſimpliciter, ſiue (vt vocant) Logicam, id eſt, verè ibi poſſe illud, quod procedit, manere, & recipi in re, à qua procedit, per identitatem naturæ, non per aliquem modum perficiendi Phyſicum.

Secundum argumentum. Si vlla proceſsio in Deo eſt, ſequitur, illud, à quo procedit aliquid in diuinis eſſe imperfectum; vtpote in ſe carẽs perfectione eius quod ab ipſo procedit. Nam ſi ex ſe habet alterius perfectionem; ergo nihil præter illud ſupererit quod poſsit procedere, vel certè ſuperuacanea proceſsio eſt: Quandoquidem etiã ſine proceſsione tota perfectio eius quod procedit, eſt in altero à quo dicitur procedere.

Reſpondeo. Illius ſummæ rei, quæ Deus eſt, ea omnino ratio eſt, vt & neceſſariò ſit ibi aliud ab alio ſecundum perſonalem diſtinctionem ſalua vnitate naturę procedens, & ea demum ratione perfectio procedẽtis, tum in eo quod procedit, tum in eo à quo procedit, exiſtat per identitatem naturæ. Ita fit, vt neque id, à quo alte- A rum procedit, perfectione procedentis careat, neque impoſsibile aut ſuperuacaneum ſit alterum procedere; cùm perſonaliter nihilominus diſtinctum ab eo à quo procedit ſit, & talis ratio & quidditas ſit illius rei diuinæ, vt niſi eiuſmodi proceſsio intercederet, non poſſet vel procedẽtis, vel eius B à quo id procedit, perfectio conſtare. Hanc enim vim eſſe huius magni myſterij docuit nos reuelatio diuina ſuprà lib. primo confirmata. Neque verò noſtra admiratio, ex diſsimilitudine rerum creatarum nata, valere debet ad hoc myſterium impugnandum, ſed potius ad illud maximè ſuſpiciendum, vt patet ex dictis C initio huius materiæ.

Tertium argumentum. In omnibus proceſsionibus id, quod procedit, habet diuerſam naturam ab eo, à quo procedit. In diuinis hæc naturæ diuerſitas eſſe non poteſt; ergo nequit eſſe in diuinis proceſsio. Sed hãc formam argumentandi nihil contra my- D ſterium hoc valere, ſuprà in prolegomenis manifeſtè oſtẽdimus; cùm mirũ non ſit, ſi longè diuerſiſsima ſit ratio illius proceſsionis diuinæ, quæ diſtat infinito interuallo ab omnibus proceſſionibus rerum creatarum.

CAPVT III.

Explicatur ſecunda quæſtio de ordine originis ſuprà propoſita capite 1.

SECVNDA quæſtio erat, quî potuit in diuinis eſſe amplius quã vnica proceſsio? hoc eſt, quomodo potuit proceſsio etiam eſſe Spiritus ſancti præter proceſsionem Filij ſeu Verbi? Quam quæſtionem vt explicemus, proponenda ſimpliciter atque diluenda ſunt aliquot argumenta, quibus id fieri non potuiſſe videtur probari.

Primum argumentum. In diuinis re ipſa tantùm eſt vnica actio, quæ eadem eſt intellectio & volitio: Ergo vna tantùm proceſſio illi correſpondet. Reſpondetur negando conſequẽtiam. Nam licet intellectio & volitio diuina ſint eadem actio, virtualiter tamẽ ſunt duæ diſtinctæ, id eſt, eiuſmodi eſt illa actio, quæ re ipſa eſt intellectio & volitio diuina, vt propter ſuam infinitam perfectionem perinde poſsint illi duæ proceſsiones realiter diſtinctę reſpondere, atq; ſi re ipſa eſſent ibi duæ actiones actu diſtinctæ. Neque enim tunc intellectio & volitio diuina haberẽt maiorem perfectionem, quàm iam habent, licet ſint idem. Et ita perinde iam ſufficiunt ad duas proceſsiones.

A Secundum argumentum. Vna proceſsio in diuinis requirit ſimpliciter totam perfectionẽ quam habet illa vnica actio, quæ re ipſa eſt intellectio & volitio: Ergo vnica tantùm ꝓceſsio poteſt eſſe per illã. Probatur conſequentia. Nam impoſsibile eſt, vt alicui actioni reſpondeat proceſsio aliqua vltra
B perfectionem illius: Si ergo vnica proceſsio exhaurit (vt ita dicam) totam actionem diuinam, ſequitur non eſſe aliam præter vnicam. Antecedens verò probatur, quia vnica ꝓceſsio requirit ſimpliciter perfectionem infinitam in actione: Sed illa actio non habet plus quàm infinitã perfectionem ſimpliciter: Ergo vna proceſsio re-
C quirit totam perfectionem illius. Minor & conſequentia patet, & Maior eſt clara, quoniã vnica proceſsio eſt etiã ſimpliciter infinita.

Reſpondeo. Concedo primum argumenti antecedens, & nego conſequentiam. Ratio cur negem eſt, quoniam duæ proceſsiones diuinę non habent maiorem per-
D fectionẽ quàm vna, propter identitatem eſſentiæ. Vnde hoc ipſo quod aliqua actio eſt ſufficiens ad vnam, erit etiam per eandem perfectionẽ ſufficiens ad duas; quandoquidem vna proceſsio nõ continet perfectionem aliquam quæ non ſit etiam in proceſsione altera. Concluderet autem illud argumentum, ſi vtraque proceſsio eſſet

esset maioris perfectionis, quàm altera sola; quia tunc vna processio hoc ipso, quod requireret totam perfectionem illius actionis, ita exhauriret illam, vt non posset eadem actio sufficere ad processionem alteram. Iam verò hoc nõ habet locum, vt patet. Nec tamen ex infinitate illius diuinæ actionis colligas, sufficere illam non modò ad duas illas processiones, quas fides asserit in diuinis, sed etiam ad plures, vel ad infinitas. Eadem namque fides nos docet, ita demum & non aliter infinitatem illius diuinæ actionis constare, vt duæ tantùm in diuinis sint, atque adeò esse possint processiones, ex quibus existat tantummodò Trinitas personarum.

Tertium argumentum. Aut per vnam processionem potest procedere quidquid potest procedere in diuinis, aut non. Si potest; ergo etiam actu procedit, & sic alia processio non fuerit, quia esset superflua. Consequentia patet, quia in Deo, quoniam est ens infinitum & necessarium simpliciter, quidquid potest esse, actu est. Si autem non potest; ergo vna processio in diuinis est secundum se imperfecta, immò quælibet per se sumpta, quandoquidem per nullam illarum procedit, aut procedere potest, quidquid potest in diuinis procedere.

Respondeo. Concedo, nõ posse per processionem vnam procedere quidquid potest procedere in diuinis. Nego tamen idcirco processionem vnam esse imperfectam. Etenim illud ipsum, quod procedit per vnam, æquè perfectum est atque totum quod potest procedere in diuinis. Nam propter identitatem essentię, tanta perfectio est in vna persona ꝓcedente, quanta in duabus. Ita fit, vt nõ minus iam sit perfecta vnaquælibet processio, quàm esset si per illam procederet quidquid potest in diuinis ꝓcedere. Quòd autem per vnam non possit procedere id totum, non arguit imperfectionem illius, vt patet ex ratione allata, sed indicat conditionem illius entitatis summæ, quæ est Deus & Trinitas, quæ cõditio est nobis diuinitùs reuelata.

Quartum argumentum. Si in diuinis sunt duæ processiones realiter distinctæ; cùm in diuinis nihil sit distinctum realiter ab alio, nisi secundum originem & relationem, id est, nisi quatenus vnum procedit ab alio: oportebit, vt vna processio procedat ab altera. Sed hoc est impossibile. Ergo & illud. Minor probatur: Nihil potest esse principium alterius, nisi sit etiam principium actionis, per quam illud alterum procedit. Sed vna processio non potest esse principium actionis, per quam altera processio est. Ergo vna

processio non potest esse principium processionis alterius. Minor hæc probatur; Nam cùm eadem sit actio realiter in diuinis, per quam vtraque persona procedit, videlicet intellectio & volitio Patris æterni: Si vna processio est principium actionis, per quam altera processio est, esset etiã principium actionis, per quã ipsamet est; quod videtur repugnare, nam tunc produceret seipsam.

Respondeo. Concedo Maiorẽ argumenti, scilicet processionem vnam principium esse processionis alterius. Sicut enim est certum de fide vnam personam procedentem, scilicet Spiritum sanctum, esse ab altera procedente, scilicet à Verbo; ita etiam certum est, vnam processionem procedere ab altera, quia nihil aliud processio est, quàm ipsa persona, vt ꝓcedens. Negatur verò argumenti Minor, scilicet hoc esse impossibile. Ad probationem respondetur, vnam processionem esse quidem principiũ illius actionis realis, per quam alia processio est, non vt illa actio est productio eiusdem processionis, quæ principium est, sed prout est productio alterius processionis. Quod est dicere, processionem Verbi esse principium actionis, per quam est processio Spiritus sancti, non vt ea actio est intellectio, quo pacto per eam est Verbi processio,

A sed vt est volitio, quo pacto per eam est processio Spiritus sancti, vt sequenti capite videbimus. Quamuis enim ea actio, vt intellectio & volitio, actu sit vna & eadem, tamen virtualiter distinguitur, id est, ęquiualet propter suam infinitatem actionibus distinctis. Quæ distinctio virtualis, quia in B diuinis fundatur in infinitate, sufficiens est ad hoc, vt in diuinis idem re ipsa affirmetur, & negetur de eodem actu, sine vera contradictione, vt suprà libro primo, capite vltimo explicatum est. Rei namque infinita perfectio efficit credibile, vt non minus idem possit verificari, & negari de eodem actu, distincto sic virtualiter, C quàm si actu distingueretur. Atque ita in proposito, Verbi processio eiusdem actionis diuinæ re ipsa est & non est principium ob eiusmodi virtualem distinctionẽ actionis, sicut dictum est.

CAPVT IV.

Explicatur quæstio tertia de ordine originis, suprà cap. 1. proposita. D

TERTIA quæstio de ordine originis erat, secundum quasnam operationes sint in diuinis processiones illæ duæ? De qua quidem re primò statuẽdum est, has processiones secundum ope-

operationes esse immanentes in ipso operante, non autem secundum operationes aliquas transeuntes, hoc est, quæ effectum habeant in extranea aliqua materia, quæ sit extra operanté. Hoc primùm testimoniis Scripturæ patet. Nam Filius à Patre procedens in ipso Patre manet, sicut ipse testatus est: *Ego in Patre, & Pater in me est*, Ioan. 14. Quod & D. Athanasius in expositione fidei pulcrè ex illis verbis D. Ioan. cap. 1. probat: *Vnigenitus qui est* IN SINV *Patris, ipse narrauit.* Sic etiam Spiritus S. cùm sit Spiritus Dei Patris & Filij, à quibus, vt postea docebimus, procedit, non minus est atque manet in ipso Deo Patre & Filio, q̃ spiritus hominis est in ipso homine, vt ait quoque D. Paulus 2. Corinth. 2. Quod explicans in Confessione fidei diuus Athanasius: *Spiritus*, inquit, *sanctus progressio Patris semper est in manibus Patris & in manibus Filij.*

Deinde, hoc ipsum confirmatur à Theologis optima ratione. Nam processiones, quas fides docet esse in diuinis, necesse est intelligere secundum modum perfectissimum. Est autem perfectissimus modus processionis is, qui est secundum operationes immanentes, quales sunt operatio intellectus & voluntatis, non autem ille, qui est secundum operationes transeuntes. Quod inde

A patet. Quia processio secundum operationem transeuntem, etiam inuenitur in creaturis imperfectis, cuiusmodi sunt corporeæ.

Postremò, idem confirmatur ex iis, quæ suprà libro primo constituta sunt, tanquam certissima ex fide. Si enim operatio, qua procedit diuina persona non haberet

B terminum suum immanentem in natura personæ producentis, hoc est, in ipsa essentia diuina, sed existeret in alia re externa; terminus eius processionis, hoc est, persona diuina procedens, non esset cõsubstantialis principio suo, hoc est, personæ producenti: cùm nihil extra Deum sit substantiâ atq; natura sua Deus.

C Secundò, de proposita quæstione tradit etiam doctrina Orthodoxa, operationes illas immanentes, secundum quas esse diximus processiones personarũ diuinarum, non alias esse, præterquàm intellectus & voluntatis, & ita quidem, vt per operationem intellectus procedat Filius, & per operationem volũtatis procedat

D Spiritus sanctus.

Hoc probatur certissimè tali argumento. Si processio in diuinis necessariò est per operationem immanentem intellectus aut voluntatis; & processio Spiritus sancti à processione Filij diuersa est; omnino confitendum est, processionem Filij esse secundum ope-

operationem intellectus, & processionem Spiritus sancti esse secundum operationem voluntatis. At processio in diuinis necessariò per operationem intellectus aut voluntatis est; & processio Spiritus sancti à processione Filij longè differt. Igitur omnino confitendum est, processionem Filij esse per operationem intellectus, & processionē Spiritus sancti per operationem voluntatis.

Priorem propositionem probo. Nam Scriptura sacra, vbicunque rationem Filij & processionis eius, propriè & acuratè (quantum in hac vita intelligere expedit) nobis declarat; Filium, aut *Verbum*, aut *Sapientiam*, appellat, vt Prouerb. 8. Ecclesiast. 24. Ioan. 1. & 1. Ioan. 1. & Apocalypsis 19. &c. *Verbū*, autē & *Sapientia*, si in natura intellectuali procedit, non nisi ab intellectus operatione procedit. Quod & ipsa Sapientia de se pronunciat, Sapient. 7. & Prouer. 24. illis verbis: *Ego ex ore altissimi prodij.* Quid enim verius Dei os est, quàm mens atq; intellectus diuinus, quo Deus nobis loquitur? Itaque si oportet processionem in diuinis esse per operationē intellectus, aut voluntatis; & processio Spiritus S. differt à processione Filij: consequens est, vt processio Filij sit per operationem intellectus, sicut Scriptura determinatè tradit, & processio Spiri-

A tus sancti per operationem volūtatis, quæ sola superest.

Nunc probo etiam alterā propositionem in argumento sumptam, videlicet, processionem in diuinis necessariò per operationem intellectus aut volūtatis esse, & processionē Spiritus S. à pcessione Filij plurimùm differre. Scri-
B ptura enim sacra non alias operationes immanentes esse propriè in ipsa natura diuina præterquam intellectus & voluntatis tradit: neque verò alię in illa natura summè simplici & immateriali, & perfecta esse possunt. Quo fit, vt per alterutram processionem ex istis, necesse sit esse diuinam processionem. Item Filium Scriptura sacra
C vnigenitum Patris appellat, quo ipso manifestè declarat processionem Filij, generationem esse, pcessionem autem Spiritus sancti, generationem non esse; atq; adeò plurimùm processionem Spiritus sancti à Filij processione differre, sicut infrà quoq; dicemus.

Est igitur, vt conclusimus, processio Filij per operationem in-
D tellectus, & processio Spiritus sancti per operationem voluntatis. Quod ipsum meritò D. Thomas 1. part. quæst. 27. art. 1. asseruit fidem Catholicam ponere. Nam & D. Athanasius in oratione contra Sabellij gregales idem confirmat, & hæresim fuisse Arianorum testatur, quòd Filius non esset verè ac

ac propriè Verbum, hoc est, quiddam per intellectum procedens. Item Verbum diuinum procedere per intellectum affirmat apertè D. Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 5. & Basilius homil. in cap. 1. Ioann. & Theodoretus lib. 2. ad Græcos, & Damascenus lib. 1. fidei, cap. 6. Et sup. lib. 1. cap. 14. vidimus, Patres æternitatem Filij ea etiam ratione probare, quia sit Patris Sapientia, nec Pater vnquam sua Sapientia caruerit. Quòd si Sapientia est; & procedit; profectò ex intellectu procedit. Vnde enim est, nisi ab intellectu Sapiētia? Sic etiam & Spiritus S. passim à sanctis Patribus Dilectio & Caritas Patris & Filij appellatur. Vt ab Augustino li. 9. de Trin. cap. 12. cuius verba sunt: *Sicut Dei Verbum Filium esse nullus Christianus dubitat, ita Caritatem esse Spiritum sanctum.* Caritas autē atq; amor non aliunde profectò, nisi à voluntate procedit.

Quæ cùm ita sint, sequitur, Hieronymum quendam Zancklium, qui ante annos aliquot, licet alioqui ipse hæreticus, pro Trinitatis mysterio librum Heydelbergę conscripsit, temerariè vel potius hæreticè in 1. par. operis, lib. 5. ca. vlt. dixisse, Theologorū axioma, quòd Filius procedat per intellectum, & Spiritus sanctus per voluntatem, esse temerarium. Nimirum homo iste non tam Theologicè doctus, quàm sibi videbatur, videre huius assertionis probationem in Scripturæ fundamentis non potuit.

Ceterùm hoc in loco temeritas etiam vel error potius Durandi in 1. d. 6. q. 2. & Greg. Arimin. d. 10. q. 1. & d. 13. q. 1. prætereunda non est, qui duo ex omnib. aliis Theologis sequuti singularem quandā opinionem suam, plus in hac re, quàm oportuit, sapere voluerunt. Putarūt enim, personas non procedere per intellectum & voluntatem, sed ex fœcunditate naturæ per quosdam alios actus communicatiuos naturæ diuinæ, quos dicunt esse priores actibus voluntatis & intellectus.

Argumentatur aūt peculiariter Durādus pro hac sentētia. Primò, Actus per quos ꝑsonę procedunt, nō sunt omnib. ꝑsonis cōmunes & essentiales, sed alicuius, vel aliquarum personarū proprij & notionales. Actus intellectus & voluntatis sunt communes & essentiales omnibus personis. Ergo per illos non procedunt personæ. Secundò, cuius est actio, per quam aliquid producitur; eius est etiam producere. Sed omniū trium personarū est velle & intelligere. Ergo & producere personas procedentes, si per illos actus producūtur; quod est absurdum. Tertiò, productiones personarum distinguūtur realiter. Actus intellectus & voluntatis non item. Ergo actus in-

intellectus & voluntatis non sunt productiones personarum. Quartò, ei actioni, cuius conditio repugnat fœcunditati, non conuenit, vt sit productio: actus intellectus & etiam voluntatis est huiusmodi: Ergo, &c. Maior videtur clara. Minor patet ex lib. 9. Metaphys. vbi Philosophus docet, per actiones immanentes, quales sunt intellectus & voluntatis, nihil produci. Quintò, qualis est ordo realis inter ea, quæ distinguitur realiter, talis est ordo inter illa eadem, vbi distinguuntur sola ratione. Sed vbi intellectus & voluntas distinguuntur realiter inter se, & etiam à natura, communicatio naturæ non est per intellectum & voluntatem, sed per aliquem alium actum priorem & communiorem, scilicet per naturalem quendam actum generationis. Ergo similiter erit, vbi hæc distinguuntur sola ratione, scilicet in Deo. Minor patet, in creatura intellectuali, quæ potest se communicare, qualis est homo. Is enim nō per intellectus actum, sed per naturalē quandam operationem priorem communicat naturam suam. Quin etiam si ignis esset intellectiuus (ait Durandus) non communicaret suam naturam per intellectum, sed per calorem, vt iam facit.

In contrarium est communis omnium sententia, immò & fi-

A des, quemadmodum antè demonstratum est. Vt autem deceptio istorum Doctorum detegatur, notandum est, hoc quod est communicari naturam per actionem alicuius potentiæ illius naturæ, non obstare quo minus illud idem communicetur eo ipso ex fœcunditate ipsius naturæ: B quin immò hæc duo sunt necessariò connexa. Ratio huius est, quia illa ipsa vis potentiæ & actionis, per quam natura communicatur, tota est radicaliter ab ipsa natura, vt patet. Vnde quidquid communicatur per eiusmodi vim & potentiam actionis, communicatur ex fœcunditate naturę; quamuis non sine quodam ordine, vel C secundum rem, vbi potentia & actus distinguuntur realiter à natura, vel secundum rationem, vbi distinguuntur ista sola ratione, sicut in proposito. Perperam igitur illi Doctores, vt explicarent, ex fœcunditate naturæ diuinæ produci personas, à sententia Orthodoxa desciuerunt, quæ docet, produci eas per in- D tellectum & voluntatem, tanquam Verbum videlicet & amorem diuinum, vt ex Scriptura & Patribus antè confirmauimus. Ac certè quod Durandus ait, nomen *Verbi*, impropriè tribui Filio per quandam adaptationem, erroneum est, vt suprà ex diuo Athanasio notauimus, & notat etiam S. Tho-

Thomas prima parte, quæstione trigesima quarta, articulo primo, ad 1. vbi appellat Origenem, fontem Arianæ perfidiæ, propterea quod idem videatur in caput primum Ioannis, censuisse. Denique, cùm intellectio & volitio diuina sint actus quidam infinitè perfecti, quid opus est, quosdam alios actus, præter illos, in Deo comminisci, qui sint communicatiui naturæ diuinæ, quasi illi nequeant hoc satis præstare?

Iam pro solutione primi & secundi argumenti Durandi communiter notare solent Theologi, dupliciter posse accipi id, quod est intelligere & velle in diuinis: Primo modo, vt est intelligere & velle tantùm: Secundo modo, vt est dicere & spirare. Primo modo dicunt, has actiones communes & essentiales esse, & tantùm probare argumentum Durandi, eas vt tales sunt, non esse etiam productiones. Secundo autem modo asserunt esse actiones notionales, & productiones. In quam etiam sententiam rectè dicit sanctus Thomas 1. part. quæst. 34. artic. 1. ad 3. quamlibet personam diuinam intelligentē esse, sed non dicentem.

Ceterùm, nisi hæc distinctio magis explicetur, vt intelligi plenius possit, quidnam rei verbis subsit, quum dicimus: intellectio

A vt *intellectio*, & vt *dictio*; & volitio vt *volitio*, & vt *spiratio*; non omnino satisfiet argumentis Durandi. Nam si intellectio, vt dictio, nihil aliud est, quàm intellectio vt productio Verbi; & volitio vt spiratio nihil aliud est, quàm volitio vt productio Spiritus sancti; rursus redit difficultas argumenti. Ex

B eo enim, quòd intellectio est communis omnibus personis, concludere nititur Durandus etiam intellectionem, vt productio est, communem esse personis omnibus, si productio fit per intellectionem; & similiter de volitione. Vnde respondere, intellectionem non esse communem, vt dictio est; si dictio nihil aliud,

C quàm productio est; perinde est ac respondere, quòd non sit communis vt productio. Atque ita nihil ea ratione videtur responderi, quia nulla tunc caussa assignatur, cur in proposito non sit communis personis omnibus productio actiua, cùm tamen eis sit communis re ipsa illa actio, per quam productio est in diuinis.

D Vt igitur distinctio illa à Theologis rectè vsurpata, rectè quoque intelligi possit, atque etiam, vt constet verè per eam responderi argumentis Durandi; diligenter animaduertendum est, quòd sicut propter conuenientiam diuinarum personarum, & distinctionem earundem in latitudine sub-

stantiæ, necesse est in latitudine substantiæ diuinæ esse duas rationes saltem virtualiter distinctas, videlicet rationem absolutam, quæ est essentiæ, & rationem respectiuam, quæ est personæ: ita etiam in latitudine actionis diuinæ oportet ponere duas rationes actionis, saltem virtualiter distinctas; quarum altera sit absoluta, atque adeò communis omnibus personis, sicut est essentia seu natura; altera sit respectiua, quæ non sit communis omnibus, sed propria personæ, vel personarũ producentium.

Hoc autem ita esse asserendum, sequitur Theologico discursu ex ipso mysterio sanctissimæ Trinitatis. Nam hoc ipso quòd persona producens distinguitur à persona producta, oportet vt actio, per quam illam producit, sit ipsi propria, secundum aliquam peculiarem rationem, qua eiusmodi actio sit productio: Absurdum enim esset & impossibile, vt quatenus productio est, esset etiam actio ipsius personæ productæ. Et ex alia parte propter identitatem naturæ, à qua est etiam actio intellectus & voluntatis: oportet quoque intellectionem & volitionem secundum aliquam item rationem peculiarem, communem esse omnibus personis, sicut est natura. Et quia quæ sunt propria, & notionalia in diuinis, sunt rela-

A tiua; Et quæ sunt communia, sunt absoluta; consequens est (quemadmodum dicebamus) vt sicut in latitudine substantiæ diuinæ, est substantia absoluta, quæ est essentia communis; & substantia respectiua, quæ est personalitas; ita etiam in latitudine actionis intellectus & voluntatis, sit intelle-

B ctio & volitio absoluta, quæ sit cõmunis, & intellectio, & volitio respectiua, quæ sit propria personæ, vel personis producẽtibus. Et quemadmodum non repugnat simplicitati rationis substantialis diuinæ, quòd in ipsius latitudine sit ratio substantialis absoluta & respectiua; ita neque simplicitati actionis diuinæ repugnat, quòd

C in eius item latitudine sit actio respectiua & absoluta. Nam sicut ratio absoluta & ratio respectiua in latitudine substantiæ diuinæ virtualiter solùm distinguuntur, & actu sunt vna & eadem ratio simplicissima; ita etiam in latitudine actionis diuinæ. Quemadmodum quoque tota ipsa latitudo diuinæ actionis solùm virtuali-

D ter distinguitur à latitudine tota substantiæ diuinæ, eoque ipso consistit diuina simplicitas. Eadem namque entitas æterni Patris (verbi gratia) est substantia absoluta, videlicet essentia seu natura; & respectiua, videlicet persona: & item etiam intellectio absoluta & respectiua. Et quem-

quemadmodum tota ratio respe-ctiua non actu, sed virtualiter solum distinguitur à ratione tota absoluta; sic etiam relatio illa Patris, quæ est intellectio, vt dictio, non alia est actu à relatione quæ Patris proprietas personalis est, nempe à paternitate. Sed vna & eadem relatio paternitatis, ob sui infinitatem, simul est & actio, & (B) proprietas, atque adeo continet duas has rationes, solùm virtualiter distinctas. Ac similiter eadem relatio spirationis est tum volitio respectiua, siue volitio vt spiratio, tum etiam quasi forma quædam relatiua communis Patri & Filio, vt sunt vnum principium Spiritus sancti, siue vnus spirator, vt infrà cap. 8. & 10. patebit. Neque sanè (C) incredibile debet videri, quòd omnes istæ rationes in re diuina, atq; in latitudine tum substantiæ diuinę, tum diuinæ actionis & relationis illic reperiantur virtualiter solùm distinctæ & actu identificatæ; siquidem sunt longè diuersæ à rationibus substantiæ & actionis & relationis in creaturis. (D)

His ita explicatis, satis iam perspici potest, quam habeat vim distinctio illa Theologorum inter diuinam intellectionē vt *intellectio* est, & vt *dictio* est. Nomine enim intellectionis, vt est intellectio, animo cōcipi debet intellectio absoluta; sicut aliàs intellectio, vt intellectio, absolutum quiddam esse

A solet: nomine autem intellectionis, vt est dictio; intellectio respectiua. Ac similiter per nomen volitionis, vt volitio, intelligi debet volitio absoluta, & vt est spiratio, volitio respectiua. Ita facilis erit solutio argumentorum Durandi. Intellectio enim respectiua quæ sola duntaxat est productio, non B est communis omnibus personis, sed propria Patri. Item volitio respectiua siue vt spiratio, quæ sola duntaxat est productio Spiritus sancti, non est communis omnibus tribus, sed propria Patris & Filij. Atq; hæc est doctrina recepta cōmuniter ab omnibus Theologis, & consentanea D. Augustino qui lib. 15. de Trin. c. 17. dupli- C cem sapientiã, & duplicem charitatem in diuinis distinguit: Alteram essentialem, id est, communem, atq; adeo absolutam: Alteram ꝓpriam (sapientiam nempe quæ est Verbũ, & charitatem quæ est Spiritus S.) atq; adeo respectiuam & notionalem, ex qua videlicet innotescere posit ꝓpria ratio D alicuius personæ. Sed apertius D. Thomas 1. p. q. 37. ar. 1. eam tradit doctrinam. Patet ergo ex his responsio ad primum & secundum argumentum Durandi.

Ad tertium respondeo, falsum esse, productiones personarum distingui realiter, si sumantur actiuè. Quanquam distinguuntur quidem virtualiter: quę distinctio

sufficit vt distinctę personę per illas actiones procedant, atq; adeo vt processiones seu productiones earum, passiuè acceptæ, realiter distinguantur, sicut declaratum est suprà, cap. 3.

Ad quartũ primò negatur Minor. Solum enim docet Aristoteles nõ esse necesse vt per actiones immanentes aliquid producatur; ceterùm neque id illis repugnat. 2. Quidquid sit in actionibus immanentibus creaturarũ; aliter est sentiendum de actione immanẽte infinita: maximè cum in ente infinito non sit alia actio per quam natura illius communicari possit. Quomodo autem, licet per intellectum personæ procedant & per voluntatem, procedant nihilominus eo ipso ex fœcunditate naturæ, iam antè exposuimus.

Ad quintũ respondeo, non posse esse proportionem in eo quod Durandus vult, quandoquidem nõ est in diuinis alia actio, sicut est in homine. Proportio igitur poterit esse in eo, quòd sicut homo, licet generet per potentiam distinctam realiter à sua natura, generat tamen ex fœcunditate naturæ; ita etiam Pater æternus licet generet per potentiam ratione distinctam à natura sua, generat tamen ex fœcunditate suæ naturæ.

Illud autẽ hoc loco prætermittendum non est, aliqua argumenta ex his quę Durandus fecit, pręsertim priora illa tria, posse etiam in simili forma fieri contra ipsius opinionem de actu illo peculiari communicatiuo naturæ. Nã posset etiam obiici, oportere etiam illum actum esse communem tribus personis sicut est natura. Itẽ, quod cùm deberet esse communis personis omnibus, per illum etiã persona procedens communicaret sibi ipsi diuinam naturam, atq; adeo produceret se ipsam. Et deniq; quòd actus illi nõ esset nisi vnus; ac proinde non posse per illum ꝓcedere personas distinctas. Et certè, vt ad has obiectiones Durandus responderet, similiter indiguisset distinctione illa actionis absolutæ & respectiuæ, itemq; distinctione illa virtuali vni⁹ & eiusdem reipsa actionis, quibus nos in defensione doctrinę communis & Orthodoxæ contra eundem Durandum vsi sumus.

Restant autẽ in hac quęstione soluenda duo argumẽta; quorum altero probari videtur nõ posse in diuinis procedere verbũ aliquod distinctum per intellectum; altero nihil etiã posse procedere per voluntatem. Vnum est tale. Per notitiam intuitiuam quæ non fit per speciem intentionalem, sed immediatè per entitatem obiecti cogniti, non producitur verbum distinctum ab ipsa notitia, secũdum omnium sententiam. Sed notitia Patris æterni est intuitiua illo modo.

modo. Ergo non producitur per illam Verbum distinctum. A

Respondeo, solùm probari hoc argumēto in diuinis non esse eandem rationē cur producatur Verbum, quę est in creaturis. quod vltrò fatemur. In nobis enim (secundum quorūdam opinionem) ideo Verbum producitur vt in illo obiectum contemplemur, atque ita B obiectum vniatur etiam potentiæ in ratione termini. Itaq; quando obiectum secundum se alioqui est sufficienter vnitum, meritò negāt aliqui necessariam esse talis Verbi productionem. In diuinis autem nō est productio Verbi necessaria propter illam rationem, sed quia natura diuina fœcunda est, iuxta illud Isaiæ 66. *Nunquid ego qui aliis* C *generationem tribuo, sterilis ero?* Deniq; fides docet, de ratione illius entitatis diuinæ, quam ipsi minimè percipimus, esse, vt in illa Verbum procedat, quamuis Dei notitia sit intuitiua.

Alterum argumentū est huiusmodi: In nobis nihil procedit per voluntatem: Ergo nec in diuinis. D Hanc enim consequentiā minimè sanè videtur fuisse reiecturus D. Tho. qui 1.p.q.27.ar.4. ex contrario antecedēte concludit contrarium in simili forma. Antecedens autem nostrum probatur: Quia neq; aliquid in nobis per voluntatem producitur tanq̄ principium ipsius actus volūtatis; Principium enim alicuius actus non producitur per illum. Neq; producitur aliquid vt actionis terminus, in quo amemus rem; sicut Verbū mentis secundum aliquos est terminus in quo rē speculamur: Constat enim naturam amoris esse, vt per illum feramur in rem prout est in seipsa absq; alio medio termino, ac in eo ipso dicitur voluntas differre ab intellectu. Multò verò minus producitur aliquid per amorem tanquam terminus, quem amemus. Amamus enim, vt patet, rē ipsam, quę ante erat. Sequitur ergo, nihil produci per amorē in creaturis.

Ad hoc argumētum Caietanus 1.p.q.27.art.3. negat antecedens. Putat enim similiter per amorem aliquid procedere distinctum tanquam actus terminum. Sed hoc planè falsum est, vt patet ex argumento facto. Negatur igitur argumenti consequentia concesso antecedente. Nam alia ratio est de amore infinito, qui ꝓinde habet similiter perfectionem, vt ex illo procedat aliquis terminus, sicut procedit ex intellectione infinita. Neq; verò S. Thomas illa sua contraria ratione voluit niti assertionem de processione Spiritus sancti per voluntatem in diuinis. Hæc enim assertio reuelatione potissimùm nititur. Sed tantùm probauit D. Thomas congruentiam & credibilitatem illius. Ad quam persuadendam nō est opus deter-

determinatè aſſumere, quòd in creaturis procedat aliquis terminus diſtinctus per amorem; neq; id S. Thomas apertè aſſumpſit; ſed ſatis eſt, quòd in creaturis videmus aliquid procedere per voluntatem, ſiue ſit ipſemet amor, ſiue terminus illius. Ex hoc enim fit credibile, quòd in diuinis certè, per voluntatem infinitè perfectam procedat aliquid perfectiori modo; ſcilicet tanquam terminus amoris habens eandem naturam diuinam cum ſuo principio.

CAPVT V.

Explicatur quæſtio quarta de ordine originis ſuprà cap. 1. propoſita.

VARTA quæſtio de originis ordine erat, quænam ſit ratio & differentia vtriuſque proceſsionis? Et quidem Scriptura ſacra ſatis apertè aſſeuerat proceſsionē Filij verè ac propriè eſſe generationem: proceſsionem autē Spiritus ſancti non item; quandoquidem, vt ſuprà dictum eſt, Filium docet eſſe vnigenitum, neque vnquam Spiritum ſanctum, Filium appellat. Quocirca Theologi proceſsionem Spiritus ſancti, non generationem, ſed ſpirationem nominant. In qua re appellationem eam, quæ eſt in Scriptura, ſequũtur; vt ipſo vocabulo ſignificent Spiritũ procedere per

A modum cuiuſdam vitalis inclinationis ſiue impulſus, qualis eſt videlicet amor ipſe qui procedit à voluntate. Et quemadmodum *nomen ipſum Spiritus ſancti ſatis eſt ad ſubſiſtentiam huius diuinæ perſonæ declarandam* (vt D. Baſilius lib. 5. in Eunomium rectè inquit) ſic etiam nomen ſpirationis ad declaran-
B dam ipſius proceſsionem.

Ceterùm difficile admodum eſt in hac quæſtione reddere rationem Theologicam, ex qua poſsit intelligi quid interſit inter proceſsionem Spiritus ſancti, & proceſsionem Verbi diuini, propter quod Verbum diuinum ſit genitum & Filius, & proceſsio eius generatio: Spiritus ſanctus non
C item. Suppetunt enim argumenta quædam ad probandum, proceſsionem Spiritus ſancti eſſe generationem.

Primò. Definitio generationis rei viuentis à Theologis tradita, & nominatim à D. Thoma 1. p. q. 27. artic. 2. verè competit proceſsioni Spiritus ſancti: Ergo eſt ve-
D ra generatio. Antecedens patebit circumſpicienti ſingulas eius definitionis particulas. Generatio enim eiuſmodi definitur eſſe origo viuentis à principio viuente in ſimilitudine naturæ. Quæ omnia videntur conuenire in proceſsionem Spiritus ſancti.

Secũdò. Pater ęternus, vt producens Spiritum ſanctum, eſt generans:

nerans: Ergo Spiritus sanctus, vt procedens ab illo, est genitus. Consequentia est clara. Antecedens autem ita probatur. Pater vt producens Verbum, est generans: Ergo etiam vt producens Spiritum sanctum. Patet. Quia per eandem actionem est producens vtrumque. Atque id rursus ita confirmatur. Nam vel illa actio Patris ex se habet vt sit generatio; & tunc respectu cuiuscunq; procedentis per illam, generatio fuerit: Vel non habet id ex se, & tunc neque Filius fuerit genitus per se ex vi illius actionis.

Tertiò. Melius est personę procedenti procedere vt genitã, atq; adeo per generationẽ, quàm non procedere vt genitam. Sed personæ diuinæ procedenti per voluntatem, cùm sit infinita, tribuendum est id quod est melius. Ergo tribuenda est Spiritui sancto processio quæ sit generatio. Maior probatur. Quia si non esset id melius, non competeret Verbo diuino. Quod præterea sic confirmatur: Hoc quod est esse generationem, est perfectio processionis: Ergo cuicunq; processioni diuinæ (cum quælibet sit perfectissima) debet competere.

Quartò. Sicut id quod in diuinis procedit per intellectionem ex vi suæ processionis procedit vt simile producenti in eadem natura; ita etiam id quod procedit per voluntatẽ. Sed quia id quod procedit per intellectum, procedit ex vi suæ processionis, vt simile; concludit S. Thomas 1.p.q.27.ar. 3. illud procedere vt genitũ. Ergo pari modo de Spiritu sancto idem concludi potest. Maior probatur. Nam quod procedit per voluntatem ex vi suę processionis, procedit vt persona diuina: Ergo vt similis producenti in natura diuina. Consequentia patet, quia de ratione personæ diuinæ est illa similitudo. Antecedens probatur. Quia persona diuina procedens per voluntatem, per se vtiq; procedit per processionem illam, atque adeo ex vi illius; non enim ex vi alterius; & certum est procedere ex vi alicuius.

Quintò. Sicut in genere loquendo de processione per intellectum, abstrahendo à processione creata & increata, id quod procedit per intellectum, procedit vt simile intelligenti aliquo modo: ita etiam loquendo in genere de processione per voluntatem, id quod procedit per voluntatem, procedit vt simile ipsi amanti: Vt enim volũtas ipsa, inclinatio quędam & quasi impulsus in bonum est; ita etiam amor qui ab ea procedit. Sed ex illa conditione processionis per intellectũ in genere, argumentatur S. Thomas 1. parte q.27. artic.2. & 3. ad probandum esse generationem processionem

Verbi. Ergo pari ratione ꝓcessio Spiritus S. generatio quædã erit.

Postremò videtur etiã hãc quæstionẽ difficilẽ reddere tale argumentũ: Nam quando fides docet, Spiritum S. non esse genitum, sed tantummodò Verbum diuinũ; vel indicatur nobis hac fidei reuelatiõe aliquid reipsa in quo differat spiratio seu processio Spiritus S. à generatione siue processione Verbi, ꝙ non sit reuelatum ex fide sub aliis verbis quibus credimus alia quædã de SS. Trinitate; vel solum illud ipsum docetur, ꝙ reipsa sub aliis verbis credimus de istis processionibus: vt verbi gratia, quod processio Spiritus S. est per modũ amoris cuiusdã & quasi impulsus: Processio autẽ Verbi non itẽ; Aut ꝙ persona procedens per intellectũ ita procedit, vt habeat etiã potentiam producendi aliã personã sicut Pater, & propterea dicatur Filius: Persona aũt procedens per voluntatem non item. Si primum dicatur, obstare videtur, quòd nõ modò non euidenter, sed neq; ex fide ipsa constat quid sit illud peculiariter reuelatũ ex fide sub his verbis *generationis* & *spirationis*, ꝙ non sit etiã sub aliis verbis reuelatũ. Si enim aliquid tale constaret, non tantopere laborarent Doctores in assignãdo discrimine inter vtramq; processionem. Nec tamẽ satis esse cõsentaneum videtur, vt concedamus aliquid reipsa esse ex

A fide reuelatum, ꝙ doctis saltẽ non constet ex ipsa fide, ita vt in illo omnes consentiant, vel pleriq; oẽs. Videmus autẽ magnam varietatẽ inter doctos in assignãdo harum processionũ discrimine; & à quibusdã ad eam rem illa afferri quæ sunt posita in opinione. Si verò secundũ dicatur; neq; id videtur satis cõmodè respõderi posse. Nam B tunc seqretur, eum qui omnia alia sub aliis verbis de diuinis processionibus reuelata, concederet, & hoc solũ discrimen inter vtramq; processionem negaret ac diceret Spiritum S. etiam esse genitũ; sequeretur, inq̃, talem in re non esse hæreticum, sed solum in loquẽdi modo ab Orthodoxis dissidere. C Quia videlicet cũ totũ illud alioqui reipsa concederet ꝙ Catholici concedunt de vtraq; processione; vellet tamen appellare processionem Spiritus S. generationem, & Spiritum S. Filiũ, cùm tamen Catholici non ita loquantur: Et ita esset hęc omnis controuersia non de re, sed solùm de nomine. Quod D si verũ est, nihil profectò fuit, cur tãtopere quæstio hęc ingenia atq; studia Doctorum in Ecclesia exercuerit; aut cur tã acuratè proponitur fidelibus vt discernant inter generationẽ & processionẽ. Quãobrẽ difficilis omni ex parte videtur esse explicatio istius q̃stionis.

Nihilominus his non obstantibus certissimè credendum est ꝙ fides

fides docet, procesſionem Verbi esse generationem, & Spiritus S. non item: Atq; adeo Spiritum S. nō esse Filium. Hoc enim patet ex Scripturis diuinis ꝗbus Filius Dei dicitur vnigenitus vt Ioan. 1. & 3. & multis aliis in locis ſuprà li. 1. c. 17. citatis. de qua re videndus eſt D. Auguſt. li. 5. de Trin. c. 14. & li. 15. c. 26. & 27. Quod verò attinet ad ſolutionem argumentorum, prȩſertim vltimi, aduertendū eſt, tripliciter poſſe procedi in quæſtione de diſcrimine proceſsionis Spiritus ſancti & Verbi.

Primo modo inquirendo differentiam aliquā harum proceſsionum euidentē. Et ſic fruſtra quis conaretur aſsignare rationē propter quam proceſsio Verbi ſit generatio & non proceſsio Spiritus S. Sicut enim impoſsibile eſt euidenter percipere rationes harum proceſsionum, ita impoſsibile eſt aſsignare euidenter diſcrimē illarū, vt veriſsimè inquit in Dialog. de Trin. pag. 676. D. Athanaſius.

Secundo modo, inueſtigando diſcrimen ſecundū aliquam congruentiā, vt videlicet ratio aliqua adferatur, quæ efficiat credibile id, ꝙ docet fides; nempe proceſſionem Verbi eſſe generationem, proceſsionē Spiritus S. non item. Et ſic non eſt admodum difficile aſsignare diſcrimen iſtarum proceſsionum. Atq; ita procedere videntur plerȩque rationes allatæ à

A Doctoribus. Cuiuſmodi eſt illa, quam S. Auguſtinus adfert lib. 15. de Trin. c. 27. propterea videlicet nō eſſe Filium, neq; genitum Spiritum ſanctū, quia Filius non ſolet procedere à duobus niſi eorum alter ſit pater, & alter mater. Quo pacto conſtat non procedere Spiritum S. à Patre, & Filio. Eodem

B modo videtur etiā procedere ratio S. Thom. 1. p. q. 27. art. 4. videlicet propterea non eſſe generationem proceſsionē Spiritus ſancti, quia de ratione proceſsionis per voluntatem, vt talis proceſsio eſt, non eſt vt id quod procedit, procedat vt ſimile volenti. De ratione autem proceſsionis per intellectum eſt, vt id quod per eam

C procedit, ꝓcedat vt ſimile intelligēti quatenus intelligēs eſt. Vnde quoniam de ratione generationis videtur eſſe, vt etiā abſtrahendo à ſubiecto in quo eſt, ex ratione ipſius, id quod procedit, procedat vt ſimile proceſsionis principio: & hoc non competit proceſsioni Spiritus S. niſi quatenus eſt in Deo,

D vbi quidquid procedit eſt Deus; ideo credibile eſt, proceſsionem Verbi generationē eſſe, Spiritus ſancti non item. Quam rationem etiam inſinuauit S. Auguſtinus li. 5. de Trin. c. 14. & reddidit quoq; D. Anſelmus in Monologio, c. 15.

Tertio poſſumus de hac quæſtione diſputare inquirendo diſcrimen proprium iſtarum proceſsio-

cessionum secundum se, si non euidenter, saltem ex ipsa fide; sicut (verbi gratia) fides, quę docet, Patrem esse distinctam personam à Filio, docet etiam quid intersit inter Patrem & Filium, nempe quod Pater est principium Filij & Filius procedit à Patre, &c.

Atq; in hoc consistit potissima difficultas huius quęstionis. Nam ex vna parte, cum credamus, alteram istarum processionũ esse generationem & alteram non; deberemus, vt apparet, saltem ex ipsa fide posse assignare discrimen. Et ex alia parte est difficile illud assignare, vt ostendit vltimum illud argumentum suprà factum.

Et quidem si attendamus alias rationes discriminis, quas etiam adferunt nonnulli Doctores, videntur illi insinuare per reuelationem huius mysterij de vtriusque processionis differentia nihil peculiare proponi nobis credendum quod non doceatur ex fide sub aliis verbis. Talis enim est ratio illa quam Ricardus de S.Vict. li.6.de Trinit.cap.8. & Alex.Hal. 1. parte q.42. memb.2. art.2. & 3. adferunt: videlicet processionem Spiritus sancti ideo non esse generationem, quia generatio debet esse communicatio præcipua eiusdem naturę, per quam scilicet id quod procedit, accipiat à producente potentiã communicandi alteri eandem naturam. Constat

A autem alioqui ex fide, Spiritum sanctum non posse producere aliam personam, vt potest Filius: Non igitur est Filius seu genitus. Quanquã cùm hi Doctores processionem Verbi præcipuam appellant, non satis cautè loqui videntur. Etsi enim Spiritus sanctus non habeat potentiam pro- B ducendi personam aliam; tamen non ideo processio illius est minus præstans aut perfecta quàm processio Verbi, sed omnino illi ęqualis simpliciter, cùm in eadem essentia diuina communem sibi habeat omnem perfectionẽ Verbi. Ceterùm non malè, quod ad rem ipsam attinet, Doctores illi sentiunt. Verissimum enim est, C Spiritum sanctũ non ita procedere vt possit ipse naturam diuinam alteri personę cõmunicare. Quod quia ètiam sub aliis verbis quàm *generationis* & *spirationis*, ex fide scimus: ideo dicebam, non videri Doctores istos discrimen aliquod peculiare inter generationem Verbi & processionem Spi- D ritus sancti assignare, quod alioqui non sit ex fide reuelatum.

Quoniam verò D. Athanasius in epistola ad Serapionem, & S. Augustinus libro 3. contra Maximinum, cap.14. & D.Ambrosius lib.1. de fide, cap.5. & omnes alij Patres apertè fatentur, se processionum istarum discrimen nescire; omnino sentiendum est, doceri

ceri

ceri quidem ex fide aliquod peculiare discrimen esse propter quod processio Spiritus sancti non sit generatio: sed tamen id discrimē non esse nobis fide omnino & in particulari declaratum; atque ideo, vt ex sententia Patrum rectè Gregorius Ariminen. in 1. distin. 13. quæst. 1. & Marsilius in 1. quæst. 16. aiunt, imposibile esse in hac vita, citra peculiarem aliam reuelationem, per tales, quales nos sumus, illud discrimen explicari. Si enim nihil aliud per fidem deberemus credere circa differētiam harum processionum, præter id, quod aliis verbis scimus de isto mysterio, nihil sanè esset, cur tantopere in hoc discrimine declarando Doctores hærerent, & præterea videretur quæstio hæc omnis solū esse de nomine, quod minimè putandum est. Submittendus igitur atque captiuandus intellectus est in obsequium fidei, *neque propterea* (vt diui Athanasij verbis serm. 3. contra Arianos vtar) *sacris Scripturis*, quæ Verbum genitum esse, Spiritum sanctum genitum non esse docent, *diffidendum est, quia huiusmodi quæstionem non satis explicare possumus:* maximè cùm id discrimen harum processionum, quod in hac parte fides generatim docet, etiamsi penitus illud nobis in specie non explicet, nullo argumento ex ratione naturali ducto impugnari possit.

A Ad primum igitur argumentū respondeo, primò, de ratione generationis, iuxta descriptionem illam, non quomodocunque esse vt id quod à principio viuente ꝓcedit, procedat illi simile; sed vt id habeat ex vi suæ processionis, quatenus talis processio est. Inter Verbum autem & Spiritum sanctum

B discrimen est, quòd Spiritus sanctus non procedit, vt similis ex vi processionis per voluntatem, vt talis processio est, Verbum autem ex vi processionis per intellectū, vt processio per intellectum est, procedit vt simile, sicut magis patebit in solutione quarti argumēti. Deinde dico, descriptionem illam generationis viuentis non es-

C se satis adæquatum generationi diuinæ; & aliquid omnino esse in processione Spiritus sancti, quod re ipsa obstat, quo minus illius processioni conueniat adæquata ratio generationis diuinæ, quæ conuenit processioni diuini Verbi. quid autem sit illud, Deus scit. Nobis satis est ex fide generatim scire, quòd id omnino est aliquid.

D Ad secundum argumentū, nego, Patrem, vt est producens, Spiritum sanctum, esse generantem. Ad probationem dico, eandem actionem Patris, vt est intellectio, esse generationem; vt autem est volitio & productio Spiritus sancti, non item. Quam ad rem distinctio illa virtualis suffi-

cit, de qua suprà cap.2. est dictum. Ad confirmationem respõdeo similiter, actionem illam, vt est intellectio, esse per se generationem; vt autem est volitio minimè.

Ad tertium, distinguo maiorem propositionem. Non enim positiuè est melius procedere in diuinis per generationem; ita scilicet, vt is processionis modus sit melior quocunque alio: sed est quidem melius negatiuè, id est, quo nihil est melius. Hoc tamen non impedit quo minus processio diuina, quæ non est generatio, sit etiam melior negatiuè, id est, æquè perfecta atque processio, quæ est generatio. Ad confirmationem dico, satis esse, vt illam generationis perfectionem habeat processio Spiritus sancti in essentia, in qua identificat sibi processionem Verbi, atque adeò perfectionem generationis. Et hoc satis est ad infinitatem processionis Spiritus sancti explicandam. Quia cùm illa constet etiam ex essentia diuina, quam sibi identificat, satis est, vt in illa participet perfectionem alterius processionis.

Ad quartum respondetur, illo argumento solùm probari, processionem Spiritus sancti re ipsa, vt est talis, scilicet vt est diuina, & vt est in Deo, habere, vt ex ipsius vi, id quod procedit, procedat vt simile: sed tamen id non habet, vt absolutè est processio per voluntatem, neq; etiam, vt est processio perfectissima per voluntatem. Atque ita hæc est differentia inter processionem Verbi & Spiritus sancti, quòd de ratione processionis per intellectum est similitudo inter Verbum productum & ipsũ intelligentem, vt per speciem intelligibilem obiecti intelligit: & idcirco de ratione processionis per intellectum perfectissimæ (etiamsi hæc per impossibile esset extra Deum) est, vt id quod procedit per illam, procedat, vt perfectissimè simile intelligenti, hoc est, vt simile in eadem natura. Vnde fit, vt processio perfectissima per intellectum sit generatio, quia ex sui ratione habet eam similitudinem. At verò de ratione processionis per voluntatem in genere non perinde est similitudo, vt in responsione ad sequens argumentum patebit; atque adeò nec de ratione perfectissimæ processionis per voluntatem est, vt quod procedit per illam, procedat vt perfectissimè (hoc est in natura) simile: Sed tãtùm hoc competit illi, quatenus est diuina & in Deo, & propterea non perinde est generatio. Et in hoc ponit sanctus Thomas cõgruentiam rationis suæ, 1. par. quæst. 27. art. 4.

Ad quintum, negatur Minor. Ad eius autem probationem ductam ex eo, quòd voluntas, à qua volitio procedit, est etiã impulsus qui-

quidā, sicut est ipse amor: Respondet Caietanus 1.p.q.27.a.4. amorem non procedere tanquam similem volenti, secundum vltimū principium, quo est volens. Ratio est, inquit, quoniam vltimum principium, quo aliquis cōstituitur volens, est obiectum quatenus apprehensum; cui, vt patet, non est similis amor, quamuis sit similis voluntati. Verbum autem mētis procedit vt simile intelligenti secundum vltimum constitutiuū illius in ESSE intelligentis, scilicet secūdum speciem intelligibilem. Verùm hæc Caietani responsio ex quadam opinione minus certa ꝓcedit, quę scilicet ponit, obiectum apprehensum concurrere effectiuè ad actum voluntatis. Quare aliter ad argumentum respōdeo, id quod procedit per volūtatem, propterea non esse omnino similem volenti, vt per voluntatem est volens, quia voluntas est inclinatio ad omne bonum adæquatè: Amor autem procedens tantùm est inclinatio ad obiectū illud determinatum, quod respicit: Item voluntas pertinet ad secundam speciem qualitatis, amor verò ad primam. Secus autem se res habet in intellectu. Nam verbum Procedens & Species intelligibilis, quæ vltimò constituit intelligentem in ESSE intelligentis, pertinent ad eandem speciem qualitatis, nempe ad primam; & præ- A terea repræsentant idem in specie obiectum. Adde quòd veritas fidei de differentia vtriusque processionis non nititur illa ratione sancti Thomæ, sed diuina reuelatione. Quare non est magnopere de eiusmodi ratione laborādum.

Ad vltimum iam patet ex dictis responsio. Asserimus enim, B per fidem de differentia generationis & ꝓcessionis tradi aliquid peculiare re ipsa, ꝙ non traditur de hoc mysterio sub aliis verbis; quanq̃ non explicetur in particulari quid sit illud. Quam rem bene ex aliorum etiam Orthodoxorum Patrum sententia notauit D. Damascenus li.1. fidei Orthodoxæ, cap.2. cùm ita dixit: *Quoniam* C *quidem est differentia generationis & processionis, didicimus: Quis verò sit modus huius differentiæ, nequaquam: Quamuis autem ista intelligere non possumus, tamen ita esse, veraciter confitemur & credimus.*

CAPVT VI.

Explicatur quinta quæstio de ordine originis, suprà cap. 1. D *proposita.*

QVINTA quæstio de ordine originis erat, quódnam sit propriū principium cuiusque ꝓcessionis. Et de ꝓcessione quidem Filij nunquam fuit dubitatū, quin eius principium sit Deus Pater; sed de processione Spiritus S. acer-

acerrima cõtrouersia fuit sæpe, & A est modò inter Ecclesiam Latinam & Græcam, hoc est, inter Catholicos & Schismaticos. Græci enim recentiores sentiunt, Spiritum sanctum non à Filio, sed à solo Patre procedere. Qui est etiã Armenorum, Ruthenorum, & Moscorum error. Nominatim ita docere cœpit (quod quidem con- B stet) Theodoretus circa annum Domini CCCC. XXX. in refutatione eorum anathematum, quæ D. Cyrillus scripsit aduersus Nestorium & eius fautores, ex quibꝰ initiò fuit hic Theodoretus. Affirmat is igitur in illa refutatione cap. 9. Spiritum sanctum neque à Filio, neque per Filium, sed à Patre solo procedere. Quod ipsum C alij Nestoriani sub idem tempus asseruerunt in suo quodam Symbolo, quod exstat inter opera D. Cyrilli, & in actis Concilij Ephesini, per Theodorum Peltanum, non ita pridem Ingolstadij è Græco in Latinum conuersis, tomo 2. cap. 37.

Deinde, circa annum Domini DCC. LXVII. plures iam è Græ- D cis eum errorem complexi erant. Nam Ado Viennensis & Abbas Vrspergensis in Chronicis referunt, sub id tempus fuisse Concilium quoddam Gentiliaci celebratum, in quo præsente Rege Galliæ Pipino, Caroli Magni patre, disputatum sit à Latinis & Græcis de sanctissima Trinitate & de imaginibus. Ex quo sanè licet coniicere, controuersiam Græcorum & Latinorum in eo Concilio circa Trinitatem fuisse de processione Spiritus sancti, cùm de quæstionibus aliis huius mysterij idem vtrique perpetuò senserint. Est autem deinceps is error sensim factus cõmunis apud Græcos. Nam circa tempora Nicolai primi, hoc est, circa annum Domini DCCC. LX. Theophylactus floruit, qui in caput tertium Ioannis, tanquam ex Græciæ communi sententia loquens, Latinos palàm traduxit, quòd sentirent Spiritum sanctum à Filio procedere. Item iam sub id tempus Græci ex libris Dialogorum diui Gregorij (quos Græcè conuerterant) verba illa: *Filioque procedit*, expũxerant, vt narrat Ioannes Diaconus, Theophylacti æqualis, libro 4. de vita S. Gregorij, cap. 75.

Ac denique, circa annum Domini M. LIV. erupit apertũ Græcorum schisma, in quo huc vsque perseuerant propter illum errorem, tametsi sæpius à se vnà cum aliis erroribus damnatum, & rursus per summam inconstantiam receptum. Imperante enim illo tempore Constantino X. cognomento Monomacho, & Romano Pontifice Leone IX. quidam Michaël, Patriarcha Constantinopolitanus, eius Imperatoris pa-

patrocinio fretus, Pontificem Romanum cum suis excommunicatum esse proclamare cœpit, eo quod in Symbolo addidissent illud: *Filioq; procedit*; sibiq; primatum Ecclesiæ arrogauit, vt ex epistolis Leonis IX. ad Constantinum Monomachum intelligi potest, itemque ex Sigeberto in Chronico anno Domini M. LIV. & ex D. Antonino tertia parte historiali, titulo 22. ca. 13. §. 11. Hunc etiam errorem Grecorũ Valentinus Gentilis, cuius suprà lib. 1. mentionem aliquoties fecimus, sequutus est. Siquidẽ in prothesibus suis, prothesi 36. & 37. contendit; *Solum Patrem essentiatorem esse* (vt loquitur) *Filij & Spiritus sancti.*

A

Cõtrà, omnes Orthodoxi magno consensu semper docuerunt, non à Patre solùm, sed à Patre & Filio procedere Spiritum S. Quæ assertio Catholica, vt à Grecis quibusdam perperam sentientibus negari cœpit, ita ex contrario ab Orthodoxis subinde magis & magis ex instituto defensa est. Nam cõtra Nestorianorum illud Symbolum, de quo antè diximus, disertè hæc assertio propugnata fuit à D. Cyrillo Alexandrino in epistola ad Nestorium, sicut postea videbimus.

Deinde, circa annum Domini DC. cùm plures è Græcis in errorem illum prolaberentur (vt ex disputatione illa Concilij Gentiliacensis apparet, quæ incidit, vt suprà diximus, non multò post id tempus, addita sunt à Latina Ecclesia in Symbolo Niceno & Constantinopolitano illa verba: *Filioque procedit*, explicationis gratia, & ad execrationem contrarij erroris, & defensionem Orthodoxæ fidei. Etsi enim penitus exploratum non est, quoto anno, & à

B

quo Pontifice ea particula in Symbolo addita sit; tamen certum esse videtur, illam factam esse non multò ante, vel post annum Domini DC. intra annũ videlicet circiter D. LXXXIX. & DC. LIII. Nam in Concilio Toletano tertio, circa annũ videlicet D. LXXXIX. recitatur Symbolum Nicænum &

C

Constantinopolitanum sine hac additione; postmodum verò in Concilio Toletano VIII. circa annum DC. LIII. recitatur cum illa; neq; ante hoc tempus vsquam legitur, hæc additio in ipso quidem Nicæno & Constantin. Symbolo.

Deinceps verò vlteriùs progrediente magis ac magis Grecorum errore, & tandẽ aperto schismate

D

erumpente, acuratissimè multi scriptores Orthodoxi contra illum disputarunt, vt D. Anselmus lib. de processione Spiritus sancti, & alij: ac denique in Concilio Florentino ad extremum doctissimè & copiosissimè refutatus est.

Probatur aũt assertio Catholica Primo ex Scripturis. I. Nam Io. 15. ait

ait Filius ipse de Spiritu S. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annunciabit vobis.* Est autē scientia id, quod Spiritus sanctus hîc dicitur accepturus fuisse de Filio: vt exponunt in eo loco August. Cyrillus, & Chrysostomus, & patet ex ipsis Christi verbis. At scientia diuina Spiritus S. & eiusdem essentia vnū & idē sunt. Accepit igitur Spiritus S. à Filio essentiā per processionē.

Nec verum est, quod ait in eum locum Theophylact. hunc sensum esse, De meo accipiet, id est, loquetur cōsentanea iis, quæ ego docui, & nihil contrarium: Vel, de meo accipiet, id est, ex meo thesauro, qui est Pater, vnde ego etiam accepi. Etenim Christus ipse in eodem sermone declarat, quid sit illud, *De meo accipiet.* Nempe est idem ꝙ antea dixerat: *Non loquetur à semetipso, sed quæcunq; audiet, loquetur.* Nō solùm igitur consentanea doctrinæ Filij loquitur, sed ea ipsa non loquitur à se, sed accipit ex Filio: idq; non per disciplinā quasi ignoraret, sed per æternā processionē.

Illa autē interpretatio: De meo, id est, de thesauro meo, qui est Pater, vnde ego etiam accepi; præter quàm quòd extorta est, eò denique redit, vt intelligamus Spiritum sanctum esse etiā à Filio. Pater enim vt à Filio distinguitur per oppositionem relatiuam, non est thesaurus, siue res Filij, sed vt est vnum quiddam cum illo. Sic enim

A in ipso Filio *sunt oēs thesauri sapientiæ & sciētiæ Dei.* Nec aliter Pater thesaurus esse potest Filij, nisi quatenus est in Filio, iuxta illud: *Ego in Patre, & Pater in me est.* Non enim habet extra se Filius thesaurū Patris. Est autem Pater in Filio, vt est vnum in essentia cum Filio, sicut D. Athan. & August. & oēs Patres B interpretantur. Iam igitur, si Spiritus sanctus per processionē accepit scientiā à Patre, vt is est vnū quiddam cum Filio atque adeò thesaurus Filij; cōsequitur necessariò, ipsum etiā per processionē accipere sciētiam à Filio. Quod.n. est ab vna psona diuina, quaten⁹ est vnū cū alia, eo ipso ęquè est ab alia.

Nec mouere debet ꝙ de futuro C dicit Christus; *Accipiet:* cùm tamen ab æterno acceperit, per pcessionem, nimirum æternam. Vtrunq; enim verum est, & ꝙ accipiet, & ꝙ acceperit, sicut etiam quod in psentia accipit: Siquidem durat eadem in omni differētia temporis illa æterna processio Spiritus sancti, vt D. Augustinus in eum locum rectè notauit. Adde quòd *accipiet* D dicit, quia futuro tempore loquuturus erat, atq; adeò manifestaturus scientiam quam accepisset.

II. Deinde loquēs in eodē serm. Filius de Spiritu S. *Si non abiero,* inquit, *Paracletus non veniet ad vos: Si autem abiero, mittam eum ad vos.* Et iterū: *Cùm venerit Paracletus quē ego mittam vobis à Patre, docebit vos oēm veri-*

veritatem. Ex quibus locis tale deducimus argumentũ. Omnis missio (vt ex Orthodoxa doctrina optimè explicuit D. Thõ 1. p. q. 43. ar. 1.) est secundum modũ aliquem processionis eius, qui mittitur, ab eo qui misit. In proposito autem Spiritus S. qui mittitur, non procedit à Filio secundum imperium, vt procedit seruus à Dño missus; neq; secundum consiliũ, vt procedit quis ab eo, à quo mittitur instructus de re aliqua quã ignorabat. Restat igitur vt procedat sm̃ originẽ accipiẽdo à Filio substãtiã & scientiam suam, & quidquid habet: sicut flos dicitur emitti ab arbore, procedens sm̃ suũ esse ab eo.

Idq; rursus cõfirmatur hoc modo. Mitti ab altero nemo verè dicitur, nisi qui impulsu & quasi motu alicuius incipit de nouo esse alicubi sm̃ aliquem modum, quo ibi non erat. Si igitur Spiritus S. verè à Filio mittitur ad homines; necesse est, vt Spiritus S. sm̃ gratiæ operationem aliquam incipiat ex impulsu, & quasi motu Filij esse in hominib. quomodo antè in his non erat. Quale aũt esse dicem⁹ impulsum illũ, & quasi motũ Filij, ex vi cuius incipit ꝑ operationẽ aliquã Spiritus S. esse in hominib.? Certè quicunq; excogitetur p̃ter eũ qui est sm̃ originem, stare non poterit cũ consubstantialitate Spiritus S. & Filij. Quare reliquũ est, vt idcirco Spiritus S. à Filio mitti dicatur, quia ex vi suæ originis & quasi impulsu ꝓcessionis, à Filio habet essentiam & potentiam suam, atq; adeò etiam illam operationem sm̃ quam incipit esse peculiari modo in hominibus; quippe cùm actio Spiritus S. eadem sit cum essentia & potentia Spiritus sancti. Quæ considerans D. Augustinus lib. 4. de Trin. cap. 19. & deinceps, rectè docuit, personam vnam ab altera mitti, esse personam vnam ab altera procedere secũdum originẽ.

Nec valet, quod Græci dicunt, Spiritum S. mitti à Filio, non quoniam ab illo ipse ꝓcedat, sed quia Filius etiã dat hominibus illa dona, quæ sunt dona Spiritus S. Primùm enim hęc interpretatio non retinet sermonis proprietatẽ atq; veritatem in eo, quòd Scriptura affirmat, Spiritum sanctum à Filio mitti. Ad missionẽ enim alicuius processio etiam eius aliqua ab eo qui mittit necessaria est, vt antè demonstratum est. Deinde, neque exponunt hoc modo Græci Scripturam aliquo modo improprio, qui sit in ipsa Scriptura vsitatus. Nam si dare tantummodò dona Spiritus sancti, est mittere Spiritũ sanctum; ergo Pater etiam mittitur à Filio & Spiritu sancto: cùm Spiritus sanctus & Filius dent etiã omne donum *descendens à Patre luminum*. Id autem nusquam legitur in Scriptura, vt D. etiam August. li. 2. de Trin. ca. 5. obseruauit.

Tertiò. Nō minus verè ac propriè Scriptura dicit, Spiritum sanctum mitti à Filio, quàm Filium à Patre. Sed non esset tolerabilis interpretatio, si quod dicit Paulus, *misisse Deum Filium suum in mundum*, aliquis contenderet aliud non esse, quàm contulisse etiam Patrē dona & beneficia Filij in genus humanum, non aūt misisse ipsum Filium secundum se per processionem originis. Igitur neque est tolerabilis illa interpretatio Græcorū de missione Spiritus sancti. Quartò. Filius ita dat dona Spiritus sancti, vt ipsum etiam Spiritum sanctum nobis det: nempe vt eo per cognitionem & amorem, adiuti illis ipsis donis, fruamur, atq; adeò, vt illum ea ratione, tanquā rem quandam nostram, ad prȩclarum vsum cognitionis & amoris possideamus. Dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 6. *Membra vestra templa sunt Spiritus sancti, quem habetis in vobis*. Et iterum ad Rom. 5. *Charitatē Dei diffusam esse in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*. Vbi vtrunq; significat nobis dari: nēpe caritatem Dei, quæ est vnū ex Spiritus S. donis, & ipsum etiam Spiritum S. Quod etiam disertis verbis Patres cōfirmant. Augustinus lib. 15. de Trin. cap. 26. Ambrosius lib. 1. de Spiritu S. ca. 4. & 5. Chrysost. in ca. 5. ad Rom. Cyrill. in ca. 16. Ioan. Quomodo autē intelligi potest, ipsum etiam Spiritum sanctum dari atque mitti nobis à Filio, nisi aliquo tanquam motu siue impulsu Filij Spiritus S. incipiat esse per operationem suam in nobis? Nullus autē in proposito impulsus nisi secūdum originē locū habere potest, vt antè ostēsum est. Procedit igitur Spiritus S. à Filio.

Neq; hoc loco obstat illud ꝙ legimus Isa. 46. & 61. de Filio: *Et nūc Dñs misit me & Spiritus eius*. Quamuis. n. D. Aug. li. 2. de Trin. c. 5. commotus hoc testimonio, velit (vt infrà lib. 2. c. vlt. videbimus) impropriè quodammodò dici posse, personā vnam mitti ab altera, à qua non ꝓcedit: tamen longè certissima est Christi interpretatio, qui Lucæ 4. exponit, se non secundum diuinitatem, sed secundum humanitatē assumptā fuisse missum à Spiritu S. *Spiritus*, inquit, *Domini super me, eò ꝙ vnxerit me, euangelizare pauperibus misit me*. Est igitur Filius ea natura à Spiritu S. missus, sīn quam Spiritus S. est super ipsum, & vnxit eum oleo gratiæ & *lætitiæ præ consortibus suis*, nempe secundum humanitatem. Vt etiā sup. lib. 1. ca. 11. obiter exposuimus circa locū illum Isaiȩ.

III. Pertinet etiā ad hanc quȩst. maximè ꝙ Christus affirmat Io. 16. *Omnia quæ habet Pater mea sunt*. Ex qua sententia, cùm sit vniuersalis, nihil licet excipere ex numero eorum, quæ habet Pater, nisi illud ꝙ necessariò excipiendum est, vt distinctio Patris & Filij possit salua con-

consistere. Si enim distinguitur, A necesse est, aliquid sibi proprium habere Patrem quod non habeat Filius, vt eo posit Pater à Filio distingui. Hoc autem est sola relatio Patris, qua is opponitur Filio. Qua ratione enim illi non opponitur secundum eam originis relationem, vnum quiddam est cum illo, vt optimè ratiocinatur B in illum locum D. Augustinus. At inter ea quæ præter relationem paternitatis habet Pater, est etiam vis spirandi siue producendi Spiritum sanctum: neque per hanc Pater opponitur relatiuè Filio, vt patet: Hanc igitur vim etiam habet Filius, & proinde ipse vnà cum Patre spirat Spiritum sanctum.

IIII. Adde, quod ad id ipsum C significandum Christus Ioan. 20. *Insufflauit & dixit; Accipite Spiritum sanctum*: vt quemadmodum spiritus aëreus ex ore humano procedit, ita Spiritus sanctus à Filio procedere intelligeretur. Huc enim eam Christi cæremoniam pertinuisse interpretatur D. Augustinus li. 3. contra Maximinum, cap. D 14. & D. Cyrillus lib. 12. in Ioan. c. 56. Et Anastasius Antiochenus li. 1. de rectis dogmatibus, cuius auctoris mentio honorifica fit in 6. Synodo: nec aliò videtur posse illa cæremonia insufflationis referri.

V. Ad Rom. 8. & ad Gal. 4. Spiritus sanctus vocatur *spiritus Filij*, sicut etiam idem vocatur spiritus Patris, Matt. 10. & aliâs. Quomodo autem est & dicitur peculiariter spiritus Filij? Certè per originem, sicut Patris. Nam si dicas esse spiritum Filij per identitatem naturæ; aut quia ipse etiam procedit à Patre à quo procedit Filius: eodem modo dici posset Filius esse Verbum Spiritus sancti; vt qui etiam est eiusdem naturę cum Spiritu sancto, & procedit à Patre à quo procedit Spiritus sanctus. At id nunquam est dictum. Restat igitur vt Spiritus sanctus sit & dicatur spiritus Filij, quia est eius per originem, sicut & Patris.

SECVNDO probatur assertio Catholica testimoniis Conciliorum. Nam inprimis Concilium Ephesinum, & Synodus IV. act. 1. & 5. & Synodus V. act. vlt. & Synodus VI. act. 17. & Synodus VII. actione 7. approbarunt epistolam quam D. Cyrillus ex Concilio Alexandrino, quod ipse conuocarat, scripsit ad Nestorium. In qua epistola sic inter cetera dicit Cyrillus: *Spiritus appellatus est veritatis, & veritas Christus est: vnde ab isto similiter sicut ex Patre procedit.* Quinque igitur generalibus Conciliis in ipsa Græcia celebratis processio Spiritus sancti à Filio probata est. Et quidem in VII. Synodo quæ maiori ex parte Græcorum, fuit, non modò epist. Cyrilli probatur, sed ipsum etiam Constantinopolitanum Symbolum cum

A illa additione (Filioq;) recitatum est, vt ex antiquissimo etiam Codice manuscripto Latini probauerunt in Concilio Florentino sess.5. & 7.

Præterea in pluribus Conciliis Toletanis ante schisma Græcorũ eadem veritas asserta est, nempe in Concilio Toletano I. c.21. & in III.c.1.& in IV.c.1. & in VIII.c.1. B & in XI.cap.1. Post schisma etiam in aliis multis, nempe in Barensi quodam, cui interfuit D. Anselmus, vt ipsemet commemorat libro de ꝓcessione Spiritus sancti, cap.4. Et in Lateranensi sub Innocentio III.c.1. in cuius definitionem consenserunt etiam Gręci, vt patet ex c.4. Item in Lugdunensi sub Gregorio X. vt refertur lib.6. C decretalium, tit.1.c.vnico. In eoq; Concilio Græcis etiam consentientibus Symbolum cantatũ est cum illa additione, Filioq; procedit, ter Græcè & ter Latinè. Item in Concilio Florentino consentientibus Græcis & Latinis. Et denique etiam in Tridentino sess. 3. in confessione fidei. D

TERTIO probatur testimoniis eorum Patrum Latinorũ & Græcorum, qui etiã ante schisma ortum floruerunt, *quorum omnium* (vt verissimè in illo Cõcilio Lugdunensi dictum est) *incommutabilis veraq; sententia tenet Spiritum sanctum à Patre & Filio procedere*. Neque enim Latinorum auctoritas, quia Latini sunt, à Græcis schismaticis sine sum̃a temeritate contemni potest. 1. Quia non minus sunt antiqui, & eruditi, & sancti quàm Patres Græci. 2. Quia in Concilio etiam Ephesino Latinos & Græcos simul, ad auctoritatem dogmatis Ecclesiastici contra Nestorium, citatos fuisse, commemorat Vincentius Lirinensis in libello contra profanas vocum nouitates: nempe Felicem & Iulium Pontifices, & Cyprianum, Ambrosium, Basilium, & vtrumque Gregorium Nicęnum & Nazianzenum, & Athanasiũ. Quod etiam factum est à quinta, sexta & septima Synodo. Et item ab Augustino libro 2. contra Iulianum (vt in Apologia nostra de sacrificio Missæ, cap.1. notauimus) & à D. etiam Basilio libro de Spiritu sancto, capite 29.

Ex Latinis igitur omnium vetustissimus Tertullianus in libro contra Praxeam non longè ab initio, ita inquit: *Spiritum sanctum non aliundè puto quàm à Patre per Filium.* Et rursus in eodem libro: *Tertius*, inquit, *est Spiritus à Deo* (puta Patre) *& Filio, sicut tertius à radice fructus ex frutice, & tertius à fonte riuus ex flumine, & tertius à sole, apex ex radio. Nihil tamen à matrice alienatur à qua proprietates suas ducit.* Vbi vides ex Tertulliani sententia ita procedere Spiritum sanctũ à Filio sicut procedit fructus ex frutice &

& riuus ex flumine, & apex ex radio. Item Hilarius lib. 2. de Trinit. prope finem: *Spiritum sanctum de Patre & Filio auctoribus esse confitendum*, inquit, *est*. Ambrosius li. 1. de Spiritu sancto, c. 10. cuius auctoritas à Patribus Concilij I. Constantinopolitani maximi facta est: *Spiritus*, inquit, *sanctus cùm procedit à Patre & Filio, non seperatur à Patre, non seperatur à Filio*. Et li. 2. de Spiritu sancto, c. 12. *Omnia*, inquit, *Patris habet Filius, & quæ accepit ipse per vnitatem naturæ, ex ipso per eandem vnitatem accepit Spiritus. Sicut ipse Dominus de suo Spiritu declarat, dicẽs; Propterea dixi, quia de meo accipiet*. Augustinus libro 15. de Trinitate, cap. 26. *Sicut habet Pater in semetipso vt de illo procedat Filius, sic dedit Filio vt de illo procedat Spiritus sanctus*. Idem li. 5. de Tri. c. 14. Item D. Leo epist. 91. seu. 95. cuius fidem Patres in Synodo Calcedonensi se complecti professi sunt, & in quo D. Petrum loqui dicebant: *Alius*, inquit, *est qui genuit, alius qui genitus est, alius qui de vtroque procedit*. Et in ep. 31. seu. 33. D. Cyrilli epistolã ad Nestorium, de qua suprà diximus, approbauit. Item D. Prosper in lib. de vita cõtemplatiua: *Filius ex Patre Filioq; procedit*. Idipsum asserit D. Fulgentius libro de fide ad Petrum, cap. 2. Et Idacius Clarus, lib. contra Varimadum Arianum, Boëtius lib. 1. de Trinitate, cap. 12. D. Gregorius libro 1. Moralium,

A cap. 8. & lib. 2. Dialogorum, capite vltimo, qui à Grẹcis etiam tanquam sanctus colitur, & retinetur in Ecclesię Gręcę Calendario. Itẽ Beda libro 1. de elementis Philosophiæ. De aliis verò Latinis scriptoribus omnibus qui post Græcorum schisma floruerunt, dubium nullum est, quin acerrimè B aduersus recentiores Græcos assertionem Catholicam ꝓpugnauerint, vt diuus Anselmus libro de processione Spiritus sancti, & Magister sententiarum lib. 1. sententiarum, dist. 11. & D. Thomas in opusculo de erroribus Græcorum, & in qq. de potentia, quæstione 10. art. 4. & 5. & passim alij omnes.

C Est autem in Latinorum sententia obseruandum, apud ipsos quidem nihil interesse, quod ad rem attinet, vtrum Spiritus sanctus dicatur procedere à Patre & Filio, vel à Patre per Filium. Quia enim Filius à Patre accepit vim qua spirat Spiritum sanctum; hoc ipso quod procedit à Filio, proce- D dit etiam à Patre per Filium. Itaq; vnum & idem est procedere illum à Filio, vt is accepit vim spirandi à Patre, & procedere à Patre per Filium. Quanquam & immediatè etiam procedit à Patre, vt is consideratur non vt communicans Filio vim spirãdi, sed vt principium etiam immediatũ Spiritus sancti, æquè ac Filius, sicut infrà magis

magis explicabitur, cùm docebimus quemadmodum Pater & Filius sint vnum & idem principium Spiritus sancti. Atq; ita illud Tertulliani, quod antè citauimus, intelligi debet: *Spiritum sanctum non aliunde puto quàm à Patre per Filium.* Quare Theodoretus, doctissimus ac primus eorum omnium Græcorum, qui Spiritum sanctum à B Filio procedere negant, vtrumq; simul negauit, vt suprà diximus; videlicet & Spiritum sanctũ procedere à Filio, & procedere à Patre per Filium: intelligens nimirum vtrumque idem esse.

Alij autem recentiores & imperitiores Græci non recusant concedere Spiritum sanctum procedere à Patre per Filium, vt refert C Cardinalis Besarion in oratione doctissima, quam habuit de hac quæstione in Concilio Florentino. Sed aiunt, Spiritum sanctum dici per Filium à Patre procedere, 1. Vt significetur terminus relationis quam significat nomen Patris. 2. Vt significetur Spiritum sanctum & Filium esse consubstã- D tiales. 3. Vt significetur à Patre non solùm Spiritum sanctum, sed etiam Filium procedere, vt illud, *per Filium*, tantundem valeat atq; si dicatur, *cum Filio.*

At hic manifestus est abusus vocabulorum. Nihil enim eorum triũ, quę Græci dicunt, potest rectè significari eo modo loquendi.

A Non primum nec secundum: quia tunc liceret pari modo dicere, Filium procedere à spiratore per Spiritum sanctum. Vt enim Spiritus sanctus verè dicitur procedere à Patre, licet non vt à Patre, sed vt à spiratore; sic etiam Filius à Patre spiratore, licet non vt à spiratore, sed vt à Patre. Atque ita B dicam similiter, Filium procedere à spiratore per Spiritum sanctum, nec hac oratione processionem aliquam Filij à Spiritu sancto significari, sed terminum relationis spiratoris, & consubstantialitatem Filij & Spiritus sancti. Qui certè modus loquendi & significandi est absurdissimus. Non potest etiam illo modo loquendi si- C gnificari tertiũ, quod aiunt Græci, nempe Spiritum sanctum cum Filio procedere à Patre. Primùm; quia eodem sensu licebit dicere, Filium procedere à Patre per Spiritum sanctum: quem modum loquendi nec ipsi Gręci tolerabunt. Deinde, quia consuetudo loquẽdi Scripturæ & auctorum Ecclesia- D sticorum, immò aliorũ quorumuis rectè loquentium, non admittit, vt, PER, significet idem quod, CVM: quin immò semper indicat aliqualẽ caussam. Alioqui si, PER, tantundem valeret, atq; particula, CVM, facilè ab Arianis illa testimonia possent eludi, ex quibus Patres, etiam Græci vetustiores, potissimùm pro diuinitate Filij sunt

sunt argumentati: Ioan.1. *Omnia per ipsum facta sunt*. Ad Coloss. 1. *Omnia per ipsum creata sunt*. Ad Hebræos 1. *Per quem fecit & secula*. Sensus enim similiter esse posset, nõ à Filio creata esse omnia, sed ipsum potius Filium vnà cum aliis rebus esse creatum. Caussam igitur particula Per semper significat: ac proinde idem est, vt diximus, per Filium Spiritum sanctum procedere, & à Filio siue ex Filio procedere, quemadmodum etiam in locis citatis; & item Genes. 4. *Possedi hominem per Deum*, id est, à Deo, sicut exponit D. Basilius lib. de Spiritu sancto, c.5. sub finem.

A

Ex Græcis item Patribus antiquis nullus est in quo non inueniatur illustre aliquod testimonium pro Spiritus sancti processione à Filio. Diuus Athanasius in Symbolo: *Spiritus sanctus*, inquit, *à Patre & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens*.

B

Neque negari potest hoc Symbolum esse D. Athanasij. Nam D. Augustinus in Psalm. 120. ex hoc Symbolo sub Athanasij nomine recitat versiculum proximũ huic ipsi quem nos recitauimus: *De hoc sole* (Christo) *Pater Athanasius*, ait Augustinus, *Alexandrinus Episcopus ita pulchrè loquutus est: Filius à Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus*. Atq; aliàs etiam vtitur idem Augustinus sentẽtiis huius Symboli, vt in Enchiridio c.36. & li.5. de Trin. cap.8. & epist.174. ad Pascentium, & ser.195. de tempore. Item D. Gregorius Naz. in orat. de laudibus Athanasij testatur, eũ perfectissimam fidei confessionem composuisse: *Quam totus*, inquit, *Oriens & Occidens veneratur*.

C

Sed neque dici potest, Latinos addidisse ad Athanasij Symbolum illam particulã (*& Filio*). Primùm enim, versiculus proximus quem Augustinus citat (*Filius à Patre solo est, &c.*) indicat, particulam (& Filio) in sequenti versiculo fuisse ab eodem Athanasio positam. Nam quorsum dixisset de Filio, illum à solo Patre esse, nisi vt discrimen processionis eius à processione Spiritus sancti ostenderet, quòd ille à solo Patre, Spiritus sanctus etiã à Filio procederet? Nec enim alioqui fuit opus dicere illũ à solo Patre esse, ne alioqui putaretur esse etiam à Spiritu sancto: cùm id nemo vnquam putauerit. Deinde in Græco etiam Athanasij Symbolo illa particula similiter inuenitur. Tertiò in Concilio Toletano IIII. cap.1. quod ante schisma Græcorum, hoc est, circa annum 633. celebratum fuit, recitatur idem Symbolum Athanasij cum ea particula. Postremò, neque ipsi Græci schismatici ausi sunt negare particulam illam esse Athanasij, sed ausi sunt potius, per summam contumeliam, dicere, virum sanctissimũ, cùm ita in Symbolo

D

ſcripſit, ebrium fuiſſe: vt de Græcis ſui temporis refert Gennadius Scholarius libro pro defenſione Concilij Florentini, c. 1. Præterea idipſum & quidem maximè ſobriè ac ſapienter ſenſiſſe D. Athanaſiũ, patet manifeſtè ex aliis eius ſcriptis. Nam ſerm. 4. contra Arianos poſt tria circiter folia ab illius ſermonis initio: *Scriptura*, inquit, *exempla in medium producit quibus & Iudæos pudefacere & Græcorũ calumnias refellere poſſumus, qui dicunt nos, quia Trinitatẽ agnoſcimus, plures Deos agnoſcere. Non enim tria principia aut tres partes introducimus, quemadmodum Marcioniſtæ, cùm non tres ſoles ad comparationem adducamus, ſed vnicum ſolem, eiuſque ſplendorem, vnicamq́; ex* AMBOBVS *lucem*. Solem vocat Patrem, ſplẽdorem Filium, lucem ex vtroque procedentem Spiritum ſanctum, vt ex ipſo Athanaſij loco eſt euidentiſsimum.

Et in epiſtola ad Serapionem contra quoſdam hæreticos, qui admittebant Filium eſſe Deum ex Deo Patre, Spiritum autem ſanctum eſſe à Filio Deo productum, non tamen eſſe Deũ ſed Filij creaturam; ea ratione argumentatur D. Athanaſius, quòd ita Spiritus ſanctus verè eſt ac procedit immanenter à Filio Deo, ſicut Filius à Deo Patre; ac proinde vel Spiritum ſanctũ ab illis hæreticis concedendum eſſe ſimiliter Deum ex Deo Filio, vel ſi creatura Filij di-

A citur eodem modo Filium eſſe dicendum creaturã Patris: *A Patre*, inquit, *dicitur Spiritus ſanctus procedere, quoniam à Verbo Patris deſumit, & mittitur & donatur*. Et poſtquam ibi oſtendit ſic Spiritum ſanctum deſumere, & mitti & donari à Filio ſeu Verbo, quomodo Filius deſumit, & mittitur & donatur à Pa-
B tre, ſic concludit: *Quum igitur iſtiuſmodi ordinem & naturam habeat Spiritus ad Filium, qualem Filius habet ad Patrem, quî fieri poteſt, vt qui Spiritum creaturam dicit non idem de Filio neceſſariò ſentiat? Si enim Filij Spiritus creatura eſt, conſequens eſt vt dicant etiam Verbum Patris creaturam eſſe*. Et paucis verbis interpoſitis, quibus hæreticos illos exagitat,
C rurſus hoc modo concludit: *Vt enim Filius qui in Patre eſt* (vrget Filij proceſsionem in Patre immanentem) *creatura non eſt, ſed ex propria ſubſtantia ſui Patris; ita Spiritum qui eſt in Filio* (nempe ſimiliter per proceſsionem ab eo, in eodẽ ipſo Filio immanentem) *nefas eſt creaturis coniungere, aut ſeparare à Verbo,*
D *& imperfectam Trinitatem facere*. Et rurſus aliquanto inferiùs, clarius adhuc format idem argumentum his verbis: *Quod ſi Filius ideo, quia ex Deo Patre eſt, proprius ipſius ſubſtantiæ eſt; neceſſe eſt & Spiritum qui ex Deo eſſe dicitur* (nempe ex Deo Filio) *proprium eſſe ſecundum ſubſtantiam Filij.*

Ex quo argumento Athanaſij

totics

toties repetito manifestissimum est eum sensisse, quòd Spiritus ꝓcedat à Filio. 1. Quia id sumit tanquam concessum ab aduersario, & inde deniq; diuinitatem Spiritus sancti concludit. 2. Quia si non ex ꝓcessione Spiritus sancti à Filio, sed ex nuda missione & acceptione illius, sine processionis respectu, argumentaretur; nequaquam bene concluderet, Spiritum sanctum esse Deum, sicut Filius à quo mittitur & à quo accipit, est Deꝰ. Nam Angelus vel homo mitti & accipere disciplinā potest à Deo; & tamen quia non etiam procedit immanenter ab eo, minimè est Deus. 3. Illa verba clarissima sunt: *Necesse est & Spiritum, qui ex Deo esse dicitur, &c.* Oportet enim omnino *ex Deo Filio* ibi subintelligere, vt oratio & consequentia D. Athanasij cohęreat. Vult enim concludere, Spiritum sanctum, quia sic est ex Filio Deo, sicut Filius est ex Deo Patre, ipsum etiā esse Deum consubstātialem Filio. Quemadmodum, *quia Filius* (vt ibi è vestigio argumentū suum confirmans inquit D. Athanasius) *sapientia & veritas est, scriptum est, & Spiritum, Spiritum sapientiæ & veritatis esse.* Mihi quidem tam euidens est hoc loco, D. Athanasium processionem Spiritus sancti à Filio agnouisse, vt suspicer à Græcis aliquibus qui in contrario errore fuerint particulam Filio, post illud

A Verbum, ex Deo, expunctam esse: tametsi frustra, cùm illa etiam expuncta, nequeat locus aliter constare, nisi *ex Deo Filio* subintelligamus.

Rursus idem argumentum repetit Athanasius in duabus epistolis breuioribus ad Serapionem hoc modo: *Si Filius, quoniam non est* B *ex non entibus, sed ex Deo, consequenter non potest esse creatura; necesse est, neq; Spiritum sanctum esse creaturam: eò quòd in confesso est eum esse ex Deo.* Ex quónam autem Deo esse Spiritum sanctum in cōfesso est apud hæreticos etiam Macedonianos quos redarguit Athanasius? Certè non ex Deo Patre, id enim Macedoniani negabant, sed ex Deo C Filio, quod illi confitebantur.

Item in libro cuius est titulus, Redargutio hypochrisis Meletij, sub finem: *Impossibile*, inquit, *est, Spiritum sanctum in Trinitatis gloria numerari, si non emanasset ex Deo per Filium, sed per modum creaturæ à Deo factus vt putant.* Quemadmodum autem idem sit emanare Spiritum D sanctum per Filium, & emanare à Filio, suprà explicauimus.

Item D. Basilius (quem tanti fecit ipse Athanasius, *vt gloriam Ecclesiæ* nominauerit in epistola ad Palladium) libro 2. contra Eunomium sub finē sic loquitur: *Nulla*, inquit, *Filij operatio à Patre dissecta est; Omnia enim*, inquit, *mea tua sunt, & tua mea sunt. Quando igitur Spiritus*

tus caussam soli vnigenito attribuit Eunomius? Vides quomodo probat Spiritum sanctũ esse etiam à Patre (quod negabat Eunomius) quia procedit à Filio, & omnes actiones Filij sunt etiam Patris?

Et li.3. contra Eunomium initio: *Cur necesse est*, inquit respondens ad consequẽtiam Eunomij, *si dignitate & ordine tertius est Spiritus sanctus, natura quoq; ipsum tertium esse? Dignitate namque ipsum esse secundum a Filio, cùm ab ipso esse habeat, & omnino ab illa caussa dependeat, pietatis ratio tradit: naturæ verò tertiæ, neq; ex sanctis Scripturis didicimus, neque ex prædictis possibile est colligere.* Græci in Concilio Florentino sess.20. respondebant non haberi in omnibus Græcis codicibus illa verba: *Cùm ab ipso esse habeat, & omnino ab illa caussa dependeat*; ac proinde Codices Latinos corruptos esse. Sed Latini ostenderunt Græcum Codicem ante 600. annos scriptum in quibus ea sententia continebatur. Et certè continetur ea etiam in verbis quæ è vestigio ibi subiungit ita Basilius: *Nam quemadmodum Filius ordine quidem à Patre secundus est, quoniam ab illo est; & dignitate quoniã origo & caussa essendi Pater ipsi est; natura verò nullo modo secundus, quoniam in vtroq; vna est Deitas: ita Spiritus sanctus etsi dignitate & ordine secundus à Filio est, non tamen alienæ ipsum naturæ esse inde consequitur.* Vbi notet Lector,

A quomodo Basilius interpretetur, quid sit, dignitate & ordine vnam personam esse secundam ab altera, sicut Spiritum sanctum à Filio secundum esse concedit: Ait enim id esse, personam vnam esse alteri originem & caussam (hoc est principium) essendi.

Idem asserit li.5.in Eunomium

B c.8. cuius titulus est, *quòd Spiritus sanctus sit imago Dei & Christi.* Imago enim debet ab exemplari procedere, vt ostendit rectè D. Augustinus, lib. 83.qq.q.73.& infrà suo loco docebimus. Rursus eodem loco c.11. Cuius titulus est, *quòd sicut se habet Filius ad Patrem, ita Spiritus sanctus ad Filium.* Ac ibi ita dicit: *Quapropter verbum Dei est Filius,*

C *verbum autem Filij est Spiritus sanctus.* Procedit igitur à Filio Spiritus sanctus sicut Filius procedit à Patre. Quomodo autem Spiritum sanctum appellet verbum postea li.4.c.3.exponemus, cùm agemus de propriis personarum. Rursus in eodem lib. c. 12. in cuius titulo hæc quæstio proponitur: *Quare*

D *Spiritus sanctus non est Filius Filij?* Respõdet autem his verbis Basilius: *Non equidem quia non sit ex Deo per Filium. Sed vt non Trinitas putetur esse infinita multitudine quæ suspecta sit Filios ex Filiis habere, quemadmodum fit in hominibus.*

Ex quo loco multis sanè modis probari potest, Spiritum sanctũ, ex sententia Basilij, procedere quoque

quoque à Filio. 1. Quia nisi id habuisset pro comperto, ineptè moueret quæstionem, quare non dicatur Filius Filij? Nam quæ esset ratio dubitandi? Certè nemo sanę mentis quærat, quare frater non dicatur filius fratris, à quo non procedit. 2. Quia non respondet, ideo filium non esse, quia non ꝓcedit ab eo: id quod fuisset promptissimum respondere, si ita rem habere putasset: sed alias rationes conatur reddere, cur filius filij non sit. Sicut etiam D. Athanasius in epistola ad Serapionẽ: Vbi sæpe repetit, tandem esse mysterium id ineffabile: quo nihil certè opus erat cõfugere, ac multò minus eiusmodi quæstione se diuexare, si vno verbo dici poterat, ideo Spiritum S. non esse Filium Filij, quoniam à Filio non habeat esse. 3. Quia disertis verbis Basilius eam etiam responsionem excludit: *Non quia non sit*, inquit, *ex Deo per Filiũ, etc.* 4. Quia excludens eam responsionem, certè fatetur, Spiritum sanctum habere esse per Filium, quod idem est, ac habere esse à Filio, vt suprà in hac quæstione explicatum est.

Præterea D. Gregorius Nazianzenus oratione 5. de Theolog. quęrit; *Quid desit Spiritui sancto, quare non sit Filius?* Respondet: *Nihil deesse illi dicimus. Neque enim Deo quidquam deest. Verùm manifestationis, mutuæq; eorum relationis differentia diuersa quoq; ipsis nomina procreauit.* Mutuam autem relationem eorum intelligit procul dubio esse relationem eorum ad inuicem, quæ non est alia, nisi secundum originem, ex qua in diuinis existit personarum differentia. Nam & ibidem etiam eadem ratione dicit Filium non esse Patrem, *propter mutuam vtriusque relationem*, nempe secundum originem. Ac denique ibidem tres personas comparat cum Adam, qui à nullo homine exstitit, & Eua, quæ exstitit ex Adamo, & Seth, qui exstit ab vtroque.

Item diuus Gregorius Nizænus libro ad Ablabium, cuius titulus est; *Quòd non oporteat tres Deos dicere*, vbi ostendit, nihilominus personas distingui secundum originem: *Eam*, inquit, *quæ circa caussam & caussatum consideratur differentiam non negamus, per quod solum alterum ab altero discerni deprehendimus: nimirum quod credimus, aliud quidem caussam esse, aliud ex caussa, & ex eo quod ex caussa est.* Quibus postremis verbis manifestè designat Spiritum sanctũ; qui est ex eo, quod ex caussa est, hoc est, ex Filio. Atque etiam cùm dicit, solum per eum originis ordinem alteram personã ab altera discerni. *Caussam* autem, more aliorum Græcorum Patrum, accipit pro originis principio. Item subiungit ibi: *Rursus aliam differentiam*

consideramus. Nam aliud quidem continenter, & sine medio ex primo est. Aliud verò per id, quod immediatè, ex cōtinenti est. His autem verbis illam differentiam Filij & Spiritus sancti proponit, quam suprà explicauimus: nempe quòd Spiritus sanctus non solū immediatè, sed mediatè etiam procedit à Patre, hoc ipso quòd procedit à Filio, qui est ex Patre. Filius autem solùm immediatè à Patre ꝓcedit. Adducit etiā Gennadius in defens. Concilij Florentini, cap. 1. alium locum huius Gregorij ex homil. 4. in orationem Dominicam, quem dicit ex illius operibus fuisse à Gręcis schismaticis expunctum. Verba autem Gregorij, quæ citat, sunt ista: *Spiritus sanctus & ex Patre dicitur, et ex Filio præterea esse ostenditur.* Item Besarion in oratione dogmatica, cap. 6. adducit testimonium alterum ex eodem lib. 1. contra Eunomium, qui libri nondum Latinè editi sunt, vbi hic Gregorius de Filio & Spiritu sancto loquens: *Vterque*, inquit, *ex primo principio, id est, ex Patre, suam substātiam habet.*

Item D. Gregorius Taumaturgus in sua confessione fidei, quam refert in orat. de illius laudibus D. Gregorius Nicænus: *Vnus*, inquit, *Spiritus sanctus ex Deo ortum, & existentiam habens, qui per Filium apparuit imago perfecta Filij perfecti.* Quo loco dupliciter significat processionem Spiritus sancti à Filio. 1. Quia dicit, illum per Filium apparuisse, id est, missum visibiliter ad Apostolos fuisse. Missio autem respectum processionis includit, vt suprà explicatum est. 2. Quia perfectam imaginem Filij perfecti vocat. Imago autem ab exemplari aliquo modo procedat, necesse est. Et quidem si sit tantùm imago artificialis, sufficit vt ab exemplari procedat secundum illius formam intellectilem, quæ est in mente artificis: Imago autem naturalis qualis est in proposito, ab exemplari suo procedit semper, vt à principio sui esse. Omnis siquidem efficiens intendit sibi assimilare secundum formam suam id quod efficit.

Item D. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi decima septima: *Vnus*, inquit, *est Spiritus sanctus subsistens, qui vbique Patri & Filio adest, non qui ab ore Patris & Filij loquente formetur, vel effletur, vt in aërem diffundatur, sed substantialis loquens ipse, & operans.* Quo loco dum negat diuus Cyrillus, Spiritum sanctum ab ore Patris & Filij materiali modo efflari, procul dubio indicat, spirari ab ipsis alio modo sublimiori, sic videlicet, vt ipse etiam sit subsistens, & loquēs, & operans.

Item D. Chrysostomus homilia prima de Symbolo, tomo quinto: *Iste*, inquit, *est Spiritus de Patre &*

& Filio procedens. Et homil. 2. *Spiritum sanctum dicimus Patri & Filio coæqualem, & procedentem de Patre & Filio.*

Item Epiphanius hæresi 69. probat contra Arianos, Spiritum sanctum non esse Filij creaturã: *Quoniam vnus*, inquit, *est Spiritus Dei, Spiritus ex Patre procedens, & de Filio accipiens. Hi verò volunt hunc creaturam esse.* Quo loco manifestum est verbis illis: *Et de Filio accipiens*; significasse Epiphanium processionem Spiritus sancti à Filio; siquidem eam acceptionem opponit creationi: nisi quod voluit illud ipsum vocabulum retinere, quo Filius ipse in Euangelio processionem Spiritus sancti à se significauit, inquiens: *De meo accipiet.* Item in libro Anchoratus, *Spiritum sanctum esse à Filio, & ex Filio*, sæpissimè repetit.

Idem apertissimis verbis sæpe etiam asserit D. Cyrillus Alexandrinus. Vt lib. 13. thesauri, cap. 2. *Ex Filio*, inquit, *naturaliter & substantialiter Spiritum Sanctum sicut ex Patre prouenire credimus.* Similiter lib. 11. in Ioannem, cap. 1. & 25. & lib. 12. cap. 56. & lib. 5. 6. & 7. Dialogorum de Trinitate cum Hermia, & lib. de recta fide ad Theodosium, post medium. Et in epist. ad Nestorium suprà citata. Asserit etiam idem apertè Didymus Alexandrinus lib. 2. de Spiritu sancto. & Simeon Metaphrastes in vita S.

A Dionysij Areopagitæ. Anastasius Antiochenus libro 1. de rectis dogmatibus. Et Tharasius Patriarcha Constantinopolitanus in epistola ad Episcopos Oriẽtales, quę exstat in VII. Synodo, act. 3. Et Maximus in 4. caput Ezechiel. vt Besarion citat in sua oratione dogmatica, cap. 6.

B QVARTO probatur Catholica assertio ratione Theologica, hoc modo: In diuinis personis nulla est distinctio, nisi ratione relationum, quę sint secundum originem vnius personæ ab alia. At certissimum est, personam Filij distingui à persona Spiritus sancti, vt suprà libro primo probatũ est. Igitur est inter Filium & Spiritum

C sanctum relatio atque ordo originis. Rursus, non est inter Filium & Spiritum sanctum talis ordo originis, secundum quem Filius sit ab ipso Spiritu sancto, vt in confesso est apud omnes. Restat igitur, vt secundum eum originis ordinem, qui est inter Filium & Spiritum sanctum, Spiritus sanctus procedat à Filio. Quòd au-

D tem non sit in personis distinctio nisi secundum relationem seu ordinem originis, patet, 1. ex Scriptura, quæ vbiq; testatur, personas diuinas esse vnum quiddam, excepta sola distinctione, quam indicant illarum nomina, nempe *Pater, Filius, & Spiritus sanctus*, quæ certè nomina sunt relatiua.

In

In quo genere maximè illustre est illud Filij testimonium loquentis cum Patre: *Omnia tua mea sunt*. Ex qua oratione, vt suprà diximus cum Augustino, cùm vniuersalis sit, nihil debet excipi, quod possit esse commune vtrique, salua distinctione Patris, & Filij, vt Pater & Filius est, cuiusmodi est quidquid est absolutum. 2. Id patet testimoniis Patrum. Ita enim docet D. Gregorius Nicænus lib. ad Ablabiũ, in fine. Et Greg. Naz. orat. 5. de Theologia. Athanasius contra Anom. pag. 659. & pag. 664. Basilius in Eun. pag. 309. & 335. Cyrillus lib. 7. thesauri, cap. 1. Augustinus lib. 7. de Trinit. cap. vltimo, & lib. 15. cap. 14. Boëtius lib. 1. de Trinit. cap. 12. Richardus Victorinus lib. 2. de Trinit. Anselmus lib. de processione Spiritus sancti, cap. 1. & 2. & alij. Vnde in Concilio Toletano XI. ca. 1. dicitur, in solis relationibus numerum cerni. Vt dubitari nullo modo possit de illo Theologorum axiomate: In diuinis omnia sunt vnum, vbi non obuiat relationis oppositio. 3. Idem probatur ratione. Nã nisi absoluta essent omnibus personis cõmunia, exceptis solis relationibus; neque personarum vnitatem in essentia (vt rectè notatum est in Concilio Lateranensi) neq; æqualitatem atque infinitatem illarũ defendere possemus: non enim vna persona haberet in ratione absoluta quidquid est perfectionis in altera.

Nec mouere debet, quòd Pater ipse, vt Pater est, distinguitur à Spiritu sancto, vt est Spiritus sanctus: cùm tamen inter illos secundum has rationes non videatur esse relatio originis. Primùm enim ipsæ etiam origines relationes sunt, vt suprà capite 4. exposuimus. Quòd verò ponit axioma illud Orthodoxum, in diuinis nõ esse distinctionem, nisi secundum relationes, intelligendum est de relationibus, quæ vel inclusæ sunt in ipsa ratione originum, vel quæ nostro concipiendi modo in ipsis originibus fundantur, quatenus sunt etiam quædam quasi formæ, vel proprietates personarum, vt patet ex dictis suprà cap. 4.

Hactenus igitur Spiritum sanctum à Filio etiam procedere, ex Scriptura, & ex Conciliis, & ex Patribus, & ex ratione Theologica, satis demonstrauisse videmur. Quibus omnibus probationibus nescio an illa sit minor, quòd vt à pluribus notatum est, post factum à Græcis schisma, Deo ab iis repetente meritas erroris pœnas, deterius semper illorum res habuerunt, donec tandem anno Domini M.CCCC.LII. die XXVIII. Maij imperium illorum, ipso Imperatore occiso, & Constantinopoli capta à Turcis, extinctum est, ipsisq; iugum acerbissimum seruitu-

uitutis impositum. Incidit autem dies ille 28. Maij, eo anno (sicut est obseruatum) postridie Pentecostes: vt videatur Spiritus sanctus, tempore potissimùm honori ipsius consecrato, iniuriam sibi peruersa Græcorum opinione illatam vindicare voluisse.

IAM VERO si Spiritus sanctus, vt certissimè demonstratum est, à Filio etiam procedit: dubium esse non potest, quin rectissimè ab Ecclesia fuerit addita in Constantinopolitano Symbolo illa particula, *Filioq́;*. Vt fides aduersus eos, qui de Spiritus sancti processione malè docere palàm cœperunt, disertis verbis explicaretur. Munus enim Ecclesiæ, atque adeò summi illius Pastoris, Romani Pontificis, est, fidem in controuersis quæstionibus explicare, ac fidelibus credendam proponere, vt in Analysi nostra fusè comprobauimus. Quare non est iusta vllo modo Græcorum ob hanc rem querimonia.

OBIICIVNT autem Græci aduersus Catholicam assertionem, atq; adeò contra illam etiam additionem in Symbolo factam, leuissima quædam argumenta, quæ nunc breuiter refellenda sunt. Primò obiiciunt illa Christi verba Ioannis decimo quinto: *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit.* Non igitur procedit

A etiam à Filio, quandoquidē Christus hoc non addidit.

Respondemus, minimè id sequi, idque ostendimus multis rationibus. 1. Quia quod singulariter tribuitur vni personæ diuinæ, etiam subintelligitur conuenire alteri, nisi sit illud quo ab altera persona distinguitur. Pater

B autem non distinguitur à Filio per hoc, quòd ab eo procedit Spiritus sanctus; non enim ea ratione opponitur relatiuè Filio. Quare subintelligendum etiam in illo loco est, à Filio quoque Spiritum sanctum procedere. Vt cùm dixit Christus Petro: *Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est*: ipsum etiam Filium reuelasse subintelligimus. 2. Quia li-

C cet Christus dixisset: *A solo Patre procedit*, tamē nec tunc excluderetur Filius, vt patet ex ratione iam dicta. Multò igitur minus excludendus est, vbi non est addita dictio illa exclusiua, *à solo*. Quemadmodum optimè diuus Anselmus libro de processione Spiritus sancti argumentatus est. Vt Matthæi

D vndecimo, cùm Christus addita particula exclusiua, dixit: *Nemo nouit Filium, nisi Pater*; minimè se exclusit, ac si se ipse non nouerit. 3. Quia alia ratio, eaque duplex fuit, cur *à Patre* dixerit ibi Christus Spiritum sanctum procedere, & non etiam à se. Prima, vt indicaret, quomodo differret

sua processio & ꝓcessio Spiritus
sancti, quatenus vterque est à Pa-
tre; nempe quòd ipsius processio
est generatio, siquidem ipse est Fi-
lius; processio autem Spiritus san-
cti Paracleti non est generatio, sed
communi vocabulo dicitur *pro-
cessio*, nimirum per amorem. Vide-
tur enim ibi Christus, cùm Spiri-
tum Paracletum discipulis pro-
mitteret, simul voluisse illius ra-
tionem eis indicare, explicando
id, in quo ille cum ipso *conuenit*,
nimirum quod est *à Patre*, & id in
quo ab ipso *differt* vt est à Patre,
nimirum quod non procedit vt
Filius per generationem, sed per
alium modum processionis. Al-
tera ratio fuit, vt indicaret, Pa-
trem esse quasi principalem au-
ctorem Spiritus sancti, à quo ipse
etiam Filius vim accepit eundem
spirandi. Hanc enim rationem
reddit quoque diuus Augustinus
lib. 3. contra Maximinum, cap. 14.
Adde 4. quod cùm ibidem vocat
Spiritum veritatis, eo ipso insinuat
à se quoque illum procedere. Si-
quidem Filius ipse est Veritas &
Verbum Patris.

II. Obiiciunt Græci, quòd in
o ncilio Ephesino, quod est ter-
tium generale, lectũ fuit Symbo-
lum Nestorianorum, & refutatio
anathematum Cyrilli, scripta à
Theodoreto, & vtrobique habe-
batur Spiritum S. *à solo Patre* pro-
cedere: neque tamen eam senten-

A tiam Patres Concilij damnarunt,
quo ipso approbasse illã videntur.

At hęc obiectio nulla est. 1. Quia
non damnatur in Conciliis quid-
quid falsò in eis extra caussã prin-
cipalẽ, propter quam congregata
sunt, recitatur. Coactum autem
erat Ephesinum Cõcilium in pri-
mis propter errorem Nestorij, nó
B propter quæstionẽ de processio-
ne Spiritus sancti, de qua nihil an-
tea disputatum erat. 2. Quia etiam
epistola S. Cyrilli ad Nestoriũ est
in eo Concilio non modò lecta, &
non improbata, sed etiam appro-
bata, sicut etiam deinceps à pluri-
bus Synodis, vt suprà diximus. In
ea autem epistola Cyrillus asserit,
Spiritum sanctum esse à Filio: quo
C ipso satis contraria sentẽtia Theo-
doreti & Nestorianorum impro-
bata est. 3. Adde quòd si Græci
doctrinam Theodoreti appro-
batam silentio ipso à Concilio E-
phesino volunt, falsum erit etiam
illud, quod ipsi concedunt, Spi-
ritum sanctum à Patre per Filium
esse. Nam id etiam disertè negauit
Theodoretus, vt suprà diximus.

D III. Obiiciunt, quòd in Nicæ-
no Symbolo non habetur, Spiri-
tum sanctum à Filio procedere, &
in Constantinopolitano Symbo-
lo, tantummodò habetur, Spiri-
tum sanctum ex *Patre procedere*. In
Concilio autem Ephesino, cap. 7.
prohibẽtur omnes alteram fidem
proferre, aut scribere, aut expo-
nere

nere præter eam, quæ definita A fuit in Concilio Nicæno, idq; sub pœna depositionis, si ij qui secus fecerint, fuerint Clerici, & anathematis, si fuerint Laici.

Respondemus inprimis, Concilium Nicænum nihil dixisse de processione Spiritus sancti. Tantummodò enim in eius Symbolo habentur de Spiritu sancto illa B verba: *Et in Spiritum sanctum*, nempe credimus. Id quod etiam patet ex Cyrillo libro primo Dialogorum de Trinitate cum Hermia, & ex Ruffino lib. 16. historiæ, cap. 6. Concilium autem Constantinopolitanũ dixit quidem in Symbolo Spiritum S. à Patre procedere, sed non *à solo Patre*, vt Hieremias Patriarcha Constantinopolitanus C falsissimè nuper scripsit in sua Censura Confessionis Protestantium, cap. 1. Per hoc autem, quòd hoc Concilium Spiritum sanctum à Patre procedere affirmat, non negat, quin etiam procedat à Filio: vt neque ipse Filius id negauit, cùm in Euangelio dixit, *Spiritum Paracletum à Patre procedere*, sicut antè explicatum est.

Deinde dicimus, in eo Concilio *à Patre* nominatim Spiritum sanctum procedere definitum esse, quia Macedoniani hæretici, cōtra quos illud Concilium congregatum est, id negabant, asserentes à solo Filio ꝓductũ esse, tanq̃ eius creaturam, vt suprà ex Athanasij disputatione contra illos intelleximus. Non autem addiderunt ea Concilia procedere illum *à Filio* quia id tunc temporis nemo negabat.

Tertiò dicimus, in Concilio Ephesino non prohiberi additionem cuiuscunque doctrinæ, quæ illi traditæ in eis Symbolis consentanea sit, & eam magis explicet, sed additionẽ alterius doctrinæ, quæ illi aduersa sit: Ita vt *altera fides* in ea prohibitione tãtundem sit, atque contraria, vel peregrina alia doctrina, sine Scripturæ fundamento, & auctoritate infallibili Ecclesiæ, tradita, sed priuato errore ab aliquo, siue Laico, siue Clerico adinuenta. Quo pacto etiam intelligitur illud Apostoli ad Galat. 1. *Si quis aliud euangelizauerit, præterquam id quod accepistis, anathema sit.* Hoc modo non est altera fides illa, quę additione illa, *Filioq;* ab Ecclesia explicata est. Nō enim est contraria ei particulæ Symboli Constantinopolitani, quæ habebat: *Spiritum sanctum à Patre procedere*. Immò eam explicat; cùm D hoc ipso, quòd à Patre procedit, procedat etiam à Filio, qui est vnum per omnia cum Patre, excepta relatione filiationis, vt suprà expositum est. Itẽ neq; est ea fides peregrina: sed auctoritate Ecclesię legitima & infallibili, grauissima ex caussa, proposita & addita in Symbolo: nẽpe vt hac ratione iis

occurreretur, qui de hac re perperam sentire inceperant, & erroris sui occasionem ex Symbolo illo Nicæno & Constantinopolitano malè intellecto sumebant.

Quòd autem additio illa isto modo facta, minimè fuerit contra prohibitionem illam Concilij Ephesini, duplici ratione præterea probamus. 1. Quia si omnis omnino additio ad Concilij Nicæni Symbolum illicita fuit; ergo neque licitè potuit Conciliũ ipsum Cõstantinopolitanũ addere particulam illam: *Ex Patre procedentẽ*; quæ non fuerat in Nicæno Symbolo. Item etiã Concilij Chalced. Patres contra id decretum fecissent, quando Symbolum etiam aliud à Nicæno & Constantinopolitano ediderũt, vbi multæ particulæ adduntur, quæ non sunt in Nicæno. Vt esse vnum Deum, *non quasi solitarium*: & Filium *vitam ex vita, perfectum de perfecto*, & Spiritũ sanctum *non ingenitum, neq; genitum*, & quædã alia similia. 2. Quia post additionem illam factam, *Filioq;*, hoc est, post annum DX. celebrata sunt in Grçcia tria Concilia generalia, sextum, septimũ, & octauum, in quibus minimè ignorata est Latinorum sententia de processione Spiritus sancti à Filio; neque tamen eam sententiam reiecerunt, aut decretum illud Ephesinũ Latinis obiecerunt; quin potius in VII. Synodo cum illa additione Symbolũ, vt suprà diximus, recitatum est. Quare Michaël ille Patriarcha Constantinopolitanus & alij Græci schismatici, qui trecentis circiter annis post additionem illam, vt suprà notauim⁹, decretum illud Concilij Ephesini obiicere cœperunt, planè id videntur ex anticipato solùm errore, & contra sententiam ipsius decreti fecisse: non enim alioqui Græci antiquiores in generalibus Synodis id dissimulassent.

IV. Obiiciunt, quòd Leo III. Pontifex Romanus, qui præfuit circa annum Domini DCCC. curauit, in argentea lamina inscribi Symbolum Constantinopolitanum, sine illa additione, & reponi in altari iuxta corpus D. Pauli, vt Magister sententiarum refert lib. 1. distinct. 11. Quo facto improbasse hic Pontifex videtur eam additionem, quę iam ante CC. annos facta erat.

Respondemus, id consiliũ Pontificis eò tantũmodò pertinuisse, vt constaret etiã, quale fuerit Symbolum Constantinopolitanum; & quemadmodum nihil ei contrarium per illam additionem definitum esset; & vt ea ratione prouideretur, ne quis falsò obiicere posset, in Symbolo Constantin. dictum esse, quòd Spiritus sanctus *à solo* Patre procederet, sicut videmus impudenter fecisse nuper Hieremiã Constantinopolitanũ; & de-

& denique vt suus etiam illi Symbolo honos in Ecclesia haberetur, nec putarēt Græci illud à Latinis improbari aut contemni, quamuis ad illud aliquid additum fuerit. Nam neque Symbolum Apostolorum improbatum est, quia aliquid ad illud sit additum in Nicæno Symbolo; neque hoc etiam Nicænum, quia aliquid ad illud sit additum in Constātinopolitano; neq; hoc rursus Constantinopolitanum, ideo quia aliqua etiam sunt addita in Chalcedonensi.

V. Argumentantur etiam à ratione. Nam Spiritus sanctus est vnus. Ergo debet procedere ab vno; item Pater habet sufficientem vim illum spirandi, ergo solus eum spirat.

Sed hæc argumēta nullius sunt momenti. Nam quælibet creatura est vna; & tamen quælibet producitur ab omnibus tribus personis. Deinde Pater & Filius quatenus sunt vnum quiddam, producunt Spiritum sanctum, vt postea magis explicabimus. Deniq; quia Pater eatenus habet sufficientem vim spirandi quatenus est vnum quiddam cum Filio, inde fit vt etiam à Filio procedat Spiritus sanctus, vt duobus sequentibus capitibus magis explicabimus.

VI. Obiiciunt quędam loca Patrum. Vt Dionysij, qui c.2. de diuinis nominibus dicit: *Solum Patrem esse fontem diuinitatis.* Respon-

A deo, nomine fontis intelligere ipsum, principium primū qui non accipiat ab alio. Quanquam & Epiphanius hæresi 69. appellat Filium *fontem de fonte*, sicut Deum de Deo. Item obiiciunt Gregorium Nazianzenum, qui in oratione ad Episcopos qui venerant ex Aegypto dicit: *Omnia quæ habet Pater,*

B *habet Filius, excepta caussalitate.* Respondeo, intelligit caussalitatem respectu ipsius Filij, per quam scilicet est Pater. Item Basilium, qui epist.43. inquit: *Nullam secundum propriam notionem, communionem habet Filius cum Patre.* Respondeo, similiter loqui Basilium de Filio vt est Filius, non vt est spirator. Vt enim est spirator, ibi potius dicit

C Basilius per illum tanquam per suum correlatiuum cognosci Spiritum sanctū. Item Damascenum, qui li.1.c.11. ait: *Spiritum per Filium esse dicimus, ex Filio non dicimus.* Respondeo, agere ibi Damascenum de modo loquēdi: nempe vt processio Spiritus sancti à Filio potius per particulam PER, quàm EX

D significetur, vt simul indicaretur contra Macedonium, procedere à Patre. Sed iam rectè etiam significatur expresſiùs per particulam, EX, contra Græcos. Quod autem rem nō neget Damascenus, patet ex cap.18. eiusdem libri, vbi Spiritum sanctum vocat *imaginem Filij.* Item obiiciunt Theophylactum in 3.c. Ioannis. Sed hic vnus fuit

ex illis qui non multò ante apertum schisma temerè in hac quæstione errauerunt.

CAPVT VII.

Vtrum Spiritus sanctus distingueretur à Filio, si ab eo non procederet.

SPIRITVM sanctum procedere etiam à Filio, satis, vt arbitror, capite præcedenti probatum atque defensum est. Caterũ assertionis huius occasione solet hoc loco alia quæstio moueri, quæ licet sit planè subtilis & speculatiua, tamẽ quia est celebris apud Doctores Theologos non videtur prætermittenda. Ea quæstio est: Vtrum si Spiritus sanctus non procederet à Filio distingueretur ab illo? Est enim sententia Scoti in 1. dist.11.q.2.& Gabrielis ibidem,& Henr.Gand.quodlib.5.q.9.quòd nihilominus distingueretur. Probãt primò. Tunc Filius & Spiritus sanctus procederent à Patre per disparatas origines, scilicet intellectus,& voluntatis; ergo nihilominus distinguerentur. Consequentia probatur. Quia illæ origines nõ possunt habere eundem terminum productum. Confirmatur ex D. Anselmo dicente in libro de Spiritu sancto, Filium & Spiritum sanctũm distingui, quoniam à Patre habent esse diuersi- A modè, per diuersas scilicet origines.

Secundò. Filius nunc distinguitur à Spiritu sancto per suam filiationem & non per spirationem actiuam, qua producit illum. Sed dato quod Spiritus sanctus à Filio non procederet, haberet nihilominus Filius eandem filiationem B quam iam habet. Ergo eodẽ modo à Spiritu sancto distingueretur. Maior probatur dupliciter. Primò. Quia per idem aliquid distinguitur ab alio quo constituitur in suo esse: Sed Filius constituitur per filiationem in esse personæ,& non per spirationem actiuam: Ergo per filiationem distinguitur. Secũdò. Quoniam Filius, C quatenus persona est, distinguitur à Spiritu sancto, atq; adeo per proprietatem personalem, qualis est filiatio, & non spiratio.

Tertiò. Si Spiritus sanctus procederet à solo Filio & non à Patre; nihilominus distingueretur à Patre. Ergo pari ratione, quamuis non procederet à Filio, sed à Pa- D tre; distingueretur à Filio. Antecedens probo. Quia aliàs si in illo casu Spiritus sanctus esset idem quod Pater, Filius produceret suum Patrem: quandoquidẽ produceret Spiritum sanctum. Id autem est absurdum.

Quartò. Si tunc Spiritus sanctus à Filio non distingueretur, maximè quia non opponeretur Filio

Filio relatiuè. At ex hoc sequeretur, quòd nec iam distinguatur à Filio, vt Filius est, cùm ei vt Filio non opponatur relatiuè. Ergo illatio nihil valet.

Quintò, sententia hæc ita confirmari potest. Illo casu admisso, Spiritus sanctus esset idem prorsus qui nunc est. Ergo distingueretur à Filio. Antecedens probo. Quia cùm in Patre sit perfecta vis spirandi; ab illo etiam solo reciperet quidquid nunc recipit ab vtraq; persona. Consequentia verò probatur. Quia inter alia, quæ Spiritus sanctus nunc habet ex sui ratione, hoc etiam vnum est, vt scilicet distinguatur à Filio.

Vltimò. Vel iam Pater dependet à Filio, quatenus Spiritum sanctum producit, vel non. Si primùm; Ergo Pater non est perfectum principium spirandi, quod capite sequenti videbimus falsum esse. Si secundum; Ergo etiam si Filius Spiritum sanctum non produceret, solus Pater produceret sufficienter eum talem, qualis iam est, atque adeo distinctum à Filio.

¶ Nihilominus contraria sententia communior est, & verior. Illam defendit D. Thomas 1. p. q. 36. art. 2. & q. 10. de potentia, art. 5. Et quodlib. 4. art. 7. & li. 4. contra Gen. c. 24. Et Durand. in 1. d. 11. quæst. 2. Et Ægidius Romanus quodlib. 6. q. 16. & alij.

Sed vt hæc sententia commodiùs intelligi & probari posit, diligenter est notandum, hanc quęstionem dupliciter posse tractari. Vno modo merè metaphysicè; videlicet per rationes petitas ex solo lumine naturali. Altero modo Theologicè, vt Theologos maximè decet: Videlicet per rationes, quæ nō solùm procedant ex principiis notis lumine naturali, sed etiam ex aliqua propositione reuelata.

Si primo modo quęstio tractetur, sensus illius erit, vtrum ex iis tantummodò, quæ naturaliter de Deo nota sunt, conuinci posit, implicare contradictionem, vt aliter personæ diuinę distinguantur quàm per origines; ita vt quātum est ex vi solius luminis naturalis nullo modo posit in diuinis defendi alius modus distinctionis. Et quidem si isto modo quæstio tractetur, dubium esse nō debet, quin sententia affirmatiua, quam Scotus tuetur, sit vera. Nihil enim obstat, quo minus, quantum est ex vi luminis naturalis, æquè tum potuisset intelligi aliter personas distingui. Atq; hoc solum conuincunt ferè argumenta proposita. Si autem quæstio Theologicè, vt Theologos decet, tractetur, vtendo scilicet rationibus, quæ procedant etiam ex principiis reuelatis; sic procul dubio sententia S. Thomæ est verissima. Scoti autem & aliorum sententia, quo-

quoniam Theologicè videtur disputare voluisse, simpliciter est reiicienda.

Probatur id primò. In diuinis nõ est alius modus possibilis quo personę distinguãtur realiter, nisi ratione originis vnius ab alia. Ergo posito, quòd vna persona ab alia non procederet, nullo modo distingueretur ab illa. Consequẽtia est euidens, quia non posset distingui, nisi per modum possibilem in diuinis. Itaq; si præter modum distinctionis ratione originis, omnis alius modus est impossibilis; dato, quod ille non esset; nullus esset, & sic nulla distinctio. Antecedens verò probatur. Illud quod actu non est in diuinis, simpliciter non est possibile ad intra in diuinis. Sed actu in diuinis non est modus distinctionis nisi ratione originis. Ergo præter istum nullus alius simpliciter est possibilis. Maior huius argumenti est euidens, vt patet ex infinitate simpliciter eius entitatis, quæ est Deus. Minor est diuinitus per fidem reuelata, vt patet ex cap. prę cedenti. Consequentia est euidens. Ergo conclusio est Theologica, & consequenter Theologicè certa sententia S. Thomæ.

Secundò. Si Spiritus sanctus non procederet à Filio; non esset omnino. Ergo non distingueretur à Filio. Antecedens probatur, quia de ratione Spiritus sancti est,

A vt habeat ordinem originis ad Filium. Cõfirmatur hæc ratio. Quia neque Filius tunc esset; & consequenter, nec Pater, neque Trinitas. Patet, quia de ratione Filij est, vt spiret cum Patre Spiritum sanctum.

Sed dicat aliquis: Oportet etiã in hac quęstione supponere, quòd B Spiritus sanctus esset, quãuis non procederet à Filio; quare ista ratio non videtur probare; siquidem assumit, quod non esset. At ego contra obiicio, quòd si illud etiam supponitur in quæstione, omnis hæc disputatio leuissima erit. Nam cum eo ipso quo Spiritus sanctus est Spiritus sanctus, constet illum realiter distingui à C Filio; si supposito, quòd non procederet à Filio, & nihilominus esset; quæreretur vtrum distingueretur à Filio; perinde id esset ac quærere, an supposito quòd non procederet à Filio, & quòd distingueretur ab ipso; distingueretur ab eo; quod non nisi pueriliter admodũ & insipienter potest quæri. D Quæstio igitur solũ procedit data præcisè illa hypothesi, quòd videlicet non procederet Spiritus sanctus à Filio. Quocirca bona atque firma est etiam illa ratio secunda pro sententia D. Thomæ.

Ad argumenta verò contrariæ sententiæ respondere facillimum iam est. Ad primum, Theologicè procedẽdo, negatur antecedens; quia

quia non est posſibile, vt ſint duæ diſparatæ proceſsiones in diuinis niſi Filius ſit principium alterius illarum. Quanquam fateor, id argumentum probare, quòd quantum eſt ex vi ſolius luminis naturalis, non inueniſſet Philoſophus aliquis repugnãtiam in eo, vt duæ proceſsiones diſparatæ eſſent in diuinis ſine ordine originis vnius ad alteram. Ceterùm hoc non negat S. Thomas; diſputat enim de quęſtione Theologicè. Ad confirmationem autem eius argumenti reſpondetur, verum id eſſe, quod ait Anſelmus, Filium nunc & Spiritum ſanctum diſtingui, quoniam habent diſtinctas origines à Patre. Sed tamen poſita hypotheſi huius quæſtionis, non haberent eiuſmodi diſtinctas origines, vt oſtenſum eſt.

Ad ſecundum argumentũ Caietanus 1. p. q. 36. art. 2. negat Scoto Filium diſtingui à Spiritu ſancto per filiationem formaliter; quoniam, inquit, non diſtinguitur ab illo per filiationem relatiuè, & nulla alia eſt diſtinctio in diuinis niſi relatiua. Ceterùm hæc reſponſio neq; argumento Scoti ſatisfacit, neque vllo modo ſuſtineri poteſt.

Quod non ſatisfaciat Scoto, probatur. Nam vel Caietanus vult negare omnẽ omnino diſtinctionem realem inter Filium, vt Filius eſt, & Spiritum ſanctum, atque adeo etiam diſtinctionem realem ratione originis: Vel ſolùm vult negare diſtinctionem realem relatiuam, qualem ipſe ibi ait ſolùm eſſe inter correlatiua. Omnẽ quidem diſtinctionem realem inter Filium, vt Filius eſt, & Spiritum ſanctum, negare non poteſt; cùm id ſit contra fidem, ex qua conſtat Filium & Spiritum ſanctum, vt perſonæ ſunt, realiter diſtingui. Hinc enim ſequitur, Filium diſtingui realiter per filiationem, qua duntaxat conſtituitur in eſſe perſonæ diſtinctæ à Spiritu ſancto. Si verò tantum neget diſtinctionem realem relatiuam, non ſatisfacit argumento; quoniam Scoto ſatis fuit aſſumere, quod Filius per filiationem diſtinguatur realiter quomodocunq; à Spiritu ſancto; vt inde tandem concluderet, fuiſſe futuram diſtinctionem realem (tranſcendentaliter ſaltem ſumptam) inter Filium & Spiritum ſanctum etiam in caſu, quo Spiritus ſanctus non procederet à Filio. Non enim vult Scotus in tali caſu cõcludere diſtinctionem talem, puta inter correlatiua; Clarum enim eſt, quòd tunc Filius & Spiritus ſanctus non ſe haberent correlatiuè.

Quod etiam hæc doctrina Caietani ſuſtineri non poſsit, probatur. Nã quando concludit, Filium per filiationẽ non diſtingui à Spiritu ſancto; quia vt ſic non oppo-

nitur illi relatiuè; vel loquitur de A oppositione relatiua ratione relationis tantùm; quo pacto opponuntur & distinguuntur duo relatiua. Et ita quidem verum est, Filium per filiationem non opponi Spiritui sancto; sed tamen hinc non sequitur, quòd Filius non distinguatur per filiationem à Spiritu sancto. Restat enim vnus mo- B dus, quo per filiationẽ Filius possit opponi relatiuè Spiritui sancto, atq; adeo distingui ab illo, videlicet ratione originis, quæ quidem origo quædam etiam relatio in latitudine actionis & processionis diuinæ est, vt suprà c.4. docuimus. Atque hic modus oppositionis relatiuæ sufficiens est ad distinctionem realem in diuinis, C quemadmodum ipsemet Caietanus rectè docuit, 1.par.q.30.ar.2. qui proinde non satis fuisse memor doctrinæ suæ videtur infrà eadem par.q.36.art.2. Si verò nomine oppositionis relatiuæ intelligit omnem oppositionem relatiuam tam ratione originis, quàm relationis; falsum est, quod assu- D mit, Filium per filiationem non opponi relatiuè Spiritui sancto, & pugnat id etiam cum eo quod ipsemet docuit q.30. art.2.

Aliter igitur ad argumentum Scoti respondetur, concedendo id simpliciter, quod in antecedẽti sumit Scotus, videlicet iam Filium distingui realiter à Spiritu sancto nõ solum per spirationem actiuam, quatenus eum producit, sed etiam per filiationem formaliter, quatenus per illam est ea persona à qua Spiritus sanctus procedit; negatur tamen argumenti consequentia. Nam nunc quidem est oppositio originis inter filiationem & processionem; in casu autem quæstionis non esset.

Ad tertium argumentum respondet Caietanus concedendo antecedens, & negando consequentiam. Rationem cur neget, hanc reddit, quia in illo casu Pater opponeretur Spiritui sancto mediatè ratione originis, quatenus scilicet produxisset Filium, à quo procederet Spiritus sanctus; at in casu propositæ quæstionis, neque immediatè, neque mediatè Filius opponeretur Spiritui sancto ratione originis, cùm neque Filius tunc produxisset Patrem.

Sed hæc respõsio non mihi placet. Est enim illud antecedẽs Scoti falsum, propter eandem rationem, qua probauimus quòd Spiritus sanctus non distingueretur à Filio, si non procederet à Filio. Nam impossibile est, vt aliquid in diuinis distinguatur ab alio, nisi immediatè etiã opponatur illi vel ratione originis, vel ratione relationis. Sed si Spiritus sanctus procederet à solo Filio, Pater nullo modo istorum opponeretur Spiritui sancto. Ergo non esset possibile,

bile, vt distingueretur ab illo. Maior probatur Theologicè ex eo, quòd iam non est alius distinctionis modus. Si dicas, hoc argumento tantùm probari, quòd nõ distingueretur tunc Pater immediatè à Spiritu sancto; manere autem nihilominus, quòd Caietanus vult, posse scilicet distingui mediatè; contra hoc rursus est argumentum. Quia vt intelligi non potest, quòd aliquid habeat entitatem suam solùm mediatè; ita neque est intelligibile, quòd aliquid ab alio mediatè solùm distinguatur. Distinctio enim est passio entis. Vnde eodem argumento, quo probatur, aliquid non distingui ab alio immediatè, probatur etiam euidenter, id nullo modo ab alio distingui. Quæ res exemplo declarari potest. Nam si auus tuus (verbi gratia) in se intrinsecè non haberet aliquid, per quod etiam immediatè à te distingueretur realiter; non eo ipso intelligi posset realiter à te distingui mediatè, quod Pater tuus à te distingueretur. Similiter se res habet in proposito.

Ad illud igitur argumentum Scoti, nego antecedens. Ad probationem, concedo illud absurdum sequi; nec est incommodum id consequens concedere, cùm conditionalis illa hypothesis ex qua id sequitur, sit impossibilis. Quin immò alia multa absurda ex ea hypothesi sequerentur, vt in

A secunda probatione sententiæ S. Thomæ indicauimus.

Ad quartum respõdent aliqui, illam esse rationem sententiæ S. Thomę quę affertur in argumento: negant tamẽ ex illa sequi, quòd iam filiatio non distinguatur à processione. Ratio illorum est, quoniam etsi processio Spiritus sancti non opponatur filiationi relatiuè formaliter, opponitur tamen illi relatiuè virtualiter; quod secundum illos nihll aliud est, quàm processionem opponi realiter alicui relationi, cum qua in Filio est coniuncta filiatio, scilicet spirationi. Idq; putant sufficere, vt filiatio & processio distinguantur. Verùm hæc respõsio minimè mihi placet. Nam ex ea sequeretur, processionem etiam distingui realiter ab essẽtia diuina: probatur, quia opponitur illi relatiuè virtualiter; siquidẽ etiam essentia est coniuncta in Filio cum spiratione, cui formaliter opponitur processio. Si dicas; illud, cui aliqua relatio opponatur virtualiter, debere etiam esse secundũ se relationem; saltem sequeretur, paternitatem (verbi gratia) distingui realiter à relatione spirationis, quod tamen omnino falsum est, vt infrà videbimus. Et probatur id consequẽs, quia spiratio est relatio, & præterea est cum filiatione coniuncta, cui paternitas formaliter opponitur relatiuè.

Ad argumẽtum ergo Scoti aliter respondeo, rationem videlicet sententię D. Thomę non illam esse, sed quia in illo casu, neque processio opponeretur filiationi ratione relationis, neque ratione originis; iam verò opponitur illi ratione originis.

Ad quintum argumentum respondetur solum probare, quòd si solum Metaphysicè de quæstione agamus; posset quidẽ intelligi, quomodo in illo casu procederet Spiritus sanctus talis, qualis iam est, atque adeo distinctus à Filio. Theologicè verò procedẽdo, negatur id fuisse futurũ in illo casu. Nam, vt antea ostendimus, neque fuisset tunc Pater, neque perfecta virtus spirandi; cùm de ratione Patris omnino etiam sit, vt identificet sibi Filium in ratione spirandi, atque adeo, vt Filius etiam spiret: quemadmodum quoq; de ratione eiusdem virtutis spirandi est, vt sit etiam in Filio, sicut cap. seq. declarabitur.

Ad vltimum argumentum respondeo, Patrẽ, quatenus spirans est, non quidem propriè dependere à Filio, vt spirante, sed (quod plus quiddam est) omnino idẽtificari Filio in ratione spirandi, sicut declarabitur sequenti capite. Quocirca nisi etiam Filius spiraret; Pater minimè spirare posset; immò ne esse quidẽ, cùm deesset illi id quod necessariò sibi identi-

A ficat, nempe Filius spirãs. Quemadmodũ, nisi Pater haberet suam entitatem, non generaret Filium: etsi propriè quidem à sua entitate non dependet, vt generet Filium.

CAPVT VIII.

Explicatur sexta quæstio de ordine originis, suprà cap. 1. proposita.

B SExta quæstio de originis ordine longè grauior & planè necessaria hoc loco erat. Vtrum Pater & Filius sint vnũ principium Spiritus sancti, an verò plura. Et quidem si hęc quęstio moueatur de principio QVO (vt vocant) hoc est, de virtute spirãdi, nullam aut exiguam habet diffi-
C cultatem, quandoquidem eadem virtus spirandi sine controuersia est in Patre & Filio. Quanquam in hoc ipso quæstionis sensu (vt notat Durandus in 1. d. 29. q. 2.) fortè magis propriè dicitur, in Patre & Filio esse idem principium QVO Spiritus sancti, quàm Patrẽ & Filium esse principium idem QVO;
D sicut magis propriè dicitur in Patre & Filio esse eandem vim spirandi; quàm Patrem & Filium esse eandem vim spirandi. Hoc autem accipiendum est, quod attinet ad nostrum modum concipiendi. Nam si ad id, quod reipsa est, respiciamus; verissimè etiam dicitur, Patrem & Filium esse eandem virtutem spirandi, & etiam idem

idem principium QVO. quod tamen principium virtualiter tantũ distinguitur à principio QVOD, vt videbimus. Est autem grauior atque difficilior quæstio proposita, si de principio QVOD Spiritus sancti, intelligatur. Nam quibusdam argumentis ostendi videtur, non esse Patrem & Filium vnum principium QVOD Spiritus sancti.

Primò, Pater & Filius, quatenus personæ sunt subsistentes, & ab inuicem realiter distinctę, producunt Spiritum sanctum. Ergo verè sunt duo principia QVÆ illius. Antecedens probatur, quia vt sunt personæ ab inuicem distinctæ realiter, etiam à Spiritu sancto producto distinguuntur. Ergo, vt sunt personæ distinctæ inter se, habent ordinem originis ad illum, atq; adeò illum producunt. Consequentia verò patet, quoniã si eum producũt vt supposita subsistentia & distincta, certè videntur illum producere, vt principia QVÆ.

Secundò, si Pater & Filius sunt vnum principiũ QVOD Spiritus S. oportet aliquid asignare, ꝓ quo ille terminꝰ *principiũ* supponatur. alioqui propositio qua dicitur: Pater & Filius sunt vnum principiũ Spiritus sancti, erit de rigore sermonis falsa, si nihil est omnino, ꝓ quo ille terminus possit supponi. At nihil tale potest asignari. Ergo non sunt vnum principiũ. Minor probatur, quia neque supponitur ille terminus (vnum principium) pro persona Patris determinatè; tunc enim falsò diceremus, Filium esse id principiũ Spiritus sancti; sicut falsò dicitur, Filius est pſona Patris. Neq; supponitur pro persona Filij; quia tunc similiter Pater non esset illud vnũ principium Spiritus sancti. Neque rursus supponitur pro vtraq; persona simul & copulatim. Nam tũc neque Pater, neq; Filius dici posset illud vnum principium Spiritus sancti; cùm neque Pater sit Filius & Pater copulatim; neque Filius sit Pater & Filius. Neque rursum supponitur pro Patre & Filio disiunctiuè; ita vt liceat descendere sub illo termino, *vnum principium*, per propositionem disiunctam dicendo; Vel vnum principium Spiritus sancti est Pater; vel est Filius. Probatur, quia vtraque propositio istarũ est falsa. Si enim illud vnum principium esset Pater; tunc Filius non esset illud vnũ principium; & similiter si esset Filius, tunc Pater non esset illud vnum principium. Neque supponitur pro vtrâque persona disiunctim, ita vt liceat descendere sub illo termino, *vnum principium*, per propositionem, de disiuncto extremo dicendo: Pater & Filius sunt, vel vnum principium, quod est Pater; vel vnum principium, quod est Filius: vtrumq; enim est

falsum, vt patet. Neque etiam supponitur pro essentia; quia illa nō est principium QVOD; cùm non distinguatur à Spiritu sancto. Denique neque pro relatione spirationis; quia illa non est principium quod, sed quo. Nihil igitur est omnino ꝓ quo terminus ille (vnū principium) supponatur, quando Pater & Filius dicuntur esse vnum principium Spiritus sancti: & cōsequenter huiusmodi propositio videtur esse falsa.

Pro declaratione huius quæstionis principio aduertendum est, dupliciter explicari posse, Patrem & Filium esse vnum principium QVOD Spiritus sancti. Primo modo ita, vt omnino ostendatur aliquid vnum in diuinis, quod & sit Pater & Filius, & vnum principium QVOD simplicissimum Spiritus sancti. Secundo modo ita, vt non solùm defendatur esse aliquod tale vnum, quod sit vnum principium quod Spiritus sancti, sed etiam Spiritum sanctum nullo modo procedere à pluribus subsistentibus, vt plura, & distincta sunt. Primo modo non est admodum difficile explicare, quomodo Pater & Filius sint vnum Principium Spiritus sancti. Secundo autem modo videtur difficillimum immò planè impossibile, nec verò necessarium; cùm Orthodoxè alioqui affirmet diuus Thomas 1. part. quæ-

A stione 36. art. 4. ad 1. Spiritum sanctum procedere à Patre & Filio, vt sunt plures.

Primum ita declaro & probo: Si in diuinis est quiddam vnum simplicissimum; quod constet ex persona Patris & Filij, & essentia diuina, & relatione spirationis; & identificet sibi Patrem & Filium;

B fatendum est omnino, in diuinis esse vnum quoddam principium, vt QVOD Spiritus sancti, quod sit Pater & Filius. At prorsus in diuinis tale aliquod vnum est. Ergo fatendum omnino est in diuinis esse vnum quoddam principium QVOD completum Spiritus sancti, quod sit Pater & Filius. Maior probatur. Nam sicut omnes per-

C sonas diuinas; quia conueniunt in ratione absoluta, & constituunt vnum quid simplicissimum, quod est Deus, & essentia diuina; fatemur esse vnum principium QVOD creaturarum, quæ ab illo vno simplicissimo manant; ita etiam; si Pater & Filius conueniunt peculiariter non solùm in essentia diuina, sed etiam in relatione

D spirationis, & constituunt eatenus vnum quid simplicissimum; similiter oportebit intelligere aliquod vnum constitutum ex his duabus personis & essentia ac spiratione esse principium quod Spiritus sancti, quod sit Pater & Filius. Etenim à tali vno necesse est Spiritum sanctum distingui (cùm

is

is non similiter identificet sibi duas illas personas & spirationem) non autem ab eo distingueretur, nisi ab eo procederet. Et quamuis istud vnum simplicissimum non sit vnicum suppositum; tamen quia est vnum identificans duo supposita, & idcirco non minus completum & perfectum, quàm si esset vnum suppositum; satis intelligi potest esse principium QVOD. Quemadmodum; quamuis tres personæ diuinæ, vt identificantur in ratione absoluta, non constituunt vnum simplicissimum suppositum; quia tamen constituunt vnum quiddam simplicissimum, identificans tria supposita, quod non est minus, quàm si esset vnicum suppositum; rectè potest intelligi, illud vnum simplicissimum, quod est Deus vnus, esse principium QVOD productionis creaturarũ. Item sicut quęlibet trium personarum est illud vnum simplicissimũ constans ex Trinitate personarum, vt in ratione absoluta identificantur: ita etiam tam Pater quàm Filius est illud vnum simplicissimum constans ex his duabus personis & essentia & virtute spirandi, vt in ea identificantur. Itaque verissima est nostri argumenti Maior. Minor autem, scilicet, tale aliquod vnum esse in diuinis, quod constet ex persona Patris & Filij, & essentia & relatione spirationis, quodque identificet sibi Patrem & Filium; patet manifestè ex assertione fidei, quæ ponit Spiritum sanctum procedere & spirari à Patre & Filio, sicut ostendimus suprà capite 5. Si enim ab vtroq; spiratur, necesse est in vtroque esse non solùm essentiam, quæ communis est quoque Spiritui sancto, sed etiam virtutem ipsis duobus propriam, vt etiam postea capite nono docebimus. Cùmque in essentia & virtute spirandi, ac relatione spirationis, Pater & Filius minimè inter se opponantur; ac in eo personæ diuinæ sint vnum, in quo non opponuntur; fit necessariò, vt sit in diuinis quiddam vnum ex his duabus personis & essentia & relatione spirationis cõstans, quod identificet sibi duas has personas. Quod cùm ita sit, fatendum est, id ipsum esse vnum principium QVOD Spiritus sancti, sicut conclusimus.

Quòd verò (vt secundo dicebamus) negari nullo modo possit, quin reuera Spiritus sanctus procedat quoque à duabus illis personis, nempe Patre & Filio, vt plures ac distinctę personæ subsistentes sunt, sicut disertè diuus Thomas prima parte, quæstione trigesima sexta, articulo quarto, ad 1. affirmat; euidenter probari videtur illo argumento, quod primo loco in hac quæstione feci-

mus. Atque etiam ea ratione bene id confirmatur à sancto Thoma, quòd procedit Spiritus sanctus à Patre & Filio, tanquam nexus quidam illorum. Quod si propterea quispiam contendat, posse dici, quòd Pater & Filius sunt etiam plura principia QVÆ Spiritus sancti, disputatio erit de nomine; vtrum videlicet, quia Pater & Filius non modò vt sunt vnum quiddam simplicissimum, sed etiam vt sunt plura supposita subsistentia, Spiritum sanctum producunt; dicendi sint plura principia, quæ? an verò, quia ne sic quidem adæquatè producunt quatenus plura supposita sunt, sed etiam quatenus vnum sunt in virtute spirandi; negandum sit, esse plura principia, quæ? Videtur autem potius esse id negandũ, quoniam vt rectè D. Thomas docet 1. part. quæst. 36. artic. 4. *principij* nomen est substantiuum. Et idcirco non debet multiplicari, nisi forma quam significat, multiplicetur. In proposito autem forma significata hoc nomine *principium quod* Spiritus sancti, est vnica in Patre & Filio, scilicet eadem virtus spirandi. Non igitur dicendum est, esse plura principia QVÆ Spiritus sancti, licet sint plura supposita quæ spirant. Alia verò ratio est de nominibus adiectiuis, aut connotatiuis. Hæc enim propter solam multiplicationem supposi-

A torum, in quibus est forma, multiplicari possunt, vt infrà lib. 3. declarabitur.

Iam verò ex his, quæ de hac quæstione breuiter dicta sunt, intelligi potest primò, quomodo accipienda sit definitio Ecclesiæ in Concilio Lugdunensi, & cap. vnico, de summ. Trinit. lib. 6. qua B decernitur, Patrem & Filium esse vnum principium Spiritus sancti, & anathema dicitur illis, qui hoc negauerint. Videlicet sensus est; Verè in diuinis esse aliquid vnum, quod est Pater & Filius, & præterea est principium non solùm QVO, sed etiam QVOD Spiritus sancti, vt iam declaratum est. Non verò prohibetur per hanc C definitionem, quo minus sentiamus simul cum D. Thoma, Spiritum sanctum procedere quoque à pluribus subsistentibus. Neque propriè etiam ij damnantur, qui ex hoc concluderent, posse dici quoq; plura principia, iuxta quæstionē de nomine paulò antè expositam: quanquam minus sanè consentaneus ei definitioni mo-D dus hic loquendi est, & ideo caueri debet. Atque eodem modo intelligendum Concilium Florentinum est, cùm itidem asserit, Patrem & Filium esse vnum principium Spiritus sancti. Item etiam sancti Patres, vt D. Augustinus libro 5. de Trinitat. cap. 14. D. Hilarius lib. 4. Trinit. & D. Anselmus lib.

lib. de processione Spiritus sancti, quidipsum docent.

Deinde ex his facile erit de variis Doctorũ sententiis circa hanc quæstionem iudicium facere. Et primum sanè, quod Durandus dicit in 1. dist. 11. quæst. 3. quæstionem esse de nomine, disputare: Vtrũ Spiritus sanctus procedat à Patre & Filio, vt ab vno principio, vel vt à pluribus; nihil cõtinet absurditatis, si tantummodò is loquatur de processione Spiritus sancti, quatenus etiam à personis, vt inter se sunt distinctæ, procedit. Sed tamen esset id dictum sanè temerariũ, si negare omnino Durandus voluit, esse vllo modo quæstionem hanc de re: Vtrum scilicet aliquid vnum reale sit in diuinis, quod vt vnum possit esse principium vnum QVOD Spiritus sancti? Nam definitio fidei, de qua diximus, supponit esse hoc modo quæstionem de re, & asserit partem eius quæstionis affirmatiuã, quam iam nos explicauimus. Neque enim fides circa modos loquendi tantummodò versatur.

Secundò, quod idem Durãdus dicit in 1. distin. 29. quæst. 2. magis propriè dici, Patrem & Filium esse duo principia, loquendo de principio QVOD; si id similiter intelligatur quatenus Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio, etiã, vt inter se distinguuntur, non est omnino temerariũ; quamquã est

A quidem falsum propter rationem suprà positam. Si autẽ negare velit Durandus, esse aliquid omnino in diuinis, ratione cuius propriè possint Pater & Filius dici etiam vnum principiũ QVOD, nullo modo est audiendus.

Tertiò, quod Gregorius Ariminensis in 1. dist. 12. quæst. 1. similiter dicit, propriè non esse vnum

B principium, sed impropriè, quatenus ita significatur, Patrem & Filium non aliter & aliter producere Spiritum sanctum, sed eadem spiratione; si velit simpliciter negare, aliunde posse etiam dici propriè vnum principium, esset temerarium: Si autem hoc non velit negare, sed tantùm illud di-

C cit considerando processionem Spiritus sancti, vt est à personis distinctis; non esset quidem erroneũ, aut temerarium, licet sit falsum. Illud autem omnino verum est, quod ibidem Gregorius vult, illâ fidei definitione suprà posita determinatum esse Patrem & Filium nõ aliter & aliter sed eodem modo producere Spiritum san-

D ctum. Quanquam non hoc tantùm est determinatum, sed etiam esse illos vnum principium Spiritus sancti eo modo, quo suprà exposui.

Quartò, quod Gabriel in 1. distinct. 12. quæst. 1. ex Ochamo docet, illud vnum principium, quod sunt Pater & Filius, esse constitutũ

quoddam ex sententia diuina & spiratione; si intelligatur de spiratione, vt identificat quoque duas illas personas, & præterea per hoc non negetur quin etiam Spiritus sanctus procedat à Patre & Filio, vt inter se distinguuntur; verum est, vt patet ex his quæ antè explicauimus. Atque hoc modo Gabrielem hanc rem intellexisse, patere potest legenti illam eius quęstionem.

Neque verò contra sententiam hanc nostram, quæ est etiam Gabrielis, quidquam valet argumentum quoddam Gregorij, quũ vbi suprà colligit quatuor esse persosonas in diuinis, si etiam ibi sit vnũ quiddam quod sit principium Spiritus sancti. Vt enim rectè Gabriel respondet, cõsequentia est nulla; quia illud vnum constans ex duabus personis essentia & spiratione, non distinguitur à quacunque persona diuina, sed tantùm à tertia, nẽpe à Spiritu sancto; nõ enim opponitur origine Patri & Filio, sed tantummodò Spiritui sancto. Itaque non est vnicum suppositũ, sed est vnum quiddam identificãs sibi duo tantùm supposita, & eatenus distinctum quiddam à supposito tertio.

Quòd si obiicias, illud vnum esse quid completum substantiale, ac proinde cùm non sit præcisè essentia, vt tale; restare, vt quatenus tale est, sit persona: ad hoc

A ita respondẽdum est. Quamuis in latitudine substantię creatę, nõ sit aliquid cõpletè substantiale, quod vt tale est, non sit præcisè essentia vel persona: in latitudine tamen substantiæ infinitæ, quæ Deus est, fides nos docet tale aliquid esse; nempe illud vnum Spiritus sancti principium: neq; hoc potest vllis

B argumentis humanis euerti, vt patet ex dictis initiò in prolegomenis. Ac non solùm in vno Spiritus sancti principio eã esse peculiare conditionem substantiæ infinitæ fides docet, sed etiam in illo vno principio completo creaturarum quod est Pater & Filius & Spiritus sanctus, vt sunt vnum simplicissimum identificãs sibi essentiam &

C tres personas. Hoc enim vnum, quatenus est tale, nõ concipimus esse vnam aliquam personam, neque etiam præcisè tantùm essentiam.

Quintò, quòd quidã alius Doctor Torrensis, Canariensis Episcopus, scripsit in 3. par. sui commentarij supra art. 4. quæst. 36. 1. part. D. Thom. illud vnum prin-

D cipium esse relationem spirationis, quatenus est subsistens; verum est, si per hoc non velit negare, ꝙ etiam à personis, vt distinctę sunt, procedat: Item si per illam relationem vt subsistentem non intelligat incõmunicabilitatem aliquã eius relationis, quia, vt patet, non est incommunicabilis, sed cõmunis

nis Patri atq; Filio. His enim exclusis, in re idem est dicere, spirationem vt subsistentem esse vnũ principium Spiritus sancti, ac dicere id vnum principium esse spirationem, vt identificat sibi essentiam, & duas personas. Nihil enim aliud re ipsa est spiratio subsistẽs, quàm hoc totum. Si autem loquatur de sola spiratione præcisè, vt virtualiter distinguitur ab essentia & ꝑsonis, ita vt Spiritus sanctus non procedat etiam à personis, vt cõstituentibus cum spiratione vnum quiddam, nec vt distinctæ sunt; falsum est quod dicit. Et ad eundem fermè modum iudicari potest de quibusdam aliis opinionibus, quas fusè recitat Gabriel, vbi suprà.

Postremò, intelligi potest ex dictis, cúrnam in diuinis esse dicatur principium QVO productionis Spiritus sancti; & principium QVOD, & quomodo ista inter se distinguuntur. Est enim considerandum, illam eandem rem diuinam, quæ est & Pater, & Filius, & spiratio, & essentia; vt est essentia & relatio spirationis præcisè, esse principiũ QVO, seu potentia spirãdi: Vt autẽ est etiam identificans sibi duo supposita subsistentia, atque adeò vt consideratur tanquam quid completum; esse principium QVOD, virtualiter duntaxat distinctum à principio QVO. Item etiam ipsæ duæ personæ, vt

A distinctæ sunt, dicuntur vnũ principium QVOD, propter vnitatem virtutis, qua spirant, vt suprà dictum est.

Quibus rebus explicatis, reliquum est, vt ad argumenta initiò proposita respondeamus. Et ad primum quidem consequentia negari debet. Nam etsi verum sit, B Spiritum sanctũ procedere quoque à Patre & Filio, vt à distinctis suppositis; tamen quia hæc distincta supposita non nisi per eandem virtutem, & quasi formam spirant ac producunt Spiritum sanctum; duo principia QVÆ minimè dici debent, vt antea docuimus ex sententia diui Thomæ. Accedit, quòd hæc duo supposita etiam C producunt Spiritum sanctum, vt omnino sunt vnum quiddam, qua sanè ratione omnibus modis intelligũtur esse vnum principium, sicut etiam exposuimus.

Secundum autem argumentum petit, pro quo supponatur ille terminus, *vnum principium*, qui est prædicatum in illa propositione: Pater & Filius sunt vnum prin-D cipium Spiritus sancti. Id quod ex dictis facillimè expediri potest. Dicimus enim, supponi pro illo vno simplicissimo constante ex essentia, spiratione, & duabus personis.

Sed tamen propter doctrinam quandam S. Thomæ. 1. p. q. 36. artic. 4. ad 4. & vt pleniùs satisfiat

difficultati propositæ in argumẽto, aduertendum nihilominus est, hoc nomen, *vnum principium*, prout de Patre & Filio dicitur, habere conditionem nominis singularis, & nominis communis. Singularis quidem, quatenus significat illud vnum simplicissimum, quod est res singularissima, non habens sub se plura indiuidua, in quorum quolibet sit indiuidualiter distinctum. Communis autem nominis conditionem habet, quatenus etiam significat duas illas personas, quæ etiam vt inter se distinctæ sunt, producunt Spiritum sanctum tametsi non nisi vt habent vnicam spirandi virtutem. Præterea notandum: Illud nomen magis propriè esse singulare, quàm commune. Et ratio est, quia ad conditionem nominis singularis satis est, vt habeat significatum propriè sigulare; ad conditionem autem nominis communis non sufficit quæcunque pluralitas significatorum, sed requiritur pluralitas significatorum quæ se habeant vt inferiora ad principale nominis significatum; Vt Petrus & Paulus se habent ad significatum huius nominis *homo*. In proposito autem principale significatum illius nominis, *vnum principium*, maxime propriè est singulare; plura verò significata quæ etiam habet, scilicet duæ personæ, non se ha-
A bent vt inferiora, sed vt intrinse-
cè constituentia illud vnum sim-
plicissimum quod illud nomen
principaliter significat. Ergo eius-
modi nomen magis propriè ha-
bet conditionem nominis singu-
laris, quàm communis.

Hoc posito, secundum has di-
uersas conditiones, quas hoc no-
B men habet, diuersimodè statuen-
dum est de suppositione eius. Vt
enim est nomen singulare, dicen-
dum est, supponi determinatè ꝓ
illo vno simplicissimo. Et hæc est
maximè propria suppositio eius;
quia vt dictum est, magis propriè
est nomen singulare. Et sic facilè
respondemus ad secundum argu-
mentum, pro nullo illorum sup-
C poni, quæ in eo argumento per-
censebãtur. Vt aũt id nomẽ habet
cõditionem nominis communis;
sic dicendum est cũ S. Thoma 1. p.
q.36.ar.4.ad 4. supponi pro vtra-
que persona cõfusè, & pro neutra
determinatè, ita vt non sit sem-
per necesse, sub illo termino de-
monstrare determinatè Patrem
tantùm, aut Filium tantùm, aut
D tatummodò vtrumque simul, sed
satis sit demonstrare, vel vtrumq;,
vel quemlibet eorum, iuxta mo-
dum enunciationis, in qua is ter-
minus vsurpabitur. Nam si dicas
de vtraque persona simul: Pater &
Filius sunt principium Spiritus
sancti, vtraque persona demon-
stranda est per illum terminum, vt
con-

conueniunt in virtute spirandi. Si autem dicas Pater est principiũ, sola persona Patris vt habet virtutem spirandi, & sic etiam de Filio.

Pro cuius doctrinæ maiori explicatione, soluenda sunt argumenta quæ contra illam obiicit Gregorius, vbi suprà. Primum est. Si pro vtraq; persona illud nomẽ *vnum principium* confusè supponitur; ergo nec Pater per se, nec Filius per se dici potest principiũ Spiritus sancti. Patet, quia neque Pater neque Filius est vllo modo vtraq; persona. Respondeo. Nego consequẽtiam. Nam supponi eum terminum pro vtraque persona confusè, non idem est, ac omne id quod affirmatur esse illud principium, aliquo modo debere esse vtramq; personam; sed posse esse vel vtramque vel quamlibet pro ratione eius de quo id affirmatur, vt iam exposui. Adde, quod secundum illam aliam determinatam suppositionem, quam habet id nomẽ maximè propriè, vt est terminus singularis; clarissimè etiam intelligitur quemadmodum tum Pater, tũ Filius absolutè possit dici principium Spiritus sancti. Etenim illud vnum simplicissimum, quòd præcipuè significat id nomen vt est terminus singularis, de vtraq; persona æquè verificatur, vt suprà dictum est.

Secundum argumentum. In illa propositione (Pater & Filius sunt A vnum principium Spiritus sancti) nullum est signum confusiuum illius prædicati *vnum principium*. Ergo id prædicatum non supponitur confusè. Respõdet Capreolus in 1. d. 12. q. 1. signum confusiuum in illa propositione esse particulam, Eт, qua dicimus: Pater & Filius sunt vnum principium. Si- B cut quando dicitur; Hìc & Romæ venditur piper; prædicatum illud *piper* confunditur à particula, Eт; vt pro vtroque pipere supponatur confusè, & pro neutro determinatè. Nõ enim licet in explicatione talis enunciationis descendere determinatè ad piper quod venditur hìc, vel ad piper quod venditur Romæ: siquidem de neu C tro verè dici potest quod hìc Ingolstadij & Romę vẽdatur? Ita etiã in proposito. Secundo respondet Caietanus 1. par. q. 36. art. 4. Non esse opus signo confusiuo, quando terminus secũdum se est communis, vel quasi communis, vt accidit in proposito. Tunc enim per se intelligitur quòd supponatur D confusè, nisi ab alia particula suppositio determinetur. Aliàs in hac propositione, Ad equitãdum requiritur equus; vbi, vt patet, nullum est signum confusiuum; illud prædicatum, *equus*, supponeretur determinatè; quod falsum est, quia nõ licet sub illo termino descendere disiunctiuè (id est, per totam propositionẽ disiunctam)

dicendo, vel ad equitandum requiritur hic equus, vel hic, etc. (omnes enim istæ propositiones sunt falsæ) sed solum licet descendere per propositionem de extremo duntaxat disiuncto, dicendo, Ad equitãdum requiritur vel hic equus, vel hic, &c. Atque ita supponitur ibi terminus ille confusè, quamuis non ei apponatur vllum confusiuum signum.

Tertium argumentum. Sub illo prædicato, *vnum principium*, non licet in proposito descendere per propositionem de disiuncto extremo, sicut licet in illo exemplo nunc allato. Ergo non supponitur confusè pro vtraq; persona. Antecedens probatur. Quia falsum est dicere, Patrem & Filium esse vel Patrem vel Filium. Ad hoc respondeo ex mente Caietani 1. p. q. 36. art. 4. in suppositione confusa nominis communis, non esse necesse vt sub tali nomine liceat semper descendere per propositionem de disiuncto extremo: immò ne posse quidem id fieri quando nomen aliquod est commune per modũ termini collectiui; sed tantùm licere tunc descẽdere sub tali nomine per ꝓpositionem de copulato extremo, vt cũ dicitur: Hic homo, & hic, & hic sunt vnus populus; non licet descendere per propositionem de disiuncto extremo dicendo: Hic, & hic, & hic homo sunt vel ille, vel ille homo.

A Omnes enim istæ propositiones sunt falsæ. Sed satis est descendere copulatim dicendo: Hic, & hic, & hic homo, sunt hic & ille, & ille homo; ex quibus constat populus. Nam ex hoc etiam satis intelligitur prædicatum illud, *vnus populus*, supponi confusè pro illis hominibus. Ad eundem igitur modum

B in proposito, quia ille terminus, *vnum principium*, est communis Patri & Filio quasi collectiuè; licet in illa propositione: Pater & Filius sunt vnum principium Spiritus sancti, non possimus descendere sub illo termino, per ꝓpositionẽ de disiuncto extremo; quia tamen solùm licet sub eo descendere per propositionem de co-

C pulato extremo, ostendendo sub illo termino, Patrem & Filium copulatim; satis apparet, quòd confusè supponatur pro vtroq;.

Quartò potest quis ita argumentari pro Gregorio: Demonstrato Patre, verũ est dicere, Filius est hoc principium Spiritus sancti, cùm non sit aliud principium

D Spiritus sancti, nisi illud, quod Pater est: Et similiter demonstrato Filio, verum est dicere, Pater est hoc principium Spiritus sancti. Ergo ille terminus *principium* determinatè supponitur pro Patre vel pro Filio. Respondeo; Nego consequentiã, si sermo sit de suppositione illius nominis, vt habet conditionem termini communis.

Ratio

Ratio est, quoniam demonstrato Patre non licet dicere, Filius est hoc principium Spiritus sancti; nisi quatenus illo ꝓnomine, Hoc, demonstro tunc vnum illud simplicissimum, quod est principium Spiritus sancti, & est etiam Pater & in Patre. Alioqui si demonstrarem ipsum suppositum Patris immediatè, falsa esset illa ꝓpositio, & tunc quidem negandum esset argumenti antecedens. Quæ res exemplo declarari potest. Quamuis enim monstrato Patre verum sit dicere, Filius est hic Deus; propterea quod demonstro in Patre illud vnum simplicissimum, quod est Deus: Inde tamẽ non sequitur, ꝙ terminus iste Deus, quatenus habet conditionem termini communis, supponatur determinatè pro aliquo supposito diuino, sed confusè pro omnibus. Ita in proposito.

Verũ cùm hactenus ex sententia D. Thomæ posuerimus, Spiritum sanctum suapte ratione procedere à Patre & Filio etiã vt sunt distinctæ personę; hoc ipsum vtrũ ita sit, breuiter hoc loco disputandum est. Etenim putat Scotus in 1. d. 12. q. 1. de ratione Spiritus sancti nõ esse, vt ꝓcedat à pluribus suppositis. Id probat primò, quia in Patre, est perfecta vis spirãdi. Ergo ad rationem Spiritus sancti satis est, vt ꝓcedat ex Patre. Secundò. Si per impossibile tãtùm esset Pater in diuinis, Spiritus sanctus posset idem produci, qui iam est productus. Ergo de ratione illius non est, vt procedat à pluribus. Confirmatur. Nam idcirco de ratione creaturarum nõ est, vt procedant à pluribus personis diuinis, quia, si per impossibile Deus esset vnum suppositum, possent produci. Ergo similiter sentiendum est de Spiritu sancto in proposito. Tertiò, Spiritus sanctus habet à Patre, quidquid est, de sui ratione. Totus enim procedit à Patre. Ergo non est de ratione ipsius, vt procedat etiam à Filio.

Nihilominus sententia S. Thomæ est verissima, quã etiam Alex. Hal. 1. p. q. 43. membro vltimo, & alij Theologi communiter asseruerunt. Et probatur optimè à S. Thoma in illa q. 36. art. 4. ad 1. ex eo quòd Spiritus sanctus suapte ratione est amor, & quasi nexus quidã Patris & Filij. Id quod pręter D. Thomam docuit etiam D. Augustinus lib. 6. de Trinitate, c. 5. & D. Hieronymus in Psalm. 14. Atque etiam est sanctitas vtriusque vt ait D. Gregorius Nazianzenus oratione quinta de Theologia, & alij Patres. Ex quibus consequitur illum ex sua ratione ab vtraque persona procedere cùm procedat vt aliquid vtriusque. Sed rursus id ipsum demonstramus argumento Theologico, ex

ex principiis partim reuelatis, partim euidẽtibus, hoc modo. Quidquid Spiritui sancto iam competit, est de ipsius ratione. Sed iam ei competit vt procedat ab vtroque. Ergo id ipsum est de illius ratione. Maior euidẽter probatur, quia est ens simpliciter necessarium, cui nihil accidit. Minor verò est diuinitus reuelata vt ostendimus suprà cap. 6. Item de ratione eius est, vt distinguatur à pluribus personis; & non tanquam ab his, quas producat: Ergo tanquam ab his, à quibus procedat. Antecedens pro vtraq; parte patet. Consequentia probatur, quia in diuinis impossibilis est alius modus distinctionis nisi per originem, vt c. 6. dictum est.

Ad primum igitur argumentum Scoti respondet Caietanus, 1. par. q. 36. art. 4. quamuis virtus spirandi sit perfecta in Patre, dualitatem tamen suppositorum requiri vt conditionem necessariam ad hoc vt Spiritus sanctus per illam Patris virtutem producatur. Hæc responsio mihi minimè placet. Nam quod per se & formaliter concurrit ad productionem alicuius, & influit (vt ita dicam) in illud; non est productionis conditio, sed principium, aut de ratione principij productiui. At duo supposita diuina, vt duo sunt, (quamuis non præcisè, concurrunt enim etiam vt vnum quid- A dam, sicut suprà dictum est) per se etiam concurrunt ad productionem Spiritus sancti. Ergo dualitas suppositorum non est conditio, sed pertinet ad rationem principij Spiritus sancti; quamuis ex illa quidem non sequatur, quod sint duo principia, vt suprà exposuimus.

B Aliter ergo ad argumentum Scoti primum respondeo concedendo antecedens, & negando consequentiam: quia nisi Pater identificaret sibi Filium, vt spirantem etiam; atque adeo nisi Spiritus sanctus etiã procederet à Filio; in Patre non esset perfecta vis spirandi. Est enim de huius virtutis ratione, vt sit in duobus suppositis spirantibus. C Quare ex hoc, quod Spiritus sanctus potuit produci per virtutem illam spirandi, quę tota est in Patre, potius sequitur de ratione Spiritus sancti esse vt procedat etiam à Filio; siquidem non consistit ratio virtutis illius, nisi quatenus Filius etiam cum Patre spirat.

D Ad secundũ respondetur, quòd si per impossibile esset solus Pater, & tamen esset talis, qualis iam est, vtraque pars contradictionis esset vera; scilicet & quod Pater produceret Spiritum sanctũ (quia ponitur, quòd esset talis, qualis iam est, de cuius ratione est vt Spiritum sanctum producat) & quòd eum non produceret: quia si non

si non esset Filius, non esset etiam virtus spirandi, vt quæ suapte ratione est etiam in Filio atq; adeo non produceretur Spiritus sanctus. Nec mirum, si ex hypothesi conditionali implicante contradictionem (scilicet quòd esset solus Pater sine Filio & tamen talis qualis iam est; cùm tamē de illius ratione sit, vt habeat Filiū) sequatur per bonā consequentiam alia quædam contradictio. Ad argumentum igitur, data illa hypothesi, videlicet quòd esset Pater talis, qualis iam, & nō esset Filius; conceditur etiā illud antecedens conditionale, scilicet quòd procederet Spiritus sanctus à Patre; negatur tamen consequentia quæ infertur per propositionem absolutam; videlicet, ergo iam non est de ratione Spiritus sancti, vt procedat à Patre & Filio. Vt enim compertum omnibus est, cum veritate propositionis conditionalis, de impossibili, stat veritas opposita ꝑpositionis absolutæ & de inesse. Sicut dato per impossibile, quòd homo esset talis, qualis iam, & tamen non esset rationalis; de ratione illius non esset tunc rationalitas: Neque tamen inde sequitur, quod iam nō sit de ratione ipsius.

Ad confirmationem eius argumenti, simpliciter & absolutè dicendum est, ꝙ nisi essent tres personę diuinę, creaturę non producerentur, quia nō esset tunc Deus, A cum is intrinsece & necessario cōtineatur tribus personis. Et sic etiam in ꝓposito si Filius non esset; Spiritus sanctus non produceretur, quia ne Pater quidem esset. Quanquam illud discrimen est, ꝙ ratio propter quā creaturæ in illo casu non producerentur, solum esset ex parte defectus principij, B & non ex parte quidditatis ipsarū. Illis enim per accidēs est, quod ab vno vel pluribus procedant: Ratio autem propter quam Spiritus sanctus non produceretur, posito quod Filius non esset; non solùm esset ex parte defectus principij, sed etiam ex parte ipsius Spiritus sancti, qui cum sit amor & nexus duorū, requirit pluralitatē suppositorum in suę originis principio. C

Ad tertium, patet iam ex dictis, quid respondendum sit. Dicimus enim Spiritum sanctū non habere à Patre totum quod habet, nisi quatenus Pater identificat sibi Filium in ratione spirādi. Quemadmodum igitur Pater & Filius sint vnum principium Spiritus S. & nihilominus is suapte ratione pro- D cedat ab illis non modo vt vnum quiddam sunt sed etiā vt sunt duo supposita, hactenus in hoc capite explicauimus. Quod cum ita sit, rectè D. Thomas docet 1. p. q. 36. art. 4. ad 7. concedi debere hanc propositionē: Pater & Filius sunt vnus spirator; & negandam esse hanc: Pater & Filius sunt vnus spirans.

rans. quia *spirator* (vt inquit) est nomen substantiuum, quod non multiplicatur, nisi multiplicetur forma significata (videlicet vis spirandi) *spirans* autem adiectiuum, quod multiplicatur ad multiplicationem suppositorum: de qua doctrina infrà quoq; li. 3. aliquid annotandum erit.

CAPVT IX.

Explicatur quæstio octaua de originis ordine, suprà c.1. proposita.

OCTAVA quæstio de ordine originis erat, vtrum actus quibus producuntur personæ, atque adeò processiones ipsæ personarum sint de aliquo & de quonam? Ac inprimis ex fide certissimũ est esse de aliquo. Ita enim ex Orthodoxa Ecclesiæ doctrina definitum est in cap. Damnamus, & in Concilio Florentino & Toletano XI. in confessione fidei vbi dicitur: *Filius nõ ex nihilo, aut ex alia substantia, sed ex vtero Patris, id est, ex substantia genitus credendus est.* Quo loco Patres alludunt ad illud Psal. 109. *Ex vtero ante Luciferum genuite.* Significatur autem hac formula dicẽdi, quàm eminenter Pater ęternus in generatione diuina sine vlla imperfectione præstiterit, quod solet apud homines, nõ solùm pater, sed etiam mater, continendo videlicet intra substantiã suam prolem generatam. Qua de re videndus est D. August. li. 15. de

A Trin. c. 19. & li. 3. contra Maxim. c. 15. & Theologi cum Mag. in 1. d. 5.

Vt autem præterea constet quomodo sit intelligendũ, Filium esse de substantia Patris, quod explicare conatur etiam D. Thom. 1. p. q. 41. ar. 3. sciendum est, tria esse necessaria ad hoc, vt aliquid de aliquo vel ex aliquo dicatur ꝓduci.

B 1. Vt id de quo alterum esse dicitur, aliquo modo cooperetur ad productionem alterius: Illa enim particula DE vel EX, talem habitudinem ad productum denotat. 2. Vt id etiã sit aliunde, quàm per productionem eius, quod dicitur de illo produci. Id quod videtur sequi ex primo: Nã si aliquid producitur simul cum productione

C alterius; nõ videtur cooperari ad eam ipsam productionem. 3. Vt sit ei quod ꝓducitur consubstantiale, aut intrinsecum: alioqui non necessariò diceretur de ipso illud produci, vt docet Augustinus lib. de natura boni contra Manich. c. 26. Et probat D. Thom. loco citato ex communi loquendi & con-

D cipiendi modo. nõ enim dicimus domũ fieri ex ædificatore; solùm propterea, quòd ædificator non est intrinsecum vel consubstãtiale principium domus. Dicitur tamẽ quodlibet mixtum fieri de vel ex materia, quia est illi intrinseca & supponitur eius productioni. Similiter dicimus in rebus creatis Filium esse ex substãtia Patris, quatenus Pater est ei consubstãtialis, &

& etiã quaten' Filius sit ex semine Patris, quod variè transmutatum pertinet etiam ad substantiã Filij.

A

Ex quibus intelligitur, si aliquid producitur secundùm se totum, nõ posse dici, quòd id producatur EX vel DE aliquo: Ratio est, quoniã nihil tunc intrinsecũ illi, & aliunde existens, quàm per productionẽ eius, cooperabitur; neq; etiam id tunc producetur à consubstantiali, sed creabitur ab habente diuersam naturã, cùm nulla creatura posit creare. Deinde etiã hinc patet, veram esse doctrinam fidei, quòd videlicet psonę productæ in diuinis sint de substãtia personarum producentiũ. Nam primùm, non producũtur secundũ se totæ; nõ enim ꝓducitur essentia diuina in illis. Et præterea producuntur de principio consubstantiali. Et deniq; aliquo etiam modo cõfert essentia ad earum productionẽ.

B

C

Quis verò modus is sit, id est, quã habitudinẽ habeat essentia ad personam productã quatenus hęc ex essentia produci dicitur, restat nunc videndum; vtrùm scilicet habeat se tanquam materia, an tanq̃ forma, ad eum modum, quo si forma ignis (verbi gratia) præexisteret, sicut præexistit eius materia, diceremus ignem produci de illa, tanquam de forma: Item ad eum modum, quo homo videtur dici posse produci de anima rationali, tanquã de forma subsistenti, quandoquidem illa aliunde habet esse, quàm per generationẽ hominis, videlicet per creationem à Deo, & saltem prius naturâ præexistit ipsi generationi; atque ita videtur in genere caussæ formalis ad generationẽ totius compositi cooperari. Item dubium est, vtrũ essentia diuina cooperetur vt principium actiuũ, sicut suo modo semen, &c.

Ad hoc Durand. in 1. d. 5. q. 2. & Henri. Gand. qui etiã à Caietano 1. p. q. 41. ar. 3. & à Capr. in 1. d. 5. q. vnica citantur, respõdent, Filium esse de essentia Patris tanquam de materia; seclusis tamen imperfectionibus materiæ, vt quòd sit in potentia, &c. Præcipuum fundamentum huius sententiæ, quantũ ex Durãdo colligi potest, est; quia ad materiã pertinet aliunde esse, quàm per productionem rei; & præterea esse quiddam intrinsecũ ꝓducto; & recipere aliquid ipsius producti. At hęc omnia cõpetunt essentiæ diuinæ respectu personæ productæ. Ergo dici potest ex ea tanquam ex materia persona produci. Minor, quod attinet ad duas primas partes satis patet. Quoad tertiam, probatur, quia ad nostrũ modum habet se vt recipiens personalitatem personæ ꝓductæ. Alia sententia est D. Thom. 1. p. q. 41. art. 3. vbi censet, personã produci ex essentia diuina tanquam de forma subsistenti. Ita etiam Capreolus loco citato.

D

Breuiter autem & commodè poterit res hæc tota sic explicari.

Quæstio proposita potest esse aut de re aut de nostro modo concipiendi. Si sit de modo concipiendi, dici potest, personam productam esse de essentia tanquam de materia, attendendo solum aliquos conceptus inadæquatos & communiores, quos habemus de materia (id quod solum probat Durandus nec videtur ipse aliud velle) non tamen attendendo ad conceptum nostrum vltimum de materia. Nam in illo includitur imperfectio carentię &c. quę nullo modo conuenit in essentiam diuinam, cùm hęc actu identificetur etiam producto & eatenus habeat eius perfectionem. Deinde potest etiam secundum nostrum modum concipiendi dici, personam esse productam de essentia tanquã de forma subsistenti, quatenus de natura communiter concipimus quòd sit quædam forma totalis: item quatenus verè concipimus, essentiam diuinam quodammodo pertinere ad complementum personæ productæ, secundum quãdam analogiam ad essentiam creatam, id est, non aliquid actuando in re, sed per identitatem cum personalitate diuina.

Si verò quæstio sit de re, sic inprimis certum est, Filium non esse de substantia Patris, tanquam de materia, neque etiam tanquam de forma tali, quales sunt formæ rerum creatarum. Si tamen per A formam intelligamus quamcunque perfectionem, quouis modo pertinentem ad substantiam, & actualitatem alicuius; dici potest etiam secundum rem Filium esse de essentia tanquã de forma; nam vt diximus ante, pertinet essentia ad perfectionem Filij per identitatem. Ac isto modo potest intel- B ligi sententia D. Thomæ. Quanquam exemplum sane quod ad id explicandum petit ex natura Angeli, non satis accommodatum ad propositum esse videtur. Natura enim intellectualis Angeli producitur vnà cum ipso. quare non videtur Angelus dici propriè esse aut fieri de natura intellectuali. Quemadmodum, quia materia C rerum à Deo creatarum, per eandem creationem vnà cum ipsis rebus à Deo facta est; minimè potuerunt dici esse aut fieri de materia, vt iam in proposito loquimur. Nam sicut antea expositum est, id, de quo aliquid dicitur esse aut fieri, debet aliunde esse, quàm per productionem eius quod fit, D atque eatenus cooperari ad illud.

Est præterea alius modus magis proprius, quo possumus dicere Filium esse de essentia Patris, loquendo secundũ rem, videlicet, tanquã de principio QVO originis, per quam idem Filius producitur; principio QVO (inquam) nõ adæquato, sed inadæquato. Videbim⁹ enim c. seq. potentiam generandi com-

completam in diuinis, non ex sola essentia, sed ex aliis etiam rationibus constare. Igitur prout essentia inadæquatè saltem ad ꝓductionem Filij concurrit, veluti actiuè: Et vt ex se est, non per productionem Filij: Et deniq;, vt substantialiter est quid intimũ Filio: rectè dici potest Filius esse de illa tanq̃ de suo principio saltẽ inadęquato, sicut inadæquatè est potẽtia generãdi: Hę nãq; cõditiones, vt dictum est antea, requiruntur, & sufficiunt, vt aliquid dicatur esse de alio. Ac potest is explicandi modus inde confirmari, quòd Filius in creaturis rectè dicitur esse de semine, tanquam de substantia Patris, quatenus id velut instrumentum actiuum confert ad eius generationem, licet non nisi variè transmutatum ad substantiam Filij pertineat. Potiori igitur ratione dici poterit in diuinis Filius esse de Patris essentia, vtpote quæ multò perfectiùs ad illius generationem confert, & immutata etiã ipsius substantiam intimè constituit.

CAPVT X.

Explicatur quæstio octaua de ordine originis, suprà cap. 1. proposita.

SEPTIMA quæstio circa originis ordinem erat, Per qualémnam vim atque potentiam A diuina persona principium sit ꝓcessionis? Vtrum scilicet ea sit aliquid absolutum, vel respectiuum, vel vtrumque? Est autem ad faciliorem rei explicationem primò notandum: Non hîc quæri, quid sit re distinctum à persona producente, per quod illa tanquam per potentiam producat, sed tantùm B quæstio est de potentia producẽdi, quæ virtualiter solùm distinguatur à producente; quatenus per vnam & eandem rem in diuinis lõgè perfectius in productione personæ præstatur quod in creaturis fit per caussam producentem, & potentiam, qua quidpiam ꝓducitur. Secundo notandum, de potentia producendi eodem C modo posse nos in hac quæstione loqui, ac de principio QVO ꝓductionis. Est enim potentia, ex sententia Aristotelis 5. Metaphys. nihil aliud, quàm principium operationis. Principium autem operationis duplex est. Vnũ est primum & quasi radicale: scilicet ipsa natura, seu essentia rei, à qua, velut à fonte, manant omnes rei opera- D tiones. Alterum est proximum: à quo immediatè, tanquam à naturæ quodam organo, elicitur operatio. Sic igitur de potentia possumus loqui dupliciter. Primò, de potentia incompleta, & inadæquatè accepta, prout scilicet est principium QVO primũ, aut principium QVO proximum, id quod

magis propriè dici solet potentia. Altero modo de potentia completa & adæquata, prout vtroque principio, primo scilicet & proximo, continetur. Hîc verò de potentia adæquatè sumpta differendum est, vt scilicet totum illud intelligatur, quo tanquam principio vna persona diuina producit aliam. Et quærimus sanè, non sub qua ratione nos conciperemus potentiam producēdi in diuinis, si de illa tantummodò iudicandū nobis esset, sicut iudicamus de potentia producendi, quam cernimus in creaturis: sed quid absolutè statuere debeamus in diuinis esse potentiam producendi secundùm potentiæ rationem, in illa re diuina infinitè prȩstantiorē quàm sit ratio vllius potētiæ creatæ; iuxta ea, quæ generatim in prolegomenis monuimus de modo concipiendi diuina.

His positis respondeo ad quæstionem, per tres assertiones, in quarum confirmatione discutiemus quoque sententias Theologorum, quæ sunt hac de re. Prima assertio: Potentia producendi in diuinis omnino constat ex essentia diuina; quanquam non ex illa sola, vt postea ostendemus. Nomine autem essentiæ hoc loco volo etiam intelligi potentiam intellectus & voluntatis, quæ sunt perfectiones essentiales & absolutæ in diuinis, ita vt potentia generandi, ex essentia & intellectu; spirandi verò, ex essentia etiam & voluntate constet. Ita enim sentit etiam sanctus Thomas 1. par. quȩstione 42. articulo quinto, vt rectè in eo loco exponit Caietanus. Vnde meritò is reticet argumenta quædam Scoti, quibus solùm probatur, intellectum & voluntatem pertinere ad potentias notionales, id quod sanctus Thomas non negat. Iam probatur assertio, primùm testimonio sancti Augustini lib. 5. de Trinitate, cap. 10. Et diui Damasceni lib. 1. fidei Orthodoxæ, capite octauo, & Richardi Victorini lib. 6. de Trinitate, ca. 2. qui ita docent, atque etiam aliorum omnium Patrum, quum ex Scriptura confirmant, Filium & Spiritum sanctum esse non ex nihilo, sed ex ipsa essentia diuina productos, tanquam ex potentia videlicet, seu principio QVO primo productionis. Verissimè enim diuus Athanasius in Dialog. de Trinitate cōtra Anomæos, pag. 667. vterum, id est, essentiam Patris, ex qua Filius est genitus, *vim gignendi* esse interpretatur.

Secundò probo eandem assertionem ratione: Nam quod in omnibus aliis rebus concȩdimus, naturam videlicet & essentiam, esse primum principium operationum, quibus sese naturæ communicant, nullo modo negādum est perfectissimæ illi naturæ diuinæ: Si-

Siquidem vt perfectissimè persona producens per illam existit; ita etiã oportet, vt perfectissimè per illam operetur. Vt enim ait Aristoteles 3. Phys. textu 36. forma, quæ dat esse, dat etiam operari. Cuius fundamentum est, quòd operatio rei est primò ac principaliter debita ipsi rei naturæ.

Ac simili etiam ratione facilè patet, intellectum quoque & voluntatem diuinam ad potentias notionales pertinere. Etenim in omnibus etiã rebus potentię sunt tanquam instrumenta siue organa, per quæ ab ipsa natura operationes exercentur. Quo fit, vt hoc ipso, quod natura principium est operationum; principia quoque earundem sint naturæ potentiæ: id quod concedendum est etiam in diuinis suo modo. Et confirmatur hoc ipsum. Nam quòd natura diuina per potentiam intellectus & voluntatis sit principium productionis personarum eiusmodi, quæ infinitam perfectionem habent, maxima est perfectio; & ex alia parte nihil obstat, quo minus hæc perfectio conueniat rei absolutæ, qualis est essentia, intellectus, & voluntas diuina: Ergo omnino est illi tribuenda. Antecedẽs quoad primam partem ex se perspicuum est, quoad secundam verò, patet ex fide, quæ, vt suprà capite quarto demonstratum est, docet, per intellectum & voluntatem personas procedere; quod non esset verum, si id repugnaret rationi absolutæ: Nam potentia intellectus & voluntatis vt sic, absolutum quiddam sunt. Nec sanè vlla ratione ostendi potest in eo repugnantia.

Ex huius autem assertionis cõfirmatione iudicari potest de opinione quorundam, qui censuerunt, solam relationem, & non essentiam, esse potentiam notionalem, ex quibus est Durandus in 1. distinctione septima, quæstione secunda; & Bonauentura eadem distinctione, quæstione prima, & alij apud Capreolum eadẽ distinctione, quæstione prima. Si enim loquantur de potentia completè & adæquatè sumpta, quasi illa tota contineatur sola relatione, & nõ etiam constet ex diuina essentia; falsò opinãtur: Sin verò de potentia sumpta pro principio, quo proximè (secundùm virtualem distinctionem) persona producitur; non longè aberrant, vt postea ex tertia assertione nostra patebit. Et quidem cùm Durandus alioqui sentiat personas fuisse productas ex fœcunditate naturæ, vt suprà capite quarto vidimus; consequenter negare non potest, quin natura sit de adæquatæ potentiæ ratione; quanquam temerariè negat, personas produci etiam per intellectum & voluntatem, vt suprà cap. 4. ostendimus.

Iam

Iam ſit ſecunda aſſertio. Potentia notionalis formaliter non continetur, ſola eſſentia diuina & intellectu, aut voluntate, ſed præterea etiam conſtat ex relatione. Itaque potentia generandi eſt eſſentia, & intellectus, & paternitas; ſpirandi verò, eſſentia, voluntas, & ſpiratio relatio. Ante huius autem aſſertionis probationem illud notandum eſt, cùm paternitas, quatenus relatio eſt, contineat actu plures rationes virtualiter diſtinctas; videlicet actionis cuiuſdam reſpectiuæ, proprietatis perſonalis, & reſpectus cuiuſdam fundati virtualiter in generatione; & ſpiratio ſimiliter, vt relatio eſt, contineat rationem cuiuſdam reſpectus fundati in productione Spiritus ſancti, & etiam actionis voluntatis reſpectiuæ; cùm, inquam, hæ relationes plures has notiones contineant; in hac ſanè aſſertione ſolùm dicimus, potentiam notionalem non conſtare tantùm ex ratione abſoluta eſſentiæ, & intellectus aut voluntatis, ſed etiam ex relatione; poſtea verò declarabimus, quánā ratione ex his, quæ virtualiter diſtinctæ cerni poſſunt in relatione, pertineat ipſa relatio ad potentiam notionalem.

Hoc poſito, probanda iam aſſertio eſt; quæ quidem non modo eſt ex mente illorum Theologorum, quos paulò antè commemo- A rauimus, ſed etiam videtur inprimis eſſe ſancti Thomæ 1.par.quæſtione 36.art.4.ad 1.& 2. vbi affirmat, potentiam ſpirandi eſſe proprietatem. Conſtat enim in diuinis non eſſe proprietatem, niſi relatiuam. Item videtur etiam eſſe D. Auguſtini, lib. 5.de Trinitate, cap. 5. vbi ait, ex eo ipſo Patrem B dici & eſſe Patrem, quod eſt ei Filius. At eſt ei Filius ex vi potentiæ generandi. Ergo ab hac dicitur & eſt Pater; & cōſequenter potentia generandi, vel eſt, vel includit relationē paternitatis, à qua nimirū Pater eſt & dicitur Pater. Neq;.n. vt vult Caietanus 1.par. quæſt. 42. artic. 5. tantummodò voluiſſe videtur Auguſtinus dicere, Patrem, C eò eſſe Patrem, quo refertur ad Filium, & non etiam quo gignit Filium. Item omnino videtur hæc noſtra aſſertio teſtimonio quoq; D. Athanaſij confirmari poſſe, qui in Dialogo de Trinitate contra Anomœos, pag. 659. diſſertè ait, Patrem *hypoſtaſi ſua gignere*.

Eſt tamen hæc noſtra aſſertio contra Caietanum 1. part. quæſt. D 41.artic.5.& alios, qui volunt potentiam notionalem formaliter eſſe quid abſolutū duntaxat; contra quos ꝓbatur etiā ratione hoc modo. Si potentia generandi aut ſpirandi eſſet tātummodò aliquid abſolutū, Filius non minus generaretur à ſeipſo, & Spiritu ſancto, quàm à Patre; & ſimiliter Spiritus ſan-

sanctus non minus spiraretur à se ipso quàm à Patre & Filio. At hoc est impossibile. Ergo illud etiam vnde id sequitur. Maior probatur. Nam, vt intelligi potest ex doctrina D. Thomæ 1.p.q.41.art.4. hoc ipso Pater generat Filium, quod Pater vt persona talis est, habet potentiã generandi, à qua est per identitatem quandã cum virtuali B distinctione ipsa generatio, ex vi cuius Filius existit. Sed, si potētia generandi esset tantummodò aliquid absolutum, totum hoc similiter verificaretur de Filio & Spiritu sancto. Ergo similiter Filius & Spiritus sanctus tunc generarēt ipsummet Filium. Rursus minor nunc assumpta probatur. Nam quidquid est absolutũ in diuinis, C ex æquo conuenit omnibus personis, vt patet passim ex Patribus & ex Conciliis, quæ nullam agnoscunt proprietatem in diuinis, nisi relatiuam. Igitur, si potentia generãdi est tantummodò aliquid absolutum; illa potentia etiam erit Filij & Spiritus sancti, vt sunt tales personæ: cumque ab eo etiam ne- D cessariò fit actus aliquis, cuius est potentia ipsa cuius actus est; necessariò tunc etiam actus generationis, qui in diuinis à potentia generandi est, esset Filij & Spiritus sancti; ac ꝓinde Filius & Spiritus sanctus æquè atq; Pater generarent eundem ipsum Filium. Nam quãnam alia ratione Pater

A est generãs Filium, nisi quia ipsius vt talis persona est, est potentia illa generandi à qua est actus generationis Filij?

Et confirmo argumētum istud à simili, hoc modo. Inintelligibile est, vt id quod producitur per calefactionem, verbi gratia, nō producatur ab eo igne, cuius est ille ipse calor, à quo talis calefactio de facto oritur. Ergo pari modo, cũ à potentia generandi, per generationem, quæ per illam potentiam idēticè est, producatur persona Filij, inintelligibile est, Filiũ non produci à se ipso, & à Spiritu sancto, si illis ęquè atq; Patri conuenit illa potentia generandi. Ac simili forma argumentorum possumus item probare, Spiritum sanctum æquè spirari à se ipso, atque à Patre & Filio, si ęquè illi atq; Patri & Filio cōmunis est illa potentia spirandi à qua spiratio est. Verùm vt his & similibus argumētis occurri posit, Caietanus & alij aiunt, solam quidem essētiam diuinã cum intellectu aut voluntate ex sententia ipsorum, esse potentiam notionalem, vt est quid absolutum formaliter loquendo; relationem tamē paternitatis aut spirationis, vel potius coniũctionem essentiæ cum relatione paternitatis aut spirationis esse quãdam conditionem requisitam, vt essentia sit potentia generandi vel spirandi: ac proinde essentia tan-

tùm, quatenus eſt in Patre, eſſe potentiam generandi, non verò quatenus eſt in Filio, aut Spiritu ſancto: & ſimiliter eſſentiam tantùm, vt eſt in Patre & Filio, eſſe potentiam ſpirandi, non autem quatenus eſt in Spiritu ſancto.

Ceterùm hæc doctrina, quæ de conditione ad aliquid requiſita, vtiliter alioq; vſurpari ſolet, nihil eos auctores in propoſito iuuat ad refellendum argumenta quæ fecimus contra illorum opinionem. Quod ita oſtendo. Si quid non eſt conditio requiſita vt intrinſeca entitas atque ratio alterius per ſe conſtare & eſſe poſsit; id neque poteſt etiam eſſe conditio requiſita ad hoc, vt aliquid de altero verificetur, quod formaliter non competit illi niſi ſecundum id quod habet intrinſecè ſuapte entitate & ratione. At coniunctio eſſentiæ diuinæ cũ paternitate vel ſpiratione non eſt conditio requiſita vt entitas intrinſeca & ratio eſſentiæ, quatenus eſt quid abſolutum, conſtare per ſe & eſſe poſsit. Ergo neq; ea coniunctio cẽſeri poteſt conditio requiſita ad hoc, vt eſſentia ſit potentia generandi vel ſpirandi: poſito, ꝗ eſſentia ſit potẽtia præciſè & formaliter ſecũdum rationem ſuam intrinſecam & abſolutam, vt illa opinio ponit. Maior poteſt declarari in omnibus aliis, quibus aliqua cõditio dicitur eſſe neceſſaria

A ad aliquid. Quia enim hoc quod eſt eſſe potentiam calefaciendi, verbi gratia, competit formaliter calori ſecundum ſuam ſolam entitatem intrinſecè; ideo, quod nõ eſt conditio, vt entitas caloris ſit; neque etiam eſt conditio, vt calor ſit potentia calefaciendi; & ita coniunctio calidi cum paſſo non B eſt conditio vt calor ſit potentia calefaciendi in calido, ſed vt calefactio de facto ſequatur, quæ, vt patet, non intrinſecè, ſed extrinſecè pertinet ad calorem. Ac eadem eſt ratio de omnibus aliis. Minor verò probatur. Nam certum eſt ex fide coniunctionem eſſentiæ cum relatione paternitatis aut ſpirationis, non eſſe conditio- C nem, vt eſſentia ſit in aliquo ſecundum ſuam rationem abſolutam; tunc enim ſequeretur, eam eſſe in ſolo Patre, vel in Patre & Filio tantummodò. Quare patet non ſatis eos circumſpectè ſentire, qui concedunt, illud prædicatum, *potentia generandi vel ſpirandi*, verificari formaliter de ſola ra- D tione abſoluta eſſentiæ diuinæ ac intellectus & voluntatis; & tamen aiunt, coniunctionẽ eſſentiæ cum relatione paternitatis aut ſpirationis eſſe conditionem requiſitam vt eſſentia ſit potentia generandi vel ſpirandi.

Item ex his patet non eſſe accõmodatum ad propoſitum quoddam exemplũ, quo illi conantur

ſuam

suam sententiam declarare. Aiunt enim, sicut idem specie calor naturalis in fœmina est potẽtia efficiendi lac, & in mare non item; ita eandem essentiã in Patre esse potentiam generandi, in Filio non item. Discrimen namque est apertum. Nam de calore naturali non verificatur intrinsecè, etiã in fœmina, quòd sit potentia efficiendi lac, sed tantummodò instrumentaliter & extrinsecè, per ordinem ad diuersam potentiam nutritiuam indiuidualem, quam habet fœmina; quæ duntaxat potentia formaliter & intrinsecè est potentia producendi lac, per calorem tanquam per suum instrumẽtum. In proposito verò illi Doctores non ponunt aliam potentiam generandi, nisi secundum rationem absolutã intrinsecè. Quare quod non est conditio requisita vt essentia habeat illã suam rationem absolutam, ita neq; vt sit potentia generandi: quemadmodum, in eo ipso exemplo, quod non est conditio requisita vt potentia nutritiua talis in indiuiduo, nempe fœminę, existat, non potest esse conditio, vt eiusmodi potentia sit potentia producendi lac.

Tertia assertio. Potentia generandi adæquatè & completè est essentia intellectus, & relatio paternitatis, quatenus hæc relatio est etiam vis quædam vltima, per quam in diuinis est generatio; Ac

A similiter potentia spirandi est essentia, & voluntas, & relatio spirationis, quatenus hæc relatio est etiam quædam vis vltima, per quã est actio spirationis. Hæc assertio etiam est ex mente D. Thomæ in illa q.36.ar.4.ad 1.& 2. & aliorum Doctorum; quam ita declaro & probo. Si necesse est potentiam B notionalem secundum rationem suam vltimam & completam, esse propriam personæ producentis vel personarum quæ producunt; necessariò confitendum est, eam ex relatione quoque diuina constare vt relatio diuina est quædam vis vltima, sicut in assertione dictum est. At illud omnino necesse est. Ergo & istud etiam confitendum est. Minor patet. Quoniam C aliàs Filius etiam & Spiritus sanctus seipsos producerent; vt in confirmatione secundæ assertionis argumentati sumus. Quare, quemadmodum suprà c.4. vt hoc absurdũ effugeremus, necesse fuit ex fide huius mysterij colligere, quòd sit quædam actio in diuinis D propria personæ producentis; ita hîc vt idem absurdum caueatur, ex eadem fide colligendum est, quandam esse potentiam producendi in diuinis, quæ secundum completam sui rationem sit propria personæ producẽtis aut personarum illarum quę producunt. Maior autem probatur. Nam in persona aut personis producentibus,

tibus, præter ipsas productiones actiuas, nihil est proprium nisi relatio; puta paternitas in Patre, & relatio spirationis in Patre & Filio. Quare si completa ratio potentiæ notionalis debet constare ex aliquo his personis proprio, oportet vt sit relatiua per aliquã nimirum eiusmodi relationum: sicut suprà etiam capite 4. eadem ratione colligebamus, ipsas etiam productiones actiuas, oportere relatiuas esse, cũ debeant esse producentium personarum propriæ. Rursus; sicut suprà, ob infinitatem illius relationis, quæ est paternitas, verbi gratia, non fuit necesse ponere distinctam relationem in generationis actu, quæ esset actio respectiua; ita etiam neq; iam oportet aliam relationẽ quęrere, quæ sit potentia generandi; sed ea ipsa paternitas continet etiam sufficientem perfectionem, per quam vt relatio est, eminenter respondet principio QVO siue potentiæ proximæ producendi, quæ in creaturis cernitur. Atque hoc est, quod in illa Maiore, & etiã in assertione dicimus, potentiam notionalem seu producẽdi, constare vltimate ex relatione etiam, vt diuina relatio est vis quędam vltima producendi. Hanc enim rationem habet quatenus ob sui infinitatem longè præstantius & eminentius præstare potest quod suo modo præstant poten-

A tiæ seu principia actionum in creaturis.

Itaque patet iam ex hac probatione non modò veram esse assertionem illam tertiam, sed etiam quę sit omnino eius vis. Nam quia in præcedente assertione simpliciter dixeramus, potentiam notionalem constare quoque ex relatione diuina; & diuina relatio propter sui infinitatem plures rationes virtualiter distinctas continet; addimus iam, potentiam ex diuina relatione constare & compleri secundum eam peculiarem rationem, qua relatio diuina principio proximo, seu potentiæ producendi in creaturis, respondet.

B

Præterea potest etiam ex hac doctrina intelligi, quemadmodum licet ad potentiam generandi (verbi gratia) pertineat quoq; relatio paternitatis, adhuc tamen potentia generãdi, vt principium QVO, virtualiter distinguatur ab ipso generante seu principio QVOD, scilicet à Patre. Etenim eadem relatio paternitatis, vt respondet eminẽter principio QVO generationis in creaturis, constituit vltimo in diuinis potentiam generandi: vt autem respondet etiam proprietati hypostaticæ in creaturis, atque eatenus (vt infrà docebimus) constituit personam Patris; sic etiam constituit principium QVOD generationis. Et similiter eadem relatio spirandi,

C

D

di, quatenus identificat sibi duo supposita, constituit principium QVOD completum spirandi, vt exposuimus suprà cap. 6. quatenus autem eminenter respondet principio QVO productionis in creaturis, sic constituit vltimate potentiam spirandi.

A

Sed occurrunt aliquot argumenta ad probandum, potētiam notionalem non debere vllo modo esse relatiuam. Primum peti potest ex D. Augustino lib. 3. contra Maximinum, cap. 12. vbi dicit, Filium non idcirco alium Filium non generasse, quia non potuit, sed quia non oportuit. Est igitur potentia generandi cōmunis Patri ac Filio, & proinde aliquid absolutum. Respondeo. Sensus verborum D. Augustini est, Filiū non ex defectu potentiæ omnino, non generauisse. Habet enim potentiam Patris, quatenus illi identificatur in ratione absoluta essentiæ, atque ita non omnino potentiâ generandi caret; quanquam vt opponitur Patri relatiuè, non illam habeat, sicut Pater. Nec tamē hinc sequitur, Filium non esse omnipotentem, id quod solum volebat Augustinus defendere contra obiectionē Maximini. Quemadmodum enim ad hoc, vt persona Filij sit infinitum ens, satis est, illum habere entitatem omnem Patris in ratione absoluta, ita vt sit omnipotens æquè ac Pater, satis est, vt habeat omnem potentiam Patris in ratione absoluta. Quod autem, vt talis persona, non habeat potentiam Patris relatiuam, argumentum id est, non imperfectionis, sed distinctionis eius à Patre. Sicut etiam quòd Pater, vt est talis persona, non habeat potentiam vt generetur, quam habet Filius, non est argumentum imperfectionis Patris, sed distinctionis eius à Filio. Satis enim est, quòd illam habeat in essentia, in qua Filio identificatur.

B

Sensus ergo eius, quod Augustinus dicit, Filium potuisse generare, est, illum in essentia quidem habere potentiam generandi, vt explicatum est. Sensus autem eius quod addit, non oportuisse tamen vt generaret, est, non oportuisse, vt Filius etiam haberet potentiam & actionem generandi, vt talis persona est, licet alioqui habeat in essentia. Nam perfectio sanctissimæ Trinitatis talis est, vt contra potius oporteat Filium, quatenus talis persona est, generari duntaxat, non autem habere etiam potentiam generandi, aut generare. Et nihilominus tamen sciendum hìc est, communiter loquendo, non esse simpliciter negandum, quin Filius habeat omnem potentiam Patris. Omnipotentiæ namque nomine communiter intelligitur absolutū quoddam attributum, quod æquè con-

C

D

uenit omnibus personis. Atq; ex his facilè intelligi potest, doctrina S. Thomæ prima parte, quæstione 41. articulo sexto ad 1. & ad 2. Et quæstione 42. articulo sexto ad 3.

Secundum argumẽtum. Si potentia consistit in relatione, sequitur personas non procedere per intellectionẽ & volitionem. Consequens est falsum, vt ostensum est suprà cap. 4. Ergo id etiam ex quo istud sequitur. Maior probatur. Nam fieri non potest, vt intellectio & volitio sit ab alio principio, quàm ab intellectu & voluntate. Confirmatur. Nam relatio, vt relatio est, non videtur posse esse principium actiuum. Respondeo. Tantummodò efficitur hoc argumento, potentiam notionalem non consistere adæquatè in relatione, sed etiam in intellectu & voluntate; non verò probatur, quòd non consistat etiam in relatione, tanquam complente rationem potentiæ, non quidem actuando intellectum & voluntatem, sed per quandam identitatem cum distinctione simul virtuali vtriusque coniunctam. Ac explicari hoc facilè potest ex eo, quod in creaturis etiam videmus, intellectionem & volitionem procedere non solùm à principio quod est intellectus & voluntas, sed etiam ab habitu complente & actuante intellectum & voluntatem in ra-

A tione principij: qui quidem habitus, vt patet, non est voluntas, aut intellectus.

Tertium argumentum. Potentia generandi est id, quo producens assimilat sibi productum, vt etiam docet D. Thomas 1. part. quæst. 41. artic. 5. Relatio non est huiusmodi. Ergo non constat ex

B relatione potẽtia generandi. Respondeo ad Maiorem. Non est necesse, vt in omni eo, quod est de ratione completa potentiæ generandi, producens assimilet sibi productum, sed satis est, vt illud sibi assimilet in sua essentia, atque adeò in principio primo, & quasi radicali generationis. Nam mas (verbi gratia) cùm actiuè generat

C fœminam, non eam sibi assimilat in potentia generandi actiuè, si vera sit sententia multorum, qui censent, fœminam non habere potentiam actiuè generandi. Adde, quòd essentia diuina non minus intima est illi relationi, quæ complet in diuinis potentiam generandi, quàm natura specifica potentiæ generandi in creaturis

D ipsi rationi indiuiduæ potentiæ. Quare hoc ipso, quòd Pater æternus assimilat sibi Filium in essentia, dici potest idem Pater æternus, non minus assimilare sibi Filium in essentia potentiæ generandi, quàm creatura generans assimilat sibi genitum in ratione specifica potentiæ generãdi, licet non

non etiam assimilet illud in ratione indiuidua eius potentiæ.

Quartũ argumentum duci potest ex doctrina D. Thomæ 1. part. quæst. 41. art. 5. vbi ait, relationem esse extra rationem formalem potentiæ, & quasi in obliquo tantùm potentiæ nomine denotari. Respondetur, ibi sanctum Thomam loqui de relatione, vt est ꝓprietas cõstituens personam; quo pacto verum est, quasi in obliquo significari nomine potentię. Cùm hoc tamen rectè consistit illud, quod diximus, relationem, vt est vis quædam, seu principium quo, pertinere formaliter ad potentiam.

CAPVT XI.

Explicatur quæstio decima de ordine originis, suprà capite primo proposita.

DECIMA eademq; postrema quæstio circa originis ordinẽ erat. Vtrũ operationes illæ diuinæ, secundum quas existũt processiones, sint voluntariæ? Ac est sententia Orthodoxa (vt patet ex dictis lib. 1.) eiusmodi operationes esse quidem voluntarias voluntate diuina, nõ vt libera est, sed vt Deus per illam necessariò & naturaliter, & se, & omnia, quæ sunt ad intra (vt loquuntur Theologi) in natura diuina, quæque

A proinde pertinent ad ipsius Dei perfectionem, vult esse atq; amat. Ita fit, vt neque liberè (sicut aiebant Ariani) Pater genuerit Filium, neque etiam inuitus, sed volens id necessariò. Atque eodem modo Pater & Filius non inuiti, nec liberè, sed volentes necessariò spirant Spiritum sanctum.

B Quanquam est hîc discrimen, quòd operatio, qua procedit Filius, voluntaria isto modo dicitur, non à voluntate, vt à principio, sed (vt prima parte, quæstione 41. articulo secundo, rectè diuus Thomas explicat) duntaxat concomitanter: Non enim procedit Filius ab ipsa voluntate, vt à principio. At operatio qua Spiri-
C tus sanctus procedit, volũtaria est à voluntate, vt à principio, siquidem ipse à voluntate procedit.

Ex qua doctrina facilè refellitur argumentum illud, quod diuus Augustinus lib. decimo quinto de Trinitate, capite vigesimo, & contra sermonem Arianorum, cap. 1. refert Arianum quendã opposuisse Catholico: Aut Pater ge-
D nuit Filium volens, aut nolens; si volens, ergo liberè; si nolens, ergo est miser. Hoc argumentum, teste eodem Augustino, acutè Catholicus refutauit, quærendo vicissim ex Ariano, vtrum Pater esset Deus volens, aut nolens; vt si volens, responderet; inferret similiter, Patrem non naturâ

sed

sed liberè esse Deum; si volens; concluderet, esse miserum. Dicendum est igitur, Patrem & voluntariè, & nihilominus naturaliter Filium genuisse; sicut voluntariè & naturaliter est Deus, voluntate scilicet concomitante.

A

Sed hoc loco primùm dubitari potest, quid sit omnino generationem Filij esse voluntariam voluntate naturali & necessaria concomitanter? Respondeo. Nihil aliud, quàm generationem Filij esse obiectum volitum & amatum voluntate Patris, non tamen productum; sicut essentia diuina est ita obiectum diuinæ voluntatis, non tamen producta per illam, & ipse Filius similiter. Est enim considerandum, in voluntate diuina non solùm esse perfectionem, vt amentur diuinitùs ea, quæ per ipsam produci possunt, vt Spiritus sanctus & creaturæ; sed etiam vt ametur essentia diuina, & Filius, & alia, quæ ad intra non procedunt per voluntatem: ad eum modum, quo nostra voluntas amat ea etiam, quæ ipsa non producit. Secundò, dubitant hîc aliqui, quidnam sit prius secundum nostrum modum intelligendi, Patrem æternũ generare Filium, an velle generare? Caietanus enim 1. par. quæst. 41. art. 2. & Scotus in 1. distinct. 6. dicunt, quòd velle generare sit prius. Ratio Caietani est, quia velle generare, est quid

B

C

D

absolutum, & generare, quid notionale, seu respectiuum. Prius autem in diuinis est absolutũ, quàm notionale, secundum nostrum modum intelligendi. Contrà verò Franciscus Ferrariensis libro quarto contra Gentes, cap. 11. & Capreolus in 1. distinct. 6. quęst. 1. putant, prius esse generare, q̃ velle. Probatur. Quia actus naturalis prior est, quàm actus voluntatis. Sed generatio est actus naturalis: Ergo, &c. Secundò, quia actus intellectus, qualis est in diuinis generatio, prior est, quàm actus voluntatis.

Quæstio est omnino parui momenti, quandoquidem non propriè de ipsa diuina re, in qua nihil est prius & posterius, sed de ordine nostri intellectus in concipiendo illam nunc disputatur. Et possumus dicere, vtramque opinionem habere suum locum, secundum varias quidem considerationes eorum, quæ apud nos solent prius vel posterius concipi, vt ostendunt argumenta vtriusq; opinionis. Quanquam ratio illa prima secũdæ opinionis probari minimè debet, cùm videatur supponere, quòd actus voluntatis, per quem concomitanter generatio Verbi diuini est voluntaria, non sit naturalis, sicut ipsa generatio: Hoc enim plusquàm falsum est, vt patet ex his, quæ initio huius capitis exposuimus.

Ter-

Tertiò quæri poteſt, vtrum ſimiliter actus ipſe notionalis, quo Spiritus ſanctus producitur, ſit voluntarius concomitanter? Ratio dubij eſt, quoniam, cùm Spiritus ſanctus procedat per voluntatem, non videtur concomitanter & quaſi extrinſecè voluntarius eſſe ſicut eſt actus intellectus quo generatur Filius; ſed tantummodò per ſe & intrinſecè. In contrarium eſt, quod pręter actum illum voluntatis, quo Spiritus ſanctus procedit, eſt alius actus voluntatis virtualiter diſtinctus, per quē non procedit, videlicet volitio abſoluta cōmunis omnibus perſonis, vt ſuprà cap. 4. ex doctrina D. Auguſtini ab omnibus recepta expoſuimus. Quare poterit per hunc etiam actum concomitanter eſſe voluntaria proceſsio Spiritus ſancti. Et ita planè eſt: Vt rectè quoque attigit Caietanus 1. p. q. 41. artic. 2. Manet tamen in hoc diſcrimen, quod generatio Filij non ſolùm voluntate abſoluta eſt voluntaria concomitanter, ſed voluntate notionali, per quam procedit Spiritus ſanctus. Quæcunque enim Pater æternus vult; vult per vtrumq; actum voluntatis. Proceſsio autem Spiritus ſancti non eſt voluntaria concomitanter niſi per actum voluntatis eſſentialem; nam illo alio notionali, per ſe & intrinſecè eſt voli- A tus, hoc ipſo quod per eum ipſe procedit.

CAPVT XII.

Explicatur quæſtio prima de ordine relationis diuinarum perſonarum ſuprà cap. 1 propoſita.

B PRIMA quæſtio huius generis erat, an non omnino cōtra rationem ſit ponere relationes in natura diuina? Nam etſi ſuprà c. 1. ex Scriptura & Patribus probauerimus eas in diuinis eſſe, & hactenus ſæpe in tota hac diſputatione, neceſſariò, vt explicaremus alia, id ſuppoſuerimus; oportet tamē de hoc ipſo propriè etiā C & ex inſtituto differere. Ac ſunt argumenta quædam, quæ videntur habere hoc loco non exiguam difficultatem.

Primum argumentum eſt. In diuinis nihil eſt, quod ſecundum ſuam rationem abſtrahat ab ente reali, & rationis. Sed relatio, vt relatio, abſtrahit. Ergo minimè eſt in diuinis. Maior probatur. D Quia quidquid eſt in diuinis, eſt Deus; atque ita non abſtrahit ab ente reali. Minorem videtur aſſerere diuus Thomas prima parte, quæſtione 28. articulo primo, vbi docet, hoc eſſe peculiare prædicamenti *ad aliquid*, quod ratio relationis aliquando inuenitur in

ente reali, aliquando in ente rationis. Item ibi ait, rationem huius prædicamenti abstrahere ab inhærentia in subiecto; secus rationes aliorum prædicamentorum. Abstrahit igitur relatio ab ente reali; alioqui non abstraheret ab inhærentia in subiecto.

Respondeo distinguendo Maiorem: Nihil in diuinis abstrahit, ab ente reali secundum rationem nominis obiectiuam, id est, secundum id quod in ipso Deo intrinsecè respõdet vocabulo; concedo; secundum rationem autem formalem, id est, secundum significatum formale nominis, quod est in intellectu, quando nomen vsurpatur; nego. Quamuis enim, quidquid intrinsecę dicitur de Deo, obiectiuè sit ens reale; non tamen est necesse, vt per quemcunq; conceptum sub aliquo nomine formatum de Deo, concipias illud esse reale; sed potes abstrahere. Et hoc sanè modo, videlicet secundum conceptum formalem communissimum, significatũ nomine relationis, abstrahit relatio à reali & rationis, vt docet D. Thomas. Nam per relationem possumus intelligere illud, quod respicit alterum, antequam discernamus, vtrum respiciat per realitatem aliquam in se obiectiuè, atque adeo realiter, vel solum extrinsecè, per conceptum alterius

A intelligentis illud in ordine ad aliud, atq; adeo secundum rationẽ. Et similiter hoc modo verum est, quòd ratio relationis abstrahat ab inhærẽtia in eo, quod refertur. Et sic est intelligendus S. Thom. loco citato.

Quòd si loquamur de ratione relatiõis obiectiuè significata per

B nomen, impossibile est, vt illa abstrahat à reali & rationis, sed debet esse vel rationis, quæ proinde non inhæreat in ipso subiecto, ꝙ refertur, quatenus refertur, sed extrinsecè ab intellectu dicatur de illo: Vel realis extra animam, quę proinde sit re ipsa in subiecto, quod refertur. Etenim propria etiam ratio atque differentia præ-

C dicamenti *ad aliquid*, si obiectiuè consideretur, est quiddam actuãs & inhærens in ipso subiecto: alioqui relatio vt sic non esset forma accidentalis subiecti, si secundum suam peculiarem differẽtiam non actuat subiectum, neq; in illo inhæret.

Itaq; D. Thomas 1. p. quæst. 28.

D artic. 1. quando dicit, relationem abstrahere secundum propriam rationem à reali, & ab inhęrentia, intelligendus est de ratione formaliter per nomen relationis significata, non obiectiuè. Id quod satis est, vt consistat illud discrimẽ quod eo loco assignat S. Thomas inter hoc & reliqua prædicamenta.

menta. Rationes enim & differentiæ propriæ aliorum prædicamentorum, ne secundum formale quidem significatum nominum, reperiuntur in aliquo ente rationis sicut reperitur ratio formalis prædicamenti ad aliquid. Nulla siquidem substantia aut quantitas, &c. est ens rationis. Et sanè si ea, quæ Caietanus in illum locum diui Thomæ disputat, sunt vera; eodem etiam modo interpretanda sunt, videlicet de abstractione relationis à reali & rationis secundum significatum nominis formale, alioqui si secundum obiectiuum intelligat, non satis ille probabiliter loquitur.

Secundum argumentum. Relatio realis inter aliqua, necessariò supponit distinctionem illorum realem, saltem secundum prioritatem quandam & ordinem rationis, quo scilicet prius ea intelligãtur realiter distingui quàm realiter referri. At relatio in diuinis nullo modo supponit distinctionem realem personarum. Ergo non est in diuinis realis relatio. Maior est nota. Minor probatur, quia, vt suprà vidimus, distinctio ipsa realis non est in diuinis nisi per relationem.

Respondeo. Relatio, quæ est accidens, sicut secundum rem vel rationem, (multi enim sentiunt

A non distingui realiter relationem à fundamento) supponit subiectũ à quo sustentetur, & fundamentum, ad quod consequatur & ex quo verè pendeat; ita etiam secundum rem, vel rationem, debet supponere distinctionem realem extremorum, quæ per illam referuntur. At verò relatio diuina,

B quia non est accidens, sed substantia, vt infrà patebit; idcirco vt non supponit vllo modo subiectum à quo sustentetur, neque etiam fundamentum à quo verè pendeat: ita neque debet supponere distinctionem extremorum, sed ipsæ relationes constituunt talem distinctionem sicut constituunt personas, immò sunt ipsæ

C personæ subsistentes, vt infrà capite 14. docebimus. Nec incredibile videri debet in hoc esse discrimen relationis diuinæ & relationis creatæ; cùm propria ratio relationis diuinæ distet infinitè à ratione propria relationis creatę, iuxta ea quæ initio notauimus in prolegomenis.

D Tertium argumentum. Relatio formaliter non est perfectio simpliciter simplex. Ergo non est ponenda in Deo. Antecedens probatur. Quia non est melius ipsa, quàm non ipsa: Melius enim est esse absolutum, quàm respectiuum: perfectionem autem simpliciter simplicem de-

scribit D. Anselmus in Monologio esse eam, quæ in quocunque ente melior est ipsa quàm nõ ipsa. Respondetur negando antecedens; ad probationem dico, non esse idẽ, aliquid esse perfectionem simpliciter simplicem, & aliquid esse melius quocunq; alio, quod non sit ipsum; sed satis est, vt sit melius quocunq; alio secum incompatibili in eodem subiecto. Iam, quamuis absolutum vt est tale melius sit, quàm respectiuum; tamen respectiuũ non est incompatibile cum absoluto, sed possunt reperiri hæ duæ rationes in eodem. Et ita, cùm ex sui ratione respectiuum nihil melius, quod sit ei incompatibile, excludat ab aliquo subiecto; sequitur, quòd sit perfectio simpliciter simplex. Et loquor de respectiuo præcisè vt respectiuum est (quomodo reperitur etiam in Deo) non de respectiuo accidentali, quod cum diuina perfectione stare in eodem simul non potest.

Sed difficultatem huius argumenti non parum augent verba quædam D. Thomæ 1.p.q.28. art. 2.ad 3. vbi sic inquit: *Si in perfectione diuina nihil plus contineretur, quàm quod significat nomen relatiuum, sequeretur quod eius esse esset imperfectũ, vtpote ad aliquid aliud se habens.* Ex quibus verbis colligi videtur, relationẽ in diuinis per se non con-

A tinere (sententiâ D. Thomæ) perfectionem. Alioqui si essentia diuina solum contineret quod significatur nomine relationis, non ideo esset imperfecta, vt dicit S. Thomas. Ex alia parte absurdum est, aliquid ponere in Deo, quod sit imperfectum.

Propter hoc Caietanus in com-
B mentario ad eum locum D. Thomæ, putat relationem diuinam formaliter, vel vt AD, neq; dicere imperfectionem, neq; perfectionem, sed abstrahere ab vtroque. Ratio illius est, quia si diceret perfectionem, vt sic, aliqua perfectio esset in vna persona, quæ non est in alia; & si diceret imperfectionem, aliquid esset in Deo imper-
C fectum, quod est inconueniens. Vnde ad verba S. Thomæ quatenus videntur significare, quod AD vt AD, dicat imperfectionem, respondet, non idcirco S. Thomam concludere, quòd essentia diuina esset imperfecta, si tantum haberet quod significat nomen relatio, quia relatio vt sic dicat imperfectionem, sed quia quando ratio
D relationis sola cõpetit alicui, habet coniunctam aliquam imperfectionem, videlicet accidentis, aut entis rationis: Quidquid enim duntaxat est relatio, debet esse, vel accidens, vel ens rationis.

Aliqui præterea ex recentioribus, quasi explicantes mentem Caie-

Caietani dicunt, relationem, quatenus reale accidens est, dicere quidem perfectionem, atq; adeò relationem etiam diuinam, vt essentia diuina est, dicere perfectionem; Quia quod relationi creatæ competit propter rationem accidentis, competit relationi diuinæ, propter rationem essentiæ, vt docet in illo ipso artic. S. Thomas. Relationem autem, quatenus est tale accidens, scilicet *ad aliud*; dicũt abstrahere à perfectione & imperfectione: Et consequẽter etiam relationem diuinam, quatenus est AD, sicut ait Caietanus. Ceterùm hi Doctores non satis explicant propositam difficultatem. Nimis enim confusè & indistinctè loquuntur, vt ex his, quæ statim dicemus, patebit.

Aliter ergo ad argumentum illud ex verbis D. Thomæ exstructum, respondendum est. Quod, vt commodè fiat, notãdum est, de relatione diuina formaliter, posse nos loqui dupliciter. Vno modo secundum significatum formale huius nominis; videlicet secũdum conceptum, quem præcisè formamus de entitate diuina, prout illam afficimus hoc nomine relationis. Et si ita quidem loquamur, bene potest aliquo modo intelligi, quod Caietanus dicit, relationem diuinam, vt relatio formaliter est, abstrahere à perfectione simpliciter, & imperfectione, si

A nimirum sensus sit, per illum quidem nostrum formalem conceptum, nondum à nobis actu concipi perfectionem simpliciter simplicem, vel imperfectionem in relatione diuina. Altero modo loqui possumus de relatione diuina, vt relatio est, secundum significatum obiectiuum huius nominis,

B id est, secundum illud, quod obiectiuè respondet in ipsa re diuina, huic nomini, relationis, cum eo illam afficimus. Et si hoc modo Caietanus & illi alij Doctores velint relationem diuinam, vt relatio est, abstrahere à perfectione simpliciter simplici, & imperfectione; prorsus esset intolerabilis eorum opinio. Probatur. Quia de

C fide est, relationem diuinã, vt AD, & non solùm, vt est essentia diuina, esse in Deo quandam realitatem, & realitatem quidem infinitam: ac rursus quoque est euidens, omnem diuinam ac infinitam realitatem, esse secundum se obiectiuè perfectionem simpliciter simplicem, hoc est, quę melior sit ipsa cuicunque enti, vt ens est,

D quàm quodlibet cum ea incompatibile. Ergo Theologico discursu potest ex his duobus principiis certissimè concludi, relationem diuinam etiam vt AD, in re & obiectiuè esse perfectionem, & perfectionem simpliciter infinitam. Antecedens pro secunda parte, patet, & pro prima probatur, quia

secundum fidem personæ diuinæ realiter distinguũtur per relationes non vt essentia sunt (sic enim ipsæ personæ & relationes sunt vnum & idem) sed vt sunt relationes, virtualiter distinctæ ab essentia. Ergo de fide est, quod vt relationes sunt, sunt realitates quædam. Et cùm nulla realitas sit in Deo, quæ non sit infinita; de fide etiam est, esse realitates infinitas.

Videtur ergo mihi, simpliciter esse concedendum, relationem diuinam formaliter, vt relatio est, dicere perfectionem simpliciter infinitam: Vt rectè concedit Gabriel in 1. dist. 7. q. 3. quin immò D. Thomas in illa respõsione ad 3. ar. 2. quæst. 28. 1. par. si illius doctrina bene consideretur. Et quidem loquendo de relatione diuina, secundum significatum obiectiuũ, quod relationis nomini respondet in Deo, satis est iam id probatum. Si verò loquamur de relatione diuina secundum significatum formale, id est, secundum conceptum, quem sub hoc nomine formamus de diuina entitate, qui etiam communis est relationibus creatis; sic non magis videtur abstrahere à perfectione, quàm abstrahant conceptus alij quorumcunque aliorum diuinorum attributorum. Nam si conceptum alicuius abstrahere à perfectione, sit, per illum actu quidem non concipi perfectionem rei; sic verum est, relationem secundum conceptum formalem abstrahere à perfectione. Sed hoc modo etiam abstrahit à perfectione ratio seu cõceptus formalis diuinæ Sapientiæ, verbi gratia. Nam quando Sapientiam formaliter concipis, nõ cogitas eo ipso conceptu de illius perfectione, sed id postea per alium conceptum facis. Si verò abstrahere à perfectione in proposito sit, non posse concipi perfectionem in eo, cui tribuimus conceptum relationis; ne per alium quidem conceptum; sic falsum omnino est, relationem abstrahere à perfectione. Etenim de quacunque relatione possum concipere perfectionẽ, quin immò perfectionem simpliciter, cùm non obstet vlli maiori perfectioni secum incompatibili, vt in responsione ad tertium argumentum, quod proposuimus, declaratũ est.

Quòd verò attinet ad verba illa S. Thomæ, quæ nobis obiecimus; rectè illa exponit Caietanus. Non enim vult relationem ex se dicere imperfectionem, sed tantũ, quòd si essentia diuina, solùm haberet rationem relationis, qualem habent relationes creatæ, haberet adiunctam imperfectionem, vel accidentis, vel entis rationis. In eo autem minimè assentior Caietano, quod neque perfectionem quoq; putat is cõtineri in relatione diuina formaliter, vt relatio est. Sed

Sed occurrūt adhuc tria argumenta, quib. videtur probari posse, relationem diuinā, formaliter vt relatio est, non esse perfectionē infinitam, neque simpliciter simplicem. Primum est. Si relatio diuina formaliter est infinita perfectio; ergo aliqua perfectio est in vna persona, quæ non in alia.

Ad hoc argumentum Gabriel vbi suprà concedit facilè consequentiā. Sicut, inquit, aliqua realitas est in vna persona, quę non in alia: Et tamen inde non sequitur, quod persona non sit res infinita. Melius tamen est, distinguere cōsequens: Si enim intelligatur, quatenus personæ opponuntur & distinguuntur ab inuicem, conceditur; Si verò intelligatur simpliciter, ita vt nullo modo vna persona habeat relationem alterius, negatur. Quamuis enim, vt distinguitur, non habet perfectionem alterius, tamē habet, vt est vnum in essentia cum illa. Et satis est vt eatenus habeat, ad hoc vt simpliciter sit infinita, sicut suprà libro 1. cap. 29. fusè docuimus.

Secundum argumentum est, quod inde sequeretur esse plura infinita simpliciter. Quod tamen impossibile est, vt ostendit diuus Thomas 1. p. q. 11. Respondetur concedendo esse plura infinita respectiua; neque hoc est absurdum, quia non solùm his pluribus infinitis conuenit vt sint plura, sed etiam vt sint vnum infinitum; propter quā vnitatem alterum illorū habet quidquid est pfectionis in altero. Atque adeò non obstat hîc ratio illa, qua D. Thomas 1. p. q. 11. & alij Theologi concludunt, non posse plura infinita esse simpliciter; quæ duntaxat sint plura, & nō etiam vnum & idem. Notandum autem est, hoc argumentum non esse peculiare contra hoc, quod asserimus, relationes formaliter dicere perfectionem infinitam; nam etiam fieri posset contra hoc, quod ipsa fides expresè docet, scilicet in diuinis esse plures personas, seu plures res respectiuas, quarum vtique nulla est finita, sed quælibet infinita simpliciter. Ad quod eodem modo est respondendum.

Quòd si quærat aliquis, an concedi possit, esse in diuinis tres infinitates simpliciter? Respondendum est, si semper addatur particula *Respectiuæ*, vel *Relatiuæ*, in re concedi posse. Nec magis incommodum id concedere, quàm quod certum est de fide, tres esse realitates infinitas relatiuas; quia realitas infinita respectiuè, & infinitas respectiua idem sunt omnino. Ceterùm, quia in hac materia modus loquendi cautissimus esse debet, præstat omnino non dicere, tres infinitates, quia infinitas sonat attributum absolutum. Et ita diuus Athanasius: *Non*

Non tres, inquit, *immensi, sed vnus* A
immensus. Vsurpans nimirum vocabulum immensitatis absolutè & substantiuè.

Tertium argumentum. Perfectio simpliciter simplex (vt in Monologio definit Anselmus) est ea, quæ in quocunque ente vt ens est, melior est ipsa, quàm alia secum incompatibilis. Sed nulla relatio B
diuina est talis. Ergo nulla relatio diuina est perfectio simpliciter simplex. Minor probatur. Nam paternitas (verbi gratia) in Patre non est melior, quàm sit filiatio, illi incompatibilis in Filio; cùm constet vtramque esse æqualem, & sic de relationibus aliis. Respõdeo. Nego Minorem. Ad probationem dico, filiationem non esse C
re vera incompatibilem paternitati. Nam, vt patet, est vtraque in eadem essentia diuina, atque adeò in vna & eadem re numero. Item est vtraque etiam in eadem persona, tum Patris, tum Filij, quatenus identificantur in essentia, iuxta illud: *Ego in Patre, & Pater in me est.* Ex hoc igitur, quod paternitas non sit melior, quàm filiatio, mi- D
nimè sequitur, eam non esse meliorem, quàm quiduis illi incompatibile.

CAPVT XIII.

Explicatur quæstio secunda, de ordine relationum, suprà cap. 1. proposita.

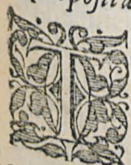

SECVNDA quæstio de ordine relationum erat, qúænam, & quot relationes reales sint in diuinis secũdum originem? Ac respondent Theologi, esse in diuinis tantummodò quatuor eiusmodi relationes, videlicet, paternitatem & filiationem, spirationem & processionem. Id patet ex his, quæ hactenus constituta sunt. Nam duæ sunt tantùm origines in diuinis. Altera per intellectum, quæ generatio dicitur, altera per voluntatem, quæ nominatur spiratio. Quælibet autem origo duarum tantùm relationum fundamentum est, quarum altera sit relatio principij, altera eius, quod est à principio per originem. Ita fit, vt in origine, quæ est generatio, duę relationes fundamentum (iuxta nostrum modum concipiendi) habeant; paternitas videlicet, quæ est relatio in principio eius originis, nempe in Patre, & filiatio, quæ est relatio eius, quod procedit ab eo principio, nempe Filij. Ac similiter origo secundum processionem amoris duarum etiam relationum fundamentum est; videlicet spirationis, quæ est relatio principij eius originis, hoc est,

est, Patris & Filij communis, qui sunt, vt suprà dictum est, vnum illud principium Spiritus sancti; & processionis, quæ est relatio eius, quod est ab eo principio, nempe Spiritus sancti. Vt enim ista origo amoris proprium nomen non habet, sed spiratio, actiuè, & processio passiuè, dicitur; ita neque ipsæ relationes, quæ in hac origine fundantur, sed illud accipiunt ab ipsa origine. Ex qua explicatione facilè intelligi potest quod hac ipsa de re docet ex Orthodoxa doctrina diuus Thomas prima parte, quæstione vicesima octaua, articulo quarto.

CAPVT XIV.

Explicatur tertia quæstio de ordine relationum, suprà capite primo proposita.

TERTIA quæstio de ordine relationum erat, num eiusmodi relationes omnes distinguantur inter se realiter? Ac de his quidem, quę sibi inuicem propriè opponuntur, vt de paternitate & filiatione, spiratione & ꝓcessione, dubium nullum est. Sed omnis hoc loco apud Theologos controuersia est de spiratione cõparata cum paternitate & filiatione, quibus nõ opponitur: Vtrum scilicet relatio spirationis, com- A munis Patri & Filio, re ipsa ante omnem operationem intellectus actu distinguatur à relatione paternitatis & filiationis, sicut paternitas & filiatio inter se.

Prima sententia est Durandi in 1. distinct. 13. quæst. 2. & Heruei quodlib. 7. & Dionysij Carthusiani in 1. distinct. 27. quæst. 1. qui pu- B tant distingui realiter. Et probari hæc sententia potest, primò, ex S. Thoma, qui 1. par. quæst. 32. art. 2. simpliciter negat, Patrem referri ad Filium & Spiritum sanctum vna relatione. Item ex eodem 1. p. q. 28. artic. 4. vbi docet, in diuinis esse quatuor relationes reales, sicut explicauimus præcedente capite. Si enim tantùm tres realiter C inter se distinguuntur; simpliciter essent tantùm tres reales.

Secundò. Vel paternitas & spiratio ante omnem operationem intellectus sunt duæ relationes actu, vel vnica tantùm; si actu duæ; ergo actu realiter distinctæ. Probatur consequentia. Nam implicat à parte rei esse dualitatem aliquam absque pluralitate, atque D adeò absque distinctione actu. Si verò sunt vnica relatio à parte rei; ergo duæ relationes habent à parte rei pro termino vnam & eãdem relationem, quod sanctus Thomas in illa quæstione tricesima secunda, art. 2. censuit esse impossibile.

Tertiò. Ista propositio est fal-

ſa; paternitas eſt ſpiratio. Ergo à parte rei diſtinguũtur actu. Antecedens eſt D. Thomæ in illa quæſtione artic.3. ad 3. Conſequentia probatur, quia ſi eſſent idem, vera eſſet illa propoſitio. Sicut vera eſt iſta: Bonitas eſt Sapientia in diuinis, propter identitatẽ à parte rei.

Quartò. Vnum abſolutum non poteſt eſſe idem cum pluribus abſolutis. Ergo nec vnum reſpectiuum cum pluribus reſpectiuis, & conſequenter, nec relatio ſpirationis erit idem cum paternitate & filiatione. Antecedens videtur clarum. Neque enim id conceditur in diuinis, ſed tantùm, quòd vnum abſolutum ſit idem cum tribus reſpectiuis, ſcilicet eſſentia cũ perſonis. Conſequentia patet ex paritate rationis.

Quintò. Sicut ſe habet generare ad generari, ita ſpirare ad ſpirari. Ergo à commutata proportione; ſicut ſe habet generari ad ſpirari, ita generare ad ſpirare. Sed generari & ſpirari ita ſe habent, vt diſtinguantur realiter inter ſe, quia ſunt idem quod Spiritus S. & Filius. Ergo generare & ſpirare etiam realiter diſtinguentur: Et conſequenter etiã paternitas, quæ eſt idẽ quod generare, & ſpiratio, quæ eſt idẽ quod ſpirare.

Vltimo. Aliqua dicuntur à parte rei de paternitate, quæ dici non poſſunt de ſpiratione; vt quòd cõſtituit perſonam, &c. Ergo realiter iſta duo diſtinguuntur. Atque eadem formâ argumentorũ probari poteſt diſtinctio realis inter filiationem & ſpirationem.

A

Secunda ſententia communis & longè verior eſt, huiuſmodi relationes non diſtingui realiter actu, ſed ratione, & virtualiter, vt bene explicat Caietanus 1.p.q.32. art.2. de qua diſtinctione ſuprà libro 1. cap. 30. & aliâs diximus. Ita docet S. Thomas 1.p.q.32.ar.3. ad 3. & q.40. art. 1. ad 1. & Capr. in 1. diſt. 13. q. 1. art. 2. & Caietanus 1. part. quæſt. 32. art. 2. & prætere etiam Scotus in 1. diſt. 13. quæſt. 1. Marſilius in 1. quæſt. 30. artic. 4. dub. 2. & alij. Probatur autem hęc ſentẽtia primò ex Eccleſiæ definitione in cap. Damnamus, de ſum. Trin. & fide Cathol. Vbi ex ſentẽtia omnium Orthodoxorum Patrũ, quorum teſtimonia ſuprà libro 1. cap. 20. pro fide ſanctiſsimæ Trinitatis citauimus, apertè exploditur quaternitas rerum in diuinis. Et ſanè D. Athanaſius in epiſtola ad Epictetum, pudẽdam hæreſim eſſe, ait, quaternitatem vllo modo pro Trinitate inducere. Quare vel erronea, vel errori proxima videtur eſſe illa prima ſententia. Nec ſatis eſt, quod reſpondet Durandus, ab Eccleſia tantũ reiici quartam rem abſolutam, quę videlicet ſit eſſentia diuina realiter à tribus perſonis diſtincta. Quamuis enim eiuſmodi quaternitas in illo quidem

B

C

D

dem capitulo, *Damnamus*, præcipuè reiiciatur, tamen absolutè negatur etiam quaternitas rerum. Itaque temerarium saltem, & errori proximum est, asserere quarumcunq; rerum quaternitatem. Nam & Arianos eo nomine exagitat in illa epist. ad Epict. D. Athanasius. Secundò. In diuinis nulla est distinctio realis, nisi inter opposita relatiuè, vel ratione originis, vel ratione relationis. Sed paternitas & spiratio, ac similiter filiatio & spiratio, nullo modo istorũ opponũtur. Ergo nullo modo distinguuntur realiter. Tertiò. Si spiratio distinguitur realiter à paternitate, cur spiratio nõ sit quarta persona in diuinis, cùm alioqui sit perfecta quædam substantia, vt omnia quę sunt in Deo? Respõdet Durandus, quia non est incõmunicabilis. Est enim communis Patri & Filio: de ratione aũt personæ est incõmunicabilitas. Cõtrà: Incommunicabilitas in diuinis non cõsistit in eo, vt aliquid nullo modo sit in altero; sed in hoc, vt aliqd distinguatur realiter ab altero, & vt non sit in illo, quatenus ab eo distinguitur. Si igitur spiratio realiter distinguitur à paternitate & filiatione, erit etiam incommunicabilis eo modo, quo in diuinis reperitur incommunicabilitas: ita scilicet, vt non sit in paternitate & filiatione quatenus ab eis distinguitur. Quòd autem sit in paternitate & filiatione, vt est idem in essentia cum illis, id nihil obstabit quò minus sit vt ab illis distinguitur incommunicabilis. Aliâs enim, neque paternitas esset incommunicabilis, siquidem ipsa similiter est in filiatione ratione essentiæ, iuxta illud: *Ego in Patre, & Pater in me est*. Si autem dicatur, spirationem non solùm esse in paternitate & filiatione, quatenus illis identificatur in ratione absoluta essentiæ, sed etiã, quatenus ab eis distinguitur: Contrà obiiciendum est, quòd vnum distinctum esse in eo, à quo distinguitur, non contingit, nisi aut per actuationem siue informationem, aut per compositionem, aut per identitatem in alia quadam tertia ratione virtualiter ab vtroque distincta vt accidit in diuinis. Sed duo primi modi existendi in alio non possunt habere locum in proposito. Ergo restat, vt spiratio sit in paternitate & filiatione vltimo duntaxat modo, scilicet ratione tertij, nempe essentiæ diuinæ, in qua identificentur. Qui modus non obstat, quò minus sit alioqui æquè incommunicabilis, atque paternitas ipsa & filiatio, vt antè conclusum est.

Iam ad argumenta contrariæ opinionis respondendum est. Ad primum respondetur, verè dici, esse quatuor relationes reales in diuinis, quamuis inter se omnes non

A non distinguantur realiter. Sicut verè quoque solemus dicere, Deum habere multas perfectiones reales, quamuis non ideo significamus, eas realiter esse distinctas. Et ratio huius est, quia vt nomen significans aliquid reale, in plurali numero vsurpemus (sicut in proposito facimus, cùm dicimus, plu- B res esse in diuinis relationes reales) satis est, significatum illius formale, hoc est, conceptus nostros multiplicari, & cuilibet conceptui verè respondere obiectiuè aliquid reale, licet non sit realiter distinctum. Ita verò accidit in proposito. Nam etsi paternitas & spiratio non sint alia & alia res obiectiuè: tamen alium & C alium conceptum nos formamus de re diuina, vt illam appellamus paternitatem, & spirationem, & cuilibet conceptui istorum respondet aliquid reale. Quod verò sanctus Thomas prima par. quæstione tricesima secunda, articulo secundo dicit, vnicam relationem non posse respicere distinctas relationes, intelligendum est de v- D na, quæ non sit duplex virtualiter. In proposito autem paternitas & spiratio sunt duæ relationes virtualiter, id est, illa vnica relatio, quæ actu est paternitas & spiratio, æquiualet propter infinitam sui perfectionem duabus distinctis, atque ita potest respicere & terminare duas distinctas relationes, scilicet filiationem & processionem: & eadem ratione filiatio & spiratio, licet sint vnica actu relatio, terminare possunt, paternitatem & processionem, quæ distinguuntur realiter

Ad secundum argumentum Egydius Romanus in 1. distinct. 27. artic. 1. quæst. 1. & Capreolus, vbi suprà, & alij recentiores, quamuis negent paternitatem & spirationem ante omnem operationem intellectus esse duas res: concedunt tamen ante omnem operationem intellectus esse duas relationes actu. Quod si obiicias, multiplicato inferiori oportere, vt superius etiam multiplicetur: Atque adeò, si sunt à parte rei duę relationes, debere etiam à parte rei esse duas res; quandoquidem res habet se ad relationē, vt superius transcendentaliter; respondent, satis esse, vt id, quod est superius, multiplicetur in proprio distinctiuo inferioris; distinctiuum autem paternitatis & spirationis in proposito esse relationē filiationis & processionis: Nam relationes (inquiunt) vt relationes sunt, multiplicātur per terminos. Quare dicunt, satis esse, filiationem & processionem esse aliam & aliam rem, ad hoc, vt re ipsa ante operationem intellectus, paternitas & spiratio sint duæ relationes: Sunt enim duæ per filiationē & processionem, tanquam per terminos.

Verùm

Verùm ista responsio non est solida. Nam dato quòd satis sit, vt superius multiplicetur secundum proprium distinctiuum inferioris: falsum tamen est, relationes tantùm distingui in esse relationis per terminos: quin immò plures relationes, intrinsecè inprimis, hoc est, se ipsis sunt plures; per suos autem terminos non nisi extrinsecè distinguũtur. Si igitur paternitas & spiratio sunt duę relationes ante omnem operationem intellectus; oportebit vt realitas, quæ est superior ad relationem, non solùm multiplicetur in terminis, sed etiam in paternitate & spiratione secũdum se ipsas intrinsecè. Item contra hanc respõsionem facit, quod ex illa ipsa facillimè probari potest idem quod per eã illi auctores remouere student, nempe paternitatem & spirationem esse duas res. Argumentabor enim sic: Res debet multiplicari in ꝓpriis terminis earum relationum, quæ ante omnem operationem intellectus sunt duæ relationes. Sed paternitas & spiratio sunt proprij duarum relationum termini, quæ ante operationem intellectus sunt duæ, videlicet processionis & filiationis. Ergo res debet multiplicari in paternitate & spiratione, quod est, vt dixi, contra illud ipsum quod illi Doctores ea respõsione agunt. Aliter igitur respondeo ad illud

A secundum argumentum cum Caietano 1.part.q.32.art.2. videlicet paternitatem & spirationem, ante omnem operationem intellectus non esse duas relationes, sed vnam actu, quæ tamen est duplex virtualiter, atque adeo sufficiens ad terminandas duas relationes diuersas, scilicet filiationẽ & pro-

B cessionem.

Ad tertium argumentum respondeo. Quando disputatur de hac propositione, paternitas est spiratio, & similibus, vtrum sint concedendę; dupliciter possumus vsurpare prædicatũ & subiectum talium propositionũ; primo modo adæquatè secundum omne id, quod significant, id est, non solùm

C secundum significatum obiectiuum, sed etiam secundum formale quod concipitur in intellectu; & sic negandæ sunt simpliciter, quia falsum est, quòd significatum formale subiecti sit significatum formale prædicati identicè loquendo, sicut procedunt illæ propositiones. Secundo modo

D contingit vsurpare prędicatum & subiectum earum enunciationum secundum significatum obiectiuum duntaxat; & sic sunt concedendæ, quando per prædicatum & subiectum significamus idem realiter in Deo. Iam D. Thom. q. 32. artic. 3. loquitur primo modo. Communiter autem concedi solet illa altera propositio; bonitas

est sapientia; quia accipitur in ea subiectum & prædicatum secundo modo, id est, obiectiuè.

Ad quartum argumentũ. Sunt qui concedant antecedens, scilicet impossibile esse, vt vnum absolutum sit idem cum pluribus absolutis distinctis realiter; & tunc negant argumenti consequentiam. Rationem discriminis eam assignant, quòd absolutum distinguitur ab omnibus aliis, & ita eadem ratione, qua ab vno distinguitur, etiam à quocunque alio: respectiuum verò non à quocunque alio, sed à suo correlatiuo distinguitur; & ideo quamuis à correlatiuo distinguatur, potest tamen vtrumque correlatiuum esse idem cum tertio, siue id tertium absolutum sit, siue relatiuum, modò id non opponatur relatiuè duobus illis correlatiuis extremis, sed alteri quarto.

Verùm hæc responsio non mihi placet. Primò, quia quantum est ex vi solius rationis naturalis, non magis impossibile videtur, vnum absolutum esse idem realiter cum pluribus absolutis realiter distinctis, quàm, quod iam docet fides, vnum absolutum esse idem realiter cum pluribus respectiuis. Sicut enim propter virtualem distinctionem duorum respectiuorum ab absoluto tertio, & propter infinitatem absoluti & respectiui, defendimus iam mysterium Trinitatis respondendo ad argumenta, quæ contrà fiunt: ita etiam, si diuinitus reuelatum fuisset, vnum absolutum esse idem realiter cum pluribus absolutis, potuissemus eodem modo respondere ad argumenta, quæ contra id fierent. Potuisset enim tunc intelligi, quomodo nihilominus illud tertium absolutum virtualiter distingueretur à duobus extremis absolutis, sicut natura absoluta à personis absolutis. Ita, vt quemadmodum iam natura absoluta creata realiter distinguitur à persona absoluta, sic natura infinita absoluta virtualiter tunc distingueretur à personis absolutis. Secundo, ratio illa discriminis, quæ assignatur in ea responsione, non ex omni parte vera est. Nam quamuis respectiuum non distinguatur realiter à quocunque alio, loquendo de distinctione tali, puta vt à correlatiuo: tamen certum est, ipsum distingui realiter secundum se à quocunque alio, loquendo de distinctione secundum conceptum communem transcendentalem distinctionis. Commentitium enim esset dicere, quòd paternitas creata, verbi gratia, vt relatio est in re, non distinguatur à lapide, & aliis rebus, realiter, sed tantùm à filiatione. Iam verò ex hoc solo quod respe-

ctiuum saltem transcendentaliter distinguatur à quocunque alio realiter, videretur etiam æquè absurdum, quòd vnum respectiuum possit esse idem cum pluribus, siue absolutis, siue respectiuis, si verum est quod illi Doctores aiunt, ideo impossibile esse, vt vnum absolutum sit idem realiter cum pluribus absolutis, quoniam absolutum distinguatur realiter à quocunque alio.

Aliter igitur ad argumentum respondetur negãdo antecedens, quantum est ex vi solius rationis naturalis: quanquam supposita iam reuelatione fidei, Theologicè bene potest probari, non esse possibile in diuinis, vt vnum absolutũ sit idem realiter cum pluribus absolutis; quia quod non est in diuinis, non potest esse, cùm Deus sit ens vndequaque necessarium. Quod verò vnum respectiuum sit idem cum pluribus respectiuis, quoniam nec ex sola ratione naturali, neque ex reuelatione, probari potest falsum esse, sed potius ex reuelatione concluditur esse verum, vt suprà ex Ecclesiæ definitione ostendimus; absolutè concedi debet.

Ad quintum respondetur, rationem à permutata proportione non habere locum, nisi in quantitatibus. Alioqui eodem argumento probare Durandus potuisset, personam generantem, & personam spirantem, esse realiter duas personas distinctas, quod est contra fidem. Patet, si ita argumentemur: Sicut se habet persona generans ad personam genitam, ita persona spirans ad personam spiratam. Ergo à commutata proportione, sicut se habet persona genita ad personam spiratam, ita persona generans ad personam spirantem. Sed persona genita distinguitur realiter à persona spirata. Ergo & persona generans à persona spirante. Vt igitur hîc ille modus argumentandi non valet, ita nec illic, vbi Durandus vult. Ad vltimum argumentum, negatur consequentia. Alioqui similiter probaretur, personam & essentiam esse duas res, quod est contra fidem. Patet, quia aliqua dicuntur de persona, quæ non possunt dici de essentia. Satis est igitur ad hoc distinctio virtualis, vt suprà libro primo, capite trigesimo declaratum est.

CAPVT

CAPVT XV.

Explicatur quæſtio quarta de relationum ordine, ſuprà cap. 1. propoſita.

VARTA queſtio de ordine relationum inter diuinas perſonas erat, vtrum relationes conſtituant atq; diſtinguant perſonas diuinas, & an id prēſtent ipſę ſolę? Eſt enim celebris admodum apud Theologos hæc controuerſia, per quid ſcilicet perſonę diuinę conſtituantur & diſtinguantur. Ad vitandam verò confuſionem & obſcuritatē qua hæc diſputatio implicata eſſe ſolet, animaduertendum inprimis eſt duplicem eſſe poſſe ſenſum quæſtionis. Primus eſt, vt quæratur, quaſi conditionaliter, quid ſit formaliter loquendo in perſona, de quo, ſi noſtro modo in creaturarum cognitione vſitato ratiocinaremur, affirmaremus eſſe id, quo perſonæ conſtituuntur & diſtinguuntur. Secundus ſenſus queſtionis eſt, vt abſolutè quęratur de re ipſa obiectiuè, quid videlicet ſit illud in perſona diuina, quo re ipſa entitas illa infinita, quæ eſt perſona, habet, vt ſit incommunicabilis & diſtincta à qualibet perſona, & quod nos ꝓinde, ſuppoſita fidei reuelatione de hoc myſterio, abſolutè affirmare debemus (tametſi conceptu

A noſtro inadęquato & imperfecto) eſſe cōſtitutiuum & diſtinctiuum perſonæ diuinæ. Ac in primo quidem ſenſu quæſtio non magni eſt momenti. Neque enim eo modo quæritur propriè de ipſa conſtitutione & diſtinctione perſonæ diuinæ, ſed de modo quem nos in ea concipienda teneremus, ſi non B erudiremur per fidem & Theologiam. In ſecundo verò ſenſu, queſtio eſt maximi momenti, & multum refert quid de ea affirmetur, vel negetur. Nam agit de eo, quod reipſa obiectiuè conuenit perſonæ diuinæ, quamuis id à nobis nō clarè iam percipiatur.

Secundò notandum diligenter eſt. Cùm quærimus de conſtitu- C tiuo & diſtinctiuo diuinæ perſonæ, etiam reipſa obiectiuè; minimè nos inueſtigare aliquam realitatem incompletam exiſtentem in diuina perſona, quæ videlicet componat ipſam, & vltimo tribuat illi, vt ſit incommunicabilis & diſtincta à qualibet alia, ſicut videre eſt in conſtitutiuo perſonæ D creatæ. Eſt enim diuina perſona res ſimpliciſsima, in qua proinde quidquid reipſa eſt, actu eſt tota perſona. Sed cùm res illa diuina, quæ eſt perſona Patris (verbi gratia) reipſa habeat eſſentiam abſolutam, & generationem actiuam, & relationem paternitatis, quæ omnia inter ſe virtute diſtinguuntur; meritò quærimus, vtrum illa

res

res sit distincta & incommunicabilis, vt est essentia, vel generatio, vel paternitas. Cùm enim ista tria virtualiter distinguantur; & hæc distinctio sufficiat ad negandum de vna ratione istarum id quod affirmatur de alia, vt suprà lib.1.c. 30. dictum est; non frustra inquiritur, secundum quam istarum rationum competat rei illi diuinę esse incommunicabilem & distinctam; ita, vt non competat illi hoc secundum rationem aliam. Patet igitur, quid sit quærere de constitutiuo & distinctiuo personæ.

Tertiò, vt facilius veritatem inuestigemus, & rectius de variis opinionibus in hac disputatione iudicare posſimus, hoc tanquam totius disputationis fundamentum, in promptu habendum est; videlicet, cùm persona nihil aliud sit, quàm intellectualis naturę indiuidua substantia, id est, incommunicabilis & distincta à quolibet alio; necesse esse, vt illud sit personę constitutiuum in diuinis, quod est aliquid substantiale, & personę, vt personæ, proprium: Si quid autem secundum aliquam rationē non sit tale, id esse non posse diuinæ personæ constitutiuum.

His præmiſsis, prima sententia in hac quæstione est Gregorij Ariminensis in 1. d. 27. q. vnica, & Præpositiui, quemadmodum Gabriel, & Scotus in 1. d. 26. referūt. Hi censent pſonas diuinas se totis

A distingui & constitui. Neq; quærendum esse aliquid peculiare in persona, quo cōstituatur & distinguatur. Probant id primò. Quia persona est summè simplex. Ergo quidquid dicatur esse constitutiuum personę, erit tota persona; & consequēter se tota constituitur. Secundò. Persona non est minus

B simplex, quā essentia. Sed essentia se tota cōstituitur in esse essentiæ, propterea quod est simplex. Ergo etiam persona. Ex quibus rationibus patet Doctores istos respōdere ad quæstionem iuxta illum secundum sensum de reipsa. Et sic Franciscus quoq; Ferrariensis lib. 4. contra Gent. cap. 26. & Caietanus 1. p. q. 40. art. 2. circa solutio-

C nem primi argumenti, videntur concedere idem, quod Gregorius, videlicet, personas se totis constitui secundum rem: idque colligunt ex verbis S. Thomæ in illa q. 40. art. 2. in sol. 1.

Ceterùm hæc sententia aut insufficienter respondet quæstioni, aut est plus quàm falsa. Cùm enim

D dicitur, personam se tota constitui & distingui; aut sermo est de totalitate realitatis & entitatis, quam actu habet persona, ita vt sensus sit, totam rem personę (sub aliqua tandem ratione) distingui, & esse incommunicabilem. Et sic quidem verum id est. Nam cùm personæ diuinæ realitas non habeat actu partes, sed sit simplex;

q de

de quacunq; tandẽ ratione affirmemus, quod efficiat, vt res personæ sit incommunicabilis & distincta, oportet concedere, quod tota realitas personæ, vt est sub illa ratione, videlicet paternitatis, aut generationis, &c. distinguatur & sit incommunicabilis. Sed tamen per hoc non est satisfactum quæstioni. Nam cùm tota illa res personæ sit & essentia absoluta, & generatio, & paternitas, oportet vlteriùs explicare, secundum quam harum rationum virtualiter distinctarum tota illa res sit incommunicabilis & distincta. In hoc enim est difficultas huius quæstionis, vt initio explicauimus. Si verò, cùm dicitur, personam constitui & distingui se tota, sermo sit de totalitate personæ non modò secundum rem, sed etiam secundum omnes illas rationes virtualiter distinctas, quæ sunt in persona; tunc procul dubio sentẽtia illa est plus quàm falsa. Nam falsum est, immò erroneum, quòd res personæ, etiam vt essentia absoluta est, sit incommunicabilis & distincta ab alia persona. Quare falsum etiam erit, quod res personæ se tota constituatur in esse personæ, accipiendo totalitatem hoc modo. Vnde pessimè sonat, quod Gregorius illic concedit, personam distingui realiter ab altera per essentiam, quamuis *non*, inquit, *essentialiter*. Falsum est hoc. Nam si per essentiam distinguitur; Ergo essentia est personę propria; Ergo etiam essentialiter distinguitur. Antecedens patet. Nã intelligi non potest, vnum ab alio distingui per aliquid, quod non sit illi proprium, sed vtriq; commune.

Iam ad argumenta Gregorij respondeamus. Ad primum dico, non obstare simplicitatem personæ, quò minus rectè quæri possit, per quam rationem virtualiter distinctam, persona sit incommunicabilis, ita vt non sit talis per aliam; quanquam nihilominus verum sit, personam se tota esse incommunicabilem, loquendo de totalitate realitatis, vt dictum est.

Ad secundum ita respondeo. Si loquamur de re, quæ est essentia, cùm in ea quoque non obstante simplicitate plures rationes virtualiter distinctæ coniungantur; rectè etiam quęri potest, per quid illa constituatur in esse essentię; & responderi, quod per rationem absolutam, non relatiuam. Si autem loquamur formaliter de essentia secundum rationem illam solam, quam hoc nomen *essentia*, in illa re diuina formaliter significat; sic, cùm significemus tantùm vnicam rationem, quę ex illis virtualiter distinctis, quæ in re ipsa diuinæ essentiæ insunt; non debet quæri,

quæri, per quid constituatur, sed seipsa constituitur. Aliud verò est, quando loquimur de persona absolutè & in concreto significata. Nam hoc nomen *persona* ex modo significandi, significat rem diuinam, continentem plures rationes virtualiter distinctas. Quocirca rectè quæritur, per quam illarum rationum constituatur persona, id est, per quam rationem reddatur incommunicabilis & distincta.

Ad auctoritatem ex S. Thoma allatam à Caietano & Ferrari. respondeo, ex illo loco D. Thomæ solùm colligi, quod persona se tota constituatur & distinguatur, loquendo de totalitate realitatis personæ. Id enim docet ibi S. Thomas ad ostendendum non esse in persona diuina compositionem. Gregorius autem Ariminēsis aliquid amplius videtur velle quàm hoc; siquidem concedit personam distingui per essētiam; quod non potest dici, nisi persona constitueretur per omnes rationes, quas virtualiter includit. Quare Caietanus & Ferrarien. perperam omnino fecerunt, si in hoc propter verba S. Thomæ voluerunt Gregorio assentiri.

Secunda opinio est, personas constitui & distingui per proprietates quasdam absolutas, quæ sint in diuinis præter relationes, origines, & essentiam. Hanc sentenA tiam Marsilius in 1. quæstion. 30. artic. 2. tribuit Lynconiensi & Ioanni de Ripa, & eam etiam Scotus in primo dist. 26. quæst. 1. tribuit Bonauenturæ; sed immeritò, vt ostendit rectè Caietanus 1. parte quæst. 40. artic. 1. Fundamentum eius sententię est: Nam origines & relationes supponunt ipsam per-B sonam constitutam. Ergo oportet ipsam personam Patris, verbi gratia, per aliquid aliud constitui quàm per origines vel relationes; & consequenter necesse est, præterea assignare aliquam proprietatem absolutam, qua constituatur. Antecedens probatur. Nam generatio actiua, verbi gratia, est à persona subsistente, & rela-C tio paternitatis consequitur generationem tanquam fundamentum.

Hęc sententia si procedat, quatenus quæstio est de eo quod absolutè sentiendum est de constitutione personæ, re ipsa (vt initio declaraui) plus est quàm falsa. Et quidem aliqui conantur il-D lam impugnare ex eo, quod impossibile sit, vnum absolutum, quale est essentia, esse idem realiter cum tribus absolutis realiter distinctis. Ceterùm hæc ratio infirma est. Vt enim suprà capite præcedente ostendi, quod ad discursum nostrum attinet, non minus apparet impossibile, nec facilius defendi potest,

quòd vnum absolutũ sit idem realiter cũ tribus respectiuis, quàm quòd sit idem cum tribus absolutis. Ex distinctione enim virtuali illius absoluti & trium proprietatum absolutarum perinde potuissemus defendere mysterium, si ita fuisset reuelatum, atque iam facimus. Efficax igitur argumentum contra istam sententiam sumitur ex Ecclesiæ definitione in capitulo Firmiter, &, Damnamus, de summa Trinitate & fide Catholica, & in Concilio Florentino, & Toletano XI. vnde constat distinctionem in diuinis non esse, nisi per proprietates & rationes relatiuas; quemadmodũ id ipsum quoque testimoniis omnium Orthodoxorum Patrum confirmauimus suprà cap. 6. Et verba quidem Concilij Toletani XI. in confessione fidei contra hanc sententiam clara sunt: *Ergo in hoc*, inquit, *diuinæ personæ numerum insinuant, quod ad inuicem sunt. Et in hoc numero carent, quod in se sunt.* Quæ sententia ad verbum sumpta videtur ex D. Augustino tract. 39. in Ioan. Argumentatur prætetera Scotus in 1. d. 26. contra hanc sententiam rectè ex eo, quod Scriptura simpliciter diuinas personas nominat respectiuis nominibus; quæ quidem propriè est intelligenda, cùm nihil obstat. Ad fundamentum verò eius sententiæ postea commodiori loco respõdebitur.

A Tertia opinio est D. Bonauenturæ in 1. d. 26. q. 3. personas diuinas per origines constitui & distingui. Ratio eius est, quoniam, cùm debeant cõstitui & distingui per relationes aut per origines; & origines sint priores secundũ nostrum concipiendi modum, quàm relationes; per eas constituuntur. B Hæc opinio quatenus ponit per origines quidem personas constitui & distingui, non aberrat à veritate, vt statim patebit.

Quarta opinio est, constitui & distingui per relationes. Ita sanctus Thomas 1. part. q. 40. art. 2. & Albertus Magnus in 1. d. 27. art. 2. & ferè alij Doctores in 1. d. 26. & D. Anselmus lib. de incar. Ver. & C lib. de Spiritu sancto, c. 2. & 10. & Ricard. de S. Vict. lib. 3. de Trinit. Neque verò hæc sententia excludit omnino origines à constitutione personarum diuinarum, si quæstio sit de eo quod absolutè quidem statui debet de re, iuxta id quod initio notauimus de duplici quæstionis sensu. Quare ponam aliquot assertiones vt rectiùs D hæc tota difficultas explicetur.

Prima assertio. Si disputatio hæc instituatur absolutè & de re ipsa, modo suprà declarato; sic personę diuinę nec per relationes solas, nec per origines solas, sed tum per origines, tum per relationes personales, constituuntur & distinguuntur. Hæc assertio con-

consentanea est inprimis menti D.Thomę 1.part.quæst.40.art.2. vbi docet, per relationes & origines constitui & distingui, quamuis principaliùs per relationes, quod quemadmodum sit intelligendum, postea declarabo. Est etiam hæc assertio ex mente sancti Bonauenturæ. Is enim loco citato minimè vult negare, quòd re ipsa diuinæ personæ per relationes etiam constituantur, sed tantùm loquitur secundum modum, quo nos quidem constitutionem diuinarum personarum conciperemus, si hac de re nobis iudicandũ esset more vsitato in cognitione creaturarum, de quo postea dicemus. Denique est etiam ea assertio ex mente sanctorum Patrum, qui sine discrimine modò per origines, modò per relationes dicũt personas distingui, vt intelligi potest ex locis suprà cap.1.&6.citatis, & passim S. Thomas 1. part. in suo tractatu de Trinit. refert.

Probatur autem assertio hæc efficaci ratione, hoc modo: Res diuina, quę est Pater, verbi gratia, tam vt est generatio actiua, quàm vt est paternitas, est substantia incommunicabilis & distincta ab omnibus aliis personis. Ergo re ipsa tam per originem, quàm per relationem, est & constituitur persona distincta. Consequentia patet, tum ex definitione personæ, tum ex his, quæ notauimus,

A cùm declararemus titulum quæstionis. Antecedens etiam est manifestum ex fide. Nam constat, generationem actiuam & paternitatem esse quid proprium personæ Patris, & quid substantiale siue subsistens; cùm in diuinis nullum sit accidens. Atque id rursus confirmatur. Nam, vt suprà cap.

B 4.declaratum est, etiam origo, vt origo, siue vt productio vel ꝓcessio est, est relatio. Ergo cùm ex definitione Ecclesiæ habeamus, personas distingui per proprietates relatiuas, fatendum est, personam Patris, verbi gratia, non tantùm per proprietatem relatiuam, quæ est paternitas, sed etiam per eam, quæ est generatio actiua,

C constitui & distingui. Atque eodem modo argumentari possumus de origine, siue processione passiua personæ. Immò multò sanè faciliùs, cùm illa nihil aliud sit, quàm ipsa persona relatiua, quatenus concipitur à nobis, vt à persona producente existens. Vnde vix videtur aliqua esse distinctio, ne virtualis quidem, inter proces-

D sionem passiuã & personam procedentem; sed solùm est inter hæc distinctio rationis ex parte nostra, cum fundamento quasi extrinseco, quod videlicet est ipsa origo actiua. Quando enim concipimus, personam procedentem esse ex vi illius originis actiuæ, dicimus illam procedere.

Ex quibus argumentis patet, à nemine primam illam assertionem negari posse, quandoquidem colligitur manifestè ex principiis, partim à fide traditis, partim ab omnibus concessis. Dixi autem in ea assertione personas distinctas constitui per origenes & relationes personales, vt ita excluderem à constitutione personæ spirationem relationem, & spirationem originem actiuam, communem Patri & Filio, quæ, vt patet, cum persona Patris & Filij non constituit vnam personam, sed vnum quiddam simplicissimum, quod potest producere Spiritum sanctum, de quo satis dictum est suprà cap. 7.

Sed ad maiorem declarationẽ eius assertionis tria argumenta soluenda sunt. Primum est, quòd videtur poni aliqua compositio in persona, si constitutiuum illius dicatur esse duplex scilicet origo & relatio. Secundum est illud argumentum secundæ sententiæ, quod, vt patet, directò contra hanc nostram assertionem videtur valere. Tertium est tale. Persona Patris (verbi gratia) prius est persona, atq; adeò prius etiam est constitutiuum illius, quàm sit persona Filij. Sed paternitas non est prius, quàm sit Filij persona. Ergo paternitas non est constitutiuum personæ Patris. Maior probatur ex ordine originis, propter

A quem videtur ex natura rei aliquo modo prior persona Patris. Minor probatur. Paternitas non est prius, quàm filiatio: Ergo nec est prius, quàm Filius. Consequentia est clara, antecedens probatur. Quia relationes sunt simul natura.

Ad primum respondeo. Cùm B relatio & origo actu sint idem, nulla propterea compositio in persona per vtrumque constituta ponitur, sed tantùm declaratur excellentia diuinæ personalitatis, cui non solùm competit, vt quomodocunque sit proprietas hypostatica siue personalis, sed vt eadem ipsa sit & relatio paternitatis & generatio; cùm tamen ista C multiplicentur & distinguantur in creaturis.

Ad secundum, vt aliqui respondeant, negant Patrem generare, vt est formaliter Pater, & completa persona incommunicabilis, sed dicunt eum generare, & est quid subsistens absolutum, quod vocant incompletè personam. Et sic respondent ad argumentum, ne- D gando, quod generatio & paternitas supponant personam iam constitutam. Hæc responsio nullo modo defendi potest. Ratio est, quoniam persona Patris non distinguitur realiter à Filio, nisi quatenus habet relationem paternitatis. Ergo non est generans personam Filij, nisi vt habens pater-

ternitatem. Antecedens est de fide, & consequentia per se clara.

Aliter ergo respondetur, negando, quòd à parte rei, vt iam loquimur, actio notionalis præsupponat personam constitutam, & relatio actionem notionalē. Sunt enim hæc omnino vnum & idem simplicissimum; quapropter nulla est inter illa prioritas ex natura rei. Et cùm dicitur, in argumento actionem notionalem esse fundamentum relationis, atque adeò priorem illa, falsum est à parte rei. Vt enim diximus suprà cap. 11. relatio diuina, cùm sit subsistens, non habet re ipsa fundamentum, quia non indiget sustentante, sed est ipsa persona diuina, & origo. Quanquam verum est quidem, nostrum intellectum habere ordinem quendam in concipienda persona, origine, & relatione diuina. Ceterùm non obstante hoc ordine intellectus nostri, agnoscimus re ipsa nullum esse ordinem inter ista; vt neque est vllus conceptionis ordo in intellectu perfectè ista concipiente, vt concipiunt Deus ipse & beati.

Ad tertium respondetur eodē modo, quo re ipsa persona Patris est quadantenus prior persona Filij, etiam posse dici (si ita licet loqui) paternitatem priorem esse filiatione; ita scilicet, vt talis prioritas significet solum ordi-

A nem originis, qui quidem non est ordo durationis, nec caussalitatis. Is tamen ordo originis non obstat, quò minus illæ relationes sint simul naturâ, quatenus simultas naturæ distinguitur contra ordines caussalitatis & durationis, quos ordines Aristoteles voluit excludere à relationi-

B bus realibus. Atque hæc satis sunt, quod attinet ad quæstionem de constitutiuo personarum re ipsa; quod verò attinet ad quæstionem de constitutiuo secundum nostrum modum concipiendi, quia ea res etiam satis implicatè tractari solet, dicendum deinceps à nobis est aliquid.

Quare sit secunda assertio. Si

C respiciamus conceptum vltimum & peculiarem, quem nos oportet formare de persona, & de relatione, & de origine diuina, sic sanè dicendum est, secundum nostrum etiam modum concipiendi, personas diuinas constitui, & distingui per relationes & origines personales, quatenus relationes & origines sunt formali-

D ter. Hæc assertio à nemine profectò negari potest. Quam ita probo. Conceptus vltimus, quem nos formare oportet, de persona diuina est, quòd ea sit quædam res subsistens, & incommunicabilis, & distincta ab omnibus aliis infinitè perfectiori modo, quàm hæc ipsa competant per-

perſonæ creatæ: Et conceptus e-
tiam, quem formamus de relatio-
ne diuina, eſt, quòd per illam res,
quæ eſt perſona, reſpiciat alteram
perſonam correlatiuam, infinitè
perfectiori modo, quàm vnum re-
latiuum creatum reſpicit alterũ:
& ſimiliter conceptus, quem for-
mamus de diuina origine, eſt,
quòd per illam infinitè perſona v-
na producit aliam, aut ab alia pro-
cedit. Atqui de re, quæ eſt perſo-
na diuina, non aliter concipimus,
eam eſſe ſubſiſtentem incommu-
nicabiliter, & ab aliis diſtinctam,
quàm vt concipimus eam illo per-
fectiſsimo modo reſpicere alte-
ram perſonam, & ſimiliter habe-
re ordinem originis ad illam. Er-
go ſecundum noſtrum modum
concipiendi ſic acceptum, perſo-
na diuina per relationem & origi-
nem formaliter conſtituitur.

Neque huic aſſertioni obſtat,
ꝙ noſter intellectus prius format
cõceptum perſonæ diuinæ, quàm
conceptum relationis, & originis
diuinæ. Hoc enim ideo eſt, quia
eundem ordinem in concipien-
dis diuinis, quem in creatis con-
cipiendis, tenet: conſtat autem in
perſona creata, prius formari cõ-
ceptum perſonæ, quàm originis,
& relationis. Hoc autem ordine,
non obſtante intellectus noſter
Theologicè ratiocinando cogno-
ſcit, quòd ille prior conceptus
perſonæ non competat rei diui-

A næ, niſi quatenus de illa etiam ille
alter relationis & originis verifi-
catur. Ac poteſt etiam è contrà
intellectus noſter prius concipe-
re ipſam relationem, & origi-
nem, quatenus eſt veluti forma, &
conſtitutiuum perſonæ.

Sit iam tertia aſſertio. Si præci-
sè reſpiciamus ad cõceptum vni-
B uerſalem inadæquatum, quem de
perſona diuina, relatione, & ori-
gine formamus; ſic ſecundum no-
ſtrum modum concipiendi, per-
ſonæ diuinæ non conſtituuntur
per relationes & origines forma-
liter. Eſt dicere: Quòd cùm ad il-
lum tantummodò conceptum at-
tendimus, non affirmamus per
relationem & originem conſtitui
C perſonam, vt tali conceptu appre-
henditur, neque vnquam id affir-
maremus, ſi nihil vlteriùs de per-
ſona, relatione, & origine diuina à
nobis cogitaretur. Hæc aſſertio
eſt ad mentem Capreoli in 1. diſt.
26. & Ferrar. 4. contra gent. ca. 26.
& S. Thom. 1. part. quæſt. 40. ar. 1.
& 4. Probatur autem hoc modo:
Conceptus ille noſter vniuerſalis
D & inadæquatus de perſona, rela-
tione, & origine diuina, eſt etiam
communis perſonæ, relationi, &
origini creatæ. Sed in creaturis
nihil, cui talis conceptus compe-
tat, concipitur à nobis, vt conſti-
tutiuum perſonæ. Ergo cùm ta-
lem conceptum duntaxat reſpici-
mus, nondum iudicamus ſecun-
dum

dum nostrum modum, quòd relatio & origo formaliter in diuinis constituant personam, nec id vnquã iudicaremus, si nihil vlterius de ratione propria personæ, relationis & originis diuinę à nobis conciperetur. Maior patet ex his quę suprà docuimus in prolegomenis. Minor est clara. Nam quidquid tali conceptu concipimus in creaturis, tandem vlterius procedẽdo cognoscimus esse accidens, & consequenter non constituere personam, quæ vt sic est quid substantiale.

Atque hanc assertionem mihi videtur voluisse insinuare S. Thomas 1. part. q. 40. art. 4. cùm dicit, relationem paternitatis, vt relatio est formaliter, secundum intellectum esse quid consequens personam constitutam, & actum notionalẽ; quatenus verò est constitutiua personæ, præcedere ipsum actum notionalẽ. Quo loco videtur distinguere in relatione conceptum communem, secundum quem non constituit ad nostrum modum, & conceptum alterum vlteriorem & proprium, quo concipitur vt relatio diuina subsistens, secundũ quem constituit, etiam ad nostrum modum; vt dictum est in assertione præcedente. Nec mihi sanè probabilior videtur alia quædam interpretatio quam obscurius adhibet Caietanus 1. par. q. 40. art. 4. ad hunc D.

A Thomæ locum. Distinguit enim relationẽ prout accipitur in actu signato, & in actu exercito. Relationẽ in actu signato vocat ipsam relationem, vt conceptam sub ratione formali relationis; Relationem verò in actu exercito, ipsam relationem, vt exercet munus relationis, id est, vt subiectum suum

B refert ad aliud. Iam quod S. Thomas ait, relationem vt constitutiuam præcedere actum notionalem, intelligi vult Caietanus de relatione in actu signato: Quod verò ait, relationem, vt relatio est, subsequi actum notionalem; de relatione in actu exercito, id est, vt refert Patrem ad Filium. Ceterùm hæc distinctio non satis aptè

C videtur accõmodari ad hoc propositum. Nam vt ex ipso Caietano (qui est eius distinctionis auctor) in suo Logices commẽtario, cap. de relatione, colligitur, differentia actus signati & exerciti in relatione, solùm videtur pertinere ad diuersitatem nominũ, quibus solemus significare relationẽ

D sub eodem etiam formali conceptu. Vnde ait illic, relationem in actu signato esse relationem, vt significatur hoc termino *relatio*; relationem verò in actu exercito, esse relationẽ, vt significatur hoc termino, *ad aliquid*, quia hîc videtur significari munus eius ex ipso modo significandi. D. autem Thomas cùm illic distinguit relatio-

tionem vt constitutiuam & vt relationem, non agit de diuersitate terminorũ, sed conceptuum eiusdem relationis diuinæ. Ita scilicet vt ea iuxta cõceptum quidem relationis communem ad nostrum modum nõ constituat; iuxta conceptum verò alterum, quo concipitur à nobis vt diuina, cõstituat. Nec sanè videtur ad ipsam alioqui rationem vel conceptum relationis, vllo modo, qui satis percipiatur, differentia illa actus signati & exerciti in proposito accommodari posse.

Quarta assertio. Si respiciamus ad conceptum communem, quo ipsi concipimus personam & personalitatem creatã, & etiam personam & personalitatem diuinã; sic quidem personę diuinę ad nostrum modum constituuntur per relationes & origines, non quatenus relationes & origines formaliter sunt, sed quatenus sunt proprietates quædã subsistentes. Ante probationem autem huius assertionis illud notãdum est. Cùm relatio, & origo diuina, reipsa sit non solùm relatio & origo, sed etiam proprietas subsistens, possumus relationem & originem concipere non solùm conceptu illo communi, quo concipimus relationem & originem creatam, sed etiam illo, quo concipimus proprietatem personalem creatam, vt subsistens est. Item possumus

A (vt patet) eodem conceptu communi concipere personam & personalitatem diuinam, quo concipimus creatam vt persona est.

Iam probatur assertio. Secundum nostrum communem conceptum de persona creata & persona diuina, sub ea ratione personæ diuinæ constituuntur per aliquid, sub qua ratione concipimus

B eas esse incommunicabiles. Sed personas diuinas intellectas à nobis conceptu illo communi personis creatis, concipimus esse incommunicabiles, quatenus habent relationes & origines, non vt relationes & origines, sed vt subsistentes proprietates. Ergo diuinæ personæ cõceptę nostro communi conceptu personarum crea-

C tarum, per relationes & origines, non vt relationes & origines, sed vt subsistentes proprietates, constituuntur. Maior patet, & Minor probatur, quia quamdiu continemus nos in vsitatis atque communibus nostris cõceptibus, minimè concipimus personam ali-

D quam reddi substãtialiter incommunicabilem per relationes aut origines formaliter; bene autem per subsistentes proprietates. Deinde confirmatur assertio ex S. Thoma 1.p.q.40.art.4. Cùm dicit relationem, vt constitutiuam personæ præintelligi actibus notionalibus. Quo loco per relationem vt constitutiuam, non solùm vide-

videtur intelligere relationem diuinam, conceptam vltimo & peculiari conceptu, quē de illa possumus habere, vt expositū est, in secunda assertione, sed etiam conceptam sub communi ratione ꝓprietatis subsistentis. Qua ratione iam dicimus per illam ad nostrum modum personam constitui. Notandum est tamen, cùm asserimus per relationes & origines vt subsistentes sunt, ad nostrū modum personas constitui, non esse hoc ita intelligendum, quasi ad nostrum modum constituantur per illas, vt à nobis concipiuntur tanquā duæ proprietates subsistētes; sed solùm volumus, quod constituantur per illas vt sic, quatenus possunt etiam cōcipi vt vna proprietas eiusdem personæ. Ratio huius est. Nam apud nos persona non constituitur per duas, sed per vnam proprietatem subsistentem simplicem. Vnde vt ad nostrū modum intelligamus per relationem & originem subsistentem constitui personam, oportet vtramq; concipere vt vnam proprietatem subsistentem: id quod facile est, quandoquidem verum est in re, relationem & originem in diuinis esse vnā & eandem actu proprietatem simplicem.

Porro ex hac assertione facilè iudicari potest de opinione quorundam, qui censent, diuinas personas ad nostrum modum constitui per relationes sub ratione absoluta. Ex quibus est Ferrarien. 4. contra Gent. ca. 26. & Capreolus in 1. d. 26. Si enim sensus sit, constitui ad nostrum modum per relationes actualiter conceptas sub aliqua ratione absoluta, falsum est; Nam sub nulla absoluta ratione verè licet concipere personas esse incommunicabiles, cùm id planè pugnet cum ipsa rei veritate. Si autem sensus sit, cōstitui per relationes conceptas sub quadam ratione, ad quam proximè solet se habere ratio absoluta in creaturis; & quam ipsi etiam iudicaremus esse rationem absolutam, si tantummodò de diuinis ratiocinaremur per conceptus communes illis & rebus creatis, nec vlteriùs conciperemus de diuinis aliquid peculiare; sic vera quidem esset illa opinio, nec differret ab hac nostra quarta assertione. Ratio enim subsistentiæ, sub qua concipimus relationes & origines vt constituentes, proximè se habet ad rationem absolutam, secūdum nostrum modum: Nullum enim subsistens siue substantiale apud nos, est respectiuum, sed absolutum quiddam. Atq; hactenus ad quæstionem iuxta vtrumq; illius sensum, quem initio distinguebamus, satis responsum esse videtur.

Solum superest hoc loco discutiendū, quid sibi voluerit D. Thomas 1. p. q. 40. artic. 2. cùm dixit,

personas constitui per relationes & origines, principalius tamē per relationes. Nam & hoc dictū ipsi ad confirmationem nostrę primę assertionis adduximus, & est sanè obscurum. Aut enim illic D. Thomas loqtur de constitutione personarum re ipsa obiectiuè; & sic falsum est, quòd principalius illæ constituantur per relationes. Nihil enim in diuinis re ipsa est aut præstat aliquid principali⁹, quàm alterum. Quare cùm probatum sit in prima nostra assertione personam re ipsa per originem & relationem constitui; ex æquo intelligendum est, constitui per vtramq;. Aut loquitur D. Thomas secundum nostrum modum concipiendi, de constitutione personæ; & tunc quæro vlterius, vtrum loquatur de relatione & origine, prout concipiuntur à nobis conceptu communi relationis & originis vt sic; vel conceptu proprio relationis & originis diuinę, vt est relatio & origo diuina; vel conceptu relationis & originis, vt est proprietas subsistens? Si loquitur de relatione & origine vt cōcepta communi conceptu relationis & originis; falsum omnino est, principalius per relationes ad nostrū modum personas constitui; quia sic neque per relationem, nec per originem constituuntur, vt probatum est in tertia assertione. Si verò loquitur de relatione & origine, vt concipiuntur conceptu proprio relationis & originis diuinæ; sic etiam falsum id esse videtur quod dicit. Nam ex æquo affirmamus, quòd per vtramq;, hoc est, per relationem & originem sic conceptam, constituatur persona; quandoquidem illo proprio & vltimo conceptu tam originem, quàm relationem diuinam concipimus vt quid perfectissimum & intimum personæ. Si verò loquatur de relatione & origine, vt concipiūtur sub ratione proprietatis subsistentis; etiam videtur persona ex æquo per vtramq; constitui; quandoquidem eo conceptu tam originem, quàm relationem concipimus vt subsistentem, & non vt viam ad personam, aut tanquam aliquid progrediens ex ipsa, vt dicit S. Thomas. Difficile profectò mihi esse videtur hoc loco explicare mentem S. Thomæ, nisi quis dicat, illum non solùm respexisse ad modum concipiendi relationem & originem, sed etiam ad modum significandi per illos terminos, *relatio & origo*; & ideo dixisse principalius per relationes personas constitui, quia ex ipso modo vocabuli, relatio est quiddam personæ intimum, origo verò videtur quiddam quasi ex persona egrediens vel ad personam tendens.

CAPVT

CAPVT XVI.

Explicatur quæstio quinta de ordine relationum, suprà capite primo proposita.

QVINTA, ac vltima de relationibus quæstio erat, vtrum ipsæ sint propriæ quasi notæ, siue (vt Theologi appellant) notiones personarum? Affirmat verò sententia Theologorũ certa & communis. Nam notiones personarum in hac disputatione appellantur quædam siue conditiones siue proprietates diuinæ, non omnibus personis communes, in abstracto significatæ, quibus propria ratio cuiusque personæ significatur, atque innotescit. Tales autem sunt inprimis relationes, vt paternitas, vt filiatio, vt spiratio, vt processio. Ac oportuit huiusmodi notiones in hac materia asserere, & vsurpare, vt propriè respondere hæreticis possimus, cùm instant quærentes, per quidnam personæ differant, cùm sint alioqui idem Deus. Id enim vsurpatione eiusmodi nominum abstractorum commodè explicamus, cùm respondemus, paternitate, filiatione, & processione differre. Ex Patribus autem D. Augustinus lib. 5. de Trinitate, cap. 6. videtur clariùs de huiusmodi notionibus diuinarum personarum esse loquutus, quem deinde scho-

A læ Theologi post Magistrum lib. 1. sentent. distinct. 13. & 27. in illarum explicatione sequuti sunt. Quin etiam D. Basilius lib. 2. contra Eunomium, non longè à fine, huiusmodi notionum disertè meminit, quas etiam proprias personarum formas, & notas, & characteres nominat.

B Sed de numero huiusmodi notionum nonnulla est disputatio. Nam D. Thomas 1. part. quæst. 32. artic. 5. & alij communiter Theologi quinque notiones esse asserunt, non plures, neque pauciores. Sunt autem hæ: Innascibilitas, Paternitas, Filiatio, Spiratio, Processio. Quod ita probatur. Notio in diuinis aliud nihil est,

C quàm ratio, per quam innotescit diuina persona. Sed per hæc quinque sufficienter innotescunt personæ diuinæ. Ergo istę quinq; notiones asserendę sunt, non plures, vel pauciores. Minorẽ ita declaro & probo: Persona innotescit, vel quia est, *à quo* alius, vel quia est, *qui ab* alio: Hæc enim duo pertinent ad origines, quibus multi-

D plicantur psonæ. Rursus Pater nõ potest nobis innotescere, *vt qui ab alio.* Est enim primum principiũ. Et ita vt tale potius innotescit per hoc, quod à nullo est, id quod explicat notio illa Innascibilitas. Quatenus verò est, *à quo alius*, innotescit per paternitatem & spirationem. Filius deinde est, & *à*

quo alius; quo pacto innotescit per spirationem, quæ illi etiam competit; & *qui ab alio*; & sic innotescit per filiationem. Spiritus sanctus denique tantùm est, *qui ab alio*, & sic innotescit per processionem. Ita fit, vt quemadmodum cõmunis illa sententia Theologorũ ponit, tantummodò sint illæ quinq; notiones. Ex quibus quidem quatuor tantummodò sunt relationes, & tres tantùm sunt proprietates personales, vt loco citato rectè D. Thomas explicat. Quia innascibilitas non est relatio, nisi reductiuè, sed potius negatio quędam, vt docet D. Basilius lib. 1. contra Eunomium, & D. Gregorius Nazianzenus ora. 3. de Theologia, & D. Athanasius in Dialog. de Trin. contra Anom. pag. 673. & communiter alij sancti Patres. Reliquæ quatuor sunt relationes, vt suprà cap. 13. exposuimus. Proprietates autem personales tantùm sunt tres, vt patet ex disputatione capitis præcedentis. Nam spiratio est communis Patri & Filio, vt suprà cap. 6. expositum est.

Scotus verò in 1. dist. 28. quæst. 1. vult, ponendam esse notionem sextam, videlicet inspirabilitatem communem Patri & Filio, quæ neget processionem ab alio per spirationem, sicut innascibilitas negat processionem per generationem. Sed hanc eius opinionem rectè confutat Caietanus

A 1. par. quęst. 32. ar. 3. Nam quod attinet ad personam Patris, non est opus ponere inspirabilitatẽ: quãdoquidem innascibilitas, vtriusq; processionis negationem in hac materia significat, vt docet non modò D. Thomas 1. p. q. 32. art. 4. sed disertè etiam D. Athanasius in epist. de Synod. Arimini & Seleuciæ, & D. Basilius lib. 1. contra Eunom. vbi absolutè ita inquit: *Hæc est ingeniti significatio, non habere aliunde principium vt sit.* Ac nihilo etiã magis ponenda est inspirabilitas in Filio. Nam cùm notio sit ratio, qua innotescit persona; nõ est ponẽda facilè in numero notionum aliqua negatio, nisi quando peculiaris aliqua ratio mouet; vt in Patre, quia est primum principium, quod optimè innotescit p negatione processionis ab aliquo priore. Ratio huius est, quia negatio communiter non est apta ad notificandum aliquid, cùm ipsa potius per aliud innotescat, scilicet per habitum oppositum. Vnde quòd quędam negatio, scilicet innascibilitas sit in proposito notio Patris, est veluti quędam exceptio regulæ generalis, propter rationem illam peculiarem primi principij, quod aptissimè (vt dictum est) innotescit per negationẽ; quę ratio cùm non perinde cernatur in Filio, non est similiter in eo ponenda aliqua notio consistens in negatione, qualis esset inspirabilitas.

litas. Atque eadem ratione neque innascibilitas dicitur esse notio Spiritus sancti, licet verè etiã Spiritus sanctus ingenitus dicitur, vt etiam loquitur D. Athanasius in Dialog. de Trinit. contra Anom. pag.664. Et diligenter circa hanc ipsam notionem *ingeniti*, doctrina Patrum notanda est, nempe illam non significare propriè substantiam aliquam Patris, qua Filius careat (in qua significatione Ariani inculcabant hanc vocem, quam ideo, auctore Diabolo, excogitatam fuisse in eo sensu, affirmat in epist. de decretis Nicænæ Synodi D. Athanasius) sed negationem, vt explicatum est.

Posset autem præterea hoc in loco quæri, quare non ponatur aliqua notio Spiritus sancti, qua explicatur, nullam personam ab ipso procedere, sicut contrà in Patre ponitur ad significandum, illum à nulla persona procedere? Verùm ad id facilè respondet D. Thomas 1.par.q.32.art.3.ad 2.rationem cur talis notio in Spiritu sancto non ponatur, esse, quia notio debet esse aliquid pertinens ad dignitatem personæ. Quod autem à Spiritu sancto nulla persona procedat, non pertinet ad dignitatem eius.

Sed argumentabitur fortè cõtra hoc aliquis hunc in modum: Quòd Pater à nullo ꝓcedat, pertinet ad dignitatem Patris, & ideo

A rectè id significatur peculiari notione. Ergo etiam pertinet ad dignitatem Spiritus sancti, vt ab ipso nulla persona procedat; atq; adeò debebit hoc etiam notione aliqua significari. Consequentia probatur. Nam sicut illud competit Patri ratione suæ personalitatis; ita istud, Spiritui sancto ratione suæ. B Sed Spiritus sanctus, vt est talis persona, est æquè perfectus ac Pater; Ergo æquè istud pertinet ad dignitatem Spiritus sancti, atque illud ad dignitatem Patris. Respondetur: In re ita est, quòd pertineat istud etiam ad dignitatem Spiritus sancti, quam habet vt talis persona est. Sed est tamen discrimen secundum nostrum modum C loquendi & concipiendi, ꝙ negatio processionis ab alio, secundum nostrum modum concipiendi, denotat quandam dignitatem: Negatio autem potentiæ producendi aliam personam non item. Quare cùm huiusmodi quęstiones de nominibus abstractis tribuendis, vel non tribuẽdis personæ alicui diuinæ, pertineant ad D nostrum loquendi & concipiendi modum; illud est satis, vt non tribuamus Spiritui sancto talem notionem; sed circumloquimur (id est, vtimur pluribus verbis) cùm explicare volumus, nullam personam esse, quæ procedat ab illo.

CAPVT

CAPVT XVII.

Explicatur quæstio prima de ordine æqualitatis inter diuinas personas, suprà capite primo proposita.

RIMA quæstio de æqualitate diuinarum personarum, suprà in capite huius libri primo proposita, erat, quî tandem cōstare posſit ex omni parte perfecta perſonarum diuinarū æqualitas cum earundem personarum ordine, ſecundum originem?

Existit enim ratio triplex de hoc ſciſcitandi, vt ſimul rurſus hîc complectar capita difficultatum, quæ ad hunc locum pertinent. Prima ratio eſt, quia quod eſt ex alio, nō videtur eſſe ens ſimpliciter primum, ac proinde nec Deus, cùm Deus ſit ens ſimpliciter primum. Igitur perſona procedens non eſt ens primum, nec Deus, ac proinde nec æqualis perſonę producenti, quæ Deus ac ens primum eſt. Altera eſt, quia quod eſt principium originis alterius, eodem ſecundum durationem prius eſſe videtur: producit enim illud ex non eſſe ad eſſe; atque ideo quod productum eſt, prius videtur non fuiſſe, quàm fuerit. Quod autem aliquando non fuit, id minimè eſt æternum, atq; ita perſona procedens nō vi-A detur eſſe duratione æqualis, hoc eſt, coæterna principio ſuo: quæ fuit, vt ſuprà libro primo cap. 22. vidimus, potiſsima argumentatio Arianorum. Et confirmabatur ab illis hæc ratio hoc modo: Nam vel Pater genuit Filium exiſtentem, vel non exiſtentem. Primùm videtur dici nō poſſe. Quod B enim iam exiſtit, non gignitur. Si autem Filius non exiſtens genitus eſt, ergo aliquando nō exſtitit, ac proinde æternus non eſt. Tertia ratio eſt, quòd ordo originis in diuinis efficere omnino videtur, vt potentia, per quam vna perſona producit alteram, non ſit communis etiam perſonæ productæ, (ſi enim eſſet, ſeipſam produceC ret) vnde illicò ſequitur, perſonā productam non eſſe æqualē producenti in perfectione potentiæ.

Hæc verò nihil omnino mouere debēt, quò minus certiſsimam eſſe exiſtimemus fidem de perfecta perſonarum æqualitate, quam ſuperiori libro, præſertim cap. 16. confirmauimus atq; defendimus aduerſus veteres ac nouos hæreD ticos. Quod enim ad primam rationem attinet, reſpondendum eſt, Deum quidem ens primum eſſe duratione, ſic vt nihil fuerit ante ipſum: Itē etiam primum eſſe ratione cauſſæ, ita vt quidquid omnino fit, fiat ab illo: Item etiam vt Deus quidem eſt, à nullo ſecundum originem eſſe. Ceterùm inclu-

cludi in Deo duas quasdam personas, quarum quælibet, vt persona est, habet principium secundum originem. Nam Deus est quiddam vnum, quod est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Hoc vnum licet secundum se totum, atque adeò, vt Deus est, non sit ex alio: tamen continet Filium & Spiritum sanctum, qui sunt ab alio, & hoc ipsum est de ratione Dei. Persona igitur procedens, licet, vt persona est, sit ex alio, tamen vt est illud vnum, quod est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, non est ex alio, & eatenus est ens simpliciter primum, ac verus Deus, secundum veram illam & communem Dei notionem, quam Physici ac Metaphysici habuerunt, vt suprà quoque libro primo, capite vigesimo secundo attigimus, & ex D. Athanasio confirmauimus.

In secunda verò ratione falsissimò sumitur, id durationi esse necessariò prius altero, quod producit alterum. Atque etiam illud falsissimum est, quod in ea additur, id omne quod producitur, necessariò ex non esse ad esse produci debere. Quin immò intelligendum est, ex peculiari & accidentaria tantùm conditione producentis & producti hæc quandoque euenire, vt scilicet producens antecedat duratione productum; & vt productum prius aliquando non fuerit, & postea esse inceperit.

Quod dupliciter confirmamus. Primò, quia de ratione productionis, vt secundum communissimam notionē productio est, tantummodò est, vt quod producitur, existat non ex se, sed ex vi atque potentia producentis: non autem vt prius non fuerit aliquādo; neque enim hoc includitur in communissima definitione atque conceptu productionis: immò neque in caussæ quidem definitione. Aristoteles enim caussam definiens tātummodò dixit caussam esse rem eam, ex qua (hoc est, ex cuius vi) quiddam aliud sequitur, nec addidit aliud quiddam ex caussa sequi, quod prius aliquando non fuerit.

Secundò idem manifesto argumento confirmare possumus, quo non modò D. Thomas 1. par. quæstio. 42. art. 2. & alij scholæ Theologi, sed etiam D. Basilius libro 2. contra Eunomium, & D. Athanasius orat. 2. contra Arianos, doctissimè sunt vsi, vt ex diuersitate rationis, qua personæ diuinæ, & res aliæ temporales à suis principiis procedunt, ostenderent coæternitatem personæ procedentis in diuinis, docerentque non esse perpetuum, & quasi legitimum in omni productione, vt res producta sit duratione posterior suo principio, incipiatque esse postquam

quam aliquando non fuerit. Id A verò argumentum est huiusmodi: quod productum non coexistat producenti, euenire solet, vel quia producens producit liberè, quando vult; vel quia etiamsi sit agens naturale, non tamen habet totam suam perfectionem statim ac est, sed postea acquirit, & tunc demum agit; vel quia producit a- B ctione succeßiua, ex quo prouenit, vt productum sit posterius duratione, quàm ipsum. Sed in productione diuinarum personarum nihil istorum reperitur: producit enim persona naturaliter; & est ab æterno sufficienter perfecta ad producendum; & denique producit actione instantanea. Igitur non est in diuina proceßione vlla ra- C tio, quam ob rem persona producta temporalis esse poßit, & principio suo non coæterna.

Itaque ad illud, quod hęretici quęrebāt, vtrū Pater genuisset Filium existentē, vel non existentē; rectè D. Basil. lib. 2. cōt. Eun. respōdet, genuisse existentē, sed existentem tamē, nō nisi à Patre, & ex vi generationis. Quo pacto etiā, quod est ex D tempore, gignitur existens. Simul enim res existit ex vi sui principij generantis, & gignitur, vt etiam traditum est à Philosopho. Disserit etiam eleganter diuus Augustinus de hac diuinarum personarum coæternitate sermone 64. de verbis Domini: *Non erat,* inquit, *tempus ante Filium, per quem omnia facta sunt.* Ioannis 1. *Quomodo essent tempora ante illum, per quem facta sunt tempora.* Et homil. 43. sic ait: *Pater inquit ad Filium; Ex vtero ante Luciferum genui te. Per Luciferum intelliguntur tempora; Ergo ante tempora, ante omne, quod ante dicitur.* Atque, vt hæc Filij generatio ab æterno est, ita etiam semper durat perfecta; vt suprà libro primo cap. 22. docuimus. Maximè cum ipsa quoque vt origo est, constituat personam, vt cap. 14. huius libri disputatum est. Nam & hinc etiam sequitur, generationem Filij tum actiuè, vt est actio Patris, & eius personam constituit, tum paßiuè, vt est proceßio Filij, personam eius constituens, semper esse, hoc ipso, quòd semper est persona ipsa generans & genita. Etsi autem semper Filius perfectè generetur; tamen, quod ad modū loquendi attinet, satius est cū Augustino in Psalmum secundum, & Gregorio Nazianzeno libro 29. Moral. cap. 1. dicere, Filium semper genitum, siue natū esse, quàm semper generari; ita vt vocabulo *semper*, significemus generationis æternitatem, vocabulo autem *genitum*, perfectionem eiusdem. Sicut suprà lib. 1. ca. 22. notauimus.

SIC ETIAM nec ratio tertia, ex potentia producendi cōtra æqualitatem diuinarum personarum ducta, quidquam omnino valet. Vt

Vt enim suprà capite nono huius libri ostendimus; quamuis Pater habet potentiam generandi notionalem, quam Filius, vt illi opponitur, non habet; non propterea Filius est inæqualis potentiæ; communicat enim in essentia, atque adeò in potentia absoluta, quidquid perfectionis est in potentia notionali Patris. Sicut etiã quidquid perfectionis est in entitate relatiua Patris, habet in entitate absoluta essentiæ, licet eam entitatem relatiuam Patris non habeat, vt Patri opponitur. Adde, quòd nomine omnipotentiæ in diuinis communiter intelligitur, attributum quoddam absolutum, secundum quod personæ dicuntur æqualis, immò eiusdem potentiæ, iuxta illud Athanasij: *Non tres omnipotentes, sed vnus omnipotens.* Quocirca S. Thomas in 1. d. 20. q. 1. ar. 1. ait, potentiam relatiuã non pertinere ad omnipotẽtiam simpliciter diuinam, sed Patris. Vnde ex eo, quòd Filius, vt opponitur illi relatiuè, non habeat potentiã quam Pater, non rectè concluditur, quòd non sit omnipotens simpliciter, sed quod non sit omnipotens relatiuè, sicut Pater. Id quod non impedit, quò minus sit æqualis Patri secundum potentiam; sicut quod non sit ens relatiuè, quo modo Pater non impedit, quò minus sit summum, & infinitum ens, æquè ac Pater.

A

CAPVT XVIII.

Explicatur secũda quæstio, de æqualitate diuinarum personarum, suprà capite 1. proposita.

ALTERA quæstio de æqualitate, erat, vtrũ secundum hãc æqualitatem peculiaris aliqua relatio realis inter personas diuinas asseri debeat? Affirmat enim Scotus in 1. d. 31. q. 1. & quodlib. 6. Probatur hęc sententia. Primò. Quoniã nihil ex requisitis ad relationem realem deest in diuinis, quò minus æqualitas personarum sit realis relatio: Est enim ibi fundamentum reale, scilicet essentia, sunt extrema realiter distincta, scilicet personæ æquales; & denique ante omnem operationem intellectus, quatenus conueniunt in illo fundamento, sunt æquales, quippe cùm re ipsa nullo modo se excedant.

B

C

Secundò. Vnitas in quantitate efficit æquale per relationem realem. Ergo perfectissima vnitas in quãtitate virtutis siue perfectionis (vt vocant) efficiet perfectissimè æquale secundum eam relationem. Talis autem est vnitas in diuina essentia, cùm sit vnitas numerica pfectissima. Omnino igitur in diuinis ponenda est realis relatio æqualitatis.

D

Tertiò confirmari potest ea ratione sententia hæc Scoti. Nam si

æqualitas non est relatio realis in A diuinis, maximè, quia non supponit in extremis distincta fundamenta. Atqui ad relationem realem in diuinis non prærequiruntur distincta fundamenta. Ergo id non obstat. Maior patet ex doctrina sancti Thomæ 1. part. quæstione 42. art. 1. Minor probatur. Nam nec relationes originis sup- B ponunt distincta fundaméta. Nihil enim aliud supponunt, quàm essentiam. Et confirmatur hoc argumétum dupliciter. Primò, quia in diuinis non est distinctio, nisi per relationes. Ergo relationes ipsæ non debent supponere aliquam distinctioné, & consequenter neque distinctionem fundamentorum. Secundò, quia distin- C ctio fundamentorum solùm videtur requiri, quando relationes distinctę indigent fundamento. Sed relationes diuinæ non indigent fundamento, cùm sint subsistentes. Ergo non prærequirunt distinctionem fundamentorum.

Quartò. Si æqualitas in diuinis non esset relatio realis, maximè propterea, quòd personæ, quate- D nus æquales dicuntur, non distinguuntur. Sed hoc est falsum. Ergo nihil impedit, quò minus æqualitatem in diuinis relationem realé esse concedamus. Minor probatur. Nam si loquamur de personis, non solùm vt vnum & idem sunt in ratione absoluta, sed etiam vt ab inuicem distinguuntur per proprietates relatiuas; certum est, eas vt distinctæ sunt & perfectionem habere, & in tali perfectione minimè se excedere. Ergo quatenus distinctæ sunt per tales proprietates relatiuas, sunt etiam æquales. Antecedens pro prima parte patet ex his, quæ suprà capite vndecimo disputauimus. Ibi enim ostendimus, relationes etiá esse perfectiones infinitas. Pro altera verò parte probatur idé antecedens. Nam Pater, vt Pater, non est perfectior, quàm Filius, vt Filius, vt patet ex fide: *In hac enim Trinitate nihil est maius, aut minus*, inquit Athanasius. Apparet ergo, æqualitatem in personis diuinis posse esse relationem realem inter psonas, vt distinctæ sunt, dato, ꝙ nō posit esse talis relatio inter illas vt vnū & idē sunt in essentia.

Quintò. Suffragatur etiam huic sententiæ, quòd S. Thomas 1. par. quæst. 42. art. 1. concedit, in conceptu æqualitatis contineri relationes originis. Itaque non absolutè ibi negat, ęqualitatem esse relationé realem; sed tantùm ait, nó esse relationem realem distinctá à relationibus originis. Videtur igitur saltem dare, quòd sit relatio realis, quamuis eadem cum relationibus originis. Sicut spiratio relatio realis est, quamuis nó distincta à relatione paternitatis & filiationis.

Ni-

Nihilominus contraria sententia vera est, nempe æqualitatem diuinarum personarũ tantùm esse relationem rationis. Ita Durandus in 1. d.31. q.1. & Ægidius Romanus eadem d. & q. & Marsilius in 1. q.33. art.2. & Capr.in 1.d.31. q.vnica. & Caietanus 1.par. q.42. art. 1. ex sententia S. Thomæ ibidem. Fundamẽtum huius sententiæ est, quoniam vt aliqua realiter referantur, oportet in illis multiplicari id, quo ex natura rei ad inuicem coordinantur, ea coordinatione seu habitudine, quam volumus exprimere per nomen relationis. At illud, quoad inuicem personæ diuinæ ex natura rei coordinantur, vt dicimus illas esse æquales, non multiplicatur in illis. Ergo non referuntur relatione reali, vt dicuntur æquales. Maior probatur. Nam ad relationem requiritur distinctio secũdum id, quo aliqua se mutuo respiciunt. Aliàs esset relatio sine distinctione relatorum vt sic; quod contradictionem implicat. Illud autem, quo aliqua se mutuo respiciunt, omnino est id, quo ex natura rei ad inuicem aliquo modo coordinantur. Quare illud, quo aliqua coordinantur, oportet multiplicari, ad hoc, vt inter illa esse possit relatio realis. Iam probatur Minor. Nam id, quo diuinæ personæ ex natura rei sunt coordinatæ, vt dicũtur æquales, est id,

A propter quod vna non excedit alterã, nec exceditur ab illa, sed hoc est vna & eadem essentia diuina, in qua personæ identificãtur. Ergo, id quo personæ diuinę, quatenus dicuntur æquales, se se respiciunt & coordinatæ sunt, non est aliquid distinctum in personis. Confirmatur etiam argumentum

B hoc auctoritate S. Augustini libro 5. de Trinitate, cap.6. & lib.6. cap. 4. dicentis, Filium esse æqualem Patri, non secundum id, quod est ab alio, sed secundum id, quod est ad se, id est, secundum essentiam absolutam.

Sed quæris, quomodo sit intelligendum, æqualitatem personarum esse relationem rationis? Re-

C spondeo. Hoc consistit in duobus conceptibus. Primus est, quo concipimus verè, personas non se mutuo excedere; per quem conceptũ intellectu referimus vnam personam ad alteram. Secundus est, quo verè cõcipimus nos id de personis diuinis verè concepisse. Primus cõceptus significatur ob-

D iectiuè per nomen æqualitatis; secundus formaliter. Et sic relatio æqualitatis formaliter est ens rationis, habens fundamentũ in re; quod fundamentum est vnitas in essentia diuina, per quam quidquid habet vna persona, habet altera. Ac ratione huius fundamenti, cùm omnino sit reale, potest absolutè concedi, personas esse

ęquales realiter, sicut concedi solet realiter Deum esse Dominum, propter fundamentum dominij reale, nempe diuinam potentiam: quamuis dominiũ ipsum formaliter significet relationem rationis Dei ad creaturas. Denique hoc modo exponẽdum est, quod dici solet æqualitatem personarum esse perfectionem realem in diuinis; scilicet ratione fundamenti.

Iam ad argumenta contrariæ sententiæ respondendum est. Ad primum respondeo, non sufficere quamcunque distinctionem fundamentorum, sed requiri, vt ratio proxima fundamenti sit distincta in vtroq; extremo. Quod non vsu venit in proposito. Vnde falsò assumit Scotus, ante operationẽ intellectus personas diuinas referri.

Ad secundum respondeo; Vnitatem in quantitate efficere quidem relationẽ æqualitatis, si tantummodò sit vnitas quantitatis specifica: si verò sit vnitas etiã numerica, eo ipso tollitur id, quod requiritur ad relationem realem, scilicet pluralitas fundamẽti proximi.

Ad tertium respondeo; Falsum esse, quod assumitur, relationes originis nihil aliud supponere præter vnam essentiam. Nam supponũt etiam distinctas origines; quę quamuis non sint fundamentum relationum ab ipsis actu

A distinctum, virtualiter tamen sunt quasi fundamẽtum, id quod satis est. Nam ex eo intelligitur, personas referri ad se inuicem relationibus originis quatenus ordinantur ad se inuicem per aliquid distinctum, scilicet per origines. Atque ex hoc patet responsio ad reliquas duas illius argumenti con-B firmationes. Falsum enim est, solas relationes formaliter in diuinis distingui. Distinguuntur enim etiam origines, quatenus origines sunt; atque ita intelligi potest, ante relationes originis esse quãdam coordinationẽ personarum ex natura rei per aliquid, quod in ipsis distinguatur, & sit veluti fundamentum relationũ; quanquam C actu verum est, propriè loquẽdo, nullum ibi esse fundamentum.

Ad quartum argumentum posset primò responderi, ideo personas, vt distinctæ sunt, non referri ad se inuicẽ relatione reali æqualitatis, quia quòd non se excedant vt distinctę sunt, competit illis ob identitatem essentiæ, atque ita il-D lud, per quod non se excedunt, non videtur omnino in ipsis multiplicari, sed tamen hæc responsio non exhaurit omnem argumenti difficultatem. Nam illa identitas in essentia, nihil omnino obstat, quò minus personæ, vt relatiuæ sunt, sint verissimè distinctæ; & adhuc vt distinctæ sunt, verificatur de illis, quòd non se ęxcedant.

Ergo,

Ergo, satis hoc est ad relationem realem æqualitatis.

Ideo respōdetur secundò, propterea nō esse relationem realem æqualitatis inter personas, vt distinctæ sunt, quia vt sic, non conueniūt in aliqua ratione peculiari, quæ sit propriè generica vel specifica, sed habent quasi disparatas perfectiones. Ad relationem autem æqualitatis non satis videtur esse negatio excessus, sed etiam aliqua generica vel specifica conuenientia in eo, quo aliqua nō se excedunt. Id quod exemplo potest declarari. Nam quamuis de puncto & linea verificetur, quòd non se excedant in latitudine quantitatis (nec enim sic comparari possunt) tamen quia non conueniunt in ratione quantitatis, idcirco nō possunt dici ęqualia. Quod autem perfectiones diuinæ, vt distinctæ sunt, nec genere nec specie ꝓpriè conueniant, patet, quia in diuinis non est vllum genus aut differentia, sed sola conuenientia numerica ibi locum habet.

Sed vrgebit rursus hoc modo aliquis. Ad relationem inæqualitatis satis est, verificatio excessus, sine conuenientia. Ergo etiam ad relationē æqualitatis sufficiet sola excessus negatio. Antecedēs probatur. Nam duę differentię specificæ, quarum altera sit perfectior, inæquales sunt, quamuis vt sic non conueniant, sed sint omnino

A diuersæ. Respōdeo primò. Quidquid sit de antecedenti, nego consequentiam. Ratio est, quoniam inęqualitas, diuersitas, & dissimilitudo, si relationes sunt, non fundantur in vnitate, seu conuenientia; & propterea non requiritur, vt in ratione secundū quam verificatur excessus, sit conuenientia.
B Relatio autē ęqualitatis fundatur in vnitate, & idcirco prętер negationem excessus requiritur certa quædam conuenientia ęqualium.

Secundò potest etiam negari inæqualitatem, diuersitatem, & dissimilitudinem, esse relationes, vt ponitur in argumento. Hæc enim nomina non relationem, sed certam quandam distinctionem
C aliquorum significant. Diuersitas enim solùm significat distinctionem in substantia; inæqualitas distinctionem in quantitate; dissimilitudo distinctionem in qualitate. Vnde sicut hoc nomen *distinctum* vel *distinctio* non est relatiuū, ita nec nomen diuersitatis, inæqualitatis, &c. Nam hęc etiam solùm indicant talem vel talem di-
D stinctionem determinatè. Et probatur hoc rursus. Nam ex sententia Philosophi. 5. Met. cap. 15. Omnis relatio realis, aut fundatur in quantitate; id est, vt exponunt cōmuniter, in vnitate conuenientiæ (quod ita dicitur, quia vnitas videtur maximè ad quantitatem referri) aut in actione & passione; aut

aut in ratione mensuræ, sicut re-
latio potentiæ ad obiectum, quod
est velut ipsius mensura. Sed inæ-
qualitas, diuersitas, & dissimili-
tudo, neq; sunt relationes funda-
tę in vnitate, cùm potius inæqua-
lia, diuersa, & dissimilia, vt sic à se
distent; nec in actione & passione,
vt patet, ac multò minus in mẽsu-
ra. Ergo nõ sunt relationes reales.
Ac sanè tantũ abest, vt putem hæc
esse relationes reales, vt si in lati-
tudine entis aliqua esset ratio ma
ximè velut è diametro opposita
rationi relationis, ad illam potius
existimarem pertinere inæquali-
tatem, dissimilitudinẽ, & diuersi-
tatem, &c. quandoquidem hęc, vt
talia sunt, minimè inter se coordi-
nantur ex natura rei, sed à mutua
potius coordinatione abhorrent.
Ceterùm quod in hac parte posset
aliquem fallere, est ipsa vox. Cùm
enim dicimus, dissimile, respici-
mᵘ statim ad aliud dissimile, quasi
ad quoddam dissimilis correlati-
uum. At eiusmodi respectus non
est rerum ipsarum, secundum ali-
quam mutuam coordinationem
ad se inuicem, sed tantummodò
fit per intellectum. Sicut quando
dicimus distinctum, etiam con-
notamus ordinem quendam ad
aliud distinctum; & tamen distin-
ctio non est relatio realis.

Cùm igitur inæqualitas non sit
relatio, facilius responderi potest
ad obiectionem illam, negando
A consequentiam, quia non est par
ratio. Aequalitas enim, cùm sit
relatio, requirit conuenientiam
in fundamento; inæqualitas verò,
cùm non sit relatio, non requirit
tale fundamentum. Et sanè si di-
uersitas, aut dissimilitudo, aut in-
æqualitas esset relatio realis, vix
possemus facere, quin concede-
B remus inter personas vt distinctæ
sunt, esse præter relationes origi-
nis, aliquã aliam relationem rea-
lem, si non æqualitatis, certè di-
uersitatis & dissimilitudinis, qua-
tenus personæ distinctæ sunt, &
eatenus inter se non conueniunt.

Nec sanè tunc obiici posset, ꝙ
daretur processus in infinitum, si
vna relatio, hoc est, paternitas, re-
C feratur ad aliam, hoc est, ad filia-
tionem, per tertiam, scilicet per
relationem dissimilitudinis vel
diuersitatis, vt in simili forma vi-
detur ratiocinari D. Thomas 1. p.
q. 42. artic. 1. Non enim sequitur
processus in infinitum, si secundũ
alterius rationis fundamentum
vna relatio referatur ad aliam per
D tertiam: id quod tunc solum fie-
ret. Etenim vt duo alba possunt
referri ad se per relationem simi-
litudinis, quatenus cõuęniunt in
albedine; ita etiam duę relationes
paternitatis, verbi gratia, quate-
nus conueniunt in ratione pater-
nitatis. Et eodem modo si dissi-
militudo alioqui esset relatio rea-
lis, paternitas & filiatio in diuinis
possent

possent referri, ad se per tertiam relationem dissimilitudinis, secundum alterius rationis fundamentum à fundamento originis (quo alioqui se mutuo per se respiciunt) nempe secundum diuersitatem rationis vtriusque: neque inde sequeretur vllus processus in infinitum.

Ad quintum argumentum respondetur, sensum verborum S. Thomæ esse, quòd in illo conceptu, quo personas ad inuicem referimus, intelligendo eas non se excedere, respicimus ad distinctionem earum secundum relationes originis, & ad vnitatem essentiæ, ex qua prouenit, vt non se excedant. Et cùm dicit, æqualitatem non esse distinctam relationem à relationibus originis, non solùm negat esse relationẽ distinctam à relationibus originis, sicut ipsæ relationes originis distinguuntur inter se, sed etiam esse relationem realem virtute distinctam, sicut est spiratio distincta virtualiter à paternitate & filiatione.

CAPVT XIX.

Explicatur quæstio prima de ordine missionis diuinarum personarum.

PRIMA quęstio de missione diuinarum personarum erat, quídnam sit propriè vnã A personam diuinam ab alia mitti? Respondemus verò ex doctrina Orthodoxa, quam ponit D. Athanasius in oratione de dicto, Deus ex Deo, circa finẽ, & explicat clarius D. Thomas 1. par. q. 43. art. 1. personam diuinam hoc ipso mitti, quod ex vi personæ alterius, ad quam secũdum aliquem modum B processionis habet relationẽ, incipit esse alicubi modo nouo, quo antè non erat: vt exempli caussa per gratiã in mente hominis. Hoc patet ex ipsa vocabuli notione. Propterea enim dicimus, seruum (verbi gratia) missum esse aliquo à suo Domino, quia ibi incipit esse de nouo ex vi atque auctoritate sui Domini, ad quod habet rela- C tionem quandam secundum imperium, quo ab illo procesſit. In proposito autem nostro, habitudo siue relatio ꝓcesſionis, quam persona missa habet ad mittentẽ, non est secundum imperium, sicut illa quam habet seruus; nec secundum consilium, sicut rex dicitur mitti ad bellum à consilia- D rio: sed est secundum originem ad eum modum, quo flos potest dici mitti ab arbore, vt ab ea procedit secundum originem. Probatur. Quoniam procesſio secundũ imperium aut consilium, indicat inferioritatem eius, qui mittitur, quod videlicet sit minus potens aut sapiens, id quod locum non habet in diuinis.

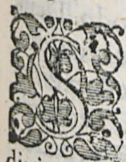
Sed illud deinde notandum est. Modum nouum, quo persona diuina missa est, vbi antè non erat, communiter esse secundum aliquam operationem ad extra: non autem quasi persona simpliciter incipiat esse, vbi antè non erat; Est enim vbique. Dixi, communiter loquẽdo. Nam Verbum diuinum missum est ad humanitatem secundum modum peculiarem quo persona solet terminare naturam; id quod non est operari propriè, vt in materia de incarnatione disputatur. Quod si aliquis quærat, quo pacto persona diuina ex vi processionis suæ secundum originem habeat, vt sit nouo modo alicubi, id ꝙ requiritur ad missionem. Respondeo breuiter. Hoc ipso, quod persona procedẽs habet entitatem essentiæ diuinæ à persona à producente, habet etiam ab eadem persona, vt efficiat in creatura, quidquid efficit; nam illud etiam efficit per illam ipsam entitatem, quam accepit à persona producente; atque ita per originem habet, à persona producente vt sit illo modo peculiari in creatura, scilicet per operationem; & sic nihil deest, quò minus dicatur à persona producente mitti.

Denique & illud hoc loco notandum est, missionem non ab æterno, sed ex tempore conuenire personis diuinis. Verissimè enim D.Thomas 1.p.q.43.art.2. docet, esse discrimen inter varia nomina, quæ significant processionem vnius personæ ab alia. Quædam enim denotant processionem, & simul terminum eius, qui est ab æterno: ac talia ab æterno dicuntur; vt generatio & spiratio. Quædam significant processionem, & simul denotant terminum temporalem; vt missio. Et talia dicuntur ex tempore propter terminũ; sicut propter eandem rationem creatio dicitur ex tempore, etiãsi Deus creet per entitatem suam, quæ est ab æterno. Quædam denique significant originem duntaxat, abstrahendo à termino; vt processio. Et hæc indifferenter dici possunt, vel ab æterno, vel ex tempore, prout applicantur ad processionem vt habentem terminum ab æterno, vel vt habentem terminum temporalem. Vnde ait S.Thom. Verbum diuinum posse dici ab æterno procedere vt esset Deus, & in tempore processisse, vt esset homo. Atq; ita patet eandem processionẽ personæ vocari ęternam, vt habet terminum æternum, scilicet personam diuinam; & temporalem, vt habet terminum temporalem, videlicet illum nouum modum existendi in creatura; quem paulò antè explicuimus, habere personam etiam ex vi originis.

CAPVT

CAPVT XX.

Explicatur quæstio secũda de ordine misſionis, suprà capite 1. proposita.

SECVNDA quæstio de ordine misſiõis erat, ad quósnam effectus mitti posſit persona diuina? Cui quęstioni breuiter respondemus, ad eos omnes effectus posse personã diuinam mitti, quos illa potest in creatura variè ac multipliciter operari. Quo fit vt misſio personæ diuinæ visibilis ac inuisibilis esse posſit. Inuisibilis est, cùm fit solum per dona interna gratię: visibilis, cùm aliquid præterea exterius fit per diuinam personam missam. Notat autem D. Thomas 1. part. quæstione 43. articulo 3. nunquam visibiliter mitti personam diuinam, quin etiam mittatur inuisibiliter secundum donum gratiæ gratum facientis, qua propriè mentem inhabitat.

Itaq; ad rationem visibilis misſionis duo videntur requiri. Primum, vt persona missa procedat ab altera. Secundum, vt secundum aliquem effectum visibilem, qui peculiariter significet eã personam, innotescat effectus misſionis alicuius inuisibilis, siue ea misſio inuisibilis eodem tempore fiat, siue ante; siue fiat ad eandem personam, ad quam fit misſio visibilis, siue ad aliam. Hæc enim omnia sunt per accidens. Per se satis est, vt persona visibiliter missa peculiari modo incipiat esse in exteriori signo, quo ipsa persona peculiariter repræsentetur, vt effectus misſionis inuisibilis (quandocunq; & ad quemcunque factæ) innotescat.

Hinc intelligitur primò: Quomodo Spiritus sanctus sit visibiliter missus in specie columbæ ad Christum, Matthæi 3. quamuis eo tempore nullum effectum alicuius misſionis inuisibilis tunc factæ ad Christum id signum indicauerit. Satis enim est, quod indicauerit plenitudinẽ gratiæ in instanti conceptionis animæ Christi datam.

Secundò intelligitur: Quomodo misſio visibilis & inuisibilis posſint separari, ita vt eo quidem tempore, quo fit visibilis, nulla inuisibilis fiat. Et quanquam hoc ita sit, pro certo tamen habendum est, semper cum misſione visibili fuisse inuisibilem, vel ad eandem personam vel ad aliam. Patet, si in memoriam reuocemus diuinas misſiones visibiles quarum memoria exstat. Nam cùm Spiritus sanctus visibiliter ad Apostolos missus est, certum est de fide, ad eosdem fuisse missum inuisibiliter per gratiam, Act. 2. *Repleti namq; sunt omnes Spiritu sancto.*

Item quãdo Spiritus sanctus missus est ad Christum, Matth.3.credendum est, Ioannem Baptistam non mediocriter auctum fuisse in gratia,&sic inuisibiliter Spiritum sanctum ad illum fuisse missum. Item cùm Verbum incarnatum visibiliter in sua secũdum carnem natiuitate mundo apparuit. Beata Virgo sine dubio, ac Iosephus donis Spirit⁹ sancti maximis sunt cumulati.

Tertiò intelligitur, quare, etsi signum externum sit effectus totius Trinitatis, nihilominus vna tantùm persona dicitur apparere; ratio enim est, quia vna persona peculiariter illo significatur: Etenim vt voce etiam possumus vnam personam & non aliam significare, sic etiam res exterior potest peculiariter institui ad vnã personam significandam. Ac possent hîc quędam de natura huiusmodi signorum dici, nisi ea de re potius in tractatu de vita Christi videretur disputandum. De apparitionibus autem diuinis in veteri Testamento factis, legatur nominatim D. Augustinus li.2.de Trin. cap.7.11.12.& 13.

Restat autem hoc loco duplex difficultas. Vna est: An de potẽtia Dei absoluta posit persona inuisibiliter mitti, etiamsi nullum donũ tribuatur creaturę, neque aliquid ad extra diuinitus fiat. Et quærimus de potentia absoluta, nam de

A lege ordinaria compertum est id fieri non posse. Atque in hac sanè quæstione Gregorius Ariminen. in 1.d.14.quæst.vnica, tuetur partem affirmatiuam. Probat autem suam sentẽtiam hoc modo. Deus potest donare, quidquid est donabile, sine eo, quod est extrinsecum ipsi rei donabili. Sed per-

B sona diuina est donabilis, & donum seu effectus ad extra, est extra eius rationem. Ergo potest diuina persona sine omni alio dono vel effectu extrinseco, donari creaturæ, atque adeo inuisibiliter mitti.

Nihilominus contraria sententia est verior, quam defendit Capreolus in 1.distinction.14.quæst.

C 1. Probatur. Persona non potest esse de nouo alicubi, nisi secundum aliquid ad extra. Ergo neque potest mitti, aut dari, nisi mediante aliquo ad extra. Consequentia patet ex ratione missionis suprà capite decimo octauo declarata. Antecedens est euidens, quia nouitas non potest es-

D se ex parte ipsius personæ diuinæ, cùm hæc sit omnino immutabilis. Debet ergo esse ex parte creaturæ. Et sic per aliquid ad extra. Ex hoc patet responsio ad argumentum Gregorij. Maior enim illa vera est, de eo, quod est donabile secundum aliquam mutationem sui; sic autem non potest donari diuina persona.

Secun-

Secunda difficultas est: Vtrum missio inuisibilis vnius personæ sit separabilis à missione alterius, id est, an vna persona mitti possit sine alia. Respondeo. Primùm, quòd missio vnius personæ procedentis distinguatur à missione alterius ex parte ipsius processionis diuersæ, clarum est. Secundò dico, missionem vnius personæ, secundum nouum existendi modum, per hypostaticam terminationem naturæ, certum etiam est, de facto fuisse separatam. Verbū enim diuinum solum sic missum est ad humanitatem Christi, non Spiritus sanctus; quamuis is etiā secundum gratiam datam humanitati fuerit illi missus, vt superiùs notauimus. Tertiò dicò, secūdum nouum modum existendi per actionem ad extra, impossibile est, personā mitti vnā ad creaturam, ad quam non etiam mittatur alia persona in diuinis procedens: sicut impossibile est effectum prodire ab vna, & non ab alia; vt etiam D. Athanasius rectissimè disputat in longiori epistola ad Serapionē, vbi idcirco affirmat hoc ipso, quod vna persona est in aliquo, esse in eodem totam Trinitatem. Actio enim, per quam effectus ꝑducitur, cùm proficiscatur à communi essentia & potentia diuina, ex æquo est ab vna persona & ab altera, & æquè illam habet vna persona procedens ex vi processionis, atque altera itidem procedens. Quando igitur vna persona procedens mittitur secundum aliquem effectum, mittitur etiam alia. Pater verò vtrum etiam mittatur, quandoquidem vnà cum Filio & Spiritu sancto est per operationem in creatura, iamiam dicemus.

CAPVT XXI.

Explicatur quæstio tertia, de ordine missionis diuinarum personarum, suprà cap. 1. proposita.

TERTIA & vltima quæstio de missione erat, vtrum persona quælibet mitti possit? Cui respōdemus, propriè quidem loquendo de missione, non posse. Nam necesse est, vt persona, quæ mittitur, procedat à mittente. Pater autē à nemine procedit. Quare, vt D. Augustinus lib. 2. de Trinit. cap. 5. notauit, nusquam legitur, quòd Pater sit missus. Notandum verò est, quòd etsi Pater non mittatur, venit tamen, & existit peculiari modo in creatura rationali vnà cū reliquis personis missis: iuxta id Ioannis 14. *Ad eum veniemus.* Sed non dicitur mitti; nam missio, præter nouum modum, quo persona missa dicitur venire, denotat etiam processionem eius ab alia. Ita omnes quidem personæ veniunt, vt pulchrè

D. Athanasius in epistola ad Serapionem notauit, quia effectus ad extra communis est omnibus; sed Filius & Spiritus sanctus veniunt missi à Patre, Pater verò à nullo, quia non procedit.

Si verò impropriè de missione loquamur, dici potest vna persona mitti ab ea, à qua non procedit, immò etiam à seipsa, vt D. Thomas 1. part. quæst. 43. artic. 8. notauit. Potest enim psona duobus modis dici mittens. Vno modo propriè, ita vt persona mittens intelligatur esse etiam principiũ processionis personæ missæ. Et sic persona non mittitur, nisi ab ea, à qua procedit, vt antè dictum est. Altero modo minus propriè, vt persona mittens dicatur hoc ipso, quod est principium eius effectus, secundum quem alia persona, quę missa dicitur, incipit esse alicubi. Et sic bene potest persona mitti etiam ab ea, à qua non procedit; atque adeò à seipsa, quia ille effectus communis est omnibus personis.

A

B

C

Atq; ita conciliari possunt diuersæ sententiæ circa modum loquendi de missione personarum. Augustinus enim, qui libro secundo de Trinitate, cap. 5. contendit posse dici, Filium mitti à se & Spiritu sancto, propter illud Isaię 61. *Spiritus Domini super me, ad euangelizandum pauperibus misit me*, &c. (quod tamen de Filio, secundum humanitatem, potest intelligi) & Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. & Bonauentura, & Magister in 1. distinct. 25. qui idem dicunt, intelligendi sunt, iuxta secundum illum modum loquendi improprium. D. autem Athanasius in epistola ad Serapionem sub finem, & alij Patres Græci, qui, vt refert etiam S. Thomas opusculo primo contra errores Gręcorum, negant personam dari & mitti ab ea, à qua non procedit, procedunt iuxta priorem modum loquendi proprium.

LIBER

LIBER TERTIVS, DE PERSONIS DIVINIS CVM ESSENTIA DIVINA COMPARATIS.

CAPVT PRIMVM.

Quænam sint, circa comparationem diuinarum personarum cum essentia, ex fide certa, & quæ in eo genere Theologicè præterea disputari poßint.

IN COMPARATIONE diuinæ essentiæ & personarum diuinarũ quinque assertiones potissimùm sunt certæ, secundum Catholicã fidem. Prima assertio est, tres personas esse, ac rectè dici vnius essentię. Secunda assertio est, personas secundum proprietates siue relationes suas personales nequaquã distingui re ab essentia, sed esse re idem cum illa. Tertia assertio est, quamuis personę sint, idem re cum essentia, non ideo tamen de essentia affirmari posse A quidquid verè personis tribuitur, vt quod generet, vel generetur. Quarta assertio est, posse nihilominus, quæ personarum propria sunt, affirmari de iis nominibus, quæ in concreto quidem significant essentiam; vt si dicas: Deus generat, &c. Quinta assertio est, essentiam diuinam per ipsas proprietates B diuinarum personarum subsistere.

Prima assertio satis patet ex iis testimoniis & argumentis, quibus suprà lib. 1. cap. 26. probauimus, tres personas esse vnum & eundem Deum, per eandem videlicet essentiam. Atq; ita ab Ecclesia sæpius

pius definitum est contra Arium, A qui teste diuo Augustino libro de hæresibus, capite quadragesimo nono, negabat tres personas esse vnius essentiæ. Et, vt idem Augustinus ait libro tertio contra Maximinum, capite decimo quarto, tres personas esse eiusdem essentiæ, nihil est aliud, quàm illud, homousion, quod definitum est in B Concilio Nicæno, de cuius vocis commoditate atque vsu diximus multa libro primo, capite decimo sexto. Idem patet ex illo, prioris epistolæ Ioannis, capite quinto: *Et hi tres vnum sunt.* Et Ioannis 10. *Ego & Pater vnum sumus*; per quem locum, vt ait Augustinus Tract. 37. in Ioannem, simul liberamur à Scylla & Charybdi, id est, ab Ario C & Sabellio. Nã quod dicitur, *vnũ*, intelligitur de vnitate essentiæ, quam negabat Arius, & non solùm de vnitate concordiæ, vt suprà libro primo, capite decimo sexto probauimus. Pluralitatem verò suppositorum, quam negabat Sabellius, indicat, ibi Christus per hoc quod dicit, *sumus*. Ac notat diuus Gregorius Nazianze- D nus in epistola ad Euagrium Monachum, tres personas diuinas potius vnius *essentiæ*, quàm vnius *naturæ* dici debere. Credo, quia naturæ vocabulum principium motus eius, in quo est, subindicat, à quo Deus quàm longissimè abest. Item, essentiæ nomen rectiùs in Deum quadrat, qui nominari vult is, qui est: etenim essentia ab essendo dicitur.

Secunda item assertio apertè probatur. Primò, ex diuina simplicitate. Nam si in persona diuina alia res esset proprietas personalis, & alia essentia, persona diuina esset composita. Secundò, id patet etiam ex illis testimoniis: *Ego & Pater vnum sumus.* Et: *Hi tres vnum sunt.* Id enim vnum, quod est quælibet persona diuina, est nimirum vna essentia. Quo fit, vt secundum essentiam quidem personæ tres sint idem, vt passim asserunt sancti Patres, quorum testimonia ad hanc rem suprà libro primo, capite vigesimo nono citauimus. Tertiò denique, id ipsum ab Ecclesia Catholica definitum est, vbicunque asseruit aduersus hæreticos hoc mysterium; quod in eo maximè consistit, quòd tria sunt re etiam quiddam vnum.

Tertia assertio ex secunda certissimè consequitur. Nam si essentia generaret Filium, necesse esset, essentiam re distingui à Filio, quod falsum est: oportet enim genitum & generans re prorsus distingui. Quam ob rem meritò ab Ecclesia damnata est illa *propositio* Abbatis Ioachimi. Essentia generat, cùm tamen concedatur illa: Deus generat. Sed est argumentum Ioachimi: Idem est significatum huius nominis DEVS, &

& huius nominis essentia. Ergo, si hæc est vera, Deus generat, etiam illa erit vera, essentia generat. Quo argumento Martinus Lutherus etiam, & quidam Hieronymus Zanckius Heydelbergensis, in eundem errorem Ioachimi Abbatis insipienter admodum inducti fuerunt. Respondemus autem ad argumentum. Quamuis obiectiuè & secundum rem, idem sit significatum vtriusque nominis; tamen eadem res in diuinis, propter distinctionem virtualem, vt formaliter est natura diuina, non generat; vt autem formaliter est persona relatiua, generat. Quare cùm ille terminus Devs ex vi sua, quia concretus est, poßit formaliter significare illam rem, vt est persona; vera est illa enunciatio, Deus generat. Quia verò terminus, *essentia*, ex vi sua non potest formaliter significare rem illam diuinam, vt est persona, sed tantùm, vt est natura; ideo falsa est hæc enunciatio, essentia generat. Esset enim sensus, quod illa res diuina, vt est vnum quid simplicissimum, diceret ordinem ad personam, atque adeò distingueretur ab illa realiter; quod erroneum est.

A

B

C

D

Quarta assertio inde patet, quòd nomen in concreto significans essentiam diuinam (nempe Devs) solet etiam poni pro persona: atque ita cùm de eo nomine propria alicuius personæ diuinæ affirmantur, non nisi de ipsa persona diuina affirmantur. Id confirmatur ex capit. 20. Actorum Apostolorum. Vbi, cùm Paulus dicit: *Sanguine Dei constitutam esse Ecclesiam*, terminus ille Devs, supponitur pro persona Filij. Item capitulo *Damnamus*, vbi probatur hæc propositio, Deus generat; supponitur ille terminus, Devs, pro persona Patris. Item, hoc patet ex illis verbis Symboli: *Deum de Deo*: supponitur enim ibi terminus Devs, pro persona Patris & Filij. Ex quo refutatur argumentum, quo Trinitarij conantur probare, Patrem & Filium esse duos Deos, propter illum modum dicendi in Symbolo. Sed (vt dictum est) accipitur ibi ille terminus personaliter, vt indicat ipsa processio vnius personæ ab alia, quæ eo modo dicendi significatur. Quomodo autē hic terminus, Devs, poßit (vt dicimus) pro personis supponi, satis intelligitur ex dictis suprà libro secundo, capite septimo. Ibi enim docuimus, quòd etsi is terminus propriè sit singularis; significans videlicet illud vnum simplicissimum, quod identificat tres personas; habet tamen conditionem termini communis, propterea, quod illud vnum simplicissimum identificatur pluribus suppositis. Quare potest supponi pro illis;

lis; sicut etiam ibi dictum est de hoc termino, *principium spirandi*, quod attinet ad personam Patris & Filij.

Quinta assertio illo modo precisè posita passim reperitur definita ab Ecclesia in Oecumenicis Conciliis, cùm statuunt vnam essentiam in tribus personis esse: quod idem est, atque eam per proprietates tres psonales subsistere. Nominatim in Synodo quinta generali capite primo anathema dicitur ei: *Qui non confitetur vnam essentiam Patris, & Filij, & Spiritus sancti in tribus subsistentiis esse adorandam.* Secundò, idipsum patet illis testimoniis, quibus superiùs libro primo, capite quinto & vigesimo sexto probauimus distinctionem trium personarũ, quæ sunt eiusdem essentiæ. Nam personæ substantia, eius etiam naturæ subsistentia est, ex qua constat ipsa persona. Ita fit, vt, cùm tres personæ diuinæ constent etiam ex diuina essentia; diuinæ quoque essentiæ subsistentia sit subsistentia cuiuslibet diuinę personæ: quod ipsum est, essentiam diuinam per ipsas subsistentias siue proprietates diuinarum personarum subsistere.

Sed cùm assertiones istæ, ita simpliciter positæ, ex fide sint certæ, nonnullæ tamen circa illas existũt quæstiones, de quibus maioris explicationis caussa à Theo- A logis vltro citroque disputatur.

Prima quæstio est circa primam assertionem, vtrum essentia diuina, vt vna esse trium personarum dicitur, aliquid ipsa agat & operetur tanquam principium QVOD, vt vocant, seu tanquam caussa principalis, ita vt diuina nomina concreta (vt Deus, creator, &c.) possint in aliqua enũciatione pro ipsa essentia, vt essentia est, poni immediatè & per se, non pro persona aliqua, vel personis? B

Secunda quæstio est circa secundam assertionem, vtrum diuina persona, saltem eiusmodi aliqua distinctione distinguatur ab essentia diuina, quæ sit maior distinctione secundum rationem, & minor distinctione rei à re? C

Tertia quæstio est circa tertiam assertionem, quid præcipuè sit obseruandum in vsu nominum diuinorum, quæ propriè significent non personas, aut aliquam operationem personalem, vel proprietatem, sed ipsam essentiam diuinam, vt personis omnibus communis est? D

Quarta quæstio est circa quartam assertionem, vtrum, quemadmodum quæ propria alicuius personæ sunt, possunt affirmari de nominibus in concreto significantibus essentiam (vt si dicas, Deus generat) sic etiam possint ne-

negari: ita, vt hæc etiam enunciatio sit vera, Deus non generat?

Quinta quæstio est circa quintam assertionem, vtrum præter subsistentias tres relatiuas personarum proprias, alia quædam subsistentia absoluta in diuina essentia asserenda sit, per quam ipsa quoque secundum se, quatenus est essētia, subsistat? Quas omnes quæstiones breuiter nunc eodem ordine, quo sunt propositæ, persequemur.

CAPVT II.

Explicatur quæstio prima de comparatione essentiæ & diuinarum personarum, capite præcedente proposita.

QVOD AD primam quæstionem attinet, opinio fuit Aureoli apud Capreolum in 1. distinctione quarta, quæstione prima, essentiam diuinam, vt essentia est, non esse tale aliquid, pro quo diuinum nomen in concreto possit poni: vt in hac enunciatione, Deus creat, aut conseruat mundum. Argumentabatur autem is hoc modo: Nomen DEVS, ex vi sua significat habentem Deitatem, vt etiam sanctus Thomas prima parte, quęstione trigesima nona, articulo quarto fatetur. Sed essentia diuina non est habens Deitatem. Ergo id no-

A men non potest supponi pro essentia. Confirmatur. Nam maximè pro illa supponeretur, cùm dicitur, DEVS *creat*: Sed ne tum quidem: Ergo nunquam omnino. Minor probatur. Actiones sunt suppositorum & non naturæ. Ergo in illa etiam propositione supponitur pro personis.

B Nihilominus sententia cōtraria sancti Thomæ in illa quæstione trigesima nona, articulo quarto est tenenda. Fundamentum illius est, quia nominibus concretis per se loquendo volumus significare aliquid completum, & perfectum. Sed in diuinis, non solùm persona est quid completū & perfectum, sed etiam illud vnum

C simplicissimum, quod est essentia identificans in ratione absoluta tres personas. Ergo illud nomen concretum, DEVS, perinde potest supponi pro illo vno, id est, pro essentia, ac pro persona. Minor ex dictis suprà libro secundo, capite septimo patet, quia non est minus idenficare sibi tria supposita, quàm esse vnum suppositum.

D Vnde ad argumentū sententiæ contrariæ respōdetur. Nomen illud per se loquendo supponi, pro completo & perfecto in diuinis, siue illud sit aliquod vnum suppositum, siue aliquid identificans sibi plura supposita: quale est illud vnū simplicissimū, quod est essentia diuina, & etiam illud vnū sim-

 pli-

plicissimum identificans in ratione spirandi Patrem & Filium, quod etiam est principium vnum completum Spiritus sancti, vt suprà libro secundo, capite septimo exposuimus. Sed quia ista ratio rei completæ & perfectæ, pro qua supponi solent nomina concreta, faciliùs à nobis animaduertitur in supposito, quod à nobis concipitur, vt habens formam aliquam; idcirco absolutè dici solet, quòd nomen DEVS, supponatur pro habente Deitatem, cùm alioqui per accidens sit ad suppositionem nominis concreti, vt illud completum & perfectum, quod illo significamus, sit tale, de quo nostro modo concipiamus, quòd sit habens formam significatam per nomen. Ad confirmationem illius argumenti respondeo, actiones esse suppositorum, vel eius, quòd non sit minus completum & perfectum, quàm suppositum. Quare cùm tale sit essentia diuina; nihil obstat, quò minus in illa propositione, *Deus creat*, terminus DEVS supponatur pro illa.

A

CAPVT III.

Explicatur quæstio secunda, suprà cap. 1. proposita.

DE secunda verò quæstione, quomodo scilicet essentia & psona distinguãtur; illud in-
B primis sciendum est, omnes Doctores Orthodoxos in hoc consentire, quòd essentia & persona non distinguantur realiter, sicut res à re. Est enim de hoc expressa definitio in capitulo Firmiter, & clariùs in C. Damnamus, de summa Trinitate & fide Catholica. Sed tota controuersia est, vtrum distinguantur aliqua distinctione,
C quæ sit media inter distinctionem realem, vt res à re, & inter distinctionem rationis. Ita vt ante omnem operationem intellectus sit aliqua actualis distiñctio re ipsa inter essentiam & personam. Item in hoc etiam oportet omnes consentire: si quæ sit inter essentiam diuinam & personam, ex natura rei distinctio; illam esse debere ad
D eum modum, quo dicũtur distingui includens & inclusum. Nam persona ex essentia constat, vt notum est.

His præmissis, prima sententia est Scoti in 1. distinctione secunda, quæstione quarta, & Occam ibidem, quęstione prima & secunda, & vt apparet, etiam Durandi dist.

dist.33. q.1. & Marsilius in 1. q. 6. art.2. Essentiam diuinam & personam distingui formaliter, siue ex natura rei ante omnem operationem intellectus. Quæ distinctio apud Scotum nec est realis, vt res à re, nec rationis, sed media. Et vt facilius mens Scoti intelligi possit, sciendum est ipsum, quantum licet colligere ex his, quæ disputat in 1. dist. 2. q. 7. & d. 5. q. 1. & d. 8. q. 4. duos modos distinctionis actualis ponere præter distinctionem rationis. Primus est eorum, quę ita re ipsa distinguuntur, vt vnum possit separari ab altero, manente illo. Et hanc vocat distinctionem realem, vt res à re, vt inter Petrum & Paulum, albedinem & quantitatem. Secundus eorum, quæ ita se habent ex natura rei, vt aliquid sit de ratione & quidditate vnius, etiam obiectiuè loquendo, quod non sit de quidditate alterius; sed tamē non possit vnum ab altero, in re quam constituunt separari manente illo. Talem distinctionem ponit inter prędicata quidditatiua, vt sunt animalitas, & rationalitas, &c. Et hanc vocat distinctionē ex natura rei, quam censet esse mediam inter realem, vt res à re, & rationis. Quod si hāc distinctionem ideo solùm vocaret distinctionem ex natura rei, quia alterum eorum quæ ita quidditatiuè distingui dicit, in aliqua quidem re ita potest reperiri sine al-

A tero vt actu ante omnem operationem intellectus sit ibi aliud ab illo; non sanè poneret hoc ipso eam distinctionem extra latitudinem omnem distinctionis rationis. Nam multa quæ sola ratione distingui censent doctißimi auctores ita se habent vt ex ipsa natura rei poßit alterum sine altero

B in aliqua quidem re inueniri, vbi actu ante omnem operationem intellectus, sit aliud ab illo. Vt animalitas & rationalitas, verbi gratia, ac similiter quælibet alia duo prædicata, quorum alterum sit superius, alterum inferius. Animalitas siquidem, quamuis in homine (vt habet communior sententia) non sit ante operationem

C intellectus, actu aliud à rationalitate, tamen inuenitur in equo sine rationalitate, & ibi est actu aliud ab illa ante operationem intellectus, & sic de huiusmodi prędicatis aliis. Quam ob caussam si quis talem distinctionem rationis velit etiam appellare distinctionem ex natura rei (qualis non est inter duo transcendentia, verbi

D gratia, quorum alterum ab altero in nulla re potest separari) non esset magnopere de vocabulis dimicandum. Cùm verò Scotus velit suam illam distinctionem ex natura rei, non esse distinctionem rationis, sed actu ante operationem intellectus esse; non eo tantùm sensu, quo iam diceba-

mus, vocare ipse videtur distinctionem ex natura rei; sed cum alia ita quidditatiuè distinguuntur, vt vbicunque sint, vnum sit actu aliud ab alio ante omnem operationem intellectus. Atq; hoc modo ex natura rei putat distingui essentiam & personam in diuinis. Et idem videtur sentire Durandus in re, quidquid sit de modo loquendi, in quo non omnino conuenit cum Scoto. Vocat enim ipse distinctionem essentię & personæ diuinę distinctionem ex natura rei tanquam inter rem & rei modum, de qua ratione loquendi postea dicemus.

A

Iam probatur sententia Scoti, primò. Ante omnem operationē intellectus essentia est communicabilis, persona verò incommunicabilis. Ergo ante omnem operationem intellectus ex natura rei actu distinguuntur. Consequentia probatur, quia illæ differentiæ sunt ex natura rei. Confirmatur. Vel Pater ęternus intelligit essentiam & personam vt eandem rationem formalem ex natura rei, vel vt duas rationes: si, vt duas; ergo actu distinguuntur: si, vt eandem; ergo intelligit personam esse communicabilem perinde ac essentiam; & vicissim essentiā esse incommunicabilem perinde ac personam, quandoquidem sunt vnum & idem. Hoc aūt est falsum. Ergo non intelligit Pater ęternus rationem personæ & essentiæ, esse ex natura rei vnam & eandem.

Secundò. Ante omnem operationem intellectus re ipsa multa competunt personæ, quæ non essentiæ. Ergo ad vitandam contradictionem oportet ante omnem operationē intellectus esse distinctionem inter personam & essentiam. Antecedēs patet. Nam persona opponitur alteri personæ, & distinguitur ab illa, etc. quę omnia non competunt essentiæ.

B

Tertiò. Sequeretur alioqui personas diuinas per vnū & idem conuenire re ipsa, & distingui. Consequens est impossibile. Ergo id etiam vnde hoc sequitur. Maior probatur. Nam certum est ex fide, Patrem, verbi gratia, per aliquid, quod habet in sua entitate, distingui à Filio, & per aliquid etiā conuenire cum illo. Ergo si nō habet nisi vnū & idem, quod sit essentia & personalitas; per vnum & idem conueniet, & distinguetur realiter à Filio. Minor probatur. Nam inde rursus sequeretur, aliquid esse Filium, & non esse Filium; quod manifestam contradictionem implicare videtur. Id verò patet, quia illud, quo Pater conuenit cū Filio, est Filius; cū nulla sit cōuenientia in diuinis, nisi per identitatem. Et rursus id, per quod distinguitur à Filio, non est Filius. Implicat enim, vt distinctiuum à Filio, sit Filius.

C

D

Quar-

Quartò. Essentia & persona distinguuntur definitione. Ergo distinguuntur quidditate ex natura rei. Consequentia est clara. Nam cùm definitio sit conceptus adæquans quidditatem seu essentiam rei; vbi sunt duæ definitiones, obiectiuè oportet illis correspōdere duas quidditates. Antecedens verò probatur. Nam Pater æternus habet hunc conceptum de essentia: Essentia est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Et de Filio hunc: Filius non est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Qui conceptus, cùm sint perfectissimi in intellectu Patris, & explicent illud, quod verè est à parte rei, omnino videtur adæquare ipsam rei quidditatem, atque adeo esse definitiones. Hæc videntur esse potissima argumenta pro hac sententia.

Quibus non obstantibus hæc opinio Scoti multis videtur improbabilis, & aliquibus parum fidei cōsentanea, & ideo periculosa & temeraria, idq; meritò. Primò, quoniam, cùm in capitulo, Damnamus, negatur essentiā diuinam esse quartam rem in diuinis, simpliciter & absolutè reiici videtur omnis opinio, secundum quam, propriè loquendo, oportet concedere essētiam diuinam esse rem quartā realiter à tribus personis seu personalitatibus distinctam. Sed iuxta opinionē Scoti, si pro- A priè sit loquendū, omnino oportet admittere essentiam diuinam esse rem quartam realiter distinctam: Ergo Scoti opinio planè videtur in eo loco ab Ecclesia reiecta, ac proinde vt minimùm est periculosa in fide. Maior patet ex ipsa Ecclesię definitione quę simpliciter negat essentiam esse rem B quartam, & simul concedit etiam simpliciter essentiā esse ipsas tres personas, & contrà. In qua locutione, cùm essentia in abstracto significata prædicetur de personis, non obscurè significatur sensus identicus re ipsa: atque adeo pugnat prorsus cum hac Ecclesiæ definitione ea opinio secundum quam propriè loquendo negari C oporteat personas esse ipsam essentiam, & affirmari quòd sit res distincta ab illis. Minor verò probatur. Nam vbi re ipsa est alia & alia quidditas, est aliud & aliud ens transcendentaliter, cùm vocabulum, ENS, significet formaliter essentiam & quidditatē; sicut vocabulum, HOMO, humanitatem, vt patet ex principiis positis in Me- D taphysic. Et rursus vbi est aliud & aliud ens, eo ipso est alia & alia res, cū res & ens transcēdētaliter reciprocentur seu conuertantur. Ergo de primo ad vltimū, opinio Scoti quæ admittit re ipsa actu esse aliam quidditatem personæ diuinæ, & aliam quidditatem essentiæ; propriè loquendo cogitur ad-

admittere duas res esse, personam diuinam & essentiam. Confirmatur; nam quidditas personalitatis, vt secundum Scotum est alia, non est alia per solum conceptum rationis: Et tamen propriè secundum eundem Scotum est alia. Ergo superest vt sit alia quidditas realiter; ac proinde erit realiter distincta. Patet hoc totum. Nam sicut inter ens reale & rationis non est medium, ita neque inter modum alietatis (vt sic dicam) siue distinctionis realis vel rationis. Cùm enim distinctio sit passio entis, non latius patere potest distinctionis modus quàm modus entis. Ex quo rursus sequitur, impossibile esse dari mediam distinctionem inter realem & rationis, vt bene etiam deducit Durandus in 1. distinct. 33. quæstione 1. quem ideo mirum est, tam parum consequenter ibidem dixisse, essentiam & relationem, atque adeo personalitatem non distingui purè secundum rationem, sed etiam ex natura rei, ante operationem intellectus. Hinc enim (quomodocunque vocet hanc distinctionem) illico iuxta ipsius etiam doctrinam sequitur, quod propriè sit realis. Et tamen propter illam Ecclesiæ definitionem non audet ibi Durandus concedere, essentiam & relationem distingui realiter.

Sed dicet aliquis; illa definitione non reiici omnem omnino distinctionem realē essentiæ & personæ, sed tantùm distinctionem realem, quæ meritò debeat dici rei à re; & distinctionem realem, quæ non sit solùm, vt modus rei & res. Quare Scotum, qui non ponit distinctionem realem, vt rei à re, & Durandum, qui solùm concedit distinctionem ex natura rei, vt modum rei, & rem, nihil ab illa Ecclesiæ definitione alienum dicere.

Ego verò contrà, primùm obiicio, quod vtcunque isti Doctores illam suam distinctionem ex natura rei, appellent, verè etiam de illa verificatur, quòd sit realis transcentendaliter, vt antè probatum est. Quocirca videtur ea etiam distinctio in illa Ecclesiæ definitione reiecta: siquidem ibi absque vlla limitatione, aut exceptione modi, quo is vel ille Doctor loquatur simpliciter Ecclesia negat esse realem distinctionem essentiæ & personæ. Deinde quomodocunq; illam distinctionem appellent, ex positione tamen illorum sequitur, in re quidem tam perfectam distinctionem esse inter personalitatem diuinam & essentiam, quàm est inter ipsas personalitates seu personas diuinas. At hoc manifestè est contra illam Ecclesiæ definitionem. Ergo sententia illorum auctorum est omnino periculosa.

Minor

Minor cum cõsequentia est clara. Maior probatur. Nam siue personalitatem appelles cum Durando modum; siue cum Scoto dicas, nõ esse aliam rem, quia non potest separari: semper tamen manebit, quòd distinctiua personalitatis & essentiæ, sunt tam perfecta, quàm distinctiua personarum inter se. Ergo cùm vtrobique auctores isti ponant alioqui actualem distinctionem reipsa: tam perfecta erit distinctio personæ & essentiæ, quàm personarum & personalitatum inter se. Consequentia patet, & antecedens probatur. Quia distinctiua personarum sunt tres illæ relationes; distinctiua autem personalitatis & essentiæ secundum istorum opinionem, sunt ex natura rei quidditas relationis, & quidditas essentiæ. At negari non potest, quin quidditas essentiæ & filiationis, verbi gratia, sint tam perfecta distinctiua, quàm paternitas & filiatio inter se, cùm in diuinis nihil sit maius & minus. Ergo vtrobique sunt æquè perfecta distinctiua. Neque verò poterant auctores illi rectè hîc dicere, quãuis sint vtrobique æquè perfecta distinctiua, tamen non vtrobique æquè perfectè distinguere, quia non possunt separari ab inuicem essentia & relatio, & propterea nõ esse inter ista distinctionẽ realem vt rem à re, sed solũ ex natura rei, vel vt modum rei à re. Hoc, inquã,

A dici nõ potest in proposito. Nam tunc sequeretur, distinctionem realem inter ipsas personas, non esse, vt rem à re. Patet, quia similiter, neque vna persona potest vllo modo separari ab altera; cùm altera in altera sit intimè, iuxta illud: *Ego in Patre & Pater in me est.* Io. 14. Quare nullo modo vidétur

B illi auctores potuisse defẽdere, q̃n secundum ipsorum sententiam æquè perfectè distinguatur in diuinis realiter essentia à persona atq; persona à persona. Quod est sanè contra fidem.

Secundò contra illam Scoti & Durandi sententiam hoc modo argumentor. Si diuina essentia & personalitas ante omnem opera-

C tionẽ intellectus actu distinguuntur, consequens erit vt sit aliquid ad intra in diuinis, quod sit creatura, & non Deus. At istud consequens est erroneum, vt patet. Ergo & illa sententia ex qua id sequitur. Maior probatur. Nam si loquamur de quidditate personalitatis, illa quidditas iuxta ipsorum opinionem, intrinsecè, & secun-

D dum se, non est quidditas essentiæ diuinæ; siquidem est alia ex natura rei. Ergo intrinsecè non est Deus; Ergo intrinsecè creatura. Prima consequentia patet, quia nihil est intrinsecè Deus, nisi intrinsecè sit essentia diuina quæ est intrinseca Deo. Secunda verò consequentia patet, quia inter Deum &

creaturam, nullum eſt medium.

Tertiò. Sequitur etiam ex illa ſententia, perſonam diuinam non eſſe ſimpliciter ens infinitū. Conſequens eſt falſum: Ergo id etiam vnde ſequitur. Maior probatur. Quia conſtaret ex duobus finitis ſimpliciter: & certum eſt ex duobus finitis non poſſe conſtitui aliquod infinitum ſimpliciter. Id autem probatur. Quia tum neque quidditas eſſentiæ haberet perfectionem perſonalitatis, nec cōtrà quidditas perſonalitatis perfectionem eſſentiæ; & ſic tam eſſentià, quàm perſonalitas (ex quibus conſtat diuina perſona) eſſet quoddam finitum. Duo enim modi ſunt habendi perfectionem alicuius. Vnus eſt ſecundum identitatem; & iſte non haberet hîc locum ſi perſonalitas & eſſentia non ſunt idem. Alter eſt ſecundū eminentiam; & nec iſte poteſt habere in ꝓpoſito locū. Nam quod eminēter eſt aliud, perfectius eſt illo. Sed in diuinis nihil eſt maius aut minus: Ergo nō poteſt in diuinis aliquid habere eminenter perfectionē alterius. Cōfirmatur. Nam dato, quod aliqua ratione poſſet concedi, eſſentiā habere eminenter perfectionem perſonalitatis; aut contrà perſonalitatem habere perfectionē eſſentiæ; impoſsibile tamen eſt omnino, vt & eſſentia habeat eminēter perfectionē perſonalitatis, & viciſsim perſonalitas perfectionem eſſentiæ; nam tunc idem ſecundum idem eſſet perfectius & imperfectius alio. Quare ſecundum illam opinionē Scoti nulla ratione poteſt defēdi, quin alterutrum ſaltem iſtorū eſſet finitum. Et ſic aliquid in diuinis ad intra eſſet creatū & finitū.

A B C D

Poſtremò. Si quidditas eſſentiæ, & quidditates trium perſonalitatum ex natura rei ante omnem operationem intellectus actu diſtinguuntur, quęro, an ſint omnes iſtæ quidditates infinitæ, vel nulla infinita, vel aliqua aut aliquæ infinitæ, & aliqua aut aliquæ non? Primum non poteſt dici, vt patet ex argumento proximè facto. Si autem ſecundum vel tertium dicatur; ſequitur id, quod prius deductum eſt, videlicet, vel aliqua, vel omnia eſſe finita in diuinis ad intra, atque adeo creata.

Quare hæc ſententia Scoti vehemēter ſanè videtur obſtare ipſi Trinitatis myſterio. Præcludit enim viam potiſsimā illud defendendi ab impoſsibilitate. Nam pręcipua difficultas in hoc myſterio eſt, quòd ex pluralitate & diſtinctione reali perſonarum, illico videtur ſequi, perſonas diſtinctas non eſſe ſimpliciter infinitas, cùm altera alterius perfectione careat. Cui difficultati non poſſumus aliter reſpondere, niſi dicamus eas nihilominus identificari reipſa in quidditate eſſentiæ, atque eatenus

nus alteram alterius perfectionem participare, & ea ratione omnes illas esse infinitas. Tantummodò enim esse impossibile, vt plura sint infinita simpliciter in nullo tertio identificata. Patet autem, hanc ratiocinandi viam præcludi prorsus ab illa sententia Scoti.

B Quocirca illa reiecta, omnino tenenda est sententia S. Thom. 1. p. q. 39. art. 1. quæ est etiam omnium Patrum; videlicet essentiam & personalitatem diuinam, atque adeo essentiam & personam, actu esse prorsus in re vnum & idem, & sola ratione distingui. Cuius distinctionis fundamẽtum in re, est illa virtualis distinctio, de qua suprà lib. 1. cap. 30. dictum est, & de

C qua etiam rectè differit Caietanus 1. p. q. 39. art. 1. Ac certè quod ad Patres attinet, dubium non est, quin senserint inter essentiam diuinam & personam esse summam identitatem realem, ratione cuius ipsas personas etiam vnum & idẽ in essentia esse dicunt; vt diuus

D Dionysius 2. cap. de diuin. nom. & D. Athanasius in oratione contra Sabellij gregales, & serm. 4. contra Ariã. & D. Gregorius Naz. oratione 4. de Theologia, & D. August. lib. 7. de Trin. ca. 4. & alij passim. Immò etiã hoc ipsum reuera docuit Christus cùm Ioã. 10. affirmauit, se & Patrẽ vnum quiddam esse, secundum naturam siue

A essentiam, vt suprà lib. 1. ca. 16. demonstrauimus. Quod certè verũ minimè esset, si actu personę ab essentia distinguuntur re ipsa.

Ad primum igitur argumentũ contrariæ sententiæ concesso antecedenti, nego consequentiam. Ad probationem dico, illam differentiam communicabilitatis &

B incommunicabilitatis, non multiplicare ex natura rei illud ens præstantissimum, quod est Deus & Trinitas. Quin immò sicut hac differentia non obstante concedit Scotus & Durãdus, in diuinis esse vnam rem, quæ est essentia & persona; ita etiam affirmo, esse illic vnam quidditatem seu formalem rationem obiectiuam eminentis-

C simam, quæ propter sui perfectionem habet vtrumque; videlicet, vt quatenus absoluta est, communicabilis sit; quatenus relatiua, incommunicabilis. Et vitandus est hoc loco error, qui facillimè potest irrepere, dum incautè solemus cogitare de illa diuina entitate, quasi esset comprehensa in

D latitudine entis finiti, & illius differentiis subiaceret; cùm tamen sit super ens, & super omnes differentias eius, vt suprà in prolegomenis cap. 1. notauimus ex doctrina diui Dionysij, & aliorum Patrum.

Ad confirmationem respondetur, Patrem æternum intelligere personalitatẽ, & personam, & es-

sentiam, vt vnicam rationem actu, A siue quidditatem obiectiuam; de qua quidem propter illius perfectionem simul cognoscit, quòd vt est absolutum quid, est communicabilis; vt autem est relatio, non item: ad quod sufficit virtualis illa distinctio.

Ad secundum argumentum, itidem dico, lib. 1. cap. 30. distin- B ctionem virtualem in infinita perfectione fundatã sufficere ad verificandum & negandum idem de eodem actu in diuinis sine contradictione & repugnantia, vt suprà lib. 1. cap. 30. docuimus.

Sed potest contra hoc aliquis argumentari argumento quodam Aureoli apud Capr. in 1. distinct. 2. quæst. 3. hunc in modum: Quod C affirmatio & negatio eiusdem verificetur sine repugnãtia, est quidam effectus in actu, cuius caussa est distinctio eius, de quo negatio & affirmatio verificantur. Sed effectus in actu, requirit caussam in actu. Ergo illa non repugnantia affirmationis & negationis veræ, omnino requirit distinctionem D actu eius, de quo verè affirmatur aliquid & negatur: & sic non sufficiet ad id distinctio tantummodò virtualis, aut rationis. Ad hoc non minus verè quàm acutè sanè respondet Caietanus lib. 1. part. quæst. 39. art. 1. concedendo quidem illam non repugnantiã in diuinis habere caussam in actu, quæ

A videlicet sit distinctio; sed tamen non oportere, vt sit distinctio actualis in actu, quin immò satis esse distinctionem virtualem in actu. Ad cuius rei declarationem notat optimè Caietanus, effectum in actu non requirere necessariò caussam in actu, quæ determinatè sit caussa vniuoca, sed tantùm B caussam in actu sufficientem; siue ea vniuoca sit, siue æquiuoca; vt patet in calore actu producto. Ille enim, non modò potest esse ab igne, qui est calidus actu, sed etiam à sole, qui est tantummodò eminenter siue virtualiter calidus. Iam in proposito, quòd affirmatio & negatio non repugnent, potest prouenire vel ex caussa vni- C uoca in actu, quæ erit distinctio etiam actualis in actu eorum, de quibus affirmatio & negatio dicuntur; vel ex caussa sufficienti quidem, & in actu, sed æquiuoca, qualis est distinctio virtualis propter eminentiã rei infinitæ. Quod cùm ita sit, minimè licet ex veritate negationis & affirmationis in D diuinis, inferre determinatè distinctionem actualem in actu, sed vel actualem, vel virtualem in eo esse, de quo affirmatio & negatio verificatur: & virtualem damus.

Ad tertium argumentum respondeo, Maiorem esse veram. Neq; id est vllũ absurdum, quando eadem res habet perfectionem infinitam, atque adeo sufficentem vt

vt & distinguat, & identificet, sicut vsu venit in proposito.

Ad quartum, negatur antecedens. Ad probationem dicendũ, conceptum illum non esse conceptum adæquatum, atque adeo nec definitionem. Ad conceptum enim adæquatum essentiæ diuinæ non solùm pertinet hoc, quod est, essentiam esse tres personas; sed etiã hoc, quod est, rem siue quidditatem, quæ est essentia, vt est etiam relatio paternitatis, verbi gratia, non esse tres personas. Vnde Pater æternus (quantum nobis quidem ex reuelatione fidei deducere licet) de essentia habet hunc conceptum; essentia, vt est quid absolutum, est tres personæ; vt autem est quid relatiuum (vt paternitas, verbi gratia) non est tres personæ. Qui conceptus adæquatè etiam competit paternitati. Nam de hac etiam verum est dicere, quod vt est quid absolutum, est tres personæ; vt est quid relatiuum, non item. Quare patet, diuinam essentiam & relationem non distingui diffinitione seu conceptu adæquato.

A

CAPVT IV.

Explicatur quæstio tertia suprà cap. 1. proposita; scilicet quid sit obseruandum in vsu nominum diuinorum quæ significant essentiam.

IN eo, quod tertio loco suprà capite primo quærebatur, duo potissimùm sunt obseruanda. Alterum est, vtrum nomen diuinum essentiale vsurpetur in concreto, vel in abstracto. Interest enim hoc vsque adeo, vt enunciationes, quæ de nominibus essentialibus in abstracto essent falsæ, sint veræ de iisdem in concreto: vt suprà capite primo huius libri explicatum est. Hæc enim est falsa; Essentia diuina generat; & hæc verissima: Deus generat.

B C

Alterum, quod obseruari debet, est, vtrum nomen diuinum essentiale, quod in concreto vsurpatur, sit substantiuum (vt *Deus creator*, &c.) vel adiectiuũ (vt *potens, sapiens*, &c.) Nam si est substãtiuum, rectè docet D. Thomas, 1. p. q. 39. art. 3. non nisi in numero singulari de tribus personis posse affirmari. Nec enim dicere possumus, tres personas esse tres Deos, sed vnum Deum. Cuius ratio est, quoniam huiusmodi substantiua nomina ex modo significandi suo significant formam aliquam abso-

D

 lutè

lutè,& quasi per se consistentem. Quo fit, vt nisi forma p eiusmodi nomina significata multiplicetur, nō debeant ipsa nomina in numero multitudinis de aliquibus affirmari: Atque idcirco nequeunt in multitudinis numero de personis diuinis dici, siquidem forma per ea significata, hoc est, essentia diuina, tantummodò est vna.

Sin verò nomē diuinum sit adiectiuum, docet idem D. Thomas, posse illud in numero multitudinis de diuinis personis affirmari, ita, vt dicamus tres sapientes & omnipotentes, adiectiuè hæc nomina sumendo, non substantiuè, vt fecit in Symbolo D. Athanasius. Huius ratio est, quoniam nomina adiectiua ex modo significādi suo, significant formam aliquam velut adiacentem siue inhęrentem alteri. Vnde fit, vt quemadmodū formæ inhærentes alteri multiplicari solent secundum multiplicationē suppositorum siue subiectorum, quibus adiacent, ita etiam ea nomina, quæ adiectiuè formam aliquam significant. Quare cùm supposita in diuinis plura sint, fit, vt in numero multitudinis de illis affirmentur nomina adiectiua.

Sed an hæc D. Thomæ doctrina vera sit, nonnulla sanè ratio dubitandi est. Primò, quoniam si substantiua multiplicantur secundū multiplicationem formæ, sequitur, quòd si Verbum diuinum assumpsisset duas humanitates, dicendū esset plures homines, quia homo est nomen substantiuum. Cōsequens autem apertè negatur à S. Thom. 3. p. q. 3. art. 2. Igitur neque illud est verum vnde illud sequitur.

Secundò. Nam sequeretur, eum, qui habet plures artes, dicendum esse plures artifices; quia *artifex* est substantiuum nomen, atque ideo multiplicabitur secundum multiplicationem formæ.

Tertiò, ita Scotus argumentatur in 1. d. 12. Terminus numeralis semper ponit suum significatum iuxta significatum nominis, cui adiicitur; sed tam substantiua, quàm adiectiua de formali significant formas: Ergo nomen numerale additum tam nomini substantiuo, quàm adiectiuo, ponit suum significatum iuxta formas; ac proinde etiam ad multiplicationem adiectiui requiretur multiplicatio formæ.

Quartò. Si ad multiplicationem adiectiui nō requiritur multiplicatio formæ; maximè, quia, vt dicit S. Thom. non significant formam, quasi per se, sed vt alteri adiacentem. Ex quo sequi videtur, ad eorum multiplicationem sufficere multiplicationem eius, cui forma accidit. Sed hæc ratio non est bona: Ergo neque erit vera illa doctrina D. Thom. Minor probatur. Nam sequeretur pari ratione

ne nomina connotatiua esse dicenda in plurali de personis; vt quòd sint tres creatores & duo spiratores. Sed hoc consequens negatur à S. Thom. 1. p. quæst. 36. art. 4. ad 7. Ergo falsum id est vnde hoc sequitur. Maior patet. Nam etiam ista nomina *spirator* & *creator* significant formam, vt alteri adiacentem, videlicet subiecto habenti virtutem creandi & spirandi. Et inter nomina connotatiua & adiectiua, quoad hoc, non est differentia; quamuis alioqui in eo Grãmaticè differant, quòd adiectiua variantur per omnia genera; connotatiua non item.

Nihilominus doctrina illa S. Thom. est vera. Et fundamentum illius est, quoniam ad hoc, vt nomen in plurali prædicetur, requiritur & sufficit, vt id, de quo principaliter, quantum est ex modo significandi illius, dicitur, plurificetur. Sed id, de quo principaliter nomina substantiua in concreto dicuntur, non potest multiplicari, nisi forma significata per nomen multiplicetur; contrà verò, id de quo principaliter nomina adiectiua in concreto dicuntur, potest multiplicari, etiamsi alioqui forma significata per nomina adiectiua, non multiplicaretur: Ergo ad multiplicationem nominis substantiui in concreto, requiritur multiplicatio formæ; ad multiplicationem

A autem nominis adiectiui non item. Maior est clara. Minor probatur. Nam forma significata per nomen substantiuum est intrinseca subiecto, de quo principaliter dicitur nomen substantiuum in concreto; quare non simpliciter multiplicatur id, de quo substantiuum dicitur, nisi

B multiplicata simul etiam forma. Forma verò significata per nomen adiectiuum non est intrinseca subiecto, de quo adiectiuum dicitur, sed extrinseca. Vnde in hac enunciatione: Homo est albus; dicitur esse prædicatum subiecto extrinsecum. Quare benè potest intelligi, quòd id, de quo principaliter adiectiuum

C nomen in concreto dicitur, multiplicetur, quamuis forma significata non multiplicaretur. Denique confirmatur ea doctrina S. Thomæ ex modo loquendi Orthodoxorũ Patrum. Nam in Concilio Syrmiẽsi can. 22. dicitur: *Qui Patrem, Filium, & Spiritum sanctũ tres Deos dixerit, anathema sit.* Et in C. Firmiter. ex Con. Later. sub Innocẽ-

D tio III. dicuntur omnes personę *omnipotentes æquè*, vbi nomen omnipotens plurificatur, quia sumitur adiectiuè. Quare quod D. Athanasius dicit; *Non tres omnipotentes*, intelligitur sumendo illum terminum substantiuè, vt exponit loco citato S. Thom. id est, nõ vt significat formam, quasi alteri adiacentem,

centem, sed vt significat formam A absolutè, quam esse vnam in diuinis personis omnibus volebat ibi docere D. Athanasius.

Sequitur ex hac doctrina temerarium esse, quod Marsil. in 1. lib. sent. quæst. 5. art. 2. Et Petrus de Aliaco in 1. quæst. 3. aiunt, de rigore sermonis, rectè posse dici personas esse tres Deos, & tantũ B vitari oportere eũ modũ loquendi propter periculum, ne credantur tres diuinitates. Sed iam patet ex dictis, eum modum loquendi de rigore falsum esse, & contra Concilia & Patres, qui tres Deos dicere quàm maximè alienũ esse à Christiana fide passim asseuerant, vt patet ex aliquot eorum testimoniis, quæ suprà lib. 1. cap. C 26. citauimus.

Iam ad primum argumentum respondeo, S. Thomã in eo solum assignare differentiam, quod ad multiplicationem substantiui, requiritur multiplicatio formæ, ad multiplicationem adiectiui non item: ceterùm non negat, quin nomen substantiuum & adiectiuũ in hoc conueniant, quod ad mul- D tiplicationem eorum requiritur semper multiplicatio suppositorum. Quare cùm in mysterio incarnationis supernaturaliter cõtingat non esse plura supposita; rectè idẽ D. Thomas negat, Verbum fore duos homines, etiamsi essent humanitates duę assumptę.

Ad secundum respondetur, nomen *artifex*, quidquid sit de Grãmatica, Logicè tamen esse velut adiectiuum; quia significat formam, vt alteri adiacentem. Item dato, quod esset substantiuum eo modo, quo hîc loquimur; tamen propter plures eiusdem hominis artes, non est dicendum esse illum plures artifices, cùm non sit plura supposita; id quod requiritur ad pluralitatem substantiui concreti.

Ad tertium, concessa Maiore, negatur Minor. Nam significatũ, de quo dicuntur principaliter nomina adiectiua, quatenus vsurpantur quidem in concreto, propter modum significandi, est subiectum; quamuis alioqui vnumquodque nomen absolutè, vt distinguitur à nominibus aliis, abstrahendo à modo significandi, formam principaliter significet. Ex quo intelligitur, quid sit illud quod dici solet, nomen adiectiuum aliud significare, & de alio dici.

Ad quartum respondeo, quantum est ex vi vocabulorũ potuisse quidem (vt argumentum probat) pari ratione dici duos creatores, & spiratores; sed tamen vsus obtinuit, vt illa nomina substantiuè sumantur in diuinis

CAPVT

CAPVT V.

Explicatur quæstio quarta suprà c. 1. proposita; Vtrum scilicet quod propriū est alicuius diuinæ personæ possit negari de nominibus diuinis essentiam in concreto significantibus: vt in hac propositione: Deus non generat; & sic de aliis.

DVæ sunt sentētiæ contrariæ de hac enunciatione, Deus non generat. Prima est Durandi in 1. dist. 4. quęstion. 2. & Gregorij ibidem quæst. 1. & Aureoli apud Capreolum eadem distinct. quæst. 1. & Gabriel quæst. 1. articul. 2. hi putant esse veram in rigore sermonis. Contrariam tamen sententiam asserit S. Thomas 1. part. quæst. 39. artic. 4. ad 3. & S. Bonauentura in 1. dist. 4. quæst. 1. art. 1. & Albertus Magnus ibidem quæst. 1. art. 1. & Caietanus in illa quæst. 39. art. 4. 1. par. & alij Thomistæ.

Quoniam verò argumenta, quę pro vtraq; parte adferuntur, non videntur satis expedita, breuiter pro solutione huius difficultatis, notandum est. Quòd si ille terminus, DEVS, in illa propositione accipiatur tanquam singularis, vt videlicet significat vnū illud simplicissimum identificās tres personas, sic procul dubio proposi-

A tio illa vera est in rigore. Probatur. Nam de illo vno simplicissimo verè negatur, quod generet personam diuinam, sicut negatur de essentia, vt patet ex capite, Damnamus, de summa Trinitate & fide Catholica. Et confirmatur. Nam quod Deus generet, non est verum, nisi vocabulum Deus sup-
B ponatur pro persona Patris: Ergo, quando non supponitur pro Patre, sed pro essentia, siue pro illo vno simplicissimo, falsum est, quòd Deus generet, & consequenter verum, quod non generet. Quare minimè probādus est Caietanus, qui 1. par. quæst. 39. artic. 4. concedens Aureolo, quòd in illa propositione (Deus non ge-
C nerat) ille terminus DEVS supponatur determinatè pro essentia; dicit tamen nihilominus, propositionem esse falsam: Ratio Caietani est, quia (inquit) supponitur tunc ille terminus pro essentia nō quomodocunq;, sed vt subsistens est absolutè, & vt eatenus est in concreto hic Deus. Putat autem
D ipse Caietanus essentiam in concreto, siue vt subsistens est, generare; quamuis essentia, vt natura est, & vt significatur in abstracto, non generet. In hoc, inquam, minimè audiendus est Caietanus. Nam etiamsi opinio eius de subsistentia essentiæ absoluta vera esset (de quo dicemus in sequenti capite) tamen omnino est contra

fidem, quòd aliquid absolutum generet in diuinis; sicut est contra fidem, quòd aliquod absolutum distinguatur realiter à persona genita. Nam inter generans & genitum vt sic, debet esse distinctio realis; vt patet ex capite Damnamus; vbi quoniam talis distinctio non est inter essentiam & personam, damnatur illa propositio; Essentia generat. Item hęc opinio Caietani est apertè contra mentem S. Thomæ & omnium aliorum Doctorum, qui non aliter admittunt enunciationem illã; *Deus generat*, nisi quatenus ille terminus, DEVS, supponitur determinatè pro persona. Maneat igitur, quod dictum est, videlicet, si accipiamus illum terminum Deus, tanquam terminum singularem significãtem essentiam in concreto, id est, vnum illud simplicissimum quod identificat tres diuinas personas; veram esse de rigore illam propositionem; *Deus non generat*.

Si verò loquamur de illo termino, vt habet etiam conditionem termini communis, sic omnino videtur falsa illa propositio. Nam quamuis in illa non restringatur aliquo modo ille terminus, vt peculiariter supponatur ibi pro persona Patris, tamẽ neq; etiam persona Patris excluditur ibi vllo modo à suppositione illius, & ita videtur accipi in illa propositione

A vniuersaliter, prout supponi etiã solet ꝓ omnibus illis quibus tanquam terminus communis attribui potest, videlicet pro essentia, & pro qualibet persona. Quare propositio illa falsa est. Falsum est enim, nihil eorum, pro quo supponitur ille terminus, generare; generat enim Pater, qui non ex-

B cluditur in illa propositione, vt dictum est.

Atq; hoc rursus ita confirmatur. Nam illa negatio, videlicet, *non generat*, simpliciter videtur negare generationem, de quocunq; supposito diuino, ac proinde falsa est ea propositio. Sicut si diceremus: *Homo non crescit*, negatio efficeret, vt propositio ista absolutè

C esset falsa, propterea quòd vniuersaliter negat augmentum de quocunque homine; quamuis alioqui aliquis homo in particulari sit, qui amplius non crescat.

Et ex hoc patet responsio ad argumentum quoddam Durandi, quo is probabat, illam propositionem esse veram; quia videlicet

D sit indefinita; quam ideo satis sit in aliquibus singularibus verificari; puta si dicas: *Filius non generat*, & : *Spiritus sanctus non generat*, pro quibus etiam supponitur ille terminus DEVS. Dicendum est enim aliud esse iudicandum de indefinitis affirmatiuis, aliud de negatiuis. Negatio enim cùm sit, vt dicunt Logici, malignantis naturæ, vide-

videtur vniuersaliter negare, etiã in propositione, quæ appareat alioqui indefinita. Quod patet ex communi vsu loquendi. Si enim quis diceret; *Homo non est albus*; vel, *Homo non contraxit originale peccatum*; falsæ iudicarentur istiusmodi enunciationes, quamuis de aliquo singulari verè ista negentur. Sic igitur in proposito.

Quæret fortè aliquis, quid dicendum sit ad quęstionem, quando illa propositio absolutè profertur, non exprimendo, vtrum accipiatur ille terminus, DEVS, tanquam singularis vel tanquam communis? Respondetur simpliciter loquendo probabilius esse, quòd sit falsa. Nam cum vtroque modo possit accipi terminus, si aliud non declaretur; vtroq; modo accipi videtur, quando simpliciter profertur. Quare rectè dixit S.Thomas significari in illa propositione, quòd nullo modo sit in diuinis generatio, ac propterea esse falsam. Ex his iudicandum est de illa contraria opinione aliorum. Nam si accipiant illum terminum vt singularem, verè opinantur; si vt communem, vel simpliciter vt communem & singularem; falsò. Et Aureolus quidem, vt singularem accepisse videtur. Durandus verò vt communem.

A

CAPVT VI.

Explicatur quæstio quinta suprà capite 1. proposita; Vtrum videlicet præter subsistentias personarum relatiuas, sit alia quædam absoluta subsistentia ponenda in diuinis.

EST de hac quæstione singularis quędam opinio doctissimi alioqui Theologi Caietani, qui 1. parte, quæstione 3. articulo 3. & quæstione 39. articulo 4. existimauit præter tres subsistentias relatiuas, quibus constituuntur diuinæ personæ, esse etiam in diuinis quandam subsistentiam absolutam, quæ cum essentia diuina constituat hunc Deum subsistentem; pro quo (inquit) supponitur ille terminus, Deus, acceptus essentialiter; vt in illa enunciatione, *Deus creat*, & similibus. Reiicitur autẽ à multis, & putatur temeraria hæc opinio, propterea, quòd videtur ponere quasi quartum suppositum in diuinis.

B

C

Possumus autem de hac opinione Caietani commodissimè (vt mihi videtur) hunc in modum iudicium facere. Vel nomine subsistentiæ absolutæ intelligit nihil aliud, quàm rationem substantialem absolutam in diuinis, vt substantia distinguitur contra accidens, quæ ratio

D

nec virtualiter quidem distinguatur ab ipsa ratione substãtiali absoluta essentiæ diuinæ; licet nihilominus essentia dicatur in concreto hic Deus subsistens propter sui complementum & perfectionem: Vel intelligit eo nomine (vt certè videtur) aliquam aliam rationem substantialem virtualiter distinctam, & ad nostrum modum intelligendi, superadditam ipsi rationi substantiali essentię, vt essentia est natura, per quam quidem superadditam rationem essentia iuxta nostrum concipiendi modum quasi contrahatur, & fiat peculiariter singularis, vt ita denique constitutum ex illa ratione, & essentia dicatur hic Deus in concreto subsistens absolutè.

Si primum tantum velit; in re nihil diceret contra veritatem. Neque enim aliud tunc intelligeret, quàm essentiam ipsam intrinsecè esse substantialiter perfectam & completam, quod verissimum est: non satis tamen cautè loqueretur, vocando simpliciter rationem substantialem essentiæ, subsistentiam; ad eum modum videlicet, quo proprietates personales, simpliciter etiam subsistentiæ dicuntur. Nam communiter in Conciliis & scriptis Patrum, nomen subsistentiæ refertur ad suppositum, aut ad proprietatem personalem. Vnde dici solet, tres esse subsistentias in diuinis, sicut

A suprà capite primo, commemorauimus ex Concilio generali V. Quemadmodũ etiam & D. Athanasius in sermone de Deipara initio ait, venerari Orthodoxos *vnũ Deum in tribus subsistentiis, in quibus vna sit substantia, vis, & efficacia.*

Si verò secundo modo Caietanus intelligat; sanè opinio illius

B superuacanea est, & pręterea plus quàm falsa. Superuacanea quidẽ; nam subsistentiæ relatiuę cùm sint infinitæ perfectionis, & adeo intimæ ipsi naturæ diuinæ, vt sint de ratione illius (quemadmodum dictum est suprà lib. 1. cap. 29.) ad omnia sufficiunt, ad quæ posset aliquis imaginari, necessariam esse illam quartam subsistẽtiam ab-

C solutam.

Est etiam illa opinio sic intellecta, plus quàm falsa in re. Nam ratio substantialis addita naturæ singulari intrinsecè, sicut est essentia diuina, statim constituit personam: Vnde (nisi chimęras velimus fingere) de ratione subsistentiæ propriè dictę, quatenus significat

D gradum superadditum naturę, est incommunicabilitas, vt patet ex dictis suprà lib. 1. cap. 1. Quare illa opinio Caietani sic intellecta, non immeritò visa est multis ponere quartam personam absolutam in diuinis. Accedit quod D. Athanasius secundum doctrinam Ecclesiæ Orthodoxam rectè in Dialogo de Trinitate contra Anomeos

pag.

pag. 165. scripsit, essentiam non nisi *vt in indiuiduis spectatur, hoc est, in hypostasibus subsistere*.

Sed tamen maioris claritatis caussa refutanda præterea sunt quatuor argumenta, quibus probari videtur opinio Caietani in illo etiam sensu secundo. Primùm essentia diuina, vt absolutum quid est, est simpliciter infinita. Ergo in latitudine absoluta debet habere peculiarem subsistentiam absolutam. Consequentia patet. Nam aliâs in ea latitudine carebit maxima perfectione. Et consequenter non erit infinita.

Respōdeo. Est quidem essentia sm̄ rationem absolutā simpliciter infinita; sed tamē ad hāc infinitatē sufficit illi perfectio subsistentiarum relatiuarum, quam intimè sibi in illa ipsa ratione absoluta idētificat. Sicut enim entitas illa absoluta in re non constat, nisi identificando in se actu entitatem relatiuarum subsistentiarum; ita etiam nec infinitas perfectionis eius. Ratio autem, propter quam in illa infinitate non includit peculiarem illam subsistentiam absolutā, est, quia sicut repugnat in diuinis esse aliquid absolutum incommunicabile, ita etiam esse absolutam subsistentiam propriè dictam, de cuius nimirum ratione est illa incommunicabilitas. Et quòd illud argumentum non cōcludat, ex eo clarissimè patet, ꝙ

A pari ratione posset quis probare, debere esse in essentia diuina personalitatem absolutam. Patet, si hunc in modum aliquis similiter argumentetur. Essentia diuina, vt absoluta, est simpliciter infinita. Ergo debet habere etiam personalitatem absolutam. Alioqui carebit maxima perfectione ab- B soluta, qualis est personalitas. Ad quod argumētum eodē modo respōdendum necessariò est, quo de subsistentia est à nobis respōsum, videlicet satis esse, vt illa essentiæ ratio absoluta actu identificet sibi personalitates respectiuas, & repugnare illi infinitati, personalitatem absolutā, sicut ei repugnat incōmunicabilitas absoluta, quæ C est de ratione absolutæ personalitatis.

Secundum argumentum. Essentia diuina (ait Caietanus) non debet mendicare subsistentiam à personis. Mendicaret autem, si non haberet præter subsistentias personarum suam subsistentiam absolutam. Ergo est illi omnino tribuenda.

D Respondeo. Quamuis essentia talē subsistentiā non habeat; tamē minimè ideo dici potest mēdicare subsistentiam à personis; quandoquidem subsistentiæ personarum sunt ipsi essentiæ adeò intimæ, vt sint vnum & idem cum illa, non minus quàm esset subsistentia absoluta, si talis existeret in diuinis,

Tertium argumentum. Conſtat (ait Caietanus) ex doctrina D. Thomę 1.p.q.39.a.4. hoc nomen, DEVS, in cõcreto, aliquando propriè ſupponi pro eſſentia. Ergo concedendum eſt, eſſentiam eſſe quoddam ſubſiſtens abſolutum, vt ſic cõmodè pro illo poni queat ille terminus in concreto.

Sed ad hoc facilè patet reſponſio ex his, quæ capite præcedente diſputata ſunt. Dicimus enim illud, pro quo tunc nomen, DEVS, ſupponitur, eſſe illud vnum ſimpliciſsimum identificãs tres perſonas ſubſiſtentes; quod non eſt minus perfectum & completum, quàm ſi eſſet ſubſiſtens per vnam ſubſiſtentiam abſolutam, vt etiam docuimus ſuprà lib.2.cap.7.

Quartum argumentum. Si non conceditur ille *hic Deus ſubſiſtens abſolutè*; ſequitur in diuinis nullam eſſe rem vnam ſingularem, quæ ſecundum rem ſit communis tribus perſonis ſubſiſtentibus. Conſequens eſt abſurdum. Ergo id etiam, ex quo ſequitur. Maior probatur. Nam vt eſſentia eſt res ſingularis per tres ſubſiſtentias relatiuas, non eſt res vnica, ſed tres potius ab inuicem diſtinctæ; quæ tres res non ſunt aliquid commune, ſed ſunt potius incommunicabiles. Oportet igitur præterea eſſe ſubſiſtentiam abſolutam, qua eſſentia ſit res vna, & ſingularis, & communis.

A Reſpondeo. Minor eſt falſa: & illud item falſum eſt, quod in eius confirmatione ſumitur. Itaque dicimus, rem illam vnam, & ſingularem, & communem, quam oportet eſſe in diuinis, nequaquam eſſe debere ſingularem per aliquã vnam ſubſiſtentiam, ſed per entitatem identificantem tres ſubſi- B ſtentias in ratione abſoluta; atque adeò illa res ſingularis vna nihil eſt aliud, quàm illud vnum ſimpliciſsimum, identificãs tres perſonas ſingulares. Cùm enim communitas illa, quæ eſt in diuinis, nõ ſit communitas alicuius abſtracti ſecundum rationem, ſed communitas per identitatem eius, quod eſt commune, & eorum, quibus C eſt commune; non oportet quærere ſingularitatem in illo communi, abſtrahendo ab ipſis perſonis identificatis in illo. Ex quo intelligi poteſt, in quónam fuerit deceptus Caietanus, dum ita eſt argumẽtatus. Videtur enim quæſiuiſſe ſingularitatem rei communis in diuinis, quaſi abſtractam ab ipſis perſonis. Quod minimè fa- D cere debuit. Item ex his Caietani argumentis coniici poteſt, eum ſubſiſtentiam illam abſolutam, pro qua pugnat, intellexiſſe illo ſecundo ſenſu, quem pluſquàm falſum eſſe docuimus.

LIBER

LIBER QVARTVS,

DE HIS, QVAE SVNT PROPRIA SINGVLARVM PERSONARVM.

CAPVT PRIMVM.

Explicatur primò generatim, quænam ſint cuiusque perſonæ propria, ſecundum fidem, & quòd aliqua præterea in eo genere Theologicè diſputari poſsint.

VIDQVID alicuiꝰ perſonæ diuinæ, aut etiam aliquarum proprium eſt, neceſſe eſt, vt ſit vel potentia aliqua notionalis; vel actus notionalis; vel proceſsio ſecundū originem; vel relatio ſecundum notionalem actum, aut proceſsionē; vel proprietas perſonalis, quę, vt ſuprà lib. 2. ca. 14. expoſuimus, relatione & origine continetur. Nam quidquid aliquid horum in diuinis non eſt, commune eſt omnibus perſonis diuinis. Nihil enim præterea reliquum eſt, niſi diuina ipſa eſſentia, & attributa,
A & eſſentiales operationes, quæ omnia æquè perſonis tribus conueniunt hoc ipſo, quòd omnes illæ ſunt vnus Deus, vt ſuperiùs lib. 1. cap. 26. probatum eſt. Cùm autem de potentiis notionalibus, & notionalibus actibus, & proceſſionibus, & relationibus, & proprietatibus perſonalibus ſuprà libro
B ſecūdo in comparatione ipſarum perſonarum inter ſe, ita diſputauerimus, vt ſimul etiam explicatum à nobis ſit, quid ex his vnicuique perſonæ competeret, ſatis apparet, quod ad rem quidem attinet, parum hoc loco ſupereſſe, quod de perſonarum propriis tractemus.

Ce-

Ceterùm exstāt partim in Scriptura sacra, partim in monumentis Orthodoxorum Ecclesiæ Patrum, singulares quædam diuinarum personarum appellationes, quæ ita significant illa ipsa, quæ paulò antè diximus, esse personarum propria, vt simul tamen occasionem Theologis dent, quædam præterea circa illa propria explicandi ad illustrandam magis huius mysterij fidem. Atque hæc videlicet caussa est, quam ob rem aliquid etiã de hoc genere in hoc loco disserere instituimus; diuum Thomam imitati, qui præter ea, quæ ad diuinas origines & relationes spectant, peculiares etiam de singulis personis tractauit quęstiones. Dicamus igitur de singulis personis breuiter, quæ in hoc genere notatu digniora erunt.

CAPVT II.

De his, quæ propriè tribuuntur Patri.

PATRI primò tribuitur, quòd sit *principiũ*, & quidem illi soli, respectu Filij: Nam respectu Spiritus sancti communis cum Filio est illi ea nominatio, vt patet ex iis, quæ suprà lib. 2. cap. 5. & 7. sunt disputata. Ac ratio manifesta eius appellationis est, quoniam principiũ dicimus id, à quo est aliud. Pater autem est, à quo est

A Filius & Spiritus sanctus. Atque hoc quidem modo de Patre loquitur D. Augustinus li. 4. de Trinitate, capit. 20. & passim alij Patres Latini. Gręci verò, vt Basilius, Gregorius Nazianzenus, & alij, Patrem caussam esse Filij dicunt, vocabulum, caussæ, pro principio vsurpantes. Sed prudenter admo-
B nuit D. Thomas 1. part. quæst. 33. artic. 1. principium potius esse dicendum. Caussa siquidem propriè diuersitatem quandam naturæ indicat, quæ non est vlla inter Patrem & Filium. Neq; verò, quia Pater principium dicitur, ideo Filius minor Patre est. Rectè enim D. Hilarius lib. 9. de Trinit. post medium: *Licet Pater, inquit, maior*
C *est donantis auctoritate* (intelligenō re secundum quandam consuetudinem cogitandi nostram) *tamen Filius minor nõ est* (re videlicet ipsa) *cui vnum cum Patre esse donatur.*

Porro tria circa hanc Patris appellationem sunt hoc loco notanda. Primò notandum ex Augustino lib. 5. de Trinit. cap. 3. Nomen *principiũ*, cùm sit relatiuum signi-
D ficans ordinem vnius ad alterum, vbicũq; est aliquis ordo, posse habere locum. In diuinis autem habet locũ dupliciter, iuxta duplex genus ordinis. Si enim consideremus ordinem, quem tota Trinitas, vt est vnus Deus, habet ad creaturas, quarum est caussa; sic nomen, *principium*, dicitur in diuinis

nis essentialiter, & est commune omnibus personis. Notionaliter autem dicitur secũdum ordinem originis ad intra. Et sic quidem respectu Filij est proprium Patris, & respectu Spiritus sancti est commune Patri & Filio, vt docuimus suprà libro 2. capite quinto & septimo. Notionaliter autem sumptum, hoc nomen non competit Spiritui sancto, vt patet. Porro hoc nomen notionaliter sumptũ, intelligit sanctus Augustinus tribui Patri, super illud Psalmi 109. *Tecum principium*, &c. Et D. Thomas intelligit ita accipi in illo loco Ioannis capite primo: *In principio erat Verbum*. Sic etiam accipitur in Concil. Syrm. cap. 23.

Secundò notandum. Hoc nomen nullo modo accipi notionaliter respectu essentiæ: Ea enim nõ habet ordinem originis ad vllam personam, vt patet ex cap. Damnamus, de summa Trinitate. Nec obstat quod Patres dicere solent, personam Patris esse originem & fontem diuinitatis. Sicut loquitur D. Dionysius cap. 2. de diuin. nomin. & D. Athanasius in ora. de dicto illo: *Deus ex Deo*. & Augustinus lib. 4. de Trinitate, cap. 20. & alij. Ita enim hoc exponendum est, vt sit sensus, Patrem esse principium omnium personarũ, quæ procedunt in diuinis, & quibus diuinitas etiam continetur: Sicut etiam exponit Magister sententiarum in 1. distinctione vigesima nona.

A

Tertiò notandum est. Nihil efficere Aureolum, cùm in 1. distin. 29. quæst. 1. contendit auctoritate Patrum probare, æquè benè vsurpari posse in diuinis nomẽ, Caussa, atq; nomen, Principium. Obiicit autem quod D. Hilarius lib. 4. de Trinitate, vocat Patrem auctorem Filij, & Augustinus lib. 7. de Trinitate, cap. quarto inquit: *Idem enim Deo caussa est, vt sit, quod est caussa, vt sapiens sit.* Et D. Hieronymus super tertium caput ad Ephesios: *Deus est*, inquit, *caussa suæ substãtiæ.* Nihilominus enim asserimus esse vitandum in diuinis illud vocabulum. Nam primùm quidem non potest propriè Deo competere ad intra. Caussa enim materialis & formalis ibi non est. Neq; rursus finalis, aut efficiens; cùm hæ non habeant propriè locum, nisi vbi est diuersitas naturę: sicut & Aristoteles, caussam definiuit esse id, ad quod aliud sequitur. Metaphoricè autem non est opus, in diuinis vsurpare id nomen, cùm habeamus aliud; ne detur occasio errandi. Ad auctoritates verò illas respondetur, exponendas esse, & non facilè imitandas. Hilarius ergo auctorem accipit, pro principio. Illæ autẽ propositiones S. Augustini & Hieronymi sunt exponendæ negatiuè, vt sit sensus, Deum nullam aliam ha-

B C D

habere caussam suæ substantiæ. A
Quo sensu & à Lactantio Firmiano libro primo diuinarum institutionum, capite septimo, scriptũ legimus, Deum à seipso fuisse procreatũ. Qui modus loquendi imitandus non est.

Secvndo, propriè tribuitur Patri, quòd sit ingenitus, quæ appellatio, quemadmodum nõ propriè significet substantiam, sed B negationem quandam processionis, suprà libro primo, cap. 22. & lib. 3. cap. 15. explicauimus contra Arianos. Ac notat pręterea D. Damascenus libro primo, capite nono. Si *genitum* & *ingenitum* in ꝓposito accipiatur pro eo, quod est factum & non factum; non esse concedendum, Patrem esse ingenitum, & Filium genitum: id enim C significaret diuersitatem substantiæ. Ceterùm accipiendo propriè, potest cõcedi sine diuersitate substantiæ. Nam vt suprà libro primo & secundo, capite quarto, ostensum est, perfectissimæ generationi, de cuius ratione est similitudo in natura, nõ obstat identitas naturæ generantis & geniti, sed potius conuenit. D

Quęrat iam aliquis, vtrum possit etiam Spiritus sanctus dici ingenitus? Ratio enim ex instituto de hoc disputandi meritò esse potest, quia diuerso modo hac de re loquuntur sancti Patres; Gregorius enim Nazianzenus in sermone de Epiphania; & D. Athanasius in Dialog. de Trinitate; & D. Hieronymus in regulis diffinitionum contra hær. ita illum vocant. Contrà verò D. Augustinus libro quinto de Trinitate, capite sexto & septimo, & alibi; & D. Cyrillus lib. primo thesauri, cap. 1. 2. 3. & 4.; & Damascenus, vbi suprà; & D. Hilarius lib. 4. de Trinitate, negant Spiritum sanctum esse ingenitum, quin immò est definitũ idem in Concilio Toletano XI. & Syrm. can. 18. Ceterùm controuersia est, vt patet, de nomine. Patres enim primò citati vsurpant nomen, *Ingeniti*, prout ex vi proprię significationis tantùm negat processionem vnam, scilicet per generationem, & sic non dubium, quin cõueniat etiam Spiritui sancto, vt suprà lib. 3. cap. 15. dicebamus. Alij verò Patres accipiunt, *Ingenitum*, prout est notio primi principij simpliciter, quo pacto ex vsu Theologorum negat vtramque processionem, sicut in illo cap. 15. ex Basilio notauimus. Et sic certum est, Spiritum sanctũ non esse ingenitum. Et quia communiter hoc nomen accipitur, vt notio primi principij, non est absolutè tribuendum Spiritui sancto.

CAPVT

CAPVT III.

De iis, quæ propriè tribuuntur Filio; & an is, vt Verbum est, habeat etiam respectum ad creaturas.

FILII inprimis maximè proprium est, vt sit, atque appelletur *Verbum*, propriè sumendo id vocabulum. Nam ipse solus verè procedit per intellectum diuinum, vt suprà lib. 2. cap. 4. probatum est, id quod omnino requiritur ad internum mentis Verbum, quale duntaxat potest locũ habere in diuinis. Quam ob rem verè docet D. August. lib. 5. de Trin. c. 13. eandem relationem habere Verbum ad intelligẽtem, q̃ Filius habet ad Patrẽ, siquidem Verbũ est ipsemet ꝓcedens Filius.

Nec sanè D. Basilius propriè de Verbo loqui cẽsendus est, cùm in disput. aduers. Eun. li. 5. post med. dicit, Spiritum S. *esse Verbum Filij.* Verbũ igitur illũ appellauit quatenus ꝓgressus est ipse etiam à potentia notionali Filij, sicut Filius à potentia Patris (licet diuersa processione) & quatenus voluntatem ac mentẽ Filij in spiratione sua hominib. declarat. In hoc. n. sensu putat ibi Basil. Spiritum S. à D. Paulo Verbũ Filij appellatũ esse, cùm de Filio loquẽs, inquit: *Portansq́; omnia Verbo potentiæ suæ.* Ad Hebr. 1.

Sed quæstio est hoc loco primũ, A vtrum Filius, quatenus Verbũ est, non modò ad Patrẽ intelligentem habeat respectum, vt docuit D. August. sed etiã ad omnia, quæ Pater intelligit, atq; adeò etiam ad creaturas? Quod idẽ est, atq; quærere, vtrũ processerit Verbũ diuinũ ex cognitione omniũ, quæ Pater intelligit, atq; adeò etiã creaturarũ; B vnde fiat, vt ad ea etiam omnia respectum habeat, tanquam ea intelligibili modo rẽsentans? Verbo enim intellectus, quasi dicuntur & repræsentantur ea, quæ sunt intellecta.

Sunt aũt hac de re duæ Theologorum diuersæ sententiæ. Prima sententia est Scoti in 2. d. 1. q. 1. a. 2. & quodlib. 14. qui putat Verbum C tantum procedere ex cognitione essentiæ diuinæ; personarum verò non, nisi cõcomitanter, quatenus non possunt ab essentia separari; creaturarum autem nullo modo.

Probat primò, quia pari ratione Spiritus sanctus deberet procedere ex amore omnium: Sed hoc est falsum: Ergo & illud. Minor probatur. Quia amor creatu- D rarum est liber in Deo, sed Spiritus sanctus nõ procedit per amorem liberum, sed naturalem & necessarium. Ergo minimè procedit ex amore creaturarum.

Secundò. Sequeretur alioqui Verbum etiam procedere ex seipso, vt noto Patri. Consequẽs est falsum. Ergo & illud vnde sequi-

 tur.

tur. Maior probatur, quia ipsum etiam Verbum cognoscitur à Patre inter alia.

Tertiò, si Verbum procederet ex cognitione creaturarum, haberet relationem realem ad illas. At hoc est absurdum: Ergo & illud. Maior probatur. Quia Verbũ dicit respectum realẽ ad id, à quo procedit, vt à cognito.

Quartò, potest hæc sententia sic confirmari. Nam ideo maximè Verbũ procederet ex cognitione creaturarũ, quia debet procedere per cognitionem perfectissimam, atque adeò per cognitionem omnium. Sed hæc ratio non valet: Ergo nihil est, cur Verbum ex cognitione creaturarum procedere statuamus. Probatur Minor primò, quia nulla perfectio accedit ad cognitionem Dei ex eo, quod est cognitio formaliter creaturarum, sed totam perfectionem habet ex eo, quod est quædam entitas in se, quæ nullo modo dependet à creaturis. Potest igitur fieri, vt Verbum procedat per intellectionem perfectissimam, quamuis procedat tantùm per cognitionem, vt est solùm cognitio rerum diuinarum, id est, personarum & essentiæ diuinæ. Secundò probatur eadem Minor, quoniam oporteret alioqui, vt etiam procederet ex cognitione creaturarum secundum existentiam illarum, cùm sic quoque cognoscan-

A tur à Deo. Sed hoc est absurdum. Ergo & illud. Patet. Quia cognitio creaturarum, quoad esse existentiæ, est libera in Deo: Sed Verbum non procedit per cognitionem liberam. Ergo neque per cognitionem creaturarum secundum esse existentiæ.

B Nihilominus secunda sententia S. Thomæ 1. par. quæst. 34. ar. 3. verissima est, nempe Verbum procedere ex cognitione omnium, & repræsentare omnia. Ita etiam sensit Alexander Halensis 1. p. q. 62. ar. 2. & Bonauentura in 1. d. 27. 2. par. illius, qu. 2. & omnes Theologi sectatores D. Thomæ. Quin immò ita etiam docuit D. August. lib. 15. de Trinit. cap. 14. vbi docet,

C Verbum diuinum procedere ex scientia æterni Patris perfectissima, per quam scilicet cognoscit omnia; & item li. 83. quæstionum, quæst. 63.

Probatur sententia hæc primò. Eadẽ est cognitio à parte rei, per quam Pater æternus cognoscit essentiam suã, & omnia; & nihil obstat, quò minus concedamus Ver-

D bum productum esse per illam cognitionem, non solùm vt à parte rei est cognitio essentiæ, sed etiam vt est cognitio reliquorum omnium. Ergo ita est omnino dicendum. Antecedens pro prima parte ex se patet, & pro secunda patebit ex solutione argumentorum. Consequẽtia verò probatur. Nam

Nam quando aliqua à parte rei sunt idem, quidquid actu prædicatur de vno re ipsa, dicitur etiam de altero, nisi reuelatio fidei obstet, quò minus ex vniuersali inductione eorum, quę nota sunt in creaturis, ita argumentemur in diuinis, vt patet ex his quæ disputauimus suprà in prolegomenis.

Secundò. Verbum diuinũ procedit ex ea cognitione Patris æterni, qua seipsum is comprehendit. Sed illa est cognitio, qua non solùm se, sed etiã creaturas omnes, vt caussa earum efficiens, cognoscit. Ergo Verbum diuinum ex cognitione etiam omnium creaturarum procedit.

Tertiò. Essentia diuina, quatenus in intellectu Patris est velut intelligibilis species, intelligibiliter reprę sentat illi non solùm essentiam diuinam, sed alia omnia, quæ ab ipso cognoscuntur. Ergo pari modo Verbum productum repræsentat ei omnia, & consequenter tale Verbum producitur ex cognitione omnium. Antecedens est clarum. Et consequentia probatur. Quia Verbum producitur omnino simile intelligenti, vt intelligens est per speciem vel quasi speciem intelligibilem. Ergo omnia, quæ repræsentantur à specie vt species est, etiam repræsentantur à Verbo, per modum Verbi. Alioqui Verbum minimè procederet vt simile intelligenti

A per speciem, si latiùs pateret repræsentatio speciei, quàm Verbi. Quod si quęras, quídnam sit Verbum intelligibiliter repræsentare? Respondeo, ad eum modum intelligendam esse Verbi repræsentationem, quo intelligitur repræsentatio speciei. Sicut ergo hoc, quod est, speciem repræsen-

B tare, nihil aliud est, quàm eam cõtinere peculiarem ordinem ad res intelligibiles, id est, esse talem entitatem, vt posiit esse aptum principium cognitionis illarum; ita repræsentatio Verbi consistit in hoc, quòd habet Verbum peculiarem quendam ordinem ad res, tanquam id, quod est productum per cognitionem ipsarum. Longè

C enim abest ab huiusmodi repræsentatione vel speciei, vel Verbi, similitudo vniuoca, fundata in aliqua conuenientia essentiali repræsentantis & repræsentati; vt patet.

Denique pro sententia nostra duci potest argumentum ex illo ipso quod Scotus ait, personas

D concomitanter repræsentari per Verbum. Hoc enim non aliter intelligi posse videtur, nisi vt sensus sit, idcirco Verbum repræsentare personas, quia repræsentat essentiam, tanquam productum per cognitionem illius, quæ cognitio etiam est cognitio personarum, & sic etiam concomitanter producitur ex cognitione personarum,

& repræsentat illas. Sed hoc totũ similiter est verum de cognitione creaturarũ, cùm eadem quoq; sit illarum cognitio, & cognitio essentię. Igitur etiam procedit Verbum ex cognitione creaturarum.

Iam verò ad primũ argumẽtum Scoti, Caiet. 1. p. q. 34. a. 3. respondet distinguendo duplicem amorem creaturarũ in Deo. Nam quidam amor in Deo est naturalis & necessarius, qui videlicet est creaturarum, secundum ESSE ipsarum posibile, quod habent in Deo; & per hunc, concedit Caietanus, procedere Spiritum sanctum. Alter amor est liber, videlicet creaturarum in se ipsis secũdum proprias existẽtias; & per hunc negat Caietanus Spiritum S. procedere.

Ego verò de distinctione illa duplicis amoris creaturarum, quam etiam tradit Henricus Gandau. quodlib. 6. q. 3. nihil pugno: quod autem negat Caietanus ꝓcedere Spiritum sanctum ex amore creaturarum in se ipsis, omnino puto falsum esse. Ratio est, quoniam ex vna parte idem est amor diuinæ essentiæ, & amor creaturarum secundum quodlibet ipsarum ESSE; & ex alia parte nihil obstat, quo minus Spiritus sanctus procedat ex illo, vt re ipsa est amor essentiæ & creaturarum; sicut patebit ex solutione argumenti Scoti. Ergo omnino fatẽdum est ita Spiritum sanctum procedere ex quocunq; diuino amore creaturarum, sicut

A ob eandem rationem ex sentẽtia D. Thomę 1. p. q. 34. art. 3. fatemur Verbũ ꝓcedere ex qualibet creaturarum cognitione diuina. Atq; hæc est etiã expressa sententia D. Tho. 1. p. q. 37. ar. 2. ad 3. cuius hæc sunt verba: *Pater nõ solùm Filium, sed etiã se & nos diligit Spiritu sancto. Quia diligere, prout notionaliter sumitur, nõ*

B *solùm importat productionem diuinæ personæ, sed etiam personã productam per modum amoris, qui habet habitudinem ad rem dilectã. Vnde sicut Pater dicit se & omnem creaturam Verbo quod genuit, in quantum Verbum genitum sufficienter repræsentat Patrem & omnẽ creaturam: ita diligit se & omnem creaturam Spiritu sancto, in quantum Spiritus sanctus procedit vt amor bonitatis*

C *primæ, secundum quam Pater amat se & omnem creaturam. Et sic patet quod respectus importatur ad creaturam & in Verbo & in amore procedente, quasi secundariò, in quantum scilicet veritas & bonitas diuina est principium intelligendi & amandi omnem creaturam.*

Ad argumentũ ergo Scoti, concedo simpliciter Maiorẽ, & nego

D Minorem. Idẽ namq; amor diuinus vt terminatur ad Spiritum S. est necessarius, & vt terminatur ad creaturas, est liber. Ratio est, quoniam amor diuinus creaturarum, non ideo dicitur liber, quia secundum suam entitatem posit esse, & non esse; sed quia, quamuis in se totus quoad entitatem suam sit simpliciter necessarius, habet tamen tantam perfectionẽ, vt crea-

turæ

turæ possint esse illius terminus, & possint non esse, ipso actu amoris immutato. Æquiualet enim, quoad hoc, amori libero, qui potest esse, & non esse. Sic igitur, quamuis concedamus, Spiritum sanctum procedere ex amore, qui est liber in ordine ad creaturas, tamen inde nõ sequitur, quòd potuerit Spiritus sanctus non procedere in diuinis; quia ille amor, etiã vt liber dicitur respectu creaturarum, non est talis, vt potuerit non esse, quoad illam ipsam perfectionẽ, per quam est amor liber creaturarum. Sed idcirco tantùm liber respectu creaturarũ dicitur, quia potuit à creaturis non terminari. Hoc autem nõ impedit quò minus ille idem amor necessariò à Spiritu S. tanquam à suo quodam naturali obiecto terminat⁹ fuerit. Quemadmodũ simili ratione idẽ re ipsa voluntatis actus potest esse necessarius respectu alicuius finis (vt puta beatitudinis in cõmuni) & liber respectu alicuius medij ad eundẽ finẽ; quando eodẽ voluntatis actu reipsa in vtrumq; ferimur.

Ad secundum argumentum respondeo, duplicem posse sensum esse illius, ꝙ in maiori ꝓpositione infertur: Verbum diuinum procedere à se ipso, vt noto Patri. Prim⁹ est formalis, vt scilicet inferatur: Verbũ esse à se ipso, quatenus formaliter denominatur esse notum Patri. Et tũc in re idem est hoc ac dicere, Verbum procedere ab ea

A cognitione & notitia, per quã etiã ipsummet Verbum fuit cognitũ; denominatur enim Verbum notũ formaliter à notitia Patris, per quã cognoscitur. Et si sic illud intelligatur, facilè in re conceditur; quamuis est impropria locutio, & non necessaria. Alter sensus potest esse materialis; vt scilicet inferatur;

B Verbũ procedere à se ipso, ꝙ est notum Patri. Sicut (exempli gratia) verbũ in creaturis ꝓcedit aliquo modo à re cognita per eam notitiam, qua producitur ipsum verbum, quatenus nimirum impressit sui speciem intelligibilem intellectui, qui illa concurrente, producit verbũ intelligibile. Et si hoc modo id intelligatur, negan-

C da est simpliciter argumenti Maior. Nam notitia, per quam Verbũ procedit in diuinis, non fit per speciem aliquam, quam Verbum impresserit in intellectu Patris.

Ad tertium argumentũ respõdeo. Verbũ diuinũ solum habere respectum realem ad illum, à quo procedit vt à ꝓducente, qui dun-

D taxat est ęternus Pater. Ad res aũt cognitas & repræsentatas, vt sic, tantùm dicit respectum rationis, quia neq; ab illis procedit, vt à ꝓducẽtibus ipsum immediatè, nec vt ab imprimentibus speciem per quam producatur; quãuis procedat à cognitione & notitia illarũ. Adde, quòd si quid probaret illud argumentũ, etiã probaret contra ipsum Scotũ, Verbum diuinum ne

per

per cognitionem quidem essentiæ diuinæ produci. Patet, quia neque Verbum habet respectum realem ad essentiam diuinam, vt essentia est, cùm nullum habeat ordinem originis ad illam.

Ad quartum concedo Maiorem, & nego Minorē. Ad primam eius probationem dico; non ideo Verbum procedere per cognitionem creaturarum, quia aliter intelligi nequeat, quòd procedat per cognitionem in re perfectissima. Est enim cognitio diuina perfectissima, etiam vt est cognitio essentiæ, & personarum. Sed quia, vt dictum est, nihil obstat, quò minus procedat per cognitionem, eatenus etiam perfectissimam, quatenus est cognitio essentię & aliorum omnium. Ad secundam probationem, Caietanus 1.part.q.34.art.3.negat, Verbum procedere ex cognitione creaturarum, secundum existentias illarum; quia talis, inquit, cognitio est libera. Quocirca dicit, S. Thomæ sententiam intelligendam esse de cognitione creaturarum secundum esse possibile illarum in Deo, quæ est necessaria & naturalis.

Ceterùm hæc expositio apertè est contra mentem S. Thomæ. Primùm enim D. Thomas 1.p. q.34. artic.3. absolutè docet, ex cognitione omnium omnino Verbum procedere. Deinde etiam ibi di-

A cit, Verbum diuinū, eorum quidem quæ sunt in Deo, esse tantùm expressiuum, non factiuum: creaturarum autem esse expressiuum & factiuum; quod maximè intelligi debet respectu creaturarum in propriis existentiis, quas iā Deus facit. Iuxta illud Prophetæ: *Dixit & facta sunt*; quod ad hoc proposi-

B tum accommodat illic S. Thom. Itē 1.p.q.37.ar.2.ad 3. simpliciter etiam D. Thomas docet, Verbum procedere ex cognitione omniū creaturarum, & Spiritum sanctum ex amore omnium. Vbi obseruandum est, rarò aut nunquam à D. Thoma fieri mentionem amoris creaturarum secundum esse earum possibile. Atque ita non

C distinguit is duplicem amorem, sicut distinguit duplicem scientiam, videlicet visionis & simplicis intelligentiæ; quanquam in re (sicut suprà attigi) etiam amor ita potest distingui.

Respondeo igitur ad illam secundam probationem aliter, & concedo Verbū procedere etiam

D ex cognitione creaturarum, quoad existentias. Neq; enim hoc est absurdum, etiamsi talis cognitio sit libera. Non enim libera dicitur, quia potuerit secundum suam perfectionem non esse; sed ob id solum quòd potuit non terminari obiectiuè à creaturis secundum existentiam ipsarum: sicut suo modo suprà dictum est de amore in

respon-

responsione ad primum argumẽtum Scoti.

Secundò circa eandem doctrinam quæri hoc in loco potest, vtrum cognitio Patris prius terminetur ad res intelligendas, quàm ad Verbum productum, vel contrà? Ad hoc Franciscus Ferrar. lib. 4. contra Gent. ca. 13. respondet, prius terminatam fuisse ad Verbum productum. Probat. Quia cognitio nostra, vt exempli gratia, lapidis, prius terminatur ad verbũ productum lapidis, quàm ad lapidem. Ergo similiter in proposito se res habet. Antecedens probatur, quia ad hoc producitur verbum, vt in illo cognoscatur res: Quare prius ꝓducitur, & postea res cognoscitur per illud. Cõfirmatur hoc etiam ex D. Aug. lib. 83. qq. q. 33. dicente Patrẽ esse sapientem sapientia, quam genuit. Ergo videtur prius generare sapientiam, quàm per illam sapiat & intelligat res.

Respondeo breuiter, quæstionẽ hanc intelligi posse vel de prioritate reipsa, vel de prioritate secundum rationem & intellectum nostrũ. Si de prioritate reipsa intelligatur, omnino dicendum est, non prius Patrem aut Verbũ producere, aut res cognoscere, sed vtrumque facere planè simul. Et quidem quòd non prius cognoscat res, quàm reipsa producat Verbum, probatur: quia nec prius

A

tempore, nec duratione, vt patet; nec etiam prius natura. Quod probo; quia vnum in reipsa esse prius natura, quàm aliud, propriè quidem loquendo est, esse in re ipsa caussam illius. At neque cognitio rerum est caussa reipsa productionis Verbi, neque etiam res ipsæ cognitæ. Non cognitio rerum: quia cognitio rerum & productio Verbi est eadem actio; Inter caussam autem & effectũ realem requiritur distinctio realis. Nõ etiam res, quæ cognoscuntur, quia constat principium productionis Verbi esse solum Patrem. Et sic patet, nullam esse prioritatem realem cognitionis rerum respectu productionis Verbi.

B

C Quòd autem contrà productio Verbi non sit etiam prior reipsa, quàm sit cognitio rerum, probatur eodem modo. Nam inprimis nõ est prior tempore, vt patet: neque etiam natura; cùm reipsa eadem actio sit productio Verbi, & cognitio rerum, sicut dictum est. Item quia Pater nullo modo accipit cognitionem à Verbo producto, vt patet ex S. August. lib. 6. de Trin. cap. 1. & lib. 7. cap. 1. & lib. 15. cap. 7. vbi eo sensu negat, Patrem esse sapientem sapientia, quam genuit.

D

Si verò loquamur secundũ nostrum intelligendi & concipiendi modum; sic prius Pater æternus cognoscit res, quàm per earũ cogni-

gnitionẽ producat Verbũ. Quod nihil aliud est, quàm prius nos concipere Patrẽ vt cognoscentem res, quàm concipiamus illum vt producentem Verbum. Probatur, quia intelligimus Patrẽ producere Verbum cognoscendo res, itaque prius concipimus ipsum cognoscere.

Ex his patet responsio ad rationem Ferrariensis. Primùm enim, si negemus in creaturis produci Verbum, tanquam terminũ distinctum à cognitione; illud antecedens nõ habet locum in proposito. Secundò, dato, quod tale Verbum in creaturis producatur; in diuinis non valet consequentia, neque de prioritate secundũ rem, neque de prioritate secundum rationẽm. Etenim Pater æternus nõ ita producit Verbum distinctum à sua notitia, quasi ipse illo ad eum finem indigeat, vt in eo tanquam in quodam priori intelligat res; sicut in creaturis iuxta quorundam opinionem, verbum distinctum à notitia producitur; sed producit illud Pater æternus tantummodò ex fæcunditate naturæ suæ, vt suprà lib. 2. cap. 4. fuit à nobis expositum. Itaque neq; productio Verbi est prior reipsa, quàm cognitio, nec est opus, vt concipiamus Verbum, tanquam prius, in quo videlicet Deus cognoscat, &c. Ad confirmationem autem ex S. August. respondetur, sententiam illam re-

A tractatam esse ab eodem, lib. 1. Retractationum, cap. 26.

PRAETEREA propriè Filio tribuitur, quod sit imago Patris. Nam ipse ex vi processionis suæ procedit à Patre, vt similis, vt suprà lib. 2. cap. 4. ostensum est. De ratione autem imaginis est non modò, vt sit similis rei cuius est

B imago, sed etiam vt ab eo, tanquam similis aliquo modo procedat seu exprimatur. Quod D. Augustinus lib. 83. q. 73. & 74. exemplo accommodato probat. Nam ouum (inquit) ouo est simile; & tamen, quia ouum ab ouo non procedit, ouum oui imago minimè dicitur.

Sed refert Caietanus 1. p. q. 35.

C art. 2. contra hanc D. Augustini, & aliorum Theologorum doctrinam argumentum Aureoli, quod est huiusmodi: Si de ratione imaginis est, vt procedat ab eo, cuius est imago; sequitur, neminem præter pingendi artifices posse habere imagines. Patet, quia ab illis tantùm imagines procedunt, & fiunt. Hoc argumentum dicit Caie-

D tanus ex rudi intellectu processisse. Non enim contingit vno tantùm modo, aliquid procedere ab alio. Potest enim procedere ab alio, vel secundum esse reale alterius, vel secundum esse intentionale, quod habet ab intellectu. Quamuis igitur imago eius, qui non est pingendi artifex, non procedat

cedat ab eo secundum esse reale illius; procedit tamen secundum esse, quod is habet in intellectu artificis. Iam D. Augustinus processionem accipit alterutro modo.

Quoniam igitur Filius in diuinis maximè ex vi processionis suæ procedit, vt Patri similis, ipse maximè propriè imago nominatur. Et nihilominus tamen, si imaginis vocabulum paulò latiùs vsurpemus, pro re simili, quæ ab altero procedat, licet non omnino ex vi processionis suæ procedat, vt similis, potest etiam Spiritus sanctus nominari Patris & Filij imago. Quo sanè pacto diuus Athanasius in epistola ad Serap. & diuus Basilius lib. 5. contra Eunom. non longè à fine, & Damascenus lib. 1. cap. 18. Spiritum sanctum imaginem Filij nominauerunt. Cùm autem in libro Augustini de fide ad Petrum, cap. 1. dicitur: *Vnam esse sanctæ Trinitatis diuinitatem & imaginem, ad quam factus est homo*; imago ibi ponitur pro exemplari, vt rectè D. Thomas explicauit, 1. p. q. 35. art. 1. ad 1.

Accommodantur prætereа Filio in Scripturis alia plura nomina, de quibus, cùm nullam contineant peculiarem difficultatem, operæ pretium non est in proposito disputare. Colligit ea summatim D. Gregorius Nazianzenus in Apologetico 1. non longè à fine, paucis illis ac elegantibus verbis: *Quis, inquit, sine vitæ probitate & speculatione per omnes Christi appellationes, ac vires, & facultates, tàm sublimiores illas ac primas, quàm, quas humiliores subiit, perrexerit? nimirum Dei, filij, imaginis, verbi, sapientiæ, veritatis, lucis, vitæ, potentiæ, vaporis, defluxionis, splendoris, factoris, regis, capitis, legis, viæ, portæ, fundamenti, petræ, margaritæ, pacis, iustitiæ, sanctificationis, redemptionis, hominis, serui, pastoris, agni, pontificis, victimæ, primogeniti ante creaturam, primogeniti ex mortuis, resurrectionis?* De quibus etiam Filij nominibus pulchrè D. Hilarius libro de vnitate Patris & Filij sub finem, & Theodoretus li. 2. de curandis affectionibus Græcorum.

CAPVT IV.

De iis, quæ propriè tribuuntur Spiritui sancto.

PERSONÆ Spiritus sancti, præter ipsam Spiritus sancti appellationem, de qua dictũ à nobis est suprà libro 2. cap. 14. primò tribuitur propriè, quòd sit amor procedens ac productus à voluntate diuina. Quod vt rectè intelligatur, notat D. Thomas, 1. p. q. 37. art. 1. vocabulum AMORIS tribus modis accipi in diuinis. Primò pro amore essentiali, hoc est, absoluto, qui communis est omni-

omnibus personis diuinis. Secundò, pro amore notionali, hoc est, respectiuo, quo Pater & Filius producunt Spiritũ sanctum. Tertiò, pro amore notionali ꝓducto; & sic est proprium Spiritus sancti, qui videlicet est hic ipse amor ꝓductus. Quæ doctrina facilè intelligitur ex his, quæ suprà lib. 2. cap. 4. disputauimus de distinctione intellectionis diuinę, essentialis, & notionalis; ac de simili distinctione amoris.

Ponitur autem hæc distinctio à D. Augustino libro 15. Trin. cap. 17. quem communiter Doctores sequuntur cum Magistro in 1. distinct. 32. Et vt vidimus suprà loco citato, consequenter loquendo ad ipsum sanctę Trinitatis mysterium, oportet omnino hanc distinctionem admittere. Pro cuius maiori declaratione sunt aliquot argumenta soluenda, quæ fiunt contra illam.

Primum est Aureoli apud Capreolũ in 1. dist. 32. quæst. 1. Nam si est quidam amor essentialis, per quem non producitur persona diuina; & quidam notionalis, per quem producitur; sequitur in diuinis esse duos amores realiter distinctos. Sed ad hoc facilè dicitur, satis esse distinctionem virtualem, vt patet ex dictis suprà lib. 2.

Secundum. Cùm ex Scripturis non constet hæc distinctio, videtur quædam temeritas illam admittere in re grauissima. Ad hoc Magister sent. conatur respondere, vbi suprà, probando istam distinctionem ex illo, quod habetur 1. Ioan. 4. *Deus charitas est.* Et iterum; *Dilectio est ex Deo.* Nam primum illud dicit intelligendum esse de dilectione essentiali; secundum de notionali; quoniam videtur ibi denotari origo. Ceterùm ex hoc loco non sufficienter ea distinctio probatur. Nam in Concil. Mileu. cap. 4. ad probandum dilectionem niti auxilio diuino, adfertur ille locus: *Dilectio ex Deo est.* Quare videtur ibi sermo solùm esse de dilectione creata: Dicendum est igitur, satis esse pro hac distinctione auctoritatem Doctorum, & præterea rationem Scripturæ ipsi consentaneam: qua suprà libro 2. cap. 4. Theologicè conclusimus, admittendam esse eam distinctionem.

Tertium argumentum occurrit ad probandum, quod ea distinctio sit insufficiens. Nam vbi legimus ad Coloss. 1. *Et transtulit in regnum Filij dilectionis suæ*; nomine dilectionis non videmur posse intelligere dilectionem essentialem, neque notionalem; quia dici non potest, Filium procedere à dilectione essentiali, vel notionali; cùm tamen ibi sit sermo de aliqua dilectione Dei, ex qua Filius procedat. Dicit enim Apostolus: *Filij dilectionis suæ.*

Ad

Ad hoc respondeo primò cum D. Augustino lib. 15. Trin. cap. 19. & D. Thoma lectione 3. in epistolam ad Coloss. Illic sermonem esse de dilectione essentiali; & illum genitiuum casum, *Dilectionis*, non denotare habitudinem caussæ, sed solùm formæ, quam Filius etiam habet. Quemadmodum dici solet: Vir egregiæ formæ; vbi sensus non est, quòd sit productus à forma, sed quòd habeat illam. Ita in proposito, cùm dicitur; Filij dilectionis suæ, sensus est, Filij, qui habet eandem essentialem dilectionem communem cum Patre.

A

Secundò respondeo cum S. Thoma, 1. p. quæst. 41. art. 2. ad 2. Accipi quidem dilectionem ibi essentialiter; phrasin autem esse Hebraicam, vt sensus sit; In regnum Filij sibi dilectissimi; quo pacto id etiam exponit loco citato D. Augustinus. Si autem benè vtramque expositionem consideremus, apparebit, iuxta vtramque dici posse, quòd accipiatur dilectio notionaliter etiam. Ratio est, quoniam Filius, vt dilectionem essentialem, ita notionalem habet communem cum Patre; Item, vt essentiali, ita notionali est Patri dilectissimus. Diligit enim Pater se & omnia, etiã per dilectionem notionalem.

B

C

D

Sed quæri solet hoc loco, vtrum verè dici possit, Patrem & Filium sese inuicem diligere ipso etiam Spiritu sancto? D. Thomas 1. p. quæst. 37. art. 2. distinguit de dilectione. Nam dilectione essentiali negat Patrem & Filium se Spiritu sancto diligere: sua enim duntaxat essentia se sic diligere; dilectione autem notionali verè id dici posse concedit. Quæ D. Thomæ assertio recepta est communiter à Theologis in 1. dist. 32. quanquam illic Magister hanc quæstionem dubiam reliquerit. Ac docuit hoc etiam S. Augustinus 15. Trin. cap. 17. & D. Hieron. super Psal. 14. & D. Bern. in libro de diligendo Deo.

Et probatur hoc modo. Quando agens aliquid efficit, quod medium sit inter actionem & vltimum terminum, quem agens respicit per illam actionem, vt aliquo nomine significatur; tunc nõ solùm per actionem ipsam, sed etiam per illud medium dicitur respicere vltimum terminum, ad quem tendit. Sed in proposito, Spiritus sanctus est tanquam medium aliquid productum per eam actionem dilectionis, qua Pater & Filius respiciunt seipsos, vt vltimum terminum. Ergo non solùm per illam dilectionem, sed etiam ipso Spiritu sancto per eam producto, se diligunt. Maior probatur: quia omnia, quę agens efficit, ordinat ad vltimum terminum, quò tendit actio; ergo omnibus illis,

illis, quæ antecedunt vltimum terminum, rectè denominatur agens respicere illum. Minor est clara; quia per illam volitionem notionalem, quatenus dilectio dicitur, Pater & Filius tendunt in seipsos, amando se videlicet; &, vt patet, producendo Spiritum sanctum, amant seipsos, atque adeo Spiritus sanctus est quasi medium inter actionem illam, & Patrem, & Filium, vt sunt eius actionis vltimus terminus. Confirmatur hoc ipsum, ea etiam ratione, quòd Spiritus sanctus verè est inclinatio quædam Patris in Filium, & vicissim Filij in Patrem, quandoquidem est amor productus ab vtroque. Ergo verè dicuntur amare se Spiritu sancto, tanquam inclinatione quadam in seipsos.

Ex quo intelligi potest, rectè Richardū Victorinum in epist. ad D. Bern. de processione Spiritus sancti in hunc modum dixisse: *Si tu rectè diceris amare te amore cordis tui, cur non etiam rectè dicantur Pater & Filius amare se amore cordis sui, qui est Spiritus sanctus?* Sequitur etiam, nō perinde posse dici, quòd Pater & Filius spirent Spiritu sancto. Ratio est, quoniam Spiritus sanctus non est aliquid medium inter spirationem, quatenus spiratio dicitur, & vltimum huius actionis terminum, sed est ipse vltimus terminus. Quare si Pater & Filius dicerentur spirare Spiritu

A sancto, significaretur aliqua habitudo Spiritus sancti ad seipsum, quod esset absurdum. Non enim dici potest, quod significaretur habitudo ad Patrem & Filium; Pater enim & Filius nō se spirant Spiritu sancto, sed diligunt.

Est igitur in hoc genere diligēter attēdendum, an effectus quispiam alicuius actionis medius sit B inter illam & vltimum terminum, vel non, sed ipse sit vltimus terminus. Nam si medius sit, agens potest denominari per illum etiam agere; secus verò, minimè. Vnde non benè diceres: Aedificator ædificat ædificio; benè autem diceres: Ignis generat ignem calore, non solùm in ipso generante igne C existente, sed etiam eo quem producit in ligno. Nam is etiam calor mediat inter actionem & effectum seu terminum vltimum actionis, scilicet ignem generandum. Atque ex his patet solutio argumentorum omnium, quę Caietan. 1. p. q. 37. art. 2. ex Durando & Scoto refert contra eam doctrinam S. Thomæ.

D Respondendum est tamen nominatim ad vnum quoddam argumentum, quod ex dictis nondū potest dissolui. Nam D. Aug. lib. 7. de Trin. cap. 1. & lib. Retract. cap. 26. negat hanc propositionem; Pater est sapiens sapientia genita, ergo etiam ista est neganda; Pater diligit dilectione producta. Videtur

detur enim S. Augustinus etiam A retractasse hanc propositionem, quando illam, quæ similis est, retractauit.

Respondeo primùm, esse differentiam; quòd *sapere* vel *sapiens* solet sumi tantùm essentialiter, & propterea non perinde dici potest, Pater sapit sapientia genita. Secundò dico. Si illius B propositionis: *Pater est sapiens sapientia genita*; sensus sit, Patrem cognoscere res in Verbo obiectiuè; ita vt non significetur aliqua alia dependentia cognitionis Patris à Verbo; in rigore æquè benè posset dici, sapiens sapientia genita, atque intelligens vel dicens sapientia genita, & diligens C dilectione producta. Quare S. Augustinus tantùm retractauit illam propositionem, si sit sensus, Verbum esse caussam Patri, vel principium, vt intelligat: in quo sensu etiam negandum est, quòd diligat Spiritu sancto.

ALTERVM nomen quod præcipuè accommodari solet personæ Spiritus sancti, est DONVM. D Qua de re conuenienter doctrinæ D. Augustini lib. 4. de Trin. cap. 20. & lib. 5. cap. 15. & 16. & lib. 15. cap. 19. duo notata sunt rectè à D. Thoma, 1. part. quæst. 38. Vnum est, vocabulum hoc DONVM & personæ procedenti, & essentiæ posse tribui in diuinis. Personæ procedenti; quia vt aliqua res sit donum tres cōditiones requiruntur. Prima, vt sit donantis. Secunda, vt possit ab eo, cui donatur, possideri. Tertia, vt supra eiusdem facultatem sit. Sed hæ omnes conditiones cōpetunt personę diuinę procedenti. Ergo rectè donū dici potest. Minor probatur. Nam persona procedens est personæ producētis, & donātis ratione originis. Itē possideri potest à creatura rationali per fruitionem. Deniq; est super naturalem facultatem creaturæ, vt patet. Potest etiā tribui id nomen essentiæ diuinæ, quatenus donū secundum identitatē etiam dici potest esse ipsius donantis. Quo pacto eadem res esse potest donum ipsum & donans. Et sic quidem essentia diuina, & Deus, & Trinitas ipsa se donant per gratiam rationali creaturæ, vt hæc frui quoque ipsa diuinitate possit: sicut & per iustitiam etiam Deus se dat mercedis loco propter merita: *Ego enim*, inquit, *ero merces tua.*

Alterum, quod diuus Thomas notat, est, nomen hoc DONVM, quatenus personale est, esse proprium Spiritus sancti. Probatur. Quia Spiritus sanctus solus ex vi suæ processionis procedit, vt amor. Sed amor est id, quod primò omnium donatur, & ratione eius reliqua. Ergo propter hanc peculiarem

rem rationem, illud nomen eſt proprium Spiritus ſancti.

Sed porro, vt rectiùs intelligatur hęc ipſa doctrina, quinque nobis occurrunt notanda. Primum eſt, dupliciter aliquod nomẽ perſonale poſſe eſſe proprium alicui perſonæ diuinæ. Primò ex vi ſuæ ſignificationis, quæ propriè tantùm competat perſonę ſic procedenti. Et hoc modo nomen, VERBVM, perſonaliter acceptum, eſt proprium Filij, qui ſolus procedit per intellectum; id, quod pertinet ad ſignificationem huius nominis. Secundo modo, propter vſum, & accommodationem Doctorum, qui attendentes aliquam peculiarem rationem in vna perſona, meritò aliquod nomen illi ſoli tribuerunt. Et hoc ſolummodò probat illa ratio S. Thõ. nomen, DONVM, eſſe proprium Spiritus ſancti. Alioqui ſi ſolam vim ſignificãdi illius attendamus, procul dubio etiam poſſet competere perſonæ Filij; quandoquidem Filio etiam conueniunt tres illæ conditiones, quas cum eodem D. Thoma docuimus ad ſignificationem eius nominis pertinere. Neque verò, quòd Spiritus ſanctus ſit amor, atque adeo id, quod primò ſolet donari, efficit, vt illi ſoli nomen doni ex vi ſuæ ſignificationis competat. Quamuis enim id ita ſit, tamen non conſueuit dici donum ſolus amor, ſed alia mul-

A ta. Illa ergo ratio S. Thomæ tantùm oſtendit, meritò à Doctoribus fuiſſe id nomẽ ſoli tertiæ perſonæ attributum; quod facilè facere potuerunt, cùm vſus alioqui nominum ſit ad placitum.

Secundò notandum, hoc nomen donum, vt Spiritui ſancto tribuitur, duas relationes obie-
B ctiuè ſignificare: ac ſimiliter etiam vt tribuitur cuicunque alteri rei. Prima eſt ad donantem. Et hęc in Spiritu ſancto eſt realis, non tamen diſtincta ab illa, quam Spiritus ſanctus habet ad Patrem & Filium ratione originis. Ita enim inquit D. Auguſtinus lib. 4. Trin. ca. 20. *Spiritum ſanctũ donum eſſe, nihil eſt aliud, quàm ipſum à Patre & Filio*
C *procedere.* Secunda eſt ad eum, cui donatur. Et hæc in Spiritu ſancto eſt relatio rationis ad creaturas, quibus donatur. Sicut etiam relatio cuiuſcunque alterius doni, ad eum, cui donatur, ſolùm videtur eſſe rationis, quatenus donum dicitur.

Sed exiſtit hîc difficultas, quam tractat in illa quæſt. 38. 1. p. Caie-
D tanus; Vtra iſtarum relationum principalius ſignificetur nomine DONI, vt Spiritui ſancto tribuitur. Et Caietano quidem relatio ad creaturas principalius ſignificari videtur. Quamuis concedit alioqui relationem ad donantem eſſe magis principalem in Spiritu ſancto; ſed tamen non vt

vt is nomine DONI significatur. Mihi videtur principalius significari relatio ad donantem. Probatur. Quia illam significat obiectiuè, tanquam quid intrinsecum ipsi rei, quæ donatur, atque adeo primariò videtur obiectiuè significari per id nomen; relatio verò ad creaturas, quasi secũdariò. Sed quæstio est de nomine parui momenti.

Tertiò notandum, hanc relationem rationis, quam Spiritus sanctus dicit ad creaturas, vt est donum, competere illi ab æterno vt deduci potest ex verissima quadam doctrina D. Thomæ, 1. par. q. 34. art. 3. ad 2. & idem in specie affirmat, q. 38. art. 1. ad 4. Ratio est, quoniam fundamẽtum illius non est actualis donatio, quæ quidem est ex tempore, sed potentia Spiritus sancti, vt donetur, quæ fuit ab ęterno. Atq; hoc est planè consentaneum doctrinæ S. Augustini lib. 5. de Trinitate, cap. 15. vbi docet, donum non dici ex eo, quod donetur, sed etiam, quia possit donari.

Quartò etiam est notandum, hanc relationẽ ad creaturas competere Spiritui sancto ratione suæ quoq; proprietatis personalis formaliter; quemadmodum & Verbo diuino competit nõ modò secundum essentiam, sed etiam secundum proprietatem suam personalem respectus ille rationis, A quem habet ad creaturas, vt eas, tanquam Verbum productum ex earum etiam cognitione, intelligibiliter repræsentat. Probatur; quoniam Spiritus sanctus secundum suam proprietatem personalem est amor productus. Ergo etiam donum. Item: Sicut Verbum secundum suam proprietatẽ B personalem producitur ex cognitione creaturarum; ita etiam Spiritus sanctus ex earundem amore, vt suprà cap. præcedente vidimus. Sed rectè idcirco dici potest; Verbum secundum suam quoque proprietatem personalem habere respectum rationis ad creaturas, vt eas quidem tanquam Verbum repræsentat; quanquam nõ vt eas C per communem essentiam facit (quo pacto intelligendum puto D. Thomam 1. p. q. 34. art. 3. ad 1.) Ergo pari ratione respectus Spiritus sancti ad creaturas, vt donum nominatur, erit etiam secundum proprietatem illius personalem. Item; ipsa etiam persona Spiritus sancti donatur ad fruendum ra- D tionali creaturę. Igitur secundum proprietatem etiam personalẽ est donum. Caietanus quidem 1. p. q. 38. art. 1. conatur ex verbis S. Thomæ ibidem in sol. 4. suadere solùm ratione essentiæ Spiritum sanctum esse donum. Sed contrarium potius ex verbis D. Thomæ, si rectè expendantur, colligi potest.

Quintò deniq; notandum est, Spiritum sanctum non modò donari creaturis à Patre, & Filio, sed etiam à se ipso, quatenus etiam donatur per amorem essentialem, qui communis est omnibus personis. Ratio huius est, quoniam donatio Spiritus sancti est actio ad extra, quam oportet omnibus personis tribuere. Est tamen peculiaris ratio, propter quam à Patre & Filio dicitur donari; quia videlicet illum etiam donant amore relatiuo seu notionali, quo etiã nos amant.

De aliis Spiritus sancti nominibus nõ necesse est sermonem hoc loco instituere. Cõplectitur quædam in disputatione cõtra Eunomium D. Basilius li. 5. non procul à fine: *Spiritus*, inquit, *imago Filij di-* A *ctus est, & Dei spiritus, & Verbum, & spiritus oris, & bonus spiritus, & rectus, & principalis, & spiritus potẽtiæ, & Dominus, & Deus dictus est Dei spiritus, sicut etiam ipsum Verbũ.* Quomodo autem intelligi debeat, quod D. Basilius & Verbum & imaginem Spiritum sanctum appellat, suprà cap. præcedenti exposuimus. Hęc Deo trino & vno adiuuante atque B donante occurrerunt, quę de fide ipsa sanctissimæ Trinitatis, certo illo ordine ac methodo, quam initio nobis proposuimus, tractaremus. Nunc superest, vt in postremo libro horribiles cuiusdam Polonici libelli aduersus sanctissimam Trinitatem blasphemias ad verbum ex eodem nefario libello recitatas confutemus.

LIBER

LIBER QVINTVS,

IN QVO BLASPHEMIÆ ADVERSVS SANCTISSIMAM TRINITATEM CVIVSDAM RECENTIS LIBELLI IN POLONIA EDITI confutantur.

CAPVT PRIMVM.

De argumento eius libelli, & de methodo qua refutabitur.

EDITVS in Polonia non ita pridē fuit libellus contra fidem sanctissimæ Trinitatis, auctore quodā, quem nominare non est necesse, vsq; adeo blasphemus, vt ne ipsius quidem auctor tantam impietatem diu ferre potuerit, sed errores suos Cracouiæ, quæ est vrbs nobilissima in regno Poloniæ, superiore hyeme in magna hominum frequentia, vt certò accepimus, publicè eiurauerit. Hunc libellum, vt in hac postrema dispu-

A tationis parte refellerem, rationes aliquot me permouerunt.

Primùm enim etsi auctor ipse libelli ad meliorem mentem redierit, tamen fieri potest, vt alij, in quorum manibus libellus ille versatur, erranti auctori assentiantur, resipiscenti verò, & errorem

B agnoscenti suum non assentiantur, donec impietas ipsa per se doctrinę manifestè confutata fuerit, & proditus spiritus Antichristianus, à quo ille libellus compositus erat.

Deinde ipse etiam libelli auctor, qui in nulla religione (vt illemet

in præfatione inquit) satis fidenter constitisse hactenus videbatur, confirmandus est, vt in agnita veritate tandem aliquando firmus persistat, ne rursus excidens à fundamento, quod est Christus, mobilitate fidei fiat Arianorum similis, quos, quia fundamentum nō retinebant, similiter fuisse *in omni religione errabundos & ad omnia temerarios* scribit diuus Athanasius oratione de illo dicto: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.*

Quod si confirmatione nostrà libelli auctor iam in fide constans opus non habet, gratum certè ipsi esse debebit, si ab aliis etiam iidem errores confutentur, quos ille ex animo se detestari professus est. Denique postulat ipsa ratio institutæ disputationis, vt posteaquam fidem ipsam in vniuersum sanctissimæ Trinitatis pro mediocritate nostra contra veteres & nouos Dei perduelles asseruimus, & explicationibus Theologicis illustrauimus, illa etiam, quæ ad euertendā vniuersam eam fidem postremò excogitata & euulgata fuerunt, postremò refutemus, ne quid à nobis in hoc genere prætermittatur.

Res iam igitur mihi erit non cum auctore, qui resipuisse dicitur, sed cū illius libello; ne impietatis venenum in eo inclusum, vel nunc noceat, vel aliquando rur-

A sus erumpat, & tanquam cancer serpat, atque animos simplicium pestilenter inficiat. Vbi autem auctorem appellare opus erit, inprimis à Lectore cogitari volo spiritum Antichristi, vel potius ipsiusmet Dæmonis, qui fuit quoque auctor principalis eius peruersissimi libelli.

B Animaduerto autem, eum librum omnem esse diuisum in partes tres. Totidem enim genera argumentorum sunt ea quibus in illo fides sanctissimæ Trinitatis oppugnatur. Prima pars continet quinque veluti præiudicia, aut si mauis, quinque præiudicatas opiniones, quibus conatur suadere Disputator, doctrinam de san-

C ctissima Trinitate non firmo veritatis fundamento, sed fallacibus hominum placitis, atq; adeo mendacio constitutam esse. Secunda pars continet tria signa, siue κριτήρια (vt Disputator vocat) quæ idipsum indicare possint. Tertia denique tria argumenta, quæ contra eam fidem directò

D pugnant. Respondebimus igitur ordine ad singula.

CAPVT

CAPVT II.

Respondetur ad primum disputationis præiudicium, quo suadere voluit, veram non esse fidem de sanctißima Trinitate.

PRIMVM præiudicium est, quod Christiani ad retinendum dogma sanctissimæ Trinitatis metu pœnæ compellũtur. Ex qua re vult Disputator colligi, non ideo dogma Trinitatis retineri, quia verum sit, sed quia iis, qui illud repudient, seruili quodã incusso timore pœna proponitur. Huc enim pertinet, quod in præfatione libelli ad extremũ inquit: *Monstrosißimos partus* (cuiusmodi contendit esse Trinitatis dogma) *ali, foueri, retineriq́ue non posse, nisi horum parentes monstrosißima seruitute, tanquam nutrice vtantur.*

Ego verò inprimis hîc quæro, quinam proseminatores dogmatis de Trinitate, & quasi parentes fuerunt? Certè Christus ipse & Apostoli. Verissimè enim D. Basilius in sermone contra Sabellianos & Arium: *Dominus*, inquit, *sic docuit, Apostoli prædicauerunt, Patres conseruarunt, Martyres confirmarunt.* Et rursus ibi: *Hanc*, inquit, *coniunctionem Trinitatis declarat Baptismi traditio, & fidei in eo confeßio.* Atque etiam D. Athanasius in epistola ad Serapionem, *Dominus*, in-

A quit, *emittens Apostolos suos, præcepit eis hoc fundamentum in Ecclesia ponere. Proficiscentes*, inquit, *docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Apostoli autem profecti ita docuerunt, & hæc est prædicatio in omnem sub cœlo Ecclesiam.* Et his antiquior Irenæus lib. 1. cap. 2. *Ecclesia*, inquit, *per*
B *vniuersum orbem, vsque ad fines terræ seminata, ab Apostolis & à discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est* IN *vnum Deum Patrem omnipotentem, &* IN *vnum* IESVM CHRISTVM *Filium Dei, &* IN *Spiritum sanctum.* Quæ Patrum testimonia verissima esse abundè constare potest ex his, quæ pro fide sanctissimæ Trinitatis disputauimus in libro pri-
C mo. Num verò Christus & Apostoli, vt dogma Trinitatis, orbi persuaderẽt, vllam vim externam adhibuerunt? Quis nescit quam illi rationem in docendo tenuerint? Nempe sola potentia & gladio Spiritus, quod est ipsum Dei Verbum, armati, animos hominũ debellarunt, vt & subiicerent intellectum in obsequium eius fi-
D dei, & in eiusdem confessione vsque ad extremum spiritum constantissimè persisterent. Quare falsissimum illud est, quod sumit spiritus Antichristi, parentes dogmatis de Trinitate, eum doctrinæ quasi partum alere atq; fouere in animis hominum non posse, nisi seruitute tanquã nutrice vtantur.

tur. Non enim huius dogmatis parentes alij fuerunt, nisi Christus & Apostoli, qui, vt dictum est, nulla seruili pœna proposita, ipsa vi veritatis ita mentibus hominũ id dogma ingenerarunt, & adolescere etiam fecerunt, vt fuerint innumeri (sicut & iam sunt) qui contrà potius pro retinendo eo dogmate nullum genus mortis, nedum seruitutis, recusarent.

At his (dicet aliquis) qui ab ea fide semel suscepta descissant, pęna nunc est proposita ab illis, qui Ecclesię Christianæ, per Christi & Apostolorum prædicationẽ plantatæ & constitutæ, curam gerunt. Non nego, quin ita sanè, & quidem summa cum ratione fiat. Vt enim sapienter diuus Augustinus lib. 3. contra Cresconium Grammaticum, cap. 51. & libro 2. contra duas Gaudentij epistolas, cap. 11. ratiocinatur; consentaneum minimè est, vt furta, & adulteria, & alia facinora, quæ cum hominum iniuria coniuncta sunt, puniantur; grauissimum autem perfidiæ scelus aduersus Deum, quod etiã vel ipso exemplo in Republica Christiana perniciosissimum est, non puniatur. Hinc verò nihil minus consequitur, quàm eos, qui fidẽ, quam professi sunt, retinent, eam non, quia fundamento nitatur veritatis, sed solùm quia metu pœnæ stabilita sit, retinere. Quid enim? An non etiam pœna decre-

A ta est furto & adulterio, verbi gratia, quæ sunt peccata contra virtutem iustitiæ & temperantiæ? Propterea ne sequitur, iustitiam & temperantiam, à nemine idcirco, quia virtutes sunt, sed quia pœna tenetur, coli? Hæc certè consequentia nemo non animaduertit, quàm sit inepta. Quamobrem, vt

B ad faciendum id, quod per se bonum est, metus pœnæ vtiliter incutitur, ꝑpter eos, qui nolunt bene operari virtutis amore; sic etiã ad id constanter credẽdum, quod est per se verum, quale inprimis est dogma sanctissimæ Trinitatis.

Sed ne quid in illo pestifero libello prætermittamus, ad ea etiã

C breuiter respondendum est, quæ in eo obiter afferuntur contra ipsam per se seueritatem Ecclesiasticæ disciplinæ in punienda perfidia illorum, qui à fide sana deficiũt, quam sunt in Baptismo professi. Primùm opponit Disputator humani arbitrij libertatem, cuius cùm maximè officium sit credere, minimè conuenire videa-

D tur, vt vlla vi omnino adigatur ad credendum. Hoc enim est, quod in libelli præfatione contendit: *Vt hominum, inquit, animis, suapte natura liberis, nulla vis inferatur, sed quod quisque ex sacris literis fide perceptum tenere possit, hoc ipsi si nõ apertè profiteri, saltem libere*

berè præ se ferre sine famæ, fortunarum, & vitæ periculo liceret.

Primùm autem audire mihi in his verbis videor, quasi vocem communem omnium hæreticorum, qui, vt D. Augustinus libro 32. contra Faustum, ca. 19. sapienter notauit, cùm sibi licere volunt, vt, quod putent ipsi Scripturæ consentaneum, credant, hoc videlicet agunt: *Vt suus*, inquit, *animus vnicuique auctor sit, quid in vnaquaque Scriptura probet, quid improbet, id est, vt non auctoritati Scripturarum subiiciatur ad fidem, sed sibi Scripturas ipse subiiciat.* Subiungit autem eo loco D. Augustinus, perinde ac si cum huius libelli auctore, tum quum propter hoc falsum principium in fide fluctuabat, loqueretur: *Quo te*, inquit, *committis, anima misera, infirma, carnalibus nebulis inuoluta; quo te committis?* Quasi diceret: Quid tandem constanter creditura es, si arbitratu tuo fidem tibi ex Scriptura vis comminisci? Vt enim quisque animo affectus est, ita facilè id esse verum & Scripturę consentaneum, quod cum suis præiudiciis atque voluntatibus congruit, putat; nisi & sit alia regula, quæ animum in credendo dirigat, & humana temeritas aliqua seueritate compescatur. Quod & auctor ipse huius libelli Aristotelis sententia (vt postea videbimus) cõfirmat, qui ait: *Qualis vnusquisque est, talem sibi finem bonum videri*; vt auaro pecuniam, vinum ebrioso, &c.

Ad ipsum autem argumentum ex arbitrij libertate pro licentia quiduis credendi petitum, satis esse cẽseo, respondere illud idem, quod olim Donatistis similiter argumentantibus respondit acutissimè D. August. lib. 3. contra Cresconium Grammaticũ, ca. 51. *Frustrà*, inquit, *dicis, Relinquas libero arbitrio. Cur enim non in homicidiis, & in stupris, & in quibuscunque aliis facinoribus, & flagitiis, libero te arbitrio dimittendum esse proclamas? Quæ tamen omnia iustis legibus comprimi vtilissimum et saluberrimum est.* Et addit: *Dedit quidem Deus homini liberam voluntatem, sed nec bonam, infructuosam, nec malam esse voluit impunitam.* Ac rursus lib. 2. contra duas Gaudentij epistolas, ca. 11. *Clamate*, inquit, *si audetis, puniantur homicidia, puniantur adulteria, puniantur cetera quantalibet sceleris siue libidinis facinora, seu flagitia. Sola sacrilegia* (& perfidiam in Deũ) *volumus à regnantium legibus impunita. Hæc cùm dicitis, quid aliud dicitis, nisi; nulla hominum potestas contradicat & obstrepat nostro libero arbitrio, quando iniuriam facimus Deo?* Deinde Disputator in eadem præfatione sic obiicit:

Quanta, quæso, & quàm portentosa hæc est seruitus? Nusquam tam immanis vnquam fuisse tyran-

rannus legitur, qui pauperem occi- A *dißet, aut exilio saltem mulctaßet, quod nō potuerit magnum aliquod à diuite quopiam donum impetrare. At nostri tyranni sacris instructi literis probè norunt, fidem esse donum Dei, non autem arbitrij mei: & tamen innumeros trucidant Christianos, qui hoc non pos-* B *sint à Deo donum habere.*

Respōdeo. Pugnat Disputator nō modò cum veritate, sed etiam secū apertissimè. Si enim fides ita donum Dei est, vt non etiam opus sit humani arbitrij; cur paulò antè volebat animis hominum suapte (vt inquit) natura liberis impunè permitti, vt quod quisque ex sacris literis fide percipere pos- C sit, hoc ipsi præ se ferre liceat? At fides donum Dei est. Nemo negat. Sed ita tamen fides est Dei donum, vt Deo ipso, qui nemini deest, adiuuante, sit posita in libero cuiusque arbitrio. Si enim nullo modo in libera hominum voluntate situm est credere; cur Deus præcipit omnibus vt credant? cur non credere est peccatum, quod D qui committit, vt ait Dominus, *iam iudicatus est?* cur ab ipso etiam Deo, iis, qui credunt, præmium sempiternæ salutis, & contrà non credētibus supplicium sempiternum propositum est? *Qui enim*, inquit Matth.28. *crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit; qui verò non crediderit, condemnabitur.* Eat nunc igitur Disputator, & non modò Christianum magistratum, sed Deū ipsum inprimis accuset velut immanissimum tyrannum, quod ad pœnas etiam æternas eos condemnet, qui non potuerint (vt blasphemauit) fidei donum ab illo obtinere: *Sicut ergo* (inquit præclarè D. Augustinus libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 11.) *quamuis donum Dei sit, facta carnis mortificare; exigitur tamē à nobis proposito præmio æternæ vitæ; ita donum Dei est & fides, quamuis & ipsa, cùm dicitur Matth.16. Si credideris, saluus eris; proposito præmio salutis exigatur à nobis. Ideo enim & hæc præcipiuntur nobis, & dona Dei esse monstrantur, vt intelligatur quod & nos ea faciamus, & Deus facit, vt illa faciamus. Sicut per Prophetam Ezechielem apertissimè dicit, capite 36. Ego faciam vt faciatis.*

CAPVT III.

Respondetur ad secundum præiudicium contra fidem sanctißimæ Trinitatis.

SECVNDVM præiudicium, ex quo vult Disputator colligi, falsum esse dogma Trinitatis, est, quod videatur esse cōsentaneum anticipatis erroribus, quibus imbuti antea fuerint illius assertores.

Qualis

Qualis quisque est, inquit, *talis sibi bona esse doctrina videtur, & in talem, si liceat, sacras literas sensum interpretatur; non secus, quàm Aristotele teste, qualis quisque est, talis ei finis esse videtur, vt in auaris, iracundis, ebriosis videre est, qui talem iudicant bonum esse finem, quales sunt ipsi. Quales autem ij fuerint, à quibus auidissimè receptum, comprobatum & proseminatum est Trinitatis dogma, nemo ignorat. Eos enim maximè omnium fuisse constat imbutos consuetudine colendi multitudinem Deorum, cùm maiorum, vt Iouis, Apollinis, Martis, tum etiam minorum, vt Castoris, Pollucis, Cereris, Liberi, Proserpinæ, Dianæ. Ex hoc ergo vberrimo Deorum fonte, & innumeri Sancti, tanquam minores inuocandi Dij, & tres etiam diuinæ personæ veluti maiores Dij adorãdi, in orbem Christianũ profluxerunt.*

Primum mendacium in hac verè Antichristiana oratione est, ꝙ ij fuerint consuetudine colendi Deos plures imbuti, à quibus receptum, probatum, & proseminatũ dogma Trinitatis est. Hi enim fuerũt, vt lib. 1. demonstrauimus, & paulò superiùs repetiuimus, inprimis Apostoli, qui Deum vnum venerabantur. Deinde veteres Patres, ex quibus quàm plurimi sunt qui cultui plurium Deorum nunquam dediti fuerunt, vt Tertullianus, Irenæus, Athanasius, Basilius, Gregorius Naziãzenus, Gregorius Nizænus, Chrysostomus, vterque Cyrillus, Augustinus, & alij ex iis, quorum testimonia pro fide sanctissimæ Trinitatis citauimus libris superioribus, & maximè libro primo.

Alterum mendacium, idq; duplex est, quod ex consuetudine & anticipato errore colendi Deos plures, prodierit tanquã ex fonte dogma Trinitatis, ex quo tres ꝑsonæ diuinæ tanquã maiores quidam Dij sint adorandæ. Primum enim dogma Trinitatis non ex consuetudine plures Deos colendi, sed ex Christi & Apostolorum schola prodiit, vt suprà ostensum est. Deinde hoc dogma minimè tradit, tres personas diuinas, tanquam Deos aliquos maiores, vel minores esse adorandas, sed tanquam vnum & eundem, summum atque verissimum Deum. Aut dicat Spiritus Antichristi; Quis Patrum Orthodoxorum vnquã tres Deos asseruerit? Hoc certè inauditum est apud verè Christianos. Verissimè namque Tertullianus lib. contra Praxeam: *Duos quidem definimus, Patrem & Filium, et iam tres cum Spiritu sancto secundum rationem œconomiæ, quæ facit numerum. Duos tamen Deos, & duos Dominos, nunquã ex ore nostro proferimus.* Et infrà: *Itaque*

que Deos omnino non dicam, nec Dominos. Et Clemens Alexandr. lib. 5. Strom. *Nihil,* inquit, *religio nostra habet antiquius, quàm Deum natura vnicum esse.* Et Dionysius Roman. apud D. Athanasium, in epistola de decretis Nicænæ Synodi: *Veri,* inquit, *discipuli Christi, vt Trinitatem prædicari à sacris literis planè sciunt, ita tres esse Deos, à veteri aut nouo Testamento induci nequaquam agnoscunt.* Et Augustinus lib. 2. contra Maximinum, cap. 1. *Sensisti,* inquit, *duos Deos esse colendos, Christianas aures ferre non posse.* Vt iam innumera eiusdem generis testimonia superioribus libris citata omittam.

Præterea, vt loquamur iam de illis Patribus, qui fortè antequam dogma Trinitatis reciperēt & assererent, Deos plures in Ethnicismo coluerant, vt fortasse Dionysius Areopag. Iustinus, & alij quidam; tamen credi sine summa stultitia non potest, eos quia plures Deos coluerant, dogma Trinitatis, hoc est, de Deo natura vno, & personis trino, fuisse complexos.

Primò, quoniam inter dogma sanctissimæ Trinitatis & errorem Gentilium, de multitudine Deorum, maxima dissimilitudo est. Illud enim dogma vnicum Deū singularem ponit; error Gentilium Deos natura plures. Quocirca D. Athanasius in epist. ad Serap. & D. Greg. Naz. orat. 2. de Theolog. & in Apolog. 1. & orat. de natal. Dñi; A & D. Greg. Nizæ. in orat. catechetica; & D. Ambros. lib. 1. de fide, c. 1. §. 2. verissimè docent, Ecclesiam Christianam per hoc dogma de Trinitate, & à Iudaismo, qui pluralitatem diuinarum personarum negat, & ab Ethnicismo, qui plures Deos asserit, dissidere: Ipsos autem Arianos potius, qui vnum B Deum maiorem, & alios minores, hoc est, Filium & Spiritum sanctū asserunt, ad Paganos accedere.

Secundò, quia qui ex aliqua anticipata opinione, vel consuetudine, aut affectu animi, quidpiā approbant & complectuntur, nequaquam idipsum faciūt, vt priorem illam opinionem, vel consuetudinem, vel affectum auersentur, C & ex animo pellant: vt in auaris, vel libidinosis videre est. Hi enim, cùm aut pecuniam, aut voluptatem ob dispositionem animi, qua sunt affecti, sibi bonam & eligendam, velut finem, reputant, non ad eum finem id faciunt, vt libidinem & auaritiam detestētur, quin immò his vitiis inprimis addicti sunt, & ob id ea quærunt, quæ valent ad illa exercēda. Quòd si quis D auaritiam & libidinem tunc animo detestetur cùm aliquid facit, non rectè dixeris, eum idcirco id complecti & probare, quoniam ad auaritiam & libidinem sit affectus. Iam verò, qui ex Ethnicismo ad Christianam religionem & fidē sanctissimę Trinitatis conuersi sunt,

sunt, eo ipso pristinam consuetudinem colendi plures Deos vehementer detestari voluerunt. Non igitur rectè dici potest, eos ob corruptelã illius consuetudinis, quasi in illa adhuc essent animo atque affectu implicati, dogma sanctissimæ Trinitatis fuisse complexos, sed potius errorem pristinum cũ veritate longè diuersissima commutasse.

Quod & illi ipsi sanè, cum Christiana sacra suscepissent, probè intelligebant, atque apertè profitebantur. Nam & multitudinẽ Deorum damnabant, nec omnino aliquid cum illa commune retinere volebant in religionis doctrina. Cuius rei Tertullianus locupletissimus testis est, cùm libro aduersus Praxeam ita de animo eorum, qui ad fidem sanctissimæ Trinitatis cõuersi erant, testificatur: *Nationes*, inquit, *à multitudine idolorum transibant ad vnicum Deum:* VT *differentia cõstitueretur inter cultores vnius & plurimæ diuinitatis. Nam & lucere in mundo Christianos oportebat, vt filios lucis. Lumen mundi vnum & Deum & Dominum nominantes. Quòd si ex conscientia*, inquit, *qua scimus Dei nomen & Domini. Patri, & Filio, & Spiritui conuenire, Deos & Dominos nominaremus, extinxissemus faces nostras etiam ad martyria timidiores, quibus euadendi statim pateret occasio iurãtibus per Deos & Dominos, vt quidam hæretici faciunt, quorum Dij plures.* Qua ex Tertulliani oratione patet, eos, qui ad fidem vnius Dei trini olim ex Ethnicismo conuertebantur, vsque adeò non putasse plures Deos esse sibi credendos, aut dicendos, licet plures diuinas personas confiterentur, vt maluerint potius acerbissimã mortem oppetere, quam potuissent alioqui facilè effugere, vt inquit Tertullianus. Quomodo ergo ex animi affectu ad plures Deos, quos tantopere detestabantur, dogma Trinitatis complexi sunt? Certè non ob eam caussam id dogma receperunt, sed quia diuinitus illud confirmari videbãt. Deniq; nemo non videt quàm infirmũ & voluntarium (vt ita dicam) genus argumẽtandi sit, arbitratu tuo fingere, prauam aliquã dispositionem animorum eam doctrinam peperisse, quam tu falsam existimas. Cùm.n. vix aliquid ita verũ sit, in quo non aliqua similitudo falsi, sicut etiam è contrario cogitari posit; quódnam omnino verum est, quod nõ isto modo falsum esse ꝓbare liceret? At inquit ꝑterea Disputator:

Neque moueor plurimis audiens diuinis suffragiis diuinarum Trinitatem personarum comprobari: cùm vix pauciores flecti & detorqueri videam sacras sententias ad Sanctorum inuocationem, veri Dei cultui plurimum detrahentem.

Quem verò moueat, quòd hîc spiritus Antichristi sine probatione vlla dicit, omnes illas Scripturas, quæ pro fide sanctissimæ Trinitatis adduci sunt solitæ, perperam esse detortas? Benè autem habet, quod suprà lib. I. ex eiusmodi Scripturæ locis, qui sunt penè innumeri, rectissimè hoc dogma ꝓbari, conuicimus. Sanctorum autem inuocatio quemadmodum nihil detrahat, sed adminiculetur plurimùm vero Dei cultui, quid attinet hoc in loco docere? ostendunt id ex Catholicis scriptoribus multi, & nos etiã in iis libris, quibus inscitiam & vanitatẽ Herbrandi, & aliorum sectariorum in hoc argumento redarguimus. Videamus igitur, quibus exemplis spiritus Antichristi mendacium illud deinde confirmet, nẽpe: quia Ecclesiæ Doctores multitudini Deorum erant assueti, idcirco dogma Trinitatis recepisse.

Ecquis intelligens vir non animaduertat, quo artificio, tum Romani, quia pristini memores imperij, maiestatis, ac gloriæ essent, totã postea Christi doctrinam, Christianamq́ religionem in pompas, & vnius hominis imperium penè diuinum cõmutarint? tum Græci, Scholasticiq́ Theologi, quoniam acutissimi disputatores essent, totas fermè sacras literas in disputationes con-

A *uerterint? tũ Germani, quia libertatis plus æquo amantes essent, omnem suam religionem in solam fidẽ omnium bonorum seruitute operũ solutam & liberam transfuderint? Quis igitur prudens homo non intelligat, plerosque Christianæ religionis Antistites, non tam ex diui-*
B *nis literis religionem & doctrinam suam hausisse, quàm ad ipsas sacras literas innatam sibi superstitionem afferentes, attentè cogitasse quemadmodum eam, verbo Dei vestitã, ceu ipsius Christi religionem propagarent?*

Obsecro, quid est delirare, si hoc non est? Primùm, quomodo
C Romani pristini memores imperij, totam Christianam religionẽ in vnius hominis imperium commutarunt? Romani ne primi summum Ecclesiæ Pastorem (hunc enim spiritus Antichristi intelligit) creauerunt? Quínam Romani? Nónne Petrus summus iam Pastor Ecclesiæ ab ipso Christo constitutus, ad Romanos venit? Et
D cuius pristini imperij memores? Illiúsne, quod vsurpabatur, quando Romana Respublica florebat? At illa non fuit vnius hominis, sed vnius Senatus? Cuiúsnam ergo? Quod obtinuit à temporibus Cęsarum. At neque Cæsar vllus, neque Romanus populus subiectus Cæsari, summum Ecclesiæ Pastorem

rem constituit, vt in nostra Analysi fidei & ab aliis plurimis Catholicis scriptoribus euidenter ostensum est, & plurimum differt Romani imperij ratio secularis, à principatu Petri, qui totus pertinet ad bonum Christianæ Reipublicæ spirituale. Nam quod Pontifex summus opibus etiam temporalibus ad tuendam ab hominum contemptione & improbitate dignitatē suam vtitur; id non pompæ, sed necessitati cuidam adscribi debet, posteaquam id requirit hominum proteruia atque deprauatum ingenium. Quod ipsum dignitatis Ecclesiasticæ siue ornamentū, siue præsidium adeo non abhorret à veræ Ecclesiæ ratione, vt etiam Deus per Isa.c.60. 61. & 66. prænunciauerit huiusmodi copia & amplitudine prælatos Ecclesiæ noui Testamenti fuisse futuros insignes, ac ex ea re quoque illos dignosci voluerit.

Deinde quale illud est, quod inquit spiritus Antichristi, Theologos Scholasticos totas sacras literas in disputationes conuertisse? An verò illas de suo gradu deiiciunt, nec earum amplius auctoritatem retinent? Perinde enim sonat quod Antichristus ait, conuertisse Theologos sacras literas in disputationes, quasi veram doctrinam literarum sacrarū pro incertis disputationibus commutarint. At enim, quæ in sacris literis

A continentur, in quęstionē, & quasi formam quandam controuersiæ reuocare solent. Quorsum id verò, nisi vt quæ in Scripturis obscuriora sunt, argumentorum explicatione illustrent, & disputatione ipsa magis confirment?

Illud fortè negandum non est, quod addit, Germanos eos, qui B reiecta necessitate operum solam fidem satis esse volunt, ideo hoc dogma arripuisse, quoniam plus nimio libertatis amantes essent. Nam cum ea doctrina vanissima sit, nec fundamento solido veritatis per se niti possit; credibile est, ideo solùm quia cum libertate carnis congrueret, aliquibus esse factam probabilem.

C Intolerabile autem est, quod ad extremum ait, Christianæ religionis antistites, qui dogma Trinitatis tradiderunt, non ex diuinis literis religionem hausisse, sed innatam superstitionem diuinis literis studiosè ornasse, vt eam Christiano nomine conuestitam faciliùs propagarent. Quid hoc aliud est dicere, quā omnes Chri- D stianæ religionis verissimos antistites (omnes enim tales, dogmatis de Trinitate assertores fuerūt, vt libro primo demonstratum est: ita vt ne vnus quidem verus Christianus, qui illud oppugnarit, indicari possit) Christianos nō fuisse, & religionem Christianam non veram religionem esse, sed super-

stitionem Christiano nomine palliatam? Etenim qui ex sacris literis Christianam religionem non haurit, sed illis superstitionē suam pugnantem cum vera fide diuinitatis palliat, Christianus non est. Hoc igitur si Christianæ religionis antistites fecerunt, antistites Christianæ religionis, Christiani non fuerunt. Rursus: Quæ religio per Christianæ religionis antistites summo consensu ꝓpagata est, Christiana religio est. Vnde enim Christianam religionem accepimus, nisi ab his, qui Christianę religionis antistites fuerunt? Si religio igitur per eos antistites propagata, superstitio tantùm est nomine Christiano vestita; nihil aliud, quàm superstitio est religio Christiana. En, quid in hoc pestilēti libello agat spiritus Antichristi: nempe vt euerso Christianæ religionis fundamento, quod est fides SS. Trinitatis (vt D. Athan. ad Serapionem grauissimis verbis inquit) Christianā religionem in vniuersum de medio tollat, qui erit etiam in extremo tempore conatus impius Antichristianus.

CAPVT IV.

Respōdetur ad tertium & quartum & quintum præiudicium contra fidem SS. Trinitatis.

ERTIVM Disputatoris præiudicium est, quod Orthodoxi Ecclesię Patres
A tres plures in Scripturę locis sensus distinxerunt, vt quoquo modo falsum dogma Trinitatis, varietate illa sensuum quasi caligine quadam hominum oculis offusa, viderentur ex Scriptura confirmare:

Cùm quatuor, inquit, *offerrentur cuiuslibet ferè sacræ sententiæ*
B *sensus, & τὸ ῥητὸν, seu literalis, & mysticus seu spiritualis, & tropologicus seu moralis, & deniq; anagogicus: cumq́; plures etiam ostenderentur eiusdem sensus species: non potuerunt spe sua frustrari versuti & callidi homines. Etenim si secundum vnum sensum, vel vnius sensus speciem res minimè successit, ar-*
C *ripuerunt statim vel alium sensum, vel aliam eiusdem sensus siue literalis, siue spiritualis, siue moralis speciem, aptam ad cerebri sui idola in aliorum animis fabricanda.*

Nullum vnquā in aliquo quantumuis immanissimo cerebro vanius idolū, vel dicam potius men-
D daciū, fabricatum est, quàm hoc, quod hîc fabricauit spiritus Antichristi. Nam cùm innumera penè Scripturæ testimonia pro fide sanctissimę Trinitatis Orthodoxi Patres afferant, quæ ferè nos omnia suprà libro primo adduximus, nullum eorum nisi in literali ac maximè proprio sensu vsurpāt cùm in disputationę aduersus Dei per-

perduelles hæreticos eam veritatem confirmant. Obſecro enim, quæ verborum tranſlatio eſt, in illo Ioannis teſtimonio de Chriſti diuinitate? *Vt ſimus in vero Filio eius, hic eſt verus Deus & vita æterna.* Itē in illo Apoſtoli: *Qui eſt Deus ſuper omnia benedictus in ſecula.* Lector conſulat locos Scripturæ quos libro primo fusè expoſuimus, & vbi animaduerterit omnino nullum niſi in ſenſu literali à ſanctis Patribus in hac diſputatione vrgeri, mirabitur ſpiritum Antichriſti, quòd ipſe ſibi tam impudenter mendacia de aſſertoribus ſanctiſſimę Trinitatis finxerit, vt aliquid quod oratione apud imperitos exagitet, habere videatur.

QVARTVM Antichriſti præiudicium eſt, quod affirmare ſoleamus myſterium ſanctiſsimæ Trinitatis non poſſe cerni humani lumine ingenij. Vt, ſi hoc hominibus perſuaſum ſit, nemo illius errorem animaduertere conetur.

Nec difficile, inquit, *eis fuit hæc ipſa trabali clauo poſtea figere, quã humanæ rationis naturale lumen diuinis in rebus effulgens planè extinxiſſent, freti illis Apoſtoli verbis: Animalis homo non percipit, quæ ſunt ſpiritus Dei: ſtultitia eſt illi, nec poteſt intelligere quia ſpiritualiter diiudicantur. Vocari autem animalem qui naturæ lumine* A *nititur. Illum nihil in ſpiritualibus myſteriis comprehendere, ſed pro ſtultitia ducere, quæcunque per reuelationem ſpiritus nobis patefiunt.*

Non extinguunt Orthodoxi in rebus diuinis naturale lumen ingenij, ſed illuſtrant, cùm docent, B doctrinam fidei, quæ illius aciem fugit, eo nobis minimè metiendam. Hoc enim ipſum eſt quod poteſt cernere id lumen in rebus eiuſmodi diuinis, minimè videlicet illa ſe, quantum ſatis ſit, cernere hac in vita poſſe. Quod an nõ eſt veriſsimum? Quarum enim rerum eſt fides quam de Deo concipimus? Nempe *ſperandarum*, vt C inquit Apoſtolus ad Hebr. 11. Et quæ ſunt illa quæ nos in altera vita conſequuturos ſperamus? Quæ Deus *præparauit diligentibus ſe.* Quæ tandem iſta? Reſpondeat idem Apoſtolus 1. Cor. 3. Nimirum quę *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt*; hoc eſt, Deus ipſe trinus & vnus, qui eſt D merces noſtra, quem *videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.*

Quamobrem igitur perperam fieri cenſet Diſputator, quod de his, quæ mens humana minimè capit, nolimus humanam rationem iudicare? Præclarè enim ac veriſsimè D. Baſilius 2. lib. aduerſus Eunomium: *Si omnia*, inquit, *com-*

comprehensione metiri voluerimus, etiam quod mente capi non potest; peribit fidei, peribit spei merces. Quomodo enim fuerimus amplius beatitudinibus digni, quæ in fide rerum inuisibilium repositæ sunt, si solis his, quæ rationi euidentia sunt, fidem habemus? Vnde vanæ factæ sunt Gentes, & insipiens cor eorum tenebris obductum est? Nónne ideo, quoniam rationem sequentes, prædicationi spiritus fidem nõ habuerunt? Quos verò Isaias velut perditos deplorat capite 5. Væ sapientibus in seipsis, & coram se ipsis scientibus; Nónne tales? Ac rursus libro primo aduersus eundem Eunomium: *Nónne*, inquit, *magnus ille Dauid, cui occulta & abscondita sapientiæ suæ Deus manifestauit, palàm confitetur, inaccessibilem esse Dei cognitionem, dicens; Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam? Isaias autem in speculatione maiestatis Dei constitutus, quid de diuina essentia nobis declarauit? Qui sanè in prophetia de Christo testatur, dicens: Generationem eius quis enarrabit?* Mitto quæ in eandem sententiam D. Athanasius in epist. ad Serapionem, & D. Gregorius Nazianzenus oratione 2. de Theologia, & passim alij Patres præclarè dicunt. At inquit preterea spiritus Antichristi:

Hac ratione cæcato humani ingenij iudicio facillimum fuit quemlibet fidei articulum condere: & nimium credulis hominibus tanquam cæcis album esse nigrum, & nigrum esse album persuadere: & tanquam stultis vnum esse tria, & tria esse vnum probare.

Primùm, qualis est illa consequentia: Humani ingenij iudicio mysteria fidei metienda non sunt: igitur facillimum est quemlibet condere fidei articulum? Quid? Nihil ne amplius ad fidei articulum requiritur, quàm vt ne de illo iudicium ab humana ratione fieri possit? Quis nescit articulos fidei diuina reuelatione, quæ vel Scripturæ sacræ sententia, vel explorata Apostolorum traditione testata sit, niti oportere? Hanc certè reuelationem nunquam sine firmo fundamento & testificatione, qualis confingi nullo modo possit, Ecclesia Catholica prætendit. Quod si contrà, humana ratione articuli fidei æstimandi atq; constituendi essent, tum verò nihil facilius esset, quàm quemlibet fidei articulum condere vel abolere. Quid enim est, quod non veri vel falsi speciem habere, humanæ rationi facillimè videri possit?

Sed persuasum est, inquit, hominibus, tanquam cæcis, album esse nigrum, tanquam stultis (qui videlicet numerare nesciunt) tria esse vnum. Vult autem hoc modo dicendi persuadere imperitis spiritus Antichristi, Ecclesiam aliquid docere, cuius contrarium cui-

euidenter sit verum. Vt, si quod euidenter & certò vides esse album, dicerem esse nigrum. Item docere in proposito quòd tria, qua ratione tria sunt, sint vnum, & vnum, qua ratione vnũ est, sit tria, sicut stulti dicere solent, ratione numeri non intellecta.

Mendacium autem est, talia vnquam ab Ecclesia doceri. Nam quod euidenter tale est, id verissimè est tale. Fides autem Ecclesiæ, cùm nihil falsum doceat, nihil docet vero contrarium; siquidem nihil contrarium vero, nisi falsum est. Quanquam si id mihi Ecclesia nigrum esse affirmaret, quod mihi videretur album; equidem Ecclesiæ potius, quàm meo sensui crederem: non quia Ecclesia docere possit aut doceat aliquid cõtra euidentem ac veram cognitionem, sed quia reputare tunc me oporteret, me nequaquam albũ verè ac euidenter videre. Quis enim nescit, quàm facilè naturalis cognoscendi facultas deludi possit?

Sic etiam cùm fides Ecclesię docet tres personas diuinas esse vnũ quiddam; minimè docet, tria, qua ratione sunt tria, vnum esse, videlicet secundum rationem personæ; doceret enim hoc modo tria non esse tria, quæ manifesta contradictio est: Sed docet, ea quę secũdum vnam rationem sunt tria, secundum quandam aliam ratio-A nem esse vnum quoddam; nempe tres personas, quarum rationes sunt respectiuæ & incommunicabiles, esse vnam essentiam & vnum Deum, cuius est ratio absoluta & communicabilis tribus personis, quatenus est talis. Quod dogma supra rationem est quidem, eo quòd rationes illę trium personarum & B illa ratio vnius essentiæ, in eadem infinita re siue realitate insunt, quę eadem perinde secũdum aliam & aliam rationem est realiter vna & trina, cuius mysterij nihil est planè simile in tota vniuersitate rerũ finitarum & creatarum: Sed tamẽ non est hoc contra rationem. Vnum enim & tria, secundum aliam & aliam rationem, non opponun-C tur contradictoriè, sed tantummodò quasi disparatè, vt sic dicã, atq; ita bene possunt coniungi in vna & eadẽ re, præsertim infinita, sine contradictione. Quamuis igitur quædam supra rationem fides doceat, tamen nihil tradit contra rationem. Illud autem nihil planè nos ferit, quod deinde subiungit D spiritus Antichristi:

Nimiam credulitatem, quasi ducem, magistramq́; habentem diuinam auctoritatem, omnis erroris & stultitiæ ianuam esse, non ab Apostolo, sed ab idololatris apertam, à Christo verò diligenter clausam, cũ ex parabolis rebúsque naturalibus iudicari vellet de rebus spiritualibus:

bus: atque satis ita superq́; significaret, religionis nostræ mysteria non esse cōtra rationem: quomodo enim in ea assurgi posset ministerio rationis? sed tam consentanea rationi, quàm parua veritas magnæ, & exiguum lumen maximo est simile.

Primùm inquit, nimiā credulitatem, erroris matrē esse. Quámnam, obsecro, credulitatē nimiam appellat? Si assensionem eius, qui ex quadam leuitate (quod Scriptura reprehendit) citò & absque idoneis testimoniis credit, concedimus. Sin verò nimiam credulitatem vocat fidem de SS. Trinitate ac de mysteriis aliis Christianæ religionis, quæ cùm testimoniis diuinis, quę (vt inquit Dauid) *credibilia facta sunt nimis*, probata sit, constans est ac vehemens & firma; quis nisi Antichristus huiusmodi nimiam credulitatē, quæ nunquam satis magna esse potest, matrem errorum esse dixerit? Etenim si fides à Deo contestata errorum mater est, ipse Deus erit errorum atq; mendacij pater, quod Diaboli proprium encomium est.

Deinde ait, Christum ex parabolis rebusq; naturalibus de spiritualibus rebus iudicari voluisse. Falsum est. Illustrauit quidē Christus nonnulla mysteria fidei, similitudine quadam earum rerum, quas homines naturaliter norūt: Sed nunquam ex eiusmodi rebus

A naturalibus aut parabolis argumentum duxit, quo assensionem & iudiciū ipsum nostræ fidei consistere ac niti vellet.

Adde, quod assertionum fidei maximum ac latissimū discrimen est. Quædam eiusmodi sunt, vt postquā diuina reuelatione ostēdūtur, possint ratione concipi, vt

B quod Christus in figura aspectabili iudicaturus viuos & mortuos venturus sit; quòd separabuntur in illo iudicio mali de medio iustorum; quòd in vtrosque sententia proferetur, & quæ sunt huius generis. Hæc commodius similitudine parabolarum & exemplorum illustrari possunt. Aliæ assertiones fidei sunt, quæ postea etiā,

C quàm à diuina reuelatione indicantur, non nisi confusè admodum atque imperfectè & tenuiter mente concipi possunt. Vt mysterium inprimis SS. Trinitatis, item incarnationis, & aliorum eiusmodi. Ac de his quoniam sublimiora sunt, ne exstant quidem vllæ declarationes per exempla & para-

D bolas in Scripturis.

Quod ad extremum concludit, mysteria religionis nostrę non esse contra rationem, sed tam illi consentanea, quàm paruæ luci, magnam, ipsi etiam fatemur. Sed nimirum ideo exiguum nostræ rationis lumen cum magno fidei lumine consentit, quia illud ipsum suam ipsius paruitatem nobis

bis ostendit, ac nos docet posse ea esse verissima quæ fides tradit, licet luce naturalis rationis minimè conspiciantur, vt planum fecimus initio in prolegomenis.

QVINTVM præiudicium, ex quo spiritus Antichristi falsum esse dogma Trinitatis vult colligi, est, quod ad illius defensionem homines, non solùm metu pœnæ, sed diuinorum honorum spe sunt incitati: quasi hanc ob caussam illud asseruerint; non autem quia ipsum per se sit verum. Huc enim pertinet, quod præterea sic inquit:

Neque solùm pœnæ metu opprimendum censuerunt maximum quodq; ingenium, sed diuinorum etiam spe honorum deprauandum, & ad stultissimam idololatriam alliciendum putauerunt; latissima patefacta via, qua quis in minorum numerum Deorum perueheretur, si pro maiorum multitudine Deorum strenuè propugnasset, vti Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Thomas Aquinas: Sin autem nullam vel frigidã illorum propugnationem suscepisset, tum verò ignominiam aut nullum saltem diuinũ exspectare honorem cogeretur, vt Origenes, Lactantius, Scotus.

Totidẽ fermè sunt in hac Antichristi oratione proiecta sine vllo fundamento mendacia, quot verba. Mendacium est, Ecclesiam vnquam vel pœnę metu, vel spe prę-miorum vllius ingenium vel magnum vel paruum deprauasse & allexisse ad idololatriam. Mendacium est, quod vllis ꝓpugnatoribus SS. Trinitatis Ecclesia vnquã, aut pollicita sit, aut contulerit diuinos honores. Solã enim SS. Trinitatẽ, hoc est, Deum, & præterea creaturam nullam, diuinis honoribus Ecclesia Christi afficit. Mendacium est, quod in numerum alĩ quem Deorũ minorum assertores SS. Trinitatis cooptari ab Ecclesia sint soliti: nullum enim habet illa minorem Deum, sed vnum solum maximum & altissimũ. Mendacium etiam est, quod latissima pateat via strenuis propugnatoribus SS. Trinitatis, vt eo nomine in Sanctorũ (hos enim vult spiritus Antichristi putari Deos) ordinem redigãtur. Immò ne angustissima quidem, vel potius nulla omnino talis via ad eum gradum dignitatis eo nomine perueniendi in Ecclesia patet. Quis enim vnquam ab Ecclesia in numerũ Sanctorum propterea relatus est, quia bene pro mysterio SS. Trinitatis scripserit aut disputauerit? Certè alia ad eam rem sanctitatis indicia requiruntur præter doctrinam; quę quidem si vel exigeretur, vel sufficeret, vt certum sanctitatis testimoniũ ab Ecclesia perhiberetur, multi declarati Sancti non essent,

qui sunt, & multi qui non sunt, essent.

Itaq; & illud etiam non minus apertum mendacium est, quod spiritus Antichristi dicit, Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, & Thomam Aquinatē, ideo in numerum diuorum esse relatos, quia pro sanctissima Trinitate strenuè pugnauerint. Non ea propriè caussa fuit, sed quia multis etiam aliis modis pręstantissimam caritatem prodiderunt, qua erga eam ipsam sanctissimam Trinitatem flagrarunt. Deniq; mendacium itidē est, quod ait, eos qui pro sanctissima Trinitate vel non propugnarint, vel segnius propugnarint, aut ferre ignominiam cogi, aut nullum saltem exspectare honorem, qualis sanctis defertur. Quid enim, obsecro, pro SS. Trinitate scriptum reliquit Antonius, Benedictus, Dominicus, Frāciscus, & alij sancti innumeri? qui nihilominus in Ecclesia, tanquam insignes Dei amici honorantur? Nunquid plus Origenes? (nam & huius suprà li.1. testimonia adduximus pro fide SS. Trinitatis, vt facit etiā D. Athanasius) Non plura longè Scotus, sicut & omnes etiam alij illi Theologi Scholastici, qui ab Ecclesia sancti pronunciati non sunt? Miror autem, quid venerit in mentem Antichristo de Scoto, quasi non is etiam pro fide SS. Trinitatis, sicut pro partibus aliis Theologiæ strenuè disputauerit. Maneat igitur, neq; illos in Ecclesia sanctos illico renunciari, qui pro SS. Trinitate certant, neque illos qui nō certant ideo ferre ignominiā. Quanquam vt id maximè fieret, nihil profectò minus inde sequeretur, quā dogma Trinitatis confictum esse. Cur enim non & ignominiæ atq; pœnæ metu, & præmiorum spe homines ad veri defensionē incitari possint? An nō id Christus facit? *Qui enim*, inquit, *me erubuerit coram hominibus, erubescam illum, & qui me confessus fuerit, confitebor & ego eum coram Patre meo.* Sed ad alia progrediamur.

CAPVT V.

Confutatur primum indicium, ex quo in secunda libelli parte Disputator colligi voluit falsam esse fidem sanctissimæ Trinitatis.

INTER signa, quę spiritus Antichristi fingit, vt dogma Trinitatis fictum esse suadeat, primo ponit loco æternitatis latebras: *In quas*, inquit, *se conijciunt Trinitarij veritatis fulgorē splendoremq; nō ferentes: & in quibus tanquam tuti, clausi, septi, muniti contra plurima rationum momēta latitare solent. Hi etenim cùm in vno solo & οὐσία & ὑποστάσει vero Deo*

Deo non acquiescentes, λόγον etiam verum vellent Deum facere; sentirent autem, hanc omnes habere homines Dei notionem naturaliter mentibus insitam & impressam, Deum esse ens primum, perfectum, immutabile, à nullo pendens, nullius indigens, per se sufficiens: Deum verò genitum non posse esse ens primum & immutabile, non à nullo pendens, non nullius indigens: sed esse ens secundum & mutabile, pendens à generante, indigens parentis; vt huiusmodi vim & robur rationis declinarent, constituerunt in æternitatem Dei, tanquam in dumeta correpere, altaq; inde voce clamare λόγον generatum fuisse ab æterno: in æternitate autem non esse prius & posterius, non esse qui ab alio pendeat, qui alterius indigeat.

Repit potius intra erroris sui quasi dumeta, neque assequitur Disputator, aut certè non explicat verè, Orthodoxorum sententiam. Dei siquidem Verbum, seu Deũ genitum, esse ens primũ, perfectum, immutabile, nullius indigens, à nullo pendens; id est, habere veri Dei notiones, non ex ea re propriè declarant Orthodoxi, quoniam in æternitate sit genitus, sed quoniam in essentia sua quidem est vnum & idem cũ Deo generante. Vnde fit, vt illæ eædem veri Dei notiones, quæ Deo generanti conueniunt, conueniant etiam essentialiter Deo genito, vt suprà libro primo exposuimus. Quanquam neque hoc ipsum constare posset, si ex tempore, & non ex æterno, Deus genitus à Deo generante oriretur. Sed aliud est, Deo genito non posse illa competere, si ex tempore progenitus esset: Aliud, ideo propriè ea illi cõpetere, quia ex æterno progenitus est. Primum verum est; quia tunc Deus genitus, cùm esset temporalis, non esse posset essentialiter idem cum Deo generante, qui est æternus. Secundum autem & per se falsum est, & falsò à Disputatore Orthodoxis tribuitur. Si enim creatura quępiam producta esset ex æterno, non ideo esset ens primum, perfectum, immutabile, à nullo pendens, nullius indigens. Et tamen esset producta in æternitate, in qua nihil secundum durationem est prius aut posterius.

Sed Deus genitus, inquit, necessariò est ens secundum, mutabile, pendens à generante, indigens parentis. Hoc, adhibita distinctione, facillimè expeditur. Nam ens secundum, pendens à generante, indigens parentis (de mutabili postea dicam) duobus modis dici potest. Vno modo ꝓpriè; nempe vt sit ab alio priori, tanquam à caussa differente in es-

sentia, à qua proinde pendeat, & qua indigeat vt imperfectũ quiddam. Hoc modo Deus genitus, id est, Filius Dei, non est, neque dici debet ens secundum, nec pendens à generāte, nec indigens parentis. Quin immò per negationem horum, propriè est ens primũ, à nullo pendens, nullius indigens: hoc ipso quod essentialiter est vnum quiddam cum Patre, sicut antè dictum est. Altero modo impropriè: ita scilicet vt secundum rationem personæ sit per originem ab alio, à quo (si ita impropriè loqui libeat) originaliter pendeat, & quo proinde originaliter indigeat, salua tamen vnitate atque identitate essentię cum eodem. Hoc modo non repugnamus quò minus Dei Filius originis quidem ratione & respectu ens secundum, & à Patre pendens, & Patris indigens dicatur. Nihil enim hoc aliud est, quàm Filij personam esse à Patre, tãquam à sui originis principio. Si enim Pater origine primus est, consequens est, vt secundus origine sit Filius, sicut & tertius etiam origine est Spiritus sanctus. Quod & Tertullianus libro aduersus Praxeam, & D. Basilius libro 3. aduersus Eunomiũ initiò, disertis verbis concedunt. Sed quia hic ipse Filius, origine secundus à Patre, est simul natura vnum & idem quod Pater, fit vt sit illud ipsum

A primum ens quod est Pater. Ad rationem enim huius entis primi, quoniam infinitè perfectum est, pertinet, vt in eo absque diuersitate essentiæ sit & Verbum (hoc est, Filius) & Spiritus sanctus procedens, atque adeò, vt in eo sit quiddam secundum & tertium origine. Non enim ens illud pri-

B mum, quod est Deus Pater, est sine Verbo suo & sine suo Spiritu, vt præclarè ad hoc propositum inquit diuus Athanasius sermone 2. & 4. contra Arianos.

Quod si quęrat iam aliquis, quî fieri hoc ipsum posſit, vt Filius, qui à Patre genitus est, & Pater, qui Filium genuit, sint vnũ quoddam in essentia, & eâtenus pri-

C mum ens vterque, differant tamen in personis; respondebimus, rem quidem ita esse, certisſimè nos ex Scriptura diuina scire, modum autem quo ita sit, nec à nobis intelligi, & multò minus ex his, quæ intelligimus, conuelli posse, vt manifestè ostendimus suprà in prolegomenis, & libro etiã primo, cap. 27. 28. & 30.

D Illud autem nullo sensu concedendum est, quod Disputator adiungit, Deum genitum necessariò etiam esse ens mutabile. Etenim mutatio de non esse ad esse non est de ratione omnis omnino productionis seu generationis, sed eius, quæ & creaturæ est & ex tempore, vt suprà libro primo, capi-

capite vigesimo secundo, & libro secundo, cap. 17. planum fecimus: *Notionem verò generationis creaturarum ad vnigeniti generationem velle transferre, peruersissimũ est*, vt grauiter monet D. Basilius libro secundo contra Eunomium. Generatim autem de ratione eius, qui ab alio producitur aut gignitur, iuxta communissimam & necessariam vocabuli in omni productione notionem, tantummodò est, vt id non nisi ex vi eius, à quo est, existat. Quod æquè constare potest, siue res quæ producitur non fuerit aliquando, atque ita transeat à non esse ad esse, siue semper exstiterit ex vi cuiusdam alterius, à quo procedat. Verissimè enim Dionysius Alexandrinus apud diuum Athanasium in epistola de sententia eiusdem Dionysij: *Si*, inquit, *Sol æternus esset, indesinenter & dies ab eo esset; Nunc autem non est: Incipiente igitur Sole, incipit & dies. Deus autem æterna lux est, neque incipiens vnquam, nec desinens. Ergo æternus etiam illi cohæret splendor, id est, Filius.* Et libro contra Felicianum Arianum, capite tertio D. Augustinus: *Si paternitas*, inquit, *non cœpit Patris, initium non inuenitur & prolis. Vtrumque coæternum prædico.* Et D. Basilius lib. 2. contra Eunomium similiter argumentantem; Filium non esse genitum, si non est mutatus de non esse ad esse, sed semper erat: *Respondemus*, inquit,

A *quòd quia genitus est, erat: non habens ingenitum esse, sed existens semper, & coëxistens Patri, ex quo etiam caussam* (id est, originem) *habet.* Sed præterea videamus, quomodo ex ipsa ratione æternitatis conetur probare Disputator, non potuisse verum Deum Filium à Deo Patre generari immutabiliter & ex

B æterno:

Vera, inquit, *æternitas, cùm antè & pòst sit interminabilis, necesse est eius fundamentum, & quasi radicem esse perfectam absolutámque immutabilitatem: quod enim aliquid est immutabile, propterea nec potest incipere, nec desinere esse:*

C *quidquid enim incipit esse, mutatur de nõ esse ad esse: quidquid item desinit esse, id mutatur ex esse ad nõ esse. Atqui Deus genitus necessariò cœpit esse, & nequaquam æternus atque immutabilis dici potest: Deus item qui genuit, necessariò desiit eundem Filium generare, mutatúsque est à generando ad non gene-*

D *randum: Neuter igitur verus & æternus esse potest Deus.*

Petit principiũ Disputator, hoc est, nihil probat, sed tantummodò sumit quędam falsa & improbabilia. Vt enim concedamus, fundamentum & quasi radicem æternitatis esse perfectam immutabilitatem in eo quidem, in quo æternitas

nitas ipsa essentialiter est, nempe in ipso Deo (nam extrinsecè quidem posset aliquid æternitatis totius duratione mensurari, quamuis idem suapte alioqui natura esset mutabile) falsum tamen est, Deum genitum hoc ipso quod genitus est, incœpisse esse, neque esse immutabilem. Nam (quod hic Disputator planè ignorauit) non est de ratione omnis generationis, vt sit eius productio quod incipiat existere, sed de ratione duntaxat generationis temporalis, qualis est ordinariè rerum naturalium, vt libro primo cap. 22. & libro secundo, ca. 17. conuicimus. Communis autem & verissima notio generationis satis superque consistit, si quid à principio viuente, in similitudine naturæ ita procedat, vt non nisi ex vi eius principij, à quo procedit, existat. Quod perinde constare potest, siue ex æterno, siue ex tempore id fiat, vt sæpe explicuimus.

Item falsum est id, quod inquit, Deum generantem aliquando generare desiisse, & proinde à generante in non generantem esse mutatum. Deus enim Pater, quia suapte perfectione immutabili atque æterna Filium generat, sempiternè generat, & Filius perpetuò & *perenniter* gignitur à Patre, vt in expositione fidei D. Athanasius loquitur. Ac in eandem sententiam in epistola 174. ad Pascentiũ D. Augustinus: *Semper, inquit, gignit Pater, & semper nascitur Filius.* Nec tamen hinc sequitur, imperfectam & quasi inchoatã esse semper, ac nunquam absolutam Filij generationem. Vt neque sequitur, visionem, si quæ aliquanto tempore durat, tamdiu esse inchoatam & imperfectam, quamdiu continenter durat. Est enim tota simul perfecta, etiam tunc, cùm durat. Ita in nostro proposito; licet generatio Filij sempiterna sit, atque adeò semper duret, tamen tota simul, atque adeò perfecta & absoluta existit durabiliter in omni æternitate, vt suprà etiam libro 1. cap. 22. explicauimus.

Disputator autem ideo fortasse deceptus est, quia in rebus creatis tunc aliquid generari dicitur, cùm de nouo incipit esse ex vi sui generantis. Post primum autem temporis punctum, quo esse incepit, non amplius dicitur generari. Cuius ratio est, quia generatio in rebus creatis cum quadam rei nouitate coniuncta est. In generatione autem æterna Filij Dei, quia nulla vnquam exstitit nouitas, semper suppetit eadem ratio, cur & Filius Dei generari, & eundem Pater generare dicatur; nempe hoc ipso, quòd Filius est per originem à Patre ex æterno in ęternum. Ita fit, vt semper Filius generetur à Patre, & Pater semper eum generet: sine vlla tamen huius

ius generationis imperfectione, vt antea explanaui. At instat rursus Disputator:

Si enim quod infinitum est, vbique est: & quod vbique est, immobile est, quia infinitum omnem occupans locum, nihil relinquit spatij, in quod possit moueri: et si mouetur, infinitum non est: non enim omnem implet locum, si non omni caret motu ad locũ: ergo simili ratione quod æternum est, semper est: & quod semp est, 1. ingenerabile est: quoniã æternitas omne præripit tempus, omnemq; 2 præcerpit duratione, in qua quippiam generari possit: et si generatur, 3. æternũ non est: non. n. omnẽ præoccupat omni festinatione durationem, si nõ omnẽ tollit 4. generationem, in qua generans suapte natura 5. prius est generato.

Quinquies his paucis verbis principium petit Disputator, hoc est, sumit tanquam concessum aut probatum, quod cùm probare deberet, nullo modo ꝓbare potest. Videlicet in æternitate non posse esse generationem. Lector attendat ad numeros, quos in oratione Disputatoris, vt distinguerẽ eas, quinque petitiones principij, breuitatis caussa, apposui. Anteuertit quidem æternitas, quoniã semper durauit, oẽm generationem temporalem, hoc est, eius rei quæ in- A ceperit aliquando esse, sed non omnem generationẽ absolutè. De ratione enim generationis secundum communissimam vocabuli notionem non est, vt quod gignitur de nouo incipiat esse, sed vt accipiat esse suum à generante in similitudine eiusdem naturæ. Quò fit, vt si generans sit naturâ æter- B nus, eum etiam, qui propriè ab eo gignitur, æternũ item naturâ esse oporteat. Verissimè enim serm. 3. contra Arianos, circa medium D. Athanasius: *Qualis*, inquit, *est genitor, tale quoque esse id, quod est genitum, necessarium est: & qualis est Verbi Pater, tale etiam fuerit Verbũ eius: Homo igitur in tempore genitus, in tempore quoque & ipse prolem gignit. Deus* C *autem non est vt homo, sic enim loquitur Scriptura, sed ens est, & semper est, ideoque & Verbum eius, & ens est, & semper est cum Patre, vt splendor siue iubar lucis cum Sole.* Nec minus eleganter D. August. in altercat. cum Pascentio Ariano, epist. 178. *Si homo*, inquit, *generat quod est, Deus non potuit generare quod est?* Itẽ D. Ambrosius lib. 1. de fide, cap. 4. *Filius* D *similis Patri sempiterno, vbique sempiternus est.* Sed audiamus quomodo rursus petat principiũ Disputator:

Quid? an æternitas ipsius rei peruertere naturam ita potest, vt Pater æternus non fuerit Pater, & Filius æternus nõ fuerit Filius? Stultum quidem fuerit hoc affirmare:

Ee ergo

ergo neque efficere potest æternitas, vt æterna generatio non fuerit generatio, id est, productio de non esse ad esse: vtque non esse λόγου aliquo modo non præcesserit ipsum esse.

Errat Disputator, & nimis angustè circumscribit generationis rationem, cùm eam in proposito definit esse mutationē de non esse ad esse. Hæc enim notio non conuenit, nisi generationi rei temporalis, cuiusmodi est humana generatio. Diuina autem generatio non sicut humana est; nam neque Deus est sicut homo, vt passim admonent sancti Patres. Deinde si (vt inquit Disputator) ęternitas non tollit, quò minus Pater æternus fuerit Pater; & veri Patris est, vt similem sibi in natura generet; certè nec obstiterit æternitas, quò minus Pater natura æternus Filium natura item æternum genuerit. Petit autem principium, cùm ait, necesse fuisse, vt nō esse Verbi præcesserit eiusdem esse. Illud, quod subiungit, videamus, num aliquid ad probationem valeat.

Omne quod generatur, habet fontem, originem, principium, caussam sui esse: quod esse si est æternum, eius quasi mensura est æternitas ab ipso non distincta, nisi ratione, vt & cetera Dei attributa:

A *non potuit igitur* ESSE *λόγου oriri ex Patre, quin simul ex eodem ipsius promanaret æternitas: sed æternitas producta, non est æternitas magis, quàm infinitum est, quod habet finem: quoniam esse æternitatis est ipsamet duratio æterna; quæ si caussam habet efficientem, quid a-*
B *liud dici potest, quàm æternum non esse æternum?*

Duplex vt minimum in hac argumētatione vitium est. Primum, quòd si æternitas ab ESSE Verbi generati non distinguitur, nisi ratione; putat Disputator illicò sequi, æternitatem etiam ipsam à Patre simul cum Verbo emanasse.
C Hoc nequaquam sequitur. Nam essentia ipsa diuina, & diuina attributa, vt sapientia, potentia, & reliqua, distinguuntur à diuino Verbo tantùm ratione (sicut etiā Disputator agnoscit) neq; tamen quia Verbum diuinum à Patre per generationem emanauit, ab eodē etiam emanauit simul essentia diuina & diuina attributa. Vt enim
D suprà lib. 1. cap. 30. & lib. 3. cap. 3. docuimus, distinctio illa rationis inter personam diuinam procedentem, & diuinam essentiam, ac attributa, quia in infinitate rei diuinæ fundata est, & ideo æquiualet distinctioni reali, sufficiens est, vt posit verè de persona diuina affirmari quod emanat & produ-

ducitur, & idipsum de essentia diuina, & de æternitate, & aliis attributis diuinis negari: non minus, quàm si actu & realiter hæc distinguerentur.

Alterum argumenti vitium est, quòd falsò putat Disputator, ęternitatem productam non magis ęternitatem esse posse, quàm potest infinitum esse id quod habet finem. Ponamus enim in ipso ESSE personali Verbi diuini esse quandam æternitatem respectiuam, & personalem ratione distinctam ab æternitate essentiali & absoluta, communi personis omnibus, & proinde simul cum ipsa persona Verbi diuini à Patre productã. Quid caussæ tunc esset, quamobrem eiusmodi æternitas producta, æternitas non esset? Certè ratio æternitatis non est, vt non procedat ab alio, sed vt semper duret, nec momentum vllum vnquam fuerit, in quo ipsa nõ exstiterit. Ostendimus autem suprà libro primo, cap. 22. & lib. 2. cap. 17. optimè hæc duo posse consistere & intelligi, scilicet vt aliquid ex alio processerit, & tamẽ nunquam non fuerit ex alio procedens. Vt lux, verbi gratia, nunquam non processisset ex Sole, si Sol esset æternus, quod est ad hanc rem declarandam exemplum sanctorum Patrum. Omnino igitur falsum est, ita æternitatem productam ęternitatẽ esse non posse, sicut non A potest infinitum esse quod habet finem. Discrimen namq; est, quod est de ratione infiniti, vt finẽ non habeat: non perinde autem de ratione æternitatis, vt ex alio non procedat, sed vt semper exstiterit, siue procedendo ex alio, siue non procedendo.

Non est etiam sine distinctione B concedendũ id, quod Disputator inquit: omne quod generatur habere caussam sui esse. Nam si vocabulũ, caussa, vsurpetur propriè, vt videlicet caussa est id, ex quo aliud in natura siue in essentia sequitur, falsum est, diuinam personam procedentem habere talem caussam. Contrarium enim nos docet fides, quæ, vt hu- C mana ratione comprehendi non potest, ita neque vllis argumentis humanæ rationis expugnari, vt planũ fecimus in prolegomenis. Si aũt caussæ vocabulum paulò latiùs accipiatur, vt significet nimirum idem, quod qualecunq; originis principiũ; non falsò dicitur, persona diuina procedens habere sui caussam, id est, principiũ, à quo D in eadem natura procedit. Hoc. n. sensu Græci Patres personam ꝓducentẽ caussam personæ procedentis esse dicere solent, quemadmodũ Latini commodiùs dicunt esse principium. Quod D. Gregorius Nicænus in lib. ad Ablabium declarat his verbis: *Caussam*, inquit, *& id quod ex caussa est dicentes,*

 non

non naturam per hæc nomina secamus, sed quæ est secundũ aliqualiter esse, differentiam indicamus. Dicentes enim aliud quidem caussatum, aliud verò sine caussa esse, nõ naturam Verbo caussæ separamus: sed solummodò neque Filium ita se habere, quasi genitus non sit, neque Patrem per generationem esse indicamus. Pergit Disputator:

An porro vlla de re generata verè affirmari potest, ipsam nunquam fuisse generatam? Nemo hoc dicere audebit. Restat igitur, vt de ea verè affirmetur alterutrum horum, nimirum vel tunc generatam esse, vel semper generari; sed dici non potest λόγον *semper generari: alioqui non haberet esse permanens, sed successiuum tantum instar motus & temporis: ergo verè dicitur eum tunc generatum esse, siue illud tunc instans temporis, siue æternitas fuisse intelligatur: sed tunc cùm generatus est, cœpit habere esse: ergo non ab æterno fuit: non igitur fieri potest, vt aliquid ab æterno fuerit, & tamen genitum sit.*

Ad hæc iam antè responsum est. Dicimus enim cum D. Athanasio in expositione fidei, Filium semper generari, quia generatur in momento æternitatis, quod perenniter durat. Neque ideo sequitur, Filium non habere esse permanens, sed succesiuum, vt tempus & motum. Momentum enim illud ęternitatis semper durans, in quo Filius generatur, totum simul & perfectum est, ac proinde etiam tota simul & perfecta est semper Filij generatio: sicut & visio aliqua est tota simul & perfecta, tametsi duret eadem aliquandiu, vt explicandi caussa suprà dicebamus. Itaque vtrumque simul in illa duratione æternitatis verum est, nempe & genitum esse, & generari perenniter Filium. Nam quia etiam visio rei alicuius tota simul est, simul res est visa, & videtur. Cùm autẽ deinde Disputator subsumit, Filium tunc, cùm generatus est, cœpisse habere esse; errat ob consuetudinem humanæ imaginationis. Res enim, quæ apud nos generantur, ideo cùm generatæ sunt, incipiunt habere esse, quia generationis illarũ est quoddam initium, hoc est, quia in tempore & ex tempore generantur. At Verbi diuini generatio nunquam incepit, sed semper extitit iã inde ex æterno, eò quòd est in ipso momẽto æternitatis, quod semper fuit, est, & erit. Ita fit, vt nunquam Filius esse inceperit: quia nec vnquam incepit esse genitus; sed vt semper fuit genitus, ita semper cum genitore suo fuit.

Præclarè enim serm. 10. de verbis Domini D. Augustinus: *Non erat tempus ante Filiũ, quia omnia per ipsum*

ipsum facta sunt. Quomodo possent esse tempora ante Filium per quem facta sunt tempora? Tolle ergo omnia tempora: semper cum Patre Filius. Si semper cum Patre Filius, & tamen Filius semper genitus, semper cum genitore erat, qui genitus est. Et lib.2.contra Eunomium D.Basilius: *Ab æterno, inquit, est Pater: ab æternóque est etiam Filius genito modo ingenitæ Patris naturæ coniũctus. Ex Euangelio enim accipimus hoc: In principio erat Verbum. Ex Psalmo autem hoc: Ex vtero ante luciferum hodie genui te. Et coniuncta vtraque sententia dicimus, quod erat semper & genitus est. Vox enim genuit, à Patre esse Filium significat: Vox autem erat, tempore carentem, & ante secula originẽ eius indicat.* Hoc ipsum etiam alij sancti Patres (vt suprà dictum est) exemplo lucis & solis confirmant. Semper enim lux fuisset à sole emanans: si sol semper fuisset. At obiicit Disputator contra exemplum istud hoc modo:

Cùm duplex sit lux solis, vna, quæ in ipsius solis substãtia hæret, quæq́; solis vt astrum quoddam est, essentiam constituit (ab ea enim sol obtinet, vt & sol sit, & sol nominetur) altera verò, quæ extra solem per aërem diffunditur, ipsum collustrans, & propriè lumen appellatur: cùm, inquam, hæc duplex sit lux solis, vtra cum luce productum volunt Deum comparari? non cum A *prima; quia illa non producta est à sole, sed vnà cum sole procreata est à Deo in tempore: neque cum altera luce; nam ea posterior est sole: & subinde gignitur, ac interit. Frigidum ergo hoc est de luce solis exemplum.*

Ego verò nimis friuolam hanc obiectionem esse contra appositissimum exemplum censeo. B Nam primũ, quem non potius moueat tanta tamque consentiens auctoritas sanctorum Patrum, qui hoc ipso exemplo, *ad aliqualem mysterij declarationem non ad perfectam Trinitatis imaginem* (vt rectè inquit D. Cyrillus li.1. in Ioannem, c.5.) vsi sunt? Illud enim vsurpat D. Athanasius serm.2. & 3. contra Arian. C & in epistola de decretis Nycæn. Synod. Gregorius Naz. orat.3. de Theologia, & in epistola ad Euagrium Monachũ. Chrysostomus homil.2. in c.1. ad Hebr. Cyrillus Alex. lib.1. in Ioan. c.1. & 5. & li.3. Dialogorum de Trinit. cum Hermia. Theodoretus in Epitome diuinorum decret. cap. de Filio. Dionysius Alexandrinus apud D. D Athanasium in epistola de sententia eiusdem Dionysij. Augustinus li.1. de Symbolo ad Catechum. c. 3. vbi eodem modo ponit exemplum de igne & splendore, qui ab igne gignitur, & in epistola 66. ad Maximum medicum. Ambrosius li.1. de fide, cap.5. Cassiodorus in Psalmũ 50. &c. Deinde non modò

contra Patres, sed contra D. Paulum contendit Disputator cùm id exemplum oppugnat. Verissimè enim D. Ambrosius loco citato: *Apostoli*, inquit, *istud exemplum est, non meum*. Quod ipsum sentiunt reliqui Patres. Cùm enim ad Hebræos 1. affirmat D. Paulus, Filium esse candorem lucis æternæ & splendorem Patris, certè non per proprietatem, sed per similitudinem & exempli gratia hoc à nobis intelligi vult.

Sed quęrit Disputator, vtrínam solis luci Filium similem faciamus? Illíne, quæ hæret in substantia solis, an ei quæ ab illo in aërē diffunditur? Ego verò, quod ad propositum attinet, cum vtraque dico rectissimè posse comparari. Nam vnaquæque lux ex his duabus & procedit à sole, & simul tamen est soli, à quo procedit, coæua. Ob has autem duas rationes Filium cum luce solis comparamus in quęstione de æterna ipsius generatione.

At, inquit Disputator, lux quæ hęret in substantia solis, non producitur à sole, sed vnà cum sole procreata est à Deo in tempore. Quid? Nónne apud omnes Philosophos receptissimum axioma est, proprietates rei, quæ in ipsa rei substantia hærent, sic à caussa rei efficiente vnà cum re produci, vt simul tamen ab ipsa rei essentia, tanquam à fonte & origine sui, per simplicem quendam processionis modum emanent? Hic modus emanationis nobis in proposito sufficit ad aliqualem similitudinem. Vt enim antea recitauimus ex D. Cyrillo: *Non ad perfectam Trinitatis imaginem*, sed ad declarandum aliquo modo id quod volumus, his exemplis vtimur.

Falsum item, & à vera Philosophia abhorrens est, quod præterea Disputator ait, illam alteram lucem, quę à luce solis in aëre diffunditur, posteriorem esse sole. Simul enim ac sol productus est lumen suum in aërem diffudit. Aër enim ante solis creationem erat; siquidem tenebræ prius fuerunt, vt legimus Genes. 1. super faciem abyssi, cùm creatura corporalis initio esset facta rudis ac sine perfecto formarum ornatu & distinctione. Neque solùm Philosophi intelligunt, sed omnes etiam experiuntur, illuminari aërem à corpore lucido in momento sine vlla temporis mora. Quod & diuus Ambrosius libro primo exhameron. capite nono annotauit: *Lux*, inquit, *cælum, terras, maria illuminat, & momento temporis, & sine vlla comprehensione, retectis surgentis diei splendore regionibus nostro se circumfundit aspectui.* Idem etiam diuus Athanasius sermone secundo contra Arianos affirmat, &

& alij Patres. Præterea, nec illud etiam verè dicitur à Disputatore, lucem eam quæ hæret in substantia solis, essentiam solis, id est, illius astri quod solem nominamꝰ, constituere. Si enim hæret in substantia solis, si solis proinde accidens est, quomodo cõstituit eius substantiam? At obiicit præterea Disputator exemplum illud lucis & solis, nostris etiam Philosophis aduersari:

Qui, inquit, *Proclo Platonico Philosopho acutissimè argumentanti, mundum fuisse æternum, non aliter respondent, quàm negando posse effectus simul cum suis esse caussis efficientibus. Sic enim Proclus apud Philoponum ratiocinatur pro mundi æternitate: De natura boni est seipsum cum aliis communicare, suamq́; bonitatem aliis rebus, quantum fieri potest, imperti-ri: & id maximè conuenit summo bono, qui est Deus: at si mundus non sit æternus, per æternum (vt ita dicam) tempus Deus nihil egit, & suã bonitatem non communicauit: aut igitur potuit ab æterno mundum creare, aut non: si non potuit, ergo est finita vi, & circumscripta facultate præditus: si potuit, aut voluit etiam, aut noluit: si potuit & voluit, ergo fecit: quid enim ei obstare potuit? si potuit & noluit, ergo* A *non est summè bonus, & inuidia tangitur: id quod impium est cogitare, nedum loqui aut sentire. Ad hoc verò Trinitarij nostri Philosophi (Benedictus Pererius lib. 15. de rerum naturalium principiis, c. 4. in solutione 2. argum. & Franciscus Toletus lib. 8. Phys. q. 2.) nihil certè* B *aliud respondent, quàm æternitatem aduersari & repugnare conditioni eius, quod sit. Si enim mundus, inquiunt, à Deo factus est, ab eo suum esse ac durationem accepit; nam quod semper est, quomodo ad ipsum esse produci potest? Omnis enim productio aliquid nouum necessariò significat. Hæc illi. Nec alio* C *dissolui modo potest illud Procli argumentum.*

Hoc loco primùm à Lectore notandum est, Philosophos eos, qui isto modo respondent Proclo, non de quauis omnino productione affirmare, quod aliquid nouum necessariò significet, sed de productione tantùm rei creatæ. Etenim Benedicti Pererij (quẽ D inprimis hìc citat ad marginem Disputator) li. 15. de rerum naturalium principiis, c. 4. in responsione ad argumentum secundum, quod est illud Procli, hæc verba sunt: *Omnis*, inquit, *pductio aliquid nouum necessariò significat: loquor de productione quæ fit ad extra.* Hactenus Pererius: Cuius hæc verba postre-

postrema præteriuit Disputator. Illis enim Pererius declarat, se nō nisi de creaturæ productione loqui, quam Theologi productionem ad extra vocant, quia non est immanens in ipso Deo. Sic etiam Franciscus Toletus (quem simul Disputator citat) libro 8. Phys. q. 2. sæpe declarat creaturæ tantùm productionem non potuisse sua quidem sententia esse ab æterno: maximè autē sub finem quæstionis in responsione ad argumentum quartum, vbi ita scribit: *In diuinis*, inquit, *personis, in quibus communis est mensura æternitas ipsa Patris & Filij, potuit alter ab altero generari, & non esse generante posterior.* Itaq; productionem ad intra, hoc est, quæ maneat in ipso Deo, qualis est productio Filij & Spiritus sancti, sine rei productæ nouitate esse, illi Philosophi omnes agnoscunt, quos Disputator Trinitarios vocat, hoc est, qui fidem sanctissimæ Trinitatis præsidiis etiā veræ Philosophiæ tuentur. Quod cùm ita sit, fecit perperam Disputator, quod eorum Philosophorum auctoritate ad euertendam fidem sanctissimæ Trinitatis voluit abuti.

Deinde etiam animaduertat Lector, quamuis eorum auctorum sententia, qui nullam creaturam coæternam Deo esse potuisse arbitrantur, valde probabilis sit, tamen non ab illis hanc

A sententiam defendi vt sine controuersia certam. Sciunt enim magnos auctores sentire contrarium, nempe D. Thomam Scholasticæ Theologiæ principem, 1. p. quæst. 49. articul. 2. item eos, qui D. Thomę doctrinam sequuntur, & præterea Durandum lib. 2. sententiarum, distin. 1. quęst. 2. Gre-

B gorium Ariminensem, eadem distinct. quæst. 3. Gabrielem, Ockamum, & alios ibidem. Quin & ipse Benedictus Pererius horum sententiam ad extremum potius probat, & acuratè confirmat in illo ipso lib. 15. cap. 12. & 13. Franciscus etiam Toletus, qui nullam creaturam ab æterno produci potuisse, vehementiùs contendit, idque

C ipse quidem demonstrari posse opinatur, tamē non impedit, quò minus existimet aliquis contrariam sententiam esse probabilem. *Alij* (inquit ad finem illius quæst. 2.) *aliud iudicabunt; non carere, inquam, probabilitate contrariam sententiam, aut etiam esse problema vtrinque. Sicut putauit Scotus in 2. lib. sententiarum, distinct. 1. quæst. 3. Quorum*

D *iudicium aliis relinquimus.* Hactenus ille.

Id autem cùm ita sit, manifestam iniuriam fecit Disputator tum Trinitariis (vt vocat) Philosophis, Pererio & Toleto, tum quod deterius est ipsi veritati, quod asseuerarit, nihil certè aliud (vt inquit) eos ad illud argumentum

tum Procli respondere, quàm æternitatem aduersari & repugnare conditioni eius quod fit. Aliud enim etiam, secundum contrariam aliorum sententiam, putarunt ad id argumentum responderi posse, & ipsi quoque in illis locis quos Disputator citauit, responderunt. Benedictus enim Pererius ad finem solutionis illius secundi argumenti Procli, hæc adiungit: *Si quis*, inquit, *putet, mundum etsi non est æternus, potuisse tamen fieri ab æterno, posset* ALITER *ad hoc argumentum ita respondere. Licet Deus potuerit creare mundum æternum, id tamen facere noluisse, quoniam ita melius erat; vel quia ex noua molitione mundi manifestius certiusq́; cognoscitur perfectio & gloria Dei, cuius caussa mundus est factus, vel alias ob caussas, quæ nos mortales humanæ inscitiæ caligine circumfusos, ceu alia pleraque, latent.* Et luculenter etiam Franciscus Toletus in illo libro 8. Phys. quæst. 1. respondens ad illud idem Procli argumentum: *Dico*, inquit, *quod Deus ab æterno potuit, & ab æterno voluit producere mundum; verùm non producere ab æterno, sed in tempore. Quod est dicere, Deus habuit hanc voluntatem æternam; Volo producere mundum in tempore. Neque est inuidiæ adscribēdum quod non antè fecerit, sed suæ diuinæ volūtati, quæ caussa prima est. Nam non facere bonum cùm possis, non est inuidia. Debet enim bonum fieri cùm oportet, & quomodo* A *oportet. Ita decuit diuinam bonitatem mundum in tempore facere; quia non oportebat creaturam suo creatori esse coæternam. Et vlteriùs, ita factum est, vt nobis ostenderetur, non indiguisse Deum ipsum mundo, sed mundum ipso egere. Et vlteriùs, vt cognosceretur clariùs, ipsum esse auctorem omnium: quod cognosci vix posset si mundus esset æternus.* B *Rursus, vt sic clariùs cognosceretur, eum esse creatorem, & infinitæ virtutis, qui ex nihilo fecerit. Præterea, vt cognosceretur esse agens liberum, quia fecit cùm voluit. Demum, vt sic homines illum timeant, honorent, & venerentur, cùm videant omnia ab ipso, eius nutu, & potestate, & voluntate pendere. Ob has ergo caussas Deus meritò voluit, & ita fuit melius, mundum in* C *tempore produci quàm ab æterno.* Hactenus Toletus. Cuius hanc responsionem ad argumētum illud Procli sufficientē esse iudico, quæ tamen procedit (vt patet) etiam si mundus potuerit alioqui à Deo produci ex æterno.

Quocirca vtrumque falsò affirmauit Disputator, scilicet, Pererium & Toletum non aliud ad argumentum Procli respondisse, D quàm ęternitatē repugnare mundo; & non alio modo id argumentum posse dissolui. Nam & potuerunt aliter respondere, & responderunt etiam hi auctores. Quorum in responsione plures caussas habet expositas Disputator, cur (vt postea interrogat) bonitatem

tatem ſuam Deus rebus creandis A non ab æterno communicaſſet, ſi id fieri potuiſſet? Non enim bonum ſtatim ac poteſt, communicandum eſt, ſed tum cùm oportet illud communicari.

Tertiò notet Lector, non modò auctores eos, qui putant creaturam aliquam potuiſſe produci ab æterno, ſed eos etiam qui hoc B negant, commodiſsimè poſſe æternitatem generationis Filij defendere, & eam exemplo illo ſolis & lucis à Patribus vſurpato declarare. Primùm enim, diſcrimen inter creaturam & Dei Filium aſsignant. Nam creaturam dicunt natura ſua penitus incapacem eſſe, vt reliquorum diuinorum attributorum, videlicet C infinitę bonitatis, infinitę ſapientiæ, &c. ita etiam æternitatis, hoc eſt, durationis infinitę, ſecundum quam actu aliquid infinitè durauerit. Duraſſet autē infinitè creatura ab æterno producta: ſiquidem infinita prorſus duratio eſt iam inde ex æterno vſq; ad quodlibet momentum, in quo eiuſmo- D di creaturam exiſtentem cogitare velles. At verò cùm Dei Filius ſit eiuſdem naturæ cum Patre, ideoque capax æternitatis, nihil obſtitit, quò minus produci potuerit, atque adeo fuerit productus ex quo Pater ipſe eſt, id eſt, iam inde ex æterno. Immò verò id neceſſarium eſt, ſiquidem ex quo Pater eſt (hoc eſt, abſque omni initio) fuit pręditus potentia perfecta generandi, & prætere ea non libera, ſed neceſſaria voluntate Filium generauit, vt ſuprà lib.1. cap.22. & lib.2. cap.11. conuicimus.

Deinde etiam hanc ipſam æternitatē Filij, auctores illi, qui creaturam æternam eſſe potuiſſe negant, nihilominus poſſunt (vt dixi) declarare exemplo ſolis & lucis. Etenim non eſt neceſſe id exemplum ad propoſitum accommodare iſto modo: Sol fuit, aut potuit eſſe ab æterno; & lux item potuit ab æterno ex ſole procedens, ſoli eſſe coæua: Igitur pari ratione potuit Filius ab æterno procedere ex æterno Patre, & nihilominus eſſe illi coæternus. Nō ita accommodant Orthodoxi hoc exemplum, ſed duobus modis aliis, qui ęquè vſurpari poſſunt ab his qui negant vel ſolem vel vllam aliam creaturam potuiſſe eſſe ab æterno.

Primò ſic: Lux temporalis à ſole temporali procedit, & nihilominus eſt illi coæua. Igitur rectè etiam poteſt intelligi Filium æternum à Patre æterno proceſsiſſe, & nihilominus eſſe illi coæternū. Maximè cùm in eo etiam ſimilitudo ſit, quod ſicut à ſole neceſſariò & naturaliter lux proceſsit, & ideo ſimul ac ſol fuit natura ſua perfectus ex tempore, ab ipſo lux pro-

processit; ita Filius necessariò processit à Patre: Vnde similiter consequitur, simul ac Pater æternus exstitit, hoc est, iam inde ab æterno, sine initio ab eo processisse Filium. Indicauit autem acutè & subtiliter hunc primum modum accommodandi id exemplum D. Augustinus lib. 1. de Symbolo ad Cathecum. cap. 3. ponens similiter huius rei exemplum ex processione splendoris ab igne: *Inueniamus*, inquit, *coæuum, & credamus coæternum. Si potuerimus inuenire Filium coæuum Patri suo, credamus Filium Deum coæternum Patri suo.* Et paucis interpositis: *Coæuus*, inquit, *Pater Filio, vel Filius Patri, quomodo potest esse? Occurrat nobis ignis Pater, splendor Filius: Ecce inuenimus coæuos. Ex quo ignis esse cœpit, continuò splendorem gignit: nec ignis ante splendorem, nec splendor post ignem. Et si interrogemus, quis quem generat? Continuò omnes clamatis, ignis splendorem, non splendor ignem. Ecce Pater incipiens: Ecce Filius simul, nec antecedens, nec sequens: Ecce ergo Pater incipiens, & Filius simul incipiens. Si ostendi vobis Patrem incipientem & Filium simul incipientem, credite Patrem non incipientem, & cum illo Filium nec ipsum incipientem: illum æternum, istum coæternum.* Ita præclarè Augustinus. Nec minus doctè ac neruosè sermone secundo contra Arianos circa medium D. Athanasius: *Solem*, inquit, *interrogent*

A *de ipsius iubare, & fontem de ipsius aqua, vt addiscant, quòd tametsi ista genita prolesque sint, vnà tamen cum illis coëxistunt vnde originem traxêre. Si igitur ex natura semper huiusmodi genitores ita se habent erga genita sua, cur Deum creaturis minorem suspicantes, non apertiùs suam impietatem efferunt? Quod si istud non audent ex*
B *professo dicere, & extra controuersiam est, Filium non aliunde, sed ex Patre esse naturale genimen: neque quidquam est quod impediat Deum; non enim Deus vt homo est, sed maior sole est, immò potius Deus solis; nimirum ex eo, & semper cum eo existit Verbum.* Hæc D. Athanasius.

Secundo modo potest ad æternam Filij generationem accom-
C modari illud exemplum solis & lucis (sicut etiam ignis & splendoris) per quandam hypothesim conditionalem, hoc pacto: Si sol esset æternus, neque id repugnaret naturæ suæ; lux etiam ab eo procederet ex æterno, propterea quod naturaliter ab eo, quatenus ita perfectus est, lux procedit.
D Igitur simili ratione, cùm in diuinis Pater, quatenus potentia generandi perfectissimus est, sit æternus, & ex eo vt talis est, naturaliter Filius procedat; ab æterno ex illo procedere confitendum est. Credo satis iam Lector animaduertit, quemadmodum non vno, sed variis modis accommodari possit ad æternã Filij gene-

generationem ſolis ac lucis exemplum, etiam ſi nulla fiat abſoluta hypotheſis, quod ſol aut aliqua alia creatura potuerit ab æterno produci.

Quæ res auctoritate etiam atque vſu ipſo veterũ Patrum à nobis confirmari poteſt. Etenim ex illis ipſis, à quibus antè commemorauimus hoc exemplum ſolis & lucis ad Filij generationem accommodari, quidam nihilominus ſentiunt creaturam non potuiſſe creatori ſuo eſſe coæternã: nempe D. Athanaſius in illo ipſo ſermon.2. contra Arianos, vbi rationem reddit, *quia creaturæ ſunt alterius ac diuerſæ naturæ à creatore.* Item Baſilius lib.2. contra Eunomium. Ambroſius li.1. exameron. cap.3. Auguſtinus lib.1. de ciuitate Dei, cap.15. Damaſcenus li.1. de fide, cap.8. Qui tamen ibidem explicat æternam Filij generationem exemplo ignis & lucis ab igne procedentis.

Poſſunt igitur ex ſententia Patrum hęc exempla optimè in propoſito vſurpari, etiam ſi nulla potuerit eſſe creatura ab æterno. Quod cùm ita ſit, perperam Diſputator conatus eſt probare, vſurpationem eiuſmodi exemplorum, illorum Philoſophorum ſententiæ aduerſari, qui creaturam negant potuiſſe eſſe ab æterno. Item fruſtrà & iniquè eorundem auctoritate eſt abuſus ad conclu-

A dendum non potuiſſe productionem Filij eſſe ſine initio, hoc eſt, ab æterno. Excipiunt enim illi Philoſophi productionem diuinę perſonę, & de ſolius creaturę productione (quæ à creatore diuerſam naturam habet) loquuntur, cùm aiunt, productionẽ rei, cum rei nouitate coniunctam eſſe o- B portere, vt ex ipſorũ verbis, quæ præteriuit Diſputator, ſuperiùs cognouimus.

Vtra verò ſententia veri ſimilior ſit, illáne quæ negat creaturam vllo modo potuiſſe produci ab æterno, an illa quæ id concedit, vt ſuprà meminimus, non eſt noſtri inſtituti iam diſputare. Satis nobis eſt, quòd demonſtraui- C mus, æquè ſecundum vtramque ſententiam, tum fidem de æterna Filij generatione conſiſtere, tum etiam exemplum ſolis ac lucis ad hanc fidem illuſtrandam poſſe accommodari, quæ duo conuellere Diſputator conatus fuerat. Ego quidem, ſi illa ſola argumenta perpenderem, quæ ratione vltrò D citroque de ea quæſtione agitantur, D. Thomę & aliorum ſententiam, qui creaturam potuiſſe ab æterno produci putant, magis probarem. Verùm contraria ſanctorum Patrum teſtimonia mouere haud immeritò nos poſſunt, vt exiſtimemus, & creaturam nequaquam potuiſſe ab æterno eſſe, & firmam aliquam rationem

cur

cur non potuerit, omnino subesse, licet eam nec ipse adhuc satis compertam, habeam, nec satis euidenter ab aliis hactenus expositam esse videam. Etenim infinitas durationis, non mihi videtur tale aliquid esse, quod non potuerit secundum vllum modum inesse in creata duratione; sicut infinitas essentiæ, aut sapientiæ diuinæ nequit vllo pacto creatæ essentiæ, aut sapiētiæ communicari. Sed, vt dixi, quæstionem eam discutere, non est iam opportunum.

NVNC videamus, quomodo Disputator probare contendat, generationem Filij habuisse etiam terminum, ac proinde non esse æternam. Nam postquam frustrà conatus est ostendere illam habuisse initium, æquè frustrà nititur probare, habere etiam terminum:

Confirmo, inquit, *eandem, neque post esse interminabilem & immutabilem. Quid ita? quia æternæ generationis quasi terminus dicitur fuisse λόγος: ergo simul atque hic productus fuit, conquieuit illa generatio: at quo pacto diuina terminari potest generatio, cùm quidquid est in Deo, sit ipsemet Deus, ac propterea æternum & immutabile?*

Non ea ratione Verbum diuinum terminus illius generationis esse dicitur, quia illo producto destiterit esse illa generatio, sed quia Verbum diuinum est illud certè, quod per eam generationem sempiternè & perenniter producitur. Quemadmodum res visa (exempli gratia) terminus esse dicitur visionis aliquandiu durantis, non quia simul atque B res visa sit, visio esse desistat (pono enim eam aliquanto tempore continuari) sed quia est id, quod per visionem cernitur toto illo tempore, quo visio durat. Vitiosa est igitur illa consequentia Disputatoris: λόγος, seu Verbum est terminus æternæ generationis; ergo simul atque hic terminus productus fuit, conquie- C uit, nec durauit vlteriùs illa generatio. Non enim si est aliquis terminus secundum originis rationem huius generationis, eiusdem etiam terminum secundum durationem esse oportet.

Et vitium eius collectionis patet perspicuè in hac consequentia simili: Res visa terminus est visionis; ergo simul atque res est D visa, visio conquiescit, & habet terminum suæ durationis. Videtur enim res in instanti, & tamen potest eadem visio longo tempore continuari, postquam res in instanti visa est: quin etiam ab æterno & in æternum posset similiter durare cum suo termino, si suapte ratione visio esset æterna,

na, sicut est illa Verbi diuini generatio. Sed quemadmodum Verbum diuinum perenniter in æternitate generetur, & tamen nunquam non eius generatio perfectissima sit, explicauimus etiam paulò superiùs. Vt enim ipsa duratio æternitatis tota simul perfecta sine fine ac initio existit, ita etiam illa generatio: maximè cùm ea ex parte quidem Filij, seu passiuè, vt in scholis loquimur, nihil aliud sit, quàm ipsa Filij persona, vt à Patre sine initio atque fine existens; ex parte autem Patris, seu actiuè, est ipsemet Pater, vt ab eo intelligente, sine initio similiter ac fine, Verbum seu Filius existit.

Dicet fortè aliquis; Si æterna Filij generatio tota simul & eadem & perfecta est, quomodo de eo verè dici potest, quòd genitus est, & nunc etiam generatur, & perpetuò quoque generabitur? nam & hoc etiam attingit hoc loco Disputator. Ego verò respondeo, eiusmodi locutionibus nostris nequaquã plures Filij generationes, aut plures quasi partes generationis eiusdem significari, quarum alia sit præsens, alia præterita, alia futura, quasi differentiæ istæ præteriti, præsentis, & futuri, sint in ipsa Filij generatione: sed significamus hoc modo loquendi, durationem æternam generationis huius esse eiusmodi, vt quoniam infinita est, eadem coëxistat cuiuis tempori præterito, præsenti, & futuro, ideóque & præterito tempore verissimum fuisse, & præsenti verissimum esse, & futuro verissimum fore de Verbo diuino affirmare, quòd à Patre generetur. Hæc enim vis est illarum loquutionum. Quod exemplo similium enunciationum de Deo, quæ tamen sunt verissimæ, confirmari euidenter potest. Nam cùm dicimus: Deus est; Deus fuit; Deus erit; non aliquas differentias, & quasi diuisiones præsentis, præteriti, & futuri in Dei existẽtia significamus; sed intelligi volumus, durationẽ æternę illius existentiæ cùm sit infinita, esse eiusmodi, vt eadem coëxistat omni tempori, præsenti, præterito, & futuro, in quo à nobis Deum esse verissimè affirmari possit. Hoc igitur modo & hoc sensu Verbum quoq; diuinum verè dicitur & genitum esse, & generari, & generandum, quamuis ipsius ęterna generatio sit tota simul, non minus, quàm ipsa diuina existentia. Quare non est satis assecutus Disputator certam hanc Theologorum ea de re sententiam, cùm de illis ita dicit:

Audacter fingunt, æternitatem eminenter 1. continere omnem durationem temporis, & coëxistere omnibus differentiis temporis, id est, dura-

durationem, quã tempus habet imperfecto modo, sine vlla nimirum permanentia, & cum perpetua successione præteriti, præsentis, & futuri, eam durationem habere æternitatem perfectissimo modo, hoc est, totam simul, sine vlla eius innouatione: quapropter æternitati omnia etiã præterita & futura 2. esse præsentia, vereq; dici 3. posse τὸν λόγον, & generatum esse, & generari, & generatum iri. Quod cùm fingunt, quid, quæso, aliud dicunt, quàm eãdem rem simul esse, & non esse? esse quidem, quia æternitati præsens statuitur: non esse, quoniam vel iã interiit, vel nondum producta est.

Tria hoc loco Disputator de sententia Theologorum commemorat, quæ claritatis gratia additis numeris in ipsius oratione distinximus. Primum est, æternitatem eminenter continere omnem durationem temporis, &c. Hoc verissimum & certissimũ dogma est; neq; opinor, id propriè esse illud, quod Disputator in hac re fictitium, seu commentitium esse existimat. Ipse enim superiùs definitionem æternitatis ab omnibus receptam, ex qua id totum euidenter consequitur, probauit, quam Boëtius libro 5. de Consol. hisce verbis tradidit: *Æternitas est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio.*

A Secundum est, propter hanc ipsam perfectionem atque infinitatem æternitatis fieri, vt omnia tum prĕterita, tum prĕsentia, tum futura coëxistant præsentia in æternitate. Hoc non est dogma apud omnes Theologos certum & exploratum. Nam etsi certum sine cõtrouersia sit, eandem ipsam B æternitatem, sine vlla variatione sui, coëxistere omnibus rebus præteritis, præsentibus, & futuris, quando ipsæ res sunt, & omnia etiam diuinæ quidem cognitioni esse præsentia; multi tamen Theologi docti ac nobiles disputant, non ideo res ipsas vicissim coëxistere simul secũdum esse suum æternitati, vt quidã alij C opinantur. Quam ad rẽ illud argumentum, quod hìc attingit extremis verbis Disputator, & alia multa non improbabiliter adduci solent, vt est videre apud Ioannem Capreolum in 1. distinct. 9. & apud Caietanum in comment. 1. par. D. Thom. quæst. 14. art. 13.

Tertium est, eam coëxistentiã rerum omnium in æternitate, in D caussa demum esse, vt verè dici posit τὸν λόγον, id est, Verbum generatum esse, & generari, & generatum iri. Hoc non ita est. Primùm enim, cùm præsens illa rerũ in æternitate coëxistentia, dubia sit, & à multis etiam reiiciatur, non ex ea petere solent Theologi certam explicationem eiusmodi

di enunciationum, quæ sine controuersia sunt veræ & certæ. Quin earum veritatem ex alio declarant, quod est apud omnes certum; nempe ex eo, quòd æterna Filij generatio, cùm infinitę durationis sit, ad omnia tempora pertinet, siue omnia illi simul coexistant, siue secus. Inde enim fit, vt verum sit, & verum fuerit, & verum futurum sit omni tempore dicere, quòd Filius generetur: id quod illis enunciationibus; Filius generatur, genitus est, & generabitur, significamus, vt antea exposuimus, & docet etiam diuus Thomas 1. part. summę, quæst. 10. articulo secundo ad quartum argumentum.

Deinde iam docui, in ipsa generatione Filij non esse aliquid præteritum & futurum, vt Disputator imaginari videtur, cùm ait, ideo verè dici, Verbum generatum esse, & generatum iri, quia omnia præterita & futura sint in æternitate præsentia. Quasi nimirum illud generatum esse, & generatum iri, quod de Verbo dicimus, esset aliquid de numero rerum præteritarum & futurarum. Hoc sanè alienissimum est, à sententia omnium Theologorum. Sed aliud illi eo modo loquendi significant, vt iam expositum est. Quare, vt superiùs aiebam, minimè assecutus est Disputator caussam, quam sine controuersia Theologi

A reddunt, cur Verbum dicatur generatum esse, & generatum iri; & præter rem aduersus præsentiam existentiæ rerum in æternitate disputat, cùm ea neque comperta apud omnes sit, & multò minus fundamentum veritatis eiusmodi enunciationum in illa Theologi constituant. Atque, vt frustrà ha-B ctenus probare conatus est, in æterna Filij generatione mutationem aliquam à nobis poni debere, ita etiam perperam nititur ostendere temporalem item mutationem in Filio nos concedere, cùm deinde subiungit:

Nam si ipse Deus Filius post æternam generationem verè etiam C *homo factus est in tempore, profectò mutatus est de non esse hominis ad ipsius esse: quæ sanè mutatio longè maior est, quàm transmutatio physica ex non calido in calidum, ex non frigido in frigidum: quippe cùm hæc accidentalis sit; illa verò quodammodò essentialis, vtpote, quæ per hypostaticã vnionem* D *facta dicatur.*

Ad argumentum hoc, quod ipsi etiã Theologi Scholastici proponunt & soluunt, breuiter hunc in modum respondeo. Motus, seu mutatio de ea re dicitur, quæ cùm fuerit in potentia ad recipiendam perfectionem sui aliquam, eam demum recipit tanquam ea indigẽs, vt

vt ab ea videlicet ſecundum rationem aliquã perficiatur & quaſi compleatur. Ita Philoſophus etiam tradidit, cùm docuit eius eſſe mutari quod eſt ens in potẽtia. Iam verò Filius, cùm ad ſuam æternam hypoſtaſin naturam humanam aſſumpſit, non in ſe recepit aliquid, ad quod fuerit in potentia tanquam ad ſui aliquã perfectionem, qua ipſe indigeret. Quomodo enim is indiguiſſe natura humana, & in potẽtia ad eam tanquam ad ſui perfectionem, & quaſi complementum fuiſſe, putari poteſt, qui habuit in eſſentia ſua perfectionem omnem naturæ humanæ infinitè meliori & eminentiori modo, quàm ſit ea perfectio in ipſa humana natura? Verbum igitur diuinum, hoc eſt, ęternus Dei Filius, naturam humanam ſuſcipiens, non à natura humana perfectionem aliquam ſeu complementum, tanquam in potentia & indigens, accepit, ſed ipſe naturæ humanæ ſeſe communicauit, & eam perfecit, & hypoſtaticè compleuit, & eatenus illa vnio ſubſtantialis fuit, quanquam hoc totum modo ineffabili.

Quod cùm ita ſit, dici non poteſt Filium æternum in illa ſui cõiunctione cum natura humana fuiſſe mutatum. Nam non ſatis ad rei mutationem eſt, quod nouum aliquid de re affirmari poſſit; ſicut nouum fuit, quod Filius Dei eſſet A homo, quemadmodum etiã quod Deus mundũ creauerit; ſed requiritur præterea vt res tanquam in potentia & indigens aliquo, quod de nouo accedat, ꝑficiatur. Quod in propoſito nequaquã euenit: tametſi longè alius modus ille fuit, quo Verbum hypoſtaticè naturam humanam perfecit, quàm ille B quo Deus mundũ perfecit ipſum creans. Ac eſt ſanè hoc ipſum maximè admirabile, quod fieri potuerit eo myſterio, vt aliquid de nouo verè eſſet homo, nec tamen ideò perficeretur ac mutaretur; ſed tamẽ illa ipſa noſtræ fidei myſteria, quæ valde admirabilia ſunt, ſunt etiam, vt ait regius Propheta, credibilia nimis.

C Hanc huius rei explicationem ꝓclarè tradidit in oratione, *Quòd vnus ſit Chriſtus*, D. Athanaſius: *Corpus*, inquit, *non habuit vim abſoluendæ diuinæ hypoſtaſeos. Sed ille, qui verè integer & perfectus eſt, id quod imperfectum erat, abſoluit; & qui nullius indigens erat, coniunctus eſt, & coadunitus cum carne; & qui nullius rei neceſſitatem ſentit, dedit ſe corpori neceſſariis* D *indigenti.* Hæc reſponſio firma & ſolida eſt, nõ autem illa quam Diſputator ad pauca reſpiciens ſibi propoſuit ad confutandum, deindè ſubiungens:

Nec quidquam eos iuuat, quòd ipſa diuinitas nõ ſit mutata in carnem, vel ſubſtantiam humanam.

Etenim nec subiectum seu materia physica mutatur in formã substantialem aut accidentalem: sed cùm aduentantem formam suscipit, sustinet atque vehit, tunc ab ea dicitur mutari forma. Quocirca ipsa etiam hypostasis diuina, si verè in se recepit humanitatem, verè mutata est ex non homine in hominem.

Diuinam hypostasim non ideò negamus esse mutatam, quia non sit mutata in humanitatẽ, sed quia ita recepit humanitatem, vt non ab ea perficeretur, sed ipsa potius illam perficeret. Materia autem & subiectum, licet non in formam substantialem aut accidentalem mutentur, tamen his indigent & ab his perficiuntur, cùm alioqui desit illis aliquid, & sint in potentia, ac idcirco mutantur. Quare nihil eiusmodi ratiunculis proficit Disputator.

CAPVT VI.

Confutatur secundum indicium, ex quo Disputator colligi voluit, falsam esse fidem SS. Trinitatis.

LTERVM indicium cõfictæ Trinitatis dicit esse dogma de processione Spiritus sancti, quæ neque sit generatio, nec creatio; quasi nullo modo possit hoc defendi:

A *Cùm nondum*, inquit, *contenti duabus diuinis personis, tertiã quoque adiicere vellent, quæ Spiritus sanctus vocaretur: non autem ignorarent 1. nullum exstare in totis bibliis de diuinitate Spiritus sancti apertum testimonium, immò vnigenitum etiam Dei Filium in fraternã*

B *societatem nullũ alium 2. Deum admittere, sed prorsus excludere tertiam 3. personã diuinam; finxerunt, Spiritum sanctum 4.* ὁμοούσιον *quidẽ Patri & Filio, & ab 5. vtroq; productũ, non tamen 6. genitũ, nec alterũ esse Dei Filium; 7. quia non intellectu, vt* λόγος, *sed voluntatis actione productus fuerit. Quam tamen*

C *8. commentitiam, fictamq; doctrinã communis totius sacræ Scripturæ refellit consensus & conspiratio in duplicem tantùm similis substãtiæ productionem, creationem, inquam, & generationem: quare Spiritus sanctus aut creatus, aut genitus sit, necesse est: at nolunt ipsum esse creatum; fateri ergo debent eum esse ge-*

D *nitum & alterum Dei Filium.*

Distinxi numeris hanc orationem Disputatoris, vt commodiùs singula refellerem. 1. Igitur quod ait, Theologos agnoscere nullum apertum testimonium de diuinitate Spiritus sancti exstare, an non vanissimum figmentum est? Nónne SS. Patres, quos suprà li. 1. c. 20. &

& 24. citaui, ex Scriptura sacra diuinitatem Spiritus sancti ita probant, vt iis, qui eam negent grauissimè maledicant? Quid, quod D. Cyrillus Alex. librum edidit cum hoc titulo: *Argumēta euidentia, quòd Spiritus sanctus sit Deus & non creatura?* Sed suprà lib. 1. cap. 24. testimonia Scripturæ adduximus, quibus apertè & clarè, si modò quis oculos habeat ad intuendam veritatis lucem, Spiritus sancti diuinitatem probant Orthodoxi Theologi: ad quem locum, ne repetamus, remittimus Lectorem.

2. Illud autem verissimum est ꝙ addit vnigenitum Dei Filiũ in fraternam societatem nullum alium Deum admittere. Nam neq; is vllum fratrem habet, cùm sit vnigenitus, neque præter Deum vnum illum verum, qui est ipse, vllus alius est Deus.

3. Non autem idcirco excludit prorsus (vt ait Disputator) tertiam personam diuinam, quæ sit idem ille vnus & verus Deus cum Patre & Filio. Quin imò in eadem ipsa diuinitate tertiam personam Spiritus sancti inclusit, cùm æquè in eius nomine ac in suo & Patris, homines baptizari præcepit Matt. 28. Quod quia superiùs lib. 1. cap. 24. ex sententia sanctorũ Patrum ostendimus, non est rursus hoc loco probandum.

4. Id cùm ita sit, nõ est figmentum Theologorum, sed doctrina A diuina, quòd Spiritus sanctus sit homousion Patri & Filio.

5. Atque illum à Patre & Filio procedere, suprà quoque libro 2. cap. 6. ex diuinis literis ostendimus.

6. Ita verò Spiritũ S. procedere, vt tamen non sit genitus, an non etiam sacra Scriptura manifestè tra- B dit, cùm Filium toties vnigenitum esse affirmat?

7. Quamobrem autem Spiritus sancti processio generatio non sit, suprà lib. 2. cap. 4. ex sententia sanctorum Patrum ostendimus non posse satis in hac vita vel explicari vel intelligi. Et tamen simul eo loco docuimus quemadmodum eius rei ratio ex discrimine proces- C sionis per voluntatem, & processionis per intellectum aliquo modo reddi possit.

8. Quod autem Disputator obiicit commentationem eam totius sacræ Scripturæ consensu refelli, quæ tantùm agnoscat generationem & creationem; cur non vel vnicum protulit ex tota Scriptura locum, vbi nullam aliam D processionem præter eas duas esse doceatur? Nihil omnino reperitur in tota Scriptura tale. Immò verò contrarium Scriptura nos apertissimè docet. Non enim dicit Christus Dominus; Spiritus paracletus qui à Patre *creatur*, aut *gignitur*, sed qui à Patre (inquit) *procedit*, ille testimoni-

monium perhibebit de me. Quo loco nomine *processionis* neque generationem, cùm sit ipse vnigenitus, neque creationem, cùm nunquam in numero creaturarū Spiritus sanctus ponatur (vt suprà li. 1. cap. 24. ostendimus) sed alium quendam modum emanationis intelligit. Et quale fuerit Eunomij argumentum, quod hîc vsurpat Disputator, colligens; Si Spiritus sanctus creatus non est, genitum ipsum esse oportere. suprà libro 1. cap. 25. vidimus. Certè D. Basilius in epistola contra Sabellianos & Arium, damnationē æternæ mortis id argumentum iis, quibus illo vti placuit, allaturum fuisse asseuerat: à qua benè fecit Disputator, quod ad meliorem mentem rediens sibi in tempore cauerit. At pergit oppugnare procesionem Spiritus sancti quæ non sit generatio; & oppugnat hoc modo:

Si, inquit, *propter diuersum productionis modum non meretur Spiritus sanctus Filij nomen, ne vnicus quidem à Deo productus fuerit Filius, propterea quod aliter Deum, qui Spiritus est, generare oportet, atque hominem: si igitur homo generat; Deus non generat: vel si vterque diuerso modo generat, cur non Spiritus sanctus quoque genitus, & alter Dei Filius dicatur, cuius productionis modus non tan-* A *tum distat à productione Filij, quātum huius generatio à generatione hominis?*

Dicas, hæreticum illum Macedonianum argumentari, quem refellit in Dialogo de Trinit. contra Anomeos D. Athanasius: *Quódnam* (aiebat ille) *discrimen est generationis & processionis?* Cui sapienter B D. Athanasius: *Qui hoc*, inquit, *discrimen nouit, modum quoque generationis nouerit. Neminem verò nosse modum illius generationis vociferatur Propheta, cùm inquit: Generationem eius quis enarrabit?* Et prudenter etiam D. Gregorius Nazian. oratione 3. de Theologia: *Dei*, inquit, *generatio silentij honore decoretur. Abundè tibi satis sit scire Filium genitum* C *esse* (& non item Spiritum sanctum) *quomodo autem sit ille genitus* (& hic non) *ne ipsis quidem Angelis, nedum tibi, intelligere concesserim. Vis declarem, quomodo? Vt scit Pater qui progenuit, & Filius qui progenitus est. Quod supra hæc est, nube obtegitur.* Et D. Chrysostomus in hom. de Spiritu sancto: *Nomina*, inquit, *sunt,* D *gignitur, & procedit, quæ pia fide honorantur, non ratiocinatione tenentur.*

Accipiat igitur Disputator similiter hoc responsum à nobis. Cùm enim sit nemo in hac vita, qui sciat penitùs modum illius generationis & procesionis, nemo etiam sine summa temeritate potest existimare, se vllis interrogatio-

tionibus vel argumentis conuincere processionem Spiritus sancti, generationem esse sicut est Filij processio. Rectissimè namque D. Athanasius serm. 3. contra Arianos: *Simile*, inquit, *hoc est ac si quæreres vbi Deus, aut quomodo Deus sit, & quantus sit Pater? Sed vt talia sciscitari impium est, & eorum qui Deum ignorant, ita quoque fas non est, vt* B *ad istum modum de Filij Dei natiuitate percontationes facias, aut ad tuam naturam & imbecillitatem modificare studeas Deum ac Dei sapientiam. Non tamen ob id aliquid præter veritatem cogitandum est. Neque si te*, inquit, *in quæstione non explices, diffidendum est sacris Scripturis. Melius enim est hæsitabundum ignorata caussa tacere & credere, quàm ideò non credere quia* C *hæsites.*

Sed ad ratiunculam quoq; Disputatoris propius respōdeamus. Vis argumenti hæc est. Processio Spiritus sancti minùs distat à processione Filij, quàm processio siue generatio Filij à generatione cuiuspiam hominis. At non obstante distantia generationis Filij à generatione hominis, Filius verissimè D generari dicitur. Ergo etiam Spiritus sanctus genitus dici deberet, nō obstante distantia suæ processionis à generatione Filij.

Respōdeo. Generatio Filij dupliciter à nobis cōsiderari potest. Vno modo, vt infinita quędam res est. Altero modo, vt generatio est.

A Priori modo verum est, minùs ab ea distare processionem Spiritus sancti (vt quæ etiam est infinita) quàm ipsa Filij generatio distet à generatione hominis, quæ est res quædam finita. Posteriori modo falsum est, minus processionem Spiritus sancti à generatione Filij distare quàm generationem Filij à generatione hominis. Processio enim Spiritus S. nō habet communem cum generatione Filij notionem illam generationis. Vt suprà lib. 2. c. 4. explicatū est. Generatio autem hominis, licet vt est creata generatio, & talis, infinitè distet à generatione diuina Filij secundū huius rationem propriā; tamen conuenit cum ea in cōmuni notione generationis. Quare vt generatio Filij generatio est, minùs à generatione hominis distat, quàm Spiritus sancti processio. Adde quod non propterea, quia plus vel minus distet processio Spiritus sancti à generatione Filij, generatio nō est, sed quia certo quodam modo distat. Quis verò sit hic modus, ne ipsis quidē Angelis, vt ait D. Gregorius Nazian. notū est; neque ideò tamen *Scripturis*, vt rectè etiam monuit D. Athanasius, *diffidendum est*, quæ Filium esse vnigenitum, & Spiritum sanctū procedentem, certissimè docent. Sed pergit Disputator:

Deinde si voluntatis actione productus est Spiritus sanctus, velim

mihi respondeant quærenti, nũ eandem numero voluntatem in omnibus tribus putent inesse personis, secundum vnam numero essentiã diuinam, an potius triplicem numero voluntatem iuxta triplex suppositũ diuinum? Nõ audebunt dicere suam ac propriam esse cuiq; personæ diuinæ voluntatem; quandoquidem sola personalia in diuinis dicuntur esse propria; essentialia verò communia. Quæ autem diuinis personis sunt communia, illa eadem numero sunt communia: at intellectus & voluntas non sunt personalia, sed essentialia, vt Scholastici & omnes alij Theologi confitentur: quare eadem numero voluntas est omnibus tribus diuinis personis.

Omnino ita est. Hoc de vnica voluntate trium diuinarum personarum sentiunt omnes Orthodoxi. Iam igitur excutiamus, quod infert inde Disputator:

Ergo, inquit, *et eadẽ numero actio voluntatis est in tribus* ὑφισαμένοις *diuinis. Quòd si verum est, tunc illud omnino falsum erit, voluntatis actione productum esse Spiritũ sanctum. Non enim eadem numero actio simul producere potest & produci: in Patre autem &* τῷ λόγῳ *produxisset Spiritum S. in Spiritu sancto verò eadem esset producta.*

Quamobrẽ verò in Spiritu sancto illa eadẽ actio esset producta? A Non enim Disputator hoc vllo argumento monstrauit. Credo autem eum propterea ita cogitasse, quia illa eadem actio voluntatis diuinæ est etiam in Spiritu sancto. At essentia diuina, & voluntas diuina, & intellectus diuinus, & sapientia diuina, & alia omnia attributa, immò Pater ipse & Filius, B sunt quoque in Spiritu sancto; nec tamen ideò hæc omnia etiam producuntur, quia Spiritus sanctus producitur. Distinctio enim, non modò realis, qualis est inter Patrẽ, seu Filium, & Spiritum sanctum, & (vt paulò pòst dicemus) inter eundem Spiritum sanctũ & actionem voluntatis diuinæ, quatenus per C eam ille producitur; sed etiam virtualis, qualis est inter attributa & personas, sufficit vt persona producatur nec tamen ideò producãtur alia quæ sunt in producta persona. Quod suprà lib. 1. c. 30. & lib. etiam 2. & 3. aliquoties docuimus. Quare nõ satis seipsum intellexisse Disputator videtur, cùm ex eo, quod voluntatis actio, per quam D Spiritus sanctus producitur, est in Spiritu sancto, colligi voluit, eam ipsam actionem vnà cum Spiritu sancto produci. Quod si etiam vrgere voluit eam actionem nõ quomodocunq; esse in Spiritu sancto, sed esse quoq; ipsius Spiritus sancti actionem perinde ac est Patris, ne tunc quidem habet vllum colorem

lorem illa ipsius cōsequentia cùm infert: actionem eam vnà cum Spiritu S. produci. Nam, vt diximus, actio etiā intellectus, & sapientia, & reliqua attributa sunt quoque ipsius Spirit⁹ sancti, nec tamē ideò cum Spiritu sancto producuntur.

Illud verò est, quod cum maiore quadam specie potuisset Disputator argumentari; nempe si actio voluntatis diuinæ est etiam actio Spiritus sancti, consequens esse vt Spiritus sanctus, qui actione diuinæ voluntatis producitur, à seipso quoq; producatur. Sed hoc ipsum argumentum suprà lib. 2. cap. 4. confutauimus adhibita quadam distinctione, quam secuti D. August. & alios Theologos ibi tradidimus. Quamuis enim reipsa vna & eadem voluntatis diuinæ (sicut & intellectus) sit actio, tamen ratione & virtualiter, vt docuimus, est duplex. Alia essentialis & absoluta; & hęc omnium diuinarū personarum communis est. Nec per hanc Spiritus sanctus producitur; tunc enim produceretur etiā à seipso. Alia est respectiua & notionalis: & hæc nō est Spiritus sancti, sed propria Patris & Filij; ac per eā Spiritus sanctus producitur à Patre & Filio, non à seipso. Non enim est etiam Spiritus S. illa actio vt est talis; tametsi sit etiā reipsa in Spiritu S. vt est re eadem cum essentia diuina; sicut hoc modo quoque in eodem Spiritu S. sunt Pater & Filius. Hæc vera & solida huius difficultatis explicatio est, quam suprà li. 2. c. 4. magis dilatauimus: nō autem illa quam deinde falsò & extra rem diuinauit Disputator, subiungens:

Scholastici respōdebunt, eiusdem numero actionis voluntatis quasi principiū esse Patrem, & τὸν λόγον, veluti terminum autem esse Spiritum sanctum. Quid tum? an non ex principio, medio et termino actionis vna constituitur numero actio? Spiritus sanctus igitur vna erit numero persona cum Patre & Filio. Deinde terminus actionis non est completa & omnibus absoluta numeris actio: ex quo sequeretur, Spiritum sanctum non esse perfectum.

Nihil horum ad rem facit. Et quædā hîc falsò & perperam admiscuit Disputator. Falsum est, ex principio, medio & termino actionis vnam constitui numero actionem, si propriè loquamur. Quamuis enim ratio specifica & numerica actionis ex sui principio & termino spectetur, non tamen ex illis propriè ipsa constituitur. Vt interim omittam, medij rationem nō in actione propriè, sed in motu considerari. Absurda quoque illa consequentia Disputatoris est, cū infert, Spiritum sanctum esse eandem personam cum Patre & Filio, quia Pater & Filius sit principium,

cipium, & Spiritus sanctus terminus, eiusdem actionis per quam Spirtus sanct⁹ producitur. Quid? An fuit Disputator eadem persona cum suo Patre, quia is fuit principium, & ipse fuit terminus eiusdem numero actionis qua est à suo Patre productus? Item absurdè colligit, Spiritũ sanctum ideò non esse perfectũ, quia est terminus actionis, & terminus actionis non est completa & perfecta actio. Nã quamuis is, q est terminus actionis, non sit absoluta actio, imò nec actio quidem, vt est talis; potest tamẽ esse & est omnibus numeris absoluta persona. Alioqui ne Disputator persona absoluta fuerit, quippè cùm fuerit terminus cuiusdam actionis.

CAPVT VII.

Confutatur tertium indiciũ, ex quo voluit colligi Disputator, fidem Trinitatis non esse veram.

ERTIVM fictæ Trinitatis indicium ait, esse dogma, quod defendunt Theologi Orthodoxi de vnione hypostatica duarum in Christo naturarum: etsi nescio sanè cur fictum esse oporteret dogma Trinitatis, si fictũ esset dogma vnionis hypostaticæ. Sed persequamur illa etiam quæ Disputator extra rem dicit:

A *Cùm necdum*, inquit, *tribus diuinis contenti personis, quartum quendam habere maiorem Deum cuperent, non tamen auderent eum numero diuersam personã diuinam facere, ne merum hominem diuinæ æquare excellentiæ viderentur: veruntamen, vt quartum quempiam,*
B *si non omnino maiorem Deum, haberent, imposuerunt in hypostasi diuina naturam humanam, propria huius hypostasi tanquam pelle prius detracta, ne cùm homo tantummodò esset, non tamen purus esse homo videretur, sed Deus etiam propter hypostaticam vnionẽ appellaretur.*

Hìc quia tantùm fingit arbitra-
C tu suo Disputator, & nihil probat, nihil est quòd operosa refutatione indigeat. Quis verò Catholicorum tribus diuinis personis cótentus non fuit? Quomodo quartum habere Deum, vel maiorem, vel quasi maiorẽ voluimus, qui ne secundum quidem Deum, præter vnicum qui tres personę est, *vnquã ex ore nostro protulimus*, vt cum Ter-
D tulliano superiùs citato loquar? *Neq; enim homine assumpto* (inquit verissimè D. August. lib. de bono perseuerantiæ, cap. 24.) *quaternitas facta est, sed Trinitas mansit, assumptione illa ineffabiliter faciente personæ vnius in Deo & homine veritatem.* Et nos ne Deum hominem maiorem aut quasi maiorẽ Deo solo esse sentimus?

timus? Nihil profectò minus. Sed Christum Deum & hominē, *æqualem Deo* secundum formam Dei, vt Apostolus loquitur, *& minorem Deo*, secundum formam serui, hoc est, secundum assumptam humanitatem, confitemur.

Eam autem humanitatē in hypostasi diuini Verbi ille ipse imposuit (vt vocabulo Disputatoris vtar) cuius potentia *Verbum caro factum est*; quod fieri non potuit, nisi factum esset, vt eadē esset persona siue hypostasis diuinæ & humanæ naturæ, quæ & Deus sit, & homo. Hoc enim factum est cùm Verbum caro factum est; nimirum vt Filius Dei, qui ab æterno *erat Deus apud Deum*, inciperet in tempore esse etiam homo per assumptam ad suam hypostasim humanitatem, *& habitaret in nobis*, vt testatur Euangelista Ioannes. Neque verò cùm id factum est, humanitati detracta tanquam pellis sua hypostasis est, vt ludit Disputator. Nunquam enim illa humanitas propriā hypostasim habuit, sed ipso puncto suæ conditionis, quo propriam hypostasim fuisset habitura, ad diuinam hypostasim, quæ infinitis partibus fuit præstabilior, summo beneficio est assumpta. At non posse humanitatem illam carere hypostasi propria, ita contendit Disputator:

Quod tamen, inquit, *vnum* ἐκ τῶν ἀδυνάτων *esse maximum, nul-*
A *lus non videt, nisi qui ignorat essentiam re non distingui ab existentia, & hanc contractam ad perfectam substantiam, vocari hypostasim, vel subsistentiam: ad partes verò substantiæ deductam, nominari inexistentiam, ad accidens autem deriuatam, appellari inhærentiam.*

B Hoc est argumentum Disputatoris: Hypostasis, siue subsistentia naturæ humanæ nihil aliud est, quàm humanæ naturæ existentia. At natura humana in Christo ꝓpriam habet existentiam; cùm existentia ab essentia siue natura, non re, sed ratione tantùm distinguatur. Igitur etiam habet propriam hypostasim, siue subsisten-
C tiam.

Respondeo, ea quæ in hoc argumento tanquam certa sumit Disputator, incertissima esse, &, vt vera atq; certa essent, nihil efficere. Incertū est, hypostasim siue subsistentiā in natura humana, vel in alia substantia, nihil esse aliud quàm existentiam. Multi enim Theologi hoc negant, ac docent
D maximè verisimiliter, propriam hypostasis rationem consistere in quodam termino substātiali, quo tandem completur natura humana, & fit hoc suppositum, seu hic homo, & quo denique natura fit capax completæ existentiæ. Atque hunc terminum substantialem docent, à diuini Verbi hypo-

stasi infinita sua perfectione in humana Christi natura suppletum fuisse. Item incertum est, naturam humanam in Christo habere propriam existentiã. Quin multi sentiunt, habere tantummodò existentiam diuini Verbi. Incertum etiam est, existentiam in rebus creatis ratione tantùm distingui ab essentia. Nam plerique etiam hoc negant, arbitranturque existentiam quandam, quasi actum re distinctum esse ab essentia, qui in eadem tanquam ipsius quędam perfectio recipiatur; quo actu ꝓinde humana natura in Christo careat, quia infinitè melius per ipsã diuinam existentiam hypostasis Verbi, ad quã assumpta est, existit.

Sed vt maximè hæc vera essent, quæ Disputator sumit, non efficiunt tamen, humanam Christi naturam habere propriam hypostasim siue subsistentiam. Nam qui arbitrantur existentiam naturę substãtialis (qualis est humana) esse eiusdem hypostasim siue subsistentiam; non qualemcunq; existentiam intelligunt, sed existentiam per se & independenter ab alio, non modò tanquã à subiecto, vel tanquam à toto (vt dependent ab alio accidentia & partes) sed etiam tanquam à supposito, secundum communẽ suppositi notionem. At humana Christi natura ita condita est, vt certum apud omnes Theologos sine controuersia A sit, eam in sua existentia dependere ab alio quodam, hoc est, à diuino Verbo, tãquam à supposito: Ita vt singulari & arcano quodã modo ex vi diuini Verbi, quatenus hoc est quoddam suppositum, existat, ac proinde idem suppositum sit naturæ diuinæ Verbi, & ipsius. Hoc enim nisi concedatur, stare B nõ potest, quòd vnus & idem Dei Filius, sit Deus & homo, id ꝙ Scriptura manifestissimè nos docet.

Itaque siue rationem hypostaticam in existentia per se, & independenter ab alio, vt à supposito; siue in termino quodam substantiali, siue in aliquo eiusmodi constituamus (de quo disputatur inter Doctores) inter omnes tamen C conuenit id, quod ex fide est certum; nempe naturam humanam Christi, quia depẽdet ab alio quodam, id est, à Verbo tanquam à supposito, minimè habere propriam hypostasim, sed sustentari in hypostasi diuina.

Sed instaret hìc fortè Disputator hoc modo: Non solùm existentia vtcunque considerata, verùm etiam existentia per se, id est, D omnibus modis ab alio independens, distinguitur sola ratione à natura substantiali, qualis est humana. Ergo si in Christo est natura humana, erit etiam in eo existentia independens & per se naturæ humanæ, & proinde etiã humana hypostasis.

Re-

Respōdeo. Vt maximè demus, existentiam independentem & per se non nisi ratione distingui à natura humana, & ipsam esse humanæ naturæ hypostasim (quæ tamen, vt dixi superiùs, sunt incerta) tamen inde non sequitur, cum natura humana necessariò existentiam per se, atq; adeò propriam hypostasim, coniunctam esse. Multa enim ratione tantùm distinguuntur, quorum alterum tamen ab altero separatur ob alicuius præsentiam, vel absentiam, sine quo, vel cum quo illius ratio consistere non potest. Vt exempli caussa: Motus, & res quæ mouetur, item sessio, & is qui sedet, ratione tantùm existimantur distingui. Et tamen non quandocūque res est, nec quandocunque superstes est is, qui sedit, existit rei motus, aut sessio. Non enim ista semper vno & eodē illo modo ad locū sese habent, sine quo modo illorum ratio minimè consistit. Ita in proposito nostro: quamuis natura humana, & existentia illius independens ac per se, ratione tātùm distingui demus, tamen potuit talis existentia per se ab humana natura separari. Quo tandem modo? quia videlicet humana Christi natura fuit facta in existentia sua dependens ab alio, tanquam à supposito. Res enim humanæ naturæ tunc solùm est existentia per se (vt nunc loquimur) A quando eo modo sese habet, vt ab alio tanquam à supposito non dependeat. Quod si igitur ita ab alio dependeat, vt accidit in proposito, iam deerit illi ratio eius existētiæ per se, quam quidam hypostasim esse arbitrantur.

Atq; hæc doctrina eorundē illorum auctoritate, quorum sententiā Disputator probat, confirmari potest. B Qui enim ex Orthodoxis sentiunt, existentiam per se ac hypostasim ratione tantùm à natura humana distingui, nihilominus cum Catholicis omnibus cōfitentur, humanam Christi naturam non habuisse eiusmodi existentiam per se, siue propriam hypostasim. Quod cùm fatentur, C certè intelligunt, non illa omnia, quæ ratione tantùm distinguuntur, esse necessariò coniuncta. Nihil ergo, quod esset solidū aduersus vnionem hypostaticam, attulit Disputator, sed suas tantùm præiudicatas imaginationes, qualis etiam est illa, quæ sequitur:

Quis, inquit, *in Theologicis ita* D *plūbeus esse poterit, vt nō intelligat eandē idololatris caussam fuisse, cur humanæ Christi naturæ propriam hypostasim detraherent, et cur accidentia panis & vini in Eucharistia ꝓprio subiecto, propriáue existentia spoliarent? Sicut enim carnalē fecerant Deum per hypostaticam vnionem,*

nem, ita carnalem etiam postea comedere bibereq; voluerunt Deum per transubstantiationem.

Omnino eadem caussa vtriusque dogmatis veris Dei cultoribus fuit, nempe diuina reuelatio ipsius Dei Verbo Ecclesiæ patefacta, quæ vtrumq; mysterium certissimè asserit. Itemque inprimis singularis Dei erga illos amor, qui caro factus, non modò voluit homo inter homines conuersari, sed ab hominibus etiam, ad saluberrimam sanctissimamque refectionem animi, mirabiliter manducari & bibi, quo eos sibi maiori charitate deuinciret. Peruersè autem existimauit Disputator, nostrum, non ipsius Dei, vt id fieret, fuisse cõsilium. Tam eximiũ enim vtrumque beneficium est, vt non modò perfici, nisi immensa Dei potentia atque charitate, sed ne cogitari quidem, nisi ab infinita eiusdem sapientia, potuerit.

Quod verò attinet ad accidentia panis & vini in Eucharistia sine subiecto, nihilo magis ipsi hoc dogma commenti sumus, sed à Christo didicimus. Is enim demonstrans id, quod speciebus panis & vini continebatur, cùm id porrigeret, corpus & sanguinem suum esse verissimè dixit. Quod si corpus Christi & sanguis fuit, non vtique vinum & panis. Cumque accidentia tamen panis & vini ni-A hilominus in Christi manibus restarent; consequitur, hæc remansisse sine proprio subiecto, quod erat substãtia panis & vini. Quod, quamobrem obsecro, fieri non potuit, per omnipotentiam diuinam? Nónne compertum est, neque subiectum, neque actualem inexistentiam esse de ratione es-B sentiali accidentis? Sed mittamus modò hanc quæstionẽ, quam nec persequitur Disputator. Videamus porro, quid deinde obiiciat contra humanitatem sine propria hypostasi in CHRISTO existentem:

Itaque, inquit, *non satis perpendunt, quid credant, qui Pontifi-C cios rident, tanquam absurdissimè docentes; Accidentia panis & vini in Eucharistia remanere sine proprio subiecto, propriaq; inhærentia: & tamen cum eisdem æquè absurdum, ne dicã absurdius dogma amplectuntur, fouent retinentq;: nempe humanam Christi naturam, esse sine propria subsistẽtia. Quid enim D est essentia sine propria existentia? Idem quod homo sine humana essentia.*

Ego verò illos, qui eo nomine Pontificios, hoc est, Orthodoxos impitè rident, deplorandos cẽseo: non quia humanitatẽ esse sine ꝓpria subsistentia fatentur, sed quia accidẽtia sine ꝓprio itẽ subiecto esse

esse negant. Vtrumque enim dogma sacrosancto Dei verbo, vt diximus, constitutũ est, ac neutrum potest vllius humanæ rationis argumentis reuinci. Sed humanitas (inquit Disputator) sine propria existentia, hoc est, sine propria hypostasi (vt ille intelligit) idem est quod homo sine humana essentia. Quis non animaduertit euidentem errorem? Etenim humana essentia de ratione intrinseca hominis est, & in definitione hominis ponitur, nec potest homo sine illa intelligi. Quo fit, vt implicatio contradictionis sit, hominem esse sine humana essentia. At existentia per se independens ab alio tanquam à supposito (vt maximè demus hanc esse hypostasim) non est de intrinseca ratione humanitatis, nec in eius ponitur definitione. Quare potuit sine repugnantia contradictionis ab humanitate separari:

Porro, inquit, non minus absurda est ipsa hypostatica vnio, propter quam humana Christi natura sua hypostasi spoliata in nihilum redigitur. Nam si humana natura hypostaticè vnita est diuinæ, procul dubio tota est coniuncta cum tota natura diuina, adeo vt nihil sit diuinitatis, quod sibi copulatam non habeat humanitatem. Quod si nihil prorsus est diuinæ naturæ sine

A *humana, necessariò cõcluditur vbicunque est diuina, ibidem esse & humanam: diuina autem est vbique: quare & humana in omni erit loco: omnesque Trinitarij erunt Vbiquetarij.*

Benè habet, quod aliis in locis ex instituto confutauimus hæc B omnia patrocinia exsibilatæ passim ac propemodũ iam ortæ Vbiquitatis. Docuimus enim, non sequi, si humana Christi natura toti diuinitati coniuncta est, eam esse vbicunq; est diuinitas. Tota enim diuinitas est non modò vbiq; locorum simul, sed etiam in quouis loco, atque adeo etiam in illo, vbi est Christi humanitas. Quare ibi C potest humanitas vniri toti diuinitati, quamuis non sit ipsa etiam alibi vbicunque est diuinitas. Exemplum habemus in anima. Nam quia hæc est tota, non modò in toto corpore, sed etiam in quacunque eius parte; illi toti vnitur quælibet pars, neque tamen ideo est vna pars in toto corpore vbi- D cunque est anima. Et commemorat quidem ex parte hoc exemplum Disputator, sed refutare nõ potest. Ait igitur:

Nondum cogimur, inquiunt, hoc ἄτοπον dare, qui docemus totam λόγου hypostasim, vnitam quidem habere humanam naturam, sed tamen totam etiam extra naturam

esse humanam, non secus ac toti animæ rationali iunctum est caput humanum, & nihilominus tamen eadem anima tota est extra caput in reliquis etiam corporis partibus. At hoc nō est firmum perfugium: quoniam si tota hypostasis λόγου est cum natura humana, & tota etiam extra naturam humanam, necessariò fatendum erit, quod diuina hypostasis, quatenus tota est extra naturam humanam, non habeat sibi hypostaticè vnitam humanitatem: sicq; toti esset diuinitati vnita humanitas, & tamen toti non vnita: quod cùm verum esse non possit, ne illud quidem, vnde hoc manat.

Obsecro, quare verum esse non potest, vt humanitas ibi, vbi ipsa est, sit vnita toti diuinitati, & non alibi extra eum locum, vbi ipsa non est, sed sola diuinitas? Nónne etiam caput in loco suo ita est vnitum toti animæ, vt simul tamen non sit eidem vnitum alibi, vbi non caput, sed anima est, nimi- D rum in loco pedis? Quænā est hîc contradictio? Si in vno & eodem loco humanitas diceretur vnita & non vnita toti diuinitati, repugnantia esset. Hoc verò non dicimus. Sed in alio loco dicimus, vnitam esse, & in alio non esse, vbi nimirum nullo modo est.

A Dicet aliquis: Estne igitur diuinum Verbum alicubi, vbi idem non etiam sit homo? Minimè: si simpliciter & absolutè respondendum sit. Nam vt Verbum diuinum sit homo vbicunque est, non opus est, vt vbique habeat humanitatem, sed vt vbiq; sit habens seu sit id ipsum certè, quod habet sibi B vnitam humanitatē alibi existentem. Hominem enim dicimus id quod habet humanitatē. Quemadmodum Regem dicimus eum, qui habet regnum; & vbicunque is sit, est & dicitur Rex, tametsi non vbique, sed alicubi tantùm habeat suum regnum. Verùm hęc aliis in libris diligenter explicauimus. Audiamus Disputato- C rem:

Vt sit, inquit, *tota τῆς λόγου diuinitas extra etiam naturam humanam: recipitne ea in suam quoque hypostasim aliquādo ipsam humanitatem? si recipit; ergo hypostatica vnio toties dissoluitur & instauratur, quoties Christus ex vno in alium locum mouetur: vt cùm Christus ascenderet in cælos, hæc vnio dissoluta est in diuinitate, quatenus illa ipsa remansit in terris: eadem postea vnio instaurata est in diuinitate, quatenus hæc erat in cælis: sin autem non recipit; ergo vel diuinitas, quatenus erat in terris, vnà cum humanitate subuolauit in cælum:*

cœlum: vel humanitas ante ascensum iam hypostaticè vnita erat diuinitati, quatenus esset in cœlis: si illud dederint, Deum volubilem habebimus: si hoc affirmauerint, Vbiquetarij erunt.

Discutiamus vno verbo has omnes tenebras, quas apparet fuisse densissimas in phantasia Disputatoris. Dico diuinitatem nõ amplius aliquando recipere in sua hypostasi humanitatem: nam ex quo eam semel assumpsit, semper sibi vnitam habet, tametsi non eam habet in omni loco. Cùm autem incipit illam alicubi habere, vbi antea non habebat, id non fit, quia vel eò simul cum humanitate moueatur, vel eam de nouo ibi recipiat, sed hoc solo id fit, quòd humanitas ipsa ad eum locũ mouetur. Etenim diuinitas immutabiliter vbique præsens, sic initio humanitatem assumpsit, vt vbicunque hęc humanitas sit, & quocunque moueatur; ab ipsa diuinitatis hypostasi, hoc est, à Verbo diuino, hypostaticè sustentetur, atque adeo sit ei vnita vbicunque moueatur, vel quiescat. Ita nec Deum volubilem, neq; humanitatis vbiquitatem, sed mutabilitatem ipsius humanitatis duntaxat asserimus. Obiicit præterea:

Et sanè, inquit, *mirum est, doctißimos quosq; Theologos Trinitarios videre, ipsa attributa diuina, vt esse vbique, esse omnipotentem, æternum, infinitum, &c. non posse humanæ communicari naturæ, quin ex creatura fiat creator, ex non Deo quidam exsurgat Deus: nolle tamen vel non posse videre, quod eâdem de caussa nec ipsa hypostasis diuina communicari poßit humanitati, ita vt hæc propria sua hypostasi priuata, sustentetur ab hypostasi diuina, & quidem multò magis quàm accidens à suo sustinetur subiecto, quamq; subsistentia subiecti ipsi communicatur accidenti.*

Nequaquam eadem suppetit ratio seu caussa, cur non posit communicari humanitati diuina hypostasis, & cur non potuerint eidẽ communicari attributa diuina vt talia sunt, nempe diuina potentia, sapientia, &c. Communicari enim hæc infinita attributa alicui rei, vt sunt talia; est ei attribui, vt sit infinitè potẽs, infinitè sapiens, immensa, &c. Nam eatenus hæc attributa posidentur; nempe vt res, quæ illis prædita est, fit per ea potens, sapiens, &c. & quidem secundum illam perfectionem, quæ in ipsis inest, nimirum infinitam. Perspicuũ aũt est, repugnare creaturę, vt sit infinitè potens, infinitè sapiẽs, &c. Cùm hoc ipsum sit reuera creaturã nõ esse. Ita fit, vt attributa diuina, quaten⁹ talia sunt, nullo

A nullo modo potuerint humanitati communicari. At verò de communicatione diuinæ hypoſtaſis alia ratio eſt. Nam diuinam hypoſtaſim alicui naturæ creatæ communicari, nō eſt eam illi attribui, vt natura creata ſit diuina hypoſtaſis, ſed vt per diuinam hypoſtaſim perſonali modo ſuſtentetur ac perficiatur. Non repugnat autem creaturæ, vt creatura eſt, ſuſtentari & perfici per diuinam hypoſtaſim, ſed eſſe diuinam hypoſtaſim, ſicut etiam eſſe, quatenus creatura eſt, infinitè potentem, & ſapientem. Quare potuit humanę naturę diuina hypoſtaſis communicari. Sed contendit Diſputator, debere Theologos concedere communicationem attributorum, ſi concedunt communicationem hypoſtaſis, tali argumento:

Nam eorū quæ re ipſa ſunt idem, & ſola ratione diſtinguuntur, non poteſt vnum alicui communicari, vt non ſimul reliqua omnia eidem communicentur: vt totum aliquod corpus, quia realiter idem eſt cum ſuis partibus ſimul ſumptis, non poteſt alicui dari ſine partibus, nec omnes dari partes poſſunt ſine toto. Atqui hypoſtaſis diuina re ipſa idē eſt cum attributis diuinis; ergo ea vel non eſt communicata naturæ humanæ, vel certè vnà communicata omnipotentia, æternitas, vbique præſentia, &c.

Ambiguitas eſt in vocabulo communicationis, quam in aliis etiam libris diſtinximus, vt euidentiùs Vbiquetarios refelleremus. Dupliciter namque intelligi poteſt, fuiſſe vnà cum hypoſtaſi B communicata humanitati attributa diuina. Vno modo, communicatione attributorum propriè, vt attributa ſunt; ita ſcilicet vt humanitas ad hoc ea acciperet, vt per illa eſſet ipſa infinitè potens, infinitè ſapiēs, &c. Altero modo, communicatione ſolùm hypoſtatica; ita videlicet vt ea acciperet, non vt ipſa humanitas per illa C eſſet infinitè ſapiens, &c. ſed vt per ea etiam hypoſtaticè (ſaltem ſecundariò) ſuſtētaretur, quatenus ſunt re idem, & ſola ratione diſtincta à Verbi hypoſtaſi, à qua primariò hypoſtaticè ſuſtētatur. Ex quo reſultauerit, vt Chriſtus homo non ſecundum ſuam humanitatem, ſed ſecundum D hypoſtaſim humanitatis ſuæ, cum qua accepit hypoſtaticè illa attributa, ſit infinitè potens, infinitè ſapiens, &c.

Priori modo non potuerunt attributa diuina cōmunicari humanitati, vt antè dictum eſt. Et id eſt quod Orthodoxi negant aduerſus inſcitiā Vbiquetariorum. Poſteriori autem modo communicata

nicata illi sunt, vt latiùs in aliis libris aduersus commentum Vbiquetarium editis explicauimus. Atque hoc solum est, quod confirmatur Disputatoris argumento inde ducto, quod sola ratione attributa distinguuntur ab hypostasi, & reipsa sunt idem. Identitas enim realis aliquorum efficit quidem, vt si vnum reipsa alicui communicatur, communicetur etiam reipsa alterum, aliquo tandem modo: Sed distinctio nihilominus rationis inter eadem (maximè cum virtute est realis propter infinitatem sui fundamenti, vt in proposito) potest in caussa esse, vt non quouis modo & ratione alterum etiam communicetur.

Cuius rei exemplum aliud in ipsa materia de Trinitate habemus. Nam Pater æternus communicans essentiam diuinam Filio, seipsum etiam modo quodam illi communicat, nempe vt res essentiæ diuinę constat etiam ex ipsa re Patris, vel est potius eadem ipsa res quæ est Pater. Et tamen quia Pater ratione & virtualiter distinguitur ab essentia, non ita se communicat Filio, sicut eidem communicat suam essentiam. Nam ita essentia Filio communicatur, vt ipse etiam sit illa essentia; Pater autem non ita Filio communicatur, vt Filius sit Pater, sed vt habeat rem & perfectionem Patris

A in essentia: quomodo ipse dicit: *Ego in Patre, & Pater in me est.*

Hæc explicanda breuiter fuerunt, vt intelligeret Lector, quónam modo communicationis negent Theologi attributa communicari humanitati, ꝓpterea quod ratione distinguantur ab hypostasi quæ communicatur. Non enim
B propter eiusmodi distinctionem negant communicationem attributorum omnimodo (vt hîc putauit Disputator) sed communicationē talem, qua humanitas per ipsa attributa sit infinitè potens, & infinitè sapiens, &c. non illam hypostaticam quā diximus.

CAPVT VIII.

C

Responsio ad argumētum primum, quo in postrema libelli parte oppugnatur mysterium sanctissimæ Trinitatis.

AM videamus argumēta quę directè contra mysterium ipsum Vnitatis & Trinitatis
D diuinæ conficit Disputator:

Primum, inquit, *hoc sit argumentum; Vnitas & distinctio* οὐσίας *vel essentiæ magis dependet ab hypostasi, quàm accidentis à subiecto & corporis locati à loco. Non enim tantum inter se differunt rationalis substantia & persona, quantum*

accidens & subiectum, quantumq́; locus & corpus locatum. Atqui vnum numero accidens, non posse in multis esse numero subiectis, Pontificij Philosophi Theologiq́; fatentur: & vnum numero corpus non posse in multis simul reperiri locis, Caluiniani nunc pugnant: & quidem meritò: alioquin enim esset vnum & non vnum: vnum propter suppositionem, vt in scholis loquuntur; ponitur enim esse vnum numero accidens vel corpus: non vnum, quod secũdum multitudinem subiectorum & locorum, necesse sit multiplicari accidentia & corpora locata: esse autem vnum & non vnum, implicat contradictionem, quam nec ipse poßit Deus veram facere: cùm alterum contradictoriorũ necessariò sit falsum omni etiam Theologica consecutione necessaria. Pontificij ergo & Caluiniani vel suam non intelligunt doctrinam & religionem, vel nobiscum negabũt tres in vna οὐσίᾳ *diuinas esse* ὑποστάσεις *seu personas.*

Primum huius argumenti vitium, & quidem maximum est, ꝙ procedit ex notionibus rerũ creatarum, ex quibus, cùm infinitè distent à summa illa re diuina, nihil potest bene concludi contra assertiones fidei de hoc ineffabili mysterio, sicut initio huius operis multis modis ostendimus. Vt enim demus Disputatori, numericam vnitatem essentiæ creatæ ita pendere ab vnitate hypostasis, vt nullo modo posit vnica essentia creata esse in hypostasibus pluribus, non illico sequitur, vnitatem quoq; essentiæ increatæ eodem modo ab vnitate hypostasis pendere. Nã cùm essentiæ ac vnitatis increatæ ratio infinitè differat à ratione essentiæ & vnitatis creatæ; necesse non est idem illi, quod huic, conuenire.

Dicimus enim, vel potius dicit Catholica fides, de ratione essentiæ increatæ id ipsum esse, vt scilicet existat in tribus hypostasibus, & eo ipso maximè quoque eam differre numero ab omnibus aliis essentiis, quarum nulli id conuenit. Neque verò hoc pugnat cum communissima vnius numero essentię notione, quam de vnitate etiam numerica essentiæ diuinæ cogitatione concipimus. Vna enim numero essentia non definitur esse illa quæ est in vnica numero hypostasi: sed quæ quacunque ratione tandem est singularis & determinata, ac indistincta in se, & distincta à qualibet alia essentia singulari: siue eam singularitatem & determinationẽ habeat inter cetera ex ordine ad vnam hypostasim (vt in essentiis creatis accidere videmus) siue in ordine ad plures. Nam & hic ipse

ipse ordo ad plures hypostases vnà cum ordine etiam ad suas alias proprietates, potest aliquam essentiam reddere singularem & distinctam numero ab omnibus aliis essentiis, quibus similiter nō conueniat vt habeant ordinem ad hypostases plures.

Secundum argumenti vitium est, quod procedit etiam ex aliquibus propositionibus falsis in ipsis rebus creatis. Primò enim falsum est, non posse sine contradictione esse vnum numero accidens in pluribus numero subiectis. Quamuis enim secundum ordinarium cursum naturalium caussarum hoc non soleat neque possit fieri, tamen nihil impedit, quò minus fieri posset per potentiam Dei absolutam, neque id Theologi aut Philosophi eruditi negant. Nam cur non posset vnum & idem accidens dependere in sua existentia à subiectis pluribus, sicut iam dependet ab vno? Quia esset tunc vnum & non vnū, inquit Disputator. Nego; sed esset tantummodò vnum. Vt enim iam naturaliter vnitas accidentis numerica consistit in ordine quodam ipsius accidētis ad vnum subiectum; ita tunc consisteret in ordine quodam ad subiecta plura, & per hoc ipsum esset singulare accidens indistinctum in se, & distinctum à quolibet alio accidenti, in quo non esset talis ordo

A ad plura subiecta. Modus enim vnitatis numericæ alicuius rei latissimè patere potest, & admodum varia ratione cōstare. Quod autem dici solet, vnum numero accidens esse, quod est in vno numero subiecto; descriptio est, ducta ex eo quod naturaliter iam accidit, non definitio necessaria. B Ita enim potius definiendum est: Vnum numero accidens est, quod vndecunque tandem ita est determinatum, vt sit indistinctum à se, & distinctum à quolibet alio particulari accidenti.

Secundò falsum est, non posse sine contradictione vnum numero corpus esse in pluribus simul locis. Quamuis enim naturaliter C nequeat esse vnum numero corpus, nisi in vno loco, potest tamen esse in pluribus per potentiam Dei absolutam. At necesse est (inquit Disputator) secundum multitudinem locorum multiplicari corpora locata. Quamobrem quæso? Nulla namque ratione hoc probat, aut probare potest Disputator. Vnum enim cor- D pus non definitur esse id, quod est in vno loco, sed quod per se ipsum est indistinctum in se, & distinctum à quolibet alio: quomodo esset etiam vnum, licet diuinitus conseruaretur extra totum orbem absq; omni loco. Sed alio libro aduersus Caluinianos (quorum auctoritate Disputator

frustrà hîc nititur) ostendimus, ex nulla parte repugnare vt vnum corpus diuinitùs sistatur præsens diuersis in locis. Lector videat disputationem nostram contra fundamenta duarum Sectarum Sacramentariæ & Vbiquetariæ parte 2.

Adde, quòd neque esset in eo repugnantia, vt vna essentia creata à pluribus personis diuinis hypostaticè sustentaretur, vt defendunt grauissimi Theologi. Quanquam si maximè nec vnum accidens in pluribus subiectis, nec vnū corpus in pluribus locis, nec vna essētia creata in pluribus personis esse vllo modo posset; peruersum sanè esset inde colligere, neque posse essentiam diuinam in tribus diuinis hypostasibus subsistere, cuius perfectionis atque vnitatis ratio (vt antè dictum est) infinito interuallo distat ab omnibus eiusmodi rationibus rerum creatarum.

CAPVT IX.

Responsio ad secundum argumentum.

ALTERVM *sit*, inquit, *huiusmodi argumentum; Deus Pater præter essētiam diuinam, quam eandem numero & sibi reseruauit & λόγῳ communicauit, de-*

A *disse dicitur distinctam hypostasim seu subsistentiam: hæc autē τοῦ λόγου hypostasis vel erat in Patre cum generaret λόγον, vel non erat: si erat, ergo vna Patris persona duæ erant personæ propter duas hypostases; non enim hypostasis λόγου esse potuit* δυνάμει *in Deo generante, sicut in* B *homine gignente est Filij subsistentia; sed* ἐνεργείᾳ *seu actu: sin autem in Patre præter propriam hypostasim non erat actu quoque λόγου hypostasis, vnde eam λόγος accepit?*

Respondeo, Filium hypostasim suam ex essentia Patris accepisse, ex qua & genitus est, vt suprà lib. 2. cap. 9. docuimus. Verè enim & C Orthodoxè D. Augustinus lib. 3. contra Maximinum Arianorum Episcop. cap. 14. *Nullo modo*, inquit, *verum Dei Filium cogitatis, si eum natum esse de substantia Patris negatis.* Et infrà: *Omnia*, inquit, *quæ habet Pater, dedit ille gignendo, accepit iste nascendo.*

Cùm itaque quærit Disputator, D vtrum, τοῦ λόγου, id est, verbi hypostasis fuerit in Patre generante vel non fuerit? Respōdeo, fuisse in eo ex æterno, & esse non δυνάμει, id est, in potentia, sed actu, idq; per realē identitatē cum illo in essentia. Quia enim Filij hypostasis ita origine & relatione distinguitur à Patre, vt simul tamē sit idem cum essentia Patris; rectè Pater, vt est gene-

generans Filium, dicitur actu habere hypostasim Filij in essentia sua per identitatem realem. Qui modus habendi infinitè præstantior est, quàm omnes alij, quibus producens aliquid solet habere producti perfectionem.

Neque verò, si Pater habet hoc modo actu hypostasim Filij, sequitur (vt absurdè colligit Disputator) vnam Patris personam duas personas esse, aut vnquam fuisse; sed in vna & eadem essentia Patris duas personas esse per identitatem cum illa realem, nempe personam Patris, & personam Filij. Non enim Pater sic habet actu in essentia sua hypostasim Filij, vt sit ipse tum Pater, tum Filius; sed ita, vt licet à Filio per appositionem originis & relationis distinguatur, non tamen careat ipse reali perfectione hypostasis Filij, sed habeat illam per identitatem in essentia.

Et fugit quidem omnem humanum & angelicũ intellectum, quod eiusmodi sit ratio illi[9] summæ rei diuinæ, vt secundum respectiuam rationem sit in ea aliquid producens, & aliquid productum, & tamen vtrumq; in absoluta ratione essentiæ sit idem. Sed iam sępe ostendimus, nõ ideo mysteria nostræ fidei incredibilia debere videri, quoniam sunt incomprehensibilia; quin potius cùm alia etiam nobis argumenta

A suppetant, eo ipso nomine existimare debemus, fidem nostrã tradere vera & conuenientia de Deo, qui & ipse incomprehensibilis est. At instat Disputator:

Omnino, inquit, *necesse est, vt Deus Pater τȣ̃ λόγȣ hypostasim, vel ex diuina essentia, vel ex sua*
B *ipsius subsistẽtia, vel ex nihilo produxerit: at non ex diuina essentia: quia hæc nec generat, nec generatur: alioqui in Patre etiam genita esset: λόγος autem genitus dicitur ob propriam hypostasim: neque ex sua ipsius subsistentia eam Pater desumpsit. Cùm enim hæc sit indiuisibilis, tota data esset λόγῳ: sicq;*
C *λόγος cum Patre vna esset persona propter vnam hypostasim, sicut vnus esse dicitur Deus, propter vnicam essentiam. Si autem hypostasis τȣ̃ λόγȣ, neque ex diuina essentia est deprompta, neque ex ipsius Patris subsistentia desumpta, nihil certè aliud relinquitur, nisi vt ipsa sit ex nihilo procreata, ac proinde non*
D *verus sit Deus, sed quædam tantùm creatura.*

Hæc ita expedio. Dico cum omnibus Orthodoxis, Patrem ex essentia sua Filium produxisse. Id enim ipsum est, Filium (vt iam docuimus) quia verè Filius est, ex Patris essentia esse generatum. Quocirca D. Ambrosius lib. 1. de fide,

cap. 5. *Impassibiliter, inquit, generat Filium Pater, & tamen ex se generauit; & generauit Deus verus Deum verũ.* Atque etiam D. Fulgentius in libro de fide ad Petrũ, cap. 2. ex Augustino: *Pater Deus de nullo genitus Deo, semel de sua natura sine initio genuit Filium Deum sibi æqualem.*

A

At essentia (inquit Disputator) neque generat, neque generatur. Verum est. Sed tamen est nihilominus essentia id, ex quo Pater, vel vnde Pater generat. Essentia enim ideo non generat, neque generatur, quia necesse est omne generans distingui re ipsa à genito, & genitum à generante: essentia verò neq; à Patre generante, neq; à Filio genito re distinguitur: itaque neq; est ipsa generans Filium, neque genita à Patre. At verò de ratione eius, ex quo aliquid generat & aliquid generatur, non est, vt distinguatur ab eo quod generat, vel ab eo quod generatur. Quin immò eò perfectior, & magis consubstantialis erit generatio, quò principium primum & essentiale, ex quo est, fuerit minus distinctum à genito. Satis enim est, vt id quod generat, à genitore distinguatur. Essentia itaque licet non generet, neque generetur, est tamen id, ex quo Pater generat, & Filius generatur, hoc ipso, quod in illa per identitatem realem (vt antè exposui) perfectio hypostasis Filij existit in Patre generante, & ex eadem Filius consubstantialis Patri constituitur. Quam rem totam suprà lib. 2. cap. 9. & 10. habet Lector explicatam. Sed istud breuiter hîc repetere necesse fuit, vt pateret perperam à Disputatore concludi, Filium fuisse productum ex nihilo, vt impiè Ariani dogmaticabant.

B

CAPVT X.

Responsio ad vltimum argumentũ.

ERTIO, inquit, *producam illud argumentũ, quod Apostolus nobis suggerit, vnum esse scribens Deum, vnum & Mediatorem Dei & hominum, hominem Christum IESVM. Nam si Mediator is est, quem & nomen & ratio cogit esse medium inter personam offensam, & personam quæ offendit, intercedentem apud partem offensam, pro parte quæ offendit; certè non potest Mediator esse persona quæ offendit, neq; psona quæ est offensa. Idem .n. intercederet apud seipsum, idemq; simul se & iratum ostenderet, & placatum, quo nihil cogitari stultius potest. At persona offensa est Deus Israël, qui vnus est; non igitur Christus est ille Deus.*

C

D

Ad hoc argumentum suprà lib. 1. cap. 22. respondimus. Tantum enim

enim abest, vt nequeat Christus esse Mediator inter Deum & homines, si ipse etiam sit Deus, vt potius hoc ipso nomine perfectissimus & verissimus Mediator fuerit. Medium enim verissimè est id, quod & distinguitur ab extremis, & participat naturam extremorũ. Vtrumq; conuenit Christo respectu Dei & hominum. Nam quatenus est persona talis, vt non tantùm sit Deus, neq; tantùm homo, sed simul Deus & homo; tũ à Deo solo, atq; adeò etiam à seipso præcisè, vt est Deus, tum ab hominibus, qui tantùm sunt homines, distinguitur. Rursus etiam quatenus est Deus, naturam Dei solius, sibi communem habet, & naturam hominum, quatenus est homo. Ita fit, vt medius sit inter vtrumque extremum, de vtroq; simul communicans.

Hac ratione moti sancti Patres, non potuisse Christum perfectè munus Mediatoris obire, nisi Deus esset homo, disertè docuerunt: Adeò non putarunt ex Mediatoris ratione colligi posse, Christum non esse Deum, vt iam Disputator argumentatur: *Qua enim ratione*, inquit diuus Leo in epistola 83. ad Palæstinos, *veritatem Mediatoris impleret; nisi qui in forma Dei æqualis erat Patri, in forma serui particeps esset & nostri?* Et diuus Vigilius libro quinto contra Eutychetem: *Vnde enim*, inquit, *medius erit, si vtramque* A *naturam non habuerit? Quia nisi talem dederis inter Deum & homines, qui ita sit medius, vt ex vtroq; vtrumq; sit, id est, vt Deus sit propter diuinitatis & idem homo sit propter humanitatis naturam, humana diuinis quemadmodum reconcilientur non inuenies.* Eadem est sententia diui Fulgentij libro primo contra Arianos, capite decimo quinto, & his B omnibus antiquioris diui Irenæi expressissimè libro tertio, capite vigesimo, & Athanasij, & Augustini, & aliorum, quos suprà lib. primo, cap. 22. ad hanc ipsam rem citauimus.

Sed inquit Disputator: Si Mediator nostri est Deus, atque adeò ipsa pſona diuina offensa: (Filius C enim fuit etiam offensus) consequens est, vt idem intercesserit apud seipsum, idemque simul & iratum se ostenderit & placatum, quò nihil, inquit, stultius cogitari potest. Respondeo. Verissimum est: Idem Christus per officia, quæ exercuit secundum naturam humanam, intercessit apud seipsum, vt secundum natu- D ram diuinam vnà cum Patre & Spiritu sancto erat offensus: Idem simul secundum naturam diuinã erat nobis iratus, & secundum naturam humanam summa cum beneuolentia erga nos caussam nostram suscipiebat. Hoc magnum pietatis mysterium Gentibus quidem est stultitia (vt inquit diuus Apo-

Apoſtolus) nobis autem qui credidimus, Dei virtus & Dei ſapientia. At enim iſta repugnant. Quid? Magíſne contraria videntur iratum, & placatum eſſe; offenſum, & interceſſorem; quàm mori, & non mori; omnipotentem eſſe, & infirmum, & cetera diuerſiſsima attributa, quæ affirmantur ſimul de Chriſto Deo & homine? Cur non igitur idem Chriſtus, ita ſecũdum aliam & aliam naturam iratus, & placatus; offenſus & mediator, ſine repugnantia eſſe potuerit, ſicut ſecundum aliam & aliam naturam moriebatur, & non moriebatur; erat infirmus, & omnipotens? Sed occurrit huic noſtræ reſponſioni Diſputator hoc modo:

Plerique, inquit, *eorum ad diuerſas confugiunt in Chriſto naturas, affirmantes, Chriſtum eſſe perſonam offenſam ratione diuinæ, Mediatorem verò ratione naturæ humanæ. Verùm hi non recordantur vnam conſtitui Chriſti perſonã ex natura humana & diuina: atque interceſſionem, omnemq́; aliam actionem non eſſe naturarum, ſed* ὑφισταμένων, *vel ſuppoſitorum; quare non humanam Chriſti naturam intercedere apud diuinam, ſed ipſũ Chriſtum intercedere apud ſeipſum ratione naturæ humanæ & diuinæ; ita vt interceſsio oriatur ex Chriſti humanitate, terminetur autem* A *& deſinat in ipſius diuinitatem: quapropter huiuſmodi interceſſionem non duas eſſe actiones, ſed vnicam tantùm, duos tamen reſpectus habentem, vnum ad humanam, alterum ad naturam diuinam: diuerſos verò in eodem ſuppoſito reſpectus efficere non poſſe, quò minus* B *idẽ reuera intercedat apud ſeipſum, propter vnicam perſonam, vnicamq́; actionem.*

At nos & probè recordamur, & vltrò fatemur, vnam conſtitui Chriſti perſonã ex natura humana & diuina; & non propriè naturarum, ſed perſonæ, ſeu ſuppoſiti mediante humana natura eſſe illam actionem interceſsionis; ac C proinde nõ propriè naturam humanam intercedere apud diuinam, ſed ipſum Chriſtum intercedere apud ſeipſum, ſecundum aliam & aliam naturam. Hoc autem ipſum eſt, quod aſſerimus minimè repugnare. Vt neque repugnat, quòd idem Chriſtus ſecundum aliam & aliam naturam fuerit mortuus, & non fuerit mortuus. D Quare non cofutauit, ſed tantummodò expoſuit Diſputator noſtram reſponſionem. Sed pergit argumentari:

Quid multa? inquit, *vel Chriſtus Mediator eſt ſecundum naturam tantùm humanam, vel ſecundum naturam etiam diuinam: ſi ſecundum*

cundum humanam tantùm, quid opus erat, Deum fieri Mediatorem? sin verò secundum diuinam etiam est Mediator, nullo profectò modo euitari potest, quin ipsa quoque diuina natura ea parte, qua mediatrix est, intercedat apud seipsam: quod quia absurdè dicitur, cùm nemo roget seipsum: fateamur etiam absurdè dici, Mediatorem Dei & hominum esse illum ipsum, qui placandus erat, Deum.

Ad hæc ita respondeo. Cũ quęritur, vtrum secundum naturam humanam tantùm, an etiam secũdum diuinam Christus sit Mediator, distinctione vtendum est. Nam si quæstio sit, per quid Christus tãquam per proximum principium operandi, Mediatoris officio perfunctus fuerit; respõdendum est, illum tantummodò secundum naturam humanam fuisse Mediatorem. Quo pacto de hac quæstione loquitur D. Augustinus lib. 9. de ciuitate Dei, cap. 15. cùm ait: *Nõ ob hoc Mediator est Christus, quia est Verbum, sed Mediator est secundum quod homo.* Ac ratio est huius rei perspicua. Nam non secundum diuinitatem Christus orauit, & obediuit suo Patri, & alia officia Mediatoris obiuit (vt ex imperitia quadam dicunt pleriq; sectarij) sed secundum naturam humanam, quæ sola eiusmodi operationum proximum principium fuit, & qua Christus minor est Patre.

Si autem quæstio paulò latiùs instituatur, nempe vt inquiratur, per quid Christus Mediatoris omnino munus obiuerit, siue tanquam per principium proximum operandi, siue tanquam per originem & quasi fontem, ex quo valor & efficacia operationum eius, vt Mediator fuit, manauit? respondendum est, non tantùm secundum naturam humanam, sed etiam secundum diuinam, atque adeò vt Deum & hominem, fuisse Mediatorẽ. Diuinitas enim Christi in caussa fuit, quamobrem humanæ operationes Christi, propter infinitam personæ dignitatem valerent ad nostram redemptionem; atque eatenus etiam secundum diuinitatem Christus fuit Mediator. Quo quidem modo & Augustinus ipse libro primo de consensu Euangelistarum, cap. 35. & alij Patres, quos antea citaui, loquuntur, cùm Christum esse Mediatorem dicunt, quatenus simul est Deus & homo. Itaque habemus, vno quodam sensu secundum naturam humanam tantùm esse Christum Mediatorem, & alio quodam sensu secundũ vtramque naturam, humanam & diuinam.

Qua re explicata, nihil superest difficultatis in argumento Di-

sputatoris. Nam cùm primò obiicit, frustrà Deum ipsum factum esse Mediatorem, si secundum naturam tantùm humanam est Mediator; patet iam id non sequi. Quamuis enim per naturam solam humanam, tanquam per principium proximum operandi, Mediatoris officium exercuerit, & eatenus per illam solam (vt diximus) fuerit Mediator, tamẽ oportuit eundem esse Deum, vt operationes eius à diuinitate personæ haberent dignitatem, & valorem necessarium ad nostram redemptionem, vt dictum est. Cùm deinde etiam obiicit; si secundum diuinam etiam naturam est Mediator, ipsam etiam diuinam naturam intercedere apud seipsam, atque adeò secundum eandem naturam fuisse Christum iratum, & intercessorem; patet similiter neque id sequi. Non enim ita secundum naturam etiam diuinam Mediator esse asserendus est, quasi per illam exercuerit operationes ipsas, quibus intercesẜit (vnde sequeretur per diuinam etiam naturam apud se intercesẜisse) sed quatenus diuina natura addidit valorem operationibus ex sola humana natura manantibus, quibus intercesẜit.

Quæ cùm ita sint, firmum manet illud, quod ad argumentum principale ex Mediatoris ratione petitũ, antea respondimus; nem-

A pe Christum secundum aliam naturam fuisse iratum, & placandum, nimirum diuinam; & secundum aliam, videlicet humanam, fuisse intercessorem. Quæ responsio cùm solida sit, nobis sufficit, neque opus est de alia quadam dicere, quam sibi Disputator hîc etiam proposuit ad confutandum.

B Illud tamen diluendum etiam est, quod adiungit:

Si vna, inquit, *persona diuina facta est Mediator, ea certè non potuit sibi satisfacere: quandoquidem satisfactio, omnisque iustitiæ actus non fit ad seipsum, sed ad alium: ob quam rem non toti satisfactum Trinitati foret; sed Patri*

C *tantùm, & Spiritui sancto: ideóque altero opus Mediatore fuisset, qui ipsi etiam λόγῳ satisfaceret.*

Ad hanc obiectionem, quam ipsi Theologi Scholastici, explicandi caussa, proponere sibi solent, iidem communiter & rectè respondent; iustitiæ actum etiam

D posse consistere in eodem supposito erga seipsum, secũdum aliam & aliam naturam. Vt enim intelligere possumus, vnum & idem suppositum secundum aliam & aliam naturam, esse aliam quandam & aliam rem, ita etiam in eo fieri quandam vnius rei ad aliam exęquationem per compensationis

nis aliquem modum: & consequenter quoque in eo habere locum iustitiæ rationem, quæ in eiusmodi exæquatione aliqua propriè versatur. Neque verò hoc negauisset Philosophus, licet libro quinto Ethicorum affirmauerit, iustitiam esse erga alterum. Quãquam cùm ipse non cognosceret, posse in vnico supposito esse alteram & alteram naturam, solùm cogitauit de *Altero* secundum suppositum, cùm ita docuit. Deinde probare nititur Disputator, Christum Mediatorem nostrum non esse Deum, quia nulla (vt inquit) caussa fuerit, cur Deus agere vellet Mediatorem:

Nam duæ, inquit, *potißimùm huius afferri solent rei caussæ, quarum neutram veram esse demonstrabo. Scholastici aiunt, Deum potius, quàm aut Angelum, aut purum hominem fieri Mediatorem debuisse, quòd hominum culpa læsum fuisset summum & infinitum bonum; ac propterea ipsa quoq; culpa infinita euasisset: quæ vt deleretur, opus fuisse ἐνεργέια virtuteq; infinita: qua cùm solus sit Deus præditus, hunc solum suscepta carne oportuisse fieri Mediatorem, & generis humani Redemptorem. Itáne verò peccatum infinitum hærere in homine potest finito? Non est, inquiunt, infinitum ratione subie-* A *cti, id est, hominis, sed ratione obiecti, id est, Dei.*

Non satis explicat Disputator Theologorum de infinitate peccati sententiam, ob quam dicunt oportuisse Deum ipsum Mediatorem esse, vt pro peccato fieret cumulata satisfactio. Dupliciter e- B nim intelligi potest, peccati malitiam non esse infinitam ex parte etiam subiecti, id est, hominis peccantis, vno modo, quia non est infinita secundum modum aliquẽ naturalem & physicum, quasi nimirum infinitè afficiat subiectum ipsum, in quo insit, ad eum modũ, quo calor, verbi gratia, si infinitus esset in aliquo subiecto, affi- C ceret illud infinitè, atque adeò diceretur physicè infinitus ex parte subiecti. Hoc modo verum est, ac verè etiam Theologi docent, peccati malitiam non esse infinitam. Non enim sunt infiniti aliqui malitiæ gradus in peccato secundum physicam intensionem; neque infinitatis eiusmodi posset homo esse capax.

D Altero modo potest intelligi, malitiam peccati non esse infinitã ex parte subiecti, id est, hominis peccãtis, quasi nullo modo infinitas illa qualiscũq;, quæ dicitur esse in peccato, ponderaretur à Theologis ex parte etiã ipsius hominis qui peccauit, sed tantùm ex parte diuinæ Maiestatis per peccatum offen-

offensæ. Hoc modo falsum & alienum à mente Theologorum est, peccati malitiam non esse infinitam ex parte subiecti, id est, hominis peccantis.

Censent enim Theologi, malitiam peccati æstimatione quadam iniuriæ, quæ per illud irrogata Deo est, metiendam esse, & eatenus non physica, sed morali quadam ratione esse infinitam. Hæc autem æstimatio ex consideratione earum peccati proprietatum ducitur, quæ magnitudinem iniuriæ Deo per illud illatæ, ostendunt. Sunt autem duæ proprietates in peccato, quæ vsque adeò augent æstimationem malitiæ illius, vt illud reddant planè infinitum secundum æstimationem, & moraliter, vt dictum est. Vna peccati proprietas est, quod est offensa infiniti boni, id est, maiestatis diuinæ; quo nomine infinitum est: eò enim maior secundum rectam æstimationem offensa est, quò maioris boni est; & consequenter infinita, si est offensa boni infiniti. Altera peccati proprietas est, quod est commissum ab homine; cuius videlicet dignitas infinitis partibus minor est, quàm sit dignitas maiestatis diuinæ offensæ; quo etiam nomine infinitum secundum rectam æstimationem est: nam quò personæ offendentis dignitas est minor, quàm dignitas personæ of-

A fensæ, eò maior ceteris paribus offensa est (vt magis offendit plebeius homo principem eodem genere conuitij, quàm nobilis) & consequenter si infinitè sit minor, erit quoque ex hac parte offensa infinita. Atque ita patet, quomodo (vt dicebamus) ex parte etiam subiecti, hoc est, hominis

B peccantis, malitia peccati sit infinita, iuxta mentem Theologorum; quam non satis (vt dixi) Disputator explicuit. Qua re constituta, facilè refellitur quoddam argumentum, quod ex ipsis Theologis Scholasticis Diputator mutuatus est, & hîc obiecit aduersus D. Thomam, & alios, qui ex infinitate peccati ostendunt, non po-

C tuisse cumulatè pro illis satisfacere, nisi diuinam personam. Subiungit enim:

At sicut peccatum hominis infinitum est ratione Dei infiniti, ita etiam bonum opus hominis infinitum erit, relatum in Deum infinitum: Cur igitur Deus, si infini-

D *tè potuit ab homine offendi, non infinitè ab eodem potuisset placari?*

Quia, vt expositum iam est, peccatum hominis infinitum est, non modò ratione Dei infiniti, sed etiam ratione ipsius hominis, qui cùm infinitè Deo inferior sit, Deum est ausus offendere. Hanc ob caus-

caussam oportuit, vt similiter opus bonum, quo Deus ex iustitia placandus erat infinitæ dignitatis esset, non modò ex parte obiecti, id est, Dei, in quem fuit referendum (quo pacto opus puri etiam hominis, præsertim ex gratia profectum, potuit esse infinitum) sed etiã ex parte ipsius operantis. Quod fieri non potuit nisi operans fuisset is qui fuit, nempe non solùm homo, sed etiam Deus infinitus. Sed fingit ipse sibi aliam hîc responsionẽ Disputator, quam faciliùs refellat, cùm addit:

Quia non est, inquiunt, par ratio boni & mali operis; cùm homo ex se possit peccare, non autem suapte natura queat bonum opus Deo gratum facere. Sed poteʃtne saltem homo diuina adiutus gratia tale opus facere? nemo negabit; multò ergo magis id præstare potuit homo mediator, qui omnis esset originalis culpæ expers.

Frustrà hoc loco Disputator ista, quæ aliò pertinent, commemorat. Theologi enim, non quia homo non potest ex se bonum opus & gratum Deo facere, negant purum hominem potuisse exactè Deo satisfacere; sed quia nullus homo purus, quantumuis gratia præditus, aut originalis expers peccati, potuit operationibus suis infinitum valorem addere: id

A quod fuit necessarium, vt ex parte obiecti & ex parte operantis esset satisfactio infinita secundum ęstimationem, sicut ex vtraque parte fuerat infinita offensa, vt explicauimus. Videamus nunc autem, quomodo oppugnet aliam caussam aduentus Filij Dei, quæ ex diuino erga homines amore duci

B solet:

Alij verò, inquit, *arbitrantur, Deum non tam immensa hominum culpa, quàm infinito suo erga genus humanum amore commotum fuisse, vt ei Mediatorem daret summum & infinitum bonum.*

Non alij modò, sed etiam illi iidem, qui ex infinitate peccati

C rationem huius rei reddunt, assignant etiam hanc caussam. Qua de re legat, cui otium fuerit, Scholasticorum Theologorum principem D. Thomam, 3.p.q.1. art.2. Vbi duas has rationes, & præterea alias octo, quas Disputator non refellit, quęque per se sufficerent, pulcherrimè exponit. Nos verò

D iam audiamus, cur illam caussam ex diuino amore ductam Disputator non probet:

Quasi verò Deus, inquit, *qui ante peccatum non dederat mundo infinitum hoc bonum, per peccatum voluerit ipsi tale bonum largiri. Fatentur enim Theologi plerique, si Adam non peccasset, τὸν λόγον*

 nun-

nunquam humanam suscepturum fuisse naturam. At sine peccato seu malo non haberi summum bonum, est contra summi rationem boni: quippe quod non ex peccato seu accidenti, sed per se aliis communicatur, & communicari debet, si per se, id est, verè summum est bonum.

Intelligit, opinor, Lector, quàm sint nullius ponderis in re tanti momenti, huiusmodi obiectiones. Primùm enim, quid obstare Deo potuit, quò minus vt charitatẽ suam erga homines maximè exerceret, exspectaret peccati opportunitatem, qua simul etiam erga eosdem, mirabiliter subueniendo miseriæ, testaretur suam misericordiam? Nónne multò magis hac ratione amor Dei erga nos eminet? Sed nihil ad hanc rem ꝓbãdam meis verbis opus est, cùm habeamus longè clarissimum testimonium Apostoli ad Romanos 5. *Commendat*, inquit, *charitatem suam Deus in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* An verò hic Christus qui tùm primùm cùm peccatores essemus nobis datus & pro nobis mortuus est, ex sententia eiusdem Apostoli summum bonum non est? Quî fieri hoc potest, cùm illum esse, *super omnia Deum benedictum in secula*, idem Apostolus Roman. 9. affirmet? Summum

A enim necesse est esse, quod super omnia est. Falsum igitur & cum Apostoli sententia pugnans est, quod ponit Disputator, contra rationem summi boni esse vt non habeatur nisi accidente peccato seu malo. Apostolus enim contrà testatur, eo ipso potius Deũ nobis commendasse, hoc est, illustriorem

B reddidisse charitatem suam.

Pertinet quidem ad rationem eius, quod per se summum bonum est, vt possit se sine mali interuentu communicare: sed non vt actu se sine mali interuentu communicet. Quin immò, vt potest quod per se est summum bonum, nunquam se certo quodam modo communicare (bonum e-

C nim, non quod se actu cômmunicat, sed quod est sui communicatiuum seu diffusiuum, definitur) ita, & multò magis euẽtum quem velit, seu boni seu mali, ad se communicandum exspectare.

Deinde, inquit, *cur nobis non maximæ agendæ essent gratiæ A-*

D *damo, quòd peccauerit, & peccato suo tantum bonum elicuerit?*

Nimirum, quia neque eo animo atque intentione peccauit, vt nobis ipse illud bonum pareret, neq; etiam peccato suo id bonũ nobis, sed damnationem, quantũ in ipso fuit, attulit. Non enim peccati meritum, sed misericordia Dei fuit, quòd Deus ad nos venerit

nerit in carne. Quare falsum est quod addit:

Tantundem enim aut plus etiam Adami peccato mundus deberet, sine quo infinitum istud bonum non haberet, quàm ipsi Christo, qui nec sibi, quod ad humanam naturam, nec nobis profuturus fuisset, si Adam nec sibi, nec nobis peccasset.

Si nihil (vt iam ostensum est) pro infinito illo bono mundus Adami peccato debet, certè neque tantundem, neque plus illi quàm Christo debet. At non haberet, inquit, illud bonum sine peccato. Esto sanè. Sed tamen cum interueniente peccato mundus obtinuit id bonum, non obtinuit illud ipsius peccati beneficio, sed solius misericordiæ diuinæ, atque adeo etiam benignitate Filij Dei Domini nostri IESV Christi, qui ad nos venire, vt nos à peccato redimeret, dignatus est. Quare Filio Dei, non peccato acceptum ferre debemus id beneficiũ, nisi quod quatenus peccatum occasio quædam (non caussa) illius beneficij fuit, felix culpa dici potest, quæ tantum meruit redemptorem, id est, cui tantus redemptor obtigit.

Postremò, si infiniti amoris instinctu Deus Pater Filium sibi consubstãtialem in hunc mundum misisset, is profectò tantùm vt suum amorem declararet, maluisset sine A *precio omnia hominibus peccata remittere, quàm acerbissima innocentis Filij sui morte vllius peccati pœnam repetere.*

Atqui longè maius & illustrius diuini amoris erga homines argumentum fuit, quòd peccata illis Deus ita remisit, *vt Filium suum* B *vnigenitum iisdem daret*, qui remissionis peccatorum esset precium. Etenim remissio sola peccatorum non est aliquod bonum infinitum: Filius autem Dei, hominibus in precium illorum salutis datus, bonum infinitum est, quod proinde infinitum Dei erga homines amorem declarauit. Nec infirmant vllo modo hanc ratio- C nem exempla illa quæ nobis hîc obiicit Disputator:

Experimur, inquit, *seruum aliquẽ ab eo magis amari domino, qui animaduersionem & suppliciũ, quo vsurus erat in ipsum, omnino remittit & cõdonat, quàm qui pœnas illius quoquo modo persequitur, non* D *parcens innocenti, si ille ipse qui peccauerat, non possit satis pœnarum dare. Videmus quoq; maiori accendi amore seruum erga eum dominum, qui debitam pecuniam gratuitò remittit, quàm qui eam quocunq; possit modo exigit, nullam partem condonans amicis, si ipse debitor non possit summam creditam soluere.*

Quid

Quid verò, si dominus aliquis, nolens sine compensatione aut precio remittere iniuriam vel debitum seruo, simul seruo maximũ aliquem thesaurum suppeditaret, quo posset remissio iniuriæ vel debiti eidem domino cumulatissimè compensari? Nónne modus iste remittendi iniuriam vel debitum, & seruo ipsi vtilior, & maioris dilectionis domini erga eum, esset argumentum? Quis hoc negare poterit? Eodem igitur modo: quamuis Deus sine vllo precio potuerit hominibus peccata remittere, tamẽ quod eis infinitum thesaurum, hoc est, Filium suum, vt esset ipsis in precium remissionis, suppeditauerit, longè illis vtilius, & maioris erga eos charitatis fuit indicium.

Quod præclarè mihi D. Athanasius intellexisse videtur, cùm serm. 4. contra Arianos, non longè à fine, respõdens ad hoc ipsum argumentum Disputatoris, quod fuit olim ab Arianis propositum, hunc in modum inquit: *Poterat, aiunt, Deus etiam, si saluator creatura existeret, vel loqui tantummodò, & ita soluere maledictionem. Poterat etiam sine vllo aduentu Christi solummodò loqui Deus, & soluere maledictionem. Ceterùm spectandum est isthîc quid hominibus sit vtile, non quid situm sit in viribus Dei. Siquidem poterat etiam ante exædificationem arcæ Noë, eos, qui præuaricati fuerant, saluare, sed tamen* A *non nisi exædificata arca illud facere instituit. Poterat etiam sine Moyse duntaxat loqui, & sic educere populum ex Ægypto: sed vtile erat id per Moysem fieri. Poterat sine iudicibus conseruare populum: sed vtile erat suis temporibus iudicem exsurgere. Poterat etiam ne semel quidem venire Deus, aut si venisset, non tradi Pilato: sed tamen sub* B *consummationem seculorum venit, & cùm ad mortem quæreretur, seipsum indicauit; Ego sum, inquiẽs. Quod enim facit, id ipsum & vtile est hominibus, & aliter fieri non decuit. Porro quod vtile & decorũ est, id cura sua & prouidentia instruit.* Accedit præter ipsam hominum vtilitatem, quod dum beneficio Christi meritorum remissio peccatorum facta est, ita C diuina misericordia erga homines resplenduit, vt etiam diuinæ iustitiæ sit factum satis:

At, obiicit hic Disputator, *si Deus summũ suum ius persequatur, quis hominum ei possit satisfacere? sin autem de iure remittat aliquid suo, eadem posset ratione totum suum ius dimittere absq; suæ* D *iustitiæ imminutione.*

Potuit quidem totum suum ius dimittere, sed non oportuit, vt vel totum vel aliquid eius dimitteret. Quoniam, vt ex D. Athanasio iam audiuimus, non quid situm sit in viribus Dei, sed quid deceat, & quid sit vtile, spectari à nobis debet. Cùm autem quærit Disputator,

tor, si Deus summum suum ius persequatur, quis hominum possit ei satisfacere? Responsio in promptu est. Ille enim homo cumulatissimè id facere potuit, qui non solùm fuit homo, sed simul Deus & homo; cuius proinde actiones propter infinitam personę dignitatem, fuerunt valoris ad satisfaciendum infiniti; vt in Disputatione nostra de officio proprio Christi redemptoris & mediatoris diffusè ostendimus. Verùm hîc rursus Disputator:

Si denique, inquit, *ad summam suam firmandam iustitiam ablegare voluerit* ὁμοούσιον *sibi Filium, fatendum erit, Deum sibi ipsi satisfecisse. Aut enim diuina* λόγου *hypostasis adiuuit humanã naturam in complendo diuinæ iustitiæ opere; aut nihil adiuuit: si iuuit, tanquam omnium radix & caussa meritorum; hæc certè in ipsam* λόγου *hypostasim, vnde profecta fuerant, redundarunt; & ita ipsa Filij hypostasis sibimet satisfecisset: sin autem hypostasis* λόγου *nihil humanæ largita est naturæ ad eam iustitiam perficiendam, cur humana natura* ὑποστατικῶς *assumpta esset à* λόγῳ?

Fatemur, ipsum Deum factum hominem sibi satisfecisse, non tamen per operationes quas haberet vt Deus, sed quas habuit vt homo. Ita non sibi Deus satisfecit, quatenus erat (vt sic dicam) creditor, sed quatenus homo factus suscepit in se debitum hominum, vt homo.

At enim illæ operationes Dei hominis valorem suum ex diuinæ personæ dignitate habuerunt, ac proinde satisfactio videtur oblata fuisse ex ipsis bonis creditoris; quod absurdum videtur: Hic enim est neruus argumenti Disputatoris.

Ego verò ad obiectionem hanc in Disputatione illa de officio proprio Christi redemptoris & mediatoris, numero 71. sufficienter, vt arbitror, respondi. Negaui enim, satisfactionem Christi eo ipso ex bonis creditoris oblatam fuisse, quòd ex dignitate personæ diuinæ valorem illa suum accepit. Aliud enim, inquam, est satisfactionem valorẽ habere tanquam ex radice quadam, ex bonis creditoris; aliud, eam fieri iis ipsis creditoris bonis. Primum non obstat, quò minus possit eiusmodi esse satisfactio, quæ secundum iustitiam debeat acceptari, modò res ipsa per quam satisfactio fit, & valor eius verè sit ipsius debitoris. Vt si, verbi gratia, dono aut pretio accepisses à Petro, non vineam, sed fructus vineæ; posses nihilominus illis ipsis fructibus eidem Petro, si à te postea velit emere, iustè, pro pretio tibi ab eo exhibito satisfacere: tametsi valor

lor eiusmodi fructuum existeret ex vinea, quæ esset Petri.

Simili ergo ratione in proposito: Quia operationes humanæ Christi Domini, verè fuerunt Christi, quatenus is in se susceperat debitum humani generis, scilicet quatenus fuit homo: potuit per illas secundum iustitiam satisfacere sibiipsi, vt erat Deus, licet illarum B valor existeret ex infinitate diuinę suę personę. Quin immò etiam hic valor exstitit item eo ipso ex essentia diuina, quæ est communis tribus personis: (neque enim re ipsa infinitas diuinæ personæ consistit sine perfectione & entitate essentiæ diuinæ) & tamen ob eandem rationē, iam asignatam, nihil hoc obstat, quò minus valo- C re illarum actionum satisfecerit Christus Patri & Spiritui sancto, quorum est etiam communis illa essentia.

Quod si rursus hîc obiiciatur, ipsas etiam humanas Christi operationes fuisse etiam Dei creditoris, cùm fuerint creatæ res quædam; ac proinde nullo modo potuisse per illas Christum Deo sa- D tisfacere: ad hoc etiam argumentum in illa Disputatione respondi. Quamuis enim operationes eiusmodi fuerint etiam Dei, generali titulo creationis, quo est Dominus rerum omniū, quas ipse vel per se, vel vnà cum caussis secundis facit; tamen peculiari qua- A dam alia ratione operationes illæ factæ sunt Dei per Christi oblationem; scilicet vt iis gaudere posset, tanquam sibi propriè, obsequij & honoris caussa, humano arbitrio oblatis. Qua sanè ratione nō potuisset eis tanquam Dominus vti, nisi ipsi fuissent per humanum Christi arbitrium atque voluntatem oblatę. Itaque debuit ex iustitia operationes illas (propter summam personæ offerentis dignitatem) ad eiusmodi peculiare dominium acceptare & iniuriam pro iis condonare.

Quod si aliqua res omnib⁹ modis esset alioquì ipsius creditoris, id est, secūdum omnem rationem quæ in re considerari potest; non posset per eam rem secundum iustitiam illi satisfieri: secus autem si potest res peculiari aliqua ratione fieri eius, hoc est, ipsi creditori dari. Tunc enim nihil obstat quò minus per eiusmodi rem possit creditori satisfieri ab eo cuius etiam res est. Atque ita factum est in proposito. Sed contendit ad extremum Disputator, eundem ipsum mediatorem Christū, cùm diceret se diem vltimi iudicij ignorare, apertè negauisse, se Deum etiam esse, nisi mentitus sit.

Omnes enim, inquit, *docti agnoscunt, quod cùm duo sunt in aliqua persona principia, quorum altero quippiam agatur, altero verò non aga-*

agatur, non verè de ipsa affirmari persona possit, eam non agere, cùm ex altero saltem principio agat: vt in homine duæ sunt naturæ, vna animalis, altera rationalis: quare si quispiam aliquid ignorans animali natura, cognoscens autem illud natura rationali, nihilominus tamen simpliciter pronunciaret, se id ignorare, sentiens secundum naturam animalem se id nescire: is profectò magnus nugator esset, & non verum, sed mendacium diceret; quoniam falsò negatur de persona, quod ei per alterā saltem inest naturam. Sic planè si Christus vltimi iudicij diem præsciuit ex diuina natura, non potuit id de sua persona verè negare propter humanæ ignorantiam naturæ.

Omnis hæc argumentatio nititur vno quodam manifestissimo errore, quo refutato, nihil remanebit in obiectione virium. Is error est, quòd non distinxit Disputator inter mendacium, & veram amphibologiam sermonis, quæ tamē iustissimè & verissimè ac sine culpa vlla fraudis, modò caussa subsit, vsurpari quandoque solet. Etenim cùm Christus dixit, neq; se scire diem iudicij, minimè mēs eius fuit, significare se omnino nescire (hoc enim mendaciū fuisset; cùm sciret vt Deus) sed nescire

A se naturaliter vt hominem. Itemque nescire se vt diceret, sicut suprà lib.1.cap.21. ex Patrum interpretatione confirmauimus. Cùm autem hæc sermonis Christi sententia per se vera sit, nullum fuit in eo sermone mendacium. Sed quia non fuit satis ea sentētia per illum sermonē explicata, & alium B sensum ex se poterant verba Christi ingenerare; nempe simpliciter illum nescire; amphibologia, vt diximus, in sermone fuit. Ceterùm fuit amphibologia non modò sine mendacio, sed etiam sine vitio fraudis vsurpata. Nam, vt suprà libro 1.capit.21. ex sanctorum Patrum sentētia confirmauimus, habuit iustissimam caussam Chri- C stus cur ea ratione vellet reprimere inutilem discipulorum curiositatem. Ita quamuis Christus sciuerit diem illum vt verus Deus, tamen neque mendacium, neque fraus aut dolus, sed iusta cautela in Christi oratione fuit.

Quā rem ipso exemplo inducto D à Disputatore illustrare atq; confirmare possum⁹. Faciamus enim, quempiam ex alio curiosè atque temerè aliquid interrogare, quod quamuis aliàs probè sciat, tamen indicare non expediat. Si is, qui ita interrogatur, vt interrogantis temeritatē retundat, dicat absolutè, se nescire, mente cogitans, se nescire tantummodò secundū na-

turam animalis: certè nemo prudens, illum vel mendacij, vel fraudis reum esse pronunciabit, tametsi sciat alioqui secundum humanam naturam illud, de quo interrogatur. Ita igitur in nostro proposito. Quomodo autem intelligi etiam debeant aliæ Christi sententiæ, in quibus aliquid ille proprium diuinitatis similiter videtur absolutè sibi negare, suprà lib. 1. cap. 21. diffusè exposuimus. Et hactenus Deo ac Domino nostro iuuante ad omnia respondi, quæ in pestilenti illo Polonico libello erant aduersus fidem sanctisimę Trinitatis obiecta. Quod (vt verbis D. Gregorij Nazianzeni, oratione 3. de Theologia, opus istud concludam) feci, *non libenter quidem (neq; enim piis hominibus iucunda est impia hæreticorum loquacitas) ceterùm necessariò propter eos qui* A *in errorem incurrunt (quandoquidem ob morbos quoque medicamenta comparantur) vt intelligant se non vsquequaquè sapientes & acutos esse, nec in superfluis disputationibus Euangelium euacuantibus inuicto quodam robore præstare, &c. Quos maximè quidem optarim vt sanctissima Trinitas immutet, ac pro argutatoribus pios efficiat, ac pro iis qui nunc appellantur, Christianos. Hoc, inquam, rogamus ac pro Chri-* B *sto obsecramus; in gratiam cum Christo redite, ac Spiritum nolite extinguere, vel potius vobiscum Christus in gratiâ redeat, ac Spiritus aliquando tandem vobis illucescat. Nos autem certè Trinitatem nobismetipsis seruemus, atq; à Trinitate seruemur, manentes puri atq; inoffensi vsque ad pleniorem eorum, quæ exoptamus, ostensionem in ipso* CHRISTO *IESV Domino nostro, cui gloria in secula,* AMEN.

LAVS DEO TRINO ET VNI, ET B. VIRGINI SANCTISSIMÆ Dominæ nostræ.

ERRORES TYPOGRAPHICI QVI NONNVNquam etiam corrumpunt sensum, hoc modo corrigendi.

In præfat. ad Lect. pag. 2. lin. 21. lege, septendecim. In indice generali lib. 2. quæst. 5. processionis principium. pag. 2. lin. 9. & vno, non esse. pag. 3. li. 13. Deinde. pag. 11. li. 37. oratione 5. p. 16. lin. 31. de verbo hypostasis. pag. 17. li. 27. Eunomianorum. pag. 19. li. 26. aliquid. pag. 24. lin. 12. nequeas; tamen. pag. 25. li. 8. tam ab hæreticis. pag. 27. li. 6. comprehensa, est. pag. 28. li. 35. à nonnullis. pag. 40. lin. vlt. Sed ea tamen conuenientia. pag. 46. li. 24. omnium dominum. pag. 47. li. 18. vociferetur. p. 50. li. 3. non, Est. p. 51. li. 22. confirmabit. p. 57. li. 15. in disput. Alb. p. 63. li. 5. motus. p. 75. li. 18. hypostasis. p. 78. li. 30. Num odit. pag. 89. lib. 32. & Vbiquetarios. pag. 96. li. 2. et tribuere. pag. 104. li. 35. soleat vna. p. 105. li. 23. vero. p. 114. li. 5. ante quem. pag. 116. li. 17. vt homo, est etiam. p. 126. li. 30. Deinde, ea, quæ res. p. 142. li. 20. proposita. p. 147. li. 14. solus Deus. pag. 163. li. 13. siue durationis. pag. 194. lin. 28. dicatur. & lin. 29. dicunt. pag. 195. lin. 14. sit eo loco. & li. 16. veterum & recentium. p. 197. li. 6. aduersatiua. & lin. 10. aduersatiua. & li. 21. certus quod. pag. 199. li. 2. naturâ. p. 203. li. 3. Scylla & Charybdi. & li. 8. indicat. pag. 214. li. 8. tres res. pag. 215. li. 19. sunt, vt dicitur. & li. 30. consensio. p. 217. li. 1. ex consequentia ipsa. pag. 218. li. 21. inficiatus est. pag. 225. lin. 25. vt qui vicem. pag. 227. lin. 5. reuincuntur. pag. 240. li. 8. obscura sunt. pag. 241. lin. 1. exoriente. pag. 247. li. 5. Spiritus sancti. & li. 19. subsequutura. pag. 271. li. 13. Neque Filius; ibi. p. 276. li. 21. scaturiant. p. 282. li. 9. existens. & li. 27. neque coactè genuisse. pag. 294. li. 18. Respondetur, hoc loco. pag. 319. li. 6. loquuntur. pag. 322. li. 24. prætermissum. pag. 339. li. 2. pios atque. pag. 348. li. 28. nisi vbi est. pag. 350. li. 29. tria supposita. pag. 360. li. 16. musicæ. pag. 419. li. 13. distinguuntur. p. 440. li. 38. disputatione. pag. 491. in titulo cap. 7. lege: Explicatur sexta quæstio de ordine originis, suprà cap. 1. proposita. pag. 504. in titulo & initio cap. 8. lege, septima quæstio. pag. 511. li. 1. fecimus. pag. 517. li. 31. potentiam. pag. 546. lin. vlt. essentiam. p. 549. lin. 35. essentia, & intellectus. pag. 559. li. 1. nolens. pag. 574. li. 26. Respectiuè vel Relatiuè. pag. 596. lin. 36. rationem ex illis. pag. 604. li. 26. esse quid. pag. 605. lin. 32. respondetur: Eodem. pag. 606. lin. 33. oportet de persona diuina, est. pag. 625. lin. 26. duratione. pag. 642. lin. 19. ad quem. pag. 643. lin. 23. persona producente. pag. 662. lin. 28. identificare. pag. 704. lin. 21. re, sed secundum.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVI IN HIS LIBRIS MAGNA EX PARTE EXPLICANTVR.

EX VETERI TESTAMENTO.

32. Ver-

EX NOVO TESTAMENTO.

8. Quis

INDEX PRÆCIPVARVM RERVM, QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR.

Christus homo.

Christus Mediator.

Subsi-

FINIS INDICIS RERVM.

